

COCONI

UN SAT DIN CÎMPIA ROMÂNĂ
ÎN EPOCA LUI MIRCEA CEL BĂTRÎN

— Studiu arheologic și istoric —

Coperta de: *Eugen Stoian*

ACADEMIA DE ŞTIINŢE SOCIALE ŞI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE
— Biblioteca de arheologie XVII —

NICOLAE CONSTANTINESCU

COCONI

UN SAT DIN CÎMPIA ROMÂNĂ ÎN EPOCA LUI MIRCEA CEL BĂTRÎN

— Studiu arheologic şi istoric —

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

BUCUREŞTI — 1972

SUMAR

Pag.

Din partea autorului 7

Abrevieri 9

INTRODUCERE 11

Obştea sătească — verigă de legătură ● 11; Remanenţă a comunei primitive în condiţiile vieţii feudale ● 13; Punct de plecare al istoriei medievale. *Fossatum-fsat-sat* ● 14.

PARTEA I

AŞEZAREA MEDIEVALĂ DE LA COCONI

I. DATE GENERALE 21

Poziţia geografică ● 21; Istoricul cercetărilor ● 23; Săpăturile arheologice (1960—1966) ● 27; Stratigrafia ● 28.

II. STRUCTURA AŞEZĂRII MEDIEVALE DE LA COCONI 35

Locuinţele ● 35; Tipul şi forma locuinţelor ● 36; Tehnica de construcţie ● 39; Organizarea interioară ● 43. Fortificaţiile ● 53. Cimitirele ● 57. Periodizarea aşezării medievale ● 66; Relaţii stratigrafice între locuinţe ● 66; Relaţii stratigrafice între locuinţe şi fortificaţii ● 66; Relaţii stratigrafice între locuinţe şi cimitire ● 68; Relaţii stratigrafice între fortificaţii ● 68.

III. OCUPAŢIILE LOCUITORILOR DIN AŞEZAREA MEDIEVALĂ DE LA COCONI. MATERIALUL ARHEOLOGIC 75

Agricultura ● 75. Creşterea animalelor domestice ● 76.

Pescuitul şi vînătoarea ● 76. Alte ocupaţii. Meşteşugurile casnice ● 78. Meşteşuguri specializate ● 81; 1. Prelucrarea metalelor ● 81; 2. Olăritul ● 82. Obiecte de uz casnic ● 91. Alte obiecte de uz casnic ● 93. Diverse accesorii ● 95. Armele ● 97. Obiecte de podoabă ● 99. Monedele ● 101. Inele-sigilii ● 105.

IV. CERAMICA MEDIEVALĂ 107

1. Ceramică uzuală ● 108; Formele ● 109. 2. Ceramica smălţuită ● 129; Formele ● 131; Consideraţii asupra ceramicii medievale ● 141.

V. CONCLUZII ASUPRA AŞEZĂRII DE LA COCONI 145

Viaţa economică ● 146; Meşteşugurile specializate ● 148; Viaţa socială ● 149. Dispariţia aşezării medievale. Circumstanţe ● 151.

VI. IEZERUL MOSTIŞTEA ÎN EVUL MEDIU. PROBLEME DE GEOGRAFIE ISTORICĂ 155

PARTEA a II-a

CONSTATĂRI STATISTICE ŞI CONSIDERAŢII ISTORICE ASUPRA SATELOR MEDIEVALE DISPĂRUTE

I. STADIUL CERCETĂRII ÎN EUROPA 163

II. SATELE ŢĂRII ROMÂNEŞTI ÎN LUMINA IZVOARELOR SCRISE 173

Date statistice generale ● 175; Toponimia rurală medievală ● 179; Problema identificărilor şi a localizărilor ● 182.

III. SATELE DISPĂRUTE. COMPARAŢII NUMERICE ÎNTRE ŢĂRILE ROMÂNE 187

Seliştile şi perimetrele săteşti ● 187. Harta dispariţiilor de sate din Ţara Românească ● 191. Date generale despre satele dispărute din Transilvania şi din Moldova ● 194.

IV. LISTE NOMINATIVE CU SATELE MENŢIONATE ÎN IZVOARE (CIFRE ESTIMATIVE ASUPRA SECOLELOR XIV ŞI XV) 199

Planşe 230

Încheiere 233

Zusammenfassung 283

Bildererklärung 293

Indice general 299

DIN PARTEA AUTORULUI

FIIND un studiu și nu o monografie, deși se pornește de la un obiectiv prezentat mai amplu și în corelație cu o problematică exhaustivă, lucrarea de față se adresează deopotrivă specialiștilor și marelui public. Sperăm că părțile mai aride, descriptive, nu-l vor îndepărta pe cititor de la un subiect antrenant, accesibil și plin de perspective — adesea chiar nebănuite. De aceea ne așteptăm — și îndemnăm chiar — la ivirea unor alte lucrări asupra satelor noastre, mai ales acum, cînd fierul plugului pătrunde mai adînc, cînd pretutindeni se întreprind terasări, se ridică imense construcții, apar canale și bazine, pierzîndu-se multe din vestigiile ascunse în pămînt. Acestea trebuie să fie salvate, cunoscute și valorificate.

În cercetările noastre de la Coconi am beneficiat de concursul Muzeului de istorie din Oltenița, al cărui vajnic director, Barbu Ionescu (*azi pensionar*), *merită cu prisosință gratitudinea semnatarului de față. Un sprijin permanent și eficient ne-a fost acordat din partea forurilor locale, inclusiv din satul Coconi, și cu acest prilej le aducem și aici viile noastre sentimente de recunoștință. De asemenea, se cuvine a menționa ajutorul pe care l-am avut din partea foștilor studenți în istorie, practicanți pe șantierul de la Coconi*: Virgil Teodorescu (*1960*), Silvia Pușcașu (*1962*), Gheorghe Constantin *și* Cornel Cîrjan (*1963*).

În sfîrșit, sîntem datori să mulțumim cu căldură colaboratorilor de la Institutul de arheologie (*și altora*) *pentru executarea materialului ilustrativ care însoțește această lucrare, și anume*: *regretaților* Pamfil P. Polonic *și* Mariana Păunescu; *de asemenea, lui* Eusebiu Mironescu, I. Petrescu-Burlui, Elena Becheș, Constantin Constantiniu, Gheorghe Dumitru *și* Nicolae Scarlat. *În prealabil, însă, materialele arheologice au fost tratate și întregite în laboratorul condus de* Georgeta Pallade. *Tuturor le exprimăm și pe această cale mulțumita noastră profundă.*

Redactarea de față reprezintă o formă revizuită a tezei de doctorat, susținută la Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj (*27 iunie 1970*).

N. CONSTANTINESCU

ABREVIERI

(Periodice şi lucrări folosite mai des)

AÉ — *Archaeologiai Értesitö*, Budapest.
AO — *Arhivele Olteniei*, Craiova
Arch. Hung. — *Archaeologia Hungarica. Acta Musei Nationalis Hungarici*, Budapesta.
Arch. Jug. — *Archaeologia Jugoslavica*, Belgrad.
ARH-Sofia — *Археология*, Sofia.
BCMI — *Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, Bucureşti.
BSA — *Annual of the British School at Athens.*
BSRG — *Buletinul Societăţii române de geografie*, Bucureşti.
Dacia — *Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie*, Bucureşti, I—XII, 1924—1947; N.S., I, 1957; II, 1958; III, 1959; IV, 1960; V, 1961; VI, 1962; VII, 1963; VIII, 1964; IX, 1965; X, 1966; XI, 1967; XII, 1968.
Dacoromania — *Dacoromania. Buletinul Muzeului limbii române*, Cluj.
DIR, A — *Documente privind istoria României*, A. Moldova.
DIR, B — *Documente privind istoria României*, B. Ţara Românească.
DRA, I — *Documente privind istoria relaţiilor agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. I, Ţara Românească.
DRH, B — *Documenta Romaniae Historica*, B. Ţara Românească.
IOMT — *Известия на Окръжия музей в Търново*, Tîrnovo-Varna.
Ist. Rom. — *Istoria României*, vol. I, 1960; vol. II, 1962.
Izvestiia-Institut — *Izvestiia. Bulletin de l'Institut Archéologique Bulgare*, Sofia.
Izvestiia-Société — *Izvestiia. Bulletin de la Société Archéologique Bulgare*, Sofia.
KS — *Краткие сообщения Института истории материальной культуры АН СССР*, Moscova.
Materiale — *Materiale privind istoria veche a R.P.R.*, vol. I, 1953; *Materiale şi cercetări arheologice*, vol. II, 1956; vol. III, 1957; vol. IV, 1957; vol. V, 1957; vol. VI, 1959; vol. VII, 1960; vol. VIII, 1962; vol. IX,1970.
MIA — *Материалы и исследования по археологии СССР*, Moscova.
RŢR, I — Ioan Bogdan, *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească în secolele XV şi XVI. Texte slave cu traduceri, adnotaţiuni istorice şi o introducere asupra diplomaticei vechi româneşti, vol. I* (*1413—1508*), Bucureşti, 1905.

SA	— *Советская археология*, Moscova.
SCIA	— *Studii şi cercetări de istoria artei*, Bucureşti.
SCIV	— *Studii şi cercetări de istorie veche*, Bucureşti.
SCN	— *Studii şi cercetări de numismatică*, Bucureşti.
SMIM	— *Studii şi materiale de istorie medie*, Bucureşti.
Studii	— *Studii. Revistă de istorie*, Bucureşti.

TEMA satului medieval, ca obiect de studiu, nu este nouă în ştiinţa istorică din ţara noastră; numeroase aspecte ale vieţii rurale din evul mediu au fost abordate în scrieri diverse — în lucrări de istorie a relaţiilor agrare, în opere de analiză a unor instituţii feudale etc., şi aceasta durează de peste un secol, vreme ce ne desparte de scrierile lui Nicolae Bălcescu[1]. Socotim că în fruntea acestui studiu arheologic asupra aşezării medievale rurale de la Coconi, trebuie să prezentăm acele coordonate pe care sînt grefate condiţiile de existenţă ale satului medieval, bineînţeles fără pretenţia de a ne asuma vreun merit original în interpretare, întrucît căile au fost bătătorite de marii noştri înaintaşi, iar cărăruia noastră va încerca să străbată spre un drum mai nou închegat, acela al arheologiei medievale. Temeiul de la care trebuie să pornim este acea formă de organizare socială care a fost *obştea sătească*, aşadar ne vom întoarce încă în primul mileniu al erei noastre, distingînd în legătură cu aceasta trei laturi principale:

OBŞTEA SĂTEASCĂ — VERIGĂ DE LEGĂTURĂ

Este îndeajuns de cunoscut pasajul dintr-o lucrare a lui Fr. Engels, despre procesul transformării, la vechii germani din imperiul roman, a obştii bazate pe relaţii gentilice în obşte fixată teritorial (vicinală); loturile membrilor comunităţii, trase cîndva la sorţi, devin cu timpul proprietate privată care putea în această condiţie să fie şi înstrăinată, devenind un *alodium*. „Cu cît ginta era stabilită de mai multă vreme în sat şi pe măsură ce încetul cu încetul germanii şi romanii se contopeau, dispărea şi caracterul de rudenie al legăturilor, făcînd loc celui teritorial; ginta a dispărut în obştea-marcă, în care de altfel încă destul de des se pot vedea urme ale originii ei în legăturile de rudenie ale membrilor. Astfel, organizarea gentilică s-a transformat aici pe nesimţite — cel puţin în ţările în care s-a menţinut obştea-mar-

[1] Vezi bibliografia generală la P. P. Panaitescu, *Obştea ţărănească în Ţara Românească şi Moldova. Orînduirea feudală*, Edit. Academiei, 1964 („Biblioteca istorică", X), citată în continuare: *Obştea ţărănească*; idem, *Introducere la istoria culturii româneşti*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1969, citată în continuare: *Introducere*.

că: în nordul Franței, în Anglia, în Germania și în Scandinavia — într-un organism teritorial, dobîndind în felul acesta posibilitatea de a se adapta statului"[2].

Un proces similar s-a petrecut și pe teritoriul țării noastre, dar pe un curs diferit dacă judecăm lucrurile prin prisma ariei de stăpînire efectivă a Imperiului roman în vechea Dacie[3]. În fapt, subliniază istoricii noștri, procesul amintit începe înainte de ocuparea Daciei și anume, acolo unde comunitățile dacice se aflau într-un stadiu economic avansat[4]. Stăpînirea romană, prin sistemul ei administrativ și fiscal atît de cunoscut, a accentuat firește acest proces și numai în granițele Daciei romane. Iată de ce, în legătură cu trecerea la relațiile de producție feudale[5], sînt scoase în evidență aceste două aspecte esențiale care privesc perioada cea mai obscură din istoria poporului român: c r o n o l o g i c, în timp ce în restul provinciilor romane stăpînirea imperiului continuă în perioada de descompunere a sclavagismului, iar începuturile feudalismului coincid cu însăși stingerea imperiului, în Dacia stăpînirea romană încetează efectiv încă din secolul al III-lea e.n., relațiile de producție feudale închegîndu-se pe parcursul unei întinse perioade de circa șase secole; g e o g r a f i c, întrucît stăpînirea romană n-a putut acoperi întregul teritoriu al țării noastre de azi, în consecință, la est de *limes transalutanus* și în Moldova n-au existat forme ale modului de producție sclavagist, trecerea la relațiile de producție feudale făcîndu-se direct, în sînul procesului de destrămare a orînduirii comunei primitive, fenomen specific și altor popoare, slavilor de pildă sau unor populații germanice[6]. Sub ultimul aspect, a avut loc o trecere la feudalism „*pe cale pur economică*" — cum o definea Karl Marx[7] — și anume prin intermediul obștii deja teritorializate, căci „dominația asupra celor subjugați este incompatibilă cu orînduirea gentilică"[8], deci cu obștea bazată pe relații gentilice, numai obștea sătească (vicinală) oferind condițiile sociale și economice ale dominației de caracter feudal. În acest mod, se desprinde concluzia că obștea sătească prefeudală a constituit acea *verigă organică* de legătură între două moduri de producție, între orînduirea gentilică și feudalism, în sînul ei aflăm originea organizării pe baze feudale a societății de la nord de Dunăre.

O astfel de organizare a implicat însă, în prealabil, modificări în însăși structura internă a obștii prefeudale; într-adevăr, au avut loc schimbări esențiale în baza social-economică, prin apariția stratificării sociale, a desprinderii din comunitate a vîrfurilor conducătoare, acestea din urmă deosebindu-se de masa comunitară prin sporul de avere privată. Apar deci premisele exploatării de caracter feudal, iar drept urmare a apariției instrumentului de suprastructură politică în folosul grupului dominant — *statul*[9]. În acest fel, obștea sătească angrenată pe făgașul noilor relații de

[2] Fr. Engels, *Originea familiei, a societății private și a statului*, în K. Marx — Fr. Engels, *Opere alese în două volume*, vol. II, ed. a 3-a, Edit. politică, 1967, p. 280.

[3] P. P. Panaitescu, *Obștea țărănească*. p. 18—19.

[4] *Ibidem*; cf. și Maria Comșa, *Cu privire la caracterul organizării social-economice și politice de pe teritoriul țării noastre în epoca migrațiilor*, în *SCIV*, 18, 1967, 3, p. 431—432.

[5] P. P. Panaitescu, *op. cit.*

[6] *Ibidem*. De fapt, autorul atît de regretat, dispărut dintre noi în 1967, prezintă astfel problema în opera apărută postum: „N-am admis existența în istoria românilor a unei perioade sclavagiste, nici în cadrul regatului dacilor, nici în vremea stăpînirii romane a provinciei Dacia. Fără a contesta prezența sclavilor meșteșugari și agricoli în Dacia în aceste două epoci, nu am aflat, nici în izvoare, nici în împrejurările sociale și politice, posibilitatea și necesitatea unei producții bazate în primul rînd pe munca sclavilor" (*Introducere*, p. 15—16).

[7] Vezi scrisoarea lui Marx către Engels, din 30 octombrie 1856, în K. Marx-Fr. Engels, *Opere*, vol. 29, Edit. politică, 1968, p. 73.

[8] Fr. Engels, *Originea familiei*, ed. cit., p. 280; cf. și p. 286, 292.

[9] *Ibidem*, p. 296—298.

producţie a permis şi legătura pe plan suprastructural între organizarea tribal-gentilică şi formele incipiente de organizare statală[10]. Cunoaştem astfel de forme la nord de Dunăre: sînt *ducatele*, *cnezatele* şi *voievodatele* atestate documentar în izvoarele medievale dintre secolele al X-lea şi al XIII-lea. Ele se întemeiau pe obşti teritoriale, deci pe sate, constituite în *uniuni* fixate pe văile rîurilor, între munţi — în *ţări* cum erau numite —, ca şi în cîmpie (vezi: *Vlaşca*, *Vlăsia*, *Romanaţii*). Aceste uniuni au dăinuit o vreme şi după constituirea statului feudal propriu-zis, în cazul de care ne ocupăm, al Ţării Româneşti, la începutul secolului al XIV-lea; din ele, *judecii libere*, au derivat judeţele administrative ale ţării şi este semnificativ că acestea purtau tocmai, în genere, nume de rîuri (Gorj, Dolj, Motru, Olt, Argeş etc.). Chiar numele unor oraşe muntene (Tîrgul Jiului, Argeş, Buzău ş.a.) ne arată că, iniţial, serveau intereselor economice ale comunităţilor de pe cursurile rîurilor, fenomen înregistrat şi în celelalte provincii istorice româneşti[11].

REMANENŢĂ A COMUNEI PRIMITIVE ÎN CONDIŢIILE VIEŢII FEUDALE

În izvoarele medievale româneşti nu întîlnim un termen special prin care să se desemneze obştea ca atare, aşa cum era numită aceasta de germani (*marcă*) sau de slavi (*verv*, *mir*, *ocolina*). Abia tîrziu, cînd obştea sătească intrase demult în faza de disoluţie internă, cînd se făcea o deosebire între stăpînirea comunitară şi cea individuală (acest *dualism* care caracterizează obştea medievală)[12], termenul se iveşte şi în diplomatică; astfel, este citat un document moldovean (pentru Ţara Românească nu se cunoaşte un exemplu similar), din 15 mai 1622: „...zicînd Tiron că nu este satul şi locul ales, ci este obşte"[13]. Totuşi, se consideră că termenul de obşte stă ascuns în procedeul de a numi vechile sate medievale şi anume, prin folosirea formei derivate din patronimice: Bădeştii, Bucureştii, Urlăndeştii etc., deci nume la plural[14].

S-a mai afirmat că obştea sătească era „o asociaţie de gospodării familiale pe baza unui teritoriu stăpînit în comun, în care colectivitatea ca atare are drepturi anterioare şi superioare drepturilor gospodăriilor alcătuitoare, drepturi exercitate printr-un singur organ de conducere denumit obşte"[15]. Este o definiţie rezultată dintr-o investigare sociologică, ce ilustrează realităţi perpetuate pînă în pragul epocii noastre de azi; de aceea, se reproşează formulării definiţiei că nu întrebuinţează şi termenul

[10] Despre evoluţia asemănătoare la unguri, cf. Gy. Györffy, *A magyar nemzetségtöl a vármegyéig a törzstöl az országig* (De la ginta maghiară la comitat, de la trib la stat), în *Századok*, LXXXII, 1958, 5—6, p. 565—615, des citat, mai ales de autorul însuşi, de pildă în articolul care nu redă conţinutul real al istoriei Transilvaniei dinainte şi de după ivirea ungurilor, vezi *Einwohnerzahl und Bevölkerungsdichte in Ungarn bis zum Anfang des XIV. Jahrhunderts*, în *Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 42/1960.

[11] P. P. Panaitescu, *Introducere*, p. 282—283 (fenomen considerat specific românilor).

[12] Cf. Valeria Costăchel, *Obştea sătească*, în *Viaţa feudală în Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV—XVII)*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1957, p. 81 şi 87.

[13] *DIR*, A, XVII—V, p. 132 (citat şi de P. P. Panaitescu, *Obştea ţărănească*, p. 33).

[14] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 27 („Faptul că majoritatea satelor româneşti *poartă nume plurale, deci nume de obşti, formă toponimică necunoscută în restul continentului* (în afară de popoarele slave), arată vechimea şi greutatea specifică a sistemului de obşti în dezvoltarea societăţii româneşti" — subliniat de P. P. P.); cf. şi H. H. Stahl, *Contribuţii la studiul satelor devălmaşe româneşti*, vol. III (*Procesul de aservire feudală a satelor devălmaşe*), Edit. Academiei, 1965 („Biblioteca istorică", XI), p. 38—54 — citat în continuare: *Contribuţii*.

[15] H. H. Stahl, *Contribuţii*, II, 1959, p. 25.

muncă — şi nu în sensul unei munci comunitare de ale cărei rezultate ar beneficia în mod egal părtaşii, ci în acela al muncii îndrumate de obşte, dar fixată într-un cerc restrîns, închis fireşte, deoarece se limita numai la membrii obştii respective în ce priveşte drepturile de folosinţă asupra pămîntului[16].

Rezumînd, se poate afirma că obştea sătească a constituit o rămăşită din orînduirea comunei primitive, un organism social şi economic în care drepturile de muncă, folosinţă şi apoi de proprietate individuală asupra pămîntului coexistă cu aceleaşi drepturi comunitare (= *dualism*), repartizate într-un cerc închis, primînd interesele economice asupra celor bazate pe legăturile de sînge. Din aceasta a rezultat *principiul autoapărării*, forţa colectivă a obştii, solidaritatea interioară în faţa imixtiunilor din afară[17], explicîndu-se firesc dăinuirea pe durata a multor secole a organizării pe bază de obşte.

PUNCT DE PLECARE AL ISTORIEI MEDIEVALE. *FOSSATUM — F SAT — SAT*

Corespunzînd întocmai condiţiilor istorice din primul mileniu şi apoi orînduirii feudale, fiind vreme îndelungată — pînă la apariţia oraşelor — unica formă de existenţă socială între Carpaţi şi Dunăre, obştea sătească a făcut ca viaţa economică să-şi aibă centrul ei *la ţară*, în sate, aşadar în agricultură. ,,Dacă pentru antichitate punctul de plecare l-a constituit oraşul şi micul teritoriu care ţinea de acesta, pentru evul mediu punctul de plecare l-a constituit satul'' (,,So ging das Mittelalter vom Lande aus'')[18], iar dezvoltarea ulterioară a căpătat forma ,,opoziţiei dintre sat şi oraş''[19].

Deopotrivă, filologi şi istorici, au fost preocupaţi de originea cuvîntului ,,*sat*'' şi a înţelesului acordat acestui termen. Să ne fie îngăduit aici o discuţie mai amănunţită în această privinţă.

Problema se pune astfel: termenul ,,sat'' derivă din latinul *satus* (din *serere* = a semăna) — deci, ,,cîmp, ogor *semănat*'' — ori din albanezul *fšat* (şi el derivat din lat. *fossatum*)? Problema este cu atît mai importantă pentru noi, chiar tulburătoare, cu cît avem în vedere că însăşi forma lingvistică ,,fsat'' ne întîmpină în cîteva texte rotacizante maramureşene.

Etimonul latin *fossatum* (din *fossare* = a săpa) este explicat în felul următor în cunoscutul dicţionar al lui Du Cange (s.v. *fossata*, variante) — de ex.: ,,3. FOSSATUM. Exercitus seu potius castra, valla et *fossis* circumducta''; ,,5. FOSSATUM. Territorium ut videtur, certis limitibus quasi *fossato*, circumcinctum''[20]. Cît priveşte textele maramureşene, de exemplu *Psaltirea Scheiană*, este de subliniat constatarea — se pare nesesizată pînă acum — că termenul f s a t este folosit în două înţelesuri: pe de o parte el înseamnă ,,*cîmp*, *ţarină*'', iar pe de alta ,,*lăcaş*, *sălaş*, *locuinţă*'' şi, prin extensie, ,,*loc sfînt*, *templu*, *cort* (*tabernaculum*)''[21]. Ce este ciudat, şi aceasta se întîmplă o singură dată în Psaltirea Scheiană, apare şi forma s a t , dar şi în acest

16 P. P. Panaitescu, *Obştea ţărănească*, p. 11 şi note.

17 V. Costăchel, *op. cit.*, p. 81.

18 *Ideologia germană*, în K. Marx şi Fr. Engels, *Opere*, vol. 3, Edit. politică, 1958, p. 24. Vezi şi *Die deutsche Ideologie*, Dietz Verlag, Berlin, 1953, p. 20.

19 K. Marx, *Forme premergătoare producţiei capitaliste*, E.S.P.L.P., 1956, p. 17.

20 Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis*, ed. D. P. Carpenter — G. A. L. Henschel, vol. III, Paris, 1844, p. 383, col. 1/3 şi col. 2/5.

21 Fonetismul *fsat* este prezent şi în *Codicele Voroneţean*, ed. I. G. Sbiera, 1885, p. 97, r. 9. Aici, însă, ne vom referi la exemplele oferite atît de grăitor

caz cu al doilea sens (lăcaş, templu)[22]. Cum a fost explicată această remanenţă arhaică, în cadrul problemei la care ne-am oprit, istoriceşte?

După lingvistul Vasile Bogrea, cheia de interpretare istorică rezidă în lat. f o s s a t u s (cf. şi la Du Cange, *Glossarium*, 382, col. 3, cu exemplificări: *a fossatis*, *ad fossatum*, et terram usque *ad fossatum*), aşa dar într-un intermediar între *fossatum* (= şanţ, tranşee) şi (f)*sat*. Caracterul ,,militar'' al aşezărilor de graniţă din epoca romană se împleteşte pretutindeni cu cel ,,civil'', paşnic, la origine adesea pastoral şi lucrul nu surprinde într-o epocă în care armata romană era şi o armată de constructori; în consecinţă, ,,a transforma o locuinţă provizorie, improvizată în vederea luptei, în una definitivă, statornică, nu e cîtuşi de puţin un proces nefiresc'' şi, deci, varianta arhaică *fsat* ilustrează o realitate vie a ţinuturilor noastre romanizate şi ne scuteşte să apelăm la alb. *fšat*[23].

de *Psaltirea Scheiană*, ed. I. A. Candrea, vol. II, 1916. Astfel, *primul sens* (,,cîmp, ţarină''); ,,Cunoscuiu toate pasările cerîului şi frumseţile *fsatelor* cu mere săntu'' (Ps. 49, 11), p. 96. Să se compare cu: a) Dosoftei, *Psaltirea în versuri* (*1673*), ed. I. Bianu, 1887: ,,De să ţinu de hrană'n cîmpuri/ Am şi *ţarine* destule'' (Ps. 49, v. 50—51); învăţatul mitropolit traduce liber, adesea cu licenţe, cum vom vedea îndată, versetele din psalmi; b) *lat. vulgata*: ,,pulchritudo *agri*'' (*Biblia sacra. Vulgatae editionis.*, Viena, 1863); c) ediţiile calvino-luterane: *franceză* — ,,et toute forte de bestes *des champs*'' (*La Bible*, Geneva, 1622, p. 280) şi *germană* — ,,Mein ist *der Fluren* Stolz'' (*Die Psalmen*, ed. a 2-a, Halle, 1782, Ps. 50, v. 11). De asemenea, în *Psaltirea versificată* de Teodor Ivanovici Corbea (1710): ,,Şi frămséţé *ţarinei* într'a mé e soarte'' (Dosoftei, ed. I. Bianu, p. L.) şi *Psaltirea*, Buzău, 1860: ,,şi frumseţea *ţarinei* cu mine este''.

Al doilea sens (,,lăcaş, sălaş, templu, loc sfînt''): ,,Cătu iubite *fsatele* tale, Doamne silnice'' (*Psaltirea Scheiană*, Ps. 83, 1) — dar: ,,Cîtu-s de iubite şi de drăgălaşe/ Şirurile tale cîale de *sălaşe*'' (a), ,,Quam dilecta *tabernacula* tua, Domine virtutum'' (b), ,,Eternel des armees, combien sont aimables tes *tabernacles*'' şi ,,Wie liebenswürdig ist deine *Wohnung*'' (c), sau ,,Căt sănt de iubite *locaşurile* tale Doamne'' (*Psaltirea*, Buzău) etc. Alte exemple: ,,Adapă toate fierile *fsatelorŭ*'' (bestiae *agri*, bestes *des champs*, alles wild *im Felde* etc.) din Ps. 103, 11; ,,zilele lui florile *fsateloru*'' (flos *agri*, *des Feldes* Blum etc.) din Ps. 102, 15, dar: ,,*Fsatele* lui Idumeĭu'' (*tabernacula*, *les tentes*, *Stamm*) din Ps. 82, 7. Iată cele de mai sus la Coresi: ,,Cunoscui toate pasările ceriului/ Să flămînzire nu voi zice ţie'' (deci termenul lipseşte), dar: ,,*satele* tale'' (83), ,,*satele* lui Idumeiu'' (82), ,,zilele lui ca florile *satelorŭ*'' (102), ,,Adapî toate gadinele *sateloru*'' (103) — cf. *Psaltirea publicată în româneşte la 1577 de diaconul Coresi*..., ed. B. P. Hasdeu, Bucureşti, 1881.

[22] Respectiv; ,,rumpe-te şi mută-te dein satul tău'' (Ps. 51, 7, ed. cit., II, p. 101) — ,,emigravit te de *tabernaculo* tuo'', ,,t'arrachera de ton *tabernacle*'', însă ,,wird aus deiner *Hütte* dich reissen''! — iar la Coresi: ,,rupe-te şi mută-te de *satulu* tău'' (*ed. cit.*, p. 138). I. A. Candrea, *op. cit.*, I, p. XXIX, explică: copiştii *Psaltirii Scheiene* au fost în număr de trei, identificîndu-i astfel: *A* a scris paginile 1—19, r. 9 pînă la *ceriu*; *B* a continuat — *nu fără întreruperi însă* — pînă la p. 196 jos, pentru ca *C* să copieze restul dintre paginile 197 şi 530. Numai copistul *B* întrebuinţează forme nerotacizante (inclusiv forma *sat* din Ps. 51, 7), precum şi cîteva grafii (ligaturi de slove) neuzitate de ceilalţi doi, făcînd totodată şi numeroase greşeli de copiere pe parcurs. Candrea conchide ipotetic: fie că *B* avea în faţă un model fără rotacisme pe care îl copia, fie mai degrabă a făcut ,,o pauză mai lungă după terminarea de scris a paginei 162'' (observînd că formele nerotacizante se întîlnesc după această pagină). Nu se explică totuşi de ce copistul *B* omite consoana *f* în cazul citat. Recent, acad. Al. Rosetti admite ,,modificarea grupului prin supresiunea lui *f*'', dar nu se pronunţă dacă, la epoca manuscriselor rotacizante, coexistau ambele fonetisme (*fsat*, *sat*), cf. *Istoria limbii române*, vol. IV—VI, Edit. ştiinţifică, 1966, p. 261.

[23] V. Bogrea, *Originea rom*(*ânescului*) *SAT*, în *Dacoromania*, I, 1920/1921, Cluj, 1921, p. 253—257. Este citată şi părerea lui I. A. Candrea, potrivit căreia *fossatum* (identic în sensu-i cu meglenoromânul *fusat*-şanţ, ital. *fossato*, franc. *fossé*) se va fi dezvoltat dintr-o construcţie de tipul *sisto ad fossatum* (,,stau, locuiesc lîngă şanţ'', devenită eliptică — (ad) *fossatum* (p. 253). Se citează, de asemenea, φοσ(σ)ᾶτον, φουσάτον, sinonime cu neogr. κατοῦνα (,,camp, quartier, cantonnement'') — *cătunul* nostru, care în sl. este redat катоунъ. În sfîrşit, sînt pertinente, deşi comportă încă discuţii şi azi, consideraţiile succinte despre instinctul conservativ, de apărare al proprietăţii private, ilustrat de: *gard*, *ogradă*, *curte*, germ. *umfrieden*, *Friedhof*, lat. *cohors*, gr. χόρτος, sl. *grad*, *grădişte*, întrucît după V. Bogrea, grad = ,,oraş, loc înconjurat de gard'' (p. 254—255). În problema de care ne ocupăm, cf. şi C. Daicoviciu, *Fossatum-sat*, în *Dacoromania*, V (1927/1929), Cluj, 1929, p. 478—479: ,,un termen eminamente militar, cum e *fossatum*

Opinia înfățișată mai sus este singura de luat în seamă. Se conferă astfel *satului* nostru trecutul istoric pe care l-a avut aievea și care începe cu închegarea obștilor prefeudale. În acel loc, la origine apărat de un șanț, militarul se ocupa în chip necesar și cu agricultura; prin evoluția semantică a construcției lingvistice de tipul (*ad*) *fossatum*, împrumutată unei regiuni care n-a intrat totuși în granițele Daciei romane — cum este Maramureșul și nordul Transilvaniei — și unde, chiar azi încă, viața îmbracă caractere arhaizante, s-a ajuns ca termenul *fsat* să contopească *nediferențiat* atît noțiunea de *cîmp-țarină*, cît și pe aceea de *sălaș-locuință*, deci cum se întîmpla în epoca romană tîrzie. Un indiciu că același dublu sens îl avea în vechime și termenul *sat* din graiul de la sud de Carpați ni-l oferă Coresi, cum s-a văzut: în tipăriturile sale, copiate din modelul maramureșean, el nu face altceva decît să șteargă consoana *f*, rămînînd însă un *sat* care fără îndoială avea la vremea în care se tipărea înțelesul păstrat și azi — acela de așezare omenească cu hotarele sale[24]; sensul figurat, prin extensie (loc sfînt, templu), se pierdu undeva în negura timpurilor.

În diplomatica medievală de la noi termenul *sat*, românesc, apare destul de tîrziu[25] și lucrul se explică firesc; vechile acte de cancelarie erau redactate în slavonă (medio-bulgară) și în această limbă corespondentul era *selo*, cîteodată diminutivul *seliţe* — ca în documentul din 1392, cînd satele Bogdănești și Lunceanii de pe Olt sînt arătate a fi fost „două sate mici" — два сєльци[26]. Poporul de rînd, însă, întrebuința desigur în limba vorbită termenul lui de origine latină, *sat*, inclusiv diminutivele *sătuc*, *sătucel* care au intrat și în toponimie. „Numele topice cu formă diminutivală sînt extraordinar de numeroase. Se poate spune că, în principiu cel puțin, de la orice cuvînt, indiferent dacă apare ori nu în nomenclatura geografică, este posibilă formarea unui diminutiv toponimic" — exemplificîndu-se: Argeșelul, Băișoara, Bucovelul cum și „*Săcel sat*, prin fazele intermediare *sătucel* și *sătcel* ... Alt diminutiv de la sat, care trebuie considerat drept primitiv al lui *sătucel*, este *Sătucul*"[27]. În atare situație, forma toponimică *Sătcel* (сътчєл în orig. slavon datat 18 ianuarie

(în sensul însă de substantiv, *castrum* — *N.C.*) a putut trece la sensul românesc, de așezare pașnică de agricultori <...> în sec. 4—6 p. Chr. și anume în niște împrejurări și în o societate de oameni, unde, singur, fossatum trăia și putea să primească, totodată, și sensul secundar (devenit apoi exclusiv de „sat, așezare"). Această societate e armata de graniță, organizată, astfel, de Diocleţian și Constantin cel Mare...". Tot către această epocă ne îndreaptă și N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. II (*Oamenii pămîntului, pînă la anul 1000*), București, 1936, p. 245 și nota 1, unde se atrage atenția asupra unui pasaj din *Pseudo-Chesarios* (ed. Migne, Patr. Lat. XXXVIII, p. 986): Οἱ Σκλαυηνοὶ καὶ Φυσωνῖται, οἱ καὶ Δανουβῖται προσαγορυόμενοι (*Sclavi și Physoniți, cari se zic și Danubiți*, traduce marele istoric, comentînd: Phisoniții sînt vechii „Fossatensi", „oameni din sate", vechii localnici români) (*ibidem*).

[24] Este interesant de subliniat că în *Psaltirea Scheiană* se întrebuințează verbul *a sălășui* în corelație cu *fsat* („Sălășuescu-me în fsatul tău în vecu", Ps. 60, 5, deci verbul era *a sălășui*, cum îl folosește și Coresi: „Sălășuescu-mi în satulu tău în vecu"). Despre relațiile cronologice între textele maramureșene și tipăriturile lui Coresi, cf. P. P. Panaitescu, *Interpretări românești. Studii de istorie economică și socială*, București, 1947, p. 235; Al. Rosetti, P. P. Panaitescu, Fl. Niculescu și Al. Piru, *Apariția scrisului în limba română*, în *Istoria literaturii române*, I, Edit. Academiei, 1964, p. 293 și urm. Vezi și Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 339—353 (*Anexă. Cele mai vechi traduceri românești de cărți religioase. Considerații asupra datării și localizării lor*).

[25] Damian P. Bogdan, *Glosarul cuvintelor românești din documentele slavo-române*, București, 1946, p. 98, s.v. *sat* (se citează actul din 1600, unde în orig. slav. apare forma „*satului* Moraștilor" — cf. *DIR*. B, XVI—VI, p. 370).

[26] *DRH*, B—I, p. 43—44, doc. nr. 17 (vezi și *Novoselți* = Sătucul Nou).

[27] Acad. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Edit. Academiei, 1963, p. 446, 459.

1480) este, pentru Ţara Românească, *cea mai veche menţiune cunoscută a socionimicului „sat"*, formă derivată din *sătucel*, care a dat numele satului de azi *Săcelu*-Gorj[28].

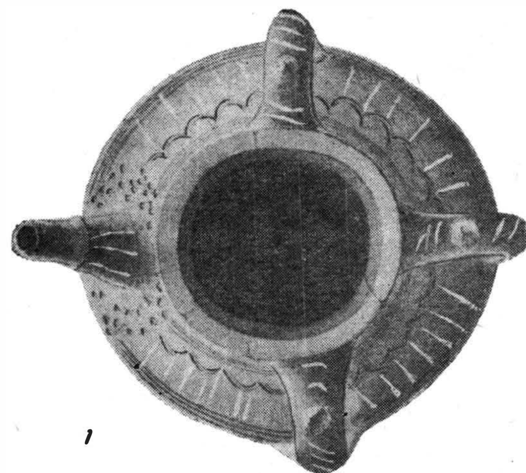
Ne putem opri aici, nu înainte însă de a sublinia că, în fapt, întreaga istorie medievală a lumii rurale de la noi este istoria aservirii obştii săteşti, a luptei necurmate între ţărănimea liberă odinioară şi clasa dominantă feudală, născută din obşte — boierimea[29]. Acest proces de subjugare a satelor noastre este ilustrat de aproape fiecare document ajuns pînă la noi şi se va accentua cu consecinţe dintre cele mai tragice pentru ţărănimea din ţările noastre în cursul secolelor XVI şi XVII. Cu litere de foc va scrie Nicolae Bălcescu: „Aşa dar nu munca, nici rodul ei, ci un şir de spoliaţii succesive sînt originea proprietăţilor mari din ţările noastre, sînt titlurile stăpînitorilor de azi ai pămîntului"[30].

Să pătrundem acum în miezul existenţei unei aşezări săteşti dispărute, încercînd să-i definim viaţa păstrată în pămînt de aproximativ şase secole.

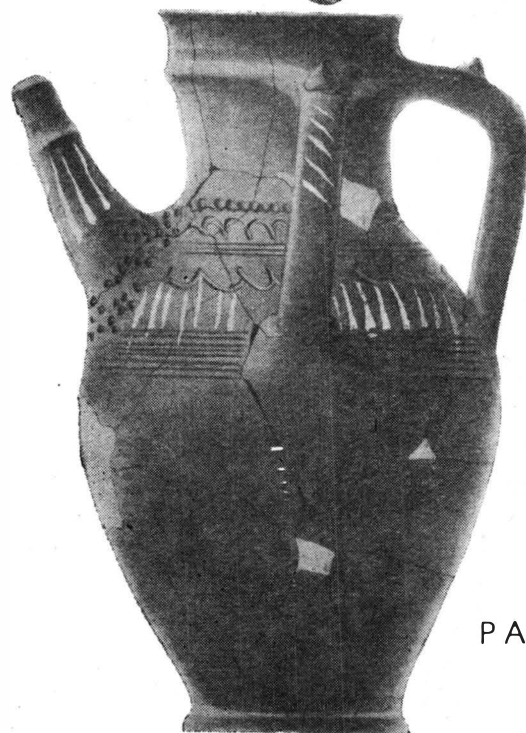
[28] *DRH*, B—I, p. 273, 275, doc. nr. 170, în care se arată: „după aceia Ticuci cu fraţii săi au schimbat Turiţa cu popa din Sătcel, pentru a treia parte din Ştefăneşti". În 1591, oct. 13, satul este numit tot *Sălcel* (*DIR*, B, XVI—VI, p. 23), dar cu patru ani mai înainte, la 18 noiembrie 1587, numele îi este redat în documentul slavon sub forma *Săcelul* (*ibidem*, V, p. 336), în rînd cu satele *rumânite* pentru că l-au prădat în munţi pe Dobromir marele ban al Craiovei (1583).

[29] V. Costăchel, *op. cit.*, p. 91—105; P. P. Panaitescu, *Introducere*, p. 181—184.

[30] N. Bălcescu, *Opere*, I, 1963, p. 251—253 (apud P. P. Panaitescu, *Obştea ţărănească*, p. 5). Vezi însă opiniile total diferite, înfăţişate de N. Iorga, *Constatări istorice cu privire la viaţa agrară a românilor*, Bucureşti, 1908, p. 16: „Deci Ţara Românească a avut de la început... numai ţărănime liberă şi stăpînă în chipul colectiv pe care-l cunoaştem, chip întemeiat pe moştenire, pe pămînturile ce lucra, pe heleşteu şi pădure"; idem, *Istoria românilor prin călători*, I, Bucureşti, 1920, p. 10: „Pămîntul era al strămoşului care tăiase codrul, care scotea rădăcinele, înlăturase pietrele şi făcuse ogorul. Şi el nu era împărţit: ca la vechii germani, fiecare lua atît ogor cît putea lucra" — şi de C. Giurescu, *Studii de istorie socială*, ed. a 2-a, 1943, p. 22: „Pînă la sfîrşitul secolului al XVI-lea nu se află în Ţara Românească decît trei categorii de locuitori: orăşeni, proprietari şi rumâni", nici o schimbare n-a intervenit cîndva: „situaţia lor era aceeaşi pe vremea lui Mihai Viteazul ca şi cu două secole mai înainte" (p. 42) — citaţi după P. P. Panaitescu, *Obştea ţărănească*, p. 6—7. Vezi critica acestor teorii şi în: *Ist. Rom.*, II, p. V—VII.

1

PARTEA I

AŞEZAREA MEDIEVALĂ DE LA COCONI (com. Mănăstirea, jud. Ilfov)

I. DATE GENERALE

POZIȚIA GEOGRAFICĂ

ȚINUTUL ce se întinde peste o bună parte din județele Ilfov și Ialomița, la sud-est de București, poartă denumirea de Mostiștea; este o zonă colinară bogată în ape și păduri, deosebit de fertilă, legată organic de un alt ținut situat la nord și numit *Vlăsia* — plin de codri odinioară, cum era de altfel întreaga Țară Românească, pe care cronicarul bizantin Laonic Chalcocondil o știa împădurită „în toate părțile"[31]. Un rest din pădurea străveche se mai găsește și azi pe meleagurile de care ne ocupăm aici, păstrînd încă numele semnificativ de *Cernuleasa* („pădurea neagră")[32].

Din cele mai vechi timpuri Valea Mostiștei, care străbate ținutul de la nord la sud, a fost un coridor de legătură între Carpați și artera de vie circulație a Dunării[33]; pe aici șerpuia în evul mediu *Drumul Bucureștilor*, ocolit astăzi, fiind înlocuit de calea mai lesnicioasă prin Budești și Oltenița ce răzbate pînă la Călărași (fig. 1). Întreaga vale amintită se revarsă în marele iezer Mostiștea, singura apă stătătoare încă în matca ei și însumînd o oglindă de circa 20 km². La capătul sudic al iezerului ne întîmpină satul Mănăstirea, iar de aici, pe malurile iezerului, sînt înșiruite în salbă mai multe sate: Coconi, Sultana, Odaia Vlădichii, Curătești și Tăriceni — pe malul de vest, Făurei, Chirnogi, Ulmu, Boșneagu și Dorobanțu — pe cel de est. În majoritate, sînt localități cunoscute de mult încă prin vestigiile arheologice găsite în vetrele lor; acestora li se adaugă altele tot atît de cunoscute, situate în zonă: Spanțovul, Tatina și Ulmenii (aici situîndu-se celebrul *tell* de unde se trage numele civilizației neolitice Gumelnița), iar la cîțiva kilometri de Mănăstirea, la Vărăști, se află stațiunea numită Boian[34].

[31] Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, ed. V. Grecu, București, 1958, p. 64 (cronicarul bizantin face această precizare în contextul luptelor dintre Mircea cel Bătrîn și Baiazid I, episodul Rovine).

[32] Despre datele geografice cu privire la ținutul Mostiștei, cf. G. Vâlsan, *Cîmpia Română. Contribuțiuni de geografie fizică*, în *BSRG*, XXXVI, 1915; Vintilă Mihăilescu, *Vlăsia și Mostiștea. Evoluția geografică a două regiuni din Cîmpia Română*, în *BSRG*, XLIII, 1924; același, *Așezările omenești în Cîmpia Română, la mijlocul și la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, în *Analele Academiei Române*, seria a III-a, tomul IV, 1924. Vezi și Petre Gîștescu, *Tipuri de lacuri din R.P.R. după originea cuvetei lacustre*, în *Probleme de geografie*, VIII, 1961 (la p. 317 se explică termenul „mostiște" = fund de apă ridicat).

[33] Radu Vlădescu-Vulpe, *Materiale istorico-archeologice pentru harta archeologică a României ridicată de direcția Museului Național de Antichități, I. Regiunea Mostiștea-Călărași*, în *BCMI*, XVII, 1924, fasc. 40, p. 84; V. Mihăilescu, *Vlăsia și Mostiștea*, p. 3—22.

[34] Cităm aici principalele contribuții aduse la cunoașterea istoriei regiunii: Radu-Vlădescu Vulpe,

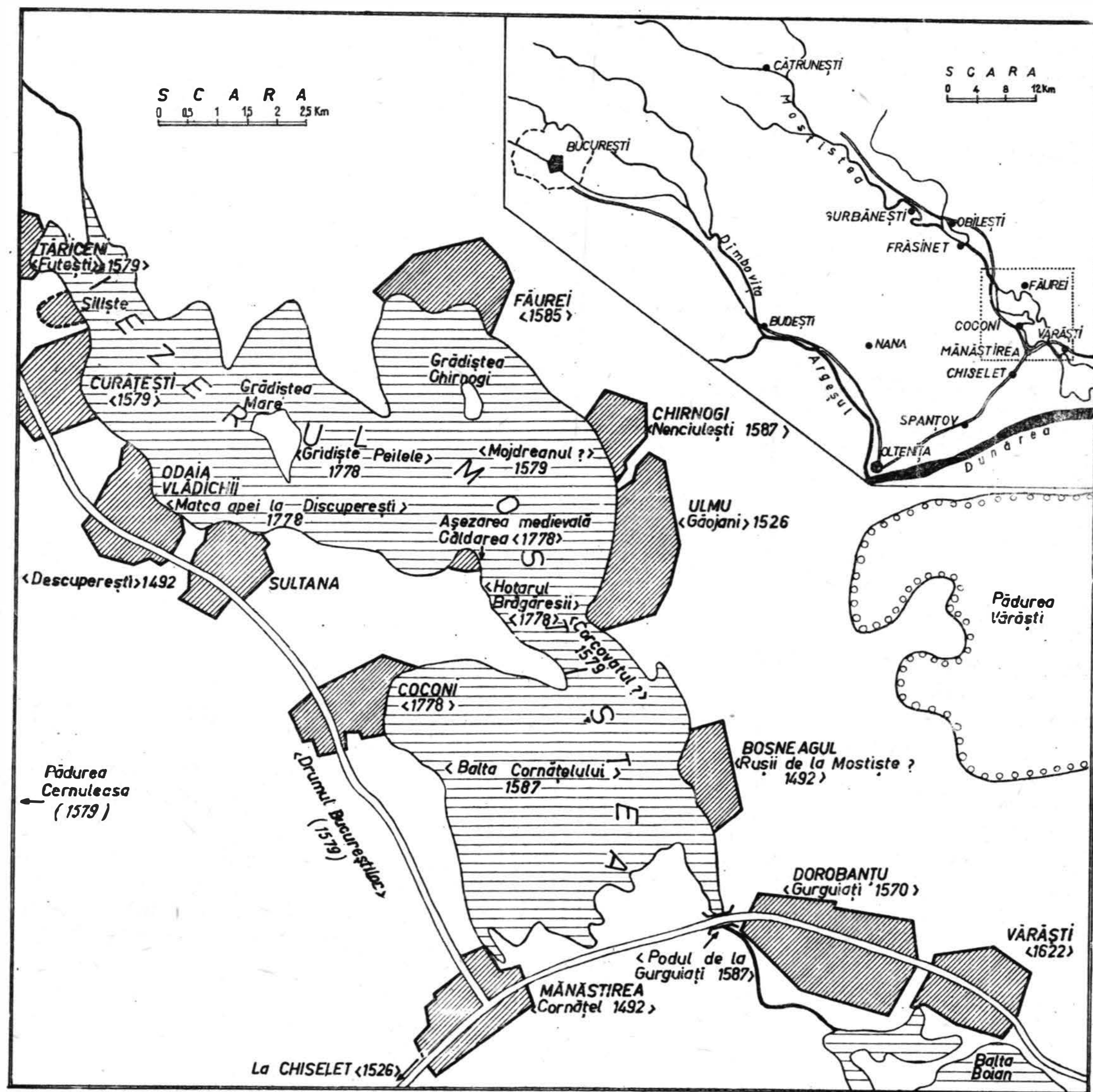

Fig. 1. — Harta iezerului Mostiștea. Încercare de geografie istorică.

Malul iezerului, înalt şi abrupt pe partea dinspre Coconi-Sultana, coboară însă pînă la nivelul luncii Dunării la Mănăstirea şi se înalţă din nou la Dorobanţu şi Boşneagu. În apa iezerului, spre Făurei şi Sultana, se văd şi două insule („grădişti" numite de localnici), ambele purtînd urme de locuire străveche, desprinse însă de uscat prin acţiunea erozivă a apei; azi încă, puterea activă a curenţilor de aer şi a apei provoacă mari surpări de teren, în special la Coconi, iar înainte de construirea unui stăvilar la Dorobanţu (acolo unde documentele medievale vor semnala „podul ce trece la Gurguiaţi"), însăşi apa Dunării — prin mulţimea de bălţi şi gîrle — pătrundea pînă departe spre nord, antrenînd mari pachete de loess din malul de la Coconi[35].

În configuraţia geografică a iezerului Mostiştea iese în evidenţă mai ales peninsula care înaintează spre est, către satele Chirnogi şi Ulmu, şi unde sînt numite *două piscuri* : unul la nord, *Căldarea*, celălalt la sud-est, îndreptat ca o lamă de cuţit, *Piscul Coconi* (fig. 1). Ne interesează îndeaproape primul pisc.

Situat la circa 1,5 km nord-est de vatra actuală a satului Coconi, Piscul Căldarea se întinde pe o suprafaţă de peste 7 ha. Marginea dinspre iezer este de formă rotunjită, deşi zdrenţuită de agenţii naturali, cum s-a afirmat mai sus (fig. 2). Înălţimea frunţii malului faţă de regimul apei din iezer măsoară în jur de 25 m, iar în raport de cumpăna mării locul este mai înalt cu 50 m (fig. 3). Zona de nord a piscului prezintă denivelări şi este ea însăşi înclinată pe două axe : de la vest la est pe de o parte, de la sud spre nord pe de alta şi în ultimul caz diferenţa de nivel măsoară circa 13 m, la o lungime în teren de numai 230 m (fig. 6). Teritoriul la care ne referim poartă între localnici şi denumirea „*La şanţuri*" — şi pe drept cuvînt, întrucît se disting cu claritate traseele unor mari şanţuri umplute, precum şi spinarea masivă a unui val de pămînt (fig. 4). La tot pasul sînt presărate cioburi de vase, se văd pete de cenuşă şi de arsură, resturi osteologice, iar în ruptura malului sînt conturate numeroase gropi, inclusiv de bordeie arse. Toate acestea indicau o fostă aşezare — o *silişte* —, pe care o vom evoca aici cu numele satului în a cărui vatră agricolă se găseşte, COCONI.

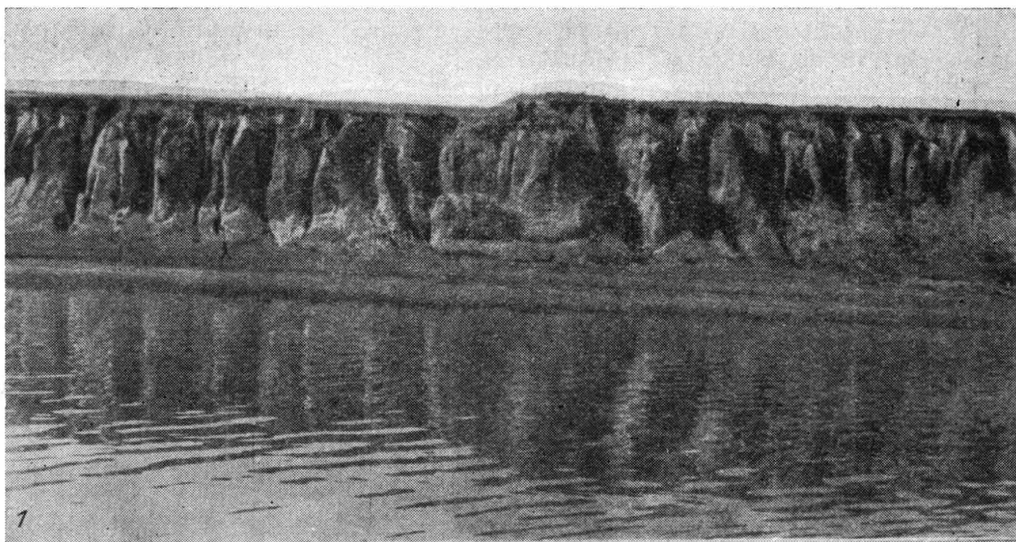
ISTORICUL CERCETĂRILOR

Pentru întîia oară, aşezarea dispărută a fost semnalată la finele secolului trecut de către colaboratorul lui Gr.G. Tocilescu, care a fost inginerul topometru Pamfil Polonic. În opera vastă a acestuia, încă inedită, se consemnează :

„La nord de sat (*Coconi* — *n.n.*), pe o limbă de deal care înaintează în formă de peninsulă în lacul Mostiştea, se vede o cetate păstrată pe locul numit „*La şan-*

Raport asupra săpăturilor de la Piscul Coconilor, în *BCMI*, 1924, fasc. 39, p. 46—48 ; Vladimir Dumitrescu, *Fouilles de Gumelniţa*, în *Dacia*, II, 1925, p. 29—103 ; Gheorghe Ştefan, *Fouilles de Mănăstirea*, *ibidem*, p. 385—399 ; Ion Andrieşescu, *Sultana. Descoperirile arheologice din vara anului 1923*, în *BCMI*, 1926, fasc. 50, p. 170—185 ; XXII, 1929, fasc. 60, p. 71—87 şi XXII, 1929, fasc. 62, p. 165—171 ; Eugen Comşa, *Consideraţii asupra evoluţiei culturii Boian*, în *SCIV*, V, 1954, 3—4, p. 361—392 ; Dinu V. Rosetti, *Movilele funerare de la Gurbăneşti* (*r. Lehliu, reg. Bucureşti*), în *Materiale*, VI, 1959, p. 791—816 ; Bucur Mitrea şi Niţă Anghelescu, *Fragmente de cazan hunic descoperite în sud-estul Munteniei*, în *SCIV*, XI, 1960, 1, p. 155—158 (descoperirile de la Boşneagu-Dorobanţu) ; B. Mitrea, *Săpăturile de salvare de la Sultana*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 531—539 ; B. Mitrea, Sebastian Morintz şi Constantin Preda, *Săpăturile de salvare de la Spanţov* (*r. Olteniţa*), în *Materiale*, VIII, 1962, p. 615—621.

[35] V. Mihăilescu, *op. cit.*, p. 27 (la p. 16, după Emil Protopopescu-Pache, structura geologică a Căldării).

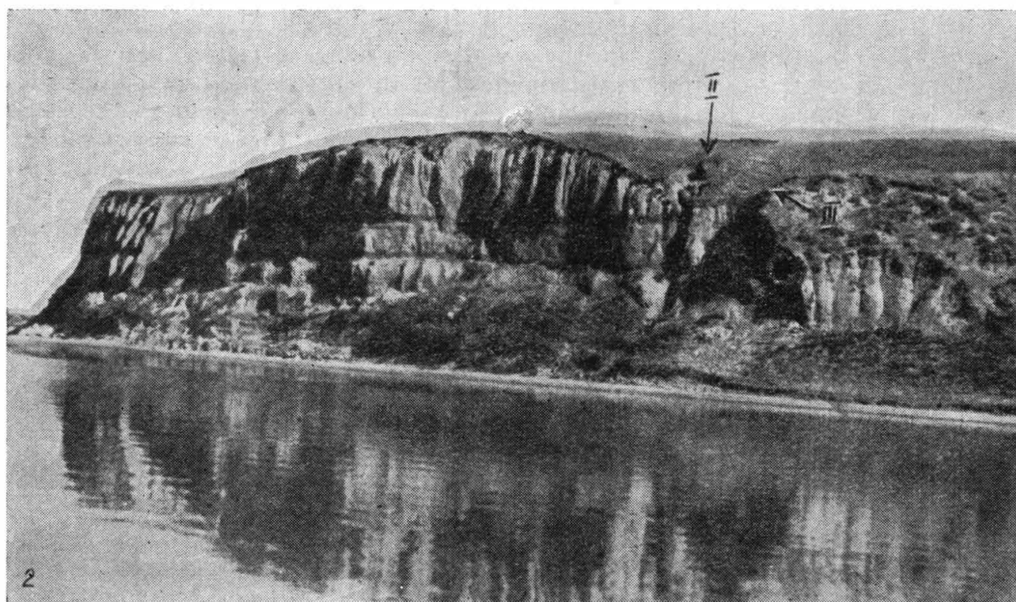
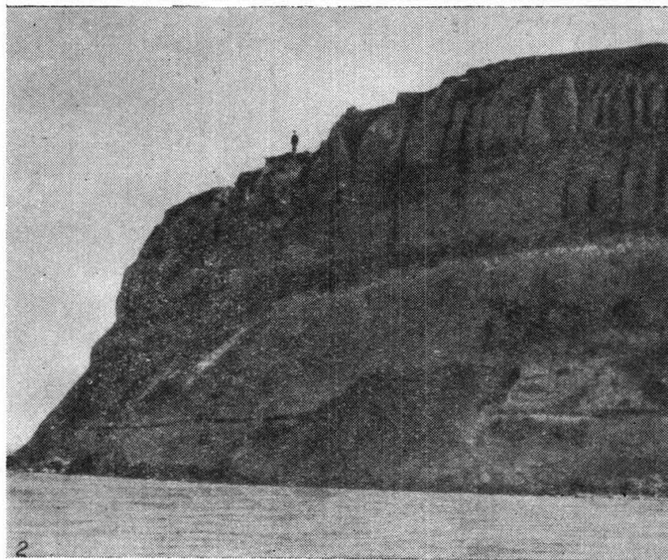

Fig. 2. — Vederi generale asupra Piscului Căldarea: *1*, dinspre est (se distinge valul fortificației III (x); *2*, dinspre nord-vest (săgețile indică șanțurile II și III de apărare).

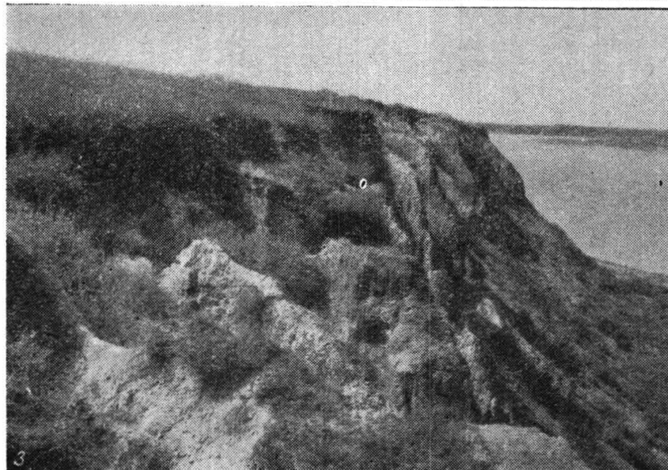

Fig. 3. — Coconi, Piscul Căldarea ; *1*, vedere spre est (în ultimul plan, Piscul Coconi ; apele iezerului sînt scăzute) ; *2*, vedere a malului de nord în perioada de creştere a apelor ; *3*, malul de est, erodat sub acţiunea agenţilor atmosferici.

ţuri'', care are latura de sud de 280 m. Şanţul înconjurător are 16 m lăţime şi 2 m adîncime. Valul, lăţit prin arături, este lat de 12 m şi înalt de numai 1,50 m. La 60 m depărtare de colţul sud-vestic al cetăţii, e o tăietură în val, unde a fost o poartă''[36].

O dată cu preluarea conducerii Muzeului Naţional de Antichităţi de către Vasile Pârvan, în 1910, activitatea arheologică românească cunoaşte un avînt considerabil.

Fig. 4. — Valul de pămînt al fortificaţiei III, aşa cum se păstrează azi.

Savantul însuşi fusese încă de tînăr familiarizat cu istoria medievală, cum o dovedesc documentatele studii despre istoria Moldovei în veacul al XV-lea[37], dar domeniile asupra cărora şi-a concentrat atenţia au fost antichitatea şi pămîntul autohton getic, rodul fiind monumentala *Getica* (1926). De asemenea, V. Pârvan a fost primul care a iniţiat — sau, mai degrabă, a dorit — realizarea unei *hărţi arheologice a României*, prin organizarea unor ample anchete în teren. Prima acţiune de acest gen este dirijată tocmai către zona Mostiştea-Călăraşi, în 1923, cînd sînt întreprinse sondaje arheologice la Piscul Coconilor şi cînd, din nou, este amintită siliştea de care ne ocupăm :

,,Din toată cercetarea a rezultat că singurele aşezări vechi din această parte sînt la Piscul Coconilor şi la Piscul Căldarea. Cum la aceasta din urmă n-am dat peste

[36] Biblioteca Academiei, *Msse*, vol. IV, caiet 7, carnetul nr. 5, f. 65—66 (citat după *Repertoriul arheologic* de la Institutul de arheologie).

[37] Vezi *Alexăndrel Vodă şi Bogdan Vodă. Şepte ani din istoria Moldovei* (*1449—1455*), Bucureşti, 1904 ; *Relaţiile lui Ştefan cel Mare cu Ungaria*, în *Convorbiri literare*, XXXIX, 1905.

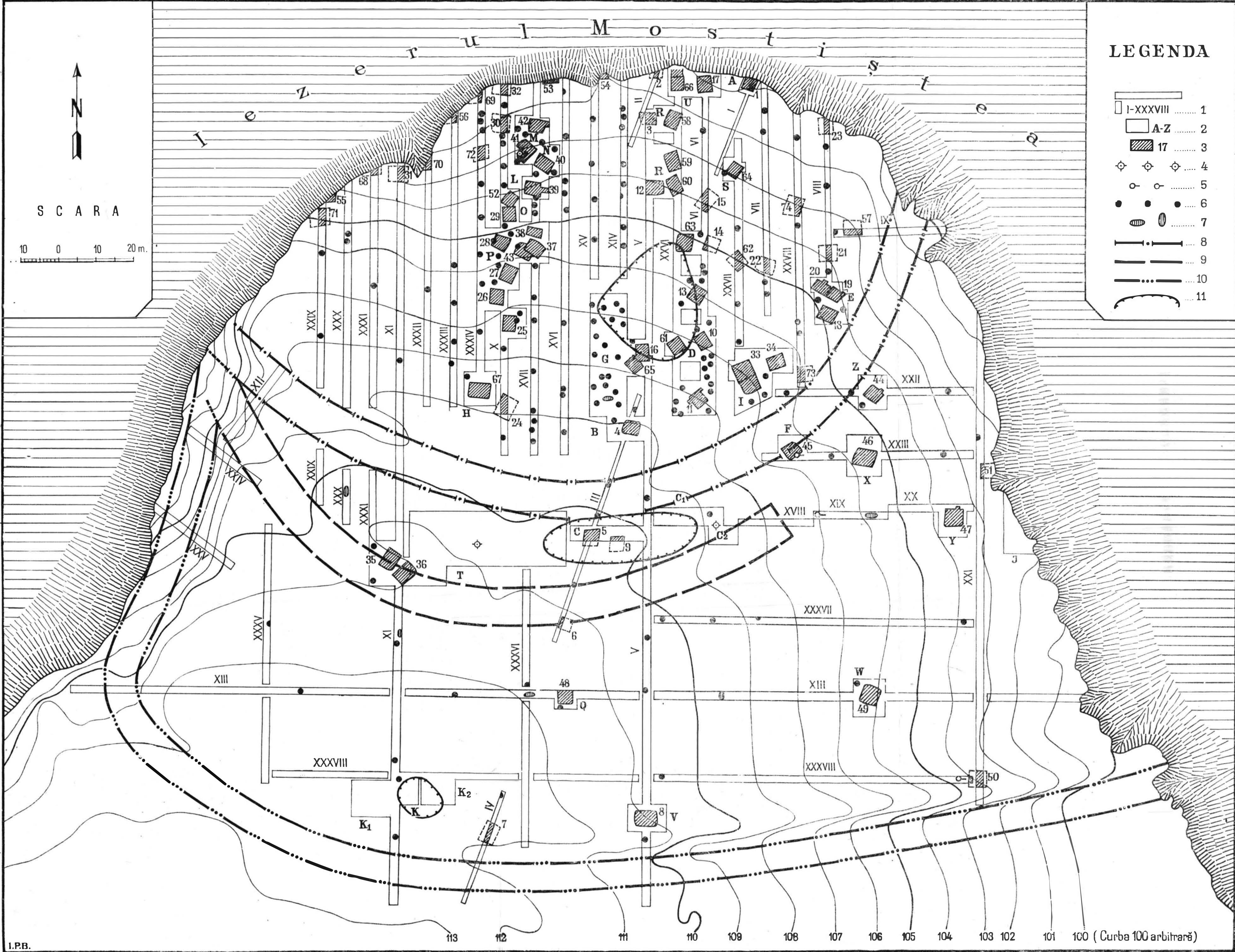

Fig. 5. — Planul general al aşezării medievale de la Coconi-Căldarea (ridicare topografică sub conducerea ing. Cristian Meculescu). *Legenda*: *1*, săpături arheologice (1960—1966); *2*, săpături arheologice (suprafeţe deschise); *3*, locuinţe; *4*, cuptoare de ars oale; *5*, morminte izolate; *6*, gropi menajere; *7*, vetre în groapă (în aer liber); *8*, traseul fortificaţiei II; *9*, traseul fortificaţiei I; *10*, traseul fortificaţiei III; *11*, cimitire.

nimic caracteristic antic, după toate probabilitățile poate să fie o siliște cu mult mai nouă, ne-am oprit la Piscul Coconilor, singurul loc cu urme antice, deși foarte puține''[38]. Iar în alt loc se afirmă :

,,În afară de stațiunile neolitice și getice citate, n-am găsit alta decît una singură : la ,,Căldarea'', o peninsulă înaltă și rîpoasă între Sultana și Coconi, dar care e o siliște cu mult mai nouă, din plină epocă a istoriei Țării Românești''[39].

Pentru întîia oară se preciza, măcar cu aproximație, vîrsta așezării de pe Căldarea, fapt cu atît mai demn de subliniat cu cît pe atunci nu se cunoștea mai nimic din vechea cultură materială românească, cu excepția proaspetelor — în 1923 — descoperiri de la Argeș.

În sfîrșit, după ce Maria și Eugen Comșa întreprind cercetări de suprafață în zonă și ne semnalează așezarea, în anul 1960 (aprilie) noi înșine am cercetat locul, iar în toamna acelui an am și întreprins primele sondaje arheologice, cu concursul Muzeului din Oltenița; îndată după aceste prime sondaje, o echipă de topografi condusă de ing. Cristian Meculescu realizează o ridicare în plan a așezării (la scara 1 : 500).

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE (1960—1966)

Cum era și firesc, investigația de la Coconi a pus accentul pe cercetarea urmelor de viață medievale, înregistrînd însă orice altă urmă aparținînd altor perioade. Am fost preocupați înainte de toate de fixarea limitelor cronologice ale viețuirii medievale de aici, precum și de analiza structurii interne a așezării. În măsura posibilului, săpăturile (fig. 5) au căutat să epuizeze obiectivul, dacă nu în suprafață — ceea ce ar fi fost greu de realizat efectiv — cel puțin din punctul de vedere al depistării, analizei și catalogării majorității absolute a complexelor de locuit și aferente acestora. Cercetările prin săpături au început la data de 24 septembrie 1960 și au fost încheiate, după cîte o campanie anuală de o lună-două, la data de 10 octombrie 1966.

În 1960, explorările preliminare au permis observații asupra depunerilor stratigrafice, precum și asupra întinderii așezării medievale, au fost cercetate primele 7 bordeie și s-a stabilit că așezarea avusese nu două, ci trei rînduri de întărituri.

În cursul campaniei următoare, din anul 1961, beneficiind deja de planul de situație întocmit de topografi, am orientat altfel săpăturile care au urmat secțiunilor I—IV/1960 (vezi fig. 5), insistînd îndeosebi asupra zonei de nord și centrale și realizînd, pentru întîia oară, o secționare longitudinală nord-sud (V/1961). În acest fel am obținut un profil stratigrafic continuu, care lămurea definitiv diverse aspecte de ordin cronologic ca, de pildă, faptul că șanțul median de apărare (notat cu I) este cel mai vechi din așezare. Numărul locuințelor cercetate ajunsese la 22 și un element nou apăruse în atenția cercetărilor de la Coconi : cimitirul nr. 1.

[38] Radu Vulpe, *Raport*, p. 46.

[39] Idem, *Materiale*, p. 83. În notă se explică : ,,E un loc înconjurat cu *două rînduri de șanțuri mici*, păstrate prea bine spre a fi antice. În trei visite pe care le-am făcut aici am găsit numai ceramică de caracter foarte nou, *fără a fi totuși modernă*. Afară de aceasta am mai dat și peste doage de butoiu de stejar încă neputrezite. Din monezile pe cari locuitorii spun că le-au găsit acum cîteva decenii aici, n-am putut să văd niciuna'' (sublinierea ns. — *N.C.*). De asemenea, cu prilejul cercetărilor sale de la Sultana, Ion Andrieșescu semnala în treacăt că la locul numit ,,La Căldare'' s-au găsit resturi de animale diluvice (*Sultana*, 1926, p. 171).

Cu a treia campanie (1962), eforturile au fost îndreptate cu precădere spre problemele de fazeologie, mai ales după descoperirea celui de al doilea cimitir, operaţie continuată şi în 1963, cînd în aria de sud-vest a aşezării iese la iveală şi cimitirul nr. 3. În sfîrşit, în ultimele trei campanii (1964, 1965, 1966) am întreprins largi explorări de suprafaţă, mai ales cu scopul de a dezveli locuinţele mai bine păstrate. În total, suprafaţa de teren efectiv cercetată a însumat peste 9000 m², aşadar aproximativ $^1/_5$ din ceea ce se păstra din fosta aşezare medievală.

Cîteva dintre observaţiile şi rezultatele cercetării de la Coconi au fost deja publicate[40], dar în cele de faţă ne întemeiem pe un material în majoritate inedit.

STRATIGRAFIA

Fără a fi complicat, în ansamblu, registrul stratigrafic de la Coconi-Căldarea este dimpotrivă simplificat de împrejurarea că fierul plugului modern a afectat etajul stratigrafic superior, deci depunerile din ultimul nivel de locuire (şi aceasta mai ales în zonele de vest, nord şi est, precum şi în partea centrală a aşezării). Schema stratigrafică generală se prezintă după cum urmează.

[40] Ne îngăduim să menţionăm aici scrierile noastre: *Observaţii asupra satului fortificat din Ţara Românească în secolele XIV — XV* (*Aşezarea de la Coconi, r. Olteniţa*), în *SCIV*, XIII, 1962, 1, p. 59—79; *Исследования в селе Коконь и вопрос о деревне в Валахии в XIV и XV вв.*, în *Dacia*, N.S., VI, 1962, p. 337 — 355; *Coconi — centru de producţie ceramică din Ţara Românească* (*sec. al XV-lea*), în *SCIV*, XV, 1964, 1, p. 103 — 112; *Le stade et les perspectives de la recherche archéologique du village médiéval de Roumanie*, în *Dacia*, N.S., VIII, 1964, p. 265 — 278; *Betrachtungen über einige Gefässformen in Muntenien aus der Zeit Mirceas des Alten* (*Beginn des 15. Jh.*), în *Dacia*, N. S., X, 1966, p. 373—382; nota intitulată *Rumania*, în *The Deserted Medieval Village Research Group, 14th Annual Report, 1966* (Reports from Foreign Representatives), Londra, 1967, p. 38—40; *O monedă bulgară necunoscută găsită la Coconi-Ilfov*, în *SCIV*, 19, 1968, 3, p. 541 — 543

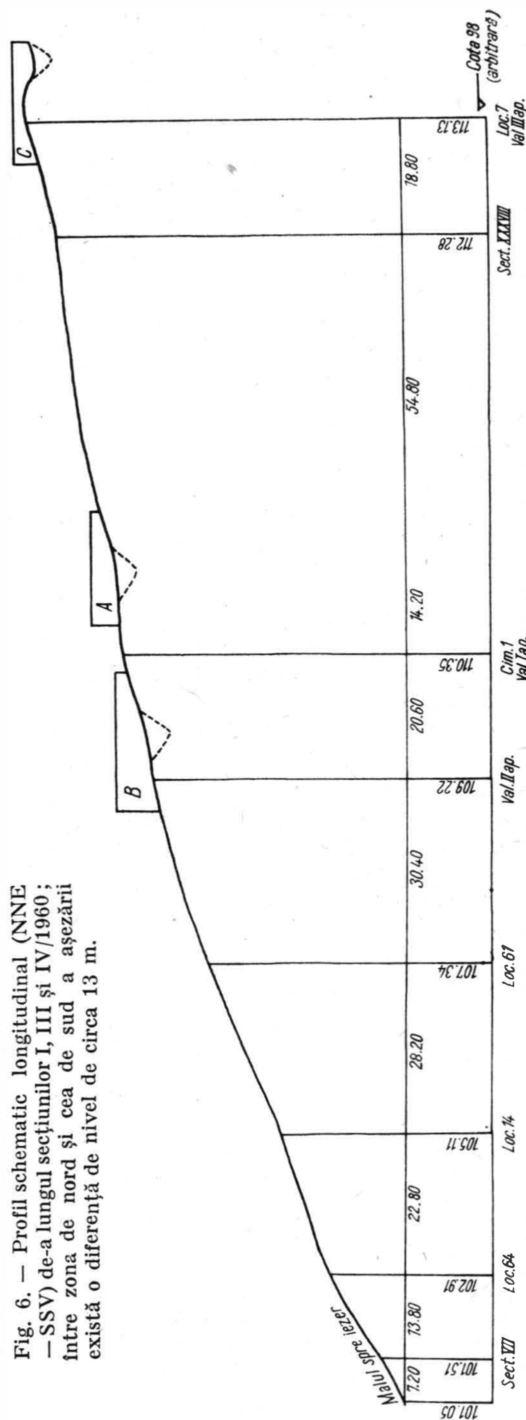

Fig. 6. — Profil schematic longitudinal (NNE—SSV) de-a lungul secţiunilor I, III şi IV/1960; între zona de nord şi cea de sud a aşezării există o diferenţă de nivel de circa 13 m.

La bază, peste pămîntul virgin loessoid de nuanță gălbuie (sub adîncimea de 1,50 m căpătînd nuanțe albicioase datorită constituenților de calcar), zac cele mai vechi depuneri arheologice de pe Căldarea și anume constînd dintr-un strat subțire, de culoare vag cenușie, avînd în el puține cioburi din neoliticul gumelnițean. Urmează un strat mai cenușiu, gros de 0,10 m, din care lipsesc orice urme de construcție (de pildă chirpicul), dar este bogat împănat cu fragmente ceramice din vîrstele I și II ale civilizației fierului (ceramică hallstattiană de tip Basarabi, dacică locală), între aceste fragmente găsindu-și loc și unele de factură hellenistică, inclusiv o mănușă de amforă cu ștampila centrului din Thasos, databilă în sec. IV—III î.e.n.[41]. Considerăm că în perioada comunei primitive Căldarea a fost locuită sporadic, centrele de așezare fiind situate în vecinătate — spre Sultana pe de o parte și spre Piscul Coconilor-Mănăstirea, pe de alta. Materialul arheologic ilustrînd culturile susmenționate îl redăm în fig. 8.

Peste nivelul străvechi de locuire se așterne un strat masiv de humus, în general steril din punct de vedere arheologic, sesizat pe întregul cuprins al așezării; prezența stratului humificat denotă că vreme îndelungată Căldarea n-a fost locuită, pînă la apariția așezării medievale. Se cuvine, totuși, semnalarea unor descoperiri de materiale nefixate însă stratigrafic, și anume a cîtorva fragmente ceramice găsite în cuprinsul bordeielor nr. 10, 33 și 34 (deci într-o zonă strict delimitată, cf. fig. 5) și care provin de la un vas-borcan decorat cu rotița și de la cîteva căldări de lut (fig. 9); după cum se știe, astfel de materiale ceramice sînt atribuite secolelor X—XI, mai exact populațiilor pecenege[42].

În sfîrșit, peste humus se așterne depunerea din evul mediu, în fapt, un strat monocultural de nuanță cenușie închisă, distingîndu-se în compoziția sa, pe alocuri, mixturi de galben și negru, straturi de cenușă, arsură ș.a. de acest fel, ilustrînd un ritm de viețuire alert, zbuciumat.

Schema de mai sus o exemplificăm prin profilele secțiunilor III și IV, conexate cu observațiile din alte zone de cercetare. Astfel, în segmentul de profil *A* sînt înregistrate grafic depunerile din comuna primitivă, humusul vechi medieval și tăietura unui larg șanț de apărare, al cărui val de pămînt zace, firesc, peste humus (fig. 7/2); în segmentul *B* se poate urmări lentila aceluiași val, parțial răvășită, un strat de depunere contemporan cu existența șanțului și valului de apărare, iar deasupra acestui strat marcăm linia de săpare a unui alt șanț de apărare, deci mai nou decît cel precedent și situat spre nord de acesta (fig. 7/1). În parte, valul de pămînt al vechii fortificații este perforat de un bordei (nr. 5). În sfîrșit, ultimul segment, *C*, redă situația stratigrafică din secțiunea IV/1960, situație aparent identică aceleia consemnate în *A* (în ce privește zacerea straturilor depuse sau antrenate existente sub valul șanțului de apărare), dar care corespunde, cronologic, ultimei faze de locuire

[41] În legătură cu aceste culturi am primit lămuriri dintre cele mai utile de la colegii Sebastian Morintz, Alexandru Vulpe și Victoria Andronescu-Eftimie, cărora le aducem și aici vii mulțumiri.

[42] Vezi Petre Diaconu, *К вопросу о глиняных котлах на территории РНР*, în *Dacia*, N.S., VIII, 1964, p. 253—254, unde sînt menționate și descoperirile de la Coconi (cf. și harta, fig. 4/18). Colegul nostru ne sugerează — și pe bună dreptate, credem — că în zona amintită de la Coconi (mai degrabă însă pe traseul fortificației II) va fi existat un curgan peceneg, distrus apoi cu prilejul săpării șanțului II de apărare, iar amintitele fragmente ceramice vor fi făcut parte din inventarul funerar; faptul că acestea din urmă sînt disparate nu intrigă: o situație asemănătoare a fost semnalată la Baldovinești (jud. Brăila), de către F. Atanasiu (cf. P. Diaconu, *op. cit.*). Oricum, în jurul Căldării, ca de altfel și pe malul ialomițean al iezerului Mostiștea, există sumedenie de tumuli (vezi și harta publicată de R. Vulpe, *Materiale*, fig. 1). Vom reveni în această privință în cap. VI.

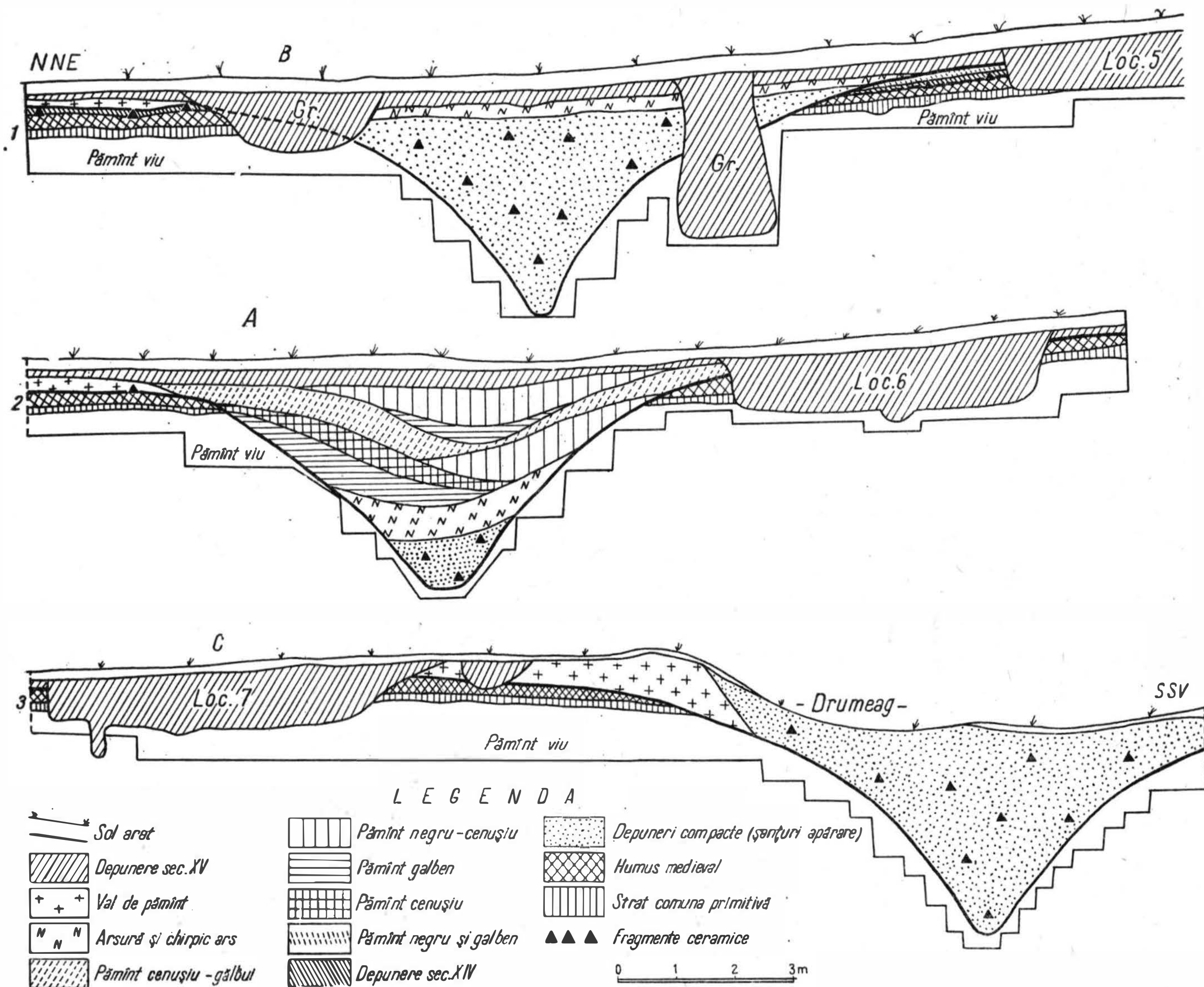

Fig. 7. — Coconi; *1—2*, fragmente din profilul de est al secţiunii III/1960 (zona fortificaţiilor I şi II); *3*, fragment din profilul de est al secţiunii IV/1960 (zona fortificaţiei III).

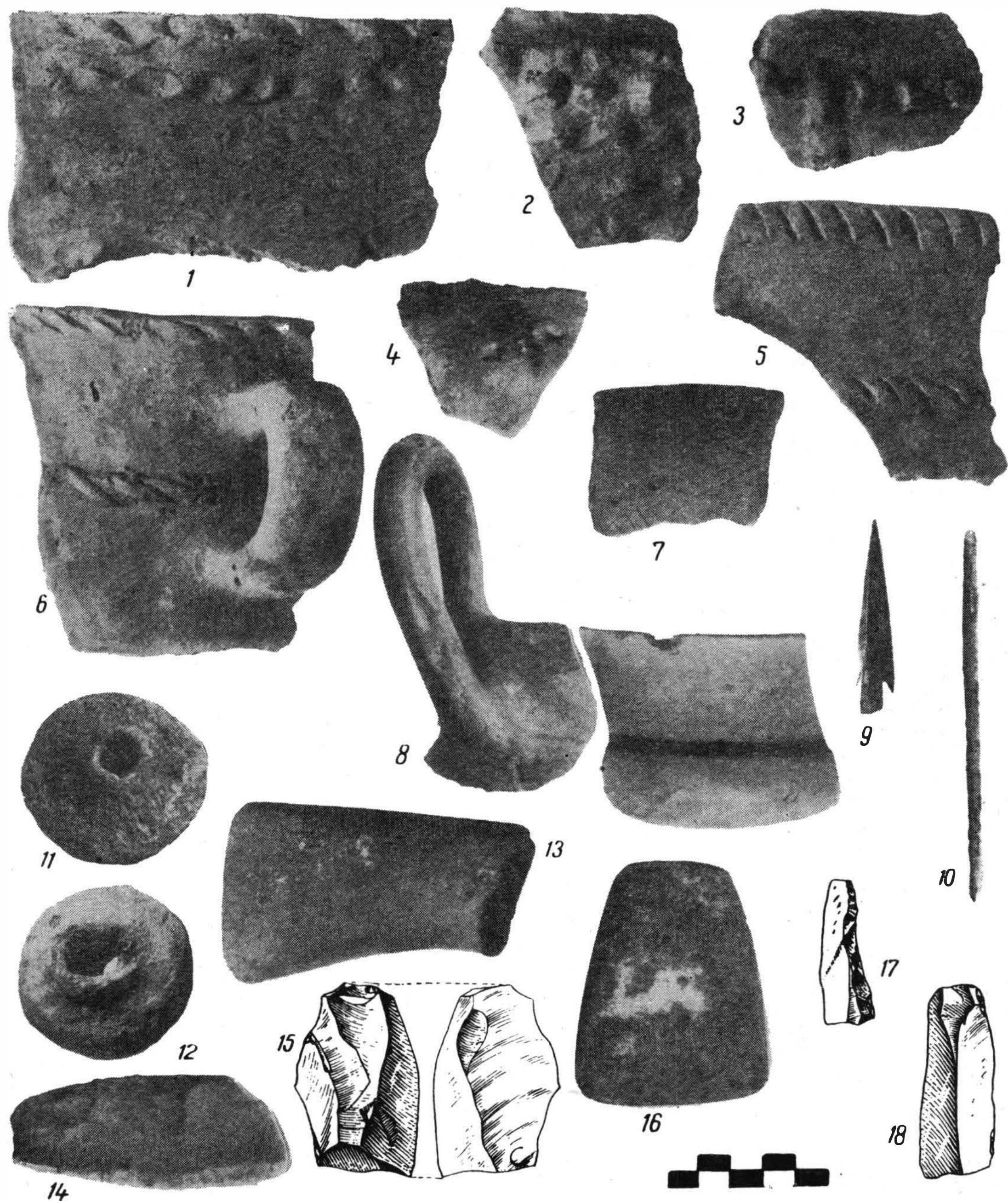

Fig. 8. — Materiale arheologice aparţinînd culturilor anterioare feudalismului.

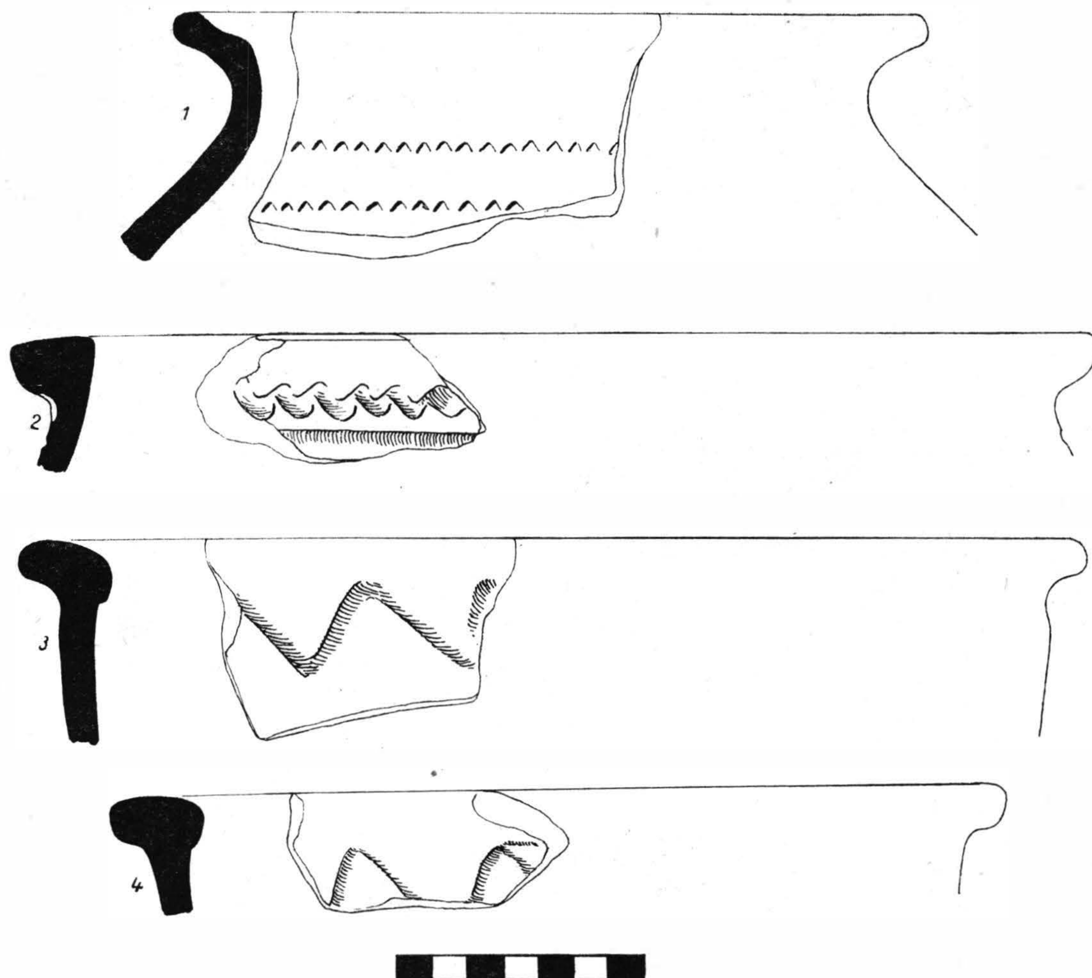

Fig. 9. — Ceramică feudală timpurie găsită în zona fortificaţiei II.

medievală, cum vom vedea de altfel acolo unde vom preciza periodizarea aşezării de la Coconi. Şi în cazul de faţă, un bordei (nr. 7) taie mantaua valului de pămînt (fig. 7/3).

Din cele arătate rezultă un aspect particular al aşezării medievale de la Coconi: constatăm o pendulare a vetrei de locuit, o restrîngere şi apoi o revărsare a ei, în funcţie de limita iniţială reprezentată de fortificaţia mediană (notată în planul general cu cifra romană I, vezi fig. 5). Această pendulare a atras după sine faptul, cu totul neobişnuit, că înseşi *cimitirele sînt itinerante*; în această mişcare trebuie să fi acţionat resorturi sociale, economice, politice greu de sesizat, dar putînd fi intuite.

Bineînţeles, teritoriul aşezării era în vechime mai întins decît îl vedem azi; un calcul sumar ne poate demonstra — dacă admitem o eroziune anuală de numai 10%

din fiecare metru pătrat al frunţii malului spre iezer (ceea ce este cu totul derizoriu în raport cu forţa reală a naturii) — că în anul 1400, de pildă, Piscul Căldarea pătrundea în iezer cu cel puţin 60 m, pe axul nord-sud, faţă de limita din vremurile noastre. Noi înşine am constatat că anumite complexe (gropi de bordeie, gropi menajere etc.) existente în malul surpat la data ridicării topografice (1960) au dispărut între timp. Implicaţia e evidentă şi se răsfrînge asupra aprecierilor numerice, cantitative (în legătură cu locuinţele, materialul arheologic), conferind acestor aprecieri o valoare cît se poate de relativă.

Cu aceasta putem trece acum la capitolul care tratează direct despre organizarea aşezării medievale de la Coconi.

II. STRUCTURA AŞEZĂRII MEDIEVALE DE LA COCONI

În cele ce urmează, vom analiza principalele elemente de structură internă ale aşezării medievale de la Coconi — locuinţe, fortificaţii, cimitire —, iar la sfîrşit vom încerca să stabilim fazele de locuire, aşa cum rezultă acestea din cercetarea arheologică.

LOCUINŢELE

Prin reţeaua de secţiuni şi suprafeţe practicate, cum şi din cercetarea zonelor neatinse prin săpături (de pildă fruntea malului spre iezer), au fost culese date despre existenţa certă în aşezare a unui număr total de 74 de locuinţe. Dat fiind faptul, deja subliniat, că o bună parte a teritoriului aşezării a fost mîncat în decursul vremii de apa iezerului, şi dacă mai avem în vedere că reţeaua de săpături nu este totuşi prea densă (mai ales în partea de sud a Căldării), putem presupune că în aşezare vor fi existat cu siguranţă mult mai multe locuinţe, că unele se ascund încă în spaţiile necercetate arheologic. Este o precizare de amănunt de care trebuie să ţinem seama, dar care credem că nu poate schimba esenţial imaginea despre intensitatea locuirii medievale şi chipul în care aceasta se manifestă la Coconi.

Cele 74 de locuinţe găsite sînt inegal răspîndite în aşezare; abia 15 dintre ele (deci mai puţin de $^1/_4$) sînt localizate în partea de sud şi est (respectiv în raport cu fortificaţia mediană), restul plasîndu-se la nord. Mai mult, în ultima zonă putem distinge chiar două arii de locuinţe, separate de un spaţiu oarecum liber de asemenea locuinţe (acolo unde sînt marcate secţiunile XIV, XV, XVI şi suprafaţa G — vezi planul general, fig. 5). În sfîrşit, se pare că locuitorii aşezării au ocolit de regulă zona de vest, mai înaltă şi mai expusă curenţilor de aer.

Efectiv, prin dezvelire completă, au fost cercetate 45 de locuinţe inclusiv cele notate cu nr. 1 şi 66, păstrate parţial la marginea aşezării. La acest număr mai adăugăm alte două locuinţe, notate cu 5 şi 62, care, deşi numai interceptate, oferă date tipodimensionale certe. Cu alte cuvinte, vom opera aici cu 47 de locuinţe clasificabile, reprezentînd circa $^2/_3$ din numărul total al locuinţelor găsite la Coconi. Rămîn în afara schemelor noastre 27 de locuinţe — trei din ele nefiind atinse de săpături (nr. 53, 54 şi 55) — deoarece împrejurările ne-au împiedicat să le dezvelim complet; le avem totuşi în vedere, mai ales în privinţa materialului arheologic din inventarul lor, adesea bogat şi reprezentativ pentru epocă.

TIPUL ŞI FORMA LOCUINŢELOR

Fără nici o excepţie, tipul de locuinţă documentat la Coconi este bordeiul săpat în pămînt. Lipseşte aşadar locuinţa de suprafaţă, cum afirmam la începuturile cercetării noastre despre locuinţele cu nr. 4 şi 5[43]. Cît priveşte forma, aceasta este numai patrulateră, fiind grefată pe pătrat şi dreptunghi, chiar pe romb şi trapez.

Din analiza comparativă a planurilor de bordeie (fig. 10—12) rezultă că orientarea locuinţelor diferă între ele (ne referim la orientările axelor lungime-lăţime) în funcţie nu numai de configuraţia terenului în pante — la care trebuiau să adere locuinţele —, ci şi de a aşezării în ansamblu, al cărei ax longitudinal era orientat aproximativ nord-sud. În consecinţă, este de observat că locuitorii mostişteni căutau de regulă faţa soarelui, de unde situaţia că majoritatea bordeielor sînt orientate N—S şi NV—SE.

În cuprinsul bordeielor efectiv cercetate, deci clasificabile, distingem pe de o parte elemente comune (de construcţie şi de organizare interioară), dar şi particularităţi de aceeaşi natură, inclusiv planimetrice. Ca atare, întreprindem aici o grupare a lor, tipologică, desigur foarte labilă, căci includem în aceste scheme şi aşa-numitele excepţii, care încurcă de obicei orice operaţie de clasificare. Cum nici un bordei nu seamănă perfect cu altul, e evident că am adoptat criterii de departajare care să ţină în primul rînd seama de elementele comune de construcţie, corelate cu felul instalaţiei de încălzit-gătit din interior, deci cu *vatra* sau *cuptorul*, după caz. (Precizăm că prin *vatră* înţelegem acea mică suprafaţă puternic arsă, plană sau uşor albiată, localizată în diferite zone ale bordeielor, nu şi instalaţiile pe care le numim mai jos „vetre în gropi arse'', prezente în cîteva bordeie). Iată, sintetic, cum vedem repartizate tipologic locuinţele medievale de la Coconi :

Tipul I. Preponderent în aşezare, cuprinde 30 de bordeie (63,9% din totalul locuinţelor clasificabile) ; sînt bordeie variabile ca formă şi mărime, în general pătrate sau dreptunghiulare, cu cîte un par de lemn la fiecare colţ (vezi însă bordeiul nr. 11, fig. 13). În interior, aceste locuinţe cu plan *simplu* au fie o vatră, fie un cuptor de pămînt, dar ambele instalaţii se pot reuni uneori, ca de pildă la bordeiul nr. 64. Distingem trei grupuri aici :

— *a*, 17 bordeie cu vatră simplă (fig. 10) — respectiv 36,2% din totalul locuinţelor clasificate ;

— *b*, 8 bordeie cu cuptor (aici nr. 64) (fig. 11/1) — 17,1% ;

— *c*, 5 bordeie cu cuptor fixat într-unul din pereţii bordeiului, ieşit parţial în afara gropii de sălaş (fig. 11/2) — 10,6%.

Tipul II. Mai restrîns ca număr, acest tip include restul de 17 bordeie clasificabile (reprezentînd 36,1% din total). În planurile acestor bordeie se adaugă noi elemente de construcţie şi anume *parii intermediari*, fixaţi pe două, trei (nr. 41) sau chiar pe toate laturile gropii. În consecinţă, unele bordeie nu numai că îşi măresc suprafaţa locativă interioară, dar ajung a fi *compartimentate*. Subîmpărţim tipul II în următoarele grupuri :

— *a*, 5 bordeie dreptunghiulare, cu vatră simplă, avînd pari intermediari pe două din laturi (cele lungi) (fig. 12/1) — reprezentînd un procent de 10,6% din totalul locuinţelor clasificabile ;

[43] Cf. *Observaţii*, p. 63 ; *Исследования*, p. 342. Precizările de mai sus au devenit posibile o dată cu reluarea cercetărilor în zona celor două bordeie, şi anume în 1964. De asemenea, cu acelaşi prilej a fost reanalizată situaţia din bordeiul nr. 1 : aici, în prima sa fază de existenţă, funcţiona un cuptor de pămînt, situat în colţul NV, şi nu o vatră simplă.

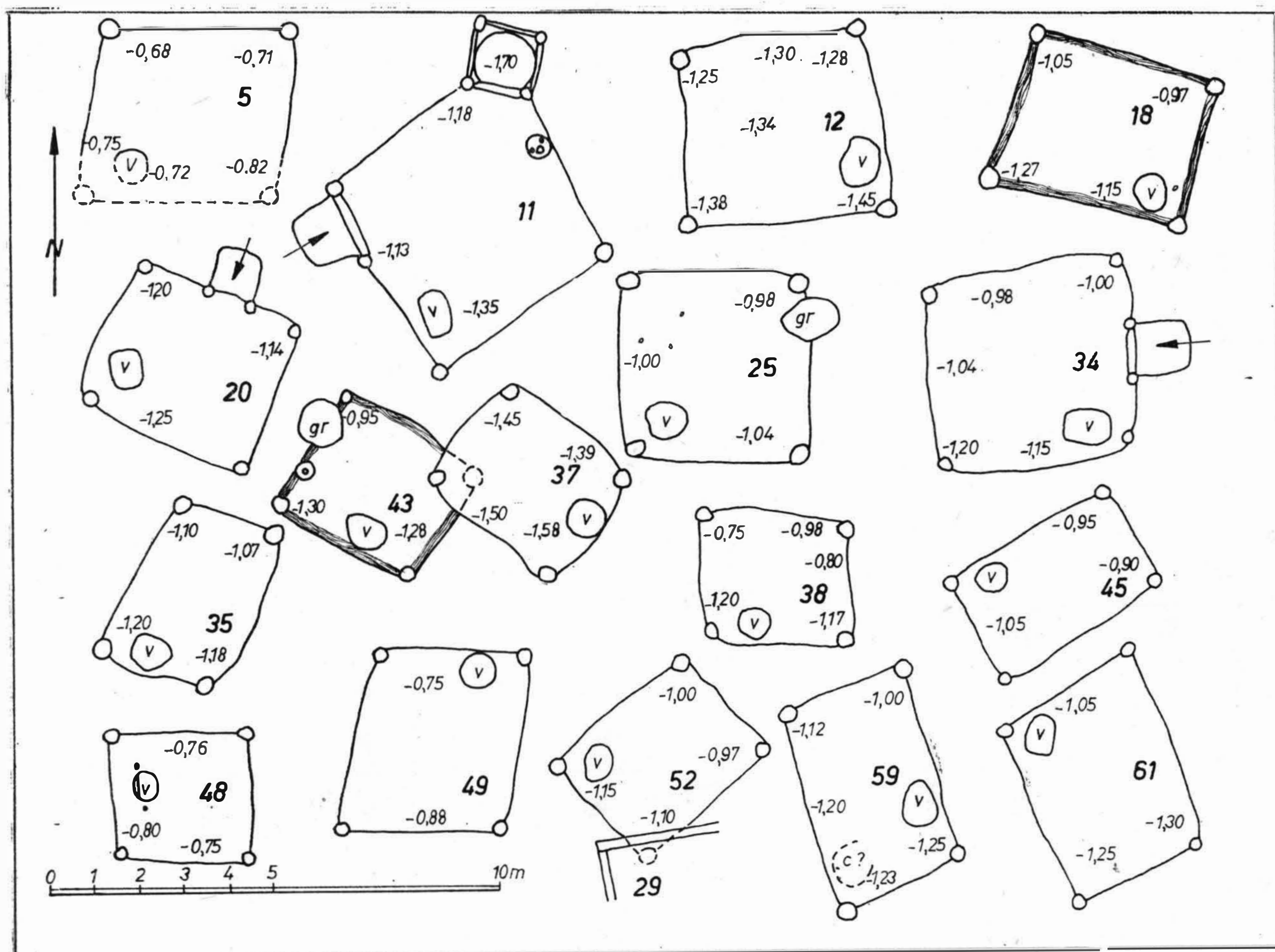

Fig. 10. — Coconi. Locuințe de tipul I *a*.

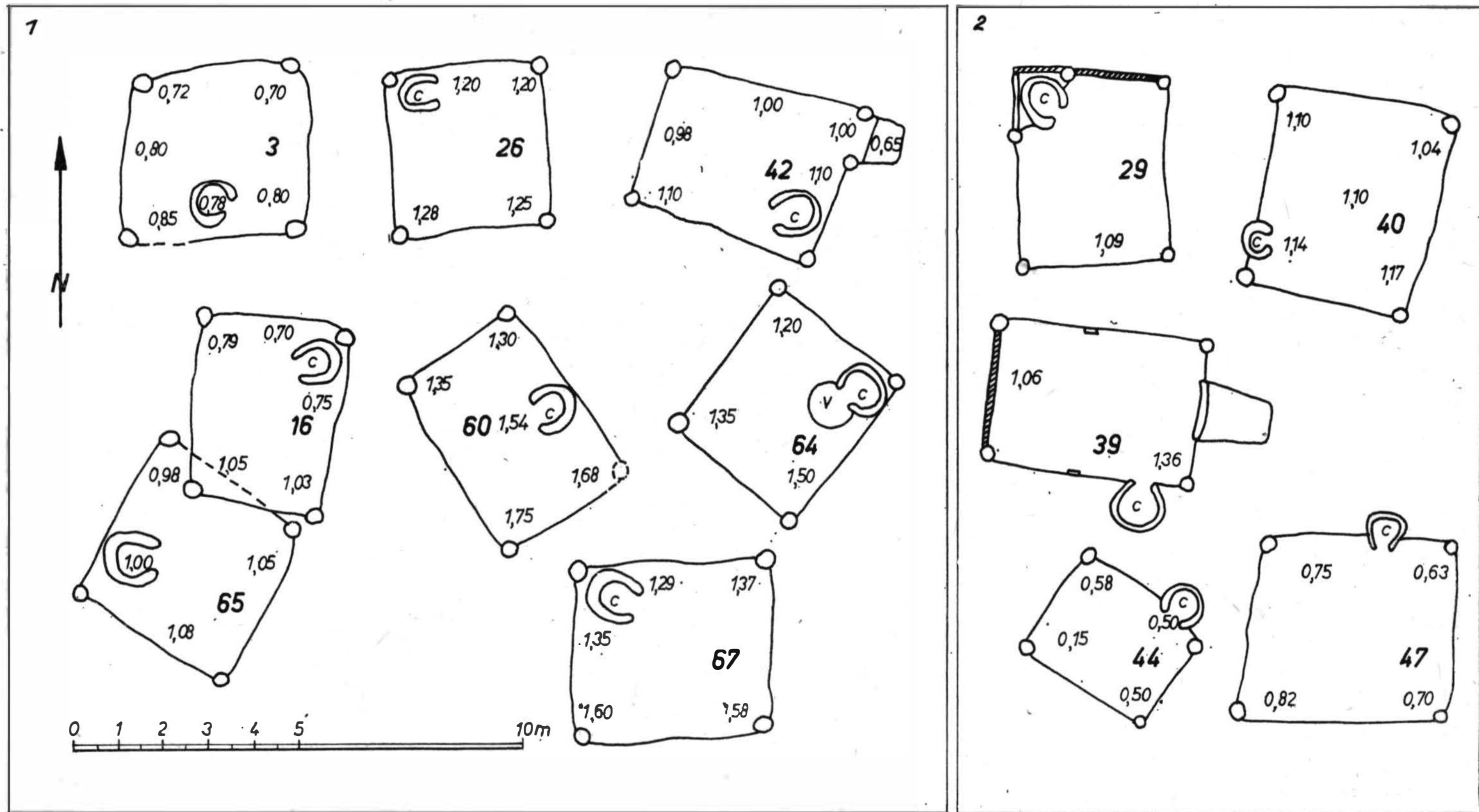

Fig. 11. — Coconi. Locuințe de tipurile I *b* și I *c*.

— *b*, 4 bordeie asemănătoare celor precedente, cu deosebirea că în interior se găseşte cîte un cuptor de pămînt (fig. 12/2) — 8,5% ;

— *c*, 4 bordeie la care parii intermediari se află pe toate laturile gropii, în interior fiind prezent un cuptor de pămînt (fig. 12/3) — 8,5% ; în sfîrşit,

— *d*, 4 bordeie compartimentate (fig. 12/4) — 8,5% — trei din ele avînd cîte o vatră simplă, al patrulea un cuptor.

Repetăm, clasificarea de mai sus este suficient de întemeiată în ce priveşte ansamblul observaţiilor asupra planurilor de bordeie, dar ea nu trebuie socotită rigidă tocmai din cauza diversităţii sub care se prezintă arheologic locuinţele de la Coconi.

TEHNICA DE CONSTRUCŢIE

Din pricina condiţiilor specifice de păstrare în pămînt — fiind vorba de bordeie arse, distruse total —, sistemul de construcţie întîmpină greutăţi de reconstituire, mai ales în ce priveşte partea superioară a locuinţelor. Incendiile au mistuit materialul lemnos şi numai resturile păstrate ici şi colo mărturisesc că lutul şi lemnul erau singurele materiale de construcţie avute la îndemînă de locuitorii din aşezare, piatra lipsind în regiune, iar cărămizile nefiind documentate pe aceste meleaguri[44]. În principal, tehnica de construcţie rezultă din observaţiile care se pot face asupra gropilor de bordeie mai bine păstrate.

Săpătura în pămînt a gropilor patrulatere a atins întotdeauna pămîntul galben virgin, pînă la adîncimi diferite ; judecînd după urmele lăsate pe pereţi, pot fi identificate două din uneltele de lucru : una de tipul cazmalei, cu tăiş lat de 0,13—0,17 m, cealaltă probabil o săpăligă-tîrnăcop, cu tăişul lat de 0,06—0,10 m. De obicei săpătura gropilor de sălaş se prezintă îngrijit — unele fiind perfect trasate —, pereţii sînt uniformi şi bine finisaţi, iar podeaua aproape orizontală (nr. 10, 39, 45, 64 ş.a.). Sînt şi bordeie care prezintă sinuozităţi şi curburi, denivelări pronunţate la nivelul podelei (nr. 8, 28, 34 etc.).

Adîncimile obişnuite ale gropilor de bordeie sînt cuprinse între 0,80 şi 1,30 m faţă de cota solului actual, dar sînt şi cazuri unde această adîncime măsoară între 0,40 şi 0,80 m (nr. 3, 4, 47), iar la altele ajunge la 1,37—1,58 (nr. 63), 1,35—1,68 (nr. 60), 1,50—1,85 (nr. 1). Cît priveşte dimensiunile laturilor, constatăm că sînt frecvente cele de 3 pînă la 5 m ; cel mai mic bordei de la Coconi măsoară 3,25 × 2,90 m (nr. 38), cel mai lung are 9,15 × 4 m (nr. 33), iar cel mai încăpător prezintă laturi de 6,30 × 6 m (nr. 46).

De regulă, suprafaţa pereţilor gropii era numai *muruită* (făţuială de lut cu apă), dar constatăm că adesea făţuiala consta din lut amestecat cu pleavă şi paie de grîu tocate (nr. 15, 28, 37, 44, 56, 67 ş.a.). Podeaua bordeielor era sumar amenajată cu un strat de lut bine bătut, amestecat în decursul folosirii locuinţei cu cenuşă ; nicăieri pardoseală de lemn.

Numeroasele bucăţi de chirpic ars ne arată de asemenea că *tehnica paiantei* era larg folosită la amenajarea pereţilor bordeielor care se ridicau deasupra solului

[44] Fireşte, ne referim la cărămizi ca material de construcţie ; căci altfel, la Coconi au fost găsite în diverse locuri resturi de cărămizi, foarte subţiri însă (0,016—0, 020 m), cu marginea rotunjită sau dreaptă (de pildă în bordeiele nr. 1, 10, 40, 49 şi 67) ; unele, cum vom vedea, au fost folosite şi ca greutăţi de plasă. Este posibil ca astfel de cărămizi să fi ajuns la Coconi din vreo aşezare antică din preajmă.

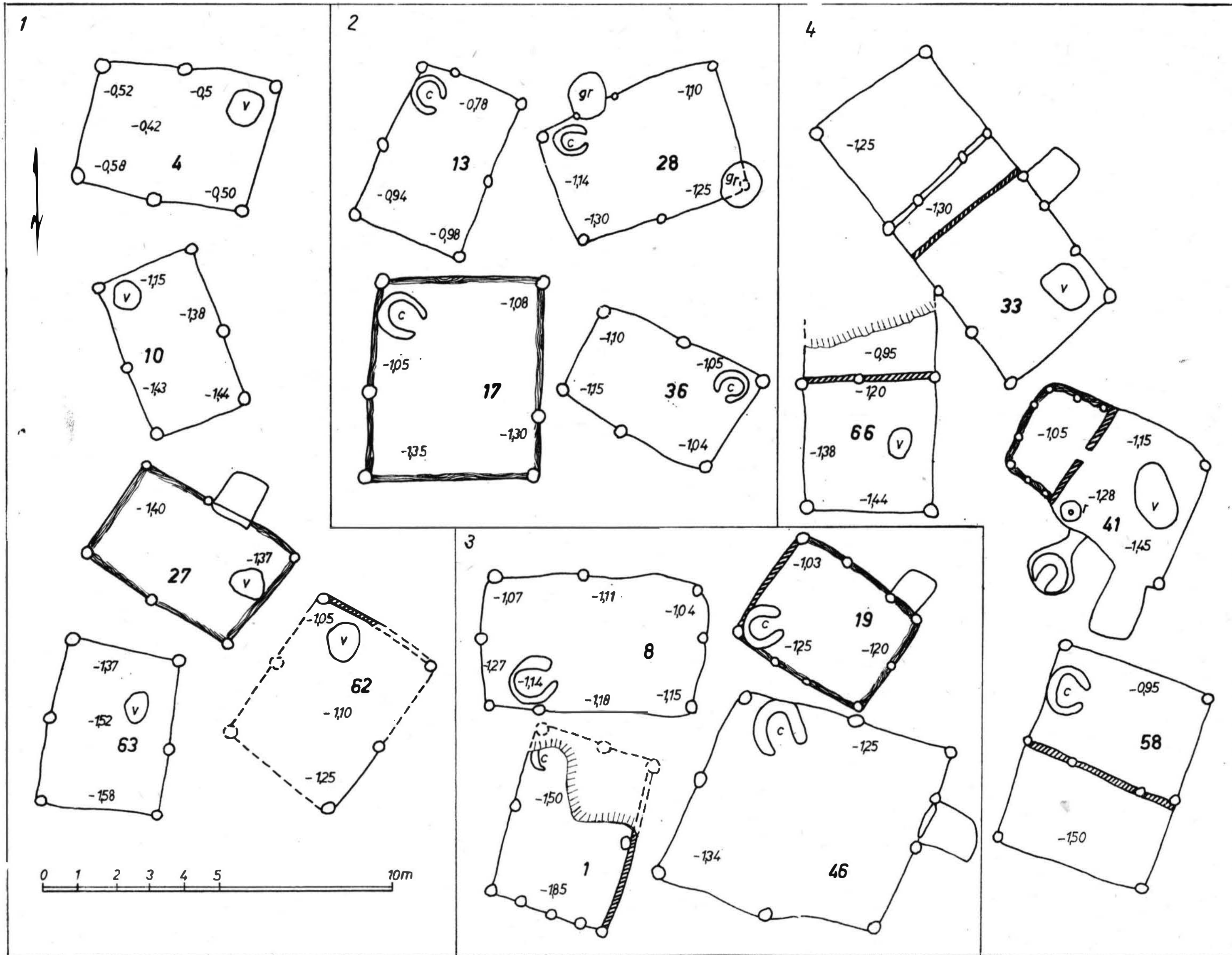

Fig. 12. — Coconi. Locuințe de tipurile II *a*, II *b*, II *c* și II *d*.

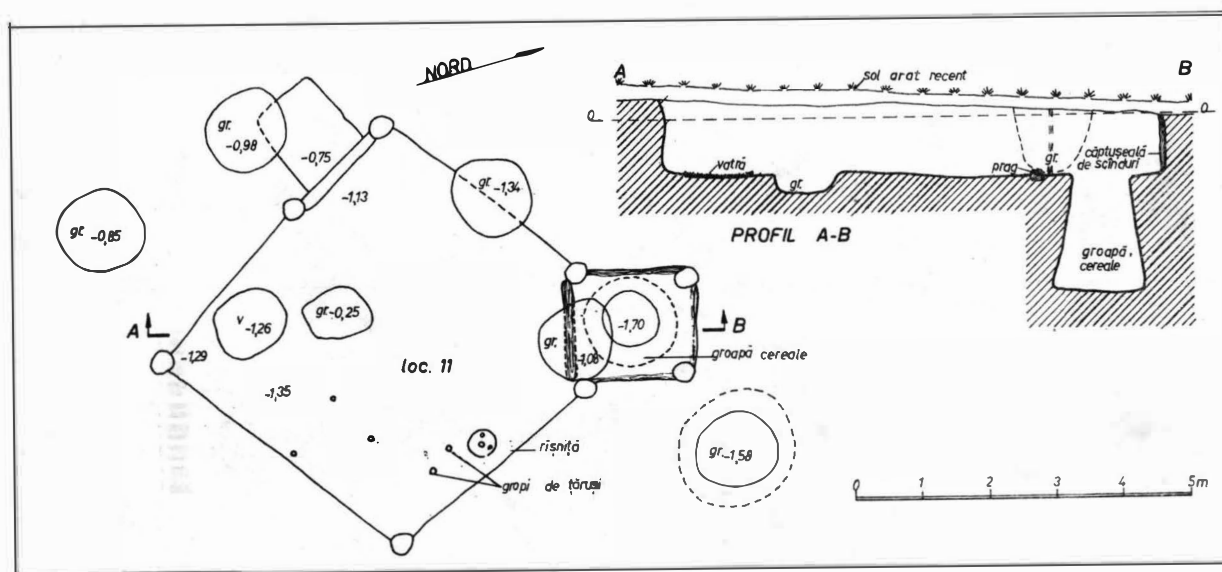
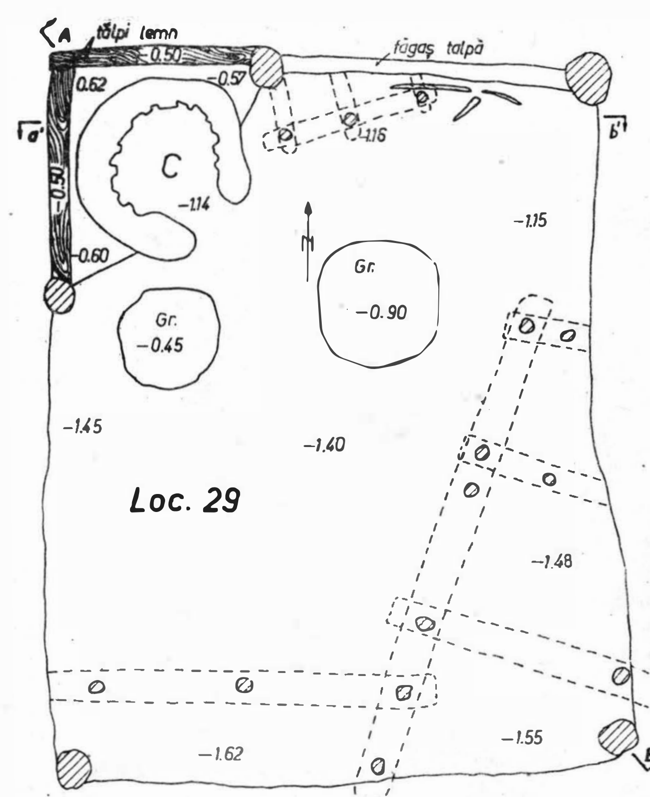

Fig. 13. — Planul bordeiului nr. 11, cu o secțiune V—E.

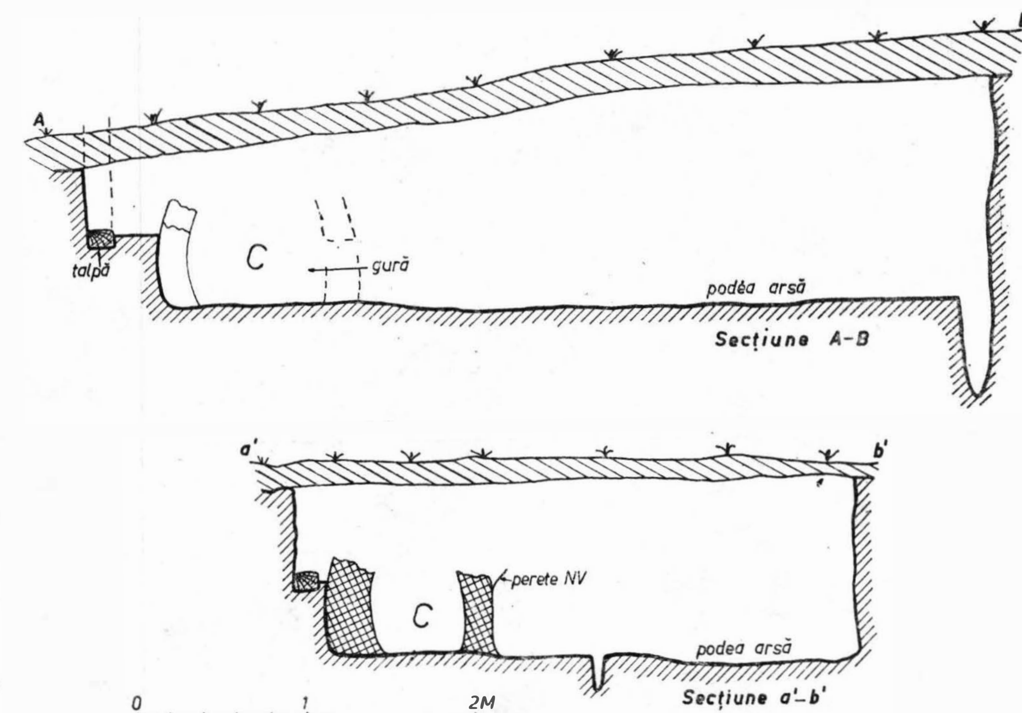

Fig. 14. — Planul bordeiului nr. 29, cu secțiuni V—E și NNV—SSE.

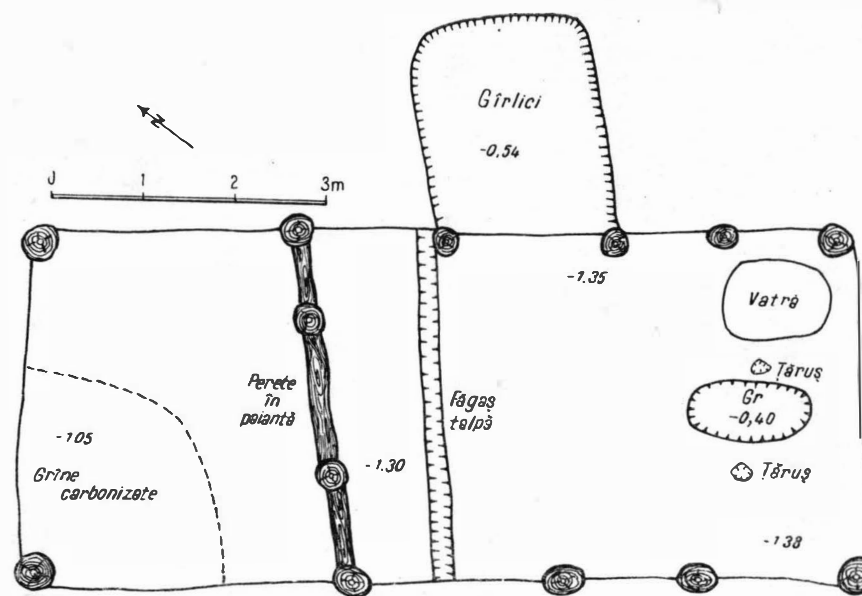

Fig. 15. — Planul bordeiului nr. 33 (compartimentat).

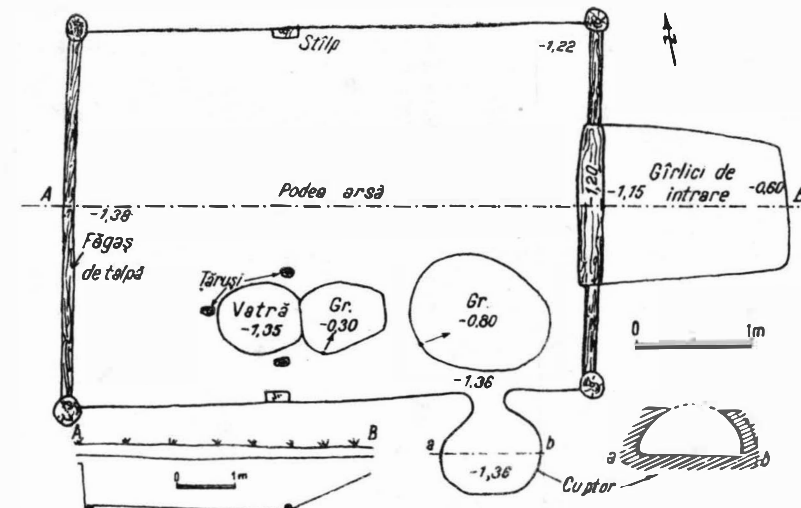

Fig. 16. — Planul bordeiului nr. 39, cu o secțiune V—E și o secțiune prin cuptorul din interior.

contemporan de călcare. O dovedesc urmele de împletituri de nuiele imprimate în amestecul de chirpic (lut, paie tocate, pleavă de graminee). Demn de menționat, însă, este faptul că unele bordeie erau căptușite în groapă cu loazbe și scînduri de lemn (pe toate laturile, cum sînt bordeiele cu nr. 17, 18, 19, 27, 43, sau parțial, ca la nr. 41). Asemenea căptușeli se sprijineau pe *tălpi* (bîrne groase, cioplite) îngropate în mici șănțulețe (*făgașe*) practicate de-a lungul laturilor, în podea. De asemenea, înregistrăm făgașe de tălpi numai pe una din laturi, semn că doar peretele respectiv al gropii era căptușit cu lemn (nr. 1, 29, 39, 62) și tot astfel vedem lucrurile în cuprinsul bordeielor compartimentate, unde despărțitura (în paiantă probabil) se sprijinea pe asemenea tălpi în făgașe (nr. 33, 41, 58, 66). Atragem atenția aici asupra bordeiului nr. 33 : cele două încăperi erau separate de un fel de tindă ; intrarea, dinspre est, a fost fixată pe încăperea de sud în care se aflau vetrele, iar limita încăperii de nord o constituia un perete sprijinit pe patru pari așezați în linie, lucrat desigur în paiantă, dar așezat direct pe podea. De aceea, nu este exclus ca urma făgașului de talpă găsită în acest bordei să fi fost în legătură cu un perete transversal foarte scund (vezi fig. 15).

Parii de colț (groși de 0,15—0,25 m și adînciți sub nivelul podelei pînă la 0,40—0,50 m) și, după cum e cazul, parii intermediari (unii dintre aceștia din urmă avînd rolul de *furci*) susțineau întreaga osatură de lemn a bordeielor și acoperișul, cu grinzile, cosoroabele, căpriorii și stinghiile pe care le presupunem, dar din care n-am găsit nimic. Învelitoarea bordeielor ar fi trebuit să corespundă și ea resurselor locale specifice, de unde presupunerea că ea va fi constat din stuf, papură și paie; decurgînd din configurația planurilor, acoperișul se prezenta de obicei în *două ape*. Considerînd că parii de colț erau înfipți în podea cu cel puțin $^1/_5$ din înălțimea lor, deducem că înălțimea unui bordei medieval de la Coconi era în medie de 2,50—3 m (de la podea în sus), deci un om de statură înaltă putea sta în picioare la mijlocul bordeiului. Firește, în pereții înălțați deasupra solului puteau fi practicate orificii rotunde sau ovale, cu rol de fereastră, cum ne arată observațiile asupra masei de chirpic găsite în bordeiul nr. 34.

O problemă parțial rezolvată a fost aceea a accesului în bordeie[45]. Cazurile rezolvate în afară de îndoială — 10 la număr — se referă la prezența *gîrliciului de intrare*, o groapă în general patrulateră cu colțurile rotunjite, fixată pe una din laturi; în profil, un asemenea gîrlici se prezintă ca o pantă-tobogan (nr. 11, 39, 41), în trepte (nr. 19), în rest fiind vorba de gropi cu fundul în plan orizontal (nr. 20, 27, 33, 34, 42, 46). La punctul de joncțiune cu latura bordeiului, gîrliciul este marcat de regulă prin doi pari și un prag de lemn (ultimul, clar documentat la nr. 11, 27, 34, 39, 46). La celelalte bordeie probabil că accesul îl mijlocea vreo scară fixă sau mobilă.

[45] La Străulești, de pildă, din 22 de locuințe medievale doar cele cu nr. 4 și 29 au intrări special amenajate. Potrivit cercetărilor întreprinse în așezarea din aria capitalei, viața se desfășoară aici din secolul al XIV-lea pînă în cel de al XVI-lea, identificîndu-se fostul sat medieval *Măicănești*. Existau locuințe de suprafață (nr. 19), bordeie fără vatră (nr. 1, 17, 24, 38) și cu vatră (nr. 4, 11, 13, 16, 18, 20 și 28), iar alte bordeie aveau un cuptor (nr. 31, 32. 33), toate însă aparținînd fazei noi a Măicăneștilor. Doar șase bordeie (nr. 3, 5, 14, 27, 29 și 36) pot fi datate în secolul al XIV-lea. Ni se prezintă detalii cu privire la tehnica de construcție a bordeielor — de pildă faptul că lipsesc parii de colț — și la inventarul mobil, cum sînt *țesturile* și *vetrele portative* prezente în toate bordeiele din faza veche. Pe de altă parte, este subliniat faptul că vetrele și cuptoarele din locuințele aparținînd fazei noi sînt amenajate fie pe *platforme scunde*, în *gropi ușor adîncite* sau *direct pe podea* (vetre), fie pe *platforme înalte* (cuptoare). În afară de acestea, la Străulești-Măicănești existau în afara bordeielor și *12 vetre în aer liber*; cf. pentru detalii Panait I. Panait, *Săpăturile de la Străulești-Măicănești. Așezarea feudală*, în *Cercetări arheologice în București*, II, 1965, p. 190—196 — citat în continuare : *Străulești*.

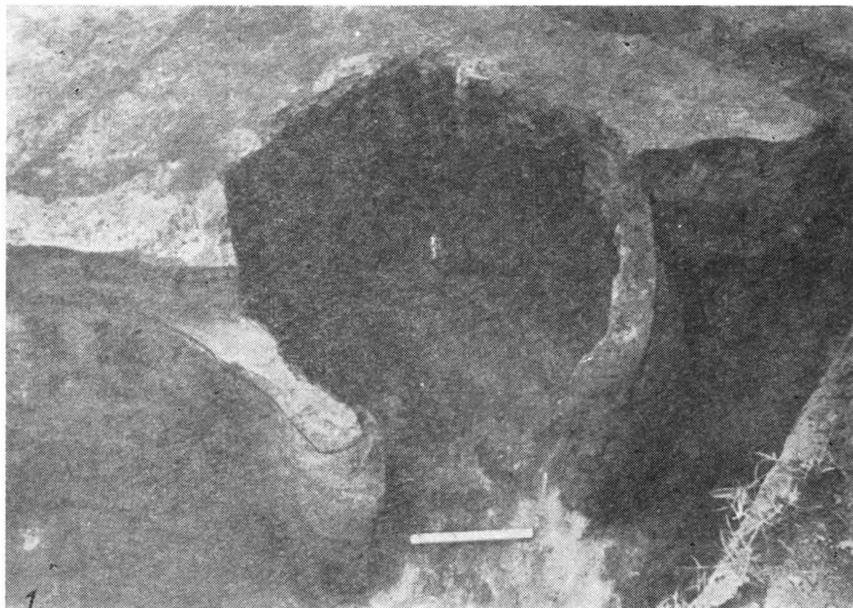

Fig. 17. — Coconi; *1*, cuptorul bordeiului nr. 29; *2*, gura cuptorului din bordeiul nr. 58.

ORGANIZAREA INTERIOARĂ

Mai mult decît forma, dimensiunile şi tehnica folosită, interiorul bordeielor este mai semnificativ pentru noi, individualizează mai conturat şi mai concret locuinţa şi pe cei care au folosit-o în vechime (lucru de altfel valabil pentru toate timpurile). Avem în vedere chipul în care era folosit spaţiul locativ şi modul de repartizare a elementelor de organizare interioară pe un spaţiu şi într-un volum restrîns, în vederea

Fig. 18. — Detaliu privind tehnica de construcţie a cuptorului din bordeiul nr. 29.

unei locuiri de durată. Prin această prismă, bordeiele medievale de la Coconi ilustrează o viaţă sedentară, statornică şi bine organizată — evident în limitele orînduirii feudale. În bordeie se desfăşura viaţa de toate zilele, aici era adăpostită hrana, iar uneori între pereţii locuinţei se practica un meşteşug specializat, osebit de ocupaţiile casnice curente.

Nicăieri la Coconi *n-au fost găsite în bordeie laviţe de pămînt*, aşa cum se documentează în alte părţi[46]; în schimb, nu arareori pe podele ne întîmpină urmele unor

[46] La Vădastra, de exemplu, vezi Corneliu N. Mateescu, *Săpături arheologice la Vădastra*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 61 şi pl. II (bordei reprodus şi în lucrarea de faţă, fig. 23/5). Este vorba de o mică laviţă, cruţată în cursul săpării bordeiului, înaltă faţă de podea de 0,50 m (colţul NE al locuinţei); bordeiul a fost datat în vremea lui Mircea cel Bătrîn. Un bordei de la *Celei* (Sucidava), databil în aceeaşi vreme, avea vatra amenajată pe o platformă cruţată, înaltă faţă de podea de 0,30 m, iar către colţul NV se afla de asemenea o laviţă cruţată, lungă de circa 3 m şi lată de aproape 1,20 m, înălţimea faţă de podea măsurînd 0,80 m (informaţie de la Exspectatus Bujor, căruia îi mulţumim şi aici).

gropi de ţăruşi, aşezate într-o ordine anumită pe lîngă pereţi (nr. 11, 29, 49, 67 ş.a.) şi pe care le interpretăm drept banchete de lemn instalate deasupra podelei (fig. 14). Dar elementele de organizare interioară cele mai obişnuite sînt instalaţiile de încălzit-gătit, *vetrele* şi *cuptoarele*.

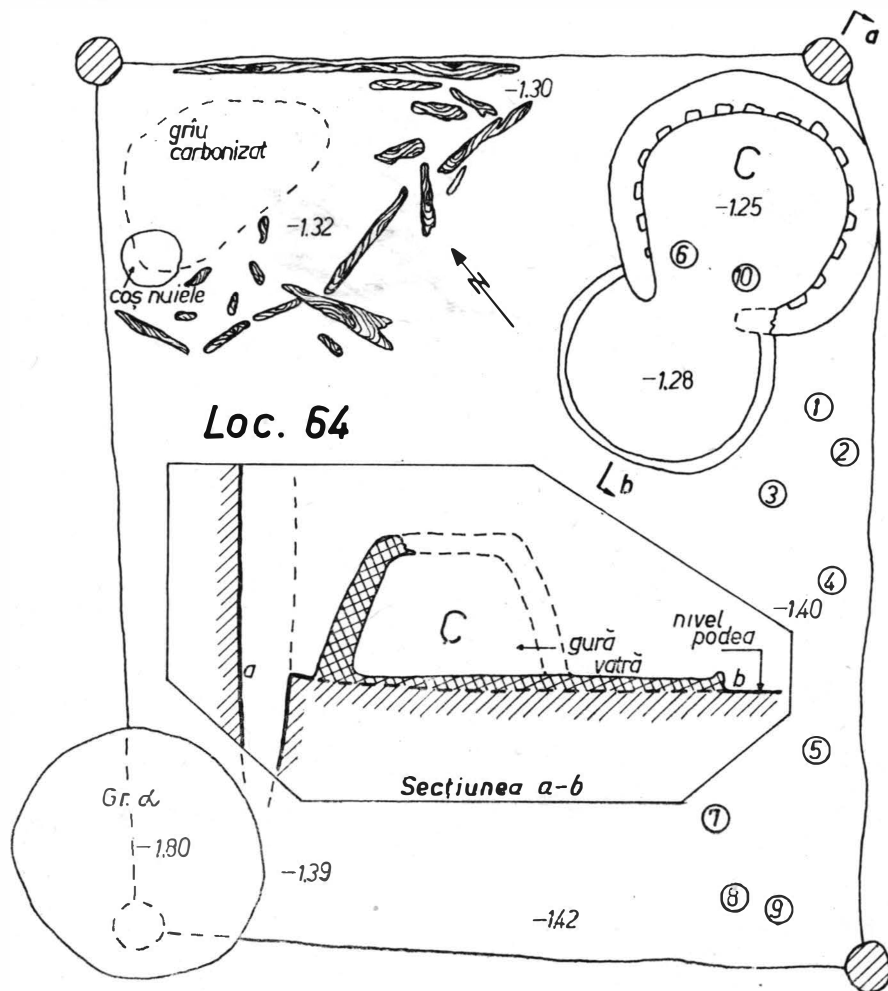

Fig. 19. — Planul bordeiului nr. 64, cu o secţiune prin cuptor şi vatră (cifrele înscrise în cerc indică locul şi numărul vaselor întregibile găsite).

Vetrele sînt fixate de obicei către unul din colţurile bordeiului, mai exact în jumătatea de sud a acestuia, foarte rar în cea de nord (nr. 49, 10, 61, 4, 62). Suprafaţa lor, puternic arsă, prezintă contururi rotunde, ovale, adesea neregulate, dimensiunile medii oscilînd între 0,40 × 0,60 şi 0,65 × 1,15 m (cu excepţii fireşti, de pildă la vatra bordeiului nr. 41, unde diametrul maxim măsoară nu mai puţin de 1,90 m !). Ca organizare propriu-zisă, observăm că vetrele sînt de regulă aşezate *direct pe podeaua*

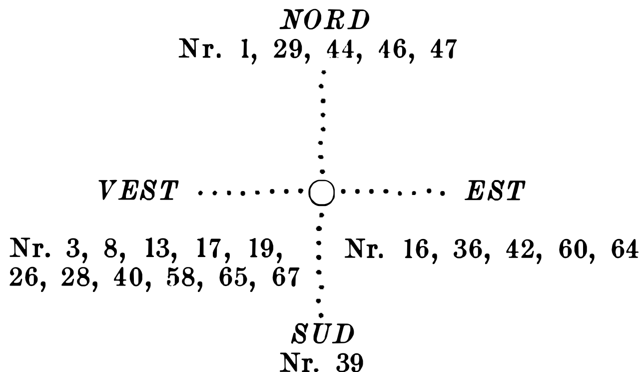
de lut bătătorit; în două cazuri însă, vetrele au fost amenajate pe un strat de lut galben purtat, suprapus deci peste nivelul podelei (nr. 10 şi 64), iar vatra din bordeiul amintit, nr. 41, a fost amenajată pe umplutura unei gropi anterioare (fig. 45).

La cîteva dintre bordeie vetrele sînt încadrate de două-trei gropi de ţăruşi (verticale sau oblice), ceea ce probează existenţa unor *instalaţii-anexe de tipul crăcanelor*, de care atîrnau vasele aşezate deasupra focului şi carnea de fript (nr. 18, 20, 35, 39, 48, 52). Tot ca anexe trebuie socotite micile gropi aflate pe lîngă vetre, găsite de obicei pline cu cenuşă şi cărbuni (probabil că aceste mici gropi serveau şi la întreţinerea focului, a cărbunilor nestinşi necesari a doua zi).

În două bordeie (nr. 10 şi 33), alături de vetrele de care ne ocupăm, am găsit cîte o groapă ovală săpată în podea (0,75 × 0,40 m la primul, 1,35 × 0,65 m la cel de-al doilea bordei), adîncă de 0,40 m, puternic arsă şi încadrată fiecare de cîte doi ţăruşi-crăcană; sînt singurele *vetre în groapă arsă* documentate în bordeiele de la Coconi. Pentru a nu mai reveni, deoarece se leagă de cele de mai sus, precizăm că în aşezarea de la Mostiştea am găsit şi *vetre în aer liber*, dar acestea sînt amenajate *în gropi alungite* (1,50—2,10 × 0,30—0,55 m) şi puţin adînci (0,18—0,30 m) (vezi planul general, fig. 5).

În sfîrşit, e de menţionat că lîngă vatra din interiorul bordeiului nr. 33 a fost găsit un *stativ*, lucrat din lut amestecat cu paie, puternic ars; are forma unei jimble, cu corpul plat la partea inferioară şi semiarcuit în rest, inclusiv la capete. Lungimea piesei măsoară 0,40 m, grosimea 0,120—0,145 m, iar înălţimea 0,08—0,105 m; pe partea dorsală, în sens longitudinal, se găsesc — la distanţă de 0,028—0,052 m — cinci orificii cu diametre egale (0,028 m), adînci în medie de 0,065 m (pl. IV/1). De notat amănuntul că orificiile amintite prezintă o abatere de la verticală, fiind uşor oblice, înclinarea respectivă dirijîndu-se spre acea latură a stativului care este puternic arsă, chiar calcinată. E clar că avem în faţă un *stativ mobil*, care servea la frigări: carnea, peştele se înfigeau în ţepuşa (sau ţepuşele) fixată în stativ, la o înălţime convenabilă, deasupra vetrei de foc; greutatea stativului (circa 4 kg) asigura o stabilitate perfectă. Nu cunoaştem analogii pentru această ingenioasă instalaţie mobilă.

Cuptoarele — ca şi vetrele obişnuite — nu ocupă un loc bine fixat în economia spaţiului din bordeie, dar constatăm aceleaşi preferinţe pentru zonele de colţ, desigur pentru a nu încurca circulaţia în interiorul locuinţei; de asemenea, se observă că orientarea acestor cuptoare este foarte diferită — cum indicăm în schema de mai jos (unde arătăm direcţia axei longitudinale *gură-fund*, trecînd peste abaterile obişnuite):

Cele 22 de cuptoare găsite la Coconi sînt, după tehnica de construcţie, de două tipuri : *a*) *cuptorul săpat în pămînt* şi *b*) *cuptorul construit pe cofraj de lemn.*

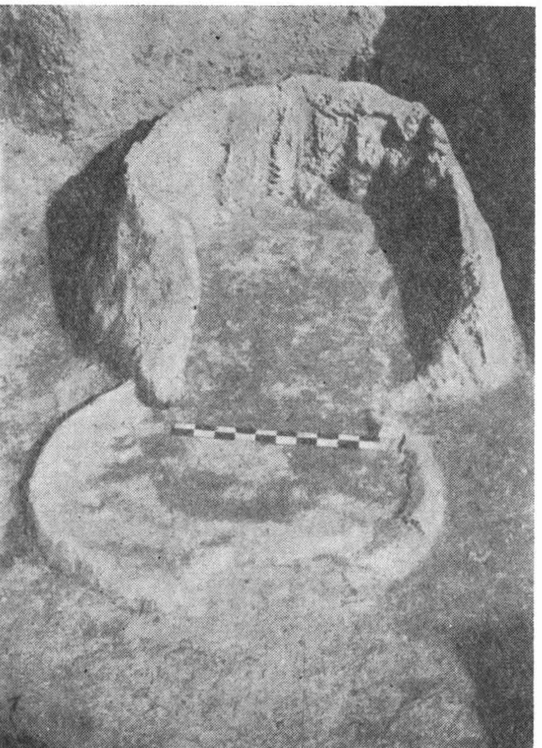
a) Primul tip, pe care îl putem numi *arhaic*, este ilustrat de un singur cuptor — acela din bordeiul nr. 39 (fig. 16). Fixat pe latura de sud a bordeiului, aproape de colţul SE, cuptorul prezintă un plan aproape rotund (circa 0,80 m diametru), avînd o gură largă de 0,26 m. Vatra, situată la nivelul podelei bordeiului (1,36 m adîncime faţă de cota solului actual), era acoperită de o calotă semisferică, a cărei săgeată măsura aproximativ 0,50 m (bolta cuptorului fiind găsită prăbuşită). Pereţii interiori au fost lutuiţi. Pe podeaua bordeiului, în faţa cuptorului, s-a săpat o groapă ovală, adîncă faţă de podea de 0,80 m; în mod cert, această groapă facilita folosinţa cuptorului şi ca atare o putem numi „*de deservire*". Subliniem acest fapt, deoarece exemplifică influenţa instalaţiilor de caracter meşteşugăresc (cuptoarele de ars oale, de pildă) asupra celor de încălzit şi gătit, domestice. Nu putem şti dacă acest tip de cuptor avea un hogeag de evacuare a fumului şi de tiraj de aer. În sfîrşit, vom menţiona că alături de acest cuptor, în bordeiul nr. 39 exista şi o vatră simplă prevăzută cu o crăcană din trei ţăruşi, avînd alături o mică groapă de depozitare a cenuşii şi cărbunilor (fig. 16).

b) Al doilea tip de cuptoare este larg reprezentat în aşezare şi, după cîte ştim, ilustrează o tehnică neîntîlnită aiurea[47]. Cuptoarele — 21 la număr — sînt construite pe schelet de lemne (cofraj) şi au forma *tronconică*, prezentînd în plan, la bază, imaginea unei potcoave. Se proceda simplu: o dată ales locul cuptorului, se delimita conturul interior al vetrei prin înfigerea în podea a unor nuiele, cioplite şi aşezate des, după care se aplica dinspre exterior lut amestecat cu paie şi pleavă, bătîndu-se bine şi făţuindu-se; deasupra, se amenaja o boltă — în general aplatisată; lemnele cofrajului ardeau încă de la prima folosire a focului, dar urma acestora se păstrează clar imprimată pe pereţii interiori (fig. 18), inclusiv lutul-chirpic strecurat prin interstiţii. Tehnica era asemănătoare la cuptoarele din bordeie de tip I *c* : după săparea bordeiului, se delimita prin săpare locul viitorului cuptor, se înfigea cofrajul şi apoi spaţiul dintre săpătură şi cofraj se umplea cu chirpic bine îndesat.

În genere, cuptoarele de acest tip prezintă dimensiuni mici şi mijlocii; vetrele, aşezate direct pe podea (cu excepţia aceleia de la cuptorul din bordeiul nr. 64, amenajată pe un pat subţire de pămînt galben purtat, vezi fig. 19), prezintă diametre care oscilează între 0,60 şi 0,85 m, iar înălţimea pereţilor probabil că nu depăşea 0,70 m. Gurile de alimentare (singura zonă unde făţuiala de finisare pătrundea în interiorul propriu-zis al cuptorului) erau largi la bază de 0,30—0,40 m şi, judecînd după resturile păstrate la cuptorul din bordeiul nr. 58 (fig. 17/2), în arc frînt, cu săgeata de aproximativ 0,30. Gurile de tiraj probabil că lipseau.

Am putut reconstitui cuptorul existent în bordeiul nr. 64, deoarece în momentul descoperirii păstra în întregime o parte din peretele de nord, inclusiv un rest din calotă; vatra interioară măsura 1,00 × 0,90 m, iar înălţimea totală, pe centru, 0,60 m. În faţa gurii (lărgime reconstituită de 0,40 m) a fost amenajată o vatră circulară (diametru maxim de 0,95 m), profilată pe margine şi întreruptă în zona de interferenţă cu vatra propriu-zisă a cuptorului (fig. 20). Am precizat deja, dar repetăm, întreaga instalaţie zace pe un pat de pămînt purtat, gros de 0,08 m.

[47] E. Comşa ne informează că în Dobrogea, în zona Garvănului, amenajarea acestor cuptoare casnice se face şi azi folosindu-se cofrajele; astfel a procedat, cel puţin, săteanul chemat să amenajeze un cuptor la Dinogetia. Ne facem datoria de a-i mulţumi pentru informaţie.

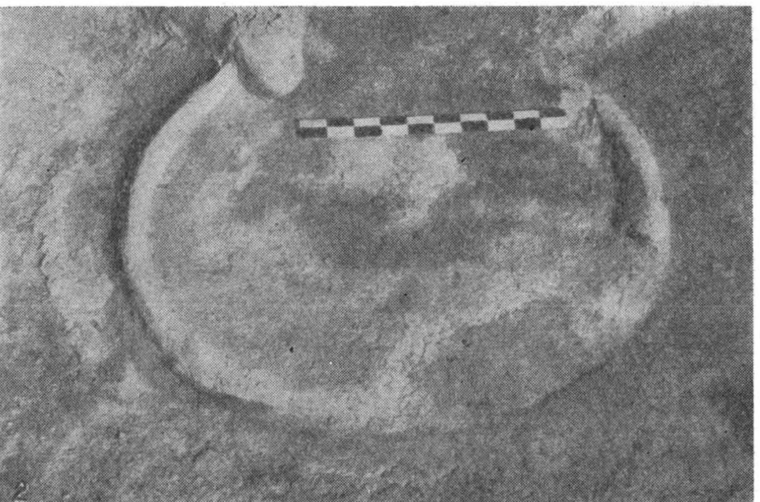

Fig. 20. — Vedere asupra cuptorului și vetrei din bordeiul nr. 64 (2, detaliu asupra vetrei).

Revenim la cuptoarele din bordeiele de tip I *c*; e de observat că, spre deosebire de linia gurii cuptorului din bordeiul nr. 39, aflată, normal, la faţa peretelui, cuptoarele din bordeiele nr. 29, 40, 44 şi 47 au gurile situate în suprafaţa locativă, ocupînd deci o parte din această suprafaţă. Caracteristic este cuptorul bordeiului nr. 29 : fixat în colţul de nord-vest, acesta a fost amenajat după tehnica specifică grupului de locuinţe, săparea camerei cuptorului precedînd cofrajul de lemn. Numai că întregul

Fig. 21. — Coconi. Cercetări de suprafaţă (D/1961 ; în prim plan, bordeiul nr. 10).

cuptor zace în centrul unei platforme cruţate în timpul săpării bordeiului, înaltă faţă de podea de 0,45 m, formînd de o parte şi de alta a cuptorului un *cotlon* ; pe margine, la exterior, platforma este limitată de două tălpi de lemn îmbinate în unghi de 90°, la capetele acestor tălpi aflîndu-se cîte un par. Cu alte cuvinte, exista o atenansă special amenajată pentru a proteja de intemperii cuptorul bordeiului (fig. 14), spre deosebire de situaţia constatată la cuptoarele bordeielor nr. 39, 40, 44 şi 47. Mai consemnăm şi detaliul interesant că în vecinătatea cuptorului exista în bordeiul nr. 29 un mic *comarnic* (policioară), cum atestă urmele a trei gropi de ţăruşi[48]. Obişnuita groapă de depozitare a cenuşii şi cărbunilor se afla la sud de cuptor (fig. 14).

Pentru a completa imaginea organizării interioare a bordeielor, vom menţiona existenţa ***rîşniţelor de piatră*** (nr. 8, 27, 15, 41, 43, 31, 66 ş.a.), care necesitau fără

[48] Cf. E. Comşa, *Despre tipurile de locuinţe din cuprinsul aşezării din secolele IX—XII de la Garvăn (Studiu preliminar)*, în *SCIV*, X, 1959, 1, p. 101—116 ; idem, *Locuinţele şi anexele lor*, în *Dinogetia*, I, Edit. Academiei, 1967 („Biblioteca de arheologie", XIII), p. 30 şi urm.

îndoială o instalaţie specială pentru a fi mînuite, unele exemplare fiind destul de mari (fig. 39). Cît priveşte depozitarea cerealelor, acestora li se rezerva un colţ al bordeiului; aproape că nu există bordei la Coconi în care să nu se fi găsit grămezi, mai mari sau mai mici, de grîne carbonizate, uneori masate în „hambare”, ca de pildă în bordeiul nr. 33 (încăperea de nord), în cel cu nr. 41 (încăperea de vest). Cerealele nu se depozitau deci în gropi speciale — cu o singură excepţie, oferită de bordeiul nr. 11.

În colţul de nord al bordeiului nr. 11, de la nivelul podelei de lut a fost săpată o groapă adîncă de 1,70 m, tronconică, avînd diametrul fundului de 1,30 m, pereţii

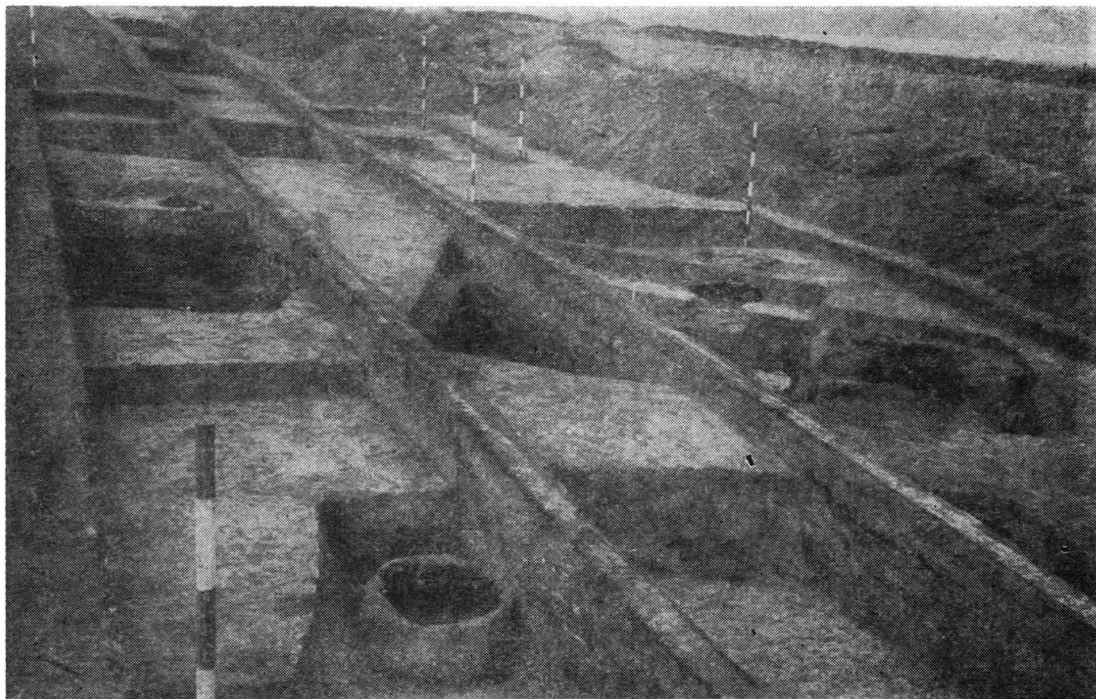

Fig. 22. — Coconi. Vedere asupra săpăturilor din zona de nord (1963); în prim plan, bordeiul nr. 42, cu cuptorul, iar în planul din mijloc bordeiele nr. 40 şi 41 (foto N. Scarlat).

ei fiind lutuiţi şi arşi puternic. De fapt groapa era adăpostită de o construcţie special amenajată, patrulateră, constînd din patru stîlpi adînc înfipţi şi din pereţi de scînduri groase acoperite cu lut; intrarea în această anexă a bordeiului se făcea probabil printr-o uşă lucrată din împletituri de răchită, cum probează resturile carbonizate găsite, iar în dreptul acestei intrări se afla un prag de lemn. În interiorul gropii, pe fund, zăceau cîteva fuioare de cînepă făcute scrum, o mică provizie de grîu carbonizat, iar în preajmă, pe podeaua bordeiului, se afla piatra inferioară a unei rîşniţe (fig. 13).

În rest, în suprafaţa interioară a bordeielor, pe podea, îşi aflau locul vasele de bucate, cele de păstrat apa (eventual şi alimentele, uneltele de lucru etc.). Atragem în mod special atenţia asupra unei „lăzi” (?) găsite în micul bordei nr. 48 — poate,

însă, o covată de pîine —, neputîndu-ne pronunța definitiv din pricina condițiilor de păstrare a resturilor carbonizate (în orice caz fără nici un cui de fier în cuprinsul lor); deseori am găsit resturi din coșuri împletite — unele din coajă de tei, multe din răchită. În nici un bordei n-am găsit resturi de butoaie de lemn.

Părăsind acum interiorul bordeielor, observăm că în afara acestora, să zicem în „ograda'' gospodărească pe care o presupunem numai ca existînd (nu au fost găsite urme de garduri), spațiile dintre bordeie sînt presărate cu numeroase gropi de dimensiuni, forme și volume diferite toate găsite umplute cu pămînt, cenușă, chirpic ars, oase diverse, ceramică etc. Cele mai multe, deci, serveau la depozitarea gunoiului menajer. Inițial, o groapă — pe lîngă faptul că era o sursă de scoatere a pămîntului galben curat, necesar dregerii pereților, cuptoarelor ș.a.m.d. — putea servi și scopurilor igienico-sanitare. Despre alte anexe ale locuințelor — adăposturi pentru animalele și păsările domestice, de pildă — datele arheologice nu oferă nici cel mai slab indiciu material. În această privință, nu ar fi fost exclus ca vitele mari să fi fost adăpostite în saivane amenajate în zona unde lipsesc locuințele, cum ar fi cea de sud-vest, eventual chiar în afara limitei șanțurilor de apărare. De asemenea, e de presupus că pe lîngă fiecare gospodărie vor fi existat eventual pomi fructiferi, răzoare de legume etc. Nicăieri, nici o urmă de fîntînă și de aceea problema alimentării cu apă potabilă trebuie privită — credem — numai prin prisma existenței iezerului mostiștean.

Grupul de bordeie medievale de la Coconi aparține unor tipuri de locuințe răspîndite în timp și ca suprafață pe teritoriul țării noastre. Pentru epoca mai îndepărtată, a începutului feudalismului timpuriu, astfel de bordeie sînt documentate în Cîmpia Română la *Dridu* (fig. 23/1), în nivelul mai nou al așezării de aici[49], iar în Dobrogea la *Dinogetia* (fig. 23/2)[50]. În zona de dealuri subcarpatice, la *Bucov-Tioca*, este documentat ***bordeiul*** săpat în pămînt (nivelul vechi) și ***locuința de suprafață*** (nivelul nou)[51] — aceasta din urmă documentată și la Dridu[52]. În faza de sfîrșit a feudalismului timpuriu (secolele XIII—XIV), la ***Sucidava-Celei***, așezarea românească suprapusă peste ruinele celei romane tîrzii constă mai ales din ***locuințe de suprafață*** („marcate prin podele de lut galben, cu pereți de bîrnă și avînd o slabă temelie de piatră'')[53],

[49] Vezi Eugenia Zaharia, *Săpăturile de la Dridu. Contribuție la arheologia și istoria perioadei de formare a poporului român*, Edit. Academiei, 1967 („Biblioteca de arheologie'', XII), p. 35—37 și fig. 14 (bordeiul nr. XV/1959) — citată în continuare: *Dridu*. Dintre bordeiele cu gîrlici de intrare: nr. III/1956 (p. 44—47 și fig. 21), încadrat în faza mai nouă a așezării, nr. IX (p. 49 și fig. 27) ș.a.

[50] E. Comșa, *op.cit.*, între altele un bordei cu anexă (compartimentat) redat în fig. 29. Se încearcă și reconstituirea fazelor de construcție ale unui bordei, precum și simularea unui incendiu (machete instructive în fig. 30—31). Tot aici, despre variabilitatea orientării gurii cuptoarelor din locuințe (p. 40—41 și fig. 23).

[51] Maria Comșa, *Săpăturile de la Bucov* (*r. și reg. Ploiești*), în *Materiale*, VII, 1961, p. 544—545: bordei de 4 × 4,50 m, adînc față de nivelul contemporan de călcare de 0,70—0,80 m; avea două vetre deschise, fățuite cu lut, așezate direct pe podea — una în colț, *cu gardină*, cealaltă în mijlocul bordeiului —, între ele situîndu-se o groapă-cenușar; bordeiul este datat în a doua jumătate a secolului al IX-lea și la începutul celui următor (p. 544).

[52] Eugenia Zaharia, *Dridu*, mențiune în planul general, pl. I. Autoarea, în urma unor critici formulate în diverse scrieri, reia problematica discutată în lucrarea monografică, menținîndu-și opiniile, cf. *Cîteva observații despre arheologia și istoria sec. VIII—XI pe teritoriul R.S. România*, în *Aluta*, I, Sf. Gheorghe, 1969, p. 115—130. Firește, sînt abordate aici problemele majore ale culturii materiale, fără a se intra în detalii.

[53] Cf. Dumitru Tudor, E. Bujor și Ana Matrosenco, *Sucidava V*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 477 și nota 2 (cercetări din anul 1956), unde se revine asupra unor datări anterioare în legătură cu ceramica (vezi și p.483).

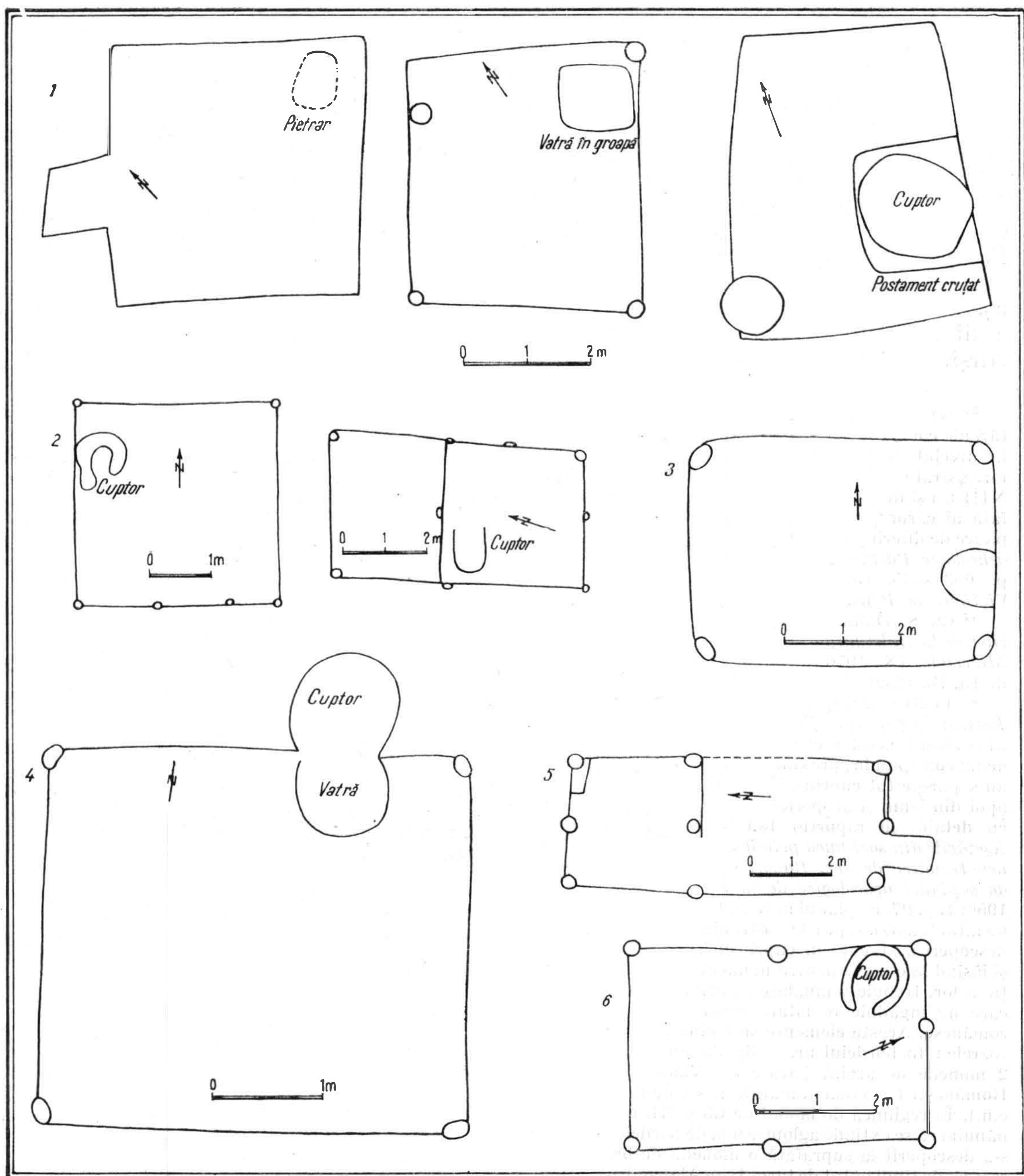

Fig. 23. — Tipuri de locuinţe din diferite epoci (material comparativ) : *1*, Dridu (ap. E. Zaharia) ; *2*, Dinogetia (ap. I. Barnea şi E. Comşa) ; *3—4*, Răreanca-Bragadiru (ap. Gh. Bichir) ; *5*, Vădastra (sec. XIV, ap. C. N. Mateescu) ; *6*, Coconi (bordeiul nr. 13).

folosindu-se aşadar resursele locale specifice, aşa cum se prezintă situaţia şi în cuprinsul ruinelor bizantine de la *Păcuiul lui Soare*[54].

Totuşi — exceptînd o descoperire izolată de la *Dulceanca*-Teleorman şi anume o locuinţă de suprafaţă, databilă în a doua jumătate a secolului al XIV-lea)[55] — în secolul întemeierii statului feudal muntean predomină în lumea rurală bordeiul săpat în pămînt. Au dovedit-o cercetările de la *Zimnicea* (fig. 37) şi *Verbicioara* întreprinse mai de mult[56], cele de la *Vădastra* (fig. 23/5)[57], iar mai recent investigaţiile de salvare de la *Răreanca-Bragadiru* (Teleorman), cum şi săpăturile de la *Străuleşti*-Bucureşti[58], *Frumoasa* (Teleroman); ne vom opri aici asupra descoperirilor de la Răreanca-Bragadiru.

Situată la sud de Răreanca (com. Frumoasa)[59], pe malul drept al rîului Vedea, aşezarea medievală dispărută a fost parţial cercetată în anul 1962. Autorul cercetării a distins aici două faze — prima, numită ,,Bragadiru I'', fiind fixată cronologic la sfîrşitul secolului al XIII-lea şi începutul celui următor, iar a doua, ,,Bragadiru II'',

[54] La *Păcuiul lui Soare*, unde după ultimele cercetări ale colegului Petre Diaconu a existat oraşul *Vicina*. În nivelul de locuire din secolul al XI-lea au fost înregistrate *semibordeie*, iar la sfîrşitul secolului al XIII-lea şi începutul celui următor ,,locuinţe de suprafaţă ai căror pereţi sînt întăriţi la bază cu şiruri de pietre de diferite mărimi'' — vezi P. Diaconu, *Şantierul arheologic Păcuiul lui Soare*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 603—605. Cf. şi P. Diaconu, *Despre localizarea Vicinei*, în *Pontica*, 3, Constanţa, 1970, p. 275—295.

[55] Cf. S. Dolinescu-Ferche, *Raport asupra săpăturilor de la Dulceanca (1963—1967) (jud. Teleorman)*, în *Materiale*, IX, 1970, p. 321—323 şi fig. 6 (parte red. de El. Busuioc).

[56] Pentru descoperirile de la Zimnicea, cf. *Studii. Revistă de ştiinţă şi filosofie*, II, 1949, nr. 1, p. 120: ,,Locuitorii acestei epoci, care după datele de pînă acum corespunde aproximativ veacurilor 13—15 d. Hr., au săpat pe tot cuprinsul « Cetăţii » bordee, construite apoi din lemn şi acoperite cu stuf şi paie''. Se revine, cu detalii, în raportul Ion Nestor şi colaboratori, *Aşezările din societatea primitivă şi sclavagistă în regiunea Dunărea de Jos. Raport sumar asupra campaniei de săpături arheologice de la Zimnicea*, în *SCIV*, I, 1950, 1, p. 97, cu planul movilei C3 (redat şi în lucrarea de faţă, fig. 37), şi p. 100—101, din care cităm: ,,Dintre descoperirile făcute în cuprinsul bordeielor româneşti şi lăsînd la o parte pentru moment detalii de construcţie a lor, trebuie semnalate în primul rînd elementele care ne îngăduie o datare certă a acestui complex romănesc. Aceste elemente sînt pînă în prezent următoarele: În bordeiul nr. 4 din C3 au fost descoperite 2 monede de argint bătute de Vladislav I al Ţării Româneşti (a doua jumătate a secolului al XIV-lea e.n.). În regiunea de la sud de C3 şi C4, regiune unde bănuim că se extinde aglomerarea de bordeie româneşti, s-a descoperit la suprafaţă o monedă de bronz bulgărească, de tipul bătut de ţarul Ivan Alexandru împreună cu fiul său Mihail, tip a cărui emisiune a durat pînă la 1355, dată de la care înainte ţarul Ivan Alexandru bate monedă numai cu efigia lui singur. Alte două monede de bronz bulgăreşti, găsite tot în preajma bordeielor româneşti, au fost bătute, una de ţarul bulgar Mihail Şişman (1323—1339), iar cealaltă de Ivan Alexandru cu fiul său Mihail (1331—1355 — *N.C.*). La aceste elemente directe şi concrete se adaugă consideraţia că nici în săpături şi nici în descoperirile întîmplătoare nu s-a semnalat pînă în prezent la Zimnicea nici o monedă ulterioară acestei epoci, nici măcar de a lui Mircea cel Bătrîn. Ne socotim îndreptăţiţi aşadar să admitem că locuirea românească de la Zimnicea se situează în a doua jumătate a sec. al XIV-lea din e.n. Ea a putut desigur continua şi în sec. XV, dar ceea ce interesează în primul rînd este a se stabili care este epoca în care trebuie ancorată perioada principală de locuire românească de aici''.

Cît despre descoperirile de la Verbicioara, cf. *SCIV*, I, 1950, 1, p. 11, 113, precum şi precizările din *SCIV*, II, 1951, 1, p. 244: cimitir medieval, datat cu monede bulgăreşti şi româneşti din secolul al XIV-lea (din păcate însă fără a se specifica datele de emisiune), cuprinzînd 170 de morminte cu un bogat inventar arheologic, inclusiv inele sigilare; contemporan cu cimitirul, exista o aşezare cu bordeie, acestea din urmă continuînd a exista şi după perioada de folosire a cimitirului (cercetări conduse de prof. Dumitru Berciu).

[57] Corneliu N. Mateescu, *op. cit.*

[58] Panait I. Panait, *Străuleşti*; cf. şi opiniile prezentate de autor în comunicarea: *Tipuri de locuinţă în aşezările săteşti din zona Bucureştilor în sec. XIV—XVI*, A patra Sesiune de comunicări ştiinţifice a Muzeelor, 5 februarie 1968.

[59] Gh. Bichir, *Quelques problèmes des XIII-e et XIV-e siècles dans la Plaine Valaque à la lumière des fouilles de sauvegarde du village de Bragadiru (district de Zimnicea)*, în *Dacia*, N.S., IX, 1965, p. 427—439. Întrucît aşezarea dispărută se afla situată pe malul drept al Vedei, iar satul Bragadiru pe cel stîng, considerăm că este mai judicios să folosim în localizarea fostei aşezări denumirea Răreanca-Bragadiru, deoarece ne aflăm aici cu mult mai aproape de satul Răreanca, com. Frumoasa (jud. Teleorman). E drept, locul cercetat aparţine azi cooperativei din Bragadiru.

în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, dispărînd în împrejurări legate de invazia lui Baiazid I în Ţara Românească (1394)[60]. În sprijinul acestei fazeologii se invocă, pentru faza I, ceramica din bordeiul 2 (unica locuinţă aparţinînd acestei faze, celelalte cinci plasîndu-se în faza următoare), apoi un cercel de bronz de tip Belo-Brdo — încadrat cu largheţe în secolul al XIII-lea[61], iar pentru faza II se operează cu o monedă de la ţarul bulgar Ivan Alexandru (1330—1371), purtînd în efigie şi chipul lui Mihail (aşadar o emisiune dintre anii 1331 şi 1355)[62], cum şi cu ceramică specifică celei de a doua jumătăţi a secolului al XIV-lea.

De fapt, din punct de vedere arheologic nimic nu îndreptăţeşte o asemenea fazeologie, neexistînd, de pildă, locuinţe suprapuse; tipul de bordeie (fig. 23/3—4) este acela documentat la Frumoasa şi Coconi, deci în a doua jumătate a secolului amintit, iar ceramica găsită în bordeiul nr. 2 este întru totul similară aceleia de la Frumoasa, Zimnicea şi Coconi. Cercelul de bronz, *găsit ars*, provine fără îndoială din cimitirul de incineraţie (sec. IX—X) depistat de noi cu circa 400 m la vest de aşezarea medievală (de precizat, de altfel, că cercelul nu a fost găsit în săpături). În concluzie, aşezarea găsită la Răreanca-Bragadiru nu precede în nici un caz aşezării medievale de la Zimnicea — cum afirmă autorul —, ci se datează dincoace de a doua jumătate a secolul al XIV-lea (în acest sens poate fi luată în consideraţie şi moneda bulgară, deşi nici ea n-a fost aflată în condiţii certe de descoperire). Am insistat asupra acestui obiectiv arheologic, întrucît ne înfăţişează aspecte din aceeaşi epocă, legate de viaţa satului medieval dispărut în cîmpia nord-dunăreană, pe de o parte la marginea Burnasului, iar pe de alta a Mostiştei şi Bărăganului. Detaliile arheologice asupra satului din pragul dintre secolele XIII—XIV sînt încă de domeniul viitorului şi deocamdată Celeiul de la Dunăre şi Vadul Cumanilor (Basarabi) ar avea şansa de a arunca primele lumini în această privinţă.

FORTIFICAŢIILE

În evul mediu majoritatea aşezărilor rurale erau *deschise*, expuse deci atacurilor din afară şi căzînd uşor pradă jafurilor şi incendiilor din partea duşmanului. Totuşi, practica milenară a fortificării în perimetrul sătesc n-a fost stinsă în această perioadă, căci ici şi colo ne întîmpină *cetăţui de pămînt* la marginea satelor, cum aflăm la Frumoasa-Teleorman[63], Frăteşti-Giurgiu[64] şi multe altele încă necercetate arheologic. Să ne amintim apoi, că la 1330 oştile invadatoare ale lui Carol Robert de Anjou s-au izbit nu numai de mulţimea săgeţilor trase de oştirea lui Basarab I, ci şi de întăriturile ad-hoc, pasagere, cum stă scris în *Cronica pictată*: „*dicta via patencior indaginibus in pluribus locis fortiter fuerat circumsepta per Vlachos*"[65].

[60] Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 438—439. Susţinem părerea exprimată aici că aşezarea cercetată dispare în cursul evenimentelor legate de invazia lui Baiazid I (1394) — vezi şi mai jos în această lucrare, cap. V şi nota 208.

[61] Datare întemeiată pe opiniile Mirianci Ćorović-Ljubinković şi ale lui Athanas Milcev (vezi Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 438 şi notele 28—31).

[62] Am reţinut deja că asemenea monede, de bronz însă, au fost semnalate şi la Zimnicea (*supra*, nota 56).

[63] N. Constantinescu, *Cetatea de pămînt din secolul al XIV-lea de la Frumoasa (r. Zimnicea)*, în *SCIV*, 16, 1965, 4, p. 731—743.

[64] G. Rădulescu şi M. Ionescu, *Descoperiri arheologice în raionul Giurgiu*, în *SCIV*, V, 1954, 1—2, p. 327 şi fig. 6.

[65] În traducere: „(şi pe unde) această cale era mai lungă acolo vlahii în mai multe locuri o întăriseră împrejur cu prisăci" — cf. *Cronicon pictum*, ed. G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei românilor*, XI, 1937, p. 110 (orig. lat.) şi p. 234 (trad. rom.).

Or, iată că aşezarea de la Coconi se prezintă ea însăşi întărită cu şanţuri şi valuri de apărare, fiind un *sat* prin excelenţă[66], şi tocmai de aceea capătă un interes deosebit.

De fapt, înregistrăm la Coconi o îmbinare a apărării naturale cu aceea făcută de mîna omului; Piscul Căldarea deţinea o poziţie dominantă asupra întregului iezer, iar din trei părţi (nord, vest şi est) era inaccesibil. Un inamic potenţial putea pătrunde în aşezare numai dinspre sud şi tocmai către acest punct cardinal s-a fixat în vechime linia de apărare artificială.

Cum am precizat deja, în aşezarea medievală au existat trei rînduri de întărituri — aşezate oarecum concentric — vizibile încă în teren, în special cea extremă (de sud) (fig. 4). Traseele fortificaţiilor îmbracă forma unor segmente de cerc (I şi II) şi aceea a unui L inversat (III) (vezi planul general, fig. 5), măsurînd în teren lungimi de aproximativ 200 m (I), 240 m (II) şi 400 (III)[67]. După constatările înregistrate în cursul săpăturilor arheologice, datele metrice specifice fiecărui şanţ de apărare sînt următoarele:

— *lărgimea* (la gură): 7,50 m (I), 10 m (II) şi 7 m (III);

— *adîncime maximă* (faţă de cota solului actual): 3,30—3,50 m (I), 2,80—3,20 m (II) şi 3—3,30 m (III);

— *lărgimea pe fund* (firul şanţului): 0,60 m (I), 0,25—0,35 m (II şi III).

Exceptînd segmentul nord-sud al fortificaţiei III, toate şanţurile de apărare au fost prevăzute cu cîte un val de pămînt amenajat pe latura de nord a şanţului respectiv; dispărut aproape total la fortificaţiile I şi II — în săpături găsind doar lentile, mult aplatizate, provenind de la baza acestor valuri de pămînt (fig. 24) —, acest element de apărare se conservă în bună parte la fortificaţia III, unde măsoară o lăţime, la bază, de circa 6 m şi o înălţime de 0,40—1,50 m (fig. 7/3). Deducem, însă, că înălţimea unui val de acest gen va fi depăşit 2,50—3 m, corespunzînd deci adîncimii medii a şanţului de apărare aferent. Din punct de vedere tehnic e de observat că valul de pămînt a fost fixat în prelungirea taluzului nordic al şanţului de apărare, iar în structura lui nu sînt de semnalat — ca de altfel nici la celelalte valuri — urme de palisadă din lemn, cum întîlnim în alte părţi[68].

Am amintit că valul de pămînt lipseşte pe o bună parte din traseul şanţului III de apărare şi anume pe latura de sud-vest a aşezării; explicaţia rezidă în însăşi natura terenului: aici, malul iezerului prezintă un „uluc'' înclinat, situat cu aproximativ 5 m sub creasta malului, şi cum şanţul III străbate în lungime tocmai acest „uluc'' (care permitea probabil pătrunderea pe aici în aşezare), un val de pămînt aruncat spre est, la 5 m înălţime, devenea de prisos (funcţia acestui val fiind preluată de creasta înaltă)[69]. În consecinţă, pămîntul scos din această porţiune a şanţului III de apărare

[66] Vezi, mai sus, *Fossatum-fsat-sat*. De reţinut observaţia lui P.P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, 1944, p. 242, după care locul luptei din 1394, octombrie 10 (*La Rovine* — 8 ровнна) înseamnă de fapt *La şanţuri* (*rov* = şanţ). Însuşi Laonic Chalcocondil afirmă că turcii încropiseră atunci, în grabă, o tabără fortificată care a stăvilit atacul lui Mircea cel Bătrîn (*op. cit.*). În cazul Coconilor, *Rovine* se potriveşte de minune cu denumirea actuală românească (*La şanţuri*). Va fi fost astfel numită aşezarea şi în evul mediu? Ipoteză atrăgătoare.

[67] Precizările suplimentare asupra traseelor fortificaţiilor au fost făcute în cursul cercetărilor din 1962 (cf. *Le stade*, fig. 4).

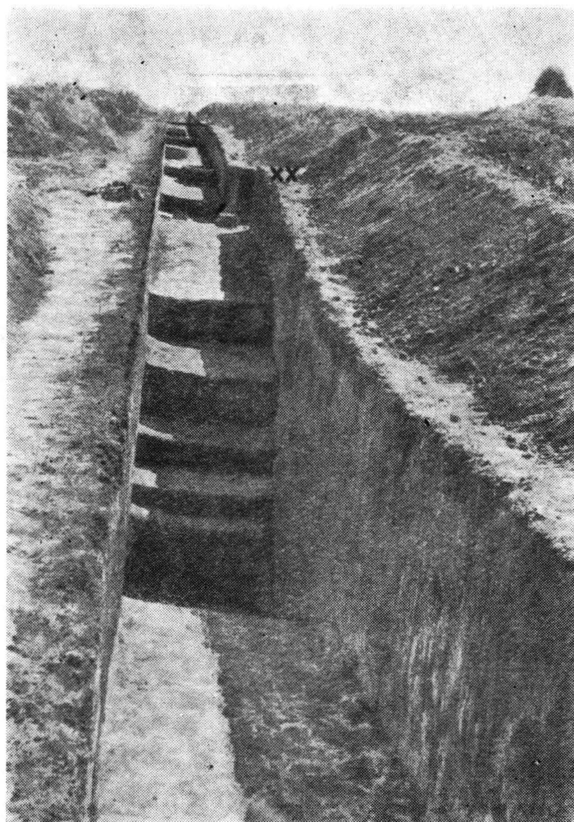
[68] Asupra fortificaţiei de la Frumoasa, N. Constantinescu, *op. cit.* şi fig. 3 (după o ridicare topografică de arh. R. Bordenache şi prof. Vl. Dumitrescu).

[69] Valul III se prezintă aplatisat în zona secţiunii XIII (vest) datorită eroziunii naturale, arăturilor recente, dar şi faptului că, iniţial încă, pierduse din înălţime, fiind atenuat în raport cu înălţimea crestei malului de vest al Căldării.

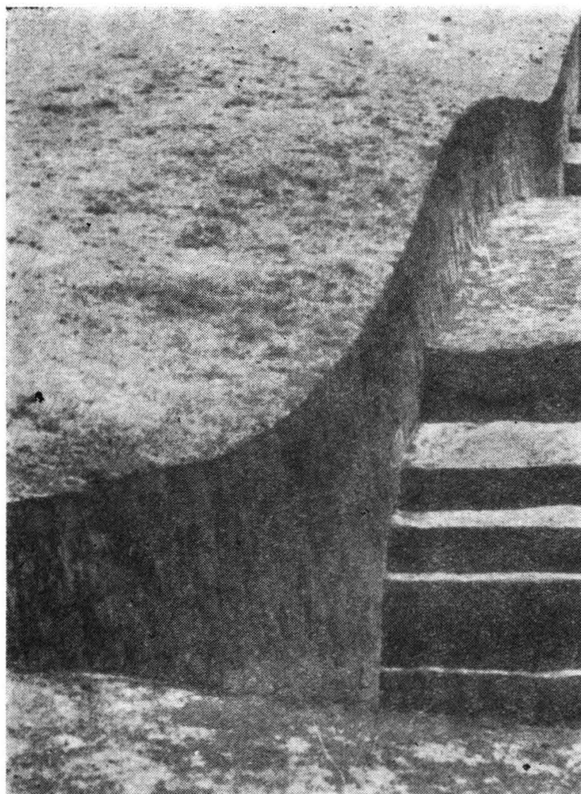
↑

Fig. 24. — Coconi. Secţiunea V/1961, vedere dinspre sud; în prim plan un rest din valul de pămînt al fortificaţiei I (x), iar în ultimul, albia şanţului II de apărare.

→

Fig. 25. — Coconi. Secţiunea V/1961 văzută dinspre nord; a fost notată aria cimitirului nr. 1 (xx).

←

Fig. 26. — Coconi. Secţiunea XII/1963 văzută dinspre nord ; se disting albiile şanţurilor I şi II de apărare.

Fig. 27. — Coconi. Secţiunea XI/1963 ; în peretele de est se poate distinge urma şanţului I de apărare, precum şi umplutura bordeiului nr. 36 (x) ; în ultimul plan, zona cimitirului nr. 3 (xx).

↓

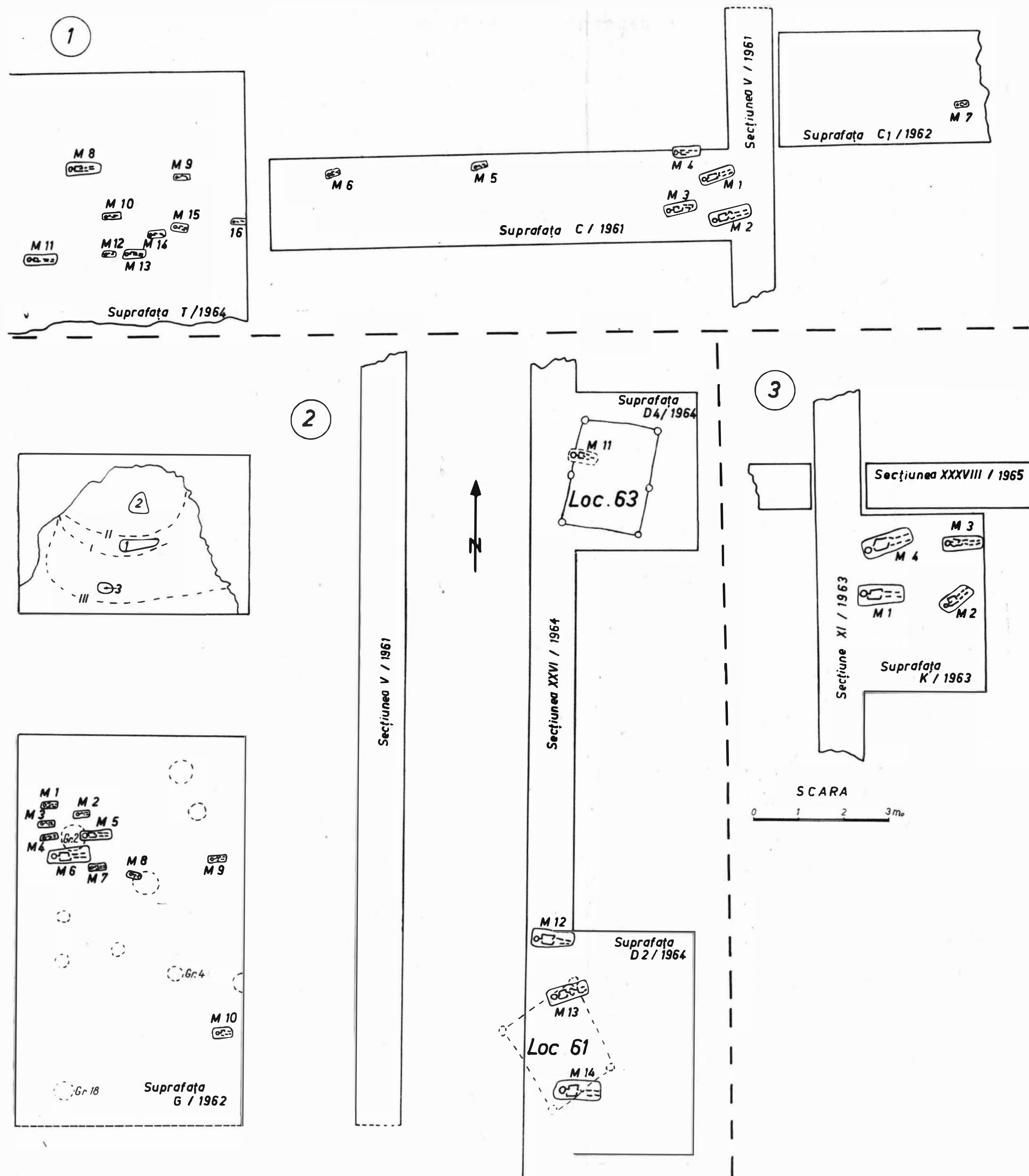

Fig. 28. — Coconi. Situarea topografică a mormintelor din cele trei cimitire ale așezării medievale.

a fost pur şi simplu aruncat spre iezer, cum au dovedit-o observaţiile din secţiunile XXIV şi XXV (vezi fig. 5).

Cu totul particulară este situaţia fortificaţiei I — fiind singura care nu atinge cu capătul de est malul Căldării; într-adevăr, situaţia aceasta a reieşit cu totul limpede prin observaţiile înregistrate în secţiunea XVIII şi în secţiunile de control XXI, XXII şi XXIII: capătul de est al fortificaţiei I se opreşte brusc la mijlocul secţiunii XVIII (fig. 5). Singura explicaţie plauzibilă este aceea că avem de-a face cu o *fortificaţie neterminată, dar totuşi folosită într-o perioadă relativ scurtă*, cum dovedeşte *structura umpluturii şanţului*.

Astfel, spre deosebire de şanţurile II şi III, a căror umplutură este compactă şi aceasta datorită unei umpleri *lente*, depunerile înregistrîndu-se aproape nediferenţiate stratigrafic, în cazul şanţului I de apărare constatăm următoarea situaţie: la bază, peste firul şanţului, există peste tot o depunere de culoare cenuşie, compactă, groasă de maximum 1 m, corespunzînd perioadei de folosire a şanţului; urmează, pretutindeni în secţiunile practicate, materiale de umplutură aruncate în şanţ, începînd cu un strat masiv de chirpic ars (dovedindu-se că peste aşezare s-a abătut un mare incendiu) şi continuînd cu straturi de pămînt galben, pe alocuri în amestec cu cenuşiu etc. (vezi fig. 7/2). Interpretăm acest etaj stratigrafic din cuprinsul şanţului I de apărare în sensul că acesta ilustrează o *umplere intenţionată*, dintr-o bucată, de unde deducem că la un moment dat fortificaţia I a fost desfiinţată. Evident, la umplerea şanţului s-a folosit şi pămîntul din valul de apărare, explicîndu-se de ce din acest val nu mai aflăm azi decît o lentilă subţire (fig. 7/2). Tot astfel se explică şi faptul că unele din mormintele cimitirului nr. 1 (suprapuse peste poala valului I, contemporane însă cu perioada de folosire a acestuia) se găsesc la adîncimi foarte mici (în suprafaţa T, de pildă, cum vom vedea de altfel şi mai jos) şi ele deci fiind atinse de răşluirea valului I.

În sfîrşit, ne-a preocupat problema zonelor de acces în aşezare, a porţilor de intrare. În această privinţă, putem afirma acum că în faza de existenţă a fortificaţiei I, accesul se făcea prin zona de la est de acesta, dar în rest? Deocamdată secţiunea XI a verificat afirmaţia lui Pamfil Polonic-tatăl (cf. *supra*), fiind practicată în locul unde acestuia i se păruse a fi fost o poartă; rezultatul a fost negativ. De asemenea, observînd inexistenţa unor locuinţe în spaţiul cercetat prin secţiunile XIV, XV şi XVI, am deschis marea suprafaţă T (fig. 5), la sud de fortificaţia II, sperînd să înregistrăm măcar aici o zonă de intrare — dar din nou rezultatele au fost nule. Ca atare, problema a rămas nerezolvată; deducem totuşi că vor fi existat *punţi de lemn* aruncate peste şanţurile II şi III, instalaţii eventual mobile pentru a nu permite accesul celor nedoriţi în aşezare.

CIMITIRELE

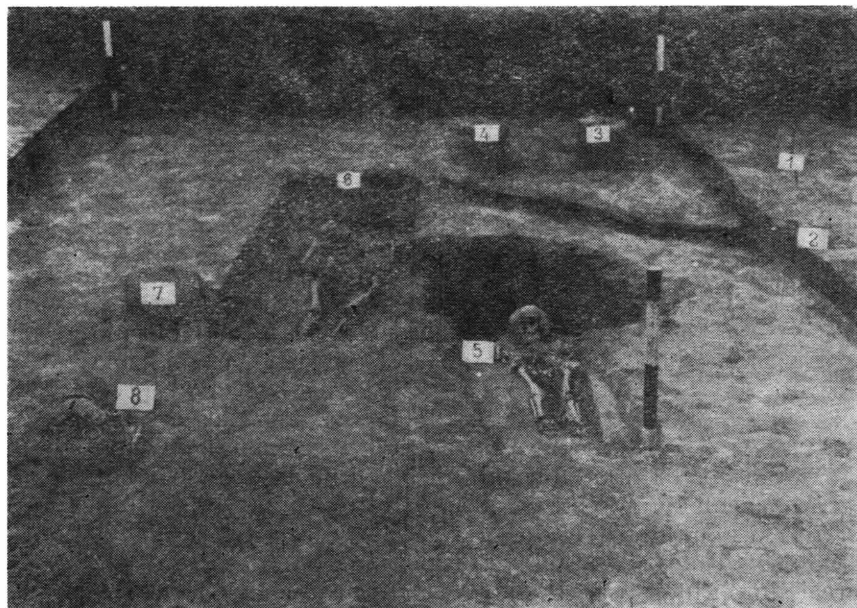
Cum am subliniat şi în capitolul I, nu a existat în aşezare un loc permanent de înhumare a morţilor, ci, dimpotrivă, acesta s-a mutat în funcţie de oscilaţiile teritoriale ale aşezării. Într-adevăr, am găsit — în locuri diferite — *trei cimitire*.

Cimitirul nr. 1, cercetat în anii 1961 şi 1964, se află situat aproximativ în centrul aşezării, întinzîndu-se la nord de şanţul I de apărare, pe o fîşie lungă de circa 40 m. În total au fost găsite 16 morminte — 9 grupate în partea de vest (suprafaţa T), 4

Fig. 29. — Coconi. Morminte din cimitirul nr. 1 (cercetări 1961).

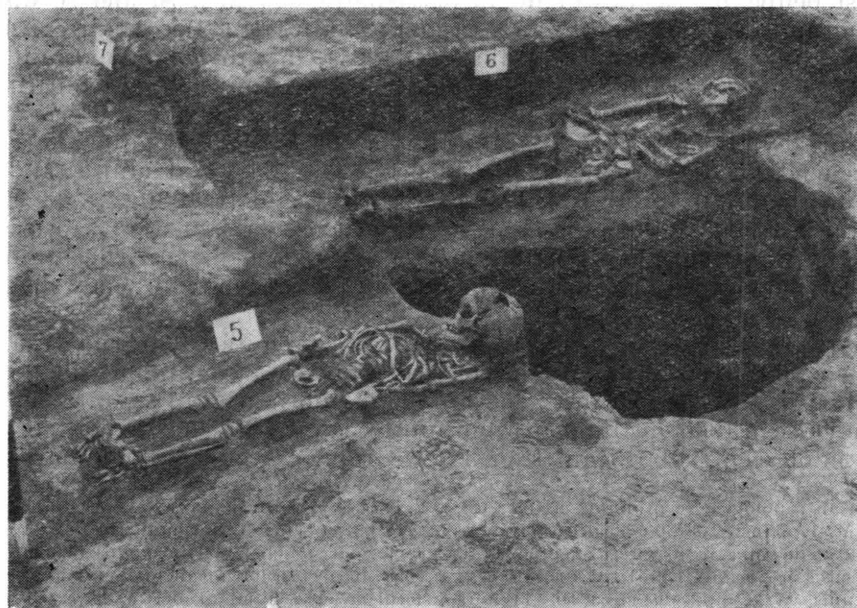

Fig. 30. — Coconi. Morminte din cimitirul nr. 2 (cercetări 1962); se observă că M. 5 și M. 6 zac peste umplutura unei gropi anterioare (faza *A*).

grupate în zona centrală (secţiunea V, suprafaţa C), celelalte 3 fiind răspîndite fie între cele două grupuri menţionate (M.5 şi M.6), fie la est de grupul al doilea (M.7) (vezi fig. 28/1).

Ritul de înhumare este cel creştin, gropile erau dreptunghiulare, cu colţurile rotunjite, iar adîncimea lor variază între 0,50 şi 1 m (la M.1—M.4) şi 0,18—0,60 m (la M.5—M.16), adîncimea mai mică a ultimelor explicîndu-se — cum s-a precizat mai sus — prin răzuirea masivă care a avut loc în momentul umplerii intenţionate a şanţului I de apărare.

Scheletele sînt orientate vest-est cu mici deviaţii în funcţie de anotimpul înmormîntării, aşezate în decubit normal (cu excepţia M.3 unde cadavrul zăcea în poziţie uşor chircită, pe dreapta). Poziţia membrelor superioare era de obicei îndoită, cu falangele zăcînd în zona abdominală (M.1, 3—12), dar s-au observat cazuri în care braţele erau întinse de-a lungul corpului (M.13—16), sau cazul izolat al M.2 în care braţul stîng zăcea cu palma pe abdomen, în timp ce braţul drept era îndoit şi adus cu palma spre umăr (fig. 29). Diferenţele de vîrstă sînt foarte mari în acest cimitir: din 16 schelete, abia două sînt de adulţi (M.1—M.2), unul de copil pînă la 12—15 ani (o fetiţă, M.3), restul fiind copii sub 4—5 ani şi de aceea foarte rău păstrate.

Inventarul arheologic lipseşte cu totul la 14 morminte (amintim că urme de sicriu s-au găsit la M.1) şi numai fetiţele din M.3 şi M.4 aveau — prima, doi cercei de bronz de tipul cu bobiţe *à jour* şi un năsturaş globular cu urechiuşă (pl. XIII/3,9), iar a doua, doi cercei simpli lucraţi dintr-un fir de cupru înnodat (stînga) sau dintr-o sîrmă din acelaşi metal, dar cu unul din capete în spirală (dreapta) (vezi pl. XIII/1—2).

Cimitirul nr. 2, cercetat în anii 1962 şi 1964, se află la o distanţă de 80 m nord de primul şi ocupă o arie destul de întinsă (peste 650 m²). Şi aici se disting două zone de înmormîntări: una cu 10 morminte (suprafaţa G/1962), cealaltă cu numai trei morminte (secţiunea XXVI şi suprafaţa D/1964), în sfîrşit, un mormînt cu totul izolat, aflat pe locul bordeiului nr. 63 (fig. 28/2). În total, deci, cimitirul nr. 2 însumează 14 morminte. În genere, au fost semnalate aceleaşi caracteristici întîlnite la cimitirul nr. 1 în ce priveşte săparea gropilor (0,50—0,80 m adîncime), orientarea şi poziţia scheletelor. De asemenea, în ce priveşte vîrstele: 4 adulţi (M.6, 12—14), 1 copil pînă la 10 ani (M.5), iar restul sînt copii sub 5 ani (fig. 30).

Inventarul arheologic este deosebit de sărăcăcios, dar am avut şansa ca în acest cimitir să găsim două monede: în M.13 (vezi fig. 31—32) o monedă de aramă cu mult mai veche decît epoca cimitirului, iar în M.12 un ban de argint emis de Mircea cel Bătrîn (vezi mai jos *Monedele*).

Cimitirul nr. 3, găsit în 1963, se află situat la extremitatea de sud-vest a aşezării, în imediata vecinătate a valului III de apărare, tăind de fapt prelingerile din mantaua acestei fortificaţii (fig. 33). Au fost găsite numai 4 morminte (în suprafeţele mai mari, K1 şi K 2, deschise în 1966, neaflînd alte morminte). Din cele 4 schelete, trei sînt de adulţi, iar unul de adolescent sub 15 ani (fig. 34)[70]. Gropile sînt dreptunghiulare, adînci de

[70] Expertiza antropologică se pronunţă astfel; Cimitirul nr. 1: M. 1, femeie de 30—35 de ani; M. 2, bărbat de circa 50 de ani; M. 3, vîrstă neprecizată; M. 4, copil de circa 4—5 ani; Cimitirul nr. 3: M. 1, bărbat de 55 ani; M.2, copil de circa 10—11 ani; M. 3, bărbat de 60 de ani; M. 4, femeie de circa 45 de ani. Cf. D. Botezatu şi Gh. Ştefănescu, *Studiu antropologic al scheletelor din cimitirele feudale de la Coconi (sec. XIV—XV)*, în *Studii şi cercetări de antropologie*, 6, 1969, 2, p.175—180. Precizăm că am încredinţat spre cercetare cele patru schelete din cimitirul nr. 3, precum şi primele patru schelete din cimitirul nr. 1; totodată, însă, în acelaşi lot am inclus pentru expertiză şi scheletul pe care îl redăm aici în fig. 35 şi asupra căruia autorii citaţi se pronunţă a fi aparţinut unui bărbat de circa 25 de ani. Vom reveni asupra concluziilor expertizei în cap. V. Mulţumim cu căldură autorilor ieşeni, precum şi prof. Olga Necrasov.

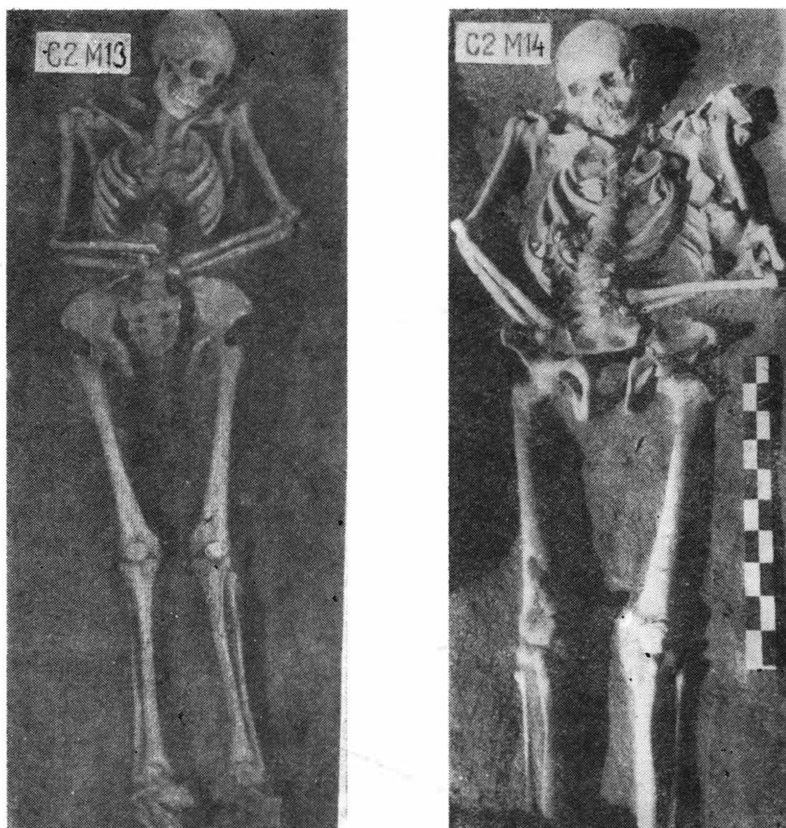

Fig. 31. — Coconi. Cimitirul nr. 2, M. 13 şi M. 14 săpate în umplutura bordeiului nr. 61 din faza *A* (vezi şi fig. 32).

0,95—1,10 m şi cu colţurile rotunjite, iar orientarea celor înhumaţi diferă: vest-est (M.1 şi M.3) şi SV-NE (M.2 şi M.4). Poziţia în decubit normal, cu braţele îndoite şi fixate cu palmele pe bazin (M. 2, 3 şi 4), sau cu palma dreaptă pe bazin, iar cu cea stîngă pe piept (M.1). Resturi de sicriu s-au păstrat numai la M.1 şi M.2. Singurele elemente de inventar le aflăm în M.1 — de fapt, unul de caracter fortuit, şi anume un vîrf de săgeată situat în stînga sternului (fig. 34/1), al doilea însă obişnuit în inventarele de morminte medievale — un *inel de argint*, lucrat dintr-o bandă lată de 5 mm şi groasă de 1 mm, avînd un diametru total de 21 mm; pe faţa exterioară, între două cercuri incizate pe margine, s-a gravat cu majuscule slavone inscripţia :

+ прьстень [т]олока (pl. XIII/4)
— adică: „*Inelul lui* [т]*oloc*" [71].

[71] Slova iniţială, după scrijileturile păstrate, putea fi un *T*, redat т, sau un *M*, deci numele posesorului va fi fost *Toloc*(a) sau *Moloc*(a) (se indică în paranteze genitivul, ca pe inel). Investigaţiile noastre în prosopografia vremii au fost însă zadarnice; cu toate acestea, pentru prima reconstituire, vom aminti că în cunoscutul act de danie al craiului sîrb Ştefan Nemanija pentru mănăstirea din Zić (1222—1228), între numeroşii *vlahi* întăriţi aşezămîntului figurează şi un anume *Tolc* — textual: тольвь, cf. Emil Kaluzniacki, *Docu-*

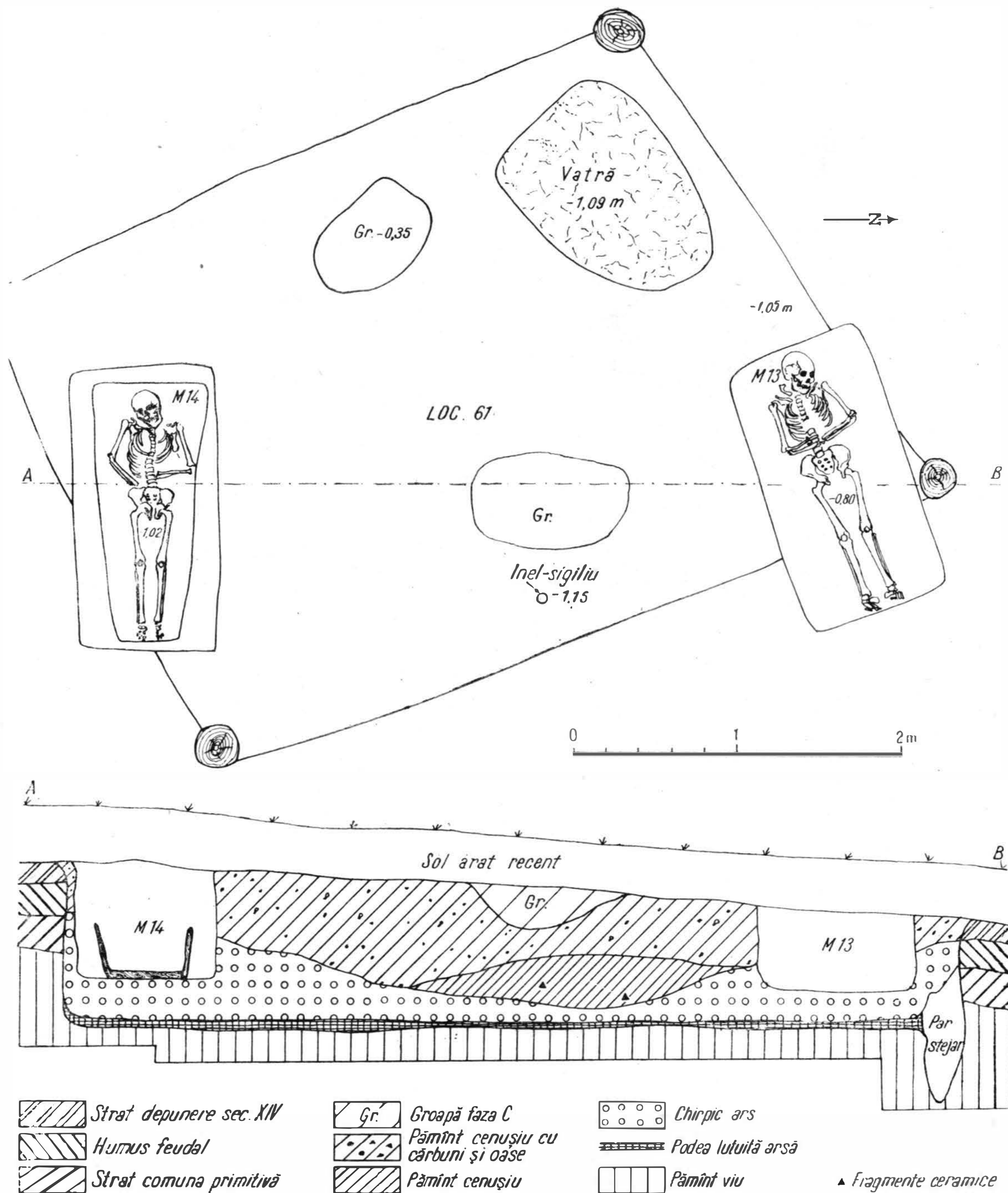

Fig. 32. — Coconi. Bordeiul nr. 61 (faza *A*), plan şi secţiune nord-sud (se indică poziţia stratigrafică a mormintelor nr. 13 şi 14 aparţinînd cimitirului nr. 2, faza *B*).

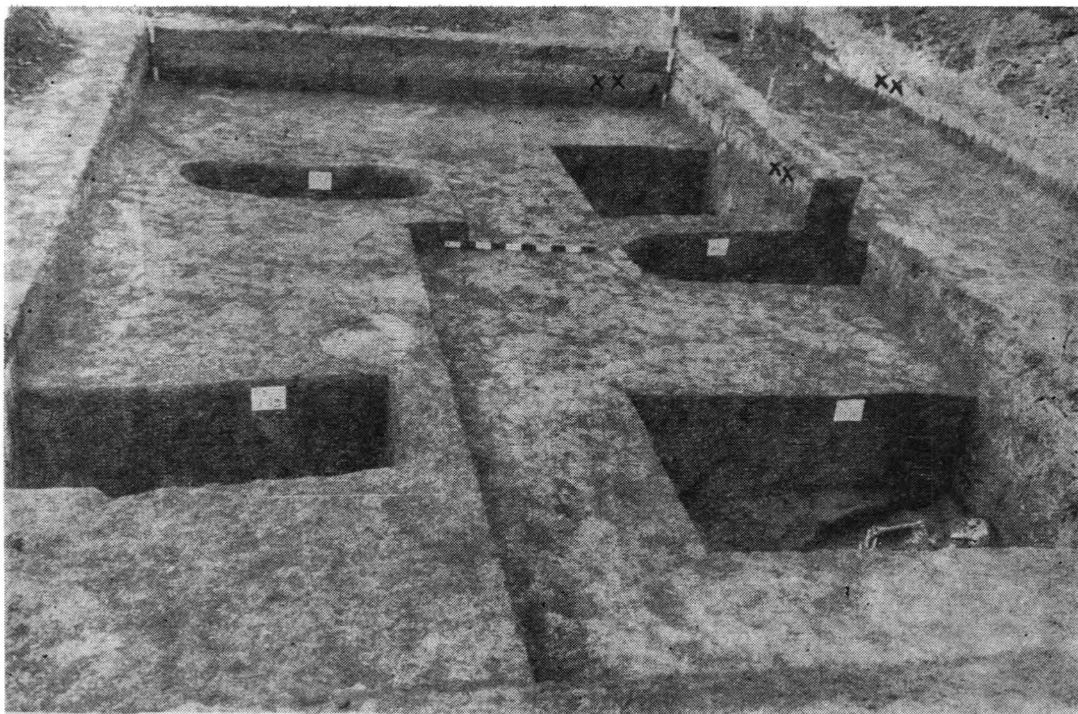

Fig. 33. — Coconi. Vedere asupra suprafeței K/1963 (cimitirul nr. 3). S-a marcat lentila de pămînt galben de la baza valului III de apărare (xx).

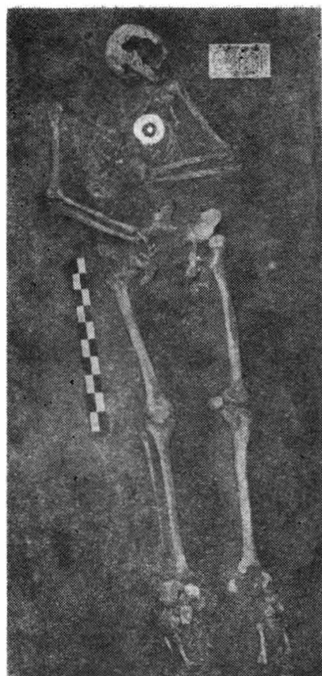
Prezența vîrfului de săgeată în corpul acestui bărbat de 55 ani probează, fără îndoială, moartea lui într-o luptă — poate cu turcii —, săgeata diferențiindu-se oarecum de exemplarele de acest tip găsite în așezare (vezi mai jos, *Armele*).

În afara celor 34 de morminte grupate în arii distincte teritorial, au mai fost găsite alte 3 morminte izolate. Unul, la capătul secțiunii **XIX**, fiind vorba de un copil foarte mic (sub un 1 an); un mormînt de același fel a fost sesizat la vest de bordeiul nr. 50, în secțiunea **XXXVIII**, și, în sfîrșit, un al treilea mormînt a fost găsit peste umplutura bordeiului nr. 45 : un schelet de matur, culcat pe dreapta în poziție chircită și cu brațele împreunate în față, fără nici un inventar asupra lui (fig. 35). Dacă primele două morminte le putem încadra în ultima fază de existență a așezării, ultimul atestă poate o etapă de după părăsirea acesteia, fiind vorba de o înmormîntare legată eventual de comiterea unei crime.

Recapitulînd datele despre cimitirele așezării medievale de la Coconi, constatăm următoarele :

a) lipsa unității teritoriale a necropolelor ;

mente slavone, în Hurmuzaki-Densușianu, *Documente*, I-2, *Apendice*, I, nr. DCXXXVI, p. 775 și 777 ; pentru *Moloc*, s-ar cuveni de amintit etimologia propusă de Șt. Pașca, *Nume de persoane și de animale din Țara Oltului*, București, 1936, s.v. *Molă*, *Molică*, nume de persoane derivate prin *afereză* (adică eliminarea primului grup de sunete) din *Samuil*, *Samoil* — citat ap. N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, Edit. Academiei, 1963, p. 142.

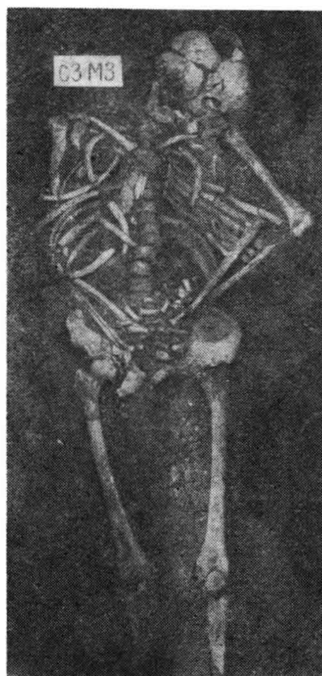

Fig. 34. — Coconi. Mormintele din cimitirul nr. 3 (la M. 1 a fost marcat locul vîrfului de săgeată).

Fig. 35. — Coconi. Mormînt izolat, săpat în umplutura bordeiului nr. 45.

b) inventar arheologic extrem de sărăcăcios;

c) indice de mortalitate infantilă extrem de ridicat, cum rezultă şi din tabelul de mai jos:

Cimitirul	Numărul mormintelor			%
	Total	Adulţi	Copii	
Nr. 1	16	2	14	87,5
Nr. 2	14	4	10	71,5
Nr. 3	4 (+2)	3	1 (+2)	50,0

d) datarea unor faze din viaţa aşezării este asigurată, între altele, şi prin moneda găsită în cuprinsul cimitirului nr. 2 (M.12);

e) în sfîrşit, descoperirea inelului cu inscripţie din M.1 (cimitirul 3) ne sugerează că în aşezare se petrecuse o diferenţiere socială, aspect pe care îl vom dezvolta în alt capitol al lucrării de faţă.

În încheiere, e de subliniat și constatarea că aria topografică a cimitirelor a fost fixată mereu către zona de margine a așezării, potrivit obiceiului de a separa vatra propriu-zisă de locuire de necropolă; condițiile specifice, însă, de la Coconi au făcut ca locurile de înhumare să nu depășească limitele reprezentate de fortificațiile de pămînt, acestea din urmă apărînd deopotrivă pe vii și pe morți, situație a cărei semnificație general umană n-ar trebui să scape investigației sociologice.

PERIODIZAREA AȘEZĂRII MEDIEVALE

Pînă acum am privit așezarea medievală de la Coconi ca fiind unitară, nediferențiată cronologic, și numai acolo unde contextul cerea un plus de precizare, pentru a lămuri unele din situațiile înregistrate în teren, am anticipat cîteva din aspectele de fazeologie. Or, intenționăm să ne ocupăm aici de problemele de periodizare așa cum rezultă ele din numeroasele date și observații precis constatate. În ultimă analiză, delimitările fazeologice se întemeiază tot pe datele stratigrafice și anume, decurg din întretăierile și suprapunerile de complexe arheologice. Sistematizate în funcție de principalele elemente constitutive ale așezării, de raporturile cronologice între acestea, vom distinge o gamă cît se poate de largă a unor asemenea interferențe stratigrafice.

RELAȚII STRATIGRAFICE ÎNTRE LOCUINȚE

În patru cazuri s-au observat cu claritate întretăieri de bordeie și anume: peste cele cu nr. 19, 43, 52 și 65, sînt situate cele cu respectiv nr. 20, 37, 29 și 16 (vezi planul general, fig. 5), primele fiind deci mai vechi decît ultimele. Întrucît în ambianța locuirii își găsesc locul numeroasele gropi menajere, vom enumera și cazurile în care acestea din urmă perforează laturile și cuprinsul unor bordeie — cum sînt bordeiele cu nr. 11, 25, 28, 41, 43 și 64; se poate observa că bordeiul nr. 43 este tăiat pe de o parte de groapa celui cu nr. 37, iar pe de alta de o groapă menajeră (vezi fig. 10). În toate exemplificările de mai sus avem de-a face, cert, cu ***două faze de locuire*** ilustrate arheologic-stratigrafic. Vom menționa aici și unica situație din care rezultă ***trei faze*** stratigrafice: ne referim la bordeiul nr. 41 și la cuptorul de ars oale plasat pe latura de vest; cuptorul a tăiat o groapă anterioară bordeiului, iar bordeiul este la rîndul său perforat de două gropi menajere (fig. 45) — rezultînd așadar subsecvența cronologică-stratigrafică 1) ***groapă*** — 2) ***bordei*** 41 (***cuptor de ars oale***) — 3) ***gropi***. Notăm în ordinea de mai sus fazele de locuire *A*, *B* și *C*.

RELAȚII STRATIGRAFICE ÎNTRE LOCUINȚE ȘI FORTIFICAȚII

În nici una din săpăturile practicate la Coconi nu s-a înregistrat vreo suprapunere a unei fortificații peste una sau mai multe locuințe, ci numai invers, de unde deducem că elementul de fortificare era fixat cu mult dincolo de cea mai mărginașă locuință. Exista deci o zonă de protecție imediată de-a lungul fiecăreia din fortificații. Or, dacă

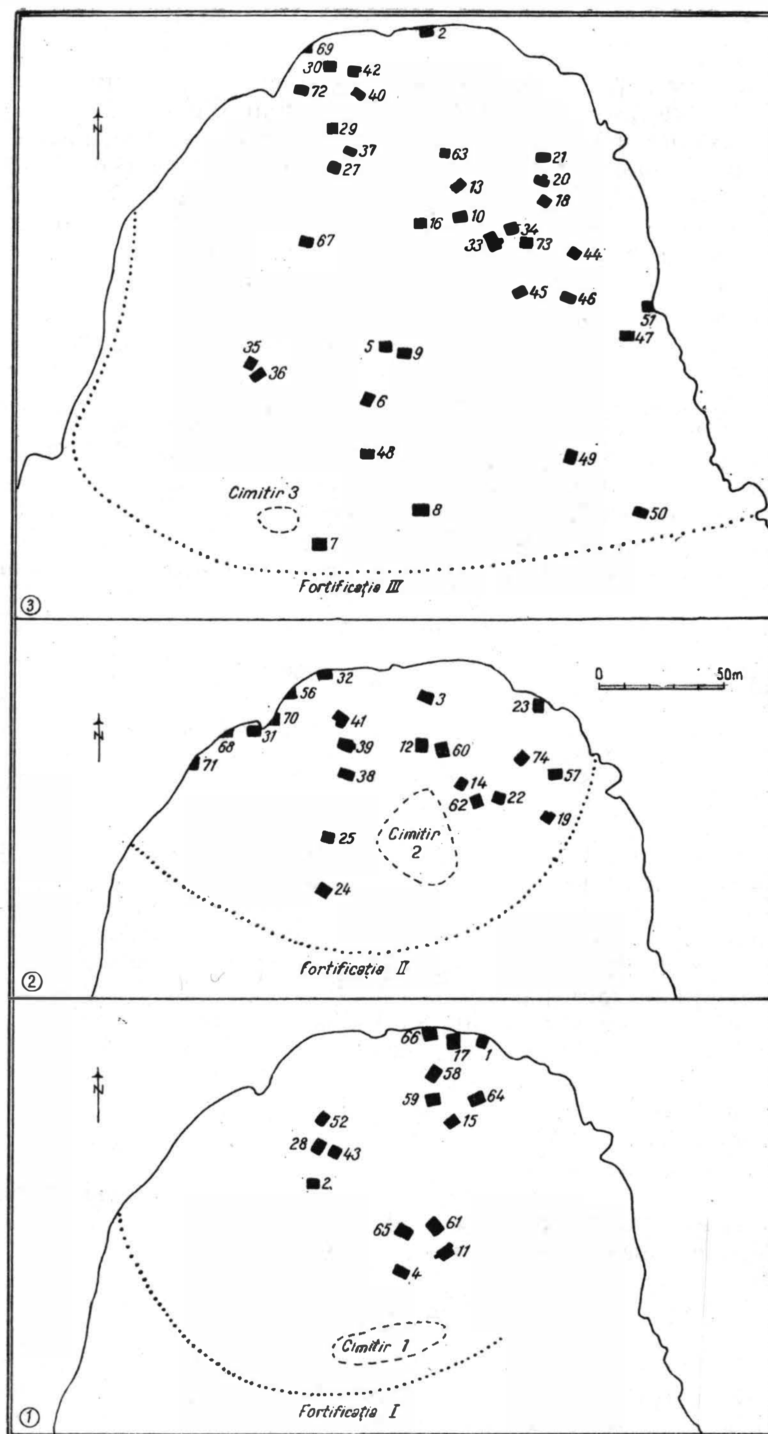

Fig. 36. — Gruparea, pe faze de locuire, a bordeielor din așezarea medievală de la Coconi.

găsim locuinţe amplasate chiar pe valurile de pămînt, înseamnă că elementul de fortificare începuse să piardă din funcţia iniţială sau dispăruse chiar mai demult.

Concludente în lumina celor de mai sus sînt situaţiile bordeielor 35 şi 36, *săpate în umplutura şanţului I de apărare* (ca de altfel şi bordeiul nr. 6), cum şi ale celor cu nr. 5 şi 9, *săpate în ceea ce mai rămăsese din mantaua valului I*; cum locuinţele înşirate depăşesc spre sud limita fortificaţiei II — şi dacă am admis principiul că o fortificaţie apăra vatra aşezării într-o perioadă dată — înseamnă, implicit, că bordeiele sus amintite se înscriu în aria aşezării din faza ultimă, pe care o notăm cu *C* şi căreia îi corespunde fortificaţia III. Acestei ultime faze îi aparţin şi bordeiele cu nr. 44 şi 45 (care aproape că ating marginea de sud a fortificaţiei II — şanţul de apărare), apoi cele cu nr. 46, 47, 48, 49, 50 şi 51, în sfîrşit nr. 7 şi 8 (vezi planul general, fig. 5).

De asemenea, în ce priveşte fortificaţia II, am constatat că bordeiele nr. 18, 19 (acesta tăiat la rîndu-i de nr. 20), 21, 23, 34, 57 şi 73 străbat cu gropile lor mantaua valului II, deci sînt posterioare acestuia, încadrîndu-se (cu excepţia nr. 19) tot în faza *C*. În acest fel, prin extrageri din masa bordeielor situate în preajma fortificaţiilor, am putut lesne defini nu numai cîtimea bordeielor din ultima fază de vieţuire, ci şi conţinutul concret al inventarului de cultură materială, care ne-a permis să stabilim cu suficientă precizie amploarea (frecvenţa) locuirii din faza *C* (fig. 36). Totodată, din analiza condiţiilor de amplasament topografic, corelată cu datele stratigrafice, se întăreşte concluzia noastră că ordinea de funcţionare a fortificaţiilor este cea indicată în planul general (fig. 5).

RELAŢII STRATIGRAFICE ÎNTRE LOCUINŢE ŞI CIMITIRE

Observaţii directe privind raporturile stratigrafice între locuinţe şi cimitire au fost făcute numai în aria cimitirului 2 (în rest, de pildă în cimitirul 1, bordeiele 5 şi 9 (faza C) nu s-au suprapus nici unui mormînt, iar cimitirul 3 se fixează într-o zonă unde înregistrăm numai gropi menajere şi pămînt prelins din mantaua valului III — vezi fig. 33). În cazul cimitirului 2 constatăm două situaţii: pe de o parte, unul din mormintele de aici (M.11) este retezat de groapa bordeiului nr. 63, în malul de vest al acestuia rămînînd numai frontalul scheletului (de copil mic), care a ars apoi împreună cu bordeiul, iar pe de alta constatăm cîteva morminte ce se suprapun unor complexe de locuire anterioare. Aşa, de pildă, M. 5, M. 6 şi M. 8 (suprafaţa G/1962) au fost săpate în umplutura unor gropi anterioare (fig. 30) — de altfel întreaga suprafaţă amintită este presărată cu astfel de gropi menajere, cîteva datate cu monede din secolul al XIV-lea — iar M. 13 şi M. 14 se suprapun umpluturii bordeiului nr. 61 (fig. 31—32). Cum cimitirul aparţine fazei a doua de locuire (*B*), gropile susmenţionate se încadrează în faza *A*, iar bordeiul 61 tot în faza *A*, concluzia firească fiind aceea că bordeiul 63 aparţine fazei *C*.

RELAŢII STRATIGRAFICE ÎNTRE FORTIFICAŢII

Am deosebit, cu prilejul discutării stratigrafiei, niveluri diferite de la care pornesc tăieturile în pămînt ale şanţurilor de apărare, fapt îndeajuns de concludent pentru a le departaja în timp. Celor înfăţişate de noi adăugăm un amănunt observat nu

pe cale arheologică, ci din studierea traseelor fortificațiilor, mai exact, a locului unde ele se întîlnesc (la malul de vest al Căldării). Așa cum se păstrează azi, rezultă cu certitudine că șanțul III de apărare taie oblic șanțul mai vechi, notat cu I (vezi fig. 5) și probabil că a tăiat și o bună parte din latura de sud a șanțului II de apărare.

În lumina celor de mai sus, coroborînd observațiile stratigrafice, poziția în teren a locuințelor și natura materialelor de inventar arheologic, am întocmit următoarea schemă de periodizare a așezării (vezi corelarea cu fig. 36) :

Faza de locuire	Locuințele (pe tipuri)							Fortificația	Cimitirul
	Ia	Ib	Ic	IIa	IIb	IIc	IId		
	5	16	29	10	13	8	33		
	18	42	40	27	36	46	—		
	20	67	44	63	—	—			
	34	—	47	—					
C	35							III	Nr. 3
	37	(locuințe neclasificate :							
	45	nr. 2, 6, 7, 9, 21, 30, 50, 51, 69, 72, 73)							
	48	Total faza *C* = 35 locuințe							
	49								
	—								
	12	3	39	62	—	19	41		
	25	60	—	—	—	—	—		
	38	—						II	Nr. 2
B	—	(locuințe neclasificate :							
		nr. 14, 22, 23, 24, 31, 32, 56, 57, 68, 70, 71, 74)							
		Total faza *B* = 21 locuințe							
	11	26	—	4	17	1	58		
	43	64	—	—	28	—	66		
A	52	65	—	—	—	—	—	I	Nr. 1
	59	—	(locuințe neclasificate :						
	61		nr. 15)						
	—								
			Total faza *A* = 15 locuințe						

Total locuințe datate = 71
Locuințe necercetate = 3 (nr. 53, 54, 55)
Total general = 74

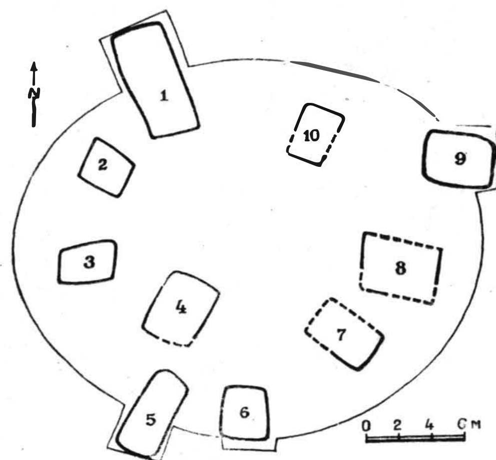

Fig. 37. — Material comparativ pentru aşezarea de la Coconi: gruparea unor bordeie medievale din aşezarea de la Zimnicea (secolul al XIV-lea) (după *SCIV*, I, 1950).

Confruntînd acum ariile de răspîndire obţinute în urma periodizării stabilite, distingem imagini cît se poate de sugestive privitoare la frecvenţa locuirii în diferitele faze de existenţă ale aşezării medievale de la Coconi. Astfel, în faza primară, *A* (fig. 36/1), se observă că bordeiele ocupă numai zona de centru, fiind grupate în trei „*cuiburi*" distincte, sugerîndu-se eventual că un „cuib" aduna pe posesorii bordeielor legaţi între ei prin relaţii de rudenie. De asemenea, iese în evidenţă caracterul precar al apărării oferite de fortificaţia I (neterminată), aşezarea din această fază fiind de fapt semideschisă.

Aşezarea începe să se dezvolte în faza următoare, *B* (fig. 36/2); bordeiele sînt acum risipite — atrăgînd atenţia „aliniamentul" nord-sud reprezentat de nr. 41, 39, 38, 25 şi 24, cum şi faptul că începe a fi ocupată zona de nord-vest a aşezării. Cimitirul corespunzător fazei de locuire este adăpostit chiar în ambianţa bordeielor, ocupînd totuşi o zonă marginaşă (să nu scăpăm din vedere că teritoriul aşezării este în această fază mai mic, restrîns în raport cu faza precedentă).

Cît priveşte ultima fază *C* (fig. 36/3), locuinţele se înmulţesc considerabil (evident la proporţiile aşezării), ocupînd aproape întreaga suprafaţă limitată spre sud şi vest de fortificaţia III (de reţinut totuşi ocolirea zonei de vest). Semnificativ ni se pare *culoarul* care conduce spre zona cimitirului nr. 3, marcat pe margini de două şiruri paralele de bordeie (e, desigur, o impresie numai în direcţia unei „sistematizări"). Viaţa aşezării pulsează acum mai puternic şi vom vedea că apar germeni de transformări calitative interne.

E cazul să ne pronunţăm, în sfîrşit, asupra limitelor cronologice propriu-zise, înăuntrul cărora se dezvoltă viaţa aşezării medievale de la Coconi. Despre începuturi nu am putut obţine precizări stricte pe cale arheologică, decît doar în sensul că ele gravitează în jurul descoperirilor numismatice, găsite mai ales în aria cimitirului 2 în condiţii stratigrafice dintre cele mai utile cu putinţă.

Astfel, am consemnat deja faptul că acest cimitir se suprapune, stratigrafic, unei mici zone din aria de locuire *A*, reprezentată de numeroase gropi menajere şi de bordeiele nr. 4, 11, 61 şi 65 (o relaţie directă, stratigrafică, fiind sesizată numai prin intermediul locuinţei 61). Întrucît moneda găsită în M. 12 — emisiune divizionară,

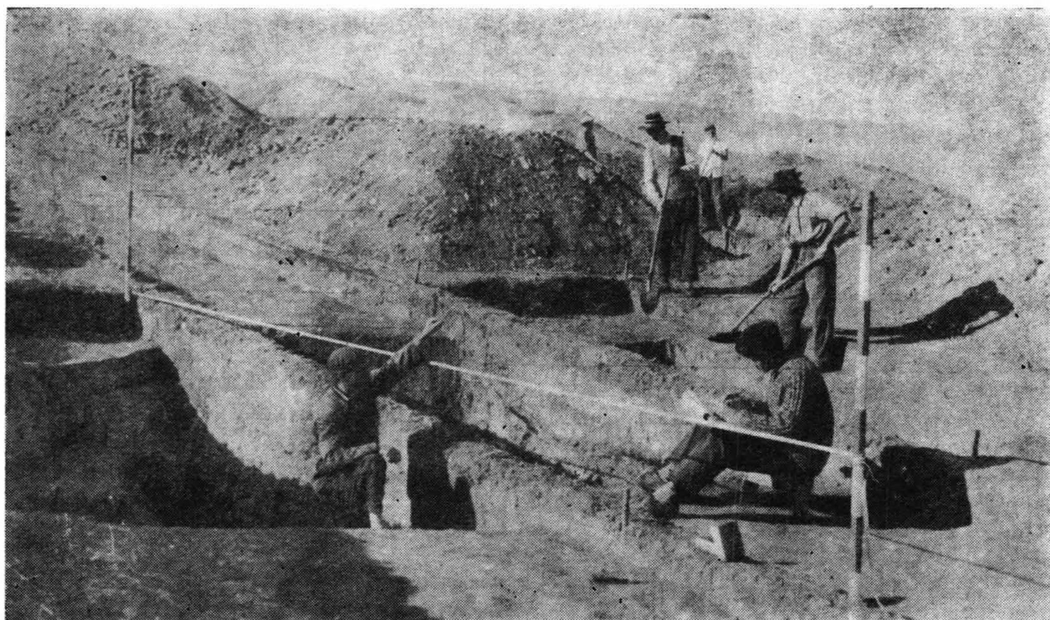

Fig. 38. — Coconi. Scenă de lucru (1963, zona bordeiului nr. 29).

un *ban* — se datează în perioada 1396—1418 a domniei lui Mircea cel Bătrîn[72], implicit ea constituie un preţios reper cronologic pentru fixarea în timp a fazei *B* (căreia îi aparţine cimitirul nr. 2), dar, în acelaşi timp, un relativ termen *ante quem* pentru faza precedentă. Prin alte descoperiri numismatice putem restrînge însă datarea fazei *A* : astfel, în groapa peste a cărei umplutură se suprapun mormintele 5 şi 6 din cimitirul nr. 2 (fig. 36) a fost găsit un ducat emis de voievodul muntean Dan I (1383—1386), iar într-o altă groapă din apropiere au fost găsite două monede — una de la acelaşi Dan I, cealaltă, un *aspru* de la ţarul bulgar din Vidin, Sraţimir (1360—1365, 1369—1396). Dacă mai adăugăm şi moneda găsită în groapa 13 din suprafaţa G1/62, un ducat emis de Mircea cel Bătrîn în prima parte a domniei (1386—1396)[73], şi dacă încercăm să corelăm toate aceste descoperiri numismatice, putem ajunge la încheierea că faza *A* a aşezării medievale de la Coconi ocupă în timp deceniul al 9-lea din secolul al XIV-lea şi prima parte a celui de al 10-lea. În consecinţă, viaţa se va fi înfiripat pe Căldarea sub Dan I (eventual chiar la sfîrşitul domniei lui Radu I), *aproximativ în jurul anului 1380*, încheindu-se, o dată cu faza A, înainte de 1396; or, evenimentul istoric cel mai apropiat de această dată este invazia lui Baiazid I în Ţara Românească, culminînd cu înfruntarea de la *Rovine* (1394)[74].

Deşi nimicită prin foc, vieţuirea se încheagă din nou în aşezare, de astă dată în a doua ei fază (*B*), imediat însă, la sfîrşitul secolului al XIV-lea. Durata acestei faze nu poate fi delimitată, decît pornindu-se tot de la moneda găsită în M. 12, de unde deducem că vieţuirea în această fază depăşeşte evident pragul secolului al XV-lea.

[72] Vezi mai jos, *Monedele*.
[73] *Ibidem*.
[74] Vom reveni asupra acestor evenimente în cap. V.

În această privință, socotim că poate fi readus în discuție chipul cum se prezintă *ritmul de umplere* în cuprinsul șanțurilor de apărare, deoarece analiza stratigrafică a acestor umpleri sugerează în primul rînd *durate* de umpleri.

Astfel, distingînd pe de o parte *umplerea lentă*, *compactă*, iar pe de alta *umplerea rapidă*, *dintr-o bucată* — cum am văzut că este cazul șanțului I în special —, e limpede că primul gen de umplere s-a petrecut pe o perioadă de timp mai lungă sau mai scurtă, în funcție de *intensitatea* locuirii și de momentul în care fortificația respectivă începuse să-și piardă din funcția căreia îi era hărăzită, aceea de a apăra așezarea. Căci, fără a fi nevoie de demonstrație, un șanț de apărare nu era făcut pentru a fi imediat umplut cu cenușă, gunoaie etc., avea deci inițial un aspect „curat" pe firul său, era întreținut, reparat ș.a.m.d. Cu trecerea timpului abia (să nu scăpăm din vedere și acțiunea agenților atmosferici, șiroirile, scurgerile din valul de pămînt), deci după o perioadă de funcționare efectivă, acest element de apărare începe să se stingă prin acțiunea premeditată a locuitorilor din așezare — ajungînd a fi locul comun de aruncare a gunoaielor menajere. În alte cuvinte, vrem să spunem că se poate stabili oarecum o *scară graduală de umplere lentă*; de exemplu, un șanț de adîncime medie de 3 m (cum e acela cu nr. II) are nevoie de numai 10—15 ani spre a fi umplut pînă la gură, admițînd că în fiecare an se depun cîte 20 cm; în fapt, în exemplul dat, umplerea calculată prezintă diferențe, deoarece fundul șanțului, mai îngust, se umple într-o perioadă mult mai scurtă[75].

Raționînd în acest mod, deducem că faza *B* din așezare a durat în jur de 15 ani, fixînd sfîrșitul așezării (tot prin incendiere) în domnia lui Mircea cel Bătrîn, aproximativ în anul 1410, dată evident convențională, dar nu întru totul arbitrară.

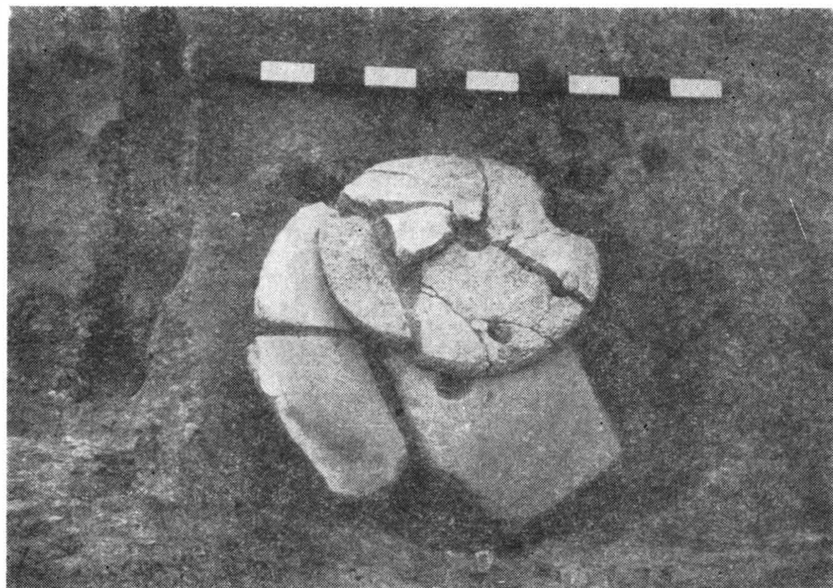
Cît privește faza ultimă, *C*, descoperirile monetare ne arată că începuturile vieții recurente se pot plasa de asemenea în epoca de sfîrșit a domniei voievodului amintit și a durat oarecare vreme după 1418. Într-adevăr, o monedă din perioada 1396—1418 a fost găsită într-o groapă (nr. 11 din suprafața G1/1962), *care taie însă o alta din faza A*, iar într-o altă groapă din preajma cimitirului nr. 3 (suprafața K 1/1964) s-a găsit un ducat de la Mircea cel Bătrîn, emis tot în perioada 1396—1418[76]. E cert, însă, că viața din această ultimă fază a depășit sfîrșitul domniei lui Mircea voievod, durînd o perioadă de peste două decenii; fără a mai aduce în discuție alte date, admitem că sfîrșitul fazei *C*, al așezării însăși, se poate plasa aproximativ la sfîrșitul domniilor lui Dan al II-lea (1421—1423; 1423—1424 și 1427—1431), sau la începutul domniei lui Alexandru Vodă Aldea (1431—1436).

În acest fel, tabloul cronologic al fazelor de viețuire în cuprinsul așezării medievale de la Coconi-Căldarea se prezintă după cum urmează:

— faza *A* . . . . circa 1380—1394;
— faza *B* . . . . circa 1394—1410 și
— faza *C* . . . . circa 1410—1432.

[75] Așa stînd lucrurile, am fi înclinați să credem că durata de existență a șanțului I de apărare a fost destul de scurtă, judecînd după volumul, relativ mic, de depuneri de pe fund. Acest aspect prezintă importanță și din alt punct de vedere: se poate deduce că fortificația I a fost făcută la o epocă destul de apropiată de însăși distrugerea așezării, faza *A* (1394). Cu alte cuvinte, așezarea a stat o vreme deschisă, nefortificată.

[76] Din nefericire, această monedă n-a putut fi recuperată la tratare; în prealabil, însă, se putea distinge pe avers chipul lui Mircea cel Bătrîn, în picioare, iar pe revers, în scut, sigla Θ, permițîndu-se încadrarea monedei (ducat) în faza a doua a domniei voievodului (după 1396, cînd este alungat Vlad I Uzurpatorul), după clasificarea lui Octavian Iliescu. Îi mulțumim și aici distinsului cercetător pentru concursul dat la descifrarea monedelor de la Coconi.

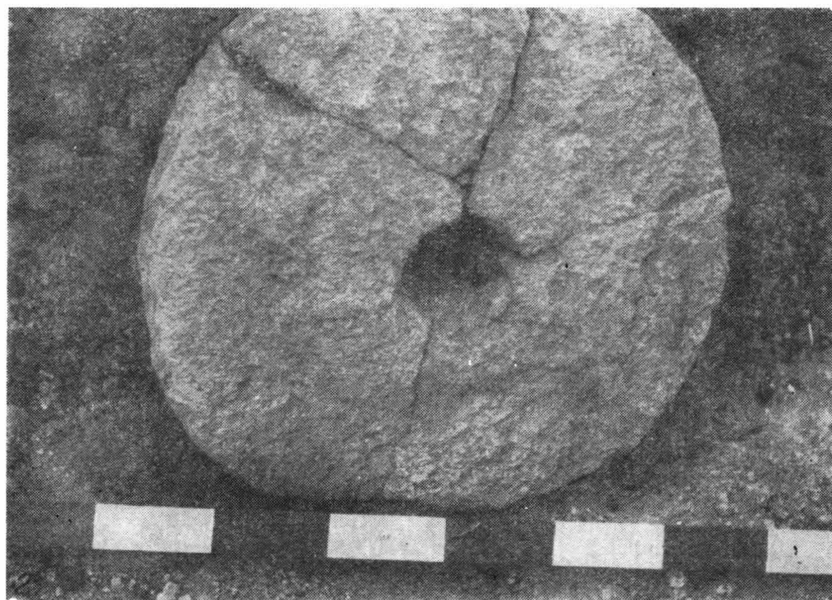

Fig. 39. — Rîșnițe de mînă găsite în bordeiele nr. 41 și 43.

În numai jumătate de secol, deci, așezarea își schimbă de două ori înfățișarea, trece prin trei incendii catastrofale, ultimul alungîndu-i definitiv pe locuitorii ei. Reținem că *epoca de maximă intensitate în ce privește locuirea coincide cu domnia voievodului Mircea cel Bătrîn.* Nu e de mirare că întreaga conjunctură politică externă în care se desfășoară această domnie a contribuit ea însăși la viața așezării, imprimîndu-i caracterele specifice. *Siliștea* de la Coconi ascunde în vatra sa o epocă pe cît de importantă pe atît de frămîntată.

III. OCUPAŢIILE LOCUITORILOR DIN AŞEZAREA MEDIEVALĂ DE LA COCONI. MATERIALUL ARHEOLOGIC

Bogat şi foarte variat, inventarul arheologic de la Coconi prezintă totodată trăsături de unitate în ce priveşte formele şi conţinutul culturii materiale medievale pe care le ilustrează. Din acest punct de vedere, el este fără nici o îndoială caracteristic pentru epoca de hotar între veacuri, pentru vremea lui Mircea cel Bătrîn, şi prin el putem defini treapta de dezvoltare socială şi economică la care ajunsese aşezarea de la Coconi în întregul ei. Explicaţia acestor trăsături unitare credem că trebuie căutată tocmai în scurtimea vieţii desfăşurate în aşezare; în numai jumătate de secol, într-o vreme cînd însăşi fiinţa statală a Ţării Româneşti abia se consolidase, variaţiile în cultura materială nu constituie un fenomen de amploare — cel puţin la nivelul lumii agrare —, ci sînt numai sesizate ici şi colo, atestînd mersul lent al vieţii sociale şi economice, caracteristic orînduirii feudale. De aceea am şi precizat mai înainte că deşi aşezarea trece prin trei faze care privesc imaginea structurii teritoriale, cadrul de existenţă materială este acelaşi de la o fază la alta, cu toate că încep să apară, cum vom vedea, germeni de transformare calitativă internă.

Pe cît va fi posibil, ne vom feri să catalogăm pur şi simplu materialul arheologic medieval, cu toate că, tipologic, înregistrăm piese de aceeaşi specie şi trăsături similare, aparţinînd însă unor complexe din faze diferite; de asemenea, concomitent cu prezentarea materialului, vom face aprecieri în legătură cu ocupaţiile locuitorilor din aşezare, trăgînd într-un capitol următor încheierile care se impun. De fapt, ca metodă, înscriem materialele în funcţie de aceste ocupaţii, considerînd că în acest mod pot fi puse mai bine în valoare ca semnificaţie social-economică.

AGRICULTURA

Cînd ne referim la agricultură, vom avea în vedere în primul rînd cultura plantelor cerealiere; într-adevăr, judecînd după resturile de boabe carbonizate găsite în bordeie, locuitorii cultivau grîul (*Triticum*; din păcate nu am reuşit să obţinem determinările de analiză, spre a şti dacă soiurile cultivate erau de primăvară sau de toamnă), apoi secara (*Secale cereale*) şi meiul (*Panicum miliaceum*). De reţinut observaţia, înregistrată şi în altă parte[77], că de obicei grîul se găsea în amestec cu secara, de unde pu-

[77] Cf. E. Comşa, *Agricultura*, în *Dinogetia*, I, p. 58.

tem trage concluzia că ambele cereale erau semănate pe acelaşi lot de pămînt, în amestec (existînd şi posibilitatea ca, după recoltă, boabele respective să fi fost amestecate pentru a se obţine o pîine mai spornică şi mai gustoasă). Singurele unelte de muncă agricolă găsite sînt două *seceri* fragmentare:

— Lamă de seceră din fier, cu un vîrf ascuţit în patru muchii, găsită în umplutura bordeiului nr. 8 (fig. 40/2);

— Fragment din mijlocul unei seceri cu mîner, lungime păstrată 0,280 m, lăţimea maximă a lamei păstrate măsurînd 0,027 m; lama prezintă particularitatea că nu se arcuieşte de la mîner, ci dintr-o prelungire a acestuia (fig. 40/1). Aparţinea bordeiului nr. 46.

Existau desigur şi alte unelte agricole — am văzut că urmele lăsate pe pereţii gropilor bordeielor atestă folosirea cazmalelor, săpăligilor —, dar nu le putem ilustra ca atare. În schimb, alături de uneltele destinate culturii cerealelor, menţionăm că altele serveau la *cultivarea legumelor* — cum o dovedesc două plantatoare lucrate din tulpina unui corn de cerb (fig. 40/3—4). De altfel, în cîteva bordeie am găsit şi boabe de mazăre (*Pisum sativum*); de asemenea, în bordeiul nr. 15, lîngă o grămadă de grîu carbonizat am găsit o mică cantitate de seminţe de pepene verde (*Citrullus vulgaris*), iar în bordeiul nr. 19 seminţe de *tigvă*, plantă erbacee (*Lagenaria vulgaris*) ale cărei fructe în formă de vas au întrebuinţări multiple (păstratul apei, sării etc.).

Locuitorii cultivau şi plantele textile — cînepa (*Cannabis sativa*) şi inul (*Linum usitatissimum*), lucru dovedit de lujerele şi fuioarele carbonizate găsite în bordeiele nr. 6, 11, 13, 18, 47, 57, 67 ş.a., cum şi de seminţele găsite în bordeiul nr. 39. (Mai jos vom prezenta şi *fusaiolele*). Cît priveşte *viţa de vie* (*Vitis vinifera*), e probabil că mlădiţele carbonizate găsite în bordeiele nr. 33, 58, 67, 72 etc. aparţin soiului autohton păstrat pe aceste meleaguri pînă în ziua de azi[78].

CREŞTEREA ANIMALELOR DOMESTICE

Ca ocupaţie de căpetenie, este ilustrată cu deosebire de numeroasele oase găsite în umplutura bordeielor, a gropilor menajere şi a şanţurilor de apărare.

Animalele domestice crescute în aşezare (evident unele puteau fi cumpărate de aiurea sau obţinute prin schimburi de produse) sînt specii de bovine, ovine şi porcine, cărora li se adaugă cabalinele. Ele ofereau locuitorilor hrana zilnică (carne, lapte), lîna pentru îmbrăcăminte, pieile pentru încălţăminte, curele, harnaşament etc. De asemenea, animalele mari serveau la muncile agricole, probabil şi în transport ş.a. De notat că păsările sînt relativ rare în aşezare, iar prezenţa cîinilor şi a pisicilor este de asemenea foarte redusă[79].

PESCUITUL ŞI VÎNĂTOAREA

Alături de animalele de curte, aceste ocupaţii asigurau o bună parte din hrana zilnică. Peştele era consumat proaspăt, dar probabil şi conservat (prin sărare, uscare,

[78] Vezi harta răspîndirii viţei de vie, în lumina documentelor Ţării Româneşti, în *Ist. Rom.*, II, pl. XVII (veacurile XIV—XVI). Menţiuni documentare se înregistrează chiar în ţinutul Mostiştei.

[79] Mulţumim şi pe această cale colegei Alexandra Paul-Bolomey, care a binevoit să ne ajute în determinarea speciilor de animale amintite.

Fig. 40. — Unelte agricole : *1—2*, fragmente de seceri de fier ; *3—4*, plantatoare din corn de cerb.

afumare). Uneltele de pescuit găsite ne arată că pescuitul se făcea fie de la mal, fie de pe apă, ceea ce presupune existenţa năvoadelor, a luntrilor. Au fost găsite :

— *Cîrlige de fier*, în general de dimensiuni care indică prinderea peştilor mai mari (crap, ştiucă, şalău)[80] — pl. I/19—25; reţine atenţia un *carmac* — cîrlig de fier, masiv, întrebuinţat mai cu seamă la pescuitul în Dunăre — pentru prinderea sturionilor (morun, cegă, nisetru, — pl. I/20)[81].

— *Greutăţi de plasă*, lucrate obişnuit din lut (pl. I/2—6), dar şi din piatră calcaroasă (pl. I/1); au forma unor rulouri cu capetele profilate, prezentînd o şănţuire longitudinală spre a fi bine prinse de poalele plasei (sau năvodului). De asemenea, se întrebuinţau ca greutăţi de plasă fragmente de cărămizi (pl. I/11—12), pietre plate de diverse mărimi (pl. I/7—9) şi chiar fragmente ceramice (pl. I/10, 13). Reţine atenţia fragmentul de cărămidă al unei greutăţi de plasă care poartă pe faţă, săpată, o imagine cruciformă (pl. I/14).

Pescuitul se făcea şi iarna, cum dovedesc cele cîteva *crampoane de gheaţă*, accesorii de pescuit foarte frecvente în zona Dunării[82]. Erau obiecte lucrate din fier, care se ataşau cu curele sau cu sfori de talpa încălţămintei şi facilitau astfel accesul la „copcile'' deschise pe suprafaţa iezerului îngheţat. Distingem: a) *cramponul simplu*, o fîşie uşor arcuită, lungă de 0,086 m şi lată de 0,006 —0,009 m, avînd capetele îndoite sub forma unor ghiare (pl. I/15); b) *cramponul ovoidal*, rezultat prin sudarea a două crampoane simple (pl. I/16—18).

Vînătoarea în pădure este atestată de numeroşi colţi de mistreţ (*Sus scrofa*), cum şi de oase şi coarne de cerb (*Cervus elaphus*), ultimele fiind găsite adesea în stare de semiprelucrare, probabil pentru plăsele de cuţit, dar am văzut că asemenea coarne de cerb au servit ca unealtă pentru legumicultură. Se pare că proprietarii bordeielor 27 şi 38, dacă nu erau vînători iscusiţi, în orice caz aveau preocupări în direcţia prelucrării cornului de cerb (fig. 41/6—11).

Ca arme pentru vînat se foloseau desigur arcul şi săgeata, suliţa, dar nu ar trebui să excludem sistemul mai simplu de prindere a animalelor sălbatice cu *capcane*. De asemenea, presupunem că şi păsările de baltă vor fi fost vînate cu arcul şi săgeata.

ALTE OCUPAŢII. MEŞTEŞUGURILE CASNICE

Prelucrarea lemnului. În aşezare au fost găsite puţine unelte de prelucrare a lemnului. În principiu, orice sătean poate să-şi dureze singur locuinţa, cu condiţia

[80] Vezi Ştefan Constantinescu, *Pescuitul în bălţile Dunării în lumina săpăturilor de la Garvăn* (sec. *X—XII*), în *SCIV*, VII, 1956, 3—4, p. 410.

[81] I. Barnea, *Meşteşugurile în aşezarea feudală de la Garvăn* (sec. *X—XII*, în *SCIV*, VI, 1955, 1—2, p. 102, 114; Const. C. Giurescu, *Istoria pescuitului şi a pisciculturii în România*, vol. I, Edit. Academiei, 1964, p. 56. *Carmacele* sînt undiţe speciale, respectiv o coardă (funie) groasă, al cărei capăt se fixează, de mal, iar la celălalt sînt ataşate cîrlige mari, prinse cu sfori scurte, aşezate la distanţe egale, coarda fiind aruncată apoi departe de mal, la adînc. Unealta se aşează seara şi este căutată de vînat dimineaţa (cf. Şt. Constantinescu, *op. cit.*; fig. 46 din lucrarea susindicată a prof. Const. C. Giurescu şi precizările de la p. 56).

[82] Grigore Florescu, P. Diaconu şi Radu Florescu, *Capidava. Monografie arheologică*, Edit. Academiei, 1958 („Biblioteca de arheologie", II), p. 233 şi fig. 116/2; I. Barnea, *Prelucrarea metalelor*, în *Dinogetia*, I, p. 78 şi fig. 41/18—19. Asemenea obiecte au fost găsite la Păcuiul lui Soare (inf. P. Diaconu), la Zimnicea (inf. Alexandrina Alexandrescu); despre piese similare din Rusia veche, cf. R. L. Rosenfeldt, în *SA*, 1960, 2, p. 276—279 (ap. I. Barnea, *op. cit*). Pare ciudat, dar la Coconi nu au apărut *patinele de os*, aşa cum se găsesc acestea pe linia Dunării, cf. P. Diaconu, *Cu privire la patinele de os din epoca feudală timpurie*, în *SCIV*, XI, 1960, 1, p. 177—178; I. Barnea, în *Dinogetia*, I, p. 94 şi fig. 42/24—26.

să aibă la îndemînă uneltele necesare de dulgherie și să știe să le mînuiască. Practic însă, asemenea dulgheri specializați vor fi existat, dar uneltele caracteristice acestei îndeletniciri lipsesc (sfredele mari, cuțitoaie, ferăstraie etc.). Ceea ce cunoaștem ar indica mai degrabă preocupări la nivelul meșteșugurilor casnice, căci un topor, un mic sfredel sau o daltă puteau exista în inventarul fiecărui bordei. Iată piesele găsite:

— *Topor* de fier, în stare fragmentară (lipsește tubul de înmănușare cu ceafa). Lama are tăișul asimetric lat de 0,106 m, muchia frontală fiind dreaptă, iar cea opusă arcuită; înălțimea păstrată măsoară 0,104 m, iar grosimea maximă 0,011 m (pl. II/6). Găsit în umplutura bordeiului nr. 14[83].

— *Daltă* de fier, lungă de 0,189 m, poligonală în secțiune (grosimea medie de 0,013 m), lucrată prin ciocănire la cald dintr-o bară lățită la unul din capete (tăiș simetric lat de 0,020 m) — pl. II/3. A fost găsită învelită într-o bucată de pînză, în bordeiul nr. 15.

— *Burghie* de fier (sfredele) de format mic — în total trei exemplare. Toate au forma majusculei T, fiind lucrate prin ciocănire. Tijele verticale, rotunde sau poligonale în secțiune, lungi de 0,120—0,127 m, au cîte două-trei spire la capătul inferior, fiind ascuțite (putînd face găuri de 0,009—0,012 m); brațele-mîner orizontale sînt lățite prin batere și au extremitățile rotunjite prin îndoirea capetelor, lungimea lor măsurînd între 0,073 și 0,082 m. De precizat e faptul că două sfredele au fost lucrate dintr-o bucată (pl. II/2,4), pe cînd cel de-al treilea are mînerul aplicat pe tija verticală, fiind sudat prin batere la cald (pl. II/5). Au fost găsite, în ordine, în bordeiele nr. 7, 11 și 64. Avem de-a face cu unelte de largă răspîndire în perioada evului mediu[84].

Prelucrarea osului. Am văzut că materia primă o ofereau animalele de curte și cele vînate. În genere, găsim fie produsele curente ale acestei îndeletniciri, ca de pildă plăsele de cuțit — în sensul strict, adică mînere formate din două plăci care se fixau de corpul cuțitului prin nituire — (fig. 41/4—5) și mînere simple retezate din coarne de animale (fig. 41/1—2), fie alte obiecte lucrate din os, dar mai rare, cum sînt: o fusaiolă găsită în bordeiul nr. 39 (pl. III/18) sau două vîrfuri de săgeți aflate în bordeiul nr. 42 (pl. XI/17; XII/8). În sfîrșit, din oase se făceau diferite tipuri de sule și ace (fig. 41/12—14), unele folosite ca străpungătoare, altele la dregerea plaselor de pescuit și, evident, acele la cusut (precizăm că acul redat în fig. 41/13 a fost lucrat dintr-un os de pește).

Torsul. Această străveche ocupație casnică este ilustrată mai ales de *fusaiole* (prîsnele), găsite aproape în fiecare bordei, uneori cîte trei-patru la un loc. Cu excepția uneia găsite în bordeiul 39, lucrată din os (pl. III/18), toate celelalte fusaiole au fost modelate din lut, de către un olar, și de aceea unele sînt smălțuite (pl. III/2, 4). Forma acestor unelte de tors este în general bitronconică, un singur exemplar avînd forma unei bile și fiind multifațetată (pl. III/17). Cîteva fusaiole sînt ornamentate cu incizii orizontale (pl. III/13), verticale (pl. III/10) sau în zigzag, alcătuindu-se un decor romboidal (pl. III/12). Interesantă este descoperirea din bordeiul nr. 64: pe podeaua arsă, către colțul de nord-vest, zăceau grupate cîteva fuse întregi carbonizate; s-a constatat că lungimea unui asemenea fus era de 0,170 m, lemnul introdus în fusaiolă fiind de esență moale (pl. III/11).

[83] Fragmentul de la Coconi aparține probabil unui tip de topor semnalat la Păcuiul lui Soare (vezi P. Diaconu, în *Dacia*, N.S., V, 1961, fig. 4/16).

[84] Panait I. Panait, *Străulești*, fig. 101/1; N. Constantinescu, în *Materiale*, VI, 1959, fig. 11/4 (Tîrgșor); exemplare similare la Zimnicea (inedite), iar la Dinogetia s-a găsit doar un singur exemplar (I. Barnea, *op. cit.*, p. 83 și fig. 42/9).

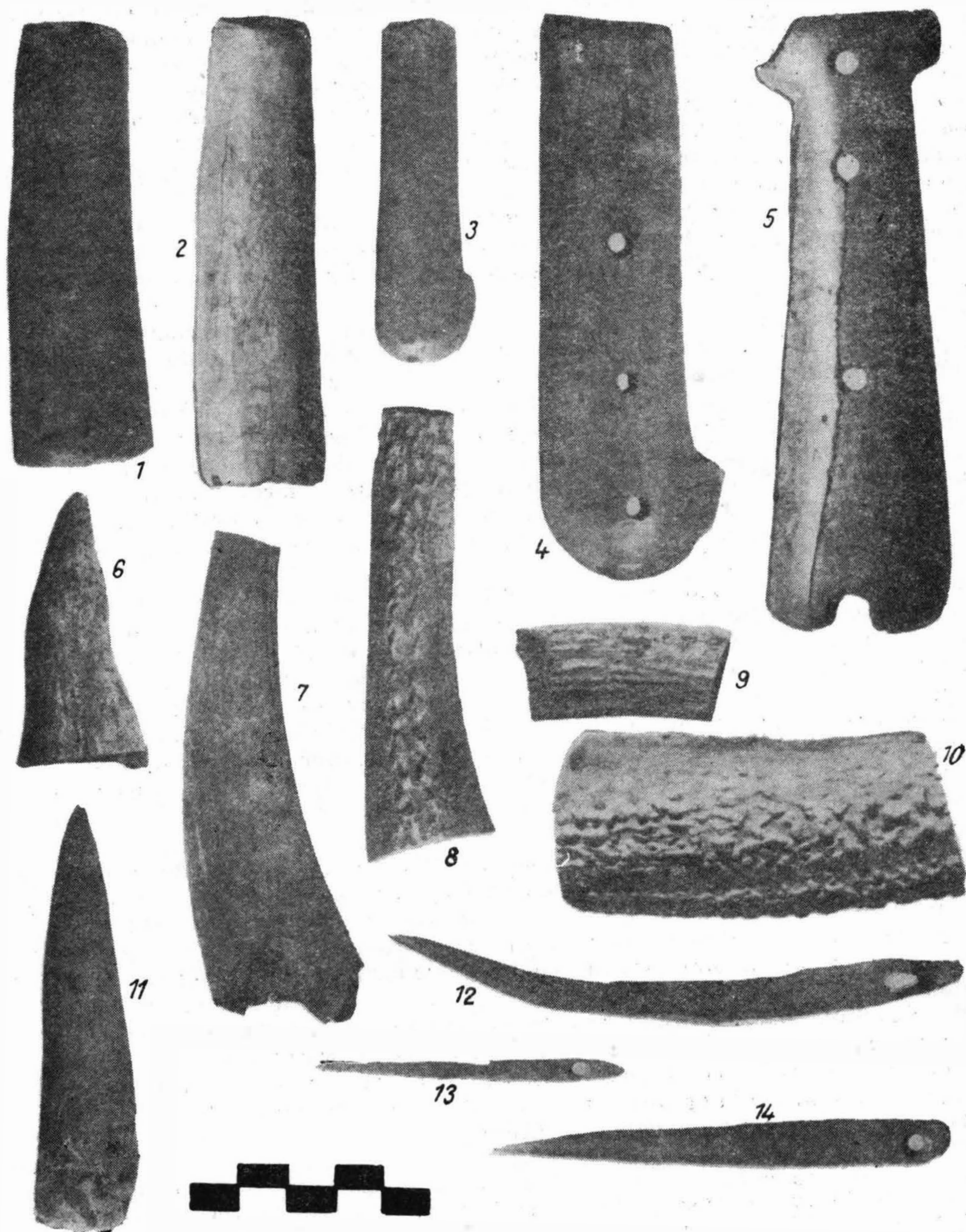

Fig. 41. — Obiecte lucrate din os (în special mînere de cuțite).

În legătură cu aceste răspîndite unelte se ridică o problemă : în diferite bordeie, alături de fusaiolele de tipul sus amintit, am găsit funduri de vase smălţuite, special ciobite, fasonate şi prezentînd un orificiu perfect centrat (pl. IV/3—4, 13). Credem că avem de-a face cu un alt gen de „fusaiole", mai grele, folosite probabil la toarcerea firelor mai groase sau la răsucirea firelor în două, trei sau mai multe iţe, unde un fus uşor nu era de folos; or, fundul inelar al vasului putea servi unor asemenea cerinţe; în nici un caz nu putem interpreta aceste piese ceramice drept greutăţi de plasă (de genul prostovolului, năpastei ş.a.)[85].

MEŞTEŞUGURI SPECIALIZATE

Despre o specializare propriu-zisă în domeniul ocupaţiilor putem vorbi în legătură cu aşezarea de la Coconi, ceea ce nu înseamnă, fireşte, o desprindere totală a meşteşugarilor respectivi de agricultură, de creşterea vitelor sau de pescuit. În fapt, sînt documentate doar două asemenea meşteşuguri — prelucrarea metalelor şi olăritul — şi despre *ponderea* lor în activitatea productivă din aşezare vom referi mai jos[86].

1. PRELUCRAREA METALELOR

a) *Prelucrarea fierului* este dovedită de numeroase bucăţi de zgură, descoperite numai în partea de centru-vest a aşezării, cu deosebire în preajma bordeielor 35 şi 36. Bucăţile de zgură (*lupele*), de obicei rotunde şi concave (pl. II/1), conţin încă un procent ridicat de fier; suprafaţa lor exterioară este mai compactă, pe cînd cea opusă prezintă o înfăţişare spongioasă, are aderenţe de argilă arsă pînă la vitrifiere în amestec cu resturi de cărbuni. În ciuda eforturilor noastre (practicarea secţiunilor XXIX—XXXI, a suprafeţei T), atelierul de fierar nu a fost găsit, nici aici, nici în altă parte.

Cuptorul de redus minereul (acesta din urmă era adus probabil din Dobrogea)[87] — de la care provin deşeurile de zgură amintite — funcţiona în orice caz în cadrul aceluiaşi atelier; cu alte cuvinte, fierul extras era folosit de însuşi meşterul fierar din aşezare, pentru a se acoperi, parţial, cel puţin, cerinţele sporite ale locuitorilor[88].

b) *Prelucrarea aramei* (*bronzului*) *şi probabil a metalelor preţioase* este de asemenea dovedită, ca ocupaţie specializată a unui meşter de podoabe şi accesorii de îmbrăcăminte-pielărie. Într-adevăr, într-o groapă (nr. 4) din suprafaţa G3/1962 (aparţinînd fazei *C*, vezi fig. 28/2), au fost găsite cîteva resturi de unelte caracteristice acestui meşteşug :

[85] Cum este cazul cu fusaiolele din piatră roşietică de la Dinogetia (I. Barnea, *Pescuitul*, în *Dinogetia*, I, p. 55). Despre exemplarele de la Coconi mai adăugăm detaliul că ele sînt de regulă crestate pe margine (4—5 crestături), lucru de prisos dacă aceste piese serveau drept greutăţi de plasă.

[86] Vezi, mai jos, cap. V.

[87] Zăcăminte de fier existau în zona de nord a Dobrogei, cf. I. Barnea, *Prelucrarea metalelor*, în *Dinogetia*, I, p. 70 şi nota 7, unde se citează din Petru Poni, *Fapte pentru a servi la descrierea mineralogică a României*, prelucrate de D. M. Cădere, Bucureşti, 1925, p. I— II, 9 şi urm. Cf. şi Emil Zah, *Exploatarea fierului în Dobrogea antică* (comunicare din 28 martie 1969 la Institutul de arheologie). Nici la Dinogetia însă, cu toate că s-au găsit numeroase lupe de zgură de fier, cuptorul de redus minereul n-a fost totuşi semnalat în teren.

[88] I. Barnea, *op. cit.*

— *Dăltiţe de fier* — două exemplare: primul uşor curbat, lung de 0,147 m, în patru muchii, cu un tăiş de 0,007 m, capătul celălalt fiind ascuţit (purta desigur un mîner de lemn sau de os, pl. VII/7); al doilea, mai masiv, lung de 0,176 m, dreptunghiular în secţiune, cu tăiş (rupt parţial) în jur de 0,005 m, de asemenea purta un mîner în capătul opus tăişului.

— *Unealtă* dreptunghiulară în secţiune, cu ambele capete ascuţite (unul servind drept mîner), lungă de 0,152 m (pl. VII/8); credem că era un *străpungător*.

— Vîrful unui *fierăstrău* miniatural, uşor curbat, lungimea păstrată de 0,080 m, lăţimea maximă a lamei fiind de 0,006 m, avînd în tăiş o sumedenie de zimţişori (pl. VII/6).

— *Tipar dublu de gresie* — o placă paralelipipedică dreptunghiulară (0,063 × 0,027 × 0,013 m); pe una din feţe — dreaptă — a fost săpat negativul unui motiv floral stilizat (0,027 × 0,012 m), iar pe faţa opusă — uşor concavă — negativul unui alt motiv floral (0,028 × 0,013 m) (pl. XIII/10). În mod cert, cu un asemenea tipar se turnau *aplici* în pozitiv, menite să împodobească mai ales produsele de pielărie, de care erau fixate probabil prin nituri (se şi observă cele două mici proeminenţe, de o parte şi de alta a axului longitudinal, indicînd locurile niturilor).

Pe lîngă aceste unelte tipice, în groapa amintită au fost găsite şi cîteva deşeuri de aramă; meşterul folosea probabil şi metalele preţioase (argint, aur), dar lipsa deşeurilor este explicabilă, ştiut fiind că acestea nu se aruncau, ci erau refolosite.

În alt loc din aşezare (suprafaţa T/1964) a fost găsit un *tipar* — de data aceasta de turnat nasturi globulari —, o gresie (0,032 × 0,023 × 0,011 m) netezită pe ambele suprafeţe, pe una din ele fiind săpat negativul unei jumătăţi de năsturaş globular cu urechiuşă (pl. XIII/11). Avem de-a face cu o *valvă* de turnat, la a cărei parte superioară există o tăietură în formă de pîlnie, iar pe muchii se văd două mici crestături, semn că valva era lipită de perechea ei, fiind strîns legată cu o sîrmă. Probabil că unealta aparţine aceluiaşi meşter care turna şi aplicile susmenţionate.

2. OLĂRITUL

Proba cea mai concludentă despre meşteşugul olăriei în aşezarea de la Coconi ne-o oferă cele trei cuptoare de ars oale găsite în cursul săpăturilor — primul în anul 1962 în zona centrală a aşezării, între şanţurile I şi II de apărare, al doilea în 1963, iar cel de-al treilea în 1964, fiind situat în aceeaşi zonă a cuptorului găsit în 1962, aflat însă la vest de acesta (vezi planul general, fig. 5/4). Le vom prezenta în ordinea descoperirii lor, urmînd apoi să ne pronunţăm asupra fazelor de locuire cărora le aparţin.

Cuptorul nr. 1 (fig. 42—43). În momentul descoperirii (suprafaţa C1—C2), după degajarea solului arat recent, la adîncimea de 0,20 m a apărut o pată circulară de arsură cu un diametru total de 1,26 m, avînd în interior o umplutură de nuanţă cenuşie închisă, pigmentată cu bucăţi de arsură, cărbuni şi plină de fragmente de ceramică. O dată înlăturată umplutura, au apărut patru braţe arcuite, aşezate radial, apoi un picior de pămînt pe care se sprijineau braţele arcuite. Spre sud de zona circulară de arsură, se contura o mică groapă dreptunghiulară — încadrată la rîndu-i de o alta mai mare, aproape ovală. În acest fel, au ieşit pe rînd la iveală

cele trei componente ale instalaţiei — camera de ardere, gura şi groapa de deservire.

Reconstituite, operaţiile de amenajare a acestui cuptor se prezintă în felul următor:

De la nivelul contemporan al solului de călcare, au fost trasate şi săpate două gropi alăturate, despărţite de un spaţiu lat de circa 0,25 m; prima groapă, a cuptorului propriu-zis, măsura la gură circa 1,16 m diametru şi s-a adîncit pînă la aproximativ 0,70 m, iar a doua era lungă de 1,80 m, lată de 1,10 m şi de aceeaşi adîncime cu prima. Pereţilor gropii cuptorului li s-a imprimat un astfel de profil, încît la adîncimea de 0,20 —0,25 m ei formau un mic *prag* care micşora abia sensibil diametrul superior al gropii, iar în jos aceiaşi pereţi se evazau lateral, ajungînd pe fund la un diametru total interior de 1,25 m. De la cota marcată de pragul amintit, a fost lăsat cruţat un picior-platformă de pămînt, orientat exact nord-sud, lung de 0,90 m, lat de 0,30 —0,50 m şi înalt de 0,30 m. Capătul de nord al piciorului se lega organic de peretele gropii, pe cînd cel sudic era liber şi uşor rotunjit, apropiindu-se de gura cuptorului. Cu alte cuvinte, pe plan orizontal, piciorul împărţea groapa în două compartimente, alcătuind împreună *vatra de foc a cuptorului*. Precizăm că pereţii piciorului nu erau verticali, ci uşor oblici, dinspre centru spre margine; de asemenea, precizăm că suprafaţa interioară a pereţilor, a piciorului şi podeaua cuptorului au fost acoperite cu lut în amestec cu pleavă şi paie tocate.

Mai departe, din lut amestecat cu pleavă şi paie s-au modelat mai multe rulouri ovale în secţiune, groase de 0,12 —0,17 m, arcuite, fixate cu un capăt pe pragul amintit, iar cu celălalt pe marginea piciorului cruţat (fig. 42). Patru din aceste braţe se păstrau încă în momentul descoperirii, două zăceau prăbuşite pe vatra cuptorului, alături de resturi complet sfărîmate din altele; calculînd în raport cu cele păstrate

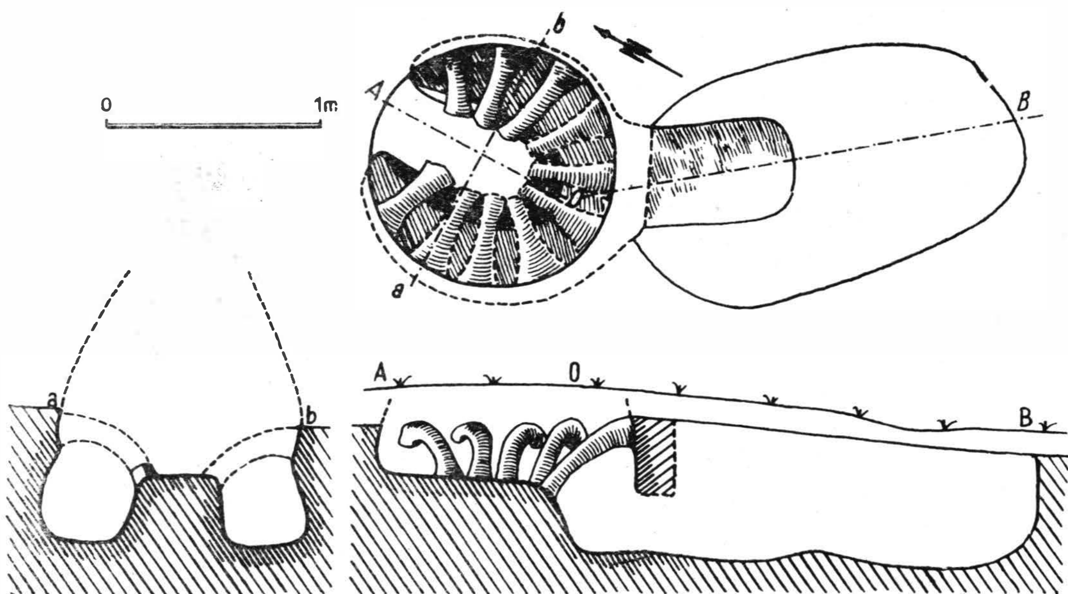

Fig. 42. — Coconi. Cuptorul nr. 1 de ars oale, plan şi secţiuni.

Fig. 43. — Coconi. Cuptorul nr. 1, vederi de detaliu.

in situ, cu urmele lăsate pe picior, deducem că numărul total al acestor braţe va fi fost de 10 — cum indicăm şi în fig. 42.

În sfîrşit, a fost amenajat etajul superior al cuptorului — sau *camera de ardere a vaselor*, situată deasupra braţelor arcuite şi înălţată deasupra solului contemporan cu 0,70 — 1 m; pereţii acestei camere au fost lucraţi din lut amestecat cu pleavă şi paie, folosindu-se eventual şi un cofraj de lemn, similar celor întîlnite la cuptoarele casnice[89]. Presupunem că grosimea pereţilor va fi măsurat în jur de 0,15 m şi că deschiderea de la partea superioară a etajului în aer liber era de 0,50 — 0,60 m (vezi reconstituirea din fig. 42). Dacă aşa stau lucrurile, atunci avem în faţă un tip de cuptor în *groapă* tronconică, prevăzut cu picior-platformă cruţat alipit peretelui şi cu braţe aşezate radial. Gura de alimentare cu foc era situată la sud, deschisă în peretele care despărţea camera de foc de groapa de deservire; judecînd după urmele păstrate, ea măsura o lărgime de circa 0,45 m şi o înălţime de maximum 0,40 m; în faţa ei, la nivelul fundului gropii de deservire, exista o uşoară albiere înscrisă într-un plan dreptunghiular, cu colţuri rotunjite. De notat e faptul că groapa de deservire nu se afla în imediata prelungire a axului nord-sud al cuptorului, ci deviată cu 38° SE de acest ax (fig. 42).

Cuptorul nr. 2 (fig. 44 — 46). Aparţine tipologic cuptorului nr. 1; se păstra însă în stare mai proastă de conservare, lipsindu-i complet braţele arcuite, dar urmele acestora existau pe piciorul cruţat. În genere, s-a observat că tehnica lui de construcţie a fost mai rudimentară. Cuptorul nr. 2 prezintă următoarele date dimensionale: lungime totală — 2 m, diametrul la bază — 1,30 m, diametrul superior al camerei de ardere (cît se păstrează) — 1,15 m; piciorul cruţat este lung de 0,80 m şi înalt la capătul dinspre gură de 0,40 m, iar lăţimea maximă măsoară 0,54 m (fig. 45), el prezentînd urme de refacere. Spre deosebire de cuptorul nr. 1, gura cuptorului nr. 2 avea forma unui *tunel* lung de 0,90 m, larg de 0,40 — 0,60 m şi înalt de 0,30 m (fig. 44/4). Aici trebuie să reamintim situaţia stratigrafică care permite şi încadrarea fazeologică a acestui complex: în momentul săpării gropii cuptorului a fost atinsă o groapă menajeră anterioară (fig. 46), lucru de care meşterul nu şi-a dat seama la început; cu timpul, însă, după folosire, cuptorul a cedat tocmai în acel loc, surpîndu-i-se peretele şi necesitînd astfel o reparaţie (un calup de lut a umplut spărtura).

Cuptorul n-avea groapă specială de deservire, funcţia acesteia din urmă îndeplinind-o însăşi groapa bordeiului nr. 41 şi aici tocmai rezidă importanţa deosebită a acestui complex: faptul că avem în faţă un cuptor de ars oale, *organic legat de însăşi casa-atelier*, pe care, abia acum, o putem numi *casa olarului*. Se observă clar cum, în zona cuptorului, latura de SV a bordeiului prezintă un ieşind arcuit, peretele erodîndu-se pe măsura folosirii cuptorului; în preajmă, bancheta pe patru ţăruşi va fi servit olarului pentru supravegherea arderii din cuptor, sau, poate, în acest loc va fi fost instalată însăşi roata pe care se modelau vasele. Cert este că un asemenea atelier nu se cunoaşte în alte părţi.

În *casa olarului*, ca de altfel în cuptor, am găsit numeroase fragmente ceramice; dintre acestea, reţin atenţia cîteva, lucrate din pastă bună, bine arsă la roşu, toate însă aparţinînd aceluiaşi vas şi prezentînd particularitatea că una din spărturi este

[89] În Moldova, aflăm, se mai semnalează această tehnică şi anume la unele cuptoare de ars oale de la Suceava, cf. Mara Nicorescu, *Cuptoare de ars ceramică din secolele XIV—XV de la Suceava*, în *SCIV*, 16, 1965, 1, p. 101 (cuptoare de tip II); de notat şi prezenţa unor cuptoare de tip Ia, asemănătoare, în plan, cu cele de la Coconi, lipsindu-le însă braţele arcuite (p. 98—99 şi fig. 1/b). Sînt datate la pragul dintre secolele XIV şi XV.

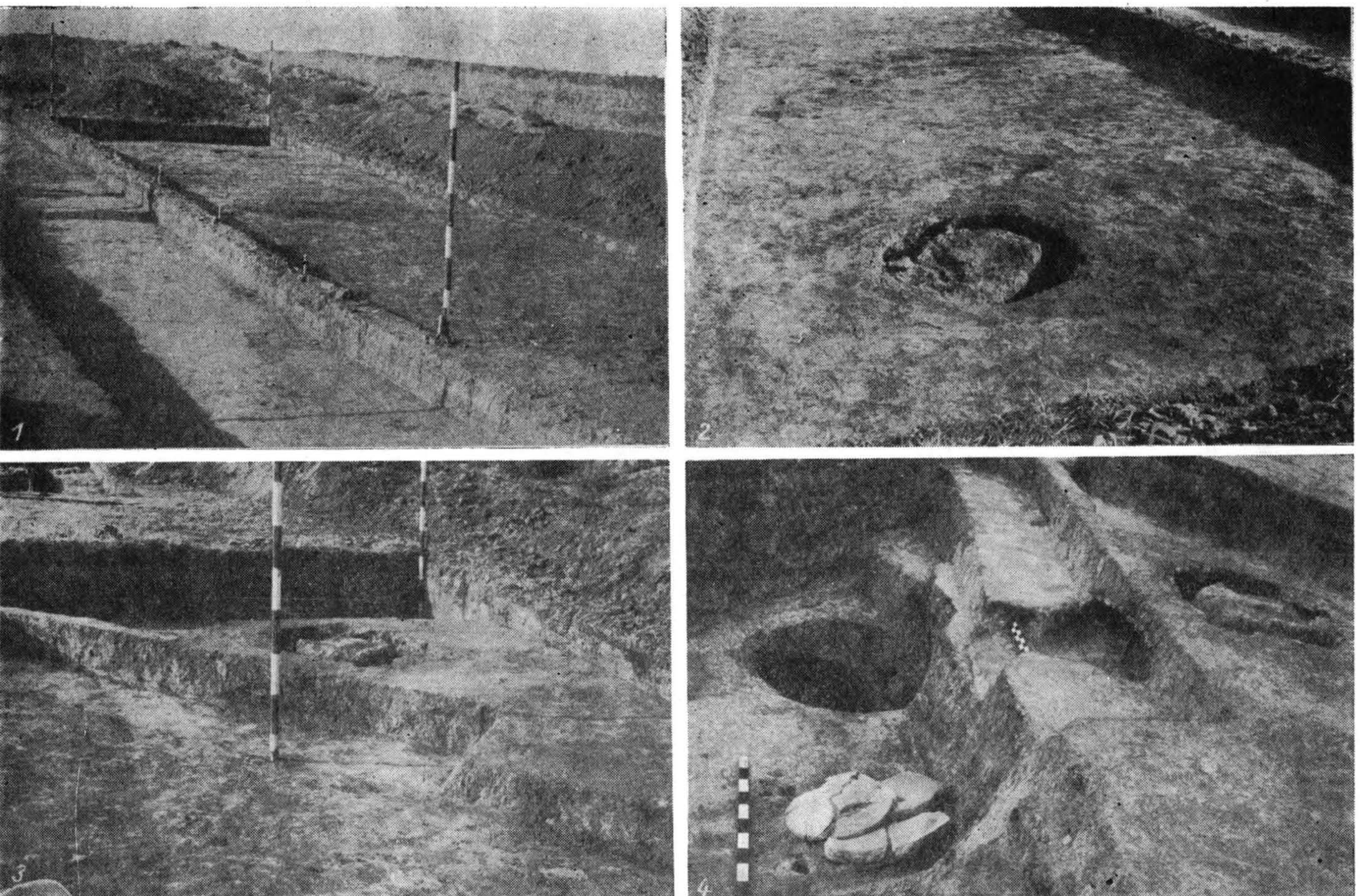

Fig. 44. — Etape de cercetare în zona bordeiului nr. 41 (cu **cuptorul** nr. 2 de ars oale).

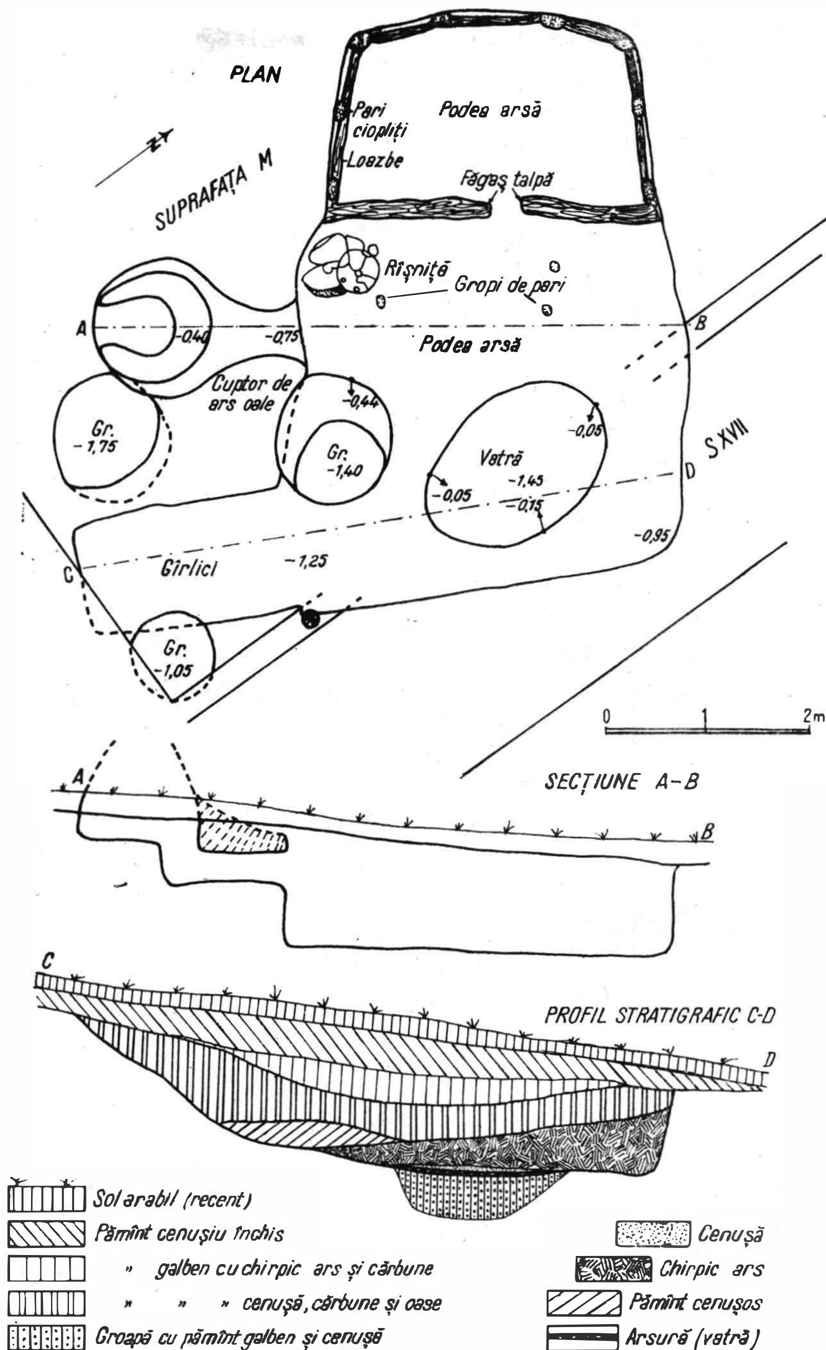
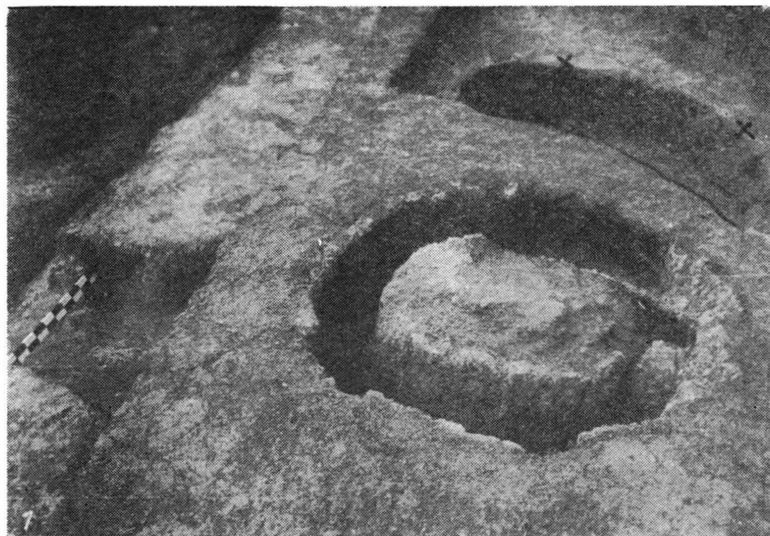

Fig. 45. — Bordeiul nr. 41 cu cuptorul nr. 2 de ars oale, plan și secțiuni.

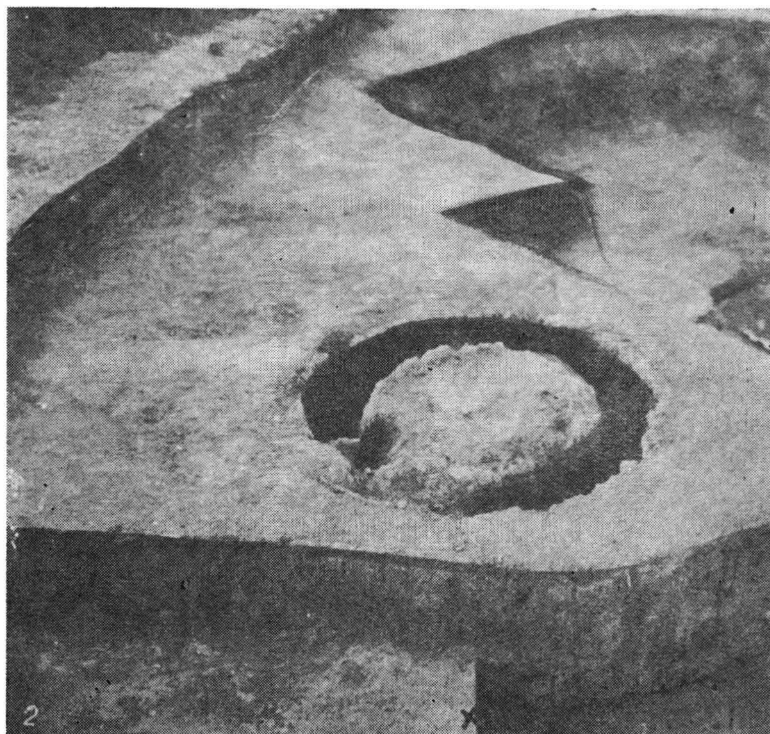

Fig. 46. — Vederi asupra cuptorului nr. 2 de ars oale; s-a notat locul unei gropi anterioare (x x).

perfect lisă; or, se știe că olarii folosesc asemenea cioburi, cu ajutorul cărora atenuează porozitățile vaselor și remediază unele defecte de formă etc. În rest, nici o altă unealtă specifică n-a fost semnalată.

Cuptorul nr. 3 (fig. 47—48). Ultimul cuptor prezintă aceleași trăsături morfologice semnalate la cuptorul nr. 1, dar este foarte rău păstrat, fiind distrus de fierul plugului modern (osebit de distrugerea din vechime); orientat N—S, cu groapa de deservire situată la nord și avînd forma aproape circulară (diametrul total est-vest de 1,56 m), cuptorul are același picior crutat alungit (păstrat în înălțime doar cu 0,11—0,13 m). Lungimea totală — cu groapa de deservire — însumează circa 2,50 m, din care numai circa 1,20 m îi revin camerei de foc și gurii (largă de 0,50 m). Nimic nu se păstrează din brațele arcuite, pe care bănuim a le fi avut (fig. 47), în schimb, atît cuptorul, cît și groapa de deservire au fost găsite pline cu foarte multe fragmente ceramice.

Luînd în considerare condițiile stratigrafice de descoperire și poziția lor în teren, putem afirma: cuptorul nr. 2 a funcționat în mod cert în faza *B* a așezării, în timp ce cuptoarele nr. 1 și 3, aflate la sud de fortificația II, nu puteau exista aici în faza B și aparțin deci ori fazei *A*, ori fazei *C*; cum, însă, ultimele două au fost implantate pe *locul ocupat anterior de fortificația I* (valul de pămînt), rezultă limpede că apar-

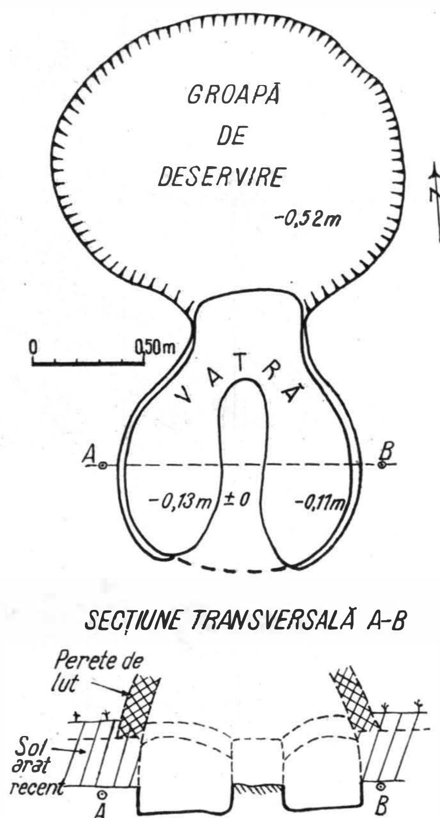
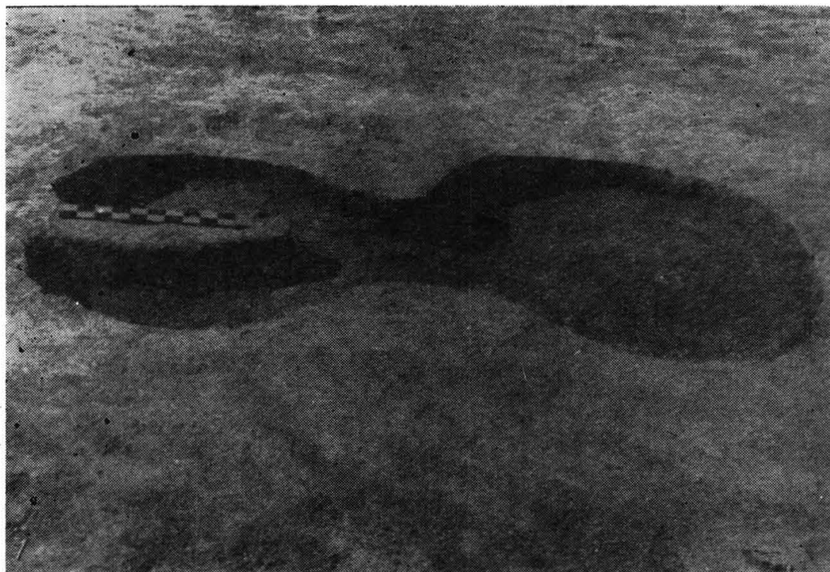

Fig. 47. — Cuptorul nr. 3 de ars oale, plan și secțiune.

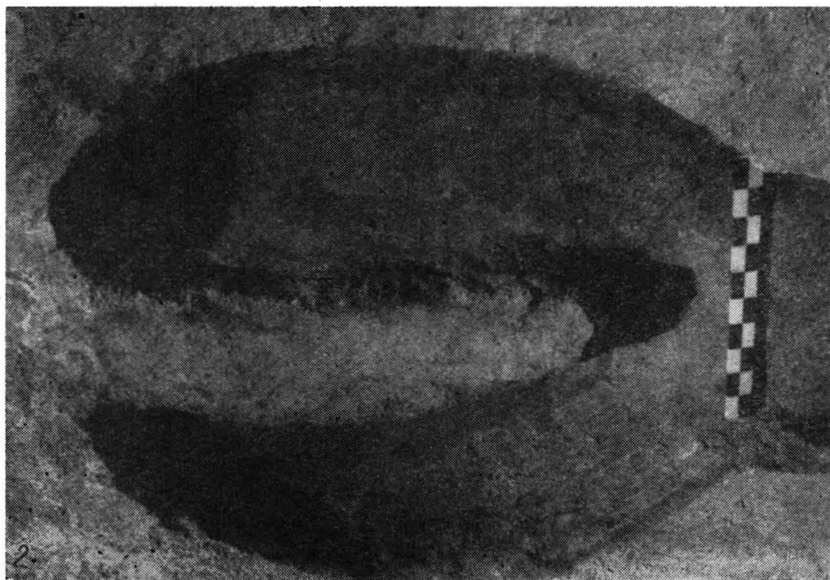

Fig. 48. — Vederi asupra cuptorului nr. 3 de ars oale.

ţin fazei *C* de locuire (de altfel, admiţînd că au fost amenajate în cuprinsul valului I, ar fi fost aproape complet distruse cu prilejul desfiinţării acestuia, nu s-ar fi păstrat la dimensiunile cuptorului 1). De asemenea, chiar unele din piesele ceramice găsite în cuptoare atestă încadrarea fazeologică de mai sus. Vom prezenta ceramica găsită în cuptoare în capitolul special rezervat acestei teme.

Cît priveşte tipul de cuptoare de ars oale documentat la Coconi, necunoscut în epoca respectivă în aşezările rurale din Ţara Românească[90], apare totuşi cam în aceeaşi vreme (circa 1450) la Tîrgşor[91].

Cunoscînd — în linii mari cel puţin — ocupaţiile atestate în aşezarea medievală, a mai rămas să prezentăm restul materialului arheologic descoperit cu prilejul săpăturilor. De-acum înainte sîntem îndreptăţiţi să presupunem că o parte din obiectele prezentate au putut fi lucrate pe loc, atît cele de metal, cît mai ales ceramica; întrucît aceasta din urmă comportă o discuţie mai largă, am socotit necesar să fie extrasă din acest capitol şi tratată în capitolul al IV-lea din această lucrare.

OBIECTE DE UZ CASNIC

Cuţite de fier. Larg răspîndite în aşezare, cuţitele se pot clasifica în două tipuri:

a) *Cuţit cu mîner-peduncul simplu*; este cel mai obişnuit în aşezare — 40 de piese, sau circa 75% din exemplarele găsite, unele foarte bine păstrate. Dimensional, cuţitele prezintă formate mici şi mijlocii, cu lungimi care variază între 0,076 şi 0,132 m şi lăţimi ale lamelor de 0,008—0,010 m, unele exemplare avînd vîrfurile prelung îngustate şi chiar ascuţite (pl. V/2, 5, 12); pedunculul — în genere scurt — avea capătul ascuţit spre a fi lesne introdus într-un mîner de lemn, sau în cornul retezat al unui animal.

b) *Al doilea tip*, evoluat din primul, este mai rar întîlnit; cuţitele sînt de dimensiuni mijlocii şi mari şi prezintă particularitatea că mînerul era prevăzut cu plăsele fixate prin nituri. În funcţie de lucrătura mînerului, distingem unele variante:

— *cuţite de format mijlociu*; un exemplar, cu o lungime păstrată de 0,178 m (vîrful lamei lipsind), are mînerul despărţit de lamă printr-o protuberanţă aplatizată, iar două plăsele de os sînt fixate prin nituri de fier; mînerul este subliniat la extremitate şi de un mic cioc triunghiular, după care se fasonează şi capetele plăselelor (pl. V/10). Găsit în bordeiul nr. 19. Exemplar de acelaşi tip în bordeiul nr. 73 (pl. V/9);

— *trei exemplare de cuţite mari*, unele fragmentare, de 0,223—0,254 m lungime, cu lama îngustată prelung, muchia dorsală unită cu aceea a mînerului; în general se văd cîte trei nituri care fixau plăselele de os (pl. V/11—13);

[90] N. Constantinescu, *Coconi — centru de producţie ceramică*, p. 103.

[91] Într-adevăr, la Tîrgşor, cercetările făcute în anii 1967—1968 de către colegul Gheorghe Diaconu au dus la descoperirea a nu mai puţin de 10 cuptoare de ars oale (adevărat centru!), la unul din ele păstrîndu-se intacte cele 10 braţe lucrate din lut, dar în interiorul cărora fusese introdus un băţ (un fel de *tirant*); braţele sînt drepte şi nu arcuite, iar în centrul cuptorului se află un pilon-platformă de plan circular, deci elemente diferite de cele de la Coconi.

— în sîrşit, *amintim două mînere de cuţit* care se remarcă prin faptul că prezintă la capete cîte o „şaibă" : în formă de scut, lucrată din cupru, la primul (pl. VII/5)[92], iar la al doilea una de formă ovală, dublată însă de o alta romboidală, crestată (pl. VII/4).

Răzuitori. Numim astfel cele cîteva ustensile lucrate din fier, găsite în inventarul bordeielor de la Coconi (nr. 30, 33, 60 ş.a.). Făurite din bare de fier, lăţite la unul

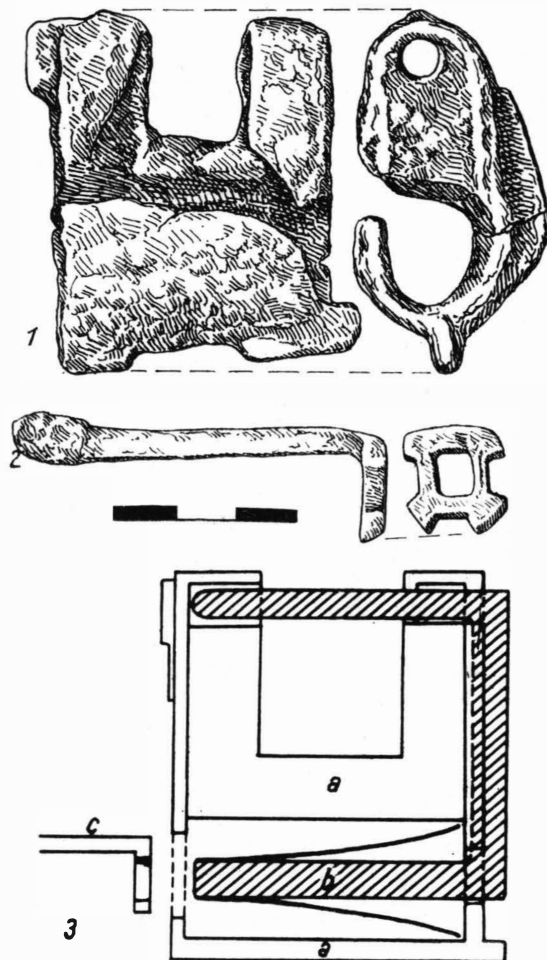

Fig. 49. — Coconi. *1*, Lacăt de fier ; *2*, cheie ; *3*, schema de construcţie a lacătului (reconstituită) : *a*, corpul lacătului ; *b*, închizătorul şi *c*, cheia.

din capete sub forma unor lame triunghiulare cu tăişul simetric (de obicei uşor curbat), piesele aveau o coadă lungă, în general torsionată, capătul fiind îndoit spre a putea prinde un inel. Lungimea acestor răzuitori oscilează în jur de 0,140 m, iar lăţimea

[92] Adesea, am numit greşit astfel de piese drept « solzi de zale » (*SCIV*, VI, 1955, 3—4, p. 795, descoperire de la Cetatea Scheia-Suceava).

tăişurilor măsura circa 0,060 m (pl. VI/1—4). Au o largă răspîndire în evul mediu[93], dar trebuie să precizăm că asupra rostului lor funcţional se poartă încă discuţii. Astfel, au fost identificate drept unelte de apicultură folosite la desprinderea fagurilor de miere, lucru care poate fi admis [94], dar reţinem şi constatarea că şi azi încă, în Cîmpia Română, inclusiv la Coconi, asemenea unelte sînt folosite de gospodine la curăţirea de aluat a coveţilor de pîine şi poartă denumirea străină de „*gripci*”[95].

ALTE OBIECTE DE UZ CASNIC

Fragmente de *foarfece de fier* (pl. VI/11), neputînd afirma dacă aparţine tipului cu *şarnieră* (limbile încrucişate în X) sau tipului cu *mîner în arc* (cum se prezintă foarfecele clasic de tuns oile)[96]; oricum, trebuie să presupunem că gospodinele foloseau asemenea unelte la croitul pieilor, îmbrăcămintei etc. Aici trebuie să menţionăm şi o descoperire singulară care priveşte probabil ţesutul: rotiţa unui mic *scripete de lemn* aparţinea poate unui *război orizontal de ţesut* (pl. VII/2).

Torţi de fier şi mînere de căldări (de lemn, evident), găsite în bordeiele nr. 40 şi 67 (pl. VI/7, 12, 19), dar nu de tipul întîlnit şi în alte aşezări[97].

Sfeşnice de fier. E de prisos a mai demonstra necesitatea prezenţei în bordeie a corpurilor de iluminat, problema fiind de a şti cum rezolvau locuitorii această problemă. În mod cert, ei aveau la îndemînă produsele naturale pentru lumînări — *ceara* şi *seul*[98] — şi iată că două sfeşnice găsite la Coconi confirmă întrebuinţarea lumînărilor; piesele sînt de acelaşi tip, dar fiecare prezintă detalii morfologice distincte.

[93] De pildă, înainte de secolul al XIV-lea, la Niculiţel (*SCIV*, VI, 1955, 3—4, p. 742—743); din secolul al XIV-lea, la Zimnicea (inedite), iar din secolele XIV—XV, la Străuleşti (Panait I. Panait, *op. cit.*); cf. şi Gh. Cantacuzino, *Unele probleme istorice privind aşezările medievale muntene în lumina cercetărilor arheologice de la Cernica*, în *SCIV*, XIV, 1963, 2, p. 371 şi fig. 8/5 (sec. XVI—XVII).

[94] Panait I. Panait, op. cit., p. 204 şi nota 1 (informaţie primită de la Corneliu N. Mateescu, care ne-a confirmat-o).

[95] De la bulg. *ogribka*, cf. *Dicţionarul limbii române moderne*, Bucureşti, 1958, s.v. GRIPCA (p. 348). De fapt, şi dogarii folosesc o gripcă, numai că unealta omonimă prezintă lama triunghiulară îndoită în unghi de 90°, fiind o răzuitoare prin excelenţă.

[96] B. A. Kolcin, în *MIA*, 65, 1959, p. 59—64 şi fig. 46—47.

[97] Radu Vulpe, *Izvoare. Săpăturile din 1936—1948*, Edit. Academiei, 1957 („Biblioteca de arheologie”, I), p. 330 şi fig. 349/1 (sec. XV), toartă de tip simplu, cu braţele arcuite şi nu „petrecute” (încrucişate) ca la Coconi.

[98] Ţara Românească a fost o importantă producătoare de ceară şi seu în Evul mediu, produsele respective fiind mult căutate mai ales în Transilvania (şi ea însă producătoare). În „circulara” din 1431, trimisă de Dan al II-lea tîrgurilor şi vămilor muntene, se arată : „Şi aceasta să ştiţi, că s-au întocmit domnia mea cu braşovenii, ca să neguţătorească oamenii domniei mele şi să ducă la Braşov ce le va plăcea : fie ceară, fie său — или восѫк, или лои — , fie argint, fie aur, fie mărgăritar <...> şi să fie cum a fost şi în zilele părintelui domniei mele, Ioan Mircea voievod”, cf I. Bogdan, *RTR*, I, p. 39; *DRH*, B—I, p. 131. Este semnificativă însăşi ordinea prioritară în ce priveşte menţionarea celor două produse, confirmată şi de faptul că vama percepută era destul de ridicată dacă o comparăm cu alte mărfuri : 2 ducaţi pentru un porc, 6 pentru un cal cumpărat sau pentru un butoi cu vin, dar 12 ducaţi pentru o majă de ceară (vezi privilegiul acordat de acelaşi voievod orăşenilor din Tîrgovişte, în *RTR*, I, p. 29 şi *DRH*, B—I, p. 109). S-au iscat adesea şi „războaie ale cerii”, braşovenii fiind împiedicaţi să aducă sau să cumpere ceară din Ţara Românească. În acest fel trebuie interpretate spusele lui Vlad Dracul voievod, care revine asupra unor măsuri restrictive: „Şi iată — scrie el braşovenilor — v-am împlinit rugămintea şi am lăsat să umble slobod ceara” (*RTR*, I, p. 79, scrisoare din anii 1438—1444); de asemenea şi în timpul lui Vlad Ţepeş : „Şi iarăşi, şi de lucrul cerii, am îngăduit domnia mea ca să fie slobozi <braşovenii> să cumpere în toate tîrgurile şi prin toate ţinuturile şi în toate locurile din ţara domniei mele” (*ibidem*, p. 97, document din 7 octombrie 1476).

Primul exemplar (pl. VII/1), înalt de 0,310 m, este alcătuit dintr-o vergea lungă de 0,295 m și groasă la mijloc de 0,006 m; partea inferioară a vergelei se prezintă în patru muchii și este ascuțită (indicîndu-se că se înfigea într-un suport de lemn), iar cea superioară este torsionată, terminîndu-se cu un vîrf piramidal scurt; două brațe (o panglică lată de 0,006 m, special îndoită la mijloc) stau fixate, prin sudare, de vîrful piramidal al vergelei; extremitățile brațelor, lățite prin batere la cald, au fost îndoite și ele în unghi de 90°, înfășurate apoi cilindric, alcătuind astfel două mici corpuri, înalte de 0,031—0,039 m și cu un diametru de 0,015 m, în care se înfigeau lumînările (pl. VII/1). Găsit în bordeiul nr. 31. Al doilea exemplar (pl. VII/3), înalt de 0,235 m (vergelei torsionate îi lipsește capătul inferior), are brațele altfel dispuse și anume în arc-potcoavă, fiind lungi de 0,075 m (față de 0,040 m la primul), cu o deschidere totală mai largă — de 0,079 m (respectiv 0,063 m) — și a fost lucrat dintr-o bucată: bara de fier a fost torsionată, lățită la unul din capete și apoi despicată, formînd brațele amintite, cu aceleași extremități lățite și alcătuind corpurile în care se fixau lumînările. A fost găsit în bordeiul nr. 47. (Despre alte mijloace de iluminat, *opaițele*, cf. mai jos, *Ceramica*).

Încuietorile de ușă. Unicul exemplar de *lacăt* a fost găsit în umplutura bordeiului nr. 34 și se păstrează fragmentar, puternic oxidat, dar poate fi reconstituit în ce privește sistemul de construcție și de funcționare, bazîndu-ne pe analogii dintre cele mai apropiate tipologic.

Lucrat din tablă de fier, special tăiată, îndoită și apoi sudată, lacătul are partea inferioară în formă de cilindru orizontal, legată organic de două proeminențe simetrice, rotunjite (pl. VI/21) și străbătută de un orificiu. Capetele cilindrului sînt garnisite pe margine cu șuvițe de aramă și tot astfel o catenă de sub cilindru (rezultată prin baterea și sudarea foii de fier). De altfel, urme de aramă se văd și pe corpul exterior al cilindrului, cum și în interior, de unde concluzia că benzile de cupru aveau atît un rol funcțional, cît și unul decorativ.

Mecanismul interior lipsește, ca și toarta închizătorului; judecînd însă după poziția orificiilor din proeminențele amintite și după raportul dintre axul acestora și axul cilindrului, ambele axe fiind paralele, deducem că toarta închizătorului avea forma dreptunghiulară (fig. 49/b); brațul superior, rotund în secțiune, intra în cele două orificii aflate în linie, pe cînd cel inferior, în patru muchii, pătrundea de-a lungul cilindrului. De brațul inferior, însă, erau prinse prin sudare două, trei, chiar patru lame de oțel — *arcurile* — avînd nodul către partea pe unde se introducea cheia; e lesne de văzut (fig. 49) că o dată intrate în corpul cilindrului, arcurile nu mai permiteau închizătorului să iasă din cilindru, deoarece capetele lor, flexibile, ocupau un spațiu mai larg decît orificiul de introducere a închizătorului.

Pentru a fi descuiat, se folosea o cheie specială (fig. 49/c), un astfel de exemplar fiind găsit de altfel în alt bordei (pl. VI/18; fig. 49/2); cheia era lucrată dintr-o bară de fier lățită, fiind prevăzută la unul din capete cu un mic mîner (care lipsește, vezi însă mînerele de chei de la pl. VI/13—14, 17, 20), iar celălalt, îndoit în unghi drept, avea un orificiu rectangular încadrat de patru mici decroșuri fasonate și pilite oblic pe margine, spre a aluneca lesne în interiorul corpului cilindric al lacătului. Introdusă în lacăt, cheia capta tija inferioară a închizătorului cu arcurile sale, strîngîndu-le pe acestea din urmă în orificiul rectangular și permițînd astfel închizătorului să iasă din cilindru.

Tipul de lacăt de la Coconi are strînse legături cu exemplarele cunoscute încă din feudalismul timpuriu; el *derivă din lacătele cilindrice*, semnalate la Dinogetia[99]; în Rusia veche, la Novgorod — unde a putut fi urmărită o largă gamă de astfel de lacăte — șase din ele aparțin tipului întîlnit la Coconi, dar sînt acolo datate către mijlocul veacului al XV-lea[100]. Sîntem de părere că lacătul de care ne-am ocupat a venit în așezare pe calea schimburilor comerciale și anume din Transilvania, unde iarăși se cunosc asemenea tipuri de lacăte[101].

Au mai fost găsite și *clanțe de fier* (pl. VI/16), iar despre numeroasele *scoabe de fier* (pl. VIII/3—5, 10) sîntem de părere că ele puteau servi, între altele, și ca apucători (mînere) de ușă. În sfîrșit, sumedenie de alte obiecte de fier în stare fragmentară, diverse tipuri de cuie etc. completează inventarele complexelor arheologice cercetate.

DIVERSE ACCESORII

Încălțăminte. Lucrate din piei de animale, deci perisabile, încălțările pot rareori fi subiect de discuție. Bănuim că *opinca* era cea mai răspîndită în masa țăranilor, unele obiecte de fier, ascuțite și îndoite la vîrf, fiind poate *suvacuri* pentru îngurzitul opincilor (operația de găurire a bordurilor pentru a se introduce șnururi sau curelușe, care păstrau forma opincii)[102]. Totuși o *potcoavă de fier* (pl. IX/7) ne arată că și cizma era folosită[103].

[99] I. Barnea, *Lacătele*, în *Dinogetia*, I, p. 76.

[100] B. A. Kolcin, *Железообработывающее ремесло Новгорода Великого*, în *MIA*, 65/1959, p. 84 și fig. 68/3 — lacăte de tip *E*. Schema lacătelor și (cheilor) din Rusia veche a fost publicată de autor și într-o lucrare mai veche, *Черная металлургия и металообработка в Древней Руси (домонгольский период)*, în *MIA*, 32/1953, p. 152—162, aici însă lacătele de care vorbim fiind încadrate în tipul Б (fig. 127, 130/3). Despre alte tipuri de lacăte rusești, cf. B. A. Ribakov, *Раскопки в Звенигороде (1943—1945)*, în *MIA*, 12/1948, p. 130 și fig. 3 (lacăte cilindrice), precum și R. L. Rosenfeldt, *Русские замки домонгольского времени*, în *KS*, XLIX/1953, p. 32 și urm. Omițînd acest lucru la locul cuvenit, vom aminti aici că B. A. Kolcin, *Железообработывающее*, p. 97 și fig. 82, publică un sfeșnic de fier din secolul al XV-lea, întru totul asemănător celor de la Coconi. De asemenea, Elena Busuioc ne informează despre un sfeșnic aproape identic, descoperit la Suceava (databil în același secol), mulțumindu-i și cu acest prilej.

[101] Este cunoscut faptul că fețele unor ferecături de *Evangheliare* redau scena Învierii lui Hristos, care simboliza totodată și spargerea încuietorilor iadului, și de aceea într-o subscenă figurează lacăte întregi sau sfărîmate, chei etc. Neputînd ilustra, în ceea ce ne interesează, cu ferecături mai vechi, vom aminti doar de ferecătura *Evangheliarului* din 1519, donat de Marcea postelnic mănăstirii Bistrița (Vîlcea); în micul medalion inferior este redat un *închizător de lacăt*, absolut identic celui descris de noi, distingîndu-se chiar și arcurile de oțel — vezi reproducerea la Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, I, Edit. Academiei, 1959, p. 894 și fig. 856, sau în *Ist. Rom.*, II, p. 734 și fig. 232. O bună reproducere și la Ștefan Ștefănescu, *Bănia în Țara Românească*, Edit. științifică, 1965, între p. 160—161. Virgil Vătășianu este înclinat să atribuie Munteniei locul atelierului de orfevrărie, săsesc bineînțeles (*op. cit.*, p. 899), documentele atestînd un astfel de atelier la Cîmpulung-Muscel. În mod cert, meșterii transilvăneni cunoșteau și făureau lacăte de tipul Coconi — vezi S. Goldenberg, *Clujul în sec. XVI. Producția și schimbul de mărfuri*, Edit. Academiei, 1958 („Biblioteca istorică", IV), p. 66 și urm. (un lacăt cilindric la p. 70—71 și fig. 5—7, cu sistem de construcție și de funcționare ca la exemplarul de la Coconi; datat de autor în secolele XIV—XV). În concluzie, se poate susține că lacătul de la Coconi provine, pe calea schimburilor comerciale, din Transilvania. De altfel, chiar documentele arată acest lucru, e drept mai tîrziu, dar aruncînd lumini în trecut: la 1505, Rădilă cumpără din Brașov nu mai puțin de 18 000 cuțite, apoi *lacăte*, sape, securi, coase ș.a., cf. Ștefan Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, Edit. Academiei, 1954, p. 166—171 și note (despre Rădilă, negustor din Cîmpulung, cf. și I. Bogdan, *RTR*, I, passim; a negustorit vreme îndelungată, între 1481 și 1508).

[102] Panait I. Panait, *Străulești*, p. 202 și fig. 102/1.

[103] Asemenea potcoave au fost socotite drept *pinteni primitivi*, folosiți în rîndurile oastei de țărani din vremea lui Ștefan cel Mare, cf. Mircea D. Matei și Lucian Chițescu, *Некоторые исторические выводы археологического исследования земляної крепости в Бырладе*, în *Dacia*, N.S., VII, 1963, p. 454—455 și fig. 8/12, 15—16, aserțiune discutabilă.

Îmbrăcăminte. Şi în această privinţă descoperirile sînt reduse la număr, găsindu-se doar cîţiva năsturaşi globulari, cei mai mulţi în morminte. Aceştia aparţin *tipului comun*, compus din două emisfere egale, sudate (goale în interior), una din ele fiind perforată pentru a se introduce o sîrmuliţă care, îndoită, forma urechiuşa de prindere.

Variantă: acelaşi tip, cu deosebirea că ambele emisfere sînt găurite, sîrmuliţa îndoită formînd urechiuşa de prindere, capetele fiind apoi scoase în afară şi nituite, rezultînd astfel în partea inferioară o mică bobiţă decorativă care avea şi rol funcţional (emisferele nu se mai dezlipeau atît de uşor). Din această variantă (pl. XIII/9), sau în legătură cu ea, derivă probabil tipul de năsturaş globular al cărui tipar a fost prezentat mai sus (pl. XIII/11), cu deosebirea că ultimul, fiind turnat, implica un consum sporit de metal. De altfel, în aşezare n-a fost găsit nici un nasture obţinut cu ajutorul acestui tipar[104]. O serie de alte accesorii — *cataramele* de pildă — aparţin deopotrivă elementelor de încălţăminte, îmbrăcăminte, cum şi de armură sau de harnaşament. Le vom prezenta totuşi în bloc, ţinînd seama însă de specificaţia de mai sus.

Piesele găsite se prezintă în diferite forme şi mărimi; unele au veriga foarte mică, adesea dreptunghiulară (pl. IX/5, 8, 22), trapezoidală (pl. IX/1), altele, de mărime mijlocie, cu una din laturi semiarcuită (pl. IX/3, 6), iar o cataramă are veriga aproape complet arcuită (pl. IX/2); în sfîrşit, au fost găsite şi exemplare mai mari, cum este o cataramă ovală (pl. IX/13) şi alta a cărei verigă, masivă, prezintă o formă pentagonală (pl. IX/18) sau dreptunghiulară (pl. IX/12). Una din piese este oarecum „decorată'' (pl. IX/1; XIII/12), iar de veriga alteia stă prinsă o plăcuţă îndoită şi prevăzută pe faţă cu un corp discoidal bombat, purtînd în centru un nit de prindere (pl. IX/3).

Piesele de harnaşament propriu-zise sînt puţine; cîteva *verigi rotunde* de diverse mărimi (pl. IX/9, 16, 20, 23), la care se adaugă piesa care servea la prinderea chingilor şeii (pl. IX/17) şi alte accesorii (pl. IX/19), sînt singurele găsite în aşezare. Tipul de *potcoavă de cai* este cel cunoscut pentru evul mediu, lucrat în atelierele locale: forma caracteristică, braţele avînd cîte trei găuri pentru fixarea *caielelor*, iar la capete obişnuitele „*cîie*'' îndoite, cum numesc azi fierarii satelor asemenea gheare. Redăm (în pl. IX/15, 21) două asemenea potcoave găsite la Coconi (faza *C*).

Piesele de armură. Printre cele mai tipice piese care atestă activităţile ecvestre ale locuitorilor din aşezarea medievală, se află *pintenii de fier*. În săpături au fost găsite 4 exemplare, în genere rău păstrate, aparţinînd aceluiaşi tip: pinten cu rozetă, cu variantele:

— Pinten de fier, turnat, cu braţe orizontale legate în arc frînt, semiovale în secţiune, lungi de 0,090 m (pl. IX/10; X/1); sub curbură, la partea inferioară, prezintă o muchie pronunţată, ascuţită. Extremităţile braţelor îndoite în jos, lăţite şi străbătute de cîte două orificii alăturate: de primul atîrna o plăcuţă romboidală cu ambele capete în cîrlig — sugerînd existenţa unei cureluşe *sous-pied* —, de cel de-al

[104] Aproape că nu există complex medieval, aşezare sau necropolă, în care să nu aflăm asemenea năsturaşi globulari, semn evident al largii lor răspîndiri teritoriale şi în timp — de bronz, de argint sau de aur, cf. Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 213; D. Berciu şi colab., *Şantierul arheologic Verbicioara — Dolj*, în *SCIV*, II, 1951, 1, p. 244; Al. Bărcăcilă, *Monede, podoabe de metal şi fragmente ceramice de la termele Drubelei şi din cimitirul medieval suprapus*, în *Materiale*, V, 1959, p. 781 şi fig. 4/2b; la Zimnicea, *în bordeie*, au fost găsiţi „15 butoni sferici pentru haine, de *exact acelaşi tip cu aceia care împodobeau îmbrăcămintea morţilor din cimitir*'' (I. Nestor şi colab., *op. cit.*, p. 101 — sublinierea ns., *N.C.*).

doilea fiind prinsă cu un cîrlig o altă plăcuţă, probabil dreptunghiulară, special tăiată la mijloc spre a se ancora de capătul cureluşei cu care se lega pintenul de căputa cizmei (pl. X/1). Din corpul unit al braţelor porneşte o tijă dreptunghiulară în secţiune, cu capătul în formă de bulb, lungă de 0,040 m şi parţial despicată în două; aici se află introdusă *rozeta*, un disc plin cu marginile zimţate scurt, prinsă într-un ax de fier petrecut prin bulb; rozeta măsoară un diametru total de 0,035 m (pl. X/1). A fost găsit în umplutura bordeiului nr. 38.

— Pinten fragmentar, cu braţele uşor arcuite pe verticală şi unite în unghi ascuţit, fiind prelungite pînă sub tija rozetei unde formează un triunghi plin; în raport cu traiectul braţelor, tija se află în unghi obtuz (pl. X/2). Rozeta — o stea cu şase raze pornind din centru. Stare rea de conservare, puternic oxidat. Găsit în bordeiul nr. 42.

— Pinten fragmentar, cu braţe subţiri, arcuite atît pe planul orizontal, cît şi pe cel vertical, imprimîndu-li-se o linie sinuoasă; unul din braţe lipseşte, iar cel păstrat în parte nu permite să-l apropiem de variantele *1—2*, în schimb, ca la exemplarul *2*, acelaşi triunghi plin sub tijă, rozeta lipsindu-i (pl. IX/14; X/3). Găsit în umplutura bordeiului nr. 64.

— Pinten de fier, turnat, cu braţele larg arcuite în jos, semiovale în secţiune, decorate pe faţă cu cîte patru incizii oblice. Partea inferioară, sub tija rozetei, prezintă o placă îngustă, festonată, element care are desigur un rol funcţional, deoarece limita jocul pintenului pe cizmă (pl. IX/11; X/4). Tija rozetei, lungă de 0,035 m, are la capăt un mic bulb, străbătut transversal de axul rozetei (aici o stea cu 6 raze). Găsit în umplutura superioară a şanţului III de apărare (secţiunea XXIV, 0,25 m); datează probabil din secolul al XV-lea.

Un al cincilea pinten, fragmentar — apropiat variantei a doua —, a fost găsit la suprafaţa aşezării de un sătean din Coconi (pl. X/5)[105].

ARMELE

În raport cu restul descoperirilor şi cu numărul bordeielor, armele semnalate în aşezare sînt relativ puţine, precumpănind vîrfurile de săgeţi (15 de fier, 2 de os), găsindu-se însă şi un vîrf de suliţă, unul de lance, garnituri din tecile unor săbii, cum şi două *bile de piatră*, care par a indica folosirea unor praştii (pl. IV/14—15).

1. *Vîrfurile de săgeţi* se împart în trei tipuri, după cum urmează:

a) *Săgeţi foliforme cu peduncul* — 6 exemplare; frunza este fie alungită, catenată (deci romboidală în secţiune), fie de formă rombică, plată (pl. XI/1—6; XII/3—4); legătura pedunculului cu frunza este marcată de o proeminenţă circulară. Exemplarele

[105] Din nou documentaţia istorică ne solicită atenţia asupra Transilvaniei, unde producţia pieselor de armură, a pintenilor în speţă, era larg dezvoltată; aici exista chiar şi o breaslă specializată, de *calcaristae* (Şt. Pascu, *op. cit.*). Pinteni similari, tipologic, celor de la Coconi au fost aflaţi în săpăturile din Maramureş, cf. Radu Popa şi Mircea Zdroba, *Şantierul arheologic Cuhea. Un centru voievodal din veacul al XIV-lea*, Baia Mare, 1966, p. 22—24 şi fig. 15, unde e citată şi bibliografia respectivă (între altele: I. Szendrei, *Ungarische Kriegsgeschichtliche Denkmäler*, Budapesta, 1896; G. Nagy. *A Szabolcsmegyei Muzeum Középkori sarkantyúi* (Pintenii medievali din Muzeul regiunii Szabolcs), în *AÉ*, VIII, 1898, p. 60—64). La sud de Carpaţi, amintim de descoperirile de la Tîrgşor (secolele XIV—XVI), în *Materiale*, VI, 1959, p. 742 şi fig. 13/2,4. Mulţumim şi aici lui Corneliu N. Mateescu, pentru preţioasele lămuriri date în privinţa pieselor de armură şi de harnaşament de la Coconi.

variază între circa 0,007 şi 0,011 m lungime, remarcîndu-se unul a cărui frunză este cu totul disproporţionată în raport cu pedunculul (pl. XII/3).

b) *Săgeţi cu vîrful piramidal şi cu tub de înmănuşare* — 1 exemplar; lungimea păstrată măsoară 0,072 m, inclusiv vîrful piramidal, de numai 0,020 m (pl. XI/11). De obicei, asemenea vîrfuri de săgeţi sînt puse în legătură cu folosirea arcurilor mai grele, dar mai ales a arbaletei.

c) *Săgeţi cu aripioare şi tub de înmănuşare* — 9 exemplare; lungimea oscilează între 0,050 şi 0,070 m, aripioarele mai subţiri sau mai groase, de obicei uşor arcuite şi ascuţite pe margine; un singur exemplar are aripioarele alungite pînă aproape de gura tubului de înmănuşare; de altfel cele mai multe din aceste vîrfuri se păstrează în stare fragmentară (pl. XI/7—9, 12—14; XII/5—6). Atragem atenţia asupra piesei găsite în M.1 (cimitirul nr. 3), care, deşi de acelaşi tip cu celelalte, prezintă unele detalii întrucîtva aparte: mai „plină" şi, cert, de dimensiuni mai mici (pl. XI/10; XII/7).

În sfîrşit, şi numai în bordeiul nr. 42, am găsit două vîrfuri de săgeţi retezate din corpul unui cerb, ambele lungi de 0,053 m, unul din exemplare însă avînd vîrful nefasonat (pl. XII/8), pe cînd cel de-al doilea prezintă capătul faţetat piramidal (pl. XI/17). Asemenea vîrfuri de săgeţi din os sînt cunoscute şi în alte părţi[106].

2. În groapa α, care a perforat unul din colţurile bordeiului nr. 64, am găsit un fragment dintr-un *vîrf de suliţă*, foliformă, păstrat pe o lungime de 0,091 m, lăţimea maximă măsurînd 0,032 m (pl. XI/18). Frunza, care va fi avut o lungime în jur de 0,090 m, prezintă pe fiecare parte o muchie abia pronunţată, longitudinală. Se păstrează şi un rest din peduncul, poligonal în secţiune, gros de 0,006 m. Avem de-a face cu o suliţă uşoară, lesne de mînuit.

3. Cît priveşte *sabia*, aceasta este indirect atestată prin cîteva garnituri de fier aparţinînd unor *teci* şi anume:

— *Manşon* şi *ramă*, primul de formă ovală (0,045 × 0,011 m), indicînd o lăţime a sabiei de cel puţin 0,040 m (pl. XI/15; XII/2), cea de-a doua, unită organic manşonului, fiind o foaie de fier îndoită semirotund; aşa cum a fost găsită (în umplutura şanţului II de apărare, la 1,90 m adîncime), rama măsura aproximativ 0,60 m şi prezintă în scobitura interioară urmele a două şipci de lemn, probîndu-se că teaca avea corpul de lemn, înrămat însă pe margine cu fier.

— *Vîrf de teacă* — sau *buterolă* —, lucrat dintr-o foaie de fier trapezoidală, îndoită astfel încît formează un corp tronconic aplatizat, dublat la vîrf de un corp mai mic în formă de bulb; pe faţă se păstrează urma unui orificiu, iar pe spate (incomplet încheiat) alte două orificii, toate servind fixării buterolei, prin cuie-nituri, de corpul tecii. Piesa — lungă de 0,055 m şi cu o lăţime maximă de 0,031 m — a fost decorată: cu incizii verticale pornind dintr-un cerc — pe bulbul terminal, şi cu o incizie verticală longitudinală, încadrată de alte incizii oblice, aşezate simetric — pe faţă (pl. XI/16). Găsit în umplutura bordeiului nr. 58, exemplarul aparţine aceluiaşi tip documentat la Zimnicea [107].

4. În sfîrşit, vom aminti de un *vîrf de lance* de fier, aflat în stare perfectă de conservare. Lungimea totală măsoară 0,495 m (pl. XII/1), piesa distingîndu-se prin următoarele componente:

[106] Cf. I. Barnea, *Arme şi piese de harnaşament*, în *Dinogetia*, I, p. 344 şi fig. 182/37—50, fig. 184/15—19. Săgeţi din corn de animal au mai fost găsite la Păcuiul lui Soare (*Materiale*, VI, 1959, p. 664 şi fig. 13/3, databile în secolul al XIV-lea).

[107] Două exemplare (inedite) expuse în colecţiile MNA.

— *frunza*, lungă de 0,343 m, lată de 0,012 — 0,062 m, terminată cu un spin în patru muchii, lung de 0,059 m; corpul frunzei este romboidal în secţiune;

— *tubul de înmănuşare* — sau *dulia* — avînd forma unui trunchi de con, are o lungime de 0,093 m şi un diametru maxim de 0,037 m;

— *urechea* tubului de înmănuşare, de fapt un adaos lucrat dintr-o bandă de fier lată de aproximativ 0,018 m şi care dublează capătul tubului de înmănuşare la exterior, ca un manşon, din care s-a modelat un alt spin prelung, lipit de tub şi parţial de tăişul lancei (pl. XII/1).

Condiţiile de descoperire ale acestei arme sînt din nefericire incerte; piesa ne-a fost semnalată de un sătean din Coconi care, la faţa locului, a indicat zona unde o găsise: surpătura malului spre iezer, aproximativ în preajma bordeielor nr. 2, 17 şi 66 (vezi planul general, fig. 5), şi de aceea nu ne putem pronunţa dacă o astfel de armă a aparţinut unuia din inventarele bordeielor amintite.

În parte, cel puţin, unele din aceste tipuri de arme puteau fi lucrate în atelierul din aşezare, dar trebuie să nu scăpăm din vedere ceea ce adesea am subliniat pînă acum şi anume, că prin relaţiile de schimburi comerciale cu Transilvania se importau şi arme, cum dovedesc numeroase documente din secolul al XV-lea [108].

OBIECTE DE PODOABĂ

Destul de reduse ca număr, obiectele de podoabă descoperite la Coconi se împart în trei categorii: podoabe de os, de sticlă şi de metal.

Podoabele de os se reduc de fapt la două *pandantive-amulete*, găsite în gropi menajere; e vorba de o specie minusculă de scoică marină (0,015 × 0,011 m) — *Monetaria L.* —, folosită ca talisman (ghioc) purtat la gît sau la mînă încă din timpurile străvechi (pl. XIII/5)[109]. De asemenea, o descoperire cu totul izolată ne arată că uneori se întrebuinţau ca mărgele şi vertebrele de peşti, tăiate pe margine şi perforate transversal.

Podoabele de sticlă sînt iarăşi puţine, fiind reprezentate doar de două mărgele — una foarte mică, de formă neregulată, de culoare verde-azur, iar a doua mai mare, în formă de butoiaş, de culoare albastru închis. Nu ne putem pronunţa asupra provenienţei acestor mărgele, întrucît pentru epoca feudalismului dezvoltat de la noi lipsesc studiile dedicate acestor podoabe [110].

[108] Astfel, în porunca lui Dan al II-lea, din 1422, se arată că braşovenilor nu li se va lua vamă de la „fier şi de la arcuri şi de la săbii" (*RTR*, I, p. 19, 20), iar Vlad Dracul, pretendent la 1432—1433, scria pîrgarilor din Braşov: „Deci vă rog ca pe nişte fraţi ai mei, gătiţi-mi o sută de puşti — пѹшке — cu toate cele de trebuinţă, şi arcuri cu săgeţi — лѹкwве съ стрѣламн — şi scuturi — щнтове — cît veţi putea mai multe" (*ibidem*, p. 62—63).

[109] Determinarea unor astfel de scoici (de către prof. Al. V. Grosu) la Alexandru Păunescu, *Sur la succession des habitats paléolithiques et postpaléolithiques de Ripiceni-Izvor*, în *Dacia*, N.S., IX, 1965, p. 30, unde se specifică aria de provenienţă şi anume zona indo-pacifică şi Africa de est. La Ripiceni, amuleta a fost găsită în mediu arheologic din secolul al IV-lea e.n. Astfel de scoici sînt folosite în aceleaşi scopuri (podoabe-amulete) în Serbia — cf. M. Ćorović-Ljubinković, *La nécropole slave de Brestovik*, în *Arch. Jug.*, II, 1956, p. 136 şi fig. 4 (sec. XII); în Rusia kieveană — cf. M. K. Karger, *Древний Киев*, I, Moscova—Leningrad, 1958, pl. XIX; în Dobrogea — E. Comşa, *Podoabele de corn şi os*, în *Dinogetia*, I, p. 325—326 şi fig. 171/23 (sec. XII), şi în Moldova medievală — I. Nestor şi colab., *Şantierul arheologic Suceava*, în *SCIV*, IV, 1953, 1—2, p. 363 (în şiragul de mărgele din M. 118 erau intercalate opt asemenea ghiocuri).

[110] Vezi însă o amplă clasificare a mărgelelor de la Dinogetia la E. Comşa, *Mărgelele de sticlă*, în *Dinogetia*, I, p. 315 şi urm., cu numeroase ilustraţii.

Podoabele de metal sînt însă ceva mai numeroase şi caracteristice din punct de vedere tipologic. E vorba de 7 *cercei* — şase din cupru şi unul din argint. Distingem trei tipuri principale:

Tipul I. Cercei primitivi, asemănători inelelor de buclă, lucraţi din sîrmă de cupru — o verigă simplă, tăiată (diam. 0,021 × 0,015 m), avînd unul din capete înfăşurat în spirală (pl. XIII/1), exemplar găsit în M. 4 din cimitirul nr. 1, avînd ca pereche un altul, stîngaci executat dintr-o simplă sîrmuliţă (pl. XIII/2). Originea acestor podoabe se pierde în a doua parte a mileniului I e.n.[111].

Tipul II. Cercei cu mărgele, în total patru exemplare în două variante:

1. Cercel de cupru, cu veriga rotundă în secţiune, tăiată (diam. total 0,036 m). În partea inferioară veriga străbate longitudinal o mărgică — obţinută prin sudarea a două semicapsule turnate; extremităţile mărgelei prezintă opt corpuri semisferice, aşezate simetric şi terminate în centru cu cîte o granulă; pe mijloc mărgeaua este încinsă de trei fire care imită o sfoară, iar baza corpurilor semisferice este şi ea înconjurată de un fir granulat; în sfîrşit, alte opt granule ocupă spaţiile libere de pe corpul mărgelei, iar veriga — de o parte şi de alta a mărgelei — este la rîndu-i înfăşurată cu un fir granulat foarte îndesat (pl. XIII/7). Găsit pe podeaua bordeiului nr. 29.

Destul de rare ca răspîndire, exemplarele de acest tip de cercel sînt totuşi cunoscute în orfevrăria medievală de tradiţie bizantină, trecută însă prin filiera popoarelor slave. Astfel, exemplare absolut identice ca mărime şi realizare artistică — din aur însă — au fost găsite în 1927 la Dobrogled, în zona Varnei, fiind precis datate cu groşi de la ţarul Serbiei Ştefan Duşan (1331 — 1355) contramarcaţi după anul 1346[112]. De asemenea, tipul de mărgea de la acest cercel este semnalat în numeroasa serie de podoabe bizantine cunoscute în Ungaria la Tokaj, în Serbia şi în alte părţi, începînd cu secolul al X-lea[113].

2. A doua variantă include *cerceii de cupru cu trei mărgele.* Doi din aceştia au fost găsiţi în M. 3 din cimitirul nr. 1 (pl. XIII/3), iar un alt exemplar în groapa din faţa cuptorului bordeiului nr. 39 (pl. XIII/6). Sînt de observat însă deosebiri stilistice la cele două tipuri de cercei: piesele din cimitir prezintă mărgele ajurate, una centrală alungită şi decorată cu cercuri de bobiţe, celelalte două mai mici, aproape sferice, despărţite de mărgeaua centrală de un fir înfăşurat pe verigă, pe cînd cercelul din

[111] Kurt Horedt, *Contribuţii la istoria Transilvaniei în sec. IV—XIII*, Edit. Academiei, 1958 („Biblioteca istorică", VII), p. 83 şi fig. 16/21: „Cercelul sau inelul de păr de la Gîmbaş, cu un capăt răsucit în formă de spirală, înfăţişează cel mai vechi prototip din Transilvania, al inelelor de păr atît de larg răspîndite mai tîrziu". Într-adevăr, piese similare s-au găsit în cimitirul din jurul catedralei vechi din Alba Iulia (*SCIV*, V, 1954, 1—2, p. 223 şi fig. 13/1—2, datate cu monede ungureşti din secolele XII—XIII); în Bulgaria, în necropola de la Lukovit (sec. XII—XIII pînă la 1375) — cf. St. Stancev şi Iv. Naceva, *Средневековен български некропол до Луковит*, în *Izvestiia-Institut*, XXIII, 1960, fig. 11. De asemenea, de acelaşi tip sînt podoabele găsite în cimitirul din faţa Cetăţii de Scaun din Suceava (*SCIV*, IV, 1953, 1—2, p. 361 şi fig. 27 — aici „inele de buclă", formate „dintr-o verigă simplă, cu o mică spirală la un capăt"; vezi şi *SCIV*, VI, 1955, 3—4, p. 768 şi fig. 12/7). Multe din mormintele de la Suceava aparţin primei jumătăţi a veacului al XV-lea, fiind datate, unele, cu monede de la Alexandru cel Bun.

[112] Aleksandr Kuzev, *Грошове на Стефан Душан с контрамарки* (Grosches d'Etienne Dusan à contremarques), în *ARH-Sofia*, III, 1961, 2, p. 14 şi fig. 1; în notă, se aminteşte că podoabe identice au fost semnalate la Divdiadovo, fiind publicate de Ivan Mollov, în *Izvestiia-Institut*, 1926/27, p. 301 şi fig. 120.

[113] Cf. M. Ćorović-Ljubinković, *Наушнице т. з. Токајског типа* (Les boucles d'oreilles à trois grains inégaux dites „boucles d'oreilles du type de Tokay"), în *RAD-Novi Sad*, 3, 1954, p. 86 şi fig. 9 (cercel aflat în colecţiile Muzeului Naţional din Belgrad, sec. XIV), publicat de autoare şi în *Bijoux communs aux Slaves du Sud et leurs variantes locales. Boucles et pendants d'oreilles*, în *Arch. Jug.*, III, 1959, p. 118 şi pl. XLIII/10 (aici însă, numit „de tip Čaćak").

bordei are mărgelele „pline'', lipite una de alta, iar decorul constă din „ochiuri'' și granule așezate simetric pe fiecare mărgea în parte. Ambele tipuri sînt însă comune aceleiași arii de civilizație bizantino-slavă [114].

Tipul III. Cercel de argint, găsit în zona de sud a așezării (secțiunea XI/1963, la adîncimea de 0,25 m). Este compus dintr-o verigă simplă (diam. total de 0,044 × 0,039 m), tăiată, înfășurată în partea inferioară de un fir, răsucit el însuși în prealabil și formînd ochiuri dese (pl. XIII/8). Tip de relativ largă circulație în evul mediu, el este ilustrat mai ales în necropolele din Bulgaria [115] și Serbia [116]; notăm că folosința lui este atestată și în Moldova, sub Alexandru cel Bun (1400—1432), de pildă la Cetatea Neamțului (inedit) [117].

Toate aceste obiecte de podoabă denotă, neîndoielnic, legăturile care au existat între Țara Românească și ținuturile învecinate, inclusiv cu sudul Dunării. În bună parte, deci, aceste podoabe se importau. Totuși, nu se poate exclude participarea directă a meșteșugarilor locali la făurirea podoabelor, chiar dacă se imitau numai modelele de factură bizantino-slavă. Fără îndoială, contribuția autohtonă va fi fost modestă, dar factorul potențial există: e dovedit, chiar la Coconi, de micul atelier al orfăurarului de care ne-am ocupat mai înainte.

MONEDELE

MONEDE BULGĂREȘTI

Gheorghe Terter I, țar bulgar (1280—1292)

1. — *Av.* Pe margine cerc perlat, vizibil parțial, în mijloc monograma țarului: **T** sprijinit cu bara verticală pe doi **Ρ** uniți cu o linie — cel din dreapta realizat, pentru simetrie, în negativ — ambii cu buclele pătrate; monograma semnifică — **Т⟨Є⟩ΡТ⟨Є⟩Ρ⟨Ь⟩**. În monogramă, în cîmpul de jos, sînt redate o stea cu 6 raze, iar sub ea o semilună.

Rv. Cerc perlat păstrat numai în partea inferioară, în mijloc vulturul bicefal cu aripile larg desfășurate, cu o cruce realizată între capete (fig. 50/1).

— Aramă. Starea de conservare foarte bună. Diam. 19/20 mm. Găurită. Descoperită în cimitirul nr. 2/1964, M. 13.

— Variantă necunoscută în numismatica bulgară [118].

[114] Tipuri de mărgele identice au fost găsite la podoabele din zona Severinului — cf. Lucian Roșu și Gheorghe Popilian, *Tezaurul medieval de Sușița*, în *Revista muzeelor*, I, 1964, 4, p. 329 și fig. 4; vezi și cerceii găsiți la Suceava, în *SCIV*, IV, 1953, 1—2, p. 361 și fig. 25/4—5.

[115] St. Stancev și Iv. Naceva, *op. cit.*, fig. 8/6, fig. 11.

[116] M. Ćorović-Ljubinković, *Brestovik*, fig. 4.

[117] Găsit în interiorul nucleului mușatin (1963, inedit). Dinu V. Rosetti ne informează în chip binevoitor asupra unor descoperiri similare la Cetățeni-Muscel.

[118] N. Constantinescu, *O monedă necunoscută*, cu prezentarea pe larg a descoperirii. Firește, moneda n-are nimic de-a face cu epoca cimitirului, ea fiind folosită doar în scopuri rituale la un secol după emitere. În acest sens este cazul să reamintim că practica abia menționată o întîlnim și mai tîrziu; de pildă, în necropola domnească de la Tîrgoviște (Curtea domnească), însuși Matei Basarab avusese în palmă o monedă emisă în 1610, deși moare la 9 aprilie 1654, iar doamna Elina, soția lui Matei Basarab (decedată în 1653), ținea în podul palmei o monedă emisă în 1527 (vezi articolul nostru din *Dacia*, N.S., XI, 1967, p. 306—307).

Ioan Sraţimir, ţar bulgar de la Vidin (1360—1365, 1369—1396)

2. — *Av*. Ţarul nimbat pe tron, încoronat, ţine în mîna dreaptă sceptrul terminat cu o floare de crin, iar în cea stîngă un sul (svitoc, volumen); sub tron — ale cărui braţe au cîte o floare de crin — o secure. Din legendă, între două cercuri perlate, se mai poate citi:

+ (Iω СРАЦ)ИМИР ЦР ББ

Rv. Bustul lui Iisus Hristos cu nimb cruciat, încadrat de iniţialele **IC — XC**; dedesubtul bustului o ramură. Între două cercuri de perle, legenda:

(+ Iω СРА)ЦИМИР ЦР ББ (...) (fig. 50/2)

— Aspru de argint. Starea de conservare bună. Diam. 16 mm. Găsită în gr. nr. 18 din suprafaţa G 1/1962.
— N.A. Muşmov, nr. 177 [119].

Ioan Şişman, ţar bulgar de la Tîrnova (1371—1393)

3. — *Av*. Rest din monograma ţarului: **Ш**, reconstituită:

Ш[(ИШМАНЬ) Ц(А)Р(Ь)]

Rv. Cruce cu braţe egale, avînd în fiecare canton cîte trei globule (se păstrează doar reprezentarea unuia din cantoane) (fig. 50/3).
— Aramă. Rău conservată, ştearsă. Diam. 15/17 mm. Găurită (a fost destinată probabil unei înhumări, sau a fost purtată în salbă). Găsită în umplutura bordeiului nr. 19, 1961.
— N. A. Muşmov, probabil nr. 209—210.

MONEDE VECHI ROMÂNEŞTI

Dan I al Ţării Româneşti (1383—1386)

4. — *Av*. Cerc perlat pe margine, în mijloc scutul despicat; din legendă se poate citi:

+ Iω ДАНОꙊ ВОЄБ...

Rv. Cerc perlat pe margine, în mijloc scutul despicat, iar legenda:

+ Iω ... ОVО...

— Ducat de argint. Rău păstrată, fragmentară. Diam 15 mm. Găsită în gr. nr. 2, suprafaţa G 3/1962, suprapusă de M 5 şi M 6 din cimitirul nr. 2.

[119] Ileana Băncilă, *Din numismatica lui Ioan Sracimir*, în *SCN*, II, 1958, clasa III, varianta 1, grupa A, tabel 80—81.

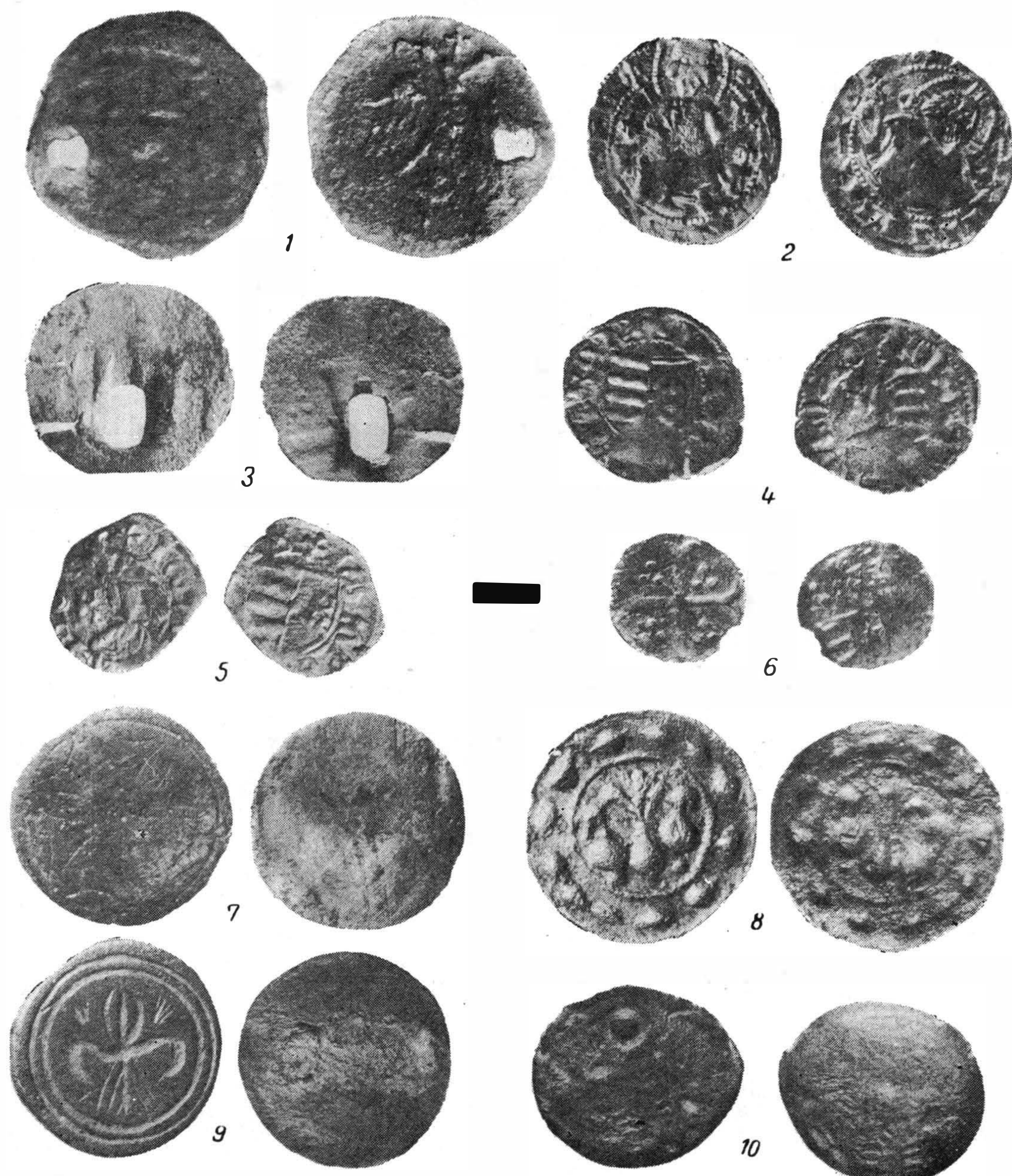

Fig. 50. — Coconi. Monede şi sigilii găsite în săpături (nr. 10, piesă de plumb).

5. — *Av.* Cerc perlat pe margine, în mijloc scutul despicat, cu sigla θ în cîmpul din stînga. Legenda:

+ Iω ДАНОУ ВОЄВОДА

Rv. Cerc perlat pe margine, în mijloc scutul despicat, cu sigla Р în cîmpul din dreapta. Legenda:

+ Iω ДАНОУ ВОЄВОД (fig. 50/4)

— Ducat de argint. Starea de conservare bună. Diam. 14/16 mm. Găsită în gr. nr. 18, suprafaţa G 1/1962, împreună cu moneda nr. 2 [120].

Mircea cel Bătrîn al Ţării Româneşti (1386—1418)

A. EMISIUNI DIN ANII 1386—1396

6. — *Av.* Scut despicat, cu sigla К în cîmpul din stînga. Din legendă se poate citi:

+ Iω МР...В..

Rv. Cerc perlat pe margine, în cîmp coiful şi pe el acvila ţării spre dreapta, cu ciocul întors către crucea de la începutul legendei. Lîngă pieptul acvilei din nou sigla K. Din legendă se citeşte:

+ Iω М...О.А (fig. 50/5)

— Argint. Starea de conservare relativ bună. Diam. 11/13 mm. Găsită în gr. nr. 13, suprafaţa G 1/1962.

— Oct. Iliescu, p. 305, ducaţi, tipul comun, legenda slavă, seria a V-a [121].

B. EMISIUNI DIN ANII 1396—1418

a) DUCAŢI

7. — *Av.* Efigia voievodului, foarte prost păstrată. Din legendă nu se mai păstrează nimic.

Rv. Cerc perlat, parţial păstrat, cu bustul lui Iisus Hristos şi iniţialele **IC-XC**, legenda neciteaţă.

[120] Octavian Iliescu, *Cu privire la problema realizării unui « corpus » al monedelor feudale româneşti*, în *SMIM*, I, 1956, p. 304, ducaţi tipul comun, legenda slavă, seria a III-a.

[121] Siglele К — К (avers şi revers) sînt folosite şi în emisiunile lui Dan I şi Mircea cel Bătrîn (asociaţi), ducaţi cu legenda slavă — O. Iliescu, *op. cit.*, p. 304, seria I; aceleaşi sigle se regăsesc în emisiunile bilingve (slavă-latină) ale ducaţilor lui Mircea voievod (*ibidem*, p. 306), precum şi în ale lui Vlad I Uzurpatorul (1394—1396) (*ibidem*, p. 307, seria a VI-a).

— Argint. Rău păstrată, fiind trecută prin foc. Găsită în groapa nr. 11, suprafaţa G 1/1962.

— Oct. Iliescu, p. 306, tipul 2, seriile I-III [122].

b) BANI

8. — *Av.* Cerc perlat pe margine, în cîmp o cruce cu braţele egale, avînd capetele terminate în ancoră; în cele patru cantoane cîte un grup de trei globule. Anepigrafă.

Rv. Cerc perlat, cu scut despicat în mijloc, purtînd în cîmpul din stînga o stea cu 5 raze, iar deasupra scutului o acvilă cu ciocul îndreptat către o cruce. Un grup de trei globule lîngă pieptul acvilei. Anepigrafă (fig. 50/6).

— Argint. Foarte bine păstrată. Diam. 11 mm. Găsită în M. 12 din cimitirul nr. 2, 1964. Variantă necunoscută (cu stea în cantonul scutului).

— Oct. Iliescu, p. 307, II, seria a II-a.

MONEDE DIN SECOLUL AL XVI-lea

TURCEŞTI

9. — *Mangîr* de la sultanul Selim I (1512—1521)

— Aramă. Foarte bine păstrată. Diam. 15/18 mm. Găsită în suprafaţa R/1964, la adîncimea de 0,24 m.

UNGUREŞTI

10. — Dinar de la regele Ungariei Ferdinand I (1526—1563)

— Pe avers, anul de emisiune: 1563 [123].

INELE-SIGILII

Cu prilejul săpăturilor efectuate în aşezare, în diverse locuri am găsit cîteva inele sigilare — trei la număr. Le prezentăm în ordinea vechimii lor, sugerată de condiţiile de descoperire.

1. Placă discoidală de aramă, diam. 17 mm; pe faţă, un cerc incizat pe margine care înscrie o rozetă cu şase petale, fiecare străbătută longitudinal de o linioară; la rîndul lor, petalele sînt unite — în ghirlandă — de linii arcuite (fig. 50/7). Veriga inelului lipseşte, dar pe spate se păstrează urmele locului de sudură. Găsit pe podeaua bordeiului nr. 61, la adîncimea de 1,15 m (vezi fig. 32).

[122] Moneda prezintă o importanţă particulară, întrucît groapa în care a fost găsită (nr. 11) perforează la rîndu-i o alta mai veche. În consecinţă, moneda datează faza *C* a aşezării, căci groapa mai veche aparţine fazei *A* şi nu fazei *B*, pentru simplul motiv că în faza *B* exista pe acel loc cimitirul nr. 2.

[123] Nici aceste ultime două monede nu au vreo legătură cu locuirea medievală de pe Căldarea, demult dispărută la data celor două emisiuni. Prezenţa acestor monede care au circulat în Ţara Românească trebuie legată de perioada cînd iezerul Mostiştea începuse a fi disputat între marii feudali, cum vom vedea mai jos, în cap. VI.

2. Placă discoidală de aramă, diam. 19 mm, faţa decorată „*au repoussé*" — între două cercuri concentrice, un şir de 12 bobiţe alungite, iar în cîmpul cercului mic o reprezentare stilizată, ce pare a fi un pom, încadrată de două păsări (?) — fig. 50/8. Şi la acest exemplar lipseşte veriga. Găsit în umplutura şanţului II de apărare, la adîncimea de 1,60 m (secţiunea XI/1963).

3. În sfîrşit, placă discoidală de aramă, diam. 17 mm; faţa este decorată, prin incizie, cu două cercuri concentrice apropiate avînd înscris în cîmp un motiv oarecum floral (fig. 50/9). Veriga lipseşte. Găsit de asemenea în umplutura şanţului II de apărare, dar în secţiunea IX/1963, la adîncimea de 1,95 m [124].

Pe marginea celor de mai sus, se cuvine a fi menţionată şi o altă descoperire din aşezarea de la Coconi, asupra căreia însă am rămas cu totul nelămuriţi. Este vorba de o *piesă de plumb*, ovală (15 × 17 mm), groasă de 3—4 mm şi care prezintă pe faţă următoarele elemente: pe margine, „cerc" uşor adîncit, şi în cîmp, *în relief*, o globulă sub care se află o cruciuliţă cu braţele egale, alături de cîteva bobiţe. De asemenea, tot în relief, abia se distinge în cîmpul din stînga imaginea literiformă Y(?) (fig. 50/10). Piesa a fost găsită în secţiunea XIII/1963 (vest), la adîncimea de 0,28 m, în stratul de depunere din faza *C*.

Ne întrebăm dacă nu cumva această piesă de plumb, prin prezenţa motivelor semnalate, copiază un tip de monedă care circula în Ţara Românească în vremea lui Mircea cel Bătrîn, poate o monedă bulgărească din secolul al XIV-lea; în sfîrşit, ne întrebăm dacă piesa de la Coconi nu ne-ar indica eventual ceva din *sistemul ponderal* al vremii, despre care se ştiu atît de puţine lucruri.

[124] Asemenea inele sigilare sînt cunoscute în lumea satelor medievale din Ţara Românească — la Verbicioara (D. Berciu şi colab., *op. cit.*), la Gurueni-Teleorman — cf. N. Constantinescu şi Al. Marinescu, *În problema satelor medievale de pe Vedea şi Teleorman : descoperirile arheologice de la Gurueni şi Orbeasca de Jos*, în *Revista muzeelor*, III, 1966, 1, p. 71—73. Un studiu mai larg (poate chiar un catalog) asupra acestor inele-sigiliu din evul mediu românesc ar fi deosebit de util.

IV. CERAMICA MEDIEVALĂ

Ne propunem o expunere mai largă asupra acestui important domeniu care priveşte cultura materială munteană — şi aceasta din trei motive : *mai întîi*, descoperirile de la Coconi sînt nu numai de o bogăţie şi varietate rar întîlnite, dar şi reprezentative pentru epoca respectivă şi, fapt de maximă importanţă, ele ilustrează producţia olăriei chiar în sînul aşezării ; *în al doilea rînd*, spre deosebire de ceramica uzuală din Moldova, de pildă, pe care o cunoaştem acum în amănunte — datorită unor preţioase studii apărute[125] — , aceea din Ţara Românească a rămas pînă în prezent în afara unei atenţii speciale (exceptînd unele vagi consideraţii, neacoperite însă de o ilustrare adecvată), totul dirijîndu-se cu precădere asupra ceramicii smălţuite[126] ; *în al treilea rînd*, expunerea noastră va fi largă şi pentru motivul că, în genere, ceramica de la Coconi — coroborată cu numeroasele descoperiri înregistrate în alte părţi ale Munteniei şi Olteniei — permite confruntări semnificative cu restul provinciilor istorice româneşti, din care se degajă concluzia că olăria munteană devansează cu circa un secol producţia similară din Moldova şi Transilvania şi faptul se cere explicat[127].

În discuţia care urmează, pornim de la premisa că valoarea documentară a ceramicii, ca instrument de cunoaştere a lumii medievale, este în afară de orice îndoială, cu condiţia să acordăm atenţia ce se cuvine circumstanţelor de descoperire. Căci,

[125] Cităm contribuţiile mai noi, în ordinea apariţiei : Trifu Martinovici, *Contribuţii la cunoaşterea ceramicii din a doua jumătate a secolului al XV-lea de pe teritoriul Sucevei*, în *Materiale*, IV, 1957, p. 361—372 ; Gh. Diaconu şi N. Constantinescu, *Cetatea Scheia. Monografie arheologică*, Edit. Academiei, 1960 („Biblioteca de arheologie", III), cap. *Ceramica* ; Mircea D. Matei, *Die graue Keramik von Suceava und einige archäologische Probleme des 14. und 15. Jh.*, în *Dacia*, N.S., VI, 1962, p. 357—386 ; Elena Busuioc, *Ceramica locală de uz casnic din secolul al XIV-lea de la Suceava*, în *SCIV*, XVI, 1964, 1, p. 85—102 (partea I) şi XV, 1964, 2, p. 205—224 (partea a II-a) ; idem, *Ceramica de uz comun — nesmălţuită — din prima jumătate a secolului al XV-lea de la Suceava*, în *SCIV*, 17, 1966, 2, p. 299—309 etc.

[126] Corina Nicolescu, *Ceramica smălţuită din sec. X—XV în lumina ultimelor cercetări arheologice*, în *SCIA*, VI, 1959, 2, p. 75—102 ; idem, *La céramique émaillée du Moyen Age à la lumière des dernières recherches*, în *Byzantinoslavica*, XXI, 1960, nr. 2, p. 260—273 ; în fine, C. Nicolescu şi R. Popa, *La céramique émaillée des XIII-e et XIV-es. de Păcuiul-lui-Soare*, în *Dacia*, N.S., IX, 1965, p. 337—350. Date generale se găsesc şi în lucrările lui Barbu Slătineanu, *Ceramica românească*, Bucureşti, 1938 şi *Ceramica feudală românească şi originile ei*, E.S.P.L.A., 1958, p. 46 şi urm.

[127] Am consemnat acest decalaj tehnico-stilistic în raportul asupra săpăturilor de la Tîrgşor, în *Materiale*, VI, 1959, p. 742 ; cf. şi articolul nostru, *Contribuţii la cunoaşterea ceramicii bizantine de la Cetatea Albă* (*Belgorod-Dniestrovski*), în *SCIV*, X, 1959,2, p. 447.

socotim, e amăgitor să ne închipuim — şi practica arheologică o probează la fiecare pas — că un produs ceramic se datează prin el însuşi, tipologic, că el poate fi abstras din mediul din care provine. Nici un studiu bazat numai pe criterii tipologice, cu toate valenţele unei cercetări moderne — inclusiv punerea sub lupă şi determinările mineralogice —, nu va fi altceva decît o operă de simplă rutină dacă nu se va baza şi pe faptul de observaţie în teren, pe contextul arheologic-stratigrafic precis delimitat, ceea ce, de altfel, este valabil pentru orice material arheologic.

Din fericire, ceramica medievală de la Coconi prezintă avantajul că a fost găsită în complexe închise, bine definite (bordeie, gropi menajere, cuptoare de ars oale etc.) şi relativ bine datate. Iată de ce clasificările cu care operăm — şi ele nu pot fi decît pe baze tipologice — sînt justificate aici, dar ele depăşesc, cum vom vedea, simplele restituiri ipotetice.

Schema de clasificare a ceramicii medievale de la Coconi include, în linii mari, două categorii:

1. Ceramica uzuală
2. Ceramica smălţuită

În fapt, am simplificat mult lucrurile, deoarece constatăm în aşezare şi un lot destul de numeros care cuprinde vase în forme şi tipuri din prima categorie, folosindu-se însă parţial smalţul, şi invers, aflăm vase care se încadrează în tipurile celei de-a doua categorii, dar ele sînt nesmălţuite. Ceramica smălţuită prezintă trăsăturile ei distincte şi de aceea nu poate fi tratată decît separat. Prin aceasta n-am vrea să fim înţeleşi că socotim neuzuală ceramica smălţuită, cum greşit, credem, se procedează, spunîndu-se despre ceramica smălţuită că ar fi „de lux", în ciuda datelor arheologice care arată tocmai faptul contrar: frecvenţa din ce în ce mai largă a acestei ceramici smălţuite, inclusiv în lumea satelor medievale; la Coconi nu există bordei care să nu fi avut în folosinţă un număr mai mic de 3—4 vase smălţuite.

1. CERAMICA UZUALĂ

Numim astfel grupurile de vase de uz comun, obişnuite în orice aşezare medievală rurală sau urbană, olărie cunoscută şi sub numele de „*vase de bucătărie*". Cu excepţiile pe care le vom semnala, asemenea vase nu cunosc smalţul.

Caracteristici tehnice. Ceramica uzuală este lucrată de olar numai la roata rapidă de picior, dintr-o pastă omogenă, compactă — rezultat al amestecului argilei cu degresantul (nisipul) şi cu apa —, mai mult sau mai puţin bine arsă în cuptorul de oale[128]. În funcţie de acest degresant dozat în compoziţia argilei, suprafaţa exterioară a

[128] Rolul degresantului, în genere nisipul, este de a micşora plasticitatea argilei, implicit contracţiile pastei (înainte de ardere sau în cursul acesteia). De la sine înţeles, şi şamotul însuşi poate fi folosit ca dregresant, experienţa milenară dovedind-o — de pildă, folosirea cioburilor pisate în ceramica unor culturi străvechi (olarii de azi numesc „frită" aceste cioburi pisate) — cf. S. Solacolu, *Tehnologia materialelor de construcţie*, Curs litografiat, Edit. Politehnicii, Bucureşti, 1941, capitolul *Materiale ceramice*; pentru *frită*, vezi B. Slătineanu, P. H. Stahl şi P. Petrescu, *Arta populară în R.P.R. Ceramica*, E.S.P.L.A., 1958, p. 365.

vaselor se prezintă fie netedă la pipăit, fie cu asperităţi şi în consecinţă cu un grad mai mare sau mai mic de porozitate. Pentru a acoperi tocmai aceşti pori, se proceda adesea la lustruirea cu o piatră a suprafeţelor exterioare, rezultînd şi un plăcut efect ornamental. Întreaga ceramică de la Coconi este de culoare roşie — cu tonuri diferite —, cu alte cuvinte ea a fost coaptă numai în cuptoare cu tiraj de aer (aşa numita *ardere oxidantă*), tip căruia îi aparţin şi cuptoarele găsite în aşezare; de regulă, însă, miezul pastei este în spărtură de culoare cenuşie [129]. Tonurile cenuşii, uneori bătînd spre negru, ale multor vase sînt datorate *arderii secundare*, respectiv incendiilor care au mistuit locuinţele şi inventarul acestora, cum şi focului de la vatra sau cuptorul din interiorul bordeielor; prin folosinţă repetată, flacăra şi fumul vetrei au schimbat în cenuşiu şi chiar în negru culoarea iniţială a vaselor, bineînţeles pe părţile expuse focului şi doar în cazul acelor forme ce serveau la fiertul mîncării.

Turaţia roţii olarului a imprimat suprafeţei interioare a pereţilor un profil ondulat, iar fundurilor prezenţa acelor cercuri concentrice ce se deplasează către margine, transformate într-o spirală — semn al dezlipirii vasului de pe discul roţii, cu ajutorul unei sforicele. Foarte multe vase au fost ulterior finisate, mai ales în zona inferioară, cu o lopăţică de lemn sau cu un cuţít.

FORMELE

Vasele de care ne ocupăm erau destinate a servi la fiertul şi servirea mîncărilor, la băut sau pentru păstratul lichidelor etc. De aceea *formele* întîlnite în ceramica uzuală sînt foarte variate: borcanul, oala cu toartă, cana, ulciorul, farfuria ş.a., apoi nenumărate tipuri de vase mai mici, cum vom vedea îndată.

Borcanul este un vas fără torţi, de dimensiuni variabile; corpul se prezintă de obicei ovoidal, curbura pereţilor fiind pronunţată mai ales în zona umerilor, din care se dezvoltă gîturile, scunde sau înalte. Grosimea pereţilor diferă de la un exemplar la altul, dar se observă tendinţa de îngroşare a lor către fund, acestea din urmă fiind aproape întotdeauna plate. Gura, cu pereţii arcuiţi şi uşor evazaţi, măsoară constant diametre mai mari decît ale fundurilor, dar mai mici în raport cu cele ale curburilor maxime (cu o excepţie), vasele dezvoltîndu-se în înălţime (vezi pl. XIV/1—2, 4—5; XVIII/5; XX/6).

Spre exemplificare, vom preciza că un borcan găsit în bordeiul nr. 57 este înalt de 0,165 m, iar cele trei diametre amintite măsoară: 0,124 m (gură), 0,147 m (pîn-

[129] Desigur, împărţirea ceramicii în categoriile *roşie* şi *neagră* este mai mult decît convenţională, dacă avem în vedere tonurile atît de variate în care se prezintă fiecare specie ceramică; dacă este luată însă în considerare latura tehnică, atunci împărţirea amintită are în vedere *tipul de cuptor*, procedeul de ardere a vaselor. Or, ceramica neagră este arsă în atmosferă *reducătoare*, cuptorul fiind înfundat, iar fumul pătrunzînd în porii ceramicii îi dau tocmai nuanţa neagră, cenuşie etc. Dimpotrivă, ceramica roşie este arsă în atmosferă *oxidantă*, aerul circulînd liber în cuptorul care este prevăzut cu o gură de aerisire. După caz, cînd arderea este incompletă, miezul vaselor prezintă o tentă roşietică la ceramica arsă reducător, şi una neagră-cenuşie la ceramica arsă oxidant. Cf. B. Slătineanu, *Ceramica românească*, p. 10 şi nota 2; idem, *Ceramica feudală*, p. 175; Trifu Martinovici, *op. cit.*, p. 363; *Ceramica neagră*, în *SCIA*, I, 1954, 1—2, p. 44. Mai nou, cu referire la ceramica din Ungaria, G. Duma, *Der Brand von unglasierten schwarzen Tonwaren in Töpferbrennöfen*, în *Acta ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae*, XII, 1963, p. 367—405.

tec) şi numai 0,079 m (fund); un alt exemplar, cel mai mare găsit în aşezarea medievală de la Coconi (din inventarul bordeiului nr. 36), este înalt de 0,290 m, diametrul gurii măsoară 0,190 m, al curburii maxime 0,240 m, iar al fundului 0,105 m (pl. XIV/5); în sfîrşit, întîlnim şi exemplare destul de mici — cum este acela din bordeiul nr. 33, înalt de numai 0,130 m, larg la gură de 0,117 m, cu diametrul curburii maxime de 0,119 m şi al fundului de 0,068 m. Într-un singur caz, şi anume la un borcan păstrat în stare fragmentară şi găsit pe fundul şanţului I de apărare, din desenul-reconstituire rezultă o ciudată coincidenţă dimensională: înălţimea vasului, lărgimea gurii şi diametrul curburii maxime măsoară toate 0,147 m (pl. XIV/3).

Decoraţia borcanelor este simplă sau poate lipsi; cînd există, ea constă din incizii practicate sub umeri şi pe pîntec (pl. XIV/1, 3, 4). Aceasta este însă o împodobire suplimentară a borcanului, căci, socotim, elementul decorativ şi totodată detaliul morfologic cel mai mobil este buza, mai exact profilul acesteia. Într-adevăr, constatăm o serie numeroasă de asemenea profile, în variante multiple, fiecare însă — pe lîngă rolul funcţional — concentrînd prin arhitectura sa anumite elemente decorative.

Cu excepţia unor profile simple şi rar înregistrate la Coconi (pl. XV/4), buzele borcanelor sînt variante ale tipului numit adesea „*cu streaşină*", de veche origine[130], prezent în aşezarea noastră chiar între produsele olarului care a folosit cuptorul nr. 3 de ars oale: buză cu profil arcuit, evazat, cu marginea teşită oblic şi ca atare triunghiulară în secţiune (pl. XV/8). Un asemenea profil evoluează apoi foarte divers, stilistic, căpătînd însă întotdeauna sub buză o nervură trasă din pasta vasului: abia schiţată uneori (pl. XV/1—3, 7, 9; XVI/8), nervura devine tot mai pronunţată şi ajunge deseori a fi ca o muchie extrem de ascuţită pe margine, stînd deobicei în poziţie uşor oblică faţă de săgeata perpendicularei pe gură, de unde şi imaginea de „streaşină" pe care o îmbracă (pl. XV/6, 10—11; XVI). Evident, din considerente de ordin estetic (dar şi datorită roţii olarului), colacul buzei prezintă nu de puţine ori cîte o mică şănţuire la exterior, oferindu-ni-se exemplare de adevărat rafinament (pl. XV/5; XVI/9—10).

Oala cu toartă, alături de borcan, este forma de vas cea mai răspîndită în ceramica medievală de la Coconi (ambele reprezentînd mai mult de 70% din totalul vaselor, întregi sau fragmentare, găsite în cursul săpăturilor arheologice); în numeroase bordeie (nr. 19, 64, 33, 4 ş.a.) au fost găsite cîte 4—5 pînă la 14 exemplare de oale care au putut fi întregite. Vasele sînt de mărimi şi capacităţi diverse: cel mai mic exemplar, găsit în bordeiul nr. 26, are o înălţime de 0,120 m (pl. XXII/7), iar cel mai mare, din inventarul bordeiului nr. 10, măsoară o înălţime de 0,273 m (pl. XXIV/7); în medie, însă, înălţimea oalelor cu toartă oscilează între 0,170 şi 0,200 m.

130 Margareta Constantiniu şi Panait I. Panait, *O aşezare feudală timpurie la Băneasa-sat*, în *Cercetări arheologice în Bucureşti*, II, 1965, p. 134 şi fig. 50/6,9—12 (subliniindu-se că în ceramica respectivă, care datează din secolul al X-lea, se fac simţite remanenţele stilistice din ceramica secolelor III—IV e.n.); vezi şi Eugenia Zaharia, *Dridu*, pl. III/8, IV/3, 7, 13, 19, IX/11 etc. În schimb, despre profile asemănătoare sau chiar identice, cf. Maria Comşa, *Săpăturile de la Bucov*, în *Materiale*, V, 1959, p. 497—498 şi fig. 2/2, 48, unde se afirmă în esenţă: vasele sînt de tip slav şi s-au dezvoltat din urnele de tip Praga. Ne amintim totuşi că s-au exprimat rezerve în ce priveşte derivarea ceramicii din aşezările slave întărite (*Burgwallkeramik*) din aşa numitul *tip Praga*, ceramica acestuia din urmă fiind primitivă, fără decor şi lucrată cu mîna, pe cînd prima este evoluată, are o decoraţie şi cunoaşte roata olarului; pe de altă parte, cronologia tipului Praga prezintă fluctuaţii — Borkovský plasînd-o în sec. IV—V, Poulik şi Korošec între secolele al V-lea şi al VII-lea, iar tipul însuşi, aşa cum admit aproape unanim specialiştii, se leagă de cultura La Tène, în timp ce Burgwallkeramik se rataşează ceramicii provinciale din antichitatea tîrzie — vezi discuţiile de la Ljubo Karaman, *Glossen zu einigen Fragen der slawischen Archäologie*, în *Arch. Jug.*, II, 1956, p. 101—110.

Examinînd acum arhitectura oalelor cu toartă, particularităţile stilistice, e de observat: pereţii simetric înclinaţi şi uniform îngroşaţi spre fund şi gură (aşadar, trăsături comune şi borcanelor); fundurile — plate sau uşor concave — cu diametre mai mici decît ale gurilor, deci tot ca la borcane; totuşi, oalele cu toartă prezintă trăsături deosebitoare în ce priveşte corpul propriu-zis al vasului: astfel, multe exemplare au linia corpului înscrisă în forme pronunţat bitronconice (pl. XVII/6; XVIII/1; XVIII/1; XXII/2; XXIV/2—3, 5, 10), iar alteori larg rotunjite, chiar „sferoidale" (pl. XVIII/4; XXII/1, 4; XXIV/1) şi, în consecinţă, au umerii lin boltiţi.

Torţile, mai întotdeauna în bandă lată — deci ovale în secţiune —, sînt aplicate cu un capăt fie direct pe marginea superioară a buzei, fie imediat sub buză, iar celălalt capăt este fixat de corpul bombat al vasului, deasupra sau dedesubtul curburii maxime. Forma acestor torţi este de cele mai multe ori de arc (foarte rar supraînălţat, depăşind deci linia superioară a buzei), dar întîlnim şi torţi care îmbracă forme cvasi rectangulare (pl. XXII/1, 6; XXIII/4; XXIV/9). Precizăm că oalele de la Coconi au o singură toartă.

Ornamentarea obişnuită constă din incizii orizontale executate în pastă crudă şi aplicate, izolat sau în registre, pe buze, umeri etc. Multe vase sînt decorate cu asemenea incizii începînd de la gît şi continuînd neîntrerupt pînă la curbura maximă (pl. XXII/ 2, 6; XXIII/2, 4; XXIV/2, 5—6, 9—10). Este de subliniat că numai pe un singur exemplar (găsit fragmentar în gr. nr. 11, suprafaţa G/1962) întîlnim un decor combinat: registre de *incizii orizontale* alternînd cu un şir de *alveole executate cu unghia* şi *o linie ondulată* (pl. XXVII/6).

Schema tipologică a oalelor cu toartă de la Coconi, pe care o ilustrăm mai jos, are în vedere numai specificul buzelor, deoarece în cuprinsul ei a trebuit să includem numeroase exemplare păstrate în stare fragmentară. De aceea am fost nevoiţi să facem abstracţie aici de variantele de formă, de decor, torţi etc. (Am fost chiar tentaţi, la un moment dat, să introducem în nomenclator şi noţiunea de *oală-borcan*, voind să subliniem şi în acest mod nu numai faptul, dovedit istoriceşte, că oala este la origine un borcan căruia i se adaugă o toartă, ci şi prezenţa unor forme şi profile de oale care nu se deosebesc prin nimic de clasicul borcan — cf. mai ales pl. XXII/3,5; XXIV/5; XXVI/1, 9 etc.). Ca atare, împărţim oalele cu toartă în următoarele grupe tipologice:

a) Sînt incluse aici vasele cu gît înalt (uneori chiar excesiv), avînd pereţii subţiri, drepţi sau arcuiţi uşor şi evazaţi; marginea buzelor se prezintă fie teşită oblic spre interior (pl. XXV/1—3, 5, 9), fie rotunjită (pl. XXV/4, 8, 10—11). De obicei, la baza gîtului se află o şănţuire superficială sau chiar o nervură (pl. XVII/2). Cînd există, decorul constă din benzi orizontale canelurate care acoperă, parţial sau în întregime, suprafaţa exterioară a buzei şi gîtului (pl. XVII/2, 5). Vasele din această grupă sînt semnalate în toate complexele de locuit care aparţin fazei *A* a aşezării medievale, dar persistă şi în cîteva din fazele *B* şi *C*. Acest tip de oală este foarte răspîndit, în cursul secolului al XIV-lea, în Cîmpia Română (Zimnicea, Frumoasa ş.a.) şi în general în spaţiul carpato-dunărean (mai ales în Bulgaria)[131].

[131] N. Constantinescu, *Le stade*, p. 268 şi fig. 2/3 (Zimnicea); idem, *Contribuţii arheologice asupra Curţii domneşti din Tîrgovişte (secolele XIV—XVII)*, în *SCIV*, XV, 1964, 2, p. 234 şi fig. 4; idem, *Cetatea de pămînt din secolul al XIV-lea de la Frumoasa*, p. 738 şi fig. 4 şi 6. Numeroase exemplare provin de la Celei-Sucidava, vezi D. Tudor, *Sucidava IV*, în *Materiale*, I, 1953, fig. 7/9, 13/a, g (datate aici secolele IV—VI; se revine însă, în *Materiale*, VII, 1961, p. 477 şi nota 2).

b) Grupa următoare cuprinde *majoritatea* oalelor cu toartă de la Coconi; caracteristica lor principală rezidă în profilul în formă de „S" al buzei şi în înălţimea scundă a gîtului, am zice chiar lipsa acestuia. Înregistrăm numeroase variante tipologice, pe care le putem insera în trei subgrupe:

— *b-1*. Buza mai mult sau mai puţin îngroşată, „S"-ul fiind abia schiţat (pl. XXVII; piesa nr. 1 ar putea fi socotită drept arhetip);

— *b-2*. Profilele buzelor sînt clar conturate, datorită *pragului* ivit în interior (pe care se sprijinea capacul ce acoperea oala). Cîteva exemplare din această subgrupă de variante poartă pe buză un strat de smalţ translucid de culoare verde-oliv (pl. XXVIII/5—6);

— *b-3*. În această subgrupă sînt cuprinse oalele cu profilul buzei în „S", partea superioară fiind însă larg arcuită spre interior (pl. XIX/2; XXIV/6). *Majoritatea* vaselor au acelaşi smalţ verde-oliv pe buze.

c) În sfîrşit, ultima grupă adună la un loc oalele cu toartă ale căror profile, la buze, se prezintă cu afinităţi în cele două grupe precedente — fiind vorba de mixturi şi preluări — sau capătă particularităţi noi. Astfel, înregistrăm gîturi relativ înalte, evazate, cu marginea superioară dreaptă, orizontală (pl. XXIX/2) sau teşită oblic spre exterior (pl. XXIX/8); gîturi scunde cu marginea îngroşată însă în formă de colac (pl. XXIX/1, 3); gîturi cu marginea în „S" avînd tendinţa abia sesizabilă de răsfrîngere spre interior (pl. XXIX/9). În această grupă eterogenă includem şi tipul de oală cu gît scurt îngroşat, cu un prag interior, prezent în numeroase exemplare (inclusiv fragmente) în toate fazele de locuire de la Coconi (pl. XVIII/1, 4; XIX/4; XXII/2; XXIX/10—11). Am putea chiar să afirmăm că avem de-a face cu *vase specifice aşezării de pe Mostiştea*, deoarece, după cîte ştim, nu sînt decît rar întîlnite în altă parte. Mai subliniem şi faptul că absolut toate oalele de acest tip au smalţ verde-oliv pe buze. Lucru curios însă, asemenea vase nu au fost semnalate în cuptoarele de ars oale de la Coconi.

Ulcioarele. Găsite în mare număr, de obicei în stare fragmentară, ulcioarele se împart în patru tipuri de bază şi anume:

a) Este ulciorul comun, clasic am zice, păstrat şi transmis pînă în vremea noastră; vasele, de dimensiuni medii, au corpul proporţionat uşor bombat, iar fundurile sînt plate; gîtul, relativ înalt, are buza simplă sau profilată şi se uneşte cu corpul printr-o toartă în unghi drept, ovală în secţiune. Distingem cîteva variante şi subvariante:

— *a-1*. Ulcior găsit în bordeiul nr. 64; înalt de 0,248 m, cu diametrul maxim de 0,155 m (al fundului de 0,074 m), gît înalt de 0,064 m, cu un diametru exterior de 0,011 m, terminat cu o gură uşor evazată (0,057 m la exterior), subliniată de o nervură; ornament discret plasat pe umeri şi în zona curburii maxime, constînd din linii incizate (pl. XVII/9).

— *a-2*. Exemplar din inventarul bordeiului nr. 19, înalt de 0,273 m, cu diametrul maxim de 0,152 m, al fundului de 0,078 m; gît zvelt, înalt de 0,093 m, cu marginea gurii neprofilată; toarta, fixată cu capătul superior de mijlocul gîtului — unde se găseşte şi o nervură ascuţită cu marginea crestată din loc în loc — se sprijină cu celălalt capăt de corp; decorul este completat de incizii dese plasate pe gît, de o linie ondulată pe umeri, urmată apoi de alte linii orizontale incizate (pl. XVIII/2). Un exemplar întrucîtva asemănător, din care se păstrează doar gîtul, a fost găsit în bordeiul nr. 39 (pl. XXX/3).

— *a-3*. Varianta cuprinde exemplare apropiate de *a*-1, cu deosebirea că profilul buzei este sinuos, prefigurînd tipul de ulcior *b* (pl. XXX/6).

— *a-4*. Avem aici ulcioare, fragmentare, cu gît zvelt încununat (prin îngroşarea buzei) cu o protuberanţă inelară la exterior; buza acoperită de smalţ alburiu-gălbui (pl. XXX/2).

— *a-5*. Cîteva exemplare de diverse mărimi, aparţinînd tipului comun, caracterizate însă prin gura inspirată, probabil, din căni şi pahare, deoarece este trilobată. Toate sînt parţial acoperite, la gură şi pe gît, de un smalţ opac, verde-oliv. Profilul buzei se prezintă fie simplu, fie subliniat de o nervură; de asemenea, în decor intervin inciziile orizontale (pl. XXX/5, 7).

— *a-6*. În sfîrşit, o ultimă variantă este ilustrată de un singur exemplar de gît de ulcior, găsit în groapa nr. 13 (suprafaţa G/1962). Particularitatea morfologică constă aici în *gulerul lat* care înfăşoară corpul tubular al gîtului (diametru total la gură 0,035 m) şi anume la o distanţă de 0,030 m sub buza foarte simplă. Lăţimea acestui guler este 0,009 m, iar suprafaţa lui superioară prezintă numeroase crestături oblice, decorative. Foarte probabil, un asemenea ulcior putea fi acoperit la gură de un capac special care se sprijinea pe guler. De notat faptul că tehnica de execuţie a vasului este destul de rudimentară: peste tot se văd urmele lăsate de lopăţica de lemn care a finisat suprafaţa pereţilor (pl. XXX/1). Ca *subvariantă*, considerăm exemplarul din pl. XXX/8, găsit în bordeiul nr. 18.

b) Foarte puţine la număr, ulcioarele care aparţin acestui tip se deosebesc de cele prezentate mai sus prin formă şi prin profilul buzei; unicul exemplar întregit (din inventarul bordeiului nr. 6) este înalt de 0,223 m, corpul uşor alungit, sprijinit pe un fund plat, debuşînd într-un gît gros cu gura rotundă, subliniată sub buză de o umflătură din care porneşte toarta; decorul constă din linii lustruite, verticale şi oblice — ultimele întretăind pe primele — pornindu-se chiar de la marginea gurii şi pînă aproape de zona fundului (pl. XXXI/6). Înrudită tipologic este subvarianta din pl. XXX/4 (gît de ulcior din bordeiul nr. 37), prezentînd însă la buză pete de smalţ alb-gălbui pe fond brun.

c) Acest grup de ulcioare cuprinde exemplarele găsite în cîteva bordeie, mai ales în stare fragmentară. Sînt vase de adevărată fineţe, prin forma lor şi prin execuţia tehnică. Corpul, ovoidal, cu diametrul maxim situat în jumătatea inferioară (deci forme asimetrice), se sprijină pe un picior concav înalt, cu inelul de bază profilat, iar gîtul se prezintă relativ scund. Au doar o singură toartă, ovală în secţiune. Considerînd detaliile stilistice, distingem în cadrul acestui tip variantele:

— *c-1*. Ulcior din inventarul bordeiului nr. 64, înalt de 0,278 m (singurul păstrat de altfel aproape intact), cu diametrul maxim de 0,125 m; picior inelar înalt (0,035 m) cu baza avînd un diametru de 0,087 m, pereţii profilîndu-se evazat, în trepte, pînă la inelul de bază. Buza cu marginea subţiată (diametrul gurii de 0,054 m) este împodobită sub ea de o nervură ascuţită, iar toarta (lată de 0,033 şi groasă de 0,014 m) uneşte gîtul de corpul ovoidal. Decorul constă din cîte o linie incizată adînc pe gît şi pe pîntec şi din linii verticale lustruite (pl. XVII/8; XXXI/1). *Subvariantă*: exemplar din acelaşi bordei căruia îi lipseşte din nefericire tocmai buza; corpul mai bombat, subliniat pe curbura maximă de o bandă de incizii orizontale; în decor peste liniile lustruite se suprapun cinci grupe de motive realizate prin pictare cu humă albă caolinată (motivul, probabil o plantă stilizată: trei linii cu capetele superioare încrucişate, iar cele inferioare larg desfăcute, cea din mijloc fiind mobilată nesimetric, de o parte şi de alta, cu mici segmente arcuite sugerînd o plantă).

— *c-2*. Ulcior (din bordeiul nr. 49) din care lipseşte buza; este apropiat tipologic variantei precedente, deosebindu-se de aceasta prin configuraţia piciorului de sprijin:

8 – c. 1286

Fig. 51. — Coconi. Diferite margini de capace.

ceva mai înalt (0,045 m), cu diametrul inelului de bază măsurînd 0,087 m, marginea piciorului fiind răsfrîntă în sus şi dînd impresia că vasul stă aşezat pe o tipsie. Decorul, cu aceleaşi incizii pe gît şi pîntec, este completat de asemenea cu o sumedenie de linii lustruite, foarte dese, chiar îmbîcsite (pl. XXXI/4).

Exemplarele de acest tip au rădăcini adînci, pornind chiar din antichitate. În feudalismul timpuriu nu sînt totuşi întîlnite, mai ales de-a lungul Dunării [132].

d) Destul de larg răspîndite în aşezare, inclusiv în categoria ceramicii smălţuite, cum vom arăta şi mai jos, ulcioarele de *tipul d* au particularităţi morfologice distincte; forme mai pline, guri largi, dar mai ales se remarcă prin ciocul de scurgere, aplicat în poziţie oblică pe pîntec, cum şi prin faptul că au nu mai puţin de *trei torţi*.

Un splendid exemplar de asemenea ulcior a fost găsit în bordeiul nr. 30, pe podea. Lucrat dintr-o pastă cu asperităţi, vasul se prezintă actualmente de culoare cenuşie închisă — datorită arderii secundare. Proporţionat, înalt de 0,290 m, cu fundul plat şi elegant profilat (diametru total de 0,092 m). Corpul este zvelt şi lin arcuit (diametru maxim de 0,170 m), cu gît înalt de 0,078 m terminat cu o gură rotundă, largă la exterior de 0,098 m, smălţuită în brun numai pe o mică zonă interioară. Ceea ce atrage atenţia la acest vas sînt torţile sale, precum şi ciocul de scurgere. Primele, înfipte în corp în poziţie simetrică între ele şi în raport cu poziţia ciocului de scurgere,

[132] M. Comşa, *Olăritul*, în *Dinogetia*, I, p. 196 şi fig. 127/3—4 (forme de ulcioare ovoidale, încadrate în grupa a VI-a, databile în genere în secolul al XII-lea — vezi p. 203 —, dar foarte îndepărtate de tipul atît de reuşit de la Coconi).

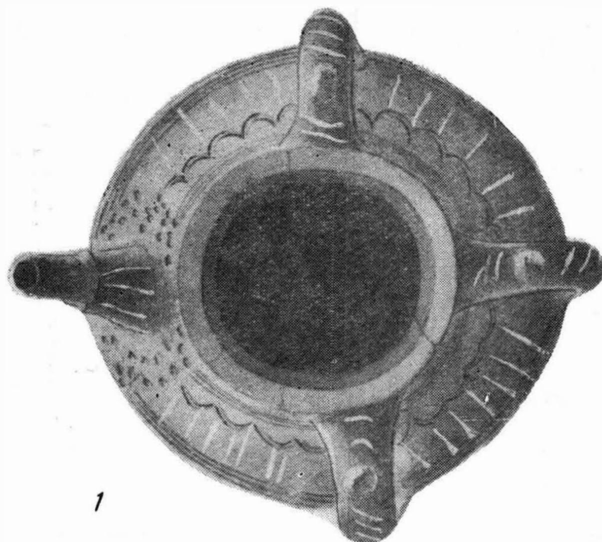
pornesc de sub buză şi anume dintr-un loc marcat de o nervură simplă, se îndoaie apoi în unghi drept sprijinindu-se pe umerii vasului; înălţimea torţilor măsoară în medie 0,121 m, lăţimea 0,019, iar grosimea lor circa 0,016 m; la partea superioară torţile prezintă cîte un buton de formă conică (0,013 × 0,013). În partea opusă torţii mediane, din corpul ulciorului ţîşneşte oblic ciocul de scurgere — un tub oarecum cilindric, mai larg la peretele vasului (0,041 m la exterior) şi îngustat pînă la 0,107 m (gură), în lungime totală de circa 0,100 m (canalul de scurgere măsurînd la gură 0,010 m). De notat că ciocul de scurgere este „strangulat" în apropiere de gură.

Decoraţia ulciorului este variată, ca realizare şi motive, concentrîndu-se în zona umerilor. Astfel, la baza gîtului stă un rînd de mici alveole şi sub acestea se află un registru de linii incizate în pasta crudă — respectiv o bandă de striuri încadrată în două văluriri în „ghirlandă". La nivelul inferior de prindere a torţilor se găseşte un al doilea registru de striuri orizontale, iar în jurul ciocului, la bază, se văd numeroase găurele care amintesc de o strecurătoare. Decorul incizat este completat de pictura cu humă albă — numeroase linii trase cu pensula şi aşezate vertical, oblic sau orizontal (pe torţi, umeri şi cioc). Impresia de unitate arhitectonică, coloritul ornamental echilibrat şi factura îngrijită fac din acest vas medieval de la Coconi o realizare remarcabilă a olarilor autohtoni de acum peste o jumătate de mileniu (fig. 52 şi 53/1) [133].

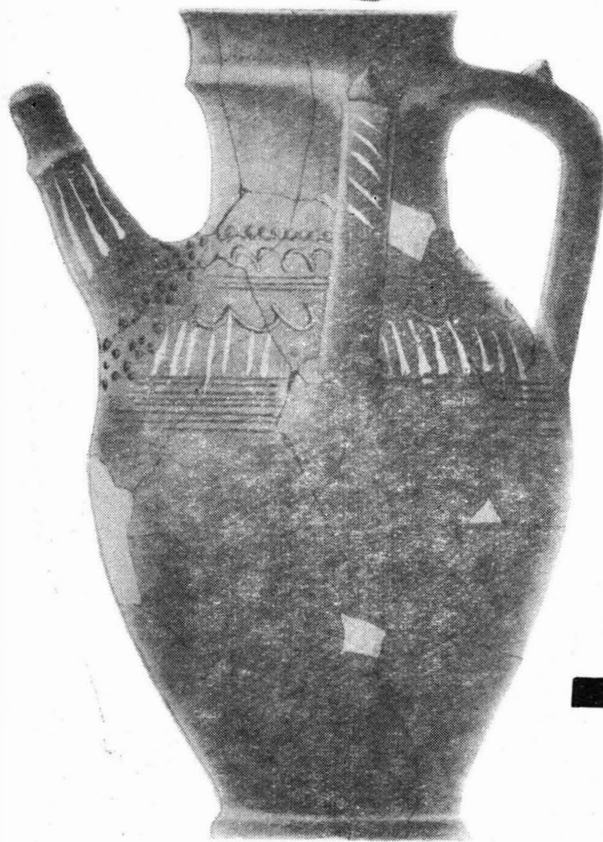
[133] N. Constantinescu, *Betrachtungen*, p. 379 şi fig. 4. Ulcioarele cu cioc continuă a fi răspîndite în secolele următoare, evident mai simplificate şi avînd doar o singură toartă — cf. B. Slătineanu, *Ceramica feudală*, fig. 139 (ulcior de la M-rea Radu Vodă, Bucureşti, sec. XVIII); idem, în *Arta populară. Ceramica*, p. 121 şi fig. 118 (ulcior de la Argeş, databil în secolele XVII—XVIII). În schimb, ulcioare cu cioc şi cu aceleaşi trei torţi se găsesc în Bulgaria medievală (ciocul este numit „ciuciurka", Wasserhahn), la Tîrnova de exemplu — cf. I. Nikolova şi N. Anghelov, *Средневековна църква в западния склон на холма Момина крепост в Търново* (Eine mittelalterliche Kirche am Westhang des Hügels „Momina Krepost" in Tîrnovo), *IOMT*, II, 1964, p. 24 şi fig. 9.

Fig. 52. — Coconi. Ulcior cu trei torţi găsit în bordeiul nr. 30 (faza *C*).

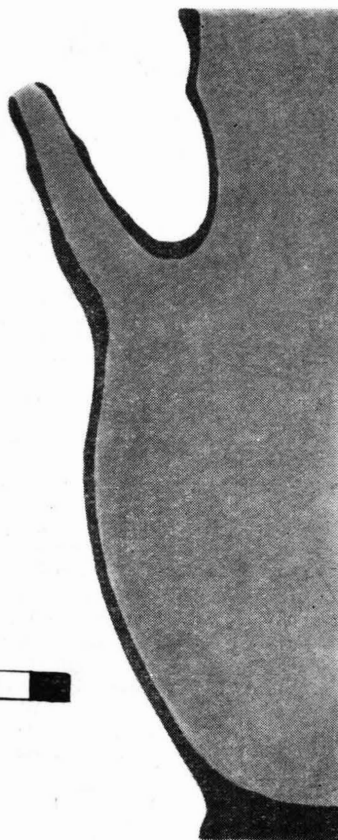

Fig. 53. — *1*, ulciorul din bordeiul nr. 30; *2*, pocal de lut găsit în bordeiul nr. 19 (faza *B*).

Ulcioare amforoidale. Numim astfel vasele care depășesc dimensional şi în capacitate ulcioarele propriu-zise, deşi le imită oarecum forma arhitecturală, apropiate însă de amfora antică şi prin cele două torţi cu care sînt prevăzute.

Cunoaştem la Coconi un singur tip : corpul ovoidal, alungit, cu fundul plat, gît scund — *în două variante* :

a) *Format mijlociu.* Exemplar găsit în bordeiul nr. 28, înalt de 0,335 m, cu diametrul maxim de 0,240 m, al fundului de 0,096 m, iar al gurii de 0,089 m (la exterior) ;

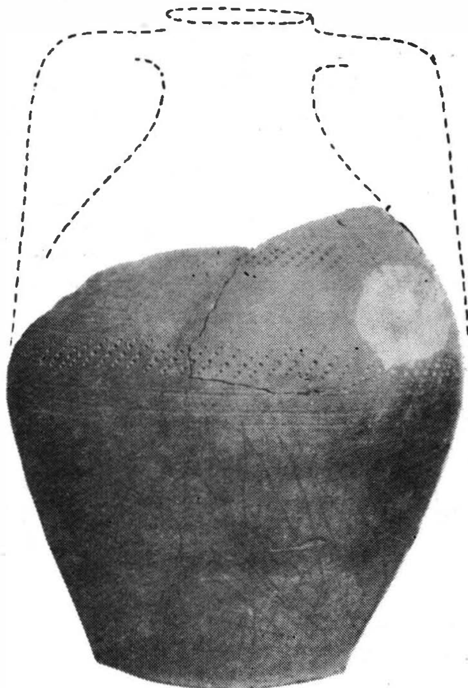

Fig. 54. — Coconi. Ulcior amforoida (reconstituire) (faza *C*).

sub buză se găseşte o nervură — chiar pe locul de îmbucare a torţilor de profil rectangular. Decorul, în două registre — unul în partea superioară a vasului, pe umeri, constă din trei grupe de incizii paralele, iar al doilea se rezumă la liniile lustruite în poziţie oblică sau chiar uşor arcuite, fixate în jumătatea inferioară (pl. XXXI/2). *Subvariante* : a) Exemplar din bordeiul nr. 33 căruia îi lipseşte gîtul (pe care încercăm însă să-l reconstituim) ; în decor, aceleaşi registre de benzi incizate pe gît şi umeri — între ultimele două fiind realizată o linie ondulată —, lipsind totuşi ornamentarea cu lustru. De notat faptul că vasul a fost folosit o vreme după frîngerea gîtului, cum dovedesc cele două orificii practicate pe umeri şi de care era legată desigur o coardă (pl. XXXI/5). b) Tot un vas fragmentar (din groapa nr. 11, suprafaţa G/1962), păstrat pe o înălţime de 0,225 m, cu fundul avînd un diametru total de 0,125 m. Reţine atenţia bogatul decor aplicat pe pereţii vasului : registre succesive de linii orizontale în bandă alternînd cu *şiruri de împunsături oblice executate cu un pieptene cu şase dinţi*, iar de la ultimul registru incizat, acoperîndu-l chiar, pornesc spre baza vasului linii dese lustruite, în reţea (vezi fig. 54). Să reţinem de pe acum acest decor cu împunsături pe care îl vom reîntîlni.

b) *Format mare.* Această variantă de ulcior amforoidal nu o putem ilustra decît cu fragmente, foarte numeroase în bordeiele de la Coconi, în gropile menajere, în şanţurile de apărare şi chiar în cuprinsul cuptoarelor de ars oale (nr. 1 de exemplu). Ceea ce caracterizează în primul rînd aceste vase este culoarea şi calitatea pastei din care sînt făcute: gălbuie, uneori cărămizie, foarte compactă şi unitar arsă, suprafaţa exterioară fiind perfect lisă. De asemenea, o caracteristică o constituie şi grosimea excesivă a pereţilor — între 0,007 şi 0,022 m — ceea ce ne face să le atribuim rolul de *vase de provizie.* În consecinţă, şi torţile sînt masive, în genere de profil arcuit, ovale în secţiune sau aproape rotunjite. Gîturile sînt înalte, în jur de 0,100 m, cu buza răsfrîntă spre exterior şi marginea teşită oblic. Decorul poate lipsi (vezi, de pildă, pl. XXXII/4), iar cînd există constă din incizii adînci plasate sub buză şi pe umeri, unde stau deseori în asociere cu şirurile de împunsături oblice cu pieptenele, de care s-a amintit mai sus (pl. XXXII/5); de asemenea, împunsăturile umplu cîteodată spaţiul dintre două nervuri proeminente trase din pasta vasului, pe gît (pl. XXXII/6); un exemplar, însă, prezintă inciziile sub forma unor linioare oblice aşezate de-a lungul unei linii pronunţat şănţuite (pl. XXXII/2).

De altfel, decorul ulcioarelor şi al ulcioarelor amforoidale se prezintă mult mai îmbogăţit, dacă avem în vedere numeroasele fragmente care nu pot fi reconstituite în întregime; aşa, de pildă, întîlnim ***brîul alveolar*** (pl. XXXIII/13, 17), ***brîul-nervură aplicat*** (aşadar, nu tras din pasta vasului) asociat cu şiruri de împunsături oblice (pl. XXXIII/20), *nervuri* trase din pasta vasului şi apoi *crestate* (pl. XXXIII/16) etc. De asemenea, pe ulcioare mai ales, întîlnim îmbinări de motive geometrice, florale pictate cu humă albă, cum şi motive incizate — valul discontinuu, în bandă ş.a. (pl. XXXII/1 —7, 10).

Cănile. Această formă de vas o întîlnim mai rar la Coconi, dar ea se poate ilustra prin patru exemplare, găsite în bordeiele nr. 64 (pl. XVII/7), 19 (pl. XVIII/7) şi 39 —singurul exemplar conservat în întregime (pl. XX/5; XXXI/3) —, cum şi prin cana aflată în umplutura gropii care a perforat unul din colţurile bordeiului sus-amintit, 64.

În linii mari, cănile se leagă de formele ulcioarelor, cel puţin în ce priveşte partea lor inferioară, întrucît au fundurile plate, uşor profilate, cu diametrele mici oscilînd între 0,073 şi 0,084 m; corpul, alungit, mai bombat în zona curburii maxime unde diametrele variază între 0,133 şi 0,158 m, torţile fiind aplatisate. O caracteristică a cănilor o constituie însă gîtul lor larg (0,085 — 0,108 m), pîlniat, cu marginea subliniată sub buză de o nervură, dar mai ales caracteristică este gura: configuraţia ei se înscrie în două axe distincte, prin simplul faptul că olarul — printr-o strangulare a marginii — a creat în partea opusă torţii un mic cioc de scurgere, restul marginii gurii alcătuind un oval neregulat (pl. XXXI/3). De aici şi denumirea pe care a căpătat-o acest tip de cană şi anume aceea de cană cu *gura trilobată*, numită uneori „de tip oenochoe" [134]; decoraţia este simplă, constînd din benzi de incizii orizontale aplicate pe umeri sau pe gît, sub buză, iar cîteodată întîlnim şi liniile lustruite, ca de exemplu la cana din bordeiul nr. 64). Doar exemplarul din bordeiul nr. 19 a fost ornat pe alocuri cu smalţ verzui.

Străchinile. Găsite în stare fragmentară, şi numai în patru bordeie (nr. 10, 1, 18 şi 33), aceste vase poartă trăsături ce le apropie de exemplarele smălţuite; le lipseşte

[134] B. Slătineanu, *Ceramica feudală*, p. 75, în legenda fig. 59: „Cană cu gura trilobată, de tip oenochœ" de la Celei-Sucidava (datată de autor în secolul al XV-lea, dar aparţinînd mai degrabă secolului al XIV-lea). Cana a fost publicată mai întîi de D. Tudor, în *Dacia*, XI—XII, 1945, p. 174. Numeroase exemplare se găsesc răspîndite pe teritoriul Ţării Româneşti, la Tîrgşor, Tîrgovişte, Frumoasa, iar în ultima vreme la Curtea domnească din Argeş (unde sînt datate cu monede de la Sraţimir şi Radu I).

însă piciorul inelar de sprijin, fundurile fiind așadar plate, iar pereții sînt mai îngroșați. Marginea buzelor se prezintă rotunjită sau teșită oblic spre interior — cîteodată cu o nervură interioară —, iar decorul, cu striuri, este plasat în partea superioară, la exterior. După profilul părții superioare, distingem trei variante de străchini: a) cu marginea gurii înclinată spre interior (pl. XXXIV/1, 5—6); b) aceeași margine evazată spre exterior (pl. XXXIV/2) și c) marginea gurii în poziție aproape verticală (pl. XXXIV/3—4). Adăugăm că exemplarul aflat în bordeiul nr. 1 prezintă un decor de linii lustruite (pl. XXXIV/5).

Farfuriile. Au fost semnalate doar două exemplare, diferite stilistic, și anume: a) farfurie fragmentară (cu partea inferioară lipsă), lucrată din pastă de bună calitate, cu pereți subțiri și profil sinuos, buza fiind îngroșată și șănțuită pe margine (pl. XXXIV//7); b) farfurie întregibilă (găsită în bordeiul nr. 65), cu pereții groși, fund ușor concav, marginea gurii fiind arcuită și marcată de o nervură interioară. Este un exemplar scund (înălțime: 0,042, diametrul total al gurii: 0,238, iar al fundului: 0,080 m), înălțimii revenindu-i 1/5 din diametrul gurii (pl. XXXIV/8).

Vasele mici. O grupă numeroasă din olăria de uz comun este reprezentată de vasele pitice, multe din acestea fiind de fapt forme miniaturizate ale suratelor mari și de aceea ele fiind desemnate cu diminutive. În această privință, ar trebui să fie subliniat totuși faptul că nu de puține ori terminologia uzitată este de natură să dea naștere confuziilor [135]. Este drept, și la Coconi am întîlnit cîteva forme de vase de dimensiuni mici, asupra cărora cu greu ne-am putut fixa în ce privește încadrarea lor tipologică. Prezentate în ordinea frecvenței în așezarea medievală, vasele mici se încadrează în următoarele forme, tipuri și variante:

— *Ulcele.* Sînt vase servind la băut care derivă din oalele cu toartă. Înălțimea ulcelelor variază între 0,068 și 0,090 m; corpul vaselor este bombat sau ușor alungit, gîturile foarte scunde, iar marginea buzelor se prezintă fie ușor arcuită spre interior, fie evazată simplu, în formă de pîlnie. Torțile sînt ovale sau rotunde în secțiune și de regulă au arcul supraînălțat în raport cu linia buzei; decorația se prezintă cu simplitate, ea constînd mai ales din incizii orizontale aplicate pe gît și pe umeri, rar fiind asociată cu pale oblice din humă albă. De asemenea, foarte multe exemplare poartă smalț verde-oliv pe buze. Tipologic, luînd în considerare cu deosebire partea inferioară a vaselor, distingem următoarele variante de ulcele: a) cu fundul în formă de suport inelar plat (pl. XXXV/1); b) cu fundul plat, profilat tronconic (pl. XXXV/5) și c) cu fundul plat, simplu, ca la orice oală (pl. XXXV/2, 4), acestea fiind de altfel și exemplarele cele mai răspîndite în așezare.

— *Cănițe.* La fel de numeroase, cănițele copiază întocmai modelul cănilor cu gura trilobată, din care derivă. În genere decorate — cu incizii orizontale aplicate mai ales pe umeri, subliniați adesea de un mic prag exterior, cu linii lustruite, verticale, sau cu pale din humă albă — cănițele de la Coconi se pot împărți în următoarele tipuri (de data aceasta avînd în vedere nu numai fundurile, ci și profilele buzelor): a) căniță cu fund plat, simplu, buză înaltă și pîlniată; exemplar unic, aflat în bordeiul nr. 44 (pl. XXXV/7); b) cănițe cu fund în formă de suport inelar, ușor concav, buza fiind înaltă și pîlniată (pl. XXXV/8); c) cănițe cu fundul în formă de suport inelar, plat, profilat pe margine,

[135] Astfel, de pildă, se vorbește de un *pahar* — în realitate fiind vorba de un vas cu toartă și anume de o *cană* mai mică (probabil de la Tîrgoviște), de un *pahar-căniță* — cînd vasul este de fapt o veritabilă *oală cu toartă* (B. Slătineanu, *Ceramica românească*, p. 68—69 și fig. 24—25; p. 70 și fig. 26). Cana amintită de la Celei este înfățișată drept *cupă-pahar* (Corina Nicolescu, *Ceramica smălțuită*, p. 84 și fig. 10/a). Se resimte acut la noi absența unui *dicționar* de termeni arheologici, care să unifice termenii descriptivi.

şi cu marginea gurii de asemenea profilată printr-o şănţuire exterioară (pl. XXXV/3, 6), acestea fiind cele mai răspîndite în aşezare.

— *Ulcioraşe.* Exemplar insolit, găsit în bordeiul nr. 39, ars secundar, o dată cu inventarul locuinţei, din care cauză vasul e diformat. Piesa se remarcă prin corpul globular sprijinit pe un fund plat, profilat, dar mai cu seamă prin gîtul cilindric, neobişnuit de înalt (0,080 m, exact jumătate din înălţimea vasului care măsoară 0,160 m). Toarta, arcuită şi ovală în secţiune, porneşte de la jumătatea gîtului şi se sprijină cu celălalt capăt pe corpul globular. Resturi de smalţ verzui, puternic calcinat, acoperă partea superioară a gîtului, prelingîndu-se şi pe toartă (pl. XXXVI/10).

— *Pahare.* Au fost găsite cîteva exemplare care se împart în două tipuri de bază :

a) Pahar cu liniile profilului înscrise într-un trapez, baza mare fiind însăşi gura, cu diametrul total de 0,063 m, iar baza mică o reprezintă fundul (0,037 m), înălţimea măsurînd 0,053 m. Executat cu îngrijire, vasul — unicat — are pereţii îngroşaţi, marginea gurii rotunjită, iar decorul este abia sugerat de incizii dese, chiar dezordonate, aplicate sub buză. Partea inferioară a corpului a fost finisată cu ajutorul unui cuţit. Datează din faza *C* a aşezării, fiind găsit într-o groapă din secţiunea XVI/1963 (pl. XXXVI/1).

b) Pahare cu picior relativ înalt, cu baza în formă de suport inelar plat, de regulă profilat pe margine, întotdeauna cu diametrul mai mic decît lărgimea gurii. Corpul prezintă pereţi arcuiţi, buzele au profile distincte, fiind şănţuite pe margine, la exterior, iar decoraţia se rezumă la benzi de incizii aplicate pe umeri sau pe curbura maximă. Semnalăm cîteva variante :

— *b-1.* Pahar înalt de 0,092 m, cu fundul excesiv îngroşat (diametru total de 0,042 m), cu gura largă şi rotundă (0,071 m), profilată. O mică nervură încinge zona umerilor. Găsit în bordeiul nr. 8 (pl. XXXVI/2), iar fragmente de acelaşi tip au fost semnalate în bordeiele nr. 13, 48 şi 74.

— *b-2.* Pahar înalt de 0,094 m, cu diametrul bazei de 0,042 m ; corp uşor bombat, gît înalt şi pîlniat ce se termină cu gura — aceasta din urmă înscrisă în veritabilul contur trilobat. Exemplarul, unicat, a fost găsit în bordeiul nr. 51 (pl. XXXVI/3).

— *b-3.* Exemplar mai mic, proporţionat — chiar elegant ca formă —, a fost găsit în bordeiul nr. 42. Piesa este înaltă de 0,090 m, cu piciorul de sprijin avînd un diametru de 0,040 m, iar curbura maximă măsoară 0,060 m ; un registru de incizii orizontale se află plasat pe umeri. Gura paharului prezintă, de data aceasta, patru lobi (pl. XXXVI/4). O piesă asemănătoare, din stratul de la începutul secolului al XV-lea, a fost găsită la Tîrgşor[136].

— *Castronaşe.* Un singur exemplar, găsit în inventarul bordeiului nr. 34, este înalt de 0,051 m, are pereţii oblici sprijiniţi pe un fund plat al cărui diametru măsoară 0,045 m ; gura rotundă, largă în total de 0,101 m, prezintă marginea profilată, sub forma unei rame aproape orizontale, cu o şănţuire lîngă marginea interioară (pl. XXXVI/5).

— *Flacon.* Numim astfel vasul găsit în inventarul bordeiului nr. 38, înalt de 0,122m şi a cărui formă pronunţat bitronconică se datorează mai ales prezenţei pragului de pe mijlocul vasului ; partea inferioară are pereţii drepţi, dar oblici, şi se sprijină pe un fund plat cu ramă profilată (diametru total de 0,056 m), pe cînd partea superioară prezintă un corp cu pereţii lin arcuiţi, terminîndu-se cu o gură rotundă, uşor îngroşată ca un inel, cu diametrul de 0,027 m. La nivelul pragului median vasul măsoară un

[136] Un exemplar inedit, aflat în colecţiile Muzeului de istorie Ploieşti.

diametru total de 0,071 m şi e de subliniat faptul că linia acestui prag nu este plană, ci uşor adîncită (pl. XXXVI/6).

— *Opaiţe* (?). Într-adevăr, nu ne putem pronunţa cu fermitate asupra rolului funcţional pe care l-au avut cîteva vase de format mic găsite în aşezarea medievală de la Coconi. Astfel, vom aminti mai întîi de un vas curios ca formă, înalt de numai 0,063 m şi cu marginea gurii prezentînd un contur ovoidal (0,074 × 0,067 m), pereţii fiind oblici, găsit în bordeiul nr. 39 (pl. XXXVIII/2). Urmează la rînd alte trei vase mici (două din ele fragmentare, lipsindu-le fundul) : primul, aflat în bordeiul nr. 21, este înalt de 0,062 m şi alcătuit dintr-un corp cilindric (cu diametrul total de 0,057 m) din care se dezvoltă în partea inferioară un alt corp, pereţii arcuindu-se lateral şi formînd la bază un fund lin arcuit (pl. XXXVI/8) ; al doilea, găsit în bordeiul nr. 19, este un mic vas bitronconic (pl. XXXVI/7) şi, în sfîrşit, al treilea, un vas de aceeaşi formă, numai că prezintă dimensiuni ceva mai mari, fiind găsit în bordeiul nr. 60 (pl. XXXVI/9). Un al patrulea exemplar, de aceeaşi formă cu ultimele, a fost găsit fragmentar în inventarul bordeiului nr. 23. Forma lor caracteristică, pereţii atît de groşi, precum şi faptul că exemplarul din bordeiul nr. 19 păstra urme de fum pe marginea *interioară* a buzei, dar mai ales împrejurarea că toate aceste mici vase păstrau în interior pete de culoare brună, aşa cum numai materiile organice (grăsimile în speţă) le lasă pe ceramică, ne îngăduie ipoteza că ele serveau drept opaiţe, deşi se abat de la formele clasice ale feudalismului timpuriu[137]. Dacă se admite o astfel de interpretare, presupunem în continuare că la mînuirea acestor „opaiţe'' se foloseau feştile fixate în mijlocul unor *punţi* de metal.

Alte forme de vase. În afară de formele înfăţişate mai sus, în aşezare au mai fost găsite :

— *Pocal.* Exemplar unicat, găsit în inventarul bordeiului nr. 19. Este un vas înalt de 0,116 m, compus dintr-o cupă cu pereţii oblici, cu gură simplă (diametru total de 0,092 m), iar de la o nervură exterioară de la baza cupei porneşte piciorul, înalt şi gol pe dinăuntru, cu inelul de bază măsurînd un diametru de 0,062 m (fig. 53/2). Semnificativă şi totuşi greu de explicat prezenţa acestei forme atît de rare în ceramica medievală de la noi, în acest bordei din faza de mijloc a aşezării medievale de pe Mostiştea.

— *Mojare* (?). Din nou aruncăm noi înşine umbre de îndoială asupra interpretării unor vase fragmentare, cu pereţii deosebit de groşi (0,015—0,017 m) ; un exemplar, întregibil, a fost găsit în bordeiul nr. 34 : înălţimea vasului măsoară 0,083 m, iar fundul plat prezintă un diametru total de 0,112 m, gura, uşor răsfrîntă, avînd la rîndu-i un diametru total de 0,137 m ; se remarcă, de asemenea, liniile ondulate ale pereţilor (pl. XXXII/1) ; un alt exemplar, cu pereţii mai subţiri, cu gura avînd marginea răsfrîntă şi teşită aproape orizontal, a fost găsit în bordeiul nr. 42 (pl. XXXII/3). Numai grosimea excesivă a pereţilor ne îndeamnă să le atribuim rolul de *piuliţe* sau *mojare*.

— *Vase mari de provizii.* În multe bordeie (nr. 10, 17, 33, 42, 57 ş.a.) au fost găsite, în stare fragmentară, vase de dimensiuni foarte mari. Caracteristica lor principală constă în culoarea şi calitatea pastei : nuanţele sînt de obicei gălbui, iar miezul

[137] Maria Comşa, *Olăritul*, în *Dinogetia*, I, p. 184—185 şi fig. 116/5 ; 119/2 ; 129/1—3,5—6 — opaiţe în formă de tăviţă cu pereţii scunzi şi cu un cioc de scurgere ; fig. 116/6 ; 119/1, 3—4 — opaiţe în formă de sfere turtite ; în sfîrşit, fig. 126/7 — opaiţ în formă de mic castron cu marginea cvadrilobată.

pastei este compact şi uniform ars (bineînţeles, prin ardere secundară, multe fragmente au devenit cenuşii sau roşietice). Un exemplar întregit provine din marele bordei cu nr. 33 : vasul este înalt de 0,510 m, are gîtul scund şi gura largă, răsfrîntă, avînd un diametru total de 0,204 m (curbura maximă măsurînd 0,400 m, iar fundul, plat, 0,173 m) ; de sub bază pornesc două torţi masive, simetric aşezate, sprijinite pe umeri. Decorul constă dintr-un registru de împunsături oblice executate cu un pieptene şi plasate pe umeri, iar pe pîntec se află *aplicat* un brîu, sub forma unei nervuri de sec-

Fig. 55. — Vas mare de provizii găsit în bordeiul nr. 33 (faza *C*).

ţiune triunghiulară. E de notat amănuntul că deasupra fundului, la înălţimea de 0,110 m, în peretele vasului a fost practicat un orificiu, ceea ce ar trăda că în vas se păstrau lichide, scurse apoi cu ajutorul unui cep de lemn (fig. 55) ; în caz contrar, dacă nu admitem această explicaţie, atunci orificiul a fost făcut după spargerea vasului, iar bucata respectivă va fi fost întrebuinţată eventual ca greutate de plasă (cum întîlnim de altfel în aşezare numeroase asemenea fragmente perforate). Exemplare de acest tip sînt semnalate de-a lungul Dunării, cu aceleaşi trăsături stilistice, de pildă, la Păcuiul lui Soare[138].

[138] Informaţie de la colegul Petre Diaconu. Ceramică asemănătoare, şi ca factură şi în ce priveşte decorul, la Tîrnova — cf. I. Nikolova şi N. Anghelov, *Южна напречна крепостна стена на Царевец* (Südliche Quere Festungsmauer von Zarewetz), în *IOMT*, II, 1964, p. 38—39 şi fig. 9.

În sfîrşit, vom semnala o ultimă formă de vas aparţinînd primei categorii — o *vază*, sau poate un *pahar înalt*; exemplarul, de asemenea unicat, fusese aruncat în groapa pe care am notat-o cu nr. 18, din suprafaţa G/1962; este înalt de 0,167 m, de formă vag tronconică — de fapt mai mult cilindrică —, cu diametrul gurii măsurînd 0,107 m, iar al fundului de 0,067 m; marginea gurii este teşită oblic spre exterior; decorul se prezintă sub forma unui registru lat de incizii orizontale paralele, mult adîncite, plasat în jumătatea superioară pînă sub buză (pl. XXXVIII/3).

— *Capacele*. Unele din tipurile de vase prezentate (borcanele, oalele cu toartă şi probabil un tip de ulcior pe care nu l-am putut defini încă) erau acoperite cu capace. Obişnuit, acestea din urmă au forma de clopot sprijinit pe o ramă circulară, iar din corpul tronconic se dezvoltă un gît mai înalt sau mai scund şi din care porneşte o toartă. Numeroasele capace găsite la Coconi se pot împărţi, în funcţie de particularităţile stilistice, în următoarea schemă:

A. Capacele obişnuite se împart în două tipuri de bază:

a) *Tip comun, fără toartă*. Exemplar unic, descoperit în bordeiul nr. 10. Are forma unei tipsii cu marginea răsfrîntă în sus, ondulată prin alveolare; în centru se află gîtul, foarte scund, tronconic, cu gura largă de 0,013 m. Diametrul maxim, la bază, măsoară 0,164 m, iar înălţimea abia 0,037 m (pl. XXXVII)/5).

b) *Tip comun, cu toartă*. Este tipul care predomină în ceramica medievală, fiind de veche origine. Distingem următoarele variante:

— Capace cu gîtul relativ înalt, *închis*, de regulă, printr-un „buton"; rama inferioară (marginea) este decorată cu alveole, iar corpul concav cu striuri orizontale. O toartă ovală în secţiune leagă gîtul de baza clopotului (pl. XXXVII/2).

— Capace de aceeaşi formă, cu deosebirea că gîtul este deschis, formînd gura, marcată de o îngroşare inelară; aceleaşi alveole sînt plasate pe marginea ramei, iar în decoraţie se adaugă palele trase cu humă albă (pl. XXXVII/4).

— Capace de dimensiuni mai mari; au aceeaşi ramă alveolată, dar gîtul, deschis, prezintă gura *trilobată*; de asemenea, toarta — mai lată — porneşte de la baza gîtului şi se sprijină direct pe ramă (pl. XXXVII/3).

— Capace cu gîtul foarte înalt, cu gura *cvadrilobată*, iar rama se prezintă ca o simplă răsfrîngere în sus, fără alveole; sistemul de prindere a torţii ca la varianta precedentă (pl. XXXVII/1).

Multe exemplare, care nu au putut fi întregite, prezintă particularităţi în ce priveşte decorul: unele au crestături pe marginea ramei (fig. 51/2—3, 8), altele au marginea alveolată, însă la distanţe mari (fig. 51/4), iar la un exemplar constatăm, alături de rama simplă, aplicarea unei creste ondulate (fig. 51/9)[139].

B. Capace speciale. Numim astfel capacele care au o conformaţie cu totul aparte, ele fiind de altfel foarte rare în aşezările medievale. Cu ajutorul lor se acopereau gurile unor ulcioare — cum ar fi tipul pe care îl redăm în pl. XXX/8, din nefericire păstrat fragmentar; de asemenea, constatăm că astfel de capace erau acoperite uneori cu smalţ (verde închis). Caracteristica lor principală constă în dimensiunile mici, dar mai ales în cele două gheare care stau prinse de partea inferioară. La Coconi au fost găsite numai două exemplare, diferite tipologic:

[139] Cf. I. Nikolova şi N. Anghelov, *op. cit.*, fig. 10 — capac fragmentar, cu marginea alveolată şi cu un bogat decor incizat; touşi în legendă se citeşte: *glinen sveşnik*, *Tonleuchter*, aşadar *sfeşnic de lut*. Într-adevăr, colegii bulgari numesc astfel de piese sfeşnice şi nu capace (vezi şi colecţiile Muzeelor din Sofia, Varna, Russe etc.).

— *B-1.* Exemplar din bordeiul nr. 58; înalt de 0,070 m, golit în interior, capacul prezintă o calotă terminată cu un mic buton rotunjit (care lipseşte parţial), la baza calotei se află rama de sprijin (cu un diametru total de 0,072 m), iar de sub aceasta din urmă porneşte un corp cu pereţii arcuiţi, cu partea inferioară măsurînd un diametru total de 0,040 m. De acesta din urmă stau prinse ghearele amintite, prismatice, aşezate simetric (una lipseşte). Calota este decorată cu şuviţe de humă albă (pl. XXXVII/7). Prezenţa acestor gheare implica practicarea a două tăieturi corespunzătoare în buza ulciorului, capacul, o dată fixat, fiind rotit convenabil şi îmbucîndu-se etanş în umflătura inelară a gîtului.

— *B-2.* Exemplar din bordeiul nr. 39; înalt de 0,061 m, capacul se deosebeşte de cel precedent prin forma calotei — ca o pălărie —, precum şi prin faptul că ghearele stau prinse chiar de baza corpului inferior, tronconic de această dată; rama de sprijin măsoară un diametru total de 0,090 m, iar distanţa dintre extremităţile ghearelor măsoară 0,073 m (pl. XXXVII/6). Adăugăm amănuntul că piesa a fost parţial acoperită cu smalţul amintit şi anume, numai pe calotă şi pe întreaga faţă superioară a ramei. Un capac aproape identic (decorat însă în *sgraffito*) a fost găsit la Păcuiul lui Soare[140].

Forme rare. Includem aici cîteva tipuri ceramice cu totul rare în contextul acestei categorii a culturii materiale medievale:

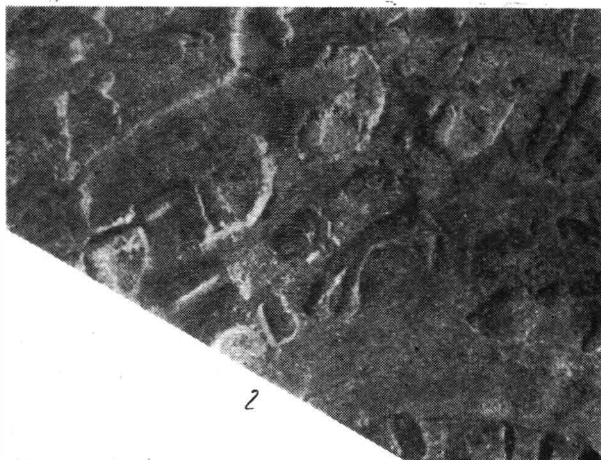
— *Ploscă de lut.* Exemplar unicat, lucrat la roată dintr-o pastă bună, compactă şi bine arsă oxidant, găsit în bordeiul nr. 33. Plosca se compune dintr-un corp semisferoidal aplatisat, căruia i s-a adăugat un gît scurt, cilindric, cu gura largă de 0,020 m, iar la extremitatea opusă două picioruşe. Gîtul este încadrat de un guler cu marginile crestate, iar de o parte şi de alta a cilindrului, aproape de gură, au fost practicate două mici orificii care serveau la atîrnarea ploştii de o sfoară. Lungimea totală a acestui exemplar măsoară 0,232 m, diametrul maxim al feţei bombate însumează 0,198 m, iar al spatelui — neted — 0,106 m. Decoraţia este prezentă numai pe faţă şi constă din incizii concentrice dese, cu intercalarea în zona centrală a două cercuri de crestături. Pe margini şi pe fund plosca a fost netezită cu cuţitul şi apoi lustruită cu o piatră (pl. XXXVIII/1). Este cert, plosca noastră *îşi trage obîrşia din modelele executate în lemn*; o dovedeşte mai ales decoraţia ei[141].

— *Cupe cu picior decorate în relief ştampilat.* Am găsit trei exemplare — poate cele mai uimitoare prin ineditul lor ornamental. Din nefericire, piesele n-au ajuns pînă la noi în întregime şi de aceea vom opera cu unele reconstituiri bazate însă pe date certe; exemplarului *a* îi lipseşte piciorul de sprijin, precum şi circa 2/3 din pereţi;

[140] Informaţie Petre Diaconu.

[141] În cimitirul alamanic de la Hailfingen s-a găsit în 1931, într-un mormînt de femeie, o ploscă de lut care imită un prototip din lemn — vezi Hermann Stoll, *Mittelalterliche Tonfeldflasche aus Schwaben*, în *Germania*, 17, 1933, p. 211—212 şi fig. 1/a—b (sec. VI—VII) (în aceeaşi ilustraţie, o ploscă de lut din sec. X şi alta, cu cioc de scurgere, din sec. XIII, aflată la Stuttgart). De notat că aceste exemplare prezintă şi cîte două mici torţi care încadrează gurile. De altfel, şi alte forme de vase — ceşti, blide, talere, tipsii, cofe — purced din modele străvechi executate din lemn — cf. B. Slătineanu, *Ceramica românească*, p. 30; *Ceramica feudală*, p. 62. Chiar ploştile sînt, azi, ma obişnuite din lemn decît din lut ars. Pentru exemplare mai vechi de pe teritoriul ţării, cf. o ploscă fragmentară, smălţuită, de la Păcuiul lui Soare (sec. XIV, inf. P. Diaconu); alta de la Suceava, de asemenea smălţuită (sec. XVII, vezi *SCIV*, VI, 1955, 3—4, p. 763 şi fig. 8). Centrul de olari de la *Oboga* (Oltenia) executa pînă deunăzi splendide ploşti smălţuite (vezi B. Slătineanu, *Ceramica românească*, p. 159 şi pl. XXI/a, XLVII/c).

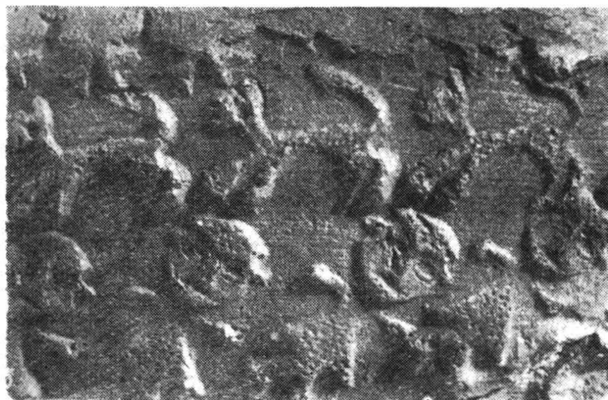

Fig. 56. — Detalii din cupele cu picior decorate cu motive ştampilate: *1 — 3*, exemplarul *a*; *4*, piciorul exemplarului *b*; *5 — 6*, exemplarul *c*.

în schimb, din exemplarul *b* s-a păstrat o jumătate de picior şi o mică parte din recipient, iar din cel notat cu *c* avem la îndemînă aproape întregul recipient şi cum acesta din urmă este identic tipologic cu *b*, cel puţin o astfel de cupă o putem întregi totalmente.

Tipul de vas de care ne ocupăm aici este o cupă clasică: pereţi larg arcuiţi înscrişi într-un contur semisferic (cupa propriu-zisă) şi sprijiniţi pe un picior relativ înalt. Buzele sînt simple, avînd marginea retezată drept, deşi cu oarecare stîngăcie. De altfel, ciudat lucru, pasta folosită la aceste vase este deosebit de inferioară calitativ, cu asperităţi, iar arderea a avut loc neuniform (la roşu). Toate fragmentele găsite la Coconi prezintă şi arderi secundare. Luînd în considerare conformaţia piciorului de sprijin, precum şi decoraţia, cupele se divid în două variante:

1. *Exemplarul a.* Cupă cu picior păstrată pe o înălţime de 0,061 m — din care 0,044 m reprezintă înălţimea săgeţii interioare a recipientului — şi cu un diametru total al gurii de 0,152 m. Pereţii ating în medie grosimea de 0,007 m, marginea gurii fiind tăiată orizontal şi conservînd urme de finisare la exterior. Piciorul de sprijin era probabil destul de înalt, păstrîndu-se însă punctul lui de pornire în jos şi anume de la un dublu inel de crestături; el era, cert, golit parţial în interior, prezentîndu-se ca un cilindru, iar suprafaţa bazei de sprijin era plană (fig. 57/2). Decoraţia vasului, pe lîngă crestăturile menţionate, a fost aşternută pe întreaga suprafaţă exterioară a cupei şi anume, în reliefuri plasate în următoarele registre (de sus în jos): 1) capete-măşti de animale (cîini?), văzute din faţă şi aşezate la distanţe egale; 2) un şir de cruci cu braţele egale avînd capetele despicate; 3) un alt registru de capete-măşti de animale, identice acelora din primul registru, cu deosebirea că sînt plasate în poziţie inversă; 4) un şir de pelicani orientaţi către stînga; urmează o incizie adîncită şi apoi 5) pastile aplicate în şir, fiecare fiind decorată cu cîte o cruce cu braţele egale (bizantină), incizată; în sfîrşit, 6) un ultim registru în care sînt redate animale (pisici?) în fugă spre dreapta. Ceva mai jos au fost plasate crestăturile amintite (fig. 56/1—3; 57/1—2).

2. *Exemplarul b.* Picior de cupă, păstrat fragmentar; înălţimea măsoară 0,034 m. Partea superioară este tubulară, iar cea inferioară se lărgeşte, terminîndu-se cu un inel-suport al cărui diametru total măsoară 0,075 m, marginea fiind uşor profilată. Se păstrează un rest din fundul cupei, respectiv şi din ultimul registru ornamental, în care aflăm de data aceasta un şir de pelicani orientaţi spre stînga. Fragmentul a fost găsit de asemenea în bordeiul nr. 11 (fig. 56/4). Desenul piesei îl redăm în fig. 57/3, unde reconstituim al treilea exemplar.

Exemplarul c. Cupă fragmentară (piciorul lipsă), păstrată pe o înălţime de 0,066 m, cu diametrul total al gurii de 0,150 m, înălţimea săgeţii interioare, de la fund la buză, măsurînd 0,053 m. Prezintă aceeaşi margine a gurii tăiată drept, cu mici denivelări, iar pe suprafaţa exterioară a fundului se pot observa urmele de aderenţă ale piciorului. Reconstituită cu piciorul exemplarului *b*, cupa măsura o înălţime totală de 0,100 m. Ornamentarea exterioară prezintă noutăţi: trei registre constatate la exemplarul *a* se regăsesc aici, dar în altă ordine (un astfel de registru — crucile cu capetele braţelor despicate — fiind folosit de două ori), dispar două registre (capetele-măşti de animale şi pastilele aplicate) şi în locul lor aflăm un altul cu totul nou — reprezentările antropomorfe. Iată, de sus în jos, cum sînt aşezate cele cinci registre ornamentale ale exemplarului *c*: 1) imediat sub buză, şirul de cruci cu capetele braţelor despicate; 2) şir de animale (feline?) în fugă spre dreapta; 3) lanţ de oameni văzuţi din faţă, cu braţele întinse lateral şi cu picioarele depărtate; siluetele

1

2

3

Fig. 57. — Desen după cupele cu picior decorate prin ştampilare : *1— 2*, exemplarul *a* (piciorul de sprijin reconstituit) ; *3*, exemplarul *c* (reconstituit cu ajutorul piciorului *b*) ; *4— 7*, motive ornamentale (mărite).

sînt mult înclinate către stînga; 4) între două incizii adînci, un al doilea şir de cruci cu capetele braţelor despicate; poziţia lor este normală, spre deosebire de primul registru unde poziţia lor aminteşte de un *X*; 5) în ultimul registru figurează şirul de pelicani spre stînga. Piesa a fost găsită în umplutura gropii nr. 13, suprafaţa G/1962 (vezi şi moneda nr. 6), situată în imediata apropiere de bordeiul nr. 11 (fig. 56/5—6; 57/3—7)[142].

Cele trei exemplare trădează evident aceeaşi mînă de meşter olar: tehnica de lucru, forma vaselor, realizarea decorului (inclusiv concepţia decorativă) sînt aceleaşi, deşi mici deosebiri există între cele două variante (de pildă, conturul cupei propriu-zise mai lin arcuit la exemplarul *c*; exemplarul *a* este lucrat la roată, *dintr-o bucată*, pe cînd exemplarele *b* şi *c* au fost modelate în doi timpi de lucru: piciorul de sprijin a fost modelat ulterior şi apoi lipit de fundul recipientului). În ce priveşte *dozajul*, se poate lesne observa că decoraţia exemplarului *a* ne apare înghesuită, chiar îmbîcsită, şi dimpotrivă, aerată şi mai studiată componistic, la exemplarul *c*, denotînd un veritabil simţ artistic din partea meşterului olar. Această constatare, căreia i se adaugă şi cealaltă — şi anume, abandonarea unor motive la realizarea exemplarelor *b* şi *c*, pe care le considerăm identice, — ne face să afirmăm că exemplarul *a* a constituit un *experiment* pentru olar, rezultînd un soi de *arhetip ceramic* din care se vor naşte celelalte două exemplare.

Oprindu-ne acum la tehnica decorării vaselor, este în afară de orice îndoială că motivele ornamentale au fost realizate prin *ştampilare*, motiv cu motiv, registru cu registru; nu poate fi vorba, aşadar, de folosirea unor matriţe cu decorul global, de sus pînă jos, aşa cum le ştim din antichitate[143]. Aceasta înseamnă că meşterul avea în folosinţă tipare separate, pentru fiecare motiv în parte, săpate în negativ — probabil pe lemn — eventual grupate pe faţetele unui cub (să nu scăpăm din vedere că însăşi unealta de imprimare trebuia să aibă un plan de impact uşor arcuit, întrucît se aplica nu pe suprafaţă plană, ci curbă). O dovadă clară că ornamentarea se desfăşura motiv cu motiv, *în serie*[144], stă în faptul că unele motive se întretaie: la exemplarul *a*, crucile din registrul 2 timbrează uneori măştile din registrul 1, iar mai departe, măştile din registrul 3 se suprapun în cîteva locuri capetelor unor cruci; la exemplarul *c*, capetele inferioare ale crucilor din registrul 1 sînt timbrate de cozile animalelor din registrul următor; de asemenea, într-un loc, labele posterioare ale animalului calcă pe tîmpla personajului uman din registrul 3 etc. Toate aceste observaţii permit concluzia că ornamentarea prin ştampilare se desfăşura de sus în jos.

În acest mod de lucru, prin deasă manipulare, vasele se mai deformau şi chiar fisurau; o astfel de fisură apăruse la exemplarul *c*, ea fiind corectată (sudată) de olar cu ajutorul unui instrument neted (fisura afectase gîtul unui pelican şi corpul unei feline). De asemenea, tocmai datorită manipulării repetate şi poziţiei instabile a va-

[142] Reamintim că în groapă s-a găsit şi o monedă, emisă de Mircea cel Bătrîn între anii 1386 şi 1396 (cf. *Monedele*, nr. 6).

[143] Aşa-numitele *cupe deliene*, *boluri megariene*, imitate şi de geto-daci, şi a căror decoraţie va fi preluată de celebra *terra sigillata* romană — cf. mai nou, Irina Franga-Casan, *Contribuţii cu privire la cunoaşterea ceramicii geto-dacice. Cupele „deliene" getice pe teritoriul României*, în *Arheologia Moldovei*, V, 1967 (p. 20 şi fig. 5, tiparele de la Popeşti-Ilfov şi Piscul Crăsani-Ialomiţa).

[144] Spre exemplificare, analizînd datele micrometrice asupra fiecărui motiv ornamental în parte, şi din care rezultă că motivele sînt absolut egale între ele, raportate la exemplarele *a*, *b* şi *c*, putem reconstitui cifric totalul reprezentărilor din fiecare registru (şi ne referim aici la exemplarul mai bine păstrat, *c*): de sus în jos, 1. (28) 36; 2. (16) 28; 3. (19) 23; 4. (24)34 şi 5. (12) 13, cifra între paranteze indicînd nr. reprezentărilor păstrate în fiecare registru, iar cifra imediat următoare indică totalul calculat al motivelor din fiecare registru în parte.

sului, motivele aplicate nu sînt întotdeauna perfect aliniate, în aceleași unghiuri și la aceeași distanță între ele. De pildă, trei din personajele umane redate pe exemplarul *c* „săriseră" din rînd, fiind plasate ceva mai sus decît restul figurilor; în consecință, meșterul le-a lungit picioarele, adăugînd pastă și fasonînd-o apoi cu un cuțit.

În ciuda decorului atît de complex și dificil de realizat, se remarcă grija meșterului de a reda cu acuratețe anumite detalii, chiar fizionomice: împunsături extrem de fine subliniază blana animalelor, penajul pelicanilor, părul, barba și chiar îmbrăcămintea oamenilor; mai mult, sînt redate atitudini caracteristice, mai ales la animale: gura larg deschisă a felinelor, urechile ciulite, coada fluturîndă (doar sînt în fugă!), pliscul mare, gîtul curbat, aripile la pelicanul care înoată. Personajele omenești sînt prinse parcă într-o horă. Repetăm, putem conferi acestor reprezentări calitatea de imagini artistice remarcabile.

După această lungă prezentare, impusă de natura descoperirilor de la Coconi, ne rămîne să ne pronunțăm asupra provenienței cupelor cu acest decor ștampilat. Putem afirma mai întîi că meșterul n-a avut probabil un model de imitat și ca atare avem de-a face cu o creație originală. În al doilea rînd, prezența pelicanilor, atît de fidel redați, ne îndreptățește concluzia că produsele ceramice descrise sînt locale, căci se știe că pelicanii trăiesc numai în Delta Dunării (badița, *Pelecanus onocrotalus*)[145]. Meșterul olar era deci familiarizat cu fauna Deltei, a Dunării de Jos în genere, în a cărei arie se înscrie și iezerul Mostiștea. De aceea, ajungem la concluzia că piesele ceramice de care ne-am ocupat au fost produse chiar în așezarea noastră medievală; numai că, un cuptor de ars oale din faza *A*, în care se încadrează complexele ce conțineau vasele fragmentare, nu a fost semnalat de cercetările arheologice. Oricum ar fi, prezența cupelor cu decor în relief ștampilat la Coconi atestă, o dată în plus, gustul artistic prezent în mediul rural al țării noastre, cum vom avea de altfel prilejul să arătăm ceva mai departe.

2. CERAMICA SMĂLȚUITĂ

Spre deosebire de categoria precedentă, ceramica smălțuită de la Coconi — cea medievală în genere — este găsită în cantități mai mici, dar, cum am subliniat mai înainte, aceasta nu înseamnă că nu a avut o largă difuziune în spațiu și în timp. În

[145] N. Constantinescu, *Betrachtungen*, p. 382. Tehnica de ornamentare prin ștampilare în serie a ceramicii medievale, motivele rezultate fiind în relief sau imprimate în adîncul pastei, este larg răspîndită și ilustrată ca atare prin descoperirile din Țara Românească, Moldova și Transilvania (e drept, ultima provincie fiind mai puțin cunoscută în această privință). Motivele preferate sînt dintre cele mai diferite, predominînd însă *rozetele*, așa numita „ramură de brad" sau „spicul", șiruri de linii oblice sau verticale etc., aplicîndu-se aceste motive pe torțile și umerii vaselor. În aceeași tehnică sînt executate și motivele realizate cu ajutorul rotiței dințate. Bibliografia descoperirilor este foarte bogată — vezi indicațiile de la M. D. Matei și L. Chițescu, *Problèmes historiques concernant la forteresse du temps des Mușat et l'établissement urbain de Roman*, în *Dacia*, N.S., X, 1966, p. 291—320 (în care se reiau în discuție opiniile exprimate anterior de Lucian Chițescu, *Ceramica ștampilată de la Roman și unele probleme în legătură cu purtătorii ei în Moldova*, în *SCIV*, 15, 1964, 3, p. 411—426). Din literatura străină, în afară de arhicunoscuta lucrare a lui K. Strauss, *Studien zur mittelalterlichen Keramik*, Leipzig, 1923, de o lucrare interesantă a lui Aloiz Habovštiak, *K otázke stredovékej tzv. kolkovanej keramiky an Slovensku* (Zur Frage der mittelalterlichen sogenannten Stempelkeramik in der Slowakei), în *Slovenska Archeológia*, VII, 1959, 2, p. 460—476, semnalăm aici tot o operă care privește ținuturile cehoslovace și anume V. Nekuda și K. Reichertová, *Středověká Keramika v Čechách a na Moravě*, Brno, 1968 (Mittelalterliche Keramik in Böhmen und Mähren), cu o numeroasă ilustrație (îndeosebi pl. VI/7, VII/8—9, XVI/2—3, XX/2, iar despre tehnica pastilajului, pl. XXXVII/1—6).

această categorie smalţul deţine rol primordial, decorativ şi funcţional, iar coloristica este variată. Cu excepţia părţilor inferioare ale vaselor, rareori acoperite cu smalţ, acesta din urmă este aşternut pe suprafeţe mari, în interior sau la exterior, iar calitatea lui este net superioară. În sfîrşit, în afară de faptul că formele ceramicii smălţuite sînt mai reduse la număr, oarecum „standardizate", şi în tehnica decorării intervine un element nou — deşi în esenţă este acelaşi procedeu de a împodobi vasele prin *zgîrierea pastei* — numit de această dată *sgraffito*, asociat adesea cu un alt procedeu şi anume *champ-levé* (prelevarea din pastă a unor mici porţiuni, rezultînd un decor în relief).

Caracteristici tehnice. Tehnica de lucru a ceramicii smălţuite este mult mai complicată şi este de remarcat faptul că şi astăzi, cu mijloacele tehnice moderne, procedeele au rămas aproape aceleaşi ca în evul mediu. Într-adevăr, producerea ceramicii smălţuite comportă nu mai puţin de *şase faze operaţionale* (dacă includem şi faza decorării în sgraffito sau champ-levé, altminteri existînd şi vase care nu prezintă decor incizat) :

ETAPA ARDERII INCOMPLETE

— *Modelarea* la roată; zbicirea vaselor.

— *Angobarea* — adică acoperirea suprafeţelor care urmează a fi smălţuite cu un strat de humă albă (caolinată), adesea însă de nuanţă gălbuie. Angoba devine astfel un suport pentru pelicula de smalţ, ea avînd şi rolul de a acoperi porii vasului[146].

— *Ornamentarea*, în sgraffito sau champ-levé (uneori combinat), astfel că unealta mînuită de olar pătrunde, *prin angobă*, în pasta crudă, scoţînd în evidenţă miezul acesteia; unele motive ornamentale, cum sînt cercurile simple sau concentrice, erau executate tot cu ajutorul roţii.

— *Prima ardere* în cuptor — vasul, modelat, angobat şi împodobit cu diverse motive zgîriate în pasta crudă, este introdus în cuptorul de ars oale unde are loc o ardere incompletă, după care este scos în stare de *biscuit ceramic*. Urmează :

ETAPA ARDERII COMPLETE

— *Smălţuirea şi colorarea*; smalţul [147] se suprapune peste stratul de angobă, care-i permite o aderare deplină la pasta vasului[148]. În ce priveşte culorile, acestea erau aplicate cu o pensulă, sub forma unor pale, puncte, linii şi chiar pe mari suprafeţe,

[146] Există, desigur, şi specii ceramice smălţuite la care pelicula de smalţ este aplicată direct pe pastă, deci fără angobarea prealabilă (cf. şi B. Slătineanu, *Ceramica românească*, p. 54); colegul Radu Popa ne informează că numeroase fragmente smălţuite din feudalismul timpuriu de la Păcuiul lui Soare nu au angobă. Cît priveşte Coconii, vom sublinia abia acum că smalţul aplicat pe buza unor vase de uz comun nu zace pe angobă.

[147] Smalţul (glazura) nu trebuie confundat cu însăşi culoarea; el este un produs *incolor*, obţinut din amestecuri de materiale refractare (îndeosebi silicaţi, de unde şi aspectul sticlos pe care-l capătă), pregătite sub forma unor pulberi fine şi care, în amestec cu apa, dau o substanţă apoasă, ca o barbotină. În trecut, olarii foloseau pentru smalţ nisipurile, piatra de rîu măcinată sau oxidul de plumb (PbO) obţinut din pilitură prăjită şi amestecată cu apă. Cu această substanţă se acoperea suprafaţa vasului, peste angoba aşternută mai înainte. În urmă abia vine colorarea. Culorile se obţineau în genere din oxizi metalici, dar şi din argile bogate în oxizi de fier (pentru *roşu*, de

întotdeauna însă ele acoperind motivele ornamentale zgîrîiate în prealabil încă din faza de operaţie amintită. Nu de puţine ori culorile se suprapun, fără să se combine însă, datorită faptului că provin din oxizii metalici diferiţi în ce priveşte *starea coloidală*[149]. Nuanţarea tonurilor, degradeurile se fac, după caz, fie prin diluarea, fie prin îngroşarea stratului de culoare.

— *A doua ardere* în cuptor — cînd are loc o ardere completă, la temperaturi în jur de 850°, potrivite pentru smalţ şi culori[150]. Acum au loc reacţii şi combinări chimice — între smalţ şi culoare pe de o parte şi pasta vasului angobat pe de alta; astfel, indiferent de faptul că s-a aplicat sau nu o culoare peste smalţ, întotdeauna zgîrieturile în pastă (prin angobă) acoperite de smalţ devin închise la culoare, de obicei brune, rezultînd un efect ornamental remarcabil, sporit fireşte o dată cu adaosul de culori.

FORMELE

Obţinute printr-o tehnică atît de pretenţioasă, este normal ca produsele ceramice smălţuite să cuprindă doar cîteva forme tipizate, deşi nu lipsesc în sînul fiecăreia variante stilistice. În aşezarea medievală de la Coconi au fost semnalate numai *şase forme* şi anume: *cupe*, *boluri*, *străchini*, *farfurii*, *ulcioare* şi *căniţe*; primele patru au, în mod obligatoriu, un picior inelar de sprijin (*Standring*), pe cînd ultimele două prezintă fundul simplu, plat.

Cupele. Sînt vase de dimensiuni mici, cu pereţii elegant arcuiţi, avînd marginea buzelor simplă, neprofilată, cu uşoară tendinţă de înclinare spre interior (pl. XXXIX/1, 4—5, 7—8), sau spre exterior (ibidem, 2, 6); smalţul este de foarte bună calitate, iar culorile dominante sînt galbenul, verdele (în nuanţe diferite) şi brunul. Decoraţia, cînd există, constă din motive executate în sgraffito sau champ-levé, şi este grupată de regulă într-un medalion central; sînt cazuri, însă, în care apar registre ornamentale, mai ales sub buză, în interiorul vasului (pl. XXXIX/1) şi tot astfel există numeroase exemplare fără nici un decor suplimentar, sau restrîns la cîteva linii concentrice fixate în interior, sub buză (pl. XXXIX/6). Motivele realizate sînt: *rozetele*, înscrise

exemplu, sau pentru cărămiziu); *galbenul* rezulta din acelaşi oxid de plumb, *cafeniul* din oxidul de fier sau din bioxidul de mangan (care dădea şi culoarea *neagră*) în amestec cu antimoniul, *verdele* se obţinea din oxidul de cupru stins cu oţet ş.a.m.d. (*cobaltul*, ca oxid, dădea splendida culoare *albastră*, fiind însă un material greu de procurat şi de aceea atît de rar documentat în ceramica smălţuită, să zicem, curentă) — cf. pentru toate acestea, S. Solacolu, *op. cit.*, B. Slătineanu, *Ceramica românească*, p. 12, 170—171 şi *Ceramica feudală*, passim; B. Slătineanu, P. H. Stahl şi P. Petrescu, *op. cit.*, p. 72—73.

148 Smalţul aderă solidar la suprafaţa vasului în timpul coacerii în cuptor, dar aderenţa nu este totală — în sensul contopirii cu pasta (care fusese arsă în prima etapă) — şi de aceea smalţul se transformă într-o pojghiţă care, pe parcursul folosirii vasului, sare adesea (de unde şi expresia populară). Iată de ce aflăm în săpături numeroase fragmente ceramice la care doar angoba şi decoraţia în sgraffito arată că ele au fost smălţuite. În această situaţie se află, de exemplu, piesele pe care le redăm în pl. XLII/3, XLVIII/2. Explicaţia săririi smalţului constă în coeficientul de dilataţie termică al smalţului, diferit de acela al masei de care stă prins (S. Solacolu, *op. cit.*).

149 B. Slătineanu, P. H. Stahl şi P. Petrescu, *op.cit.*, p. 67—69; *starea coloidală* = starea de agregare obţinută prin dispersarea unei substanţe în alta, pînă la o mărime caracteristică. Coloizi sînt spumele, emulsiile, pulberile — cf. *Dicţionarul enciclopedic român*, I, 1962, p. 697, s.v. COLOID.

150 B. Slătineanu, P. H. Stahl, P. Petrescu, *op. cit.*, p. 50. Combustibilul folosit în cuptoare era lemnul — pentru început de esenţe moi (salcie, plop), întrucît temperaturile joase facilitează uscarea şi contractarea normală a vaselor, apoi însă de esenţă tare, în vederea arderii lente dar constante.

de regulă în cercuri concentrice, în mijlocul suprafeţei interioare — extrem de variate : fie simple cruci, fie ca o roată cu spiţe, apoi în formă de roţi dinţate, de petale (în acest ultim caz, cu vîrfurile rotunjite, unghiulare sau chiar întreaga petală luînd forma romboidală), marcate deseori de împunsături fixate în cerc (pl. XXXIX/8) ; în sfîrşit, rozetele erau cîteodată mobilate cu scrijileturi în cîmpurile libere şi cu spirale — motivul *vrejului* figurînd şi separat (pl. XXXIX/1, 4) ; de asemenea, spiralele însoţesc adesea un motiv larg răspîndit — *împletiturile* (antrelacurile), cum vedem pe fundul unei cupe (pl. XLI/9) şi pe numeroase alte fragmente (pl. XLI/11). Răspîndit este în ceramica smălţuită medievală şi *carelajul*, aşa numita *tablă de şah*, executat în sgraffito (pl. XLI/8, 10, 12), dar în mod obişnuit în tehnica champ-levé, care i se potriveşte de minune (pl. XLI/5, 11). În sfîrşit, ornamentele cupelor constau din simple cercuri fixate în centru (pl. XLI/3, 7), precum şi din figuri de *păsări* (pl. XLVI/2, 6) ; primele sînt interpretate ca fiind imaginea sublimată a unui disc solar (din care derivă *asterul* — rozetele)[151].

Variantă. Exemplar din bordeiul nr. 59, colorat unitar în galben-vernil, fără alt decor ; ca o particularitate semnalăm linia pereţilor care este frîntă, deci unghiulară, dar mai ales prezenţa celor două mici torţi plate (una lipsind), extremităţile fiind în «coadă de rîndunică » (fig. 58).

Bolurile. Spre deosebire de cupe, bolurile au piciorul de sprijin mai scund, iar pereţii deşi arcuiţi au liniile de profil sinuoase ; de altfel, acest tip de vas este şi mai înalt. Motivele ornamentale sînt în genere aceleaşi constatate la cupe, predominînd însă împletiturile, motivele zoomorfe (păsări), mici eflorescenţe etc. (pl. XXXIX/3, 9 ; XLI/13 ; XLVI/1, 7—8 ; XLVIII/1). Culorile obişnuite sînt verdele, galbenul şi cafeniul.

Străchinile. Foarte răspîndite în aşezarea de la Coconi, astfel de străchini cu picior inelar sînt vase întinse şi relativ adînci. Trăsătura lor caracteristică rezidă în conturul pereţilor, unghiular, din piciorul inelar pornind pereţii oblici, pentru ca aceştia să se frîngă apoi şi să formeze o margine dreaptă, ridicată fie în poziţie verticală, fie evazată, fie, în sfîrşit, uşor înclinată către interior. Marginea buzelor se arată de obicei simplă, dar uneori ne apare profilată printr-o şănţuire interioară. Smalţul şi culorile sînt de bună calitate, predominînd asocierile de verde şi brun. Ceea ce este interesant de subliniat se referă la faptul că *unicul motiv* decorativ al străchinilor de la Coconi îl constituie *aşa numitul motiv stelar*, în două variante :

[151] Cf. Paul Petrescu, *Imagini ale soarelui în arta populară*, în *SCIA*, X 1963, 1, p. 114—116, unde se subliniază că însăşi pasărea, în zborul ei, simbolizează apropierea de soare şi lumină (este citat B. A. Ribakov, *Die Kunst der Kiewer Rus*, Dresda, 1957, p. 168—170). În genere, reprezentările zoomorfe, inclusiv ale păsărilor, sînt frecvente în ceramica bizantină sau de tradiţie bizantină (Constantinopol, Atena, Corint, Sparta, litoralul nord-pontic — Herson, de pildă), considerîndu-se că asemenea reprezentări apar ca un împrumut din lumea persană şi arabă, îndeosebi după triumful asupra iconoclasmului. Din bogata bibliografie asupra ceramicii smălţuite bizantine, vom cita aici pe R. M. Drawkins şi J. Droop, *Byzantine pottery from Sparta*, în *BSA*, XVII, 1910, 11, pl. XV/25 ; D. Talbot Rice, *Byzantine glazed pottery*, Oxford, 1930, pl. XIII (Constantinopol) şi pl. XV (Salonic) ; M. Alison Frantz, *Middle byzantine pottery in Athen*, în *Hesperia*, VII, 1938, 3, A, 74, fig. 14 ; Ch. H. Morgan, *The byzantine pottery* (*Corinth, XI*), Cambridge, Mass., 1942, pl. XLII/2 (ap. I. Barnea, *Ceramica de import*, în *Dinogetia*, I, p. 244—245) ; cf. şi A. L. Jakobson, *Средневековый Херсонес XII—XIII вв.*, în *MIA*, 17, 1950, p. 195—198 şi pl. XXVI, XXVIII/109—111, XXIX/16, XXXII, XXXIV ; I. Barnea, *op. cit.* (cu citarea unei lucrări mai noi a lui D. Talbot Rice, *The pottery of Byzantium and the Islamic World*, în *Studies in islamic art and architecture in honour of prof. K.A.C. Creswell*, Londra, 1965) ; N. Constantinescu, *Contribuţii la cunoaşterea ceramicii bizantine de la Cetatea Albă* (*Belgorod-Dniestrovski*), p. 442—443.

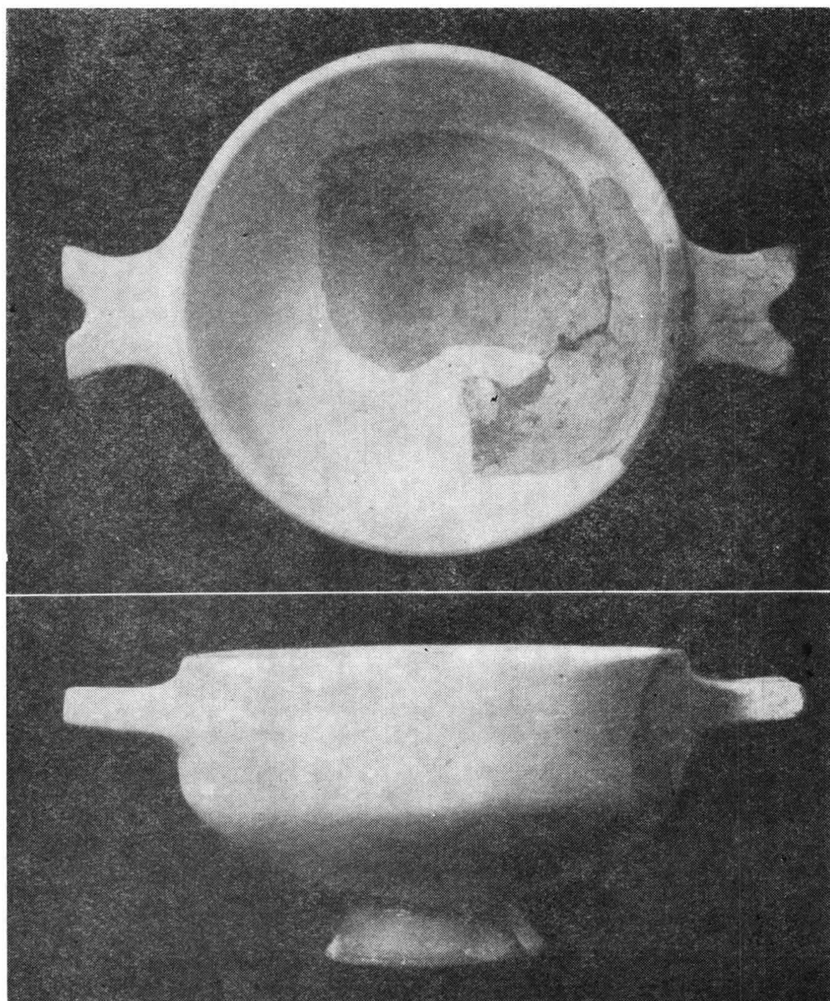

Fig. 58. — Cupă smălţuită cu picior inelar şi torţi găsită în bordeiul nr. 59 (faza *A*).

1, din centrul vasului, de la trei cercuri concentrice, pornesc patru raze, fiecare marcată de linii drepte şi ondulate (pl. XLII/5; XLIII/12); un singur exemplar a fost depistat la Coconi, dar străchini cu decor similar au fost găsite la Păcuiul lui Soare;

2, acelaşi motiv stelar, alcătuit însă din trei raze, iar în spaţiile libere întotdeauna se află un triunghi mai mare sau mai mic (pl. XLII/3; XLIII/1—11; fig. 59)[152].

În cazul ultimei variante decorative, se constată de regulă că triunghiurile nu sînt mobilate cu aceleaşi incizii practicate de-a lungul celor trei benzi care semnifică imaginea asteroidă. Am înregistrat nu mai puţin de 11 asocieri diferite, pe care le redăm în fig. 60.

Farfuriile. Este grupa de vase (întinse) cu cele mai multe variante tipologice, remarcîndu-se totodată faptul că multe exemplare semnalate la Coconi amintesc, prin profilul lor, de un alt tip de vas şi anume de castroane. În funcţie de particularităţile de profil ale buzelor distingem următoarele tipuri de farfurii smălţuite:

a) Farfurii cu marginea simplă, rotunjită, în două variante:

— 1, pe faţa interioară decorul se rezumă la două linii incizate, iar exemplarul este împodobit cu motive pictate cu culori diverse (pete presărate în registre distincte) — fig. 61/1;

— 2, profilul marginii este mai sinuos, iar decoraţia constă dintr-o bandă de incizii superficiale, drepte sau ondulate (fig. 61/2). La ambele variante culorile dominante sînt galbenul şi brunul.

b) Farfurii cu marginea în formă de bandă lată, răsfrîntă în afară, de asemenea în două variante:

— 1, marginea lată, în poziţie oblică, prezintă un profil uşor curbat (fig. 61/3);

— 2, aceeaşi margine se află în poziţie perfect orizontală (fig. 61/4 şi reconstituirea din pl. XLIV/2). Decoraţia la acest tip de farfurii acoperă de regulă întreaga suprafaţă interioară, ea fiind executată în *sgraffito* (mai rar în *champ-levé*, pl. XLV/1). Motivele ornamentale constau din linii dese întretăiate (haşuri), împletituri, motive geometrice, spirale etc. (pl. XLV/1—3, 5, 8), apoi motivul stelar (pl. XLV/8, 9, inclusiv cel de pe varianta din fig. 61/3), iar uneori se găsesc reprezentări de rozete asociate cu spirale (pl. XLV/7) sau şiruri de linii vălurite, verticale şi orizontale, despărţite de benzi verticale trase cu pieptenele (pl. XLV/6); în fine, sînt de amintit reprezentările de păsări (pl. XLIV/1, 3—4; XLVI/5, 9—10). În coloristică întîlnim frecvent verdele, brunul şi galbenul.

c) Farfurii cu marginea uşor răsfrîntă în sus şi evazată, muchia prezentînd fie o teşitură spre interior (fig. 61/5 şi desenul din pl. XLII/2)[153], fie o şănţuire pronunţată pe al cărei fir se află incizată o linie ondulată. Decoraţia, în *sgraffito*, constă din vrejuri în ghirlandă (pl. XLII/2).

[152] Motivul stelar pe străchinile smălţuite este destul de răspîndit în ceramica din spaţiul balcano-dunărean: la noi, la Turnu Severin (C. Nicolescu, *Ceramica smălţuită*, fig. 18/a—c; Al. Bărcăcilă, *Monede, podoabe*, fig. f/1), la Păcuiul lui Soare (C. Nicolescu şi R. Popa, *op. cit.*, fig. 4/d, 8/b şi 10/a), iar în Bulgaria, la Tîrnova (I. Nikolova şi N. Anghelov, *Средневековна църква*, fig. 10), la Iatrus (Violeta Dimova, *Mittelalterliche Keramik*, în *Klio. Beiträge zur Alten Geschichte*, 47, Berlin, 1967, p. 263—264 şi pl. X/2, 4, 9) etc. Apare foarte rar în ceramica din Bizanţ (C. Nicolescu şi Radu Popa, *op. cit.*, p. 343), lipsind cu totul în bogatul inventar ceramic de la Dinogetia.

[153] Din nou, însă, terminologia oscilează; astfel, o farfurie de acest tip de la Dinogetia este prezentată drept „taler" (C. Nicolescu, *Ceramica smălţuită*, fig. 6/a) şi la fel sînt numite farfuriile de la Păcuiul lui Soare şi Vodiţa (*ibidem*, fig. 15/a, b); în schimb, cunoscutele străchini smălţuite de la Zimnicea (*ibidem*, fig. 23/b, c) sînt numite „farfurii" de către B. Slătineanu, *Ceramica feudală*, fig. 43—44.

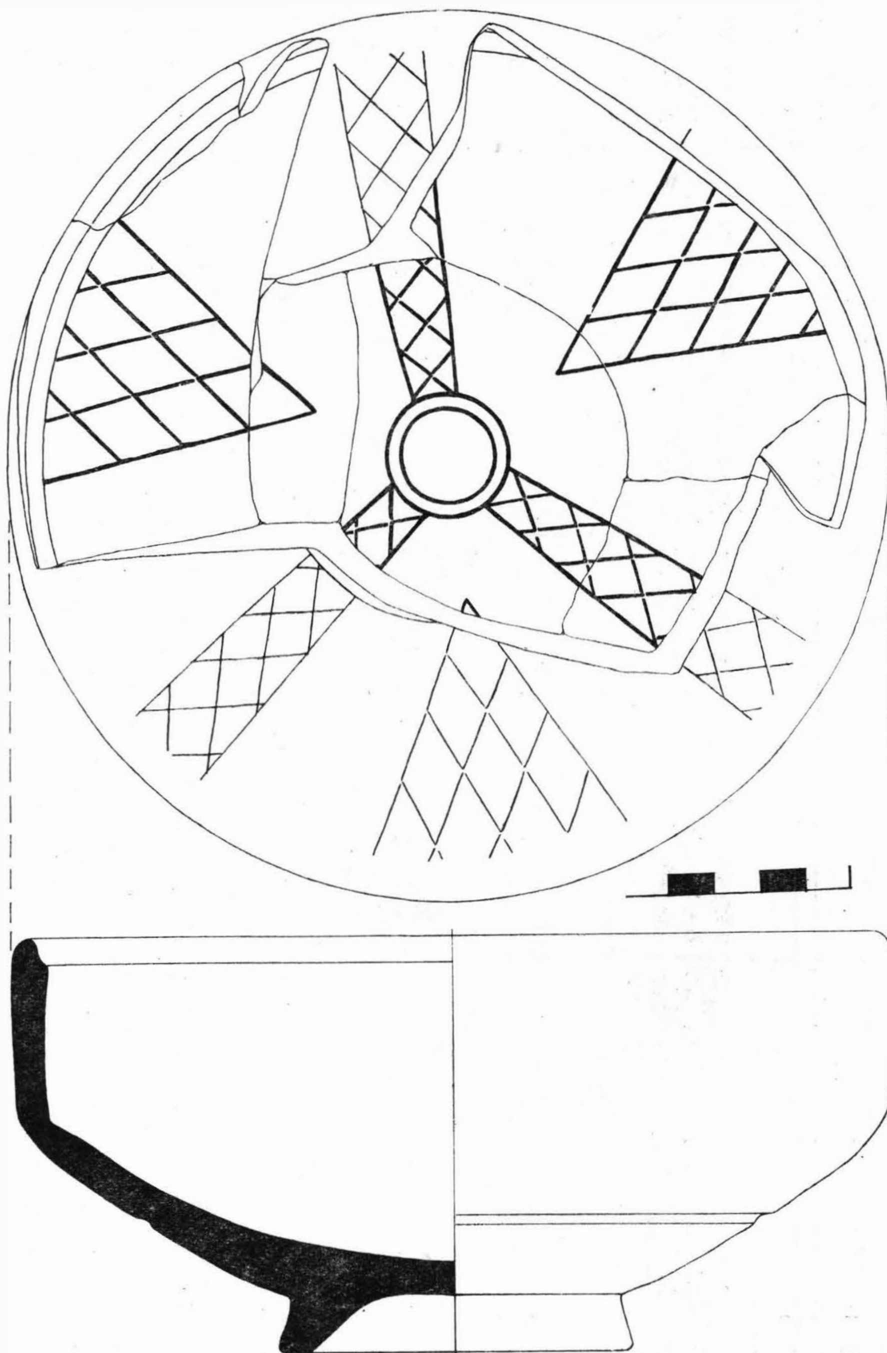

Fig. 59. — Strachină smălţuită, decorată cu motivul stelar (bordeiul nr. 41, faza *B*).

	Asocierea și realizarea motivului		Forma vasului
1		?	a) Strachină
2		?	"
3			"
4			"
5			"
6			"
7	?		"
8			"
9	a) → ? → b)		" b) Farfurie
10	?		"
11		?	"

Fig. 60. — Coconi. Motivul stelar pe străchini și farfurii smălțuite (variante stilistice).

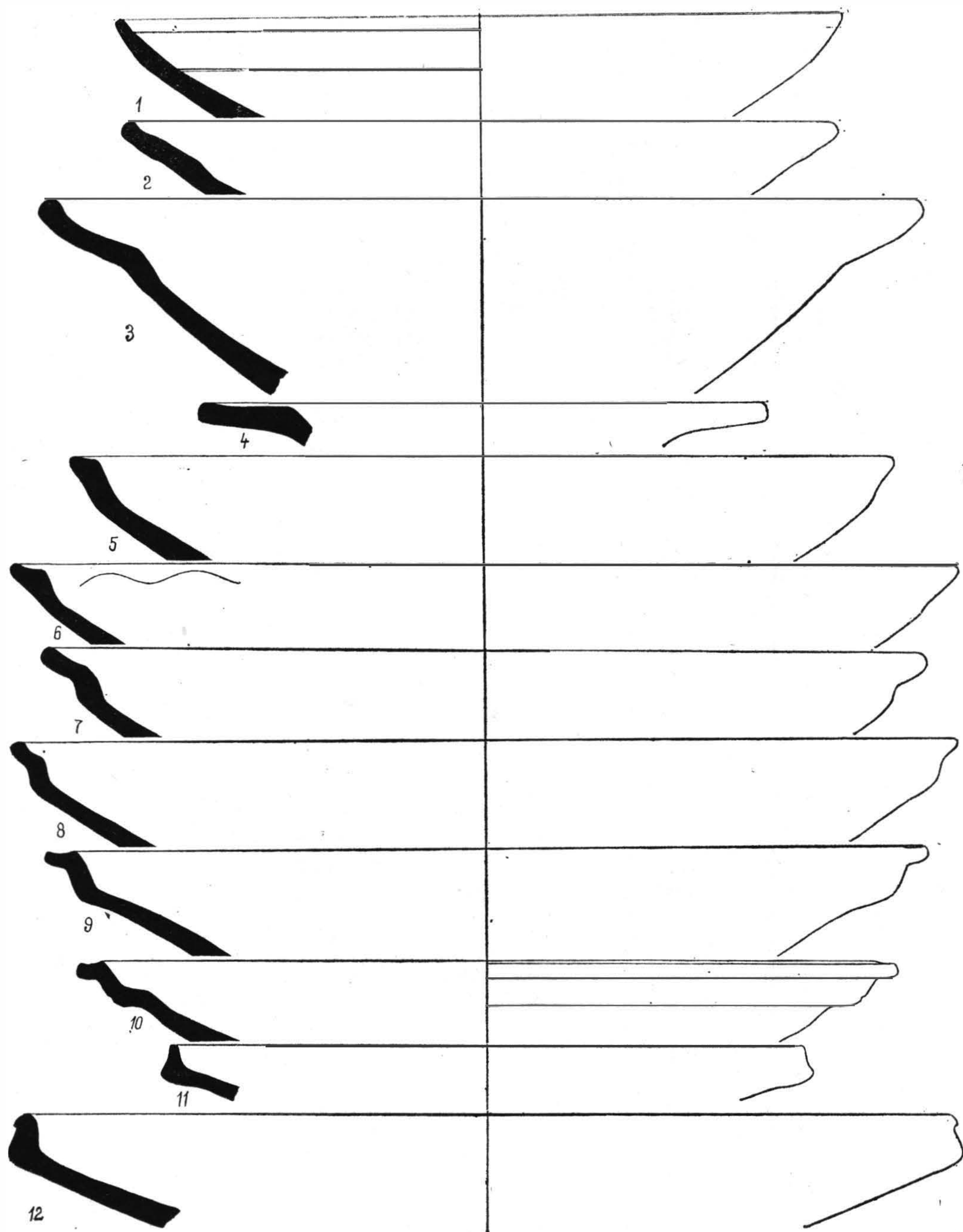

Fig. 61. — Profile de farfurii smălţuite (variante ale buzei).

d) Farfurii cu muchia marginii lobată (fig. 61/6); judecînd după cele cîteva fragmente găsite, se pare că motivul ornamental realizat pe acest tip de farfurie era cel stelar.

e) Farfurii cu margine îngustă, evazată; este tipul cel mai răspîndit în aşezare, prezent aici în patru variante:

— 1, marginea este subliniată spre interior de un prag ce desparte în două un registru decorativ, constînd din linii oblice „în spic" (sau „ace de brad"), în rest figurînd binecunoscutele împletituri; culorile dominante sînt închise, fiind vorba mai ales de culoarea brună pe fond gălbui (pl. XLV/13; fig. 61/7);

— 2, marginea ceva mai îngustă decît la varianta precedentă, iar în şănţuirea ei se află o linie ondulată incizată (fig. 61/8);

— 3, marginea se află în poziţie orizontală, este uşor albiată pe muchie, iar ca reprezentare decorativă aflăm pentru prima oară peştii (pl. XLV/12; fig. 61/9)[154];

— 4, în sfîrşit, o ultimă variantă aparţinînd acestui tip pare a reprezenta o combinaţie de profil între variantele celelalte: profilul marginii este în zigzag, în decoraţie aflăm motivul „în spic", dar în restul cîmpului ornamental apare din nou motivul stelar (pl. XLV/9—10; fig. 61/10).

f) Farfurii cu marginea înălţată vertical, în două variante:

— 1, muchia marginii este ascuţită, orice decoraţie (în sgraffito etc.) lipseşte, iar smalţul acoperă angoba vasului, fără alt adaos de culoare (fig. 61/11);

— 2, marginea este mai masivă, subliniată la exterior de o şănţuire, iar suprafaţa interioară este decorată cu împletituri (fig. 61/12). Adăugăm amănuntul că ultima variantă este foarte întinsă la gură, măsurînd un diametru maxim de peste 0,29 m, pe cînd varianta *1* atinge abia 0,20 m.

Din succinta prezentare a acestei grupe de vase smălţuite se detaşează tipul *d* cu marginea lobată, foarte rar la Dunărea de Jos (doar la Păcuiul lui Soare fiind semnalat) în epoca la care ne referim; fără a fi similară, vom aminti totuşi că la anumite variante de farfurii şi străchini din aria apuseană a Ţării Româneşti (Mehedinţi) şi din zona Argeşului[155], datînd însă din secolul al XV-lea, marginea vaselor prezintă muchia dantelată (mai ales prin alveolare). În rest, variantele de care ne-am ocupat au o largă difuziune în spaţiul carpato-balcanic[156].

Înainte de a trece la prezentarea ultimelor două forme de vase smălţuite, se cuvine să fie amintite cîteva *semne zgîriate* pe fundurile unor vase cu picior inelar: pe o strachină — o cruce gammată (fig. 62/3b, exemplar din bordeiul nr. 25), iar pe farfurii — o cruce simplă (fig. 62/1b; exemplar din bordeiul nr. 6), *grupul de majuscule slavone NK* (fig. 62/4b; pl. XLIV/5, *exemplar din bordeiul nr. 13*); în sfîrşit, pe un fund de strachină, fragmentat în două — o parte fiind găsită în bordeiul nr. 39, cealaltă într-o groapă din apropiere — se află şase alveole rotunde aşezate circular (fig. 62/2b)[157].

[154] Reprezentarea peştelui se află pe un fragment smălţuit de la Păcuiul lui Soare (sec. XIV—XV) — cf. *Materiale*, VI, 1959, fig. 10/10.

[155] Al. Bărcăcilă, *Mănăstirea Coşuştea-Crivelnicu, Mehedinţi. Descoperire arheologică*, în *BCMI*, XXVIII, 1935, fasc. 86, p. 178 şi fig. 36—37; Virgil Drăghiceanu, în *Curtea domnească din Argeş, BCMI*, X—XVI, 1917—1923, fig. 303—304 şi pl. XI.

[156] Despre farfuriile de la Păcuiul lui Soare, cf. Corina Nicolescu şi Radu Popa, *op. cit.*, fig. 1/b, 2, 4/b, 5/b—c, f, 6 şi 8/b.

[157] Semnificaţia acestor semne este încă supusă discuţiei — vezi I. Barnea, *op. cit.*, p. 254; E. Zaharia, *Dridu*, p. 89—90; N. Constantinescu, *Contribuţii*, p. 442; mult mai pe larg, însă, la V. Nekuda şi K. Reichertová, *op. cit.*, p. 82—98, cu o bogată bibliografie şi cu numeroase ilustraţii. În genere, se admite că astfel de semne pot fi interpretate fie ca mărci ale atelierelor de producţie, fie ca semne de proprietate.

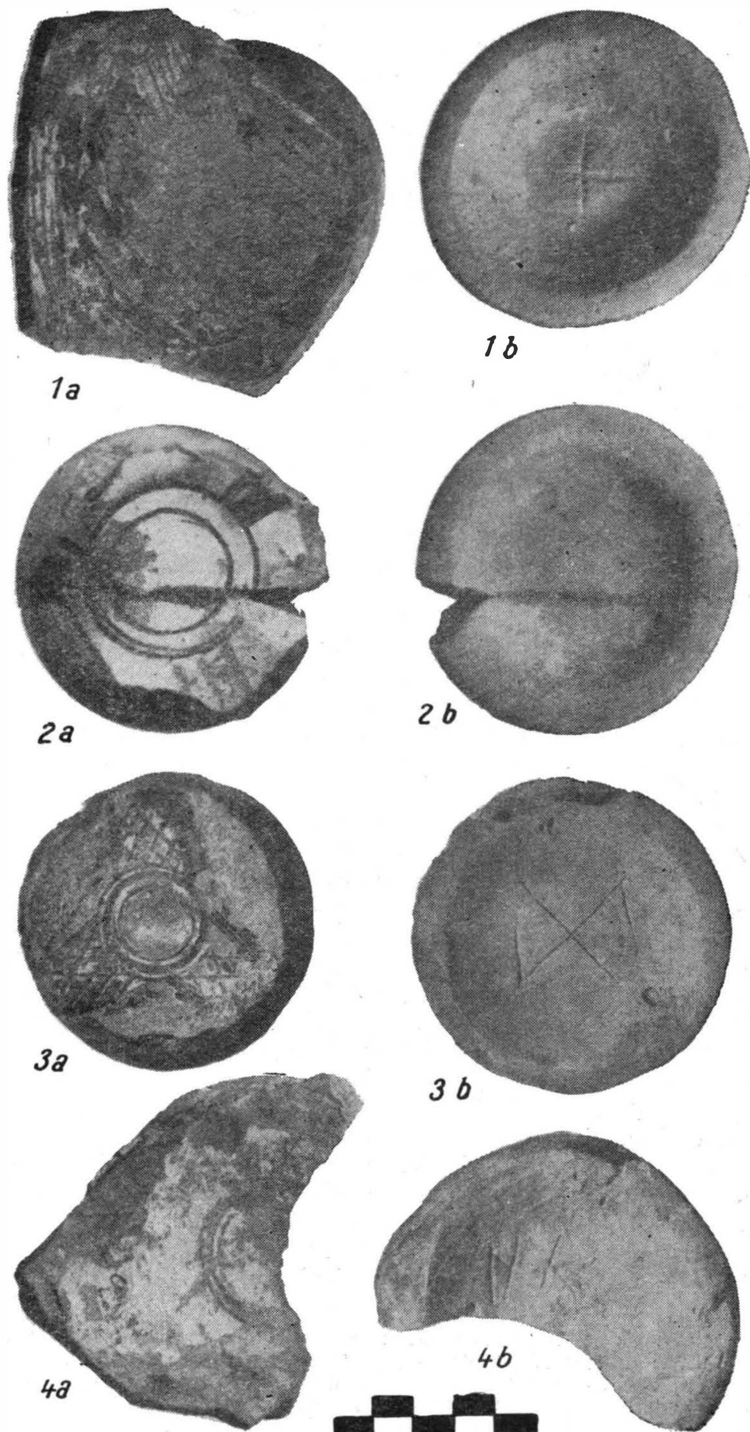

Fig. 62. — Diferite semne de pe fundurile inelare ale unor vase smălţuite.

Ulcioarele. Tipurile sînt în genere cele din olăria comună şi de aceea ne vom conduce după clasificarea acestora. Semnalăm :

a) Ulcior găsit în bordeiul nr. 29, avînd pereţii groşi, gîtul înalt şi pîlniat, cu gura trilobată (din păcate partea inferioară cu fundul lipseşte). Înălţimea păstrată măsoară 0,169 m. Culoarea gălbuie este dată de angobă, smalţul este de bună calitate, translucid. Toarta, pornind de la marginea buzei, este rotundă în secţiune. Avem în faţă varianta 5 a ulcioarelor comune (pl. XLVII/2). Tot tipului *a* îi aparţine un ulcior fragmentar (se păstrează gîtul şi o parte din umeri) găsit în bordeiul nr. 19 ; este bogat împodobit la exterior în tehnica sgraffito şi în champ-levé cu motivul carelajului, în asociere cu triunghiuri, romburi, linii ondulate şi spirale. În colorit domină verdele şi cafeniul pe un fond galben-vineţiu (pl. XLVIII/9). Alte fragmente de acelaşi tip sînt redate în pl. XLVIII/11, 15—18. După cum se vede, acest tip de ulcior este destul de răspîndit în aşezarea de la Coconi.

d) Sînt ulcioare cu cioc de scurgere, de data aceasta în două variante :

— 1, Ulcioare mici, cu trei torţi — exemplar găsit în bordeiul nr. 19, păstrat în întregime cu excepţia ciocului. Corpul vasului se prezintă îndesat, fiind înalt de 0,210 m, fundul plat şi profilat uşor pe margine (diametru total de 0,095 m), iar gîtul este scund şi evazat avînd gura circulară (0,104 m), marcată pe margine de crestături. Torţile, în număr de trei, sînt ovale în secţiune. Alături de împodobirea cu smalţ şi culoare verde-oliv, vasul are şi un decor realizat cu humă albă, respectiv două şiruri dinţate care încadrează fiecare toartă (pl. XVIII/6 ; XLVIII/1).

— 2, Ulcioare mari, cu o singură toartă, din nefericire păstrate în stare fragmentară (cele mai multe cioburi au fost găsite în bordeiul nr. 13). S-a reconstituit diametrul gurii (în jur de 0,120 m), pereţii fiind lin evazaţi, sub buză aflîndu-se la exterior o nervură proeminentă din care porneşte toarta — înaltă de 0,145 m şi lată de 0,041 m ; la baza gîtului se găseşte o altă nervură exterioară. Ciocul de scurgere este lung de 0,085 m, inelul gurii măsurînd 0,021 m. Gîtul vasului şi ciocul de scurgere erau acoperite cu culoare verde deschis şi tot astfel jumătatea superioară a torţii, iar în rest vasul era colorat cu o nuanţă de cafeniu închisă. Pe acest ultim fond intervine decorul propriu-zis şi anume o suită de cercuri concentrice, trase cu cornul, de culoarea verde folosită în partea superioară a ulciorului. Astfel de cercuri se găsesc şi pe torţi. De notat că motivele amintite nu se intersectează (pl. XLVIII/8, 12—13). Pe unele fragmente, în mijlocul cercurilor pictate se găsesc mici pete circulare (pl. XLVIII/11). Motivul este frecvent în ceramica feudală timpurie, fiind depistat recent în stratul din prima parte a secolului al XIII-lea de la Curtea domnească din Argeş (e vorba aici de ceramică de import)[158].

În sfîrşit, trebuie să consemnăm şi prezenţa altor tipuri de ulcioare smălţuite, asupra formei cărora nu ne putem pronunţa din cauza stării fragmentare a descoperirilor ; constatăm în sînul acestora torţi colorate în cafeniu şi negru (rare la număr), cu particularitatea că sînt străbătute pe faţă, în sens longitudinal, de o şănţuire (pl. XLVIII/4, 10).

Căniţele. Un exemplar păstrat aproape întreg provine din bordeiul nr. 32 ; este înalt de 0,109 m, are pereţii gîtului marcaţi de două nervuri, iar gura se prezintă

[158] Ulcioare de acest tip, cu acelaşi decor de cercuri concentrice (intersectate însă), s-au găsit la Păcuiul lui Soare, fiind datate la începutul secolului al XIV-lea — vezi C. Nicolescu şi R. Popa, *op. cit.*, p. 338 şi fig. 1/a, unde sînt citate şi analogiile din Pergam. Afirmaţia autorilor că tipul de ulcior astfel decorat n-a dăinuit după mijlocul veacului al XIV-lea (p. 338—339) trebuie, deci, corectată în lumina descoperirilor de la Coconi. De altfel, din această epocă se cunosc exemplare asemănătoare în R.P. Bulgaria.

evazată în profil, înscriindu-se în contur trilobat. Fundul este simplu, plat, abia marcat (pl. XLVII/3). Culoarea vineţie a smalţului este dată de angobă.

CONSIDERAŢII ASUPRA CERAMICII MEDIEVALE

Cunoscînd categoriile şi formele ceramicii medievale de la Coconi, se impune acum să-i fixăm acesteia locul pe care îl ocupă în ceramica medievală românească, ţinînd seama în primul rînd de poziţia ei pe scara cronologică. Bineînţeles, întrucît ridică probleme diferite, vom lăsa la urmă ceramica smălţuită, ocupîndu-ne de prima categorie.

Problema de căpetenie care gravitează în jurul olăriei comune din evul mediu românesc este aceea a *originii* sale. Prin trăsăturile tehnico-stilistice, ceramica medievală de la Coconi atestă, neîndoielnic, o treaptă evoluată a meşteşugului olăriei, fapt ce iese în evidenţă dacă o comparăm cu produsele ceramice din alte părţi ale ţării. Astfel, punînd-o alături de ceramica moldovenească din aceeaşi vreme, olăria munteană din secolul al XIV-lea este net de calitate superioară, mult mai dinamică în ce priveşte formele şi tipurile şi se manifestă unitar pe întregul teritoriu al Ţării Româneşti. Dimpotrivă, în ceramica moldovenească sînt semnalate *trăsături arhaizante*; aici, în ultimul sfert al secolului amintit, încă mai este cunoscută ceramica lucrată cu mîna (!) sau cu roata înceată (vezi ceramica de tradiţie prefeudală de la Suceava). Este drept, ceramica din Moldova veacului muşatin prezintă, prin trăsăturile sale, avantajul de a perpetua mult mai evident ceramica străveche, forme ca borcanul şi oala cu toartă descinzînd parcă mai direct din olăria dacică sau romană tîrzie[159]. Pe de altă parte, se constată în ceramica din cele două provincii istorice româneşti o deosebire care ţine de latura tehnică: în olăria munteană este necunoscută specia neagră-cenuşie, pe cînd în cea moldovenească pînă tîrziu, aproape de mijlocul veacului al XV-lea, dominantă este tocmai ceramica de care am amintit (circa 85% din descoperiri) şi abia sub Ştefan cel Mare raportul se inversează în favoarea ceramicii roşii[160].

Insistăm asupra acestor deosebiri ce există între produsele ceramice din provinciile istorice româneşti (notăm în treacăt că a rămas mult în urmă cunoaşterea şi valorificarea descoperirilor din secolele XII—XIV din Transilvania) pentru motivul că, în realitate, tocmai astfel de particularităţi (vezi mai ales cele ,,zonale'') permit să definim acel trunchi originar din care au pornit ramurile meşteşugului olăriei în evul mediu de la noi. Fireşte, întîmpinăm încă dificultăţi de moment, şi ne referim în primul rînd la faptul că trepte importante de pe scara cronologică sînt încă obscure

[159] Gh. Diaconu şi N. Constantinescu, *Cetatea Scheia*, p. 70 şi urm.; M. D. Matei, *La ville médiévale et l'archéologie roumaine*: *état actuel des recherches*, în *Dacia*, N.S., VIII, 1964, p. 292.

[160] Trifu Martinovici, *op. cit.*, p. 363; El. Busuioc, *Ceramica locală* (partea a II-a), p. 218. Iată, de altfel, opinia autoarei în ce priveşte ceramica suceveană din secolul al XIV-lea: „În ansamblu, producţia ceramică din veacul al XIV-lea de la Suceava, în special cea din timpul lui Petru Muşat, vădeşte un progres ce se poate compara sub anumite aspecte cu centre dezvoltate din punct de vedere economic. Totuşi, ea se află la un nivel scăzut faţă de producţia ceramică cunoscută pentru această vreme în Ţara Românească sau în unele centre ale Dobrogei <...>. Raportul de inferioritate al ceramicii sucevene faţă de ceramica contemporană provenind din aşezări din Ţara Românească apare evident chiar dacă luăm drept criteriu de comparaţie nivelul atins de meşteşugul olăriei la sat" (p. 219—220).

sau nu le cunoaştem de loc — de pildă, pentru Ţara Românească, aproape întreaga perioadă dintre secolul al XI—lea şi secolul al XIV-lea (materialele de la Severin, din zona Argeşului şi din alte cîteva locuri sînt încă cvasi inedite), iar pentru Moldova se pune acut problema perioadei dinainte de întemeiere, deşi încep a fi cunoscute materiale mai vechi, de exemplu din secolele XII şi XIII[161].

Rezultă, aşadar, că o discuţie asupra originii ceramicii medievale româneşti s-ar dovedi prematură, atîta vreme cît nu luăm cunoştinţă de verigile plasate în perioada sus amintită. Cu toate acestea, de multă vreme a fost afirmată *remanenţa* în ceramica medievală de la nord de Dunăre a trăsăturilor de esenţă care definesc ceramica din vremurile îndepărtate ale antichităţii daco-romane. Pe parcurs, această remanenţă, care este de fapt o moştenire, deci o transmisie mai departe, a fost angrenată în tulburătoarea discuţie aflată în curs de desfăşurare şi care priveşte *continuitatea* noastră pe acest pămînt.

În ce ne priveşte, considerăm că problema originii ceramicii medievale româneşti — înţelegînd prin aceasta corolarul ei pe care îl cunoaştem în veacul al XIV-lea, deci şi la Coconi — trebuie luată în discuţie pe două planuri diferite: unul priveşte originea îndepărtată, celălalt — filiaţia directă.

După cum se ştie, încă Vasile Pârvan sublinia prezenţa în aria transilvană a borcanelor de tip Latène III, cum le încadra savantul[162], şi pe care le întîlnim apoi în „formele de vase medievale, de un profil analog şi în cele mai multe cazuri chiar moştenit din Latène, precum se poate mai ales vedea în staţiunea ardeleană de la Sîntana de Mureş [. . .]. Acest tip, de borcan (fără toarte), pare a sta de altfel şi la baza multora din formele medievale *slave*, găsite la noi în Dacia, şi se arată a fi, alăturea de urnele Latène II şi III de formă bitronconică rotunjită, unul din modelele principale ale tipului de oală barbară, curent în evul nostru mediu, româno-slav"[163]. Sînt uşor de recunoscut aici embrioanele marilor probleme care privesc ceramica din mileniul I, a *tipului Praga*, a *Burgwallkeramik*-ului, a *tipului Ipoteşti-Cîndeşti* etc. Într-adevăr, este în afară de îndoială că în ceramica medievală au fost moştenite nu numai tipuri de vase străvechi — borcane, oala cu toartă, ulcioare, ulcioare amforoidale, căni, străchini şi farfurii (derivate mai ales din ceramica provincială romană) —, ci chiar procedee şi stiluri decorative, cum sînt alveolele şi brîul aplicat, inciziile orizontale, verticale şi ondulate („valul"), împunsăturile, înfloriturile, împletiturile, liniile lustruite ş.a.[164]. Acesta este însă domeniul care priveşte originea îndepărtată a ceramicii medievale româneşti, punctul ei de pornire şi trebuie să constatăm cu

[161] El. Busuioc, *op. cit.* (partea I), p. 87 şi urm.

[162] Corespunzînd, după periodizarea actuală, treptei de înflorire şi maturizare a culturii geto-dace (între circa 100 î.e.n. şi începutul e.n.) — cf. *Ist. Rom.*, I, p. 219—221.

[163] Vasile Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, Bucureşti, 1926, p. 567—568. În alt loc din monumentala lucrare, referindu-se la urnele bitronconice sau sferoidale (redate şi în fig. 401—406) găsite în aria de NV a fostei Dacii şi semnalate apoi pe o lungă perioadă cuprinsă între secolele II şi VII e.n., savantul se întreba: „*E o continuitate de la Latène pînă în sec. VII p. Chr.*? Sau e numai o întîmplătoare revenire de forme, produse în altă parte, pe baza comună celtică! În primul caz am avea fireşte încă un argument pentru continuitatea Daco-Romanilor în N. Dunării" (p. 710—711). În această problemă, capitală pentru înţelegerea evoluţiei culturii materiale autohtone în antichitatea tîrzie, cf. lucrarea documentată a lui Dumitru Protase, *Problema continuităţii în Dacia în lumina arheologiei şi numismaticii*, Edit. Academiei, 1966 („Biblioteca de arheologie", IX).

[164] B. Slătineanu, *Ceramica românească*, p. 26—30; idem, *Ceramica feudală*, p. 30—31; B. Slătineanu, P. H. Stahl şi P. Petrescu, *op. cit.*, p. 16 şi urm. Trebuie subliniat şi aspectul lingvistic al remanenţei daco-romane în domeniul acestui meşteşug: mai trebuie oare subestimat faptul că *urciorul* (sau ulciorul) ne vine din *urceolus*, ca şi *ulceaua* sau *ulcica* din *ollicella* (la rîndu-i din *olla*), care a dat însuşi numele *olăriei*, *olarilor*?

regret că o operă de sinteză ne lipseşte în momentul de faţă (ce ştim azi despre ceramica dacică, în ansamblu, sau despre ceramica romană în Dacia?).

Mult mai complicată devine problema filiaţiei directe a ceramicii din secolul al XIV-lea. În această epocă (şi chiar pentru perioada de după secolul al X-lea) nu mai putem vorbi de *culturi eponime*, ci de arii sau *cercuri de cultură* în sînul cărora mai multe popoare folosesc aproape aceeaşi ceramică. Specificul dintr-o arie dată trebuie căutat în preferinţe — pentru anumite forme sau stiluri decorative —, în tehnica de lucru, în creaţiile proprii unui popor. În mod normal ar trebui să admitem că olăria din secolul al XIV-lea preia şi duce mai departe olăria din veacul anterior, iar aceasta din urmă se întemeiază pe cea precedentă ş.a.m.d. Azi cunoaştem, însă, doar cei doi poli, pe de o parte ceramica din pragul mileniului II al erei noastre, pe de alta ceramica din secolul al XIV-lea şi între ele se situează golul imens care priveşte feudalismul timpuriu (mai exact vorbind, secolele XII şi XIII; ne referim aici la ţinutul dintre Carpaţi şi Dunăre). Se ştie că are loc o aprigă discuţie care priveşte nu numai problema formării poporului român, ci este atacată însăşi *problema unică* (numită, cum se ştie, de Vasile Pârvan), aceea a continuităţii noastre. Importantele descoperiri de la Dridu, Bucov, Tîrgşor, Vadul-Săpat şi din alte locuri sînt sau nu legate de manifestările protoromânilor (socotim termenul „străromân" inadecvat folosit)[165], divergenţele de păreri transformîndu-se pe alocuri în teorii exclusiviste[166].

Or, datele arheologice demonstrează că anumite elemente din ceramica secolelor IX—XI dispar cu timpul; în primul rînd, se pierde aşa numita *specie cenuşie*, controversată în ce priveşte atribuirea ei etnică[167], din ea rămînînd doar procedeul străvechi al lustruirii; se pierde, de asemenea, practica ştampilării fundurilor unor vase (este drept, nu prea răspîndite)[168]; în sfîrşit, scade sensibil — zonal fireşte — preponderenţa unor forme, cum este borcanul, devenind mult mai frecvente oalele cu torţi, ulcioarele, cănile ş.a. Sub acest ultim aspect trebuie luat în considerare aportul *noului val* — influenţele venite din ceramica bizantină asupra aceleia din nordul Dunării, Dobrogea fiind principalul teritoriu din care au iradiat continuu sedimentele civili-

[165] Bibliografia parţială a descoperirilor, la E. Zaharia, *Dridu*, passim.

[166] Din păcate, şi de o parte şi de alta, sînt înfăţişate teorii exclusiviste care vin deseori în contradicţie cu desfăşurările social-istorice şi politice care au avut loc în spaţiul balcano-dunărean. Din acest punct de vedere, considerăm justă luarea de poziţie, critică, faţă de asemenea teorii ca aceea care admite doar originea slavă sau protobulgară a descoperirilor de la Dridu şi din alte părţi — „fapt nedemonstrabil şi uşor de infirmat, făcîndu-se abstracţie, cu totul nejustificat, de prezenţa şi rolul populaţiilor locale găsite de slavi pe aceste meleaguri, populaţii cu care ei au conlocuit multă vreme, ca şi de cultura şi de activitatea lor — ca şi cum slavii ar fi pătruns oarecum într-un vid, în regiuni depopulate" (Ion Nestor, *Les données archéologiques et le problème de la formation du peuple roumain*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, III, 1964, 3, p. 410). Vezi şi Eugenia Zaharia, *Dridu*, p. 138 şi urm.

[167] E. Zaharia, *op. cit.*, p. 155—156, 161; în schimb, despre aceeaşi ceramică (grupa III, subgrupa *a*) de la Dinogetia (unde, se afirmă, dispare la începutul secolului al XI-lea) se consideră că aparţine populaţiilor nomade sau seminomade (= *tipul Saltovo*) — cf. M. Comşa, *Ceramica locală*, în *Dinogetia*, I, p. 164—167, 201, 222—223 şi tabelul cronologic din fig. 131.

[168] Ultimele ştampile în relief de pe fundul vaselor sînt semnalate în Moldova în secolul al XIV-lea — cf. C. Mătasă, I. Zamoşteanu şi M. Zamoşteanu, *Săpăturile de la Piatra Neamţ*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 348 şi fig. 8 (vas şi monedă muşatină găsite într-un mormînt de la Dărmăneşti). Radu Popa şi M. Zdroba, *op. cit.*, p. 31 şi fig. 20/2, semnalează o ştampilă de pe un vas găsit în aşezarea maramureşeană de la Cuhea; un alt vas cu ştampilă a fost găsit de R. Popa la Giuleşti, în aceeaşi regiune nordică a ţării (inf. de la autorul descoperirii, căruia îi mulţumim). Aceste ştampile sînt prezente pe vase de la începutul secolului al XIV-lea. În Ţara Românească, sînt înregistrate astfel de descoperiri doar pe ceramica mai timpurie (secolul al XIII-lea), la Cetăţeni-Muscel (inf. D. V. Rosetti) şi la Curtea domnească din Argeş (cercetarea din 1969, inedite). Reţinem, deci, extrema raritate a acestor ştampile în ceramica secolelor XIII—XIV de la noi, ele lipsind cu totul la Zimnicea şi Coconi.

zaţiei romano-bizantine[169]. Intensitatea unor astfel de influenţe (care au întărit fondul autohton, romanizat dar contaminat de cultura materială slavă) s-a manifestat diferit, ea fiind mai slabă în Moldova (chiar imperceptibilă spre nordul provinciei), în Transilvania, dar mult mai puternică, în anumite privinţe incisivă, în Ţara Românească (aici însă accentuată de-a lungul fîşiei dunărene şi mai difuză către Carpaţi). Acest contact mai direct cu civilizaţia bizantină conferă ceramicii medievale muntene avansul apreciabil în raport cu ceramica din Moldova şi din Transilvania.

În lumina acestor succinte observaţii de principiu, locul ocupat de ceramica de la Coconi este bine fixat numai în raport cu ceea ce vom constata în veacul următor, la Tîrgşor, Tîrgovişte, Curtea de Argeş şi Bucureşti, *fiind vorba de o ceramică de trecere între veacuri* cînd însuşi cursul istoriei balcano-dunărene va fi deviat prin prezenţa otomană la Dunăre, rupîndu-se contactul direct cu lumea bizantină; înapoi privind însă, dincolo de ceea ce ştim la Zimnicea şi recent la Curtea de Argeş, aproape că este o necunoscută. Aceasta însă nu poate aparţine în timp decît secolelor XII şi XIII; atunci a avut loc o complexă şi definitivă sinteză, în cursul căreia încep a se stabiliza formele şi tipurile, în umbra marelui curent venit din sud. Această sinteză rămîne totuşi a fi demonstrată arheologic; în consecinţă, socotim prematur să afirmăm o evoluţie *directă* de la ceramica protorománească[170] la ceramica din secolul al XIV-lea; dimpotrivă, saltul constatat în cuprinsul acesteia din urmă este prea evident în raport cu ceramica secolelor IX—XI pentru a ne mai îndoi că, undeva pe parcurs, elementele — să le spunem ,,dridoide'' — sînt topite, luînd naştere o ceramică totalmente nouă.

Cît priveşte ceramica smălţuită de la Coconi, este clar că deocamdată nu putem afirma producerea acesteia în aşezarea de pe Mostiştea; nici un deşeu ceramic din tipurile acestei categorii n-a fost găsit în cuptoarele de ars oale sau în preajma acestora. Prin urmare, nu ne rămîne decît să presupunem importul ceramicii smălţuite din alte centre de producţie. Ne gîndim în primul rînd la Dobrogea, oricum la linia de la sud de Dunăre, unde meşterii olari erau formaţi la şcoala bizantină[171]. Bineînţeles, nu excludem nici prezenţa unor astfel de centre şi la nord de Dunăre, ştiut fiind că în a doua parte a secolului al XIV-lea lucrul cu smalţul prinde teren (chiar la Coconi, pe ceramica uzuală), începînd a se dezvolta cîteva centre, între care acela din Argeş[172].

[169] Astfel, se atrage atenţia că o puternică influenţă din partea ceramicii bizantine se resimte în grupul Vb de la Dinogetia (în sînul căruia, subliniem, sînt prezente forme care prefigurează ceramica munteană şi sud-dunăreană din secolul al XIV-lea) — cf. M. Comşa, *op. cit.*, p. 227 şi fig. 120/1, 8—14; vezi şi Radu Florescu, *Problemele originii ceramicii româneşti şi unele descoperiri recente de la Capidava*, în *Omagiu lui George Oprescu*, Edit. Academiei, 1961, p. 199—210 (o oală cu toartă în fig. 3/a, reprodusă apoi de Eug. Zaharia, *Dridu*, fig. 60/4).

[170] I. Nestor, *Les données archéologiques*, p. 420; mai nuanţată, dar aceeaşi în esenţă, opinia este înfăţişată de E. Zaharia, *Dridu*, p. 159—162.

[171] Desigur, nu putem fi de acord cu aserţiunea Magdalinei Stanceva, *Средневековна графито керамика от София* (Céramique sgraffito du Moyen Age de Sofia). în *Serdica*, I, Sofia, 1964, p. 169—193, potrivit căreia întreaga ceramică sgraffito din secolele XIII—XIV de pe teritoriul Bulgariei ar fi de ,,tip Tîrnova'', ,,tîrnoveană'', deci prin excelenţă bulgară. Credem că teza greşeşte *de plano* prin faptul că nu ţine seama de preluările din ceramica bizantină şi nici de existenţa, încă, a meşterilor bizantini pe teritoriul Bulgariei medievale şi a factoriilor acestora (la Mesembria, de exemplu). De altfel, punctul de vedere al distinsei colege din Sofia nu este împărtăşit nici de arheologii bulgari — cf. Jordanka Čangova, *Към проучването на графито керамика в България от XII—XIV в.* (Sur la céramique à ,,sgrafites'' de Bulgarie du XII-e—XIV-e s.), în *ARH-Sofia*, IV, 1962, 2, p. 25—33, textual (p. 25, nota 1): ,,Fără temei unii o numesc de « tip tîrnovean »''.

[172] B. Slătineanu, P. H. Stahl şi P. Petrescu, *op. cit.*, p. 17—18.

V. CONCLUZII ASUPRA AŞEZĂRII DE LA COCONI

Ancorată într-un mediu ambiant specific, aşezarea medievală de la Coconi prezintă trăsăturile unei vieţi statornice, cum o dovedesc, pe rînd, modul de implantare şi de organizare a vetrei de locuit, dar mai ales faptul că în pofida atîtor catastrofe abătute asupra ei, ea se reface de fiecare dată; mai mult, viaţa recurentă îşi adună încet resurse ce-i permit urcuşul pe noi trepte de dezvoltare economică internă. Locuitorii au fost strîns legaţi de iezer şi de Dunăre, de avuţiile naturale oferite de pămînt, apă şi pădure. Cu toate acestea, mediul geografic, atît de discutat, deşi a imprimat pecetea sa aşezării, nu a putut determina cursul dezvoltării economice de care aminteam, ci doar a ajutat-o să se ridice prin munca oamenilor; este ilustrat la Coconi un fapt istoric cu rădăcini mult mai vechi : pe treptele inferioare de dezvoltare a societăţii, omul este în mai mare măsură dependent de natură, de avuţiile acesteia care constituie însă *o limită*, *un punct de plecare*, *o bază* pentru producţia socială, ele fiind condiţia necesară pentru activitatea productivă[173].

Drept urmare, în *definirea caracterului aşezării medievale* va trebui să luăm în considerare alţi factori şi în primul rînd pe omul dotat cu unelte. Căci este de neimaginat o activitate productivă fără munca omului, singura în stare să asigure avuţia socială. ,,Modul în care oamenii îşi produc mijloacele necesare traiului depinde, în primul rînd, de proprietăţile mijloacelor de trai pe care ei le-au găsit gata existente şi care urmează să fie reproduse. Acest mod de producţie trebuie să fie examinat nu numai sub aspectul în care apare ca o reproducţie a existenţei fizice a indivizilor. El este, într-o măsură şi mai mare, un mod determinat de activitatea acestor indivizi, un mod anumit de manifestare a vieţii lor, un anumit *mod de viaţă* al lor. Cum îşi manifestă indivizii viaţa, aşa sînt ei în realitate. Ceea ce sînt ei coincide deci cu producţia lor, atît cu ceea *ce produc*, cît şi cu felul *cum* produc''[174].

În sfîrşit — *last but not least* — *tehnologia* este mijlocul prin care omul restrînge dependenţa sa faţă de natură. ,,Tehnologia dezvăluie atitudinea activă a omului faţă de natură, procesul nemijlocit de producţie a vieţii sale, iar prin aceasta şi pe cel al raporturilor sale sociale de viaţă şi al reprezentărilor spirituale care rezultă din ele'' [175]. În

[173] K. Marx, *Capitalul*, vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P., 1955, p. 606; vezi şi *Ist. Rom.*, 1960 (p. XIII, *Caracterizarea geografică a teritoriului României*, parte redactată de T. Morariu).

[174] K. Marx şi Fr. Engels, *Ideologia germană*, ed. cit., p. 21.

[175] K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ed. a 4-a, Edit. politică, 1960, p. 387—388 (n. 89); vezi tot aici V. I. Lenin, *O introducere în marxism*, p. 19.

alte cuvinte, tehnologia este însăşi civilizaţia în acţiune într-o epocă dată; prin ea judecăm gradul de perfecţionare (sau de stagnare) a forţelor de producţie.

Prin prisma acestor postulate teoretice vom încerca să definim fizionomia vieţii economice şi sociale din aşezarea medievală.

VIAŢA ECONOMICĂ

Este unanim admis că viaţa economică medievală din Ţara Românească s-a sprijinit în proporţie covîrşitoare pe agricultură, aceasta privită în sens larg, diversificată în ramuri agricole (cultura plantelor cerealiere, viticultura, pomicultura, legumicultura, apoi creşterea animalelor mari şi mici, albinăritul), cărora li se adaugă ocupaţii majore ca pescuitul şi vînatul (acesta din urmă privit ca necesitate economică şi nu ca sport). Fireşte, au avut loc şi se poartă încă discuţii în legătură cu *ponderea* fiecăreia dintre ramurile amintite, dar mai ales asupra prevalenţei uneia din *ramurile de bază*: agricultura cerealieră sau creşterea vitelor?

Astfel, părerea că prima era ramura economică precumpănitoare în cursul secolelor XIV şi XV argumentează: documentele păstrate amintesc despre cultura grîului în diversele judeţe medievale din Ţara Românească şi despre obroacele pe care mănăstirile le primeau din partea domniei („găleţile" din Jaleş, Olt etc.); numeroasele menţiuni asupra morilor aflate în hotarele satelor şi oraşelor, şi chiar „ordinea evocării în acte a elementelor ce alcătuiesc o gospodărie ţărănească şi a obligaţiilor ţărănimii aservite faţă de stăpînii feudali dovedesc că agricultura ocupa un rol esenţial în economia feudală" [176].

În replică însă se afirmă: din vechime, o mare parte din şesul cultivat azi cu grîne era acoperit cu codri şi chiar părţile neacoperite cu păduri erau folosite mai mult pentru păşunat; densitatea populaţiei din regiunile dealurilor subcarpatice — faţă de raritatea locuirii în cîmpie — arată că prima regiune, unde predomină păşunile, a hrănit din totdeauna mai mulţi oameni; toţi călătorii străini, vechi şi noi, au remarcat în primul rînd bogăţia animalieră a ţării (a ţărilor române în genere) şi nu agricultura cerealieră; cît priveşte privilegiile domneşti, în *imensa lor majoritate* acestea înşiră scutirile de vămi (dijme) începînd cu oile, porcii etc.; în sfîrşit, de atîtea ori în istoria Ţării Româneşti documentele păstrate arată că grîul se importa din Transilvania; culturile cerealiere propriu-zise se vor dezvolta abia în secolul al XVI-lea [177].

Departe de a fi o simplă dispută de opinii, această problemă absoarbe însăşi fundamentarea dezvoltării istorice de la noi, grefată pe ideea centrală a continuităţii noastre. Căci ocupaţiile vitale ale poporului român sînt moştenite evident din perioada lui de formare; adversarii continuităţii au bătut monedă tocmai pe acest tărîm, afirmînd peregrinarea românilor, ca păstori, că „am venit" pe acest pămînt într-o epocă tîrzie, ignorînd voit că însăşi creşterea animalelor ilustrează acelaşi caracter sedentar ca şi agricultura propriu-zisă [178].

[176] *Ist. Rom.*, II, p. 284—286 (parte red. de B. T. Câmpina şi D. Mioc); vezi şi dezbaterile în legătură cu elaborarea acestui volum, în *Studii*, XII, 1959, 2 (*Cronică*), unde sînt combătute tezele lui P. P. Panaitescu despre preeminenţa creşterii animalelor în economia ţărilor române (cf. *Viaţa feudală*, p. 16 şi urm.).

[177] P. P. Panaitescu, în *Viaţa feudală*, p. 16—19; idem, *Obştea ţărănească*, p. 88, 92.

[178] Idem, *Introducere la istoria culturii româneşti*. p. 143: „Poporul român a fost, împotriva părerii unor învăţaţi nepricepuţi, întotdeauna un popor de oameni aşezaţi, care se ocupau cu creşterea vitelor

Cele două păreri se împacă pînă la urmă, subliniindu-se că de fapt a existat o *economie agricolă mixtă*, o îmbinare armonioasă a celor două ramuri de bază, situaţie constatată şi la popoarele din jur [179].

Privită acum prin prisma descoperirilor de la Coconi, situaţia este exact cea amintită mai sus : *înregistrăm în așezarea medievală de pe iezerul Mostiștea o împletire strînsă a activităților agricole diverse*, iar dacă încercăm să definim ponderea fiecărei activităţi, concluziile n-ar fi totuşi tranşante. Astfel, grînele carbonizate găsite în bordeie, paiele şi pleava din componenţa chirpicului, rîşniţele de piatră, cele peste 20 cuptoare casnice — toate ar constitui temeiuri să-i fixăm agriculturii un rol de frunte; dimpotrivă, abundenţa — într-adevăr remarcabilă — a oaselor de animale, mari şi mici, ar trăda poate că această ocupaţie ar fi întrecut pe celelalte. Nu mai vorbim de prezenţa iezerului însuşi, de numeroasele descoperiri care privesc ocupaţia pescuitului — şi aceasta putînd fi considerată ca avînd o pondere de căpetenie. În realitate, socotim, singura concluzie care se impune este aceea că la Coconi a existat o viaţă economică mixtă şi preponderent agricolă. În consecinţă, aşezarea noastră poartă trăsăturile specifice ale unui *sat*.

Privită din unghiul epocii însă, viaţa acestei aşezări rurale se încadra ansamblului economiei Ţării Româneşti, *în care predomina economia naturală* [180], acea structură specifică fărîmiţării feudale (economice şi politice) în care nu-şi făcuse loc economia de schimb, sau aceasta din urmă se afla într-un stadiu incipient. În condiţiile economiei naturale, producătoare şi consumatoare de bunuri în acelaşi timp, ia naştere fenomenul care a influenţat apoi, considerabil, întreaga structură a vieţii economice şi sociale feudale : *dezvoltarea meșteșugurilor*.

Cum e şi normal, pe prima lor treaptă meşteşugurile se ivesc în sînul gospodăriei ţărăneşti, căci oamenii n-au băut şi mîncat numai, ci trebuiau să se încalţe, să se îmbrace, apărîndu-se de frig şi umezeală, iar bunurile necesare nu creşteau de-a gata în pădure sau pe cîmp. *Meșteșugurile casnice* vor forma acea industrie de artizanat, indispensabilă oricărei gospodării, în cuprinsul căreia materia primă era prelucrată de înşişi producătorii ei [181]; această formă de îmbinare a meşteşugului ţărănesc, casnic, cu agricultura propriu zisă şi cu creşterea vitelor ,,este cea mai tipică pentru regimul economic medieval, ea fiind o parte integrantă a acestui regim'' [182]. Am avut prilejul să arătăm că în aşezarea de la Coconi au fost documentate arheologic unele din meşteşugurile casnice (torsul, eventual şi ţesutul, împletitul coşurilor, prelucrarea pieilor ş.a.).

şi cu agricultura. Este vorba de tipul economic nord-balcanic şi daco-roman caracterizat prin creşterea intensivă a vitelor şi a oilor de pe poziţii stabile, îmbinată cu agricultura redusă la nevoile de consum ale obştilor săteşti. Valoarea economică relativă a celor doi factori principali ai economiei este însă în favoarea creşterii animalelor. Principala şi cea mai veche formă a creşterii vitelor, chiar a oilor, a fost întotdeauna la români păstoritul pe moşia satului respectiv... Economia sătească românească nu era însă o economie păstorească, ci o formă complexă, în care aceasta se îmbina cu cea agricolă" (p. 144).

[179] Idem, *Viața feudală*, p. 15 : ,,o formă de viaţă economică ce caracterizează partea de sud-est a Europei (România, Ucraina, Bulgaria, Serbia)" ; cf. şi *Ist. Rom.*, II, p. 287. Vezi şi J. Matl, *Historische Grundlagen der agrarsozialen Verhältnisse auf dem Balkan*, în *Vierteljahrhefte f. Soziale- und Wirtschaftsgeschichte*, 2, 1965, Wiesbaden, p. 145—167.

[180] Însăşi subvenţionarea de către domnie a mănăstirilor, prin obroace anuale de tip I (provenite direct din cămara domnească), scoate în evidenţă ,,caracterul de economie naturală dominantă a gospodăriei fiscale domneşti" (H. H. Stahl, *Contribuții*, III, p. 77, 81).

[181] V. I. Lenin, *Dezvoltarea capitalismului în Rusia*, în *Opere complete*, vol. 3, ed. a 2-a, Edit. politică, 1961, p. 322 (cf. şi p. 180, despre predominarea economiei naturale).

[182] *Ibidem*, p. 370.

MEŞTEŞUGURILE SPECIALIZATE

Dacă economia naturală nu exclude, ci, dimpotrivă, a impus dezvoltarea meşteşugurilor casnice, cu atît mai mult ea nu este incompatibilă cu existenţa meşteşugurilor specializate, şi ele fiind o necesitate economică obiectivă a vieţii de toate zilele. De aceea se şi dezvoltă iniţial (cel puţin o parte din ele) din meşteşugurile casnice, neavînd deci un rol economic de sine stătător, întrucît meşteşugarul era faţa cealaltă a agricultorului şi crescătorului de vite [183], producţia lui completa pe aceea a gospodăriei ţărăneşti [184].

Pe această treaptă de început a meşteşugurilor specializate, cînd se lucra pentru nevoile proprii, precum şi *la comanda* altora — practică integrată organic economiei naturale, dăinuind la noi vreme îndelungată, pînă în secolul al XVII-lea [185], desprinderea de agricultură n-a fost completă şi în consecinţă producţia de mărfuri nu exista, ultimele circulînd doar între comunităţile săteşti, aducînd meseriaşului materia primă şi uneltele pentru ca procesul de producţie să continue [186]. Prin urmare, însăşi economia naturală îşi pune pecetea specifică pe această treaptă de existenţă a meşteşugurilor, caracterizate ,,prin aceleaşi procedee rutinare, prin aceeaşi fărîmiţare şi îngustime, ca şi mica agricultură patriarhală'' [187].

Cu toate acestea, cursul vieţii economice feudale nu a stagnat, deoarece în sînul acestei forme de organizare primitivă, care este economia naturală, apar germenii dezvoltării ulterioare — *economia de schimb*, adică producţia pentru piaţă. Meşteşugurile intră în a doua lor treaptă, se diversifică, apar noi tehnologii, iar productivitatea creşte, meşteşugul devenind rentabil ca ocupaţie specializată. „Piaţa apare acolo unde şi în măsura în care apare diviziunea socială a muncii şi producţia de mărfuri. Mărimea pieţei este indisolubil legată de gradul de specializare a muncii sociale'' [188]. Fireşte, în condiţiile feudalismului, nici de această dată separarea de agricultură a meşteşugarului n-a fost completă.

În funcţie de caracterul de bază al aşezării medievale de la Coconi şi de consideraţiile teoretice înfăţişate, meşteşugurile specializate documentate arheologic aruncă lumini semnificative asupra vieţii economice din aşezare. Trebuie să reamintim că asemenea meşteşuguri sînt atestate mai ales în ultimele două faze ale aşezării (olarul din bordeiul nr. 41, în faza *B*; alţi doi olari, fierarul şi meşterul de podoabe, în faza *C*).

[183] Vezi B. F. Porşnev, *Studii de economie politică a feudalismului*, Bucureşti, 1957, p. 75.

[184] V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 322—323.

[185] Ştefan Olteanu şi Constantin Şerban, *Meşteşugurile din Ţara Românească şi Moldova în Evul mediu*, Edit. Academiei, 1969 (,,Biblioteca istorică'', XX), p. 36—37, 112, 122 (parte redactată de Şt. Olteanu). Lucrarea autorilor citaţi este deosebit de utilă pentru cunoaşterea evoluţiei meşteşugurilor din Evul mediu românesc, bazîndu-se îndeosebi pe un imens volum de date consemnate de izvoarele scrise.

[186] V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 324, 370. În legătură cu problemele mărfii, K. Marx sublinia : ,,Producţia de mărfuri şi circulaţia de mărfuri pot avea loc chiar atunci cînd imensa majoritate a masei de produse destinate în mod direct satisfacerii trebuinţelor proprii nu se transformă în *marfă*, cînd deci procesul social de producţie este încă departe de a fi dominat în toată întinderea şi adîncimea lui de valoarea de schimb. Apariţia *produsului sub forma de marfă* presupune o *diviziune a muncii* atît de dezvoltată *în sînul societăţii*, încît separaţiunea dintre valoarea de întrebuinţare şi valoarea de schimb, care în *schimbul direct* se află abia la începutul ei, să fie fapt împlinit. O asemenea treaptă de dezvoltare este însă comună celor mai diferite formaţiuni economice ale societăţii pe care le cunoaşte istoria'' — *Capitalul*, I, ed. cit., p. 198; cf. şi V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 21, 22.

[187] V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 324—325.

[188] Idem, *Cu privire la aşa-zisa problemă a pieţelor*, în *Opere complete*, 1, Edit. Politică, 1960, p. 95. De subliniat că Lenin îşi subintitulează opera despre dezvoltarea capitalismului în Rusia — ,,Procesul formării pieţei interne pentru marea industrie''.

Pentru prima fază cunoştinţele noastre sînt obscure, presupunînd totuşi existenţa unui olar. Concluzia iese în evidenţă : *aşezarea medievală de la Coconi tinde să devină un centru de producţie meşteşugărească.* Dacă luăm în considerare domeniul prelucrării metalelor, observăm chiar o *îngustare* a specializării, deoarece meşterul de podoabe opera, spre deosebire de fierar, cu unelte de mare fineţe şi presupunem că deţinea cunoştinţe mai avansate în ce priveşte tehnologia (topirea şi aliajul metalelor, amenajarea instalaţiei-cuptor etc.) [189].

Meşterii din aşezare lucrau în primul rînd pentru ai lor, mostiştenii, cu care erau în legătură organică pe baza vieţii agrare comune. Totuşi a intervenit şi contactul cu piaţa, deci cu alte centre, de vreme ce în aşezare pătrund produse de import (unelte, ceramică smălţuită), iar circulaţia monetară confirmă afirmaţia de mai sus (subliniem în această privinţă nu numai succesiuni, aproape neîntrerupte, de emisiuni monetare de la Mircea cel Bătrîn şi emisiuni simultane ale ţarilor bulgari Sraţimir şi Şişman, ci mai ales prezenţa *banilor*, monedă divizionară care atestă o adîncire a circulaţiei monetare pe piaţa de schimb). Virtual deci, meşteşugarii din aşezarea de la Coconi vor fi fost prezenţi într-o mică piaţă locală, ipoteză care urmează însă a fi demonstrată de cercetări viitoare în zona Mostiştei [190].

Prin urmare, putem trage încheierea că *satul* de pe Mostiştea cunoaşte în existenţa sa un proces de creştere economică internă, prin închegarea şi producţia unor meşteşuguri specializate, *premise necesare transformării satului în tîrg*; acest proces este constatat însă în faşă şi deci îl considerăm neîmplinit, aici rezidînd în ultimă analiză şi importanţa cercetărilor de la Coconi [191]. Este prefigurată în această aşezare separaţia oraşului de sat [192].

VIAŢA SOCIALĂ

„În producţie oamenii nu acţionează numai asupra naturii, ci acţionează şi unii asupra altora. Ei nu produc decît cooperînd într-un fel anumit şi făcînd între ei schimb de activităţi. Pentru a produce, ei intră în anumite legături şi relaţii între ei, şi numai în cadrul acestor legături şi relaţii sociale are loc acţiunea lor asupra naturii, are loc producţia" [193]. Cum însă factorii producţiei sînt întotdeauna muncitorii pe de o parte şi mijloacele de producţie pe de alta, după modul cum aceşti factori se unesc pentru a produce distingem epocile economice „ale structurii societăţii", aşadar, *modurile de producţie* [194].

[189] Din nefericire, cum am arătat şi mai sus, produsele acestui meşteşugar nu au fost semnalate în aşezarea de la Coconi. Deducem, totuşi, că meşterul nostru avea, virtual, putinţa să lucreze şi alte tipuri de podoabe — de pildă cercei, inele ş.a.

[190] Fireşte, problema depăşeşte prin importanţa ei cunoştinţele noastre despre această zonă a Cîmpiei Române. Oricum, în studiul ce s-ar întreprinde, va trebui să se ţină seama de observaţiile judicioase ale lui Lenin : satul medieval reprezintă „o reţea de mici pieţe locale, care lega minusculele grupuri de mici producători, dispersaţi atît prin modul izolat de a-şi duce gospodăria, cît şi printr-o mulţime de bariere medievale existente între ei, precum şi prin rămăşiţele dependenţei medievale" (*Dezvoltarea capitalismului*, p. 372).

[191] Vezi, în această privinţă, Şt. Olteanu, *Geneza oraşului Bucureşti în lumina cercetărilor recente*, în *MIM*, II, 1965, p. 21.

[192] K. Marx, *Capitalul*, I, p. 370.

[193] K. Marx, *Muncă salariată şi capital*, în K. Marx şi Fr. Engels, *Opere alese în două volume*, vol. I, ed. a 3-a, Edit. politică, 1956, p. 65—66.

[194] K. Marx, *Capitalul*, vol. II, E.S.P.L.P., 1958, ed. a 2-a, p. 40.

Ne putem întreba acum : ce fel de relaţii sociale au existat în sînul masei de locuitori ai aşezării medievale dela Coconi în procesul vieţii lor productive? Şi mai departe : corespundeau aceste relaţii (= baza economică) cu treapta de dezvoltare a forţelor de producţie?

Fireşte, o cercetare arheologică nu poate răspunde *direct* la astfel de întrebări, deoarece relaţiile sociale nu stau ascunse în pămînt, iar documente scrise care să arunce lumini în acest sens ne lipsesc asupra ţinutului Mostiştei în epoca de existenţă a aşezării. Cu toate acestea, structura de organizare a aşezării, analiza ei morfologică permit discernarea unor indicii asupra vieţii sociale, mai exact asupra modului de organizare socială. Să luăm de exemplu fortificaţiile de pămînt : acestea exprimă materialmente funcţia de apărare a aşezării, instinctivă în genere, dar pe plan social ele dezvăluie mecanismul solidarităţii colective în faţa primejdiei comune, acea sudură izvorîtă din chiar condiţiile de existenţă socială. Or, expresia acesteia din urmă nu putea fi alta decît a *obştii de ţărani*, corespunzător stadiului în care se afla în secolele XIV—XV lumea rurală de la noi. Relaţiile sociale din sînul obştii de la Coconi nu puteau decît să corespundă nivelului atins de producţia materială, aşadar economiei naturale în care era angrenată aşezarea.

Obştea de la Coconi nu-şi trage însă obîrşia, cum am văzut, dintr-o viaţă desfăşurată anterior pe acelaşi loc (Piscul Căldarea). Era deci o obşte implantată, aşezarea de ţărani iniţială fiind poate o *slobozie*, aşa cum vom vedea că se petrec lucrurile, documentar, la începutul secolului al XV-lea în Cîmpia Română [195]. De asemenea, cu greu ne putem pronunţa asupra statutului juridic al obştii de la Coconi ; va fi fost liberă sau poate făcea parte dintr-un domeniu feudal (domnesc eventual)? — greu de afirmat răspicat.

Descoperirile arheologice îngăduie, în schimb, unele supoziţii care privesc *stratificarea socială* din aşezare. Prezenţa meşteşugarilor specializaţi, chiar legaţi încă intim de viaţa agrară, era o premisă în direcţia desprinderii din comunitate a elementelor avute, a celor care îşi sporesc averea departajîndu-se de restul locuitorilor. Sporul de proprietate privată implică însă imediat concluzia că obştea noastră intrase deja în faza de dezagregare internă şi probabil că aşa au stat lucrurile. Oricum, ,,vîrfuri'' locale vedem în cei care deţineau şi foloseau inele sigilare, deci instrumente necesare la întărirea cu pecete a unor acte scrise (tot felul de tranzacţii de cumpărare, vînzare, schimb etc.) [196] ; un personaj important, poate conducător al obştii (pîrcălabul satului), va fi fost omul de vîrstă matură îngropat în cimitirul nr. 3, în al cărui deget se găsea inelul de argint cu numele lui. Stratificarea socială nu implică imediat şi ştiinţa de carte (desigur nu toţi posesorii de inele sigilare ştiau să scrie şi să citească), dar constatăm că *slovele* pătrund în aşezare cel puţin prin fundul de vas din bordeiul nr. 13 [197].

Dar viaţa unei aşezări nu trebuie interpretată numai prin prisma forţelor şi relaţiilor de producţie (ultimele, intuite, bazîndu-se pe proprietatea de obşte în destrămare)[198] ; corespunzător nivelului lor de existenţă materială şi de organizare socială, oamenii

[195] V. Costăchel, *Sloboziile*, în *Viaţa feudală*, p. 240—247 ; H. H. Stahl, *Contribuţii*, III, p. 112—113, 119 şi fig. 2—3. *Sloboziile* sînt acţiuni ale domniei de a încuraja popularea sau repopularea unor ţinuturi ale Ţării Româneşti, acordîndu-se ţăranilor anumite scutiri temporare (de slujbe, dări şi biruri). Au, deci, un vădit substrat economic, dar deseori se întrezăreşte şi substratul politic (de pildă, sub Mircea cel Bătrîn, cînd atragerea ţăranilor în Bărăgan urmărea şi acoperirea hinterlandului, o dată cu cucerirea Silistrei).

[196] N. Constantinescu şi Al. Marinescu, *op. cit.*, p. 76.

[197] De reţinut că în aşezarea de la Coconi un singur inel-sigiliu aparţine fazei *A* (acela din bordeiul nr. 61), în rest descoperirile încadrîndu-se mai ales în faza *C* (un inel-sigiliu, inelul cu inscripţie, vasul cu slove zgîriate).

[198] Vezi consideraţiile din lucrarea lui B. F. Porşnev, *op. cit.*, p. 23.

desfăşoară şi o activitate spirituală, urmele arheologice înfăţişînd adesea diferite aspecte care definesc suprastructura unei epoci date. Cel puţin două forme de conştiinţă socială, arta şi religia, au făcut parte din fizionomia spirituală a aşezării medievale. Cultivarea gusturilor artistice de către locuitori nu trebuie demonstrată; o probează aproape toate categoriile de obiecte găsite, ceramica în primul rînd, obiectele casnice etc. De asemenea, este cunoscut rolul pe care l-a avut religia în evul mediu, instituţia bisericii pe care se sprijinea întregul edificiu feudal [199]. Reţinem că în aşezare populaţia era creştină, cum ne indică ritul de înmormîntare constatat în cele trei cimitire, imaginile cruciforme de pe unele obiecte; totodată, sînt de subliniat practicile magico-religioase (monedele din inventarul funerar, prezenţa ghiocurilor; chiar semnul crucii săpat pe o greutate de plasă ar sugera că pescarul invoca forţe supranaturale în ajutorul său). Săpăturile noastre au căutat, în van, urma vreunui locaş religios, biserica satului. Dacă o astfel de biserică va fi existat, ea nu era probabil de zid, ci tot din pămînt şi lemn, iar locul ei va fi fost în aria de nord, azi prăbuşită în iezer. Ne închipuim locaşul de închinare sub forma unui bordei încăpător [200].

În sfîrşit, se cuvine a fi subliniat aspectul vieţii din aşezare în coordonatele ei *biologice*; o bogăţie naturală în jur, o activitate economică prosperă (desigur în limitele epocii), toate acestea n-au fost de ajuns spre a împiedica secerarea a numeroase vieţi de copii (26 dintr-un total de 36 morminte, imensa majoritate fiind copii sub cinci ani). Probabil că s-au ivit molime repetate, dar nu trebuie scăpat din vedere ceea ce şi azi constituie o problemă în această parte a iezerului : *lipsa apei potabile.*

DISPARIŢIA AŞEZĂRII MEDIEVALE. CIRCUMSTANŢE

În împrejurări ce nu pot fi identificate cu certitudine, aşezarea medievală de la Coconi îşi întrerupe definitiv existenţa în urma unui incendiu puternic care a distrus totul. Am stabilit, însă, că ultima perioadă de locuire se plasează la sfîrşitul domniei voievodului Mircea cel Bătrîn (*1386 — 1418*), continuînd şi după moartea acestuia. Faptul că pentru a treia oară în decursul existenţei sale aşezarea este incendiată, în condiţii similare celor două incendii dinainte, ne îndeamnă să căutăm aceiaşi factori care au provocat deznodămîntul din deceniul al treilea al secolului al XV-lea şi ei nu pot fi decît *turcii*. Întreaga conjunctură politică externă în care s-a desfăşurat viaţa aşezării medievale a fost dominată de pericolul otoman.

Este ştiut că turcii osmanlîi fuseseră chemaţi în Europa de către Ioan VI Cantacuzino, în lupta acestuia împotriva împăratului legitim Ioan V Paleologul (1352), pentru ca ei în scurt timp să se instaleze în cetatea Gallipoli din peninsula cu acelaşi nume, în Marmara (1354)[201], întinzîndu-şi apoi fulgerător stăpînirea în Balcani : în 1362 cade Adrianopolul (devenit *Edirné*), în 1363 Philippopolul (azi Plovdiv), mai

[199] Fr. Engels, *Dezvoltarea socialismului de la utopie la ştiinţă*, în K. Marx — Fr. Engels, *Opere alese în două volume*, vol. II, ed. a 3-a, Edit. politică, 1967, p. 89.

[200] Vezi notele regretatului C. S. Nicolăescu-Plopşor despre *bisericile-bordeie* din Oltenia, în *AO* (passim) şi *Oltenia*, I—IV (passim).

[201] N. Iorga, *Latins et Grecs d'Orient et l'établissement des Turcs en Europe (1342—1362)*, în *Byzantinische Zeitschrift*, XV, 1904, p. 214; G. Ostrogorsky, *Geschichte des Byzantinischen Staates*, München, 1965, *Sonderausgabe*, p. 460—462 (am preferat aceată ediţie mai nouă, care deşi nu are aparat critic, se întemeiază pe ediţia completă din 1963 şi revizuieşte opiniile din *Histoire de l'État Byzantin*, Paris, 1956).

tîrziu garnizoanele turceşti instalîndu-se în Sofia (1385) şi Niş (1386)[202]. Imediat cade cetatea din Thessalonic (1387), iar în următorii cinci ani sînt îngenunchiate pe rînd Serbia (1389) şi ţaratul bulgar din Tîrnova (1393), ţaratul din Vidin al lui Sraţimir căzînd în 1396[203].

„Cumplita furtună", cum o numea Dimitrie Onciul, ajunsese aşadar la hotarul de sud al Ţării Româneşti, iar în centrul ei stătea de altfel şi figura potrivită pentru următoarele dezlănţuiri, Baiazid I Ildîrîm[204]. Este lesne de închipuit starea de spirit ce domnea pe malul românesc al Dunării, în acea vreme cînd — şi Silistra cucerită de turci — iminenţa invaziei la nord de fluviu rătăcea peste unde, era o uriaşă primejdie. Într-o asemenea conjunctură şi-a dus viaţa paşnică aşezarea noastră.

Mircea cel Bătrîn — această figură impunătoare a neamului nostru — aştepta, organizîndu-se, avînd în minte experienţa jafului scurt pornit în 1391 din Vidin de către Firuz-beg[205]. Sultanul însuşi nu s-a lăsat mult aşteptat: în toamna anului 1394, ca o continuare a evenimentelor din anul precedent, cînd este supus Şişman şi a căzut Silistra, Baiazid pătrunde în Ţara Românească[206]. S-a lămurit abia în timpul din urmă itinerariul urmat de sultan, altul decît acela afirmat pînă în prezent şi care indica trecerea Dunării pe la Nicopole[207].

[202] G. Ostrogorsky, *Geschichte*, p. 467—468, 471—475; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, 1944, p. 37—38 (la p. 35: cucerirea Sofiei de către turci are loc în 1382, urmîndu-l aici pe P. Nikov, *Турското завладяване на България и съдбата на последните Шишмановци* (Cucerirea turcească în Bulgaria şi soarta ultimilor Şişmanizi), în *Izvestiia-Société*, VII—VIII, 1928). Mai nou în această privinţă, cf. Aleksandăr Burmov, *Кога е завладян Одрин от турците?* (Cînd a căzut Adrianopolul sub turci?), în *Избрани произведения*, I, Sofia, 1968, p. 297—303; acelaşi, *Les problèmes de la conquête de la Péninsule des Balkans par les Turcs*, *ibidem*, p. 304—308.

[203] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 35, 215—223 (unde se exclude teza că românii au participat la lupta de pe Cîmpia Mierlei, 1389); G. Ostrogorsky, *Geschichte*, p. 477.

[204] D. Onciul, *Mircea cel Bătrîn. Cuvîntare comemorativă la cinci sute de ani de la moartea lui*, în *Scrieri istorice*, II, ed. cit., p. 248. *Ildîrîm — Fulgerul* în rom. — a fost tradus *Aleutoris* de către cronicarii bizantini.

[205] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 236; *Ist. Rom.*, II, p. 367 şi nota 1 (unde se indică menţiunea din *Cronica de la mănăstirea Zografu*, ed. V. Zlatarski, 1940: Mircea i-a „nimicit rău" pe turci).

[206] Vezi consideraţiile din nota următoare.

[207] Data *exactă* a invaziei lui Baiazid este controversată. Cronicile turceşti trec sub tăcere lupta din 1394, anticipînd-o totuşi, deoarece vorbesc de înfruntarea dintre sultan şi Mircea voievod în anul Hegirei 793 (9 decembrie 1390— 28 noiembrie 1391) — ca, de pildă, Orudj bin Adil, *Tevarih-i al-i Osman* (Cronica dinastiei otomane), care dă însă anul H. 792, apoi Aşîk-paşa-zade, *Tevarih-i al-i Osman*, şi Mehmed Neşri, *Djihannuma. Tarih-i al-i Osman* (Istoria universală. Cronica dinastiei otomane), sau cronicarul de mai tîrziu Sa'adeddin Mehmed Hodja Efendi, *Tadj-ül-Tevarih* (Coroana istoriilor) — cf. Mihai Guboglu şi Mehmet Mustafa, *Cronici turceşti privind ţările române, Extrase*, vol. I, Edit. Academici, 1966, p. 49 şi nota 17 (unde se precizează că, totuşi, în Mss. Cambridge al cronicii lui Orudj bin Adil data este H. 793), p. 83, 113 şi 303. Laonic Chalcocondil trece lupta după cea de la Nicopole (1396), desigur o inadvertenţă (cf. *Expuneri istorice*, ed. cit., p. 64; însuşi traducătorul român, V. Grecu, plasează lupta în 1400, *ibidem*, nota 2). Cronica anonimă bulgară nu precizează anul, dar plasează lupta înainte de 3 iunie 1395, zi în care ar fi fost omorît ţarul Şişman din Tîrnova — vezi Ivan Duicev, *Изъ старата българска книжнина* (Din vechea scriere bulgară), II, Sofia, 1944, p. 270 (Aici trebuie amintit că însuşi *Cronograful lui Moxa*, redactat pe la 1620 în Mănăstirea Bistriţa (Vîlcea), este în a doua sa parte o traducere a Cronicii anonime bulgare — cf. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 247; idem, în *Istoria literaturii române*, I, 1964, p. 357). Data de *10 octombrie 1394* se găseşte însă în grupul de letopiseţe sîrbeşti, redactate în jurul anului 1460, deci apropiate de evenimentul relatat, publicate de L. Stojanović, *Старе српске родослови и летописи* (Vechile genealogii şi cronici sîrbeşti), Carloviţ, 1927, p. 219 (ap. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 241 şi nota 20). În schimb, G. Litzica, *Din domnia lui Mircea Vodă*, în *Convorbiri literare*, XXXV, 1901, p. 366; G. S. Rajicić, *La chronologie de la bataille de Rovine*, în *Revue historique du Sud Est européen*, V, 1928, p. 136—139 şi recent, G. Ostrogorsky, *Geschichte*, p. 480, admit că data este de *17 mai 1395*; baza acestei datări o constituie *typiconul* în care se menţionează că în această zi a murit unul din vasalii turci căzuţi în lupta dintre Baiazid şi Mircea, şi anume Constantin Dragaş (sau Dejanović), cneazul din Velbujd — vezi însă critica făcută încă de D. Onciul, *op. cit.*, p. 249—252 şi apoi de P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 240—248.

Astfel, în arhiva sultanilor de la Top Kapu Sarai s-a găsit un document *oficios*, databil în secolul al XV-lea, în orice caz după 1442, întrucît descrie şi expediţia din acel an a lui Murad II în Transilvania. În acest important document este evocat itinerariul lui Baiazid din anul 1394[208]. Pentru prima oară aflăm că expediţia turcească a pornit nu de la Nicopole (oraşul bulgar din faţa *Turnului* nostru, azi Turnu Măgurele), ci din sudul Banatului, întrucît Baiazid trece Dunărea la „Pojejan" (Pojejena), ocoleşte spre vest pe la „Islankamen" (Slankamen) şi „Titel" (Titel), urcă spre nord-est la „Bishkerek" (Becicherec) şi „Dimishkar" (Timişoara)[209], coboară apoi la „Shemillik" (Şemlac) şi Karashova (Caraşova), din nou urcă spre „Shebesh" (Sebeş, Caransebeş), după care ajunge la „Mehediye" (Mehadia), la „Risova" (Orşova, *Ruşava* în documentele noastre[210]), şi de aici sultanul intră în Ţara Românească, pe la „Severin" (Severin). Abia după acest lung ocol, şi după ce turcii au străbătut întreaga Oltenie, au trecut Oltul şi au dat lupta cu Mircea voievod pe rîul „Arkhis" (Argeş), Baiazid se întoarce, trecînd însă Dunărea pe la Nicopole[211].

Am insistat asupra epopeii din 1394 din două motive: unul, că lupta de pe Argeş (*La Rovine*, în tradiţia noastră)[212] a însemnat, cum credem că a reieşit din cele de mai sus, un vast teatru de operaţii militare, ceea ce a atras după sine o uriaşă acţiune de pradă, iar al doilea, că aşezarea medievală de la Coconi intra tocmai în zona afectată de prăzile *azapilor* şi *akingiilor*[213]. De asemenea, trebuie să avem în

[208] H. Inalcik, *An ottoman document on Bayezid I expedition in to Hungary and Wallachia*, în *Actes du X-e Congrès International d'Études Byzantins*, Istanbul, 1957, p. 220—222, citat ap. A. A. Bolşakov, *Localizarea bătăliei de la Rovine*, în *SMIM*, IV, 1960, p. 391—394 şi o hartă cu itinerariul urmat de Baiazid. Ultimul menţionează că articolul lui H. Inalcik i-a fost semnalat de regretatul B. T. Câmpina. Contrar acestor opinii, N. Iorga, *Istoria românilor*, III, 1937, p. 297, afirma că trecerea lui Baiazid peste Dunăre a avut loc pe la Vidin.

[209] Ocolul, pe lîngă considerentele politice şi strategice, se explică şi prin faptul că drumul prin Clisura Dunării, în aval de Pojejena, era atunci inexistent, el fiind o creaţie a stăpînirii habsburgice în Banat, din secolul al XVII-lea („Drumul lui Szechenyi").

[210] Ocuparea Orşovei de către Baiazid este de altfel atestată şi de documentele cancelariei ungare; astfel, cunoscuta diplomă acordată de Sigismund de Luxemburg în 1397 familiei Canişa: „ubi ipsorum Bayzath Imperatoris et Turcorum ceterorum Schismaticorum grandis cœtus pullulabat, applicuissemus, ac Vidino et Orczow nuncupatis" — Hurmuzachi-Densuşianu, *Documente*, I—2, p. 385. Ulterior, Orşova este recucerită de Sigismund, în 1396, cînd porneşte spre Nicopole (în acel an semna un act „sub castro Oroswe") — cf. Frigyes Pesty, *A Szörenyi Bánság es Szöreny vármegye törtėnete* (Istoria Banatului de Severin şi a Comitatului de Severin), vol. II, Budapesta, 1878, p. 395. Ocuparea Orşovei confirmă deci itinerariul dinspre apus al expediţiei lui Baiazid I; se explică de altfel şi de ce în cursul campaniei au fost antrenaţi vasalii sîrbi şi macedoneni. Vezi în legătură cu aceste evenimente şi Const. C. Giurescu, *Istoria românilor*, I, ed. a 5-a, 1946, p. 471.

[211] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 240 şi urm.; A. A. Bolşakov, *op. cit.*, p. 392.

[212] Nici locul bătăliei din 1394 nu este mai puţin controversat; indicaţiile cronicilor turceşti, şi în genere ale izvoarelor, sînt foarte vagi: *pe malul unui rîu* (*Cronica anonimă bulgară*), *într-un loc neprielnic* (Pseudo-Phrantzes, sive Macarii Melisseni *Chronicon*, I-22, 15 — ed. V. Grecu, 1966, p. 223). Totuşi, anumite cronici turceşti arată că lupta s-a dat pe rîul *Arkış* (Enveri, *Düsturname* (Cartea vizirului), la M. Guboglu şi M. Mustafa, *op. cit.*, p. 39), *Arkaş* (Neşri, *ibidem*), „in loco quem Turci tam Arcas quam Artzes nominant" (Leunclavius, *Historiae musulmanae Turcorum de monumentis ipsorum ex scriptae libri XVIII*, Francfurt, 1591, col. 320 — ap. D. Onciul, *op. cit.*, p. 250 şi nota 18). Deci este vorba de rîul Argeş. De subliniat, pe de altă parte, că unii cronicari turci menţionează munţi în spatele scenei de luptă, de unde supoziţia că turcii se vor fi apropiat chiar de scaunul ţării, Argeş, eventual într-o a doua luptă — cf. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 241, 243, 247. Tradiţia istorică tîrzie, consemnată de Mauro Orbini, *Il regno degli slavi*, Pesaro, 1601 şi de Luccari, *Copioso ristretto degli annali di Rausa*, Veneţia, 1605, indică locul *La Rovine* — *Urvina* în baladele sîrbeşti care glorifică moartea eroului Marco Cralevici; şi cronicile noastre localizează lupta la Rovine, plasînd însă locul pe rîul Ialomiţa (vezi *Istoria Ţării Româneşti, 1290—1690. Letopiseţul Cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu şi D. Simonescu, 1960, p. 3).

[213] Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, ed. cit., p. 64 (nu-i numeşte totuşi pe *akingii*); vezi însă Neşri, despre *gazii* şi *akingii* care, „pîrjolind şi devastînd, se săturaseră de prăzi" (M. Guboglu şi M. Mustafa, *op. cit.*).

vedere că în evenimentele din 1394 va fi avut loc şi o acţiune pornită din Silistra, atunci în mîna turcilor; iar faptul că, arheologic, se documentează la Coconi emisiunile monetare de la Mircea în cuprinsul cărora a existat un mic hiatus (1394—1396, corespunzînd domniei lui Vlad I Uzurpatorul), ne îndreptăţeşte să atribuim invaziei turceşti cauza directă a distrugerii aşezării din faza *A*[214].

Eclipsat o scurtă perioadă, după căderea lui Baiazid I (1402), Imperiul otoman reia ofensiva peste Dunăre o dată cu sultanii Mohamed I (1413—1421) şi Murad II (1421—1451). Primul reuşeşte ca în ultimul an de domnie al lui Mircea cel Bătrîn să cucerească cetăţile Turnu şi Giurgiu (1417), succes precedat de cumplite jafuri în Ţara Românească (1403, 1413, 1417); o dată cu stingerea lui Mircea voievod, ţara ajunge în anarhie feudală: tînărul urmaş, Mihail I, abia poate face faţă situaţiei, de care profită Sigismund de Luxemburg, cel care smulge Severinul (1419); Silistra (recucerită de Mircea în 1404) este din nou pierdută [215], iar în scaunul ţării se perindă între 1421 şi 1431 fie Dan II (sprijinit de unguri), fie Radu II Prasnaglava (omul turcilor).

Sfîrşitul deceniului al treilea şi începutul celui următor este o epocă tulbure şi nestatornică [216]. Ce îndoială să mai avem că viaţa se stinge la Coconi în toiul acestor evenimente care vor marca, de altfel, întreg secolul al XV-lea? Aşezarea devine o *silişte*, ca atîtea altele în ţară, un loc pustiit, iar amintirea ei — ca şi numele — o va păstra numai pămîntul.

[214] Cf. şi *SCIV*, XIII, 1962, 1, p. 75—76.

[215] Vezi desfăşurarea evenimentelor la D. Onciul, *Titlul lui Mircea cel Bătrîn şi posesiunile lui*, în *Scrieri istorice*, II, ed. cit., p. 126 şi urm.; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 292 şi urm.; *Ist. Rom.*, II, p. 378—386 (parte red. de B. T. Câmpina, D. Mioc şi N. Stoicescu).

[216] Cît de dramatică era situaţia Ţării Româneşti, în pragul deceniului al patrulea al veacului, reiese din adevăratele „telegrame de front", cum am zice astăzi, din multele scrisori cu cereri stăruitoare de ajutor adresate de voievodul Alexandru Aldea braşovenilor: „Deci venit-au aci fraţii voştri şi văzut-au cu ochii lor traiul meu, cum petrec eu ziua şi noaptea; <. . .> că stau patru domni mari cu oştile gata la Dîrstor pe Dunăre, Feriz-beg şi Azbuga şi Caracca-beg şi Balaban-beg şi altă oaste stă la Turnul, iar marele împărat Amurat-beg se află trei zile de drum de mine"; şi iarăşi: „să ştiţi că turcii au năpădit la Dunăre prin toate vadurile şi vin împotriva ţării să prade şi să jefuiască"; braşovenii, probabil, se lăsau foarte greu, căci disperatul voievod îi şi sfătuie: „turcii sînt pe drum de sîmbătă; şi grăbiţi-vă la drum, căci hrana vă va veni şi mai pe urmă"! — cf. I. Bogdan, *RTR*, I, nr. XIX—XXII, p. 40—43.

VI. IEZERUL MOSTIŞTEA ÎN EVUL MEDIU. PROBLEME DE GEOGRAFIE ISTORICĂ

ESTE cert, totuşi, că viaţa n-a încetat în jurul iezerului Mostiştea, apa şi bogăţiile sale atrăgîndu-i în continuare pe oameni. De fapt, nu ne închipuim că în perimetrul iezerului a existat în secolele XIV şi XV doar aşezarea de pe Piscul Căldarea; cercetări viitoare vor elucida probabil această problemă. Ceea ce cunoaştem deocamdată se referă la a doua parte a secolului al XV-lea, cînd constatăm că iezerul Mostiştea devine un teren de dispută între diferiţi stăpînitori feudali, ceea ce s-a repercutat direct asupra dinamicii sociale, asupra desfăşurării istoriei locale şi chiar a provocat ulterior mutaţii în toponimie, dislocări de populaţie şi dispariţii a unor denumiri de sate.

De exemplu, din cele 11 aşezări menţionate şi la începutul acestei lucrări (fig. 1), doar *două*, Curăteştii şi Făureii (să nu se confunde ultimul cu aşezarea omonimă din Bărăganul Călmăţuiului) îşi păstrează denumirea consemnată de izvoarele medievale scrise; primul, aflat la nord, păstrează în vatra sa şi o ,,silişte'' (fig. 1), loc în care aflăm numeroase urme de locuire, întocmai ca pe Căldarea. În rest, aşezările de azi din jurul iezerului poartă denumiri noi, deşi ascund vetre vechi de vieţuire, iar altele sînt realmente noi, cum este cazul *Coconilor* din vremea noastră, sat închegat probabil dincoace de secolul al XVII-lea.

Cercetări recente au oferit date interesante; astfel, s-a dovedit că satul de azi Chirnogi se numea în vechime *Nenciuleşti*[217], numire păstrată încă în *Harta statistică* de la 1835: ,,Ninciuleştii Domneşti (Chirnogi) 30 <gospodării>''[218]. De asemenea, satul Ulmu din vremea noastră purta în Evul mediu numele de *Găojani* (sau *Găujani*), fiind des amintit de documente începînd cu anul 1526[219], iar satul Dorobanţu are numele schimbat, întrucît în vechime se chema *Gurguiaţi*, lîngă el aflîndu-se şi *podul Cornăţelului ce trece la Gurguiaţi* (1587)[220]. În sfîrşit, tot pe malul de est al

[217] *DIR*, B, XVI—V, nr. 296, p. 283 (,,hotarul Nenciuleştilor'' în hotarnica bălţii de la Cornăţel). Vezi identificările — parţial diferite de ale noastre — de la Const. C. Giurescu, *Un vechi oraş al Ţării Româneşti: Cornăţelul*, în *Studii şi articole de istorie*, II, Bucureşti, 1957 (Societatea de ştiinţe istorice şi filologice), p. 100 (citat în continuare: *Cornăţel*, sau *Corn*).

[218] Const. C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului al XIX-lea. Constatări istorice, geografice, economice şi statistice pe temeiul hărţii ruse din 1835*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1957, p. 244 (citat în continuare: *Prom*).

[219] *DIR*, B, XVI—II, nr. 14, p. 15.

[220] *DIR*, B, XVI—V, nr. 288, p. 274; şi la C. C. Giurescu, *Cornăţel*, p. 100: ,,Gurguiaţii mai la sud de Găojani, probabil pe locul actualului sat Boşneagul sau, eventual, la Dorobanţu''. Localizarea la Dorobanţu ni se pare mai indicată, dacă avem în vedere menţiunea despre ,,podul'' care trecea de la Cornăţel (Mănăstirea) la Gurguiaţi, corespunzînd adică situaţiei de azi (podul există, fireşte refăcut). Autorul nu foloseşte totuşi, în articolul citat, documentul din 9 octombrie 1492 (publicat în traducere şi în *DIR*, B, XIII, XIV şi XV, p. 212—214), unde se face prima menţiune documentară a Cornăţelului. D-sa scrie: ,,Prima menţiune documentară sigură despre Cornăţel o găsim în documentul din 1526, iunie 1'' etc. (p. 96). Topicul *Gurguiaţi* îşi trage desigur numele de la numeroasele movile funerare — curgane — aflate pe acest mal al iezerului Mostiştea (vezi şi mai jos, n. 223).

iezerului, probabil la Boşneagu, se afla satul numit odinioară *Ruşii de la Mostişte* şi aceasta încă la 9 octombrie 1492[221], sat despre care ulterior aflăm că era situat în hotar cu Gurguiaţii (Dorobanţu) şi Vărăştii din vremea noastră [222].

Pe malul celălalt al iezerului, unde se afla aşezarea noastră medievală, situaţia toponimică devine mai interesantă. Astfel, în afară de Curăteşti (numit uneori şi *Curteşti*, şi dacă nu ar fi vorba de vreo greşeală de transcriere îndată ne-am gîndi că originea i se trage de la o *curte*; în realitate, avem de-a face cu o *curătură*, deci o defrişare) şi de Tăricenii de azi (acesta, purtînd în vechime un nume obscen, e menţionat întîia oară la 1579)[223], se mai aflau două aşezări, dintre cele mai vechi de pe iezer. Prima avea numele de *Descopereşti* (*Discopereşti*, *Descupereşti*), iar cea de a doua era *Cornăţelul* (*Corniţel*, *Cornăţilul*, *Corneţelenii*), ambele menţionate întîiaşi dată în acelaşi document din 9 octombrie 1492 de la Vlad Călugărul [224], aşezările au fost identificate cu satele de azi Odaia Vlădichii, respectiv Mănăstirea [225]. Fiind lipsiţi de o investigaţie în teren aprofundată în aria acestor două sate, nu putem afirma în ce măsură se găsesc acolo urme de vieţuire contemporane cu aşezarea de pe Piscul Căldarea; în mod cert, însă, Descopereştii şi Cornăţelul de la sfîrşitul secolului al XV-lea au moştenit teritoriul agrar al aşezării medievale dispărute în pragul aceluiaşi secol, cum sugerează documentele ce atestă certurile de stăpînire dintre cele două sate. Socotim că merită să stăruim în această ultimă privinţă.

La 9 octombrie 1492, Vlad Călugărul întăreşte un întins domeniu ginerelui său, Staico mare logofăt (soţul domniţei Caplea), care cumpărase sau dăduse în schimb alte moşii; între cumpărături sînt menţionate şi satele deja amintite — „Cornăţelul tot şi Descupereştii toţi" **Корнѫцелꙋл въс и Дескꙋперещи въси.** Ceea ce este important de subliniat, însă, este că hrisovul voievodului consemnează explicit o situaţie dinainte de 1492 şi anume faptul că ambele sate fuseseră stăpînite de trei grupuri familiale diferite, fiecare grup avînd cîte o „parte" (**дел**) din fiecare sat; astfel, pentru *partea lui Pîrvu* şi ai lui (la care era asociat şi Stanciul Ceapă din Grozăveşti, vărul Pîrvului), Staico mare log. plăteşte 2 000 de aspri şi mai dă pe deasupra satul Ruşii de la Mostişte; pentru a doua treime din Cornăţel şi Descupereşti, *partea jupaniţei Boba şi a fiicei sale Marina*, plata oferită se urca la suma de 11 000 de aspri şi, în fine,

221 *DRH*, B–I, nr. 234, p. 376.

222 *DIR*, B, XVII–IV, nr. 81, p. 68, doc. din 1 ianuarie 1622 (orig. slav.) — unica menţiune documentară care ne ajută să localizăm *Ruşii de la Mostişte*; în porunca lui Radu Mihnea voievod către Mănăstirea Vihorăşti (Viforîta), prin care i se întăreau satele Gurguiaţi şi Vărăşti, stă scris: „<Şi> hotarele să se ştie: din marginea Ruşilor în sus şi de acolo la un stejar peste <recte: *spre — N.C.*> Dunăre pînă la gura Trestiilor".

223 *DIR*, B, XVI–IV, nr. 374, p. 369, porunca lui Mihnea Turcitul prin care, la 2 aprilie 1579, i se întăreşte lui Chircă comisul „ocină în satul Futeşti <...> Şi hotarele să i se ştie: dinspre Curteşti (sic! în loc de Curăteşti — *N.C.*) de la Mostişte, pe la fîntîna lui Bugu şi pe la păr şi pe vîlcea la gorgonul lui Stelca, apoi la locul lui Stoia, pînă la Drumul Icoanei". Se menţionează aşadar un *gorgon*, adică un *gorgan*, *curgan*, precum şi „Drumul Icoanei", poate o ramificaţie din „Drumul Bucureştilor". Vezi şi C. C. Giurescu, *Cornăţel*, p. 124–125, unde se citează pasajul dintr-un document datat 16 decembrie 1631: „satul Futeştii de pre apa Mostiştii ot sudstvo Elhov <...> den hotarul Frăsinetului pînă la hotarul Curăteştilor". Topicele de caracter obscen erau răspîndite în Evul mediu (la noi şi în alte părţi), aşa încît nimeni nu roşea cînd le scria sau le pronunţa, dovadă că sînt atît de frecvente în izvoarele scrise. Multe s-au păstrat pînă de curînd, fiind înlocuite apoi de nomenclatura oficială, uneori în chip fericit, cum e cazul Feteştilor.

224 *DRH*, B–I, nr. 234, p. 376.

225 *DIR*, B, XIII–XVI, *Indice*, 1956, s.v.; C. C. Giurescu, *Cornăţel*, p. 100. E de precizat totuşi, că încă din secolul trecut Barbié du Bocage localiza Cornăţelul la Mănăstirea, presupunînd că aici va fi fost cetatea getică arsă de Alexandru Macedon în anul 335 î.e.n. (vezi Gr. G. Tocilescu, *Dacia înainte de romani*, Bucureşti, 1880, p. 56 şi nota 1; R. Vlădescu-Vulpe, *Materiale*, p. 81 şi nota 1).

ultima treime, *partea lui Trămîndan și a lui Cazan logofăt*, l-a costat pe cumpărător 12 000 de aspri [226]. Situaţia înregistrată de hrisov ne interesează îndeaproape, întrucît sugerează că stăpînitorii amintiţi erau mai demult proprietarii moşiilor amintite (Staico mare log. face tranzacţia cu jupîniţa Stanca a lui Pîrvu, ceea ce ne-ar indica o moştenire a părţii după decesul soţului, iar în ce priveşte ultima parte, cumpărarea o face de la urmaşii lui Trămîndan şi ai lui Cazan log., ambii fiind fraţi şi consemnaţi documentar încă la 1450). În acel fel, se vădeşte că vechimea satelor Descupereşti şi Cornăţel coboară cu mult înainte de anul 1492.

Să vedem ce se întîmplă mai departe.

Curînd, în 1507, Staico mare logofăt se stinge [227], dar moşia, *acum în întregul ei*, Descopereştii şi Cornăţelul, rămîne în familia acestuia; o stăpîneşte la 1526 Neagoe mare vistier, fiind inclusă într-unul din cele mai mari domenii ale vremii (aproape toate satele din bazinul inferior al Mostiştei)[228], iar peste o jumătate de veac, în 1575, poruncea la Descopereşti şi Cornăţel Stan mare spătar, cum ne arată documentul din 23 decembrie din acel an, semnat de voievodul Alexandru Mircea [229]. Mai înainte însă de această dată, firul istoriei celor două aşezări se bifurcă şi într-un fel chiar se complică.

Satul (село) din 1492 Cornăţelul parcurge rapid o evoluţie internă, astfel încît mai este menţionat drept *sat* la 1526, dar peste 12 ani, sub Radu Paisie voievod, ni se vorbeşte de *tîrgul Cornăţelului* (1538)[230], iar în documentul citat din 23 decembrie 1575 Alexandru Mircea voievod numeşte *oraşul domniei mele Cornăţelenii* [231], cu acest statut rămînînd pînă în secolul următor [232].

Celălalt sat, Descopereştii, rămîne ca să spunem astfel *în umbra* Cornăţelului, deşi i-a hărţuit în hotare pe cei din Cornăţel, cum o arată clar şi plîngerea acestora din urmă: „Şi aşa pîrau Cornăţelenii înaintea domniei mele ca să aibă ocină la satul Descopereşti. Iar cinstitul dregător al domniei mele jupan Stan mare spătar a luat lege înaintea domniei mele, 12 boieri şi hotarnic pe jupan Stan cel Gros fost pîrcălab[233], de au umblat pe toată ocina. Şi aşa au ales şi au adeverit cu sufletele lor, de au aşezat iar hotarul pe unde au fost hotarul încă şi în zilele răposatului Mircea voievod (Ciobanul — (*n. n.*). Iar după aceia, domnia mea am umblat pe baltă. Deci, cînd domnia mea am ajuns la Cornăţel, iar Cornăţelenii încă nu s-au lăsat, ci s-au plîns" etc., pierzînd pînă la urmă [234]. În 1577, însă, moşia Descopereştilor se împarte din nou: jumătate este întărită de Stan spătarul mănăstirii Cătălui (aceeaşi soartă avînd-o şi Găojanii vecini)[235], pentru ca în 1579 Mihnea III Turcitul să anuleze dania, întărind

[226] *DRH*, B — I, nr. 234, p. 376.

[227] George D. Florescu, *Divanele domneşti din Ţara Românească*, vol. I (*1389—1495*), Bucureşti, 1943, p. 318—320 (arborele genealogic al Caplei, fiica lui Vlad voievod Călugărul).

[228] *DIR*, B, XVI—II, nr. 14, p. 15; Neagoe mare vistiernic era tocmai ginerele Caplei, fiica lui Vlad Călugărul.

[229] *DIR*, B, XVI—IV, nr. 210, p. 209—210.

[230] *DIR*, B, XVI—II, nr. 241, p. 244: „Şi cu, Oprea diac am scris în tîrgul Cornăţel, în luna mai 5 zile, în anul 7046 <1538>".

[231] *DIR*, B, XVI—IV, nr. 210, p. 209.

[232] „Ex oppido nostro Kornaczel", scrisoare trimisă de Matei Basarab lui Gheorghe Rakoczy II, la 18 octombrie 1648 — cf. A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. X, Bucureşti, 1938, p. 214 (şi la C. C. Giurescu, *Cornăţel*, p. 121, nota 134). Voievodul înalţă în Cornăţel masiva biserică păstrată şi azi, purtînd hramul sf. Nestor („Msiţa iul. 25 dni, vlt. 7156 <1648>" se precizează în pisania de deasupra uşii intrare — cf. C. C. Giurescu, *Cornăţel*, p. 101 şi notele 38—39). Impunătorul locaş, aidoma unei mănăstiri, a contribuit la schimbarea numelui Cornăţelului.

[233] Al doilea soţ al Caplei amintite (cf. G. D. Florescu, *op. cit.*).

[234] *DIR*, B, XVI—IV, nr. 210, p. 209—210. Voievodul îi poartă cu sine şi pe vlădicii Eftimie, Ananie şi Efrem.

[235] *DIR*, B, XVI—IV, nr. 284, p. 284.

,,Descopereştii toţi şi Găojanii toţi şi Cornăţelul tot şi cu morile şi cu bălţile'' lui Staico postelnic [236]; probabil că mănăstirea amintită nu se lasă, profitînd de ştiuta politică versatilă a lui Mihnea, căci în acelaşi an, la 12 decembrie, se perfectează un schimb: Staico postelnicul primeşte de la călugări satul Brăgăreştii din Prahova şi dă în schimb partea sa din Descopereşti, precum şi satul Lupşanul din Ialomiţa. Acum, abia, se indică pentru întîia oară hotarele dintre Descopereşti şi Cornăţel: ,,pe baltă, la Şolduşul cu stuful şi peste cîmp la puţul lui Jilezea şi pe drumul lemnelor în drumul Bucureştilor''[237].

În acest fel, începînd cu anul 1579 în moşia Descopereştilor se va instala stăpînirea unei mănăstiri, Cătăluiul (Clăteşti); cum ultima va cuprinde cu timpul întregul sat şi va ajunge la finele veacului următor metoh al mănăstirii lui Şerban Cantacuzino de la Cotroceni (zidită în 1679), întreaga moşie — sporită cu noul sat Sultana — a luat numele de *Cotroceanca*, *Cotroceanca de la Cornăţel* (citeşte: *de lîngă Cornăţel*), zicîndu-i-se apoi şi *Odaia Vlădichii*, cum a rămas pînă azi [238].

La sfîrşitul secolului al XVIII-lea, interesele principale în jurul iezerului Mostiştea şi le disputau mănăstirile Sf. Troiţă (Radu Vodă) din Bucureşti, Cotroceni, Viforîta şi Căldăruşani. O hotarnică din 28—29 noiembrie 1778 ne arată lămurit situaţia; pentru preţioasele informaţii cuprinse în document, îl reproducem aici în întregime:

,,Viind Voico logofăt al mănăstirii Radu Vodă împreună cu vătafu Badea şi cu vătafu Anghel şi cu Niculae iar ai mănăstirii, ţigani bătrîni, aici în sat la Coconi unde are sfînta mănăstire baltă ci să numeşte Cornăţelul şi zicînd că se calcă hotarele bălţii mănăstireşti de către niguţători care au cumpărat balta mănăstirii Viforîtii, dar strîngîndu-ne pă noi, oamenii cei bătrîni din satu şi toţi vătaşii de năvodari care vînăm pe acele bălţi de amîndouă părţile, ne-au întrebat pintru hotarele bălţii mănăstirii; la care ne-au arătat şi o carte a părintelui mitropolitului <Grigore III — *n. n.*> de blestemu la care <*e. g.*: rău vom păţi de nu — *n. n.*> vom spune dreptu şi întru adevăr toate semnile cile vechi. Dar noi n-am putut a lua acel blestemu, ci am spus întru adevăru lui Dumnezeu tote simnile şi tote hotarăle. Am cunoscut şi noi că s-au împresurat balta mănăstirii de acii niguţători anume Hera şi Dan. Dar noi mărturisim întru adevăru pă unde sîntu semnele tot de rîndu anume: întîi semnu iaste în gura Covăruluiu şi merge pînă în băracină pîn prival [239]; di în Covărluiu pîn Corcovatul; di în acolo pînă în băracină şi prin în privale şi iar capul privalului la Şamcioiru iar de acolo merge la gridişte la Peilele [240] care merge matca apei la Discopereşti: aciste sîntu hotarăle bălţii mănăstirii Radu Vodă. Iaste alte moşii: ale călugăriţelor <de la Viforîta — *n. n.*>, şi la cîmp şi în baltă: pă în Corcovatu; iar Găojanca este a mănăstirii Cotroceanului, în cîmpu şi în baltă pînă în baracină. Iar Călduroşanca în cîmpu şi în baltă pînă în hotarul Brăgăresii. Iar are şi dumnealui vist. Ianachiţă <Văcărescu — *n. n.*> în cîmpu şi în baltă pîn marginea stu-

[236] *DIR*, B, XVI—IV, nr. 401, p. 397.

[237] *DIR*, B, XVI—IV, nr. 436, p. 436; ,,drumul lemnelor'' venea, fără îndoială, din pădurea Cernuleasa şi se lega de ,,Drumul Bucureştilor'' (vezi harta, fig. 1).

[238] C. C. Giurescu, *Cornăţel*, p. 126—127.

[239] Cuvintele ,,pînă în băracină pîn prival'' au fost şterse cu o linie (nota lui C. C. G.); *prival*- ,,locul unde se poate acosta la malul unei ape curgătoare'' (Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, p. 57), dar altă interpretare la C. C. Giurescu, *Cornăţel*, p. 97 şi nota 9: ,,Din Dunărica-Scoiceni se desfac o serie de gîrle secundare sau privaluri''; *baracină* = ,,*mlaştină*'', de la sl. *bara* = ,,*baltă, mlaştină*'' (I. Iordan, *op. cit.*, p. 53).

[240] Arh. stat. Bucureşti, Radu Vodă, pachet 45, doc. nr. 20 şi o copie ms. cu data 29 noiembrie 1778 în Condica mănăstirii Radu Vodă (ms. 256, f. 379), ap. C. C. Giurescu, *Cornăţel*, p. 128 şi notele 171—173. În copie — *Peiliile*.

fului; iar are dumnealui vist. Costandin şi în cîmpu şi în baltă pînă în peatră la margine; şi să hotărăşte Făureanca cu curu Căldării. Aciste ci s-au scris într-aciastă carte a noastră, tote hotarăle şi semnile ale acistii bălţi ale mănăstirii întru adivărul; aşa ştim şi mărturisim întru adevărul lui Hristos şi al lui Dumnezeu, care mai jos vom iscăli toţi anume:

x Eu uncheaş Niaguie mărturisescu întru adevărul.
x Eu uncheaş Stanciul Pîrlez mărturisesc întru adevăr.
x Eu uncheaş Iane vătaf de năvodari mărturisesc întru adevărul.
x Eu uncheaş Iacov de la mănăstirea Cornăţilului şi isprăvnicel mărturisescu.
x Eu uncheaş Costea vătaf de năvodari mărturisescu întru adevăru.
x Eu uncheaş Paraschiv [241] vătaf de năvodari mărturisescu"[242].

O bună parte din istoria locurilor mostiştene este consemnată în acest document. Este aici ultima menţiune a satului Descopereşti şi prima, se pare, a satului de azi — Coconii — menţionat în *Harta statistică* de la 1835: „Cuconi 80 <gospodării>"; tot aici: „Monăstirea (Cornăţeli) 70"[243]. De asemenea, cîteva apelative geografice ne interesează: „gridiştea Peilele" trebuie să fie Grădiştea Mare, dintre Sultana şi Făurei, pe unde mergea *matca apei la Discopereşti* [244]; iar *hotarul Brăgăresii* se păstrează încă, fiind situat chiar în coasta sudică a Piscului Căldarea (fig. 1) şi ne întrebăm dacă nu stă în legătură cu vreo *Brăgăreasă* (adică de origine din Brăgăreştii Prahovei, ai lui Staico postelnic)[245]. Apare în hotarnică şi topicul *Căldarea*, aşezarea noastră, probabil fără legătură — în denumire — cu stăpînirea mănăstirii Căldăruşani în aceste părţi. În sfîrşit, alte apelative toponimice privesc direct balta, părţi din ea — cum sînt *Covărluiul* şi *Corcovatul*. Primul este necunoscut documentelor mai vechi, dar se ştie că are semnificaţia de „sec, uscat" şi se trage din cuman. *kuwarul-uj*, „vale seacă, pîrîu sec" (Iorgu Iordan, *Toponimia*, 129), iar al doilea topic se află consemnat în secolul al XVI-lea, alături de *Mojdreanul*; acesta din urmă conţine tema sl. *dren* ‚corn, lemn de corn (*Cornus mas*)", bulg. *dren*, *drenov* (I. Iordan, *Toponimia*, 65), şi desigur că poate fi apropiat de însăşi denumirea aşezării de la Cornăţel. De altfel, cum se constată atît de frecvent pe ambele maluri ale Dunării, şi în zona Silistrei e semnalat un topic *Drenceto* [246].

Iată, în atît de sumare rînduri, istoria trăită pe malurile iezerului în decursul vremii. În cumpănă a rămas totuşi o problemă neelucidată şi anume: ce îi îndemna pe locuitorii din Cornăţel să reclame la 1575 o parte din moşia Descopereştilor, situată

[241] „Paraschiva" în copia din Condică (nota lui C. C. G.).

[242] C. C. Giurescu, *Cornăţel*, p. 127—128.

[243] *Ibidem*, p. 129; idem, *Prom*, p. 243—244.

[244] Topicul „Peilele" s-a pierdut; nu este exclus ca în această formă, redată corupt în documentul din 1778, să se întrevadă expresia „Pui de lele", cu sensul de „şmecher, şiret, coţcar", fiind vorba poate de vreun hoţoman aciuat pe Grădiştea Mare (de altfel, un mic ostrov din coada iezerului poartă şi azi numele de „Ostrovul ucigaşului", fiind situat în dreptul siliştii de la Curăteşti).

[245] Am avea de-a face, aşadar, cu un topic ce ne indică o proprietate moştenită de o jupîniţă din Brăgăreşti (dacă, repetăm, admitem vreo legătură cu boierul amintit). În acest fel, topicul face parte din cuprinzătoarea listă de sate şi proprietăţi care au fost moştenite de urmaşi — de soţii în genere —, ca în exemplele: *Băneasa*, *Comisoaia*, *Balomireasa*, *Aldumireasa*, *Manoleasa* ş.a. (vezi I. Iordan, *op. cit.*).

[246] Jifka Vljarova, *Slawische und slawisch-bulgarische Siedlungen auf dem Territorium Bulgariens vom Ende des VI. — XI. Jahrhundert*, Sofia, 1965, p. 116. Topicul *Drenceto* se află lîngă Popina-Silistra. Un topic *Mojdreanul* se găseşte şi la Cătălui-Căscioarele (informaţie de la Barbu Ionescu, căruia îi mulţumim şi aici). Despre numeroasele duplete şi triplete toponimice şi despre semnificaţia lor, cf. pentru zona Dunării *Monografia geografică a Romăniei*, vol. I (*Geografia fizică*), Bucureşti, 1960, p. 65—92 (*Toponimia. Aspectele ei geografice*, în red. lui Ion Conea, cu o hartă).

cu cîţiva kilometri mai la nord de vatra lor de aşezare? Răspunsul îl dăm sub formă de ipoteză. Cornăţelenii au purtat multă vreme în conştiinţa lor faptul istoric, real că moşia lor şi a Descopereştilor au constituit cîndva acelaşi trup, dar aceasta nu-i de ajuns; de aceea, bănuim că însăşi *vatra veche* de aşezare a Cornăţelului se va fi aflat cîndva mai aproape de Descopereşti, *poate chiar pe Piscul Căldarea*. După distrugerea aşezării de aici, cei rămaşi îşi vor fi căutat un loc de aşezare pe aceeaşi parte a iezerului, dar mai la sud. Retrăgîndu-se din matca lor veche, au profitat pe încetul vecinii dinspre nord, care le-au mîncat din hotare, şi din această situaţie ar fi putut decurge certurile din secolul al XVI-lea, purtate însă între stăpînitori feudali. Oricum ar fi, nu ni se pare deloc întîmplător că, la numai 60 de ani de la dispariţia aşezării de pe Piscul Căldarea, un puternic con de lumină este proiectat asupra zonei doar de un singur document păstrat. O mişcare socială şi economică, un ghem de interese la nivelul clasei dominante feudale, tranzacţii cu mari sume de bani, schimburi de sate sînt semne evidente că viaţa de pe iezer nu este reînjghebată abia în preajma anului 1492, ci este o continuare pe un cadru nou a aceleia din epoca lui Mircea cel Bătrîn. Reţinem, de asemenea, pe linia ipotezei noastre, că pe traseul dintre Descopereşti şi Cornăţel (mai exact, între Coconi şi Mănăstirea) se află un loc numit *Satul vechi*, presărat cu urme vechi de locuire [247], inclusiv medievale, din păcate nu îndeajuns de cercetate, căci am putea afla aici poate lucruri noi privitoare la începuturile Cornăţelului din 1492.

Ciudată coincidenţă: tocmai Cornăţelul medieval reuşeşte, fireşte în cu totul alte condiţii interne şi externe ale Ţării Româneşti, ceea ce vechea aşezare de pe Piscul Căldarea încerca la o scară redusă şi inconsistentă: transformarea satului în tîrg şi apoi în oraş. Fireşte, nu-i vorba aici de un factor subiectiv, de dorinţa obstinentă a moştiştenilor de a avea ei înşişi un tîrg în inima lor de vieţuire, ci de acţionarea unor legi economice, de necesităţi economice. De altfel, cum bine s-a observat, fenomenul se repetă sub ochii noştri, cu Mănăstirea de azi [248].

[247] În zona acestui punct au fost practicate sondajele din anul 1925 (cf. Gh. Ştefan, *Fouilles de Mănăstirea*, p. 385—389).

[248] C. C. Giurescu, *Cornăţel*, p. 129—130.

PARTEA A II-A

CONSTATĂRI STATISTICE ŞI CONSIDERAŢII ISTORICE ASUPRA SATELOR MEDIEVALE DISPĂRUTE

I. STADIUL CERCETĂRII ÎN EUROPA

ALĂTURI de problemele generale ale lumii agrare europene, tratate în ce privește Occidentul în opere reprezentative [249], fenomenul pustiirii satelor medievale n-a fost mai puțin cercetat, ci dimpotrivă am putea afirma că este predilect în istoriografia europeană. Interesul pentru acest subiect este justificat; studiul fenomenului a dezvăluit vaste implicații în economia agrară europeană, în viața socială și politică, ca să nu amintim și de faptul că procesul a afectat grav demografia continentului. Iată de ce în prodigioasa literatură dedicată temei întîlnim atît de des termenii *villages désertés*, *Ortswüstungen*, *deserted villages*, *despoblados*, *zaniklé osady*, adică exact termenul păstrat la noi prin filiera slavonă și pe care l-am folosit deja, *siliște*.

Firește, se constată o mare diversitate de opinii, interpretări și concluzii, pe de o parte datorită pozițiilor ideologice diferite ale istoricilor antrenați în discutarea fenomenului, pe de alta tradițiilor istoriografice specifice pentru fiecare țară în parte și însuși materialul documentar aflat la îndemînă, natura acestuia și valoarea informativă imprimă particularități care nu trebuie ocolite. Metodologia este, în schimb, aproape aceeași; se operează pornindu-se de la documentul de arhivă, alcătuindu-se statistici și cartograme, liste și grafice, iar pe alocuri se apelează la tradiție și bineînțeles la investigarea arheologică prin săpături.

Pentru a înțelege mai bine în ce chip problema disparițiilor de sate în Țara Românească se integrează organic în procesul general constatat în Europa medievală și lăsînd deocamdată la o parte interpretările formulate asupra cauzelor fenomenului, vom prezenta date care privesc mai ales secolele XIV și XV, și pe care se sprijină cercetarea europeană actuală. Se va vedea, sperăm, că dincolo de rutina statistică se ascund realități aievea, oferindu-ne un tablou al lumii medievale ce nu trebuie nici trecut sub tăcere și nici împodobit.

[249] În ce privește stabilirea faptelor de ansamblu în legătură cu lumea rurală medievală din Occident, cf. H. Pirenne, *Histoire économique de l'Occident médiéval*, Bruges, 1951; G. Duby, *L'Économie rurale et la vie des campagnes dans l'Occident médiéval (France, Angleterre, Empire. IX-e — XV-e siècles). Essai de synthèse et perspectives de recherche*, Paris, 1962, 2 vol.; Jacques Heers, *L'Occident aux XIV-e et XV-e siècles. Aspects économiques et sociaux*, Paris, 1963 (Clio); Wilhelm Abel, *Agrarkrisen und Agrarkonjunktur. Eine Geschichte der Land- und Ernährungswirtschaft Mitteleuropas seit dem hohen Mittelalter*, Hamburg-Berlin, 1966.

În *F r a n ț a*, fenomenul de pustiire în lumea satelor poate fi studiat pe baza a numeroase izvoare, în majoritate de natură ecclesiastică și fiscală, primele emanînd din cancelariile diocezelor catolice ; sînt așa-numitele *pouillés*, inventare asupra stării parohiilor, întocmite în diferitele perioade ale evului mediu și care cuprind de regulă și evidența numărului de *feux* (vetre, respectiv case țărănești) supuse servituților clerului. Prin faptul că oglindesc destul de fidel situațiile de moment și întrucît au fost întocmite în răstimpuri în legătură cu aceleași dioceze, astfel de documente permit confruntări și comparații numerice dintre cele mai utile pentru istoricul satului medieval francez. Izvorul de bază îl constituie *L'État de feux* (1328), de care s-a ocupat acuma cîteva decenii cunoscutul istoric Ferdinand Lot.

Din cifrele prezentate de F. Lot rezultă că în 1328 se numărau în Franța 32 500 de parohii, din sînul cărora abia circa 900 (sau 2,77%) dispar ulterior, *în urmă toarele cinci secole*, ilustrîndu-se astfel o stabilitate demografică demnă de reținut. De pildă, cele 15 dioceze din jurul Parisului cuprindeau în secolul al XIV-lea între 5 931 și 6 694 de parohii, pentru ca la 1750 numărul acestora din urmă să fie nu mai scăzut, ci mai ridicat : 6 790. Este adevărat, cifrele lui F. Lot permit și stabilirea unor zone „erodate'' demografic, cum sînt diocezele *Nevers* (cu 10% din parohii dispărute între 1370 și 1720), *Bourges*, dar mai ales Normandia, unde disparițiile oscilează între 10% (*Bayeux*, *Rouen*) și 22% (*Avranches*) și anume între anii 1350—1400 și 1720—1750 [250].

Astfel de cifre stabilite, de valoare documentară incontestabilă, prezintă totuși — potrivit unor păreri recente — dezavantajul că sînt *globale*, nediferențiate așadar în conținutul lor informativ. Căci, se afirmă, dispariția unor parohii nu înseamnă neapărat și dispariția de pe scenă a *satelor* respective ; numai o nominalizare în liste a acestora din urmă, pe baze documentare sigure, oferă cîmp fertil aprecierilor noastre, exemplele fiind numeroase. Astfel, dacă la 1328 în zonele *Nîmes-Beaucaire* și *Carcassonne* figurau în *L'État de feux* exact 2 076 de parohii, mai tîrziu, însă, recensămintele din secolul al XVIII-lea înregistrau doar 1 800—1 900 de parohii, restul satelor odinioară parohii dispărînd între timp. În ținutul *Lunel-Nîmes* dispar după anul 1295 cîteva din cele 104 sate atestate documentar și anume 7, iar în *Languedoc*-ul oriental disparițiile de sate (după anul 1328) sînt evaluate între 5 și 7% ; în fine, în zona pariziană, unde existau la 1370 în total 304 sate, dispar cu timpul 25 (8%) și aceasta pînă la anul 1720. Mai lovită pare a fi *Alsacia*, unde se constată 234 de dispariții de sate (156 numai în Alsacia superioară, dintre acestea doar 66 fiind cîndva parohii)[251].

În genere, istoricii francezi admit că pustiirea unor sate franceze n-a constituit un fenomen de masă ; abia 137 de sate dispar definitiv în secolele XIV și XV, în rest fiind vorba de dispariții temporare și de renașteri ale vetrelor de sate locuite anterior.

[250] Ferdinand Lot, *L'état des paroisses et des feux de 1328*, în *Bibliothèque de l'École des Chartes*, tomul 90, 1929 — ap. Jean-Marie Pescz și Emmanuel Le Roy Ladurie, *Le cas français : vue d'ensemble*, în *Villages désertés et histoire économique, XI-e — XVIII-e siècle*, Paris, S.E.V.P.E.N., 1965 (École pratique des Hautes Études, VIe Section, Centre de recherches scientifiques), p. 127—128 (volum citat în continuare ; *VDHÉ*/1965).

[251] J. M. Pesez și Em. Le Roy Ladurie, *op. cit.*, p. 128—133, unde, în ce privește Alsacia, este citată contribuția lui H. Dublend, *Conséquences économiques et sociales des mortalités du XIVe siècle essentiellement en Alsace*, în *Revue d'histoire économique et sociale*, XXXVII, 1959, nr. 3, p. 273—294.

Un sat cu acelaşi nume îşi reia ursita străveche, în cadrele aceleiaşi existenţe [252].

Alte probleme privitoare la cercetarea satului medieval francez dispărut interesează sub raportul orientării investigaţiilor, metodologiei (vezi îndeosebi fotografierile aeriene) etc. [253].

În *A n g l i a*, pustiirea satelor este înregistrată în toate comitatele din principala insulă britanică. Aici trebuie subliniat amănuntul de ordin documentar, sau mai degrabă virtuţile unor izvoare de a fi extrem de precise, cum sînt bogatele *Domesday Book* (1086) şi *Nomina villarum* (1316) şi numeroasele documente păstrate la *Public Record Office*. Alături de o bogată literatură dedicată vechilor sate, în Anglia se remarcă (începînd cu anul 1952) activitatea unui organism de cercetare (neoficial) — *The Deserted Medieval Village Research Group* (DMVRG), ale cărui Rapoarte anuale trezesc un mare interes [254].

O lucrare de sinteză a prof. Maurice W. Beresford şi intitulată *The Lost Villages of England* [255] tratează o amplă listă de sate dispărute pînă în secolul al XII-lea (peste 1350). Ulterior, prin cercetarea DMVRG, listele lui M. W. Beresford sînt restructurate şi adăugite, astfel că în 1965 se opera cu o listă de peste 2 050 de sate dispărute, numărul cunoscut al acestora sporind în anii următori [256]. Cît priveşte repartiţia teritorială şi cronologia dispariţiilor de sate, se pot da următoarele exemplificări :

— În *Norfolk* dispar în total un număr de 130 de sate — 34 de localităţi menţionate în *Domesday Book* (1086) nu mai apar în *Nomina Villarum* (1316)[257].

— În *Leicestershire*, dintr-un total de 65 de sate dispărute, 4 au sucombat încă din secolul al XII-lea (7%), 3 în secolul al XIV-lea (5%), 1 între anii 1400 şi 1449 (2%), alte 4 dispar între 1450 şi 1484 (7%), iar 19 între anii 1485 şi 1509 (29%) etc. [258].

[252] *Ibidem*, p. 153, 184, 234; cf. şi J. M. Pesez, *Sources écrites et villages désertés*, în *VDHÉ*/1965, p. 83—102 (sîntem de acord — cum se va vedea şi mai jos — cu observaţia autorului : „Le village disparu est, dans le maquis de la documentation écrite, un gibier fuyant"). Mai notăm, în legătură cu dispariţiile de sate dintr-o dioceză situată la NE de aceea a Parisului, *Senlis*, studiul lui M. Roblin, *Habitats disparus dans la région de Senlis*, în *Actes du quatre-vingt-dixième Congrès national de Sociétés savantes*, Nissa, 1965 (Section archéologique), Paris, 1966, p. 221—257.

[253] Cf. articolele din *VDHÉ*/1965 : Georges, Duby, *Démographie et villages désertés*, p. 13—24; Marcel Roncayolo, *Géographie et villages désertés*, p. 25—47; Paul Courbin, *Méthodologie de fouilles de villages disparus en France* (*Prospection et implantation*), p. 49—61; Raymond Chevallier, *Photographie aérienne et villages désertés*, p. 63—81 ş.a. Aducem şi pe această cale mulţumirile noastre lui Jean-Marie Pesez care, cu prilejul vizitei pe şantierul de la Frumoasa-Teleorman, ne-a pus la curent cu cercetarea franceză asupra satului medieval, oferindu-ne totodată o parte din lucrările apărute în Franţa.

[254] Despre activitatea DMVRG în Anglia am avut prilejul să scriem în *SCIV*, 16, 1965, 2, p. 412—413. Se cuvine şi aici să-i mulţumim cu recunoştinţă lui John G. Hurst, secretar al DMVRG, datorită căruia avem la îndemînă o bogată literatură apărută în Anglia, inclusiv toate rapoartele DMVRG (1952—1970).

[255] Lutterworth Prcss, Londra, 1954 (reeditată în 1963). Folosim aici articolul sintetic al autorului, *Villages désertés : bilan de la recherche anglaise*, în *VDHÉ*/1965, p. 533—580.

[256] *DMVRG, 10th Annual Report*, 1962, Appendix A; *12th Annual Report*, 1964, Appendix D; *13th Annual Report*, 1965, Appendix B; M. W. Beresford, *Villages désertés*, p. 558. O listă revizuită pentru comitatul Hampshire, în *DMVRG*, *14th Annual Report*, 1966, Appendix A; iar pentru Lincolnshire, *15th Annual Report*, 1967, Appendix. Cf. şi John G. Hurst, *The Medieval Village Escavation in England*, extras din *Siedlung, Burg und Stadt. Studien zu ihren Anfängen* (Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Schriften der Sektion für Vor- und Frühgeschichte, B. 25), Berlin, 1969, p. 258.

[257] K. J. Allison, *The Lost Villages of Norfolk*, în *Norfolk Archaeological Review*, XXXI, 1955, p. 116—162 (ap. M. W. Beresford, *op. cit.*, p. 536, 560).

[258] W. G. Hoskins, *The Deserted Villages of Leicestershire*, în *Essays in Leicestershire History*, 1950, p. 67—107, datele fiind refolosite în articolul aflat la îndemîna noastră, *Provisional List of the Deserted Medieval Villages in Leicestershire*, în *The Transactions of the Leicestershire Archaeological and Historical Society*, XXXIX, 1963—1964, p. 24—33.

— În *Northamptonshire*, totalul satelor dispărute se ridică la 82, dintre care 10 se plasează în perioada 1350—1450 (12%), 34 între anii 1450 şi c. 1700 (41%), iar alte 19 sate dispar probabil în decurs de 350 de ani (1350—1700)[259].

— În *Oxfordshire*, din 101 sate dispărute, izvoarele prezintă date certe asupra a peste 40 de dispariţii — 1 după 1086, 5 între 1100 şi 1350, 8 între 1350 şi 1450, 23 între 1450 şi 1700, 5 după anul 1700 etc. [260].

În alte comitate, potrivit listelor DMVRG, cifrele asupra dispariţiilor de sate sînt următoarele (în paranteză, anul întocmirii listei de către DMVRG) : *Bedshire*, 15 (1960), *Berkshire*, 38 (1960), *Buckinghamshire*, 45 (1957), *Cambridgeshire*, 15 (1955), *Cornwall*, 6 (1955), *Cumberland*, 8 (1963), *Derbyshire*, 19 (1955), *Devonshire*, 11 (1963), *Dorset*, 35 (1961), *Essex*, 8 (1955), *Kent*, 52 (1955), *Lincolnshire*, 220 (1967), *Northumberland*, 163 (1963), *Sussex*, 37 (1960), *Worcester*, 7 (1958) etc.[261].

Situaţia este asemănătoare în *G e r m a n i a*, unde literatura despre *Wüstungen* apare de peste un secol (G. Landau, 1858; G. W. J. Wagner, 1862, 1866), în vremea noastră fiind remarcată activitatea unor distinşi specialişti ca G. Polendt şi Wilhelm Abel [262]. Indicii de pustiire în cuprinsul satelor germane (aşa numitul *Wüstungsquotient*) sînt cu adevărat impresionanţi în diferitele *Land*-uri şi ţinuturi : 33% în *Rheinpfalz*, 44% în *Hessa*, 26% în *Westerwald*, 59% în *Eichsfeld*, 53% în *Harz*, 33% în *Altmark*, 64% în *Anhalt* [263]; cartogramele întocmite de G. Polendt confirmă că Hessa, Thuringia, Saxonia de sud şi Braunschweig au fost regiunile cele mai lovite de pustiiri („als Gebiete starken Wüstungsvorkommens abheben"), întrucît pustiirile sînt cuprinse între 40 şi 69%, în timp ce aceleaşi procente oscilează între 20 şi 30 în Germania de nord-vest [264]. Iată, de pildă, cum arată cifrele absolute şi cronologia dispariţiilor de sate din *Württemberg* :

Perioada	Numărul pustiirilor	
	Cifre absolute	%
Pînă în secolul IX	53	5
Secolele X—XI	31	3
Secolele XII—XIII	202	20
Secolele XIV—XV	520	50
Secolele XVI—XVII	121	12
Secolele XVIII—XX	111	10
TOTAL	1 038	100,0[265]

[259] K. J. Allison & M. W. Beresford & J. G. Hurst etc., *The Deserted Villages of Northamptonshire*, Leicester, 1966 (Department of English Local History, Occasional Papers, 18), 48 p. + 2 hărţi. Citām din tabelul II, p. 15.

[260] Idem, *The Deserted Villages of Oxfordshire*, Leicester, 1966 (idem, Occasional Papers, 17), 47 p. + 2 hărţi. Citām din tabelul III, p. 22.

[261] Vezi nota 256 de mai sus ; cf. şi M. W. Beresford, *Villages désertés*, p. 559—560 (tabelul nr. 7).

[262] G. Polendt, *Die Verbreitung der mittelalterlichen Wüstungen in Deutschland*, în *Göttinger Geographische Abhandlungen*, 3, 1950, p. 13 şi urm.; W. Abel, *Die Wüstungen des ausgehenden Mittelalters*, ed. a 2-a, Stuttgart, 1955 (*Quellen und Forschungen zur Agrargeschichte*, I); idem, *Désertions rurales : bilan de la recherche allemande*, în *VDHÉ*/1965, p. 516 şi nota 3.

[263] W. Abel, *Wüstungen*, p. 5—6 şi notele 2—14 (bibliografia respectivă); idem, *Désertions rurales*, p. 524—529.

[264] G. Polendt, *op. cit.*; W. Abel, *Désertions rurales*, p. 519—521 (se afirmă că din totalul celor aproximativ 170 000 de localităţi documentate pe teritoriul Germaniei, în evul mediu dispar 40 000 sau 23 %!),

[265] W. Abel, *Wüstungen*, p. 9.

În *S p a n i a*, ultimele cercetări ale lui Nicolas Cabrillana au stabilit că devin *despoblados* nu mai puţin de 4 000 de sate. Principalul izvor de informaţie îl constituie *Relaciones Geográficas de los Pueblos de España, mandadas hacer por Felipe II* — două chestionare datînd din anii 1575 şi 1578, în cuprinsul cărora întrebările cu nr. 56 şi respectiv 43 sunau la fel: „Să se indice situarea în teren a satelor şi locurilor depopulate care au existat, numele pe care l-au purtat şi cauzele care au dus la depopularea lor''. O sursă tot atît de importantă, de dată mai tîrzie însă, este opera lui Tomás López, *Diccionario Geográfico*, în realitate o colecţie de rapoarte parohiale trimise la 1780 geografului curţii regale spaniole, în vederea întocmirii unei hărţi a Spaniei. În sfîrşit, un al treilea izvor — cel mai complet, dar limitat la un număr de 105 sate — este de natură fiscală (aşa numitele *Respuestas Generales*, rapoarte trimise în 1785 ministrului Floridablanca, în vederea realizării proiectului de impunere *Unica Contribución*).

Pe baza acestor izvoare şi a multor altora, autorul amintit stabileşte şi cartează satele dispărute în Spania în decurs de cîteva secole. Spre exemplificare, în *Navara* dispar 59 de sate — din care 19 înainte de anul 1500; în *Aragon* cifra atinge 226 de sate dispărute, dintre care 36 înainte de anul 1500, iar *Catalonia* pierde 48 de sate (11 înainte de acelaşi an), *Castilia* 297 (respectiv 131), *Granada* 130 (24); pentru Andaluzia s-a stabilit o listă de 145 de sate dispărute, dintre care 24 înainte de anul 1400 [266].

Cît priveşte *I t a l i a*, unde există de asemenea o bogată arhivă istorică (vezi *Rationes Decimarum*, în numeroase volume) şi unde însăşi literatura istorică apare de secole, datele sintetice sînt prezentate recent de Christiane Klapisch-Zuber şi John Day. Vom exemplifica aici cu situaţiile constatate în partea centrală şi de sud a peninsulei, precum şi în insulele Sardinia şi Sicilia.

Campagna Romana, cu zona Romei, cunoaşte 422 de sate atestate documentar; dintre acestea, 106 dispar în perioada 1350—1416 (74 fiind identificate în teren, 32 avînd localizarea incertă), iar pentru perioada 1416—1500 cifrele stabilite totalizează 79 de dispariţii de sate, din care 38 au fost localizate, iar restul de 41 sînt incerte în această privinţă. În sfîrşit, după anul 1500 dispar alte 28 de sate (doar 25 avînd identificate vetrele de locuit). Rezultă că dispar în total peste 50% din aşezări (de reţinut că autorii indică şi numărul satelor care dispar temporar în cuprinsul fiecăreia din perioadele amintite, în ordine: 14, 4, 12, deci un total de 30 de sate)[267].

În *Toscana*, dispar în secolele XIV—XV aproximativ 280 de sate — 1 din 5 sate numai în districtele *Volterra* şi *San Gimignano* (pe teritoriul acestuia din urmă 70% din „focuri'' dispar între 1290 şi 1429, potrivit datelor din diferitele *contado* întocmite la 1290, 1332, 1350 şi 1429)[268].

În *Mezzogiorno* situaţia e asemănătoare; *Calabria* pierde 61 de sate şi aceasta înainte de 1570, 30 de sate aparţinînd diocezelor *Reggio-Bova*, alte 20 din diocezele *Gerace* şi *Squillace* dispărînd în secolele XIV şi XV; iar în diocezele *Mileto* şi *Oppido*, dintr-un total de 82 de dispariţii, 35 se plasează în intervalul 1310—1570[269].

[266] Nicolas Cabrillana, *Villages désertés en Espagne*, în *VDHÉ*/1965, p. 461—512, cu o bogată bibliografie şi cu trei hărţi istorice.

[267] Christiane Klapisch-Zuber şi John Day, *Villages désertés en Italie. Esquisse*, în *VDHÉ*/1965, p. 429 şi harta dintre p. 426—427. Autorii se sprijină între altele şi pe cunoscuta lucrare a lui G. Tomasseti, *La Campagna Romana*, Roma, 1914—1922, 4 volume. În 1416 a fost alcătuită o listă cu satele din această parte a Italiei, aşa numita *Sale e Focatico*, editată de Tomasseti în 1897, apoi de G. Pardi (1926).

[268] Chr. Klapisch-Zuber şi J. Day, *op. cit.*, p. 437—438 şi harta IV (întocmită după un dicţionar al lui E. Repetti din anii 1833—1846).

[269] *Ibidem*, p. 449 şi harta V.

Recensămîntul din anul 1485 din *Sardinia* înregistra în insulă numai 26 263 de „focuri'' și o populație de 160 000 de locuitori, deci nici pe jumătate din cifrele stabilite de A. Solmi pentru începutul secolului al XIV-lea[270]. Acest regres demografic este confirmat de *Chorographia Sardiniae* a lui G.F. Fara, din 1586, care număra atunci doar 368 de sate existente, indicînd însă alte 400 de sate dispărute[271].

În sfîrșit, vine rîndul *Siciliei*, insulă unde se instalează de timpuriu cuceritorii străini — normanzii, aragonezii etc. — și unde, mai ales în secolul al XIV-lea, apar întinse latifundii. În partea de sud-vest, *Val di Noto*, din 125 de sate dispărute, 45 își încetează existența înainte de secolul al XIV-lea, iar alte 100 de sate își pierd urmele în secolele XIV și XV (numai în *Val Demone* sînt înregistrate 60 de sate dispărute). În total, Sicilia pierde 470 de sate, ceea ce reprezintă 50% din satele existente în secolele XIV și XV[272].

Asupra *Greciei*, avem la îndemînă datele prelucrate de Elena Antoniadis-Bibicou[273]. Lista celor 2 049 de sate dispărute în Grecia continentală și insulară în perioada dintre anul 1 000 și anul 1850 se întemeiază pe mai multe categorii de izvoare: *praktikà*, documente cadastrale întocmite în cursul evului mediu, între care și un număr de 39 ce datează din perioada 1262—1420 (între ele și 22 documente athonite, datînd din perioada 1300—1341); *Libro catastico ordinario*, întocmit pentru Veneția de către inginerul Francesco Vandeyk, la 1687; rapoarte consulare franceze (cu referire la perioade mai tîrzii) și, în sfîrșit, diverse materiale cartografice, apoi registrele de recensămînt otomane[274] ș.a. Vom reține cifrele care privesc secolele XIV și XV.

Secolul al XIV-lea reprezintă în istoria pămîntului grecesc punctul culminant al procesului de pustiire: 136 de așezări dispar în prima jumătate, iar 322 în cea de-a doua parte a secolului. Localizate pe provincii istorice, 73 de sate ce dispar în prima jumătate sînt identificate în *Macedonia* și *Thracia*, așadar către ținuturile sîrbești și bulgărești, 39 în *Epir*, *Etolia* și *Acarnania*, 14 sate au existat în sud, în *Peloponez*. În jumătatea a doua a secolului, disparițiile de sate sînt repartizate astfel: 175 în *Macedonia* și *Thracia*, 48 în *Peloponez*, 38 în *Epir*, *Etolia* și *Acarnania*, precum și în *insulele din Marea Egee* (Lesbos, Chios, Samos, Cyclade etc.), 23 în *Thessalia*[275].

În secolul al XV-lea dispar în Grecia 123 de sate (65 în prima jumătate, 58 în cea de-a doua). Este perioada de ofensivă otomană, cînd va fi cucerit nu numai centrul lumii greco-bizantine, Constantinopolul, ci și ultimul pămînt din Grecia propriu-zisă: *Moreea*. Este semnificativ că din cele 58 de sate dispărute după anul 1450, un numătr de 22 (40%) au fost localizate tocmai aici, în Moreea[276].

Despre *Bulgaria* ne lipsesc știrile în legătură cu problema satelor dispărute[277], iar în ce privește *Iugoslavia* menționăm preocupările unor renumiți istorici ca

[270] Se citează lucrarea lui A. Solmi, *Studi storici sulle istituzioni della Sardegna nel Medio Evo*, Cagliari, 1917, p. 327 și urm. (*op. cit.*, p. 425, nota 11).

[271] *Ibidem*, p. 425, nota 6.

[272] *Ibidem*, p. 453—454.

[273] *Villages désertés en Grèce. Un bilan provisoire*, in *VDHÉ*/1965, p. 343—417, cu numeroase hărți și tabele.

[274] Autoarea are în vedere îndeosebi studiul lui Ömer L. Barkan, *Essai sur les données statistiques des registres de recensement dans 'Empire ottoman aux XVe et XVIe siècles*, în *Journal of Economic and Social History of the Orient*, 1, 1957, p. 9—36. Un articol mai nou al istoricului turc este *Notes sur les sources de démographie historique existant en Turquie*, în *Actes du Colloque International près de l'Université de Liège*, Liège, 1965.

[275] E. Antoniadis-Bibicou, *op. cit.*, p. 364—373.

[276] *Ibidem*, p. 381.

[277] Cf. asupra problematicii, P. S. Koledarov, *Settlements structures of the Bulgarian Slaves in their transition from a clan to territorial community*, în *Byzantinobulgarica*, III, 1969, Sofia, p. 125 — 132, precum și D. Anghelov și Șt. Ștefănescu, *Trăsături comune și deosebiri în dezvoltarea social-economică a Bulgariei și Țării Românești în sec. XIII-XIV*, în *Relații româno-bulgare de-a lungul veacurilor, sec. XII-XIX*, Edit. Academiei, București, 1971, p. 57—106.

Stoian Novaković, Petar Petrović ş.a. În *Serbia apuseană*, respectiv în fostul *Banat de Mačva*, din 26 de sate aparţinînd mănăstirii Ravanica (danii ale cneazului Lazar în secolul al XIV-lea), azi mai există doar trei — Drenovac, Vlsenica şi Zvezd. Un mare feudal din Mačva stăpînea în acelaşi secol „satul părăsit Konatice, satul Dobra Glava, satul Moedoeva Reka, satul Zagreb'', două din ele fiind azi simple apelative toponimice (Dobra Glava o colină, Zagreb — un islaz comunal)[278]. Numeroase dispariţii de sate au loc în *Serbia centrală*, cu deosebire în cursul secolului al XVII-lea. Numai în districtul Kragujevac — recenzat de austrieci la începutul secolului al XVIII-lea — din 202 localităţi existente anterior, abia 38 mai erau locuite (cu numai 149 de contribuabili), restul de 164 fiind părăsite. Nu e de mirare, deci, că în toponimia locală se întîlnesc atît de des apelative ca: „stare selo'', „selişte'', „kučerine'' (cazărmi) ş.a.[279].

Nu putem afirma multe lucruri despre cercetările din *U n g a r i a*, unde se apreciază că dispariţiile de sate, după anul 1400, variază în proporţie de 20—40% faţă de localităţile atestate documentar, dar unde se fac eforturi susţinute în direcţia elucidării problemelor de geografie istorică[280].

Cît despre *P o l o n i a*, preocupări asupra satelor dispărute au avut mulţi istorici, ca S.Wojciechowski, S. Mielczarski şi J. R. Szaflik[281], iar în vremea din urmă încearcă o punere în lumină (cu accent pe microtopografie şi pe analiza structurilor sociale) Al. Gieysztor[282].

[278] Mihailo Dinić, *La Serbie occidentale au Moyen Age*, în *Monuments et stations archéologiques en Serbie*, I. *Serbie occidentale* (*Matériaux*, t. IX), Belgrad, 1953, p. 27—28.

[279] Idem, *La région de la Serbie centrale au Moyen Age*, *ibidem*, II. *Serbie centrale* (*Matériaux*, t. X, 3), Belgrad, 1956, p. 58—59; M. Ćorović-Ljubinković, *Vestiges d'agglomérations urbaines et rurales*, *ibidem*, p. 67. Date interesante despre *„marea migraţie''* (*Velika seoba*) ce a avut loc după 1690 în ţinutul dintre Timoc şi Morava, la Th. N. Trâpcea, *Contribuţii la istoria românilor din Peninsula Balcanică. Românii dintre Timoc şi Morava*, în *Balcania*, V-1, Bucureşti, 1942, p. 246—247. Despre unele aspecte ale pustiirilor de sate din Croaţia, cf. Stipe Gunjaća, *Srednjovjekovni Dolac kod Novigrada* (Dolac près de Novigrad), în *Starohrvatska Prosvjeta*, III, 1963, nr. 8—9, p. 7—66; în vatra Dolac-ului (la graniţa cu Zadarul, Dalmaţia) se aflau patru sate în secolele XIII şi XIV, stăpînite pînă la 1409 de către veneţieni iar după aceea de turci. Datorită acestora din urmă, satul îşi schimbă numele, devenit *Sutmartindol* (după biserica sf. Martin), apoi *Pridraga* de azi.

[280] W. Abel, *Wachtumsschwankungen mitteleuropäischer Völker seit dem Mittelalter*, în *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*, Band 142, 1935, p. 675 şi urm.: St. Sienkovics, [illegible]*ó és hallot folvark* (Lebende und tote Dörfer), 1934 (ap. W. Abel, *Wüstungen*, p. 13 şi nota 51). În vremea din urmă au apărut unele studii şi lucrări, cum sînt G. Györffy, *Az Árpádkori magyarország történeti földrajza* (Geographia Historica Hungariae tempore Stirpis Arpadiannae), vol. I, Budapesta, 1963; Belo Polla, *Stredoveka zaniknutá osada na Spiši* (Eine untergange Siedlung in der Zips (Zaluzany)), Bratislava, 1962 (care reia informaţiile şi datele prezentate mai demult de K. Szabo, *Az alföldi magyar nép müvelödéstörténeti emlékei* (Monumentele istoriei culturii poporului maghiar din cîmpie), Budapesta, 1938 şi din care rezultă că în regiunea Kecskemet dispar 30 de sate în evul mediu). În sfîrşit, despre consecinţele invaziei mongole, cf. G. Györffy, *Einwohnerzahl*, p. 22 (cităm din tabel):

Comitatul	Numărul satelor existente la 1240	Sate ulterior dispărute	
		nr.	%
Abaúj	39	8	20,0
Bacs	44	20	45,0
Baranya	113	17	15,0
Bars	88	9	10,0
Békés	32	16	50,0
Bodrog	48	22	45,0

[281] S. Wojciechowski, *Zaginione osady w Lubelskiem* (Les villages désertés dans la province de Lublin), în *Pamietnik Lubelski*, I, 1930, p. 116—169; S. Mielczarski şi J. R. Szaflik, *Zagadnenie lanów pustych w Polsce w XV. i XVI. wieku*, în *Studia i materialy do dziejow Wielkopolski i Pomorza*, I, 1956, nr. 2, Poznan, p. 55—105; J. R. Szaflik, *Wtorne lokacje na lánach opusconych w Polsce, XV. i XVI. w.*, Lublin, 1956.

[282] *Villages déserlés*: *bilan de la recherche polonaise*, în *VDHÉ*/1965, p. 607—612 (fără date numerice).

În fine, în lucrarea *Studii referitoare la istoria satului rusesc în secolele X—XIII*, apărută sub îngrijirea lui B.A. Rîbakov, se găsesc unele date despre așezările din *Rusia* de nord-vest (în total 427 de așezări), despre a căror clasificare au fost exprimate însă îndoieli[283].

Cunoaștem bine însă realitățile dintr-o zonă a Europei centrale și anume din *Cehoslovacia*, respectiv *Moravia*, datorită cărții lui Vladimir Nekuda[284].

Interesul pentru așezările dispărute din Moravia se manifestă încă din anii 70 ai secolului trecut, cînd Rehor Volný se ocupă de toponimia siliștilor morave (studiu inedit); îi urmează F.A. Slavik, cel dintîi care publică o listă cu 596 de sate dispărute în evul mediu, ceea ce va servi apoi lui Vincenc Prasek, care va trata despre epoca marilor pustiiri de sate dintre anii 1430 și 1780 (585 de așezări dispărute). Pasul decisiv îl face însă Ladislav Hosak (*Așezările dispărute din Moravia*), la care listele întocmite însumează 1 200 de siliști[285].

Contribuția lui Vl. Nekuda este, privită în contextul metodologic și al concluziilor, remarcabilă. Folosind o bogată arhivă, autorul citat întocmește ample liste de sate dispărute, după cum urmează: 1) sate complet dispărute (= lista A); 2) sate din care au rămas moara străveche, biserica, eleșteul, conacul feudal (= lista B); 3) sate dispărute și reînființate apoi pe vechile hotare (= lista C). De exemplu:

— Pînă la 1420 (începutul mișcării husite), izvoarele arată dispariția unui număr de 39 de așezări din grupa A, 7 din grupa B, iar 14 se încadrează în grupa C. Acestor 60 de așezări, care dispar în cursul secolului al XIV-lea (în majoritate), li se adaugă alte 309 siliști ce nu pot fi împărțite în grupele amintite, dar despre care se știe cu certitudine că au dispărut între anii 1100 și 1300; cu alte cuvinte, din 369 de așezări străvechi ale Moraviei, abia 14 renasc ulterior.

— În restul secolului al XV-lea, timp de opt decenii, numărul disparițiilor de sate este de asemenea apreciabil: 197 (A), 27 (B) și 56 (C), deci un total de 280 de pustiiri, rezultînd că doar 20% din satele respective renasc după o perioadă de pustiire vremelnică.

În total, Moravia cunoaște 1 395 de sate pustiite între secolul al XII-lea și secolul al XVIII-lea — 200 (15%) fiind sate care se ridică din nou (C), circa 105 (7%) se păstrează cu rămășițe din ele (eleșteu, biserică etc.) (B), iar majoritatea, 1090 (78%), dispărînd complet (A). Epoca de maximă pustiire în Moravia cuprinde tocmai secolele XV și XVI, care include soarta a 807 (60%) sate dispărute[286].

Ce a determinat acest regres numeric în lumea satelor medievale?

Răspunsurile au fost diferite, dar prezintă cele trei coordonate permanente ale evului mediu — foametea, molimele și războiul.

Este adevărat, toate sursele documentare medievale, de oriunde, abundă în știri despre numeroasele calamități naturale abătute asupra Europei secole de-a rîndul, flageluri care au măcinat lumea și s-au perpetuat în amintirea generațiilor, cutremure, variații

[283] Cf. *Очерки по истории русской деревни X-XIIIвв.*, Moscova, 1956 (citată după recenzia lui Al. Andronic, în *SCIV*, X, 1959, 1, p. 206—210).

[284] *Zaniklé osady na Moravě v obdobi feudalismu* (Die Ortswüstungen Mährens in der Epoche des Feudalismus), Brno, 1961.

[285] *Ibidem*, p. 7 și notele, unde sînt citate lucrările lui L. Hosak, *Zaniklé osady na Moravě*, 1931; *K problematice zaniklych sidlišť na Moravě*, 1957, precum și articolul critic al lui M. Malowist, *Z hospodárské problematiky krise feudalismu ve XIV. a XV. stoleti*, în *Časopis historicky*, IV, 1956, p. 89 și urm.

[286] Vl. Nekuda, *op. cit.*, p. 11—12, 29—161 (cu date sintetice în tabelul de la p. 161).

climatice catastrofale care au dereglat rețelele hidrografice, apoi au dus la inundații, împotmoliri, infestare malarică și mai ales la foamete[287]. Nu mai vorbim de „moartea neagră" — ciuma din anii 1347—1350 și urm. —, care a secerat o imensă populație în Europa[288]. Toate acestea au însoțit, ca un sumbru cortegiu, manifestările de substanță politică ale regimurilor feudale — războaiele, brigandajele, multe din ele dăinuind zeci de ani și cu atît mai mult fiind costisitoare pentru sate (unde se concentrau hrana și furajele) și pentru țărănime[289].

Alături de acești factori — biologici, geografici, politici — care au accentuat fenomenul de pustiire în cuprinsul satelor, alții, cu un rol tot atît de nefast, trebuie căutați în însăși structura feudală, în condițiile de existență ale vieții feudale[290]. În secolele XIV și XV încep să apară transformări în structura economică și socială a societății, în viața politică. Mai devreme chiar în Italia, apoi în Anglia, Țările de Jos, Franța și Germania se dezvoltă germenii orînduirii capitaliste. În structura claselor apar schimbări corespunzătoare, se ivește nobilimea nouă care mînuia banul și piața, capitalul cămătăresc. Rîndurile acestei clase în formare se vor îngroșa prin aderența nobilimii de sînge, mici și mijlocii. Deja în secolul al XV-lea nobilimea engleză se bifurcă, o parte din ea trăind nu atît din renta clasică feudală (dijma și claca), cît din exploatarea muncii salariate, renta fiind însușită mai ales în forma ei bănească[291]. „Pretutindeni unde o relație personală era înlocuită printr-una bănească, unde o prestație în bani înlocuia o prestație în natură, acolo o relație burgheză înlocuia una feudală"[292].

Se cuvine a fi subliniat un aspect al situației din Anglia; interesată în dezvoltarea producției de lînă, devenită rentabilă, aristocrația legată de piața comercială tinde tot mai mult să acapareze pămînturile țărănești, transformîndu-le în pășuni

[287] Despre rolul factorului geoclimatic în pustiirea satelor medievale, exagerat de cele mai multe ori, — cf. A. Becker, *Die geographische Wertung der Wüstungen*, în *Mitteilungen der geographischen Gesellschaft in Wien*, 77, 1937, p. 146—181; H. Flohn, *Klimaschwankungen im Mittelalter und ihre historisch-geographische Bedeutung*, în *Berichte der deutschen Landeskunde*, VII (ap. Vl. Nekuda, *op. cit.*); Walter Guyan, *Die mittelalterlichen Witstlegungen als archäologisches und geographisches Problem, dargestellt an einigen Beispielen aus dem Kanton Schaffhausen*, în *Zeitschrift für schweizerische Geschichte*, 26, 1946, p. 433—478; iar *DMVRG, 15th Annual Report*, 1967, citează apariții recente, cum sînt: H. Jäger, *Wüstungsforschung und Geographie*, în *Geographische Zeitschrift*, 56, 1968, p. 165—180; C. Goehrke, *Wüstungsperioden des frühen und hohen Mittelalters in Osteuropa*, în *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, N.F., 16, 1968, p. 1—52. Despre ravagiile unor calamități naturale în Europa, cf. J. M. Pesez și Emm. Le Roy Laduric, *op. cit.*, p. 136; Chr. Klapisch-Zuber și J. Day, *op. cit.*, p. 439—440 (malaria în Italia medievală); N. Cabrillana, *op. cit.*, p. 463 (paludismul endemic din Noua Castilie, mai ales în lumina datelor din tabelul cu cele 13 sate dispărute, p. 467).

[288] H. Dublend, *op. cit.*, W. Abel, *Wüstungen*, p. 27 și urm. (*Der Schwarze Tod der Jahre 1347—1350*); J. Saltmarsh, *Plague and Economic Decline in England in the Later Middle Ages*, în *Cambridge Historical Journal*, VII (1941—1943), p. 23—41 (ap. Vl. Nekuda, *op. cit.*); E. Kelter, *Das deutsche Wirtschaftsleben des 14. und 15. Jahrhunderts im Schatten der Pestepidemien*, în *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*, CLXII, 1950, p. 161—168; J. G. Hurst și J. Golson, *Deserted Medieval Villages. Lecture to the Royal Archaeological Institute*, Londra, 1953, p. 8; W. Abel, *Wüstungen*, p. 27; N. Cabrillana, *op. cit.*, p. 478, 494—495.

[289] S-a ocupat de această problemă, cu referire la Franța, R. Boutrouche, *La dévastation des campagnes pendant la guerre de Cent ans et la reconstruction agricole en France*, în *Études historiques. Mélanges*, Paris, 1945 (ap. J. M. Pesez și Le Roy Ladurie, *op. cit.*); vezi și W. Abel, *Wüstungen*, p. 67 și urm. (*Die Kriegstheorie*); E. Antoniadis-Bibicou, *op. cit.*, p. 379—380.

[290] Vl. Nekuda, *Zaniklé osady*, p. 196; despre consecințele apariției latifundiilor în Spania și Italia, cf. N. Cabrillana, *op. cit.*, p. 499 și Chr. Klapisch-Zuber și J. Day, *op. cit.*, p. 444, 446, 457 („Le latifondo a grandi sur les ruines de villages abandonnés").

[291] E. A. Kozminski, *Вопросы аграрной истории в Англии в XVв.*, în *Вопросы истории*, 4, 1948.

[292] Fr. Engels, *Despre destrămarea feudalismului și apariția statelor naționale*, anexă la *Războiul țărănesc german*, ed. a III-a, E.S.P.L.P., 1958, p. 10—11.

pentru turmele de oi. Se observă, pe baza confruntărilor de registre comerciale şi de socoteli din secolul al XV-lea, că din 450 de mari domenii feudale 400 dovedesc o descreştere a suprafeţelor destinate culturilor cerealiere, cu o diminuare proporţională a rentelor, şi, dimpotrivă, se constată o creştere apreciabilă a păşunilor şi a tîrlelor de oi („enclosures")[293]. „Unde înainte 200 de ţărani lucrau pămîntul, trăind din munca lor cinstită, acum sînt doar doi-trei ciobani" — se spune într-o lege engleză din anul 1489[294].

[293] M. Postan, *Revisions in Economic History: The Fifteenth Century*, în *The Economic History Review*, IX, 1939, p. 160 şi urm.; idem, *Some Economic Evidences of Declining Population in the Later Middle Ages*, *ibidem*, 2-nd Series, II, 1950, p. 221—246. Cf. şi M. W. Beresford, *Villages désertés*, p. 543—544, unde este citată contribuţia autoarei Mary Finch, *The Wealth of Five Northamptonshire Families, 1540—1640*, publicată în 1956 şi potrivit căreia se demonstrează că în secolele XVI—XVII a avut loc în Anglia o puternică ofensivă *antienclosure*. Considerăm că nu e fără interes documentar ceea ce s-a petrecut şi la noi, respectiv în Moldova, sub Alexandru Lăpuşneanu. Un document din 20 august 1588 de la Petru Şchiopul, în legătură cu stăpînirea satului *Zovadinele* (Zăvădeni), precizează că în timpul lui Lăpuşneanu fuseseră evacuate 11 sate alături de cel amintit, „pentru că acest sat Zavadini a fost scutărie domnească, făcută de Alexandru voievod. Şi atunci, cînd a fost scutărie, el a risipit toate satele, cîte au fost" (*DIR*, A, XVI—III, nr. 490, p. 393, copie slavă). „Scutăria" nu are nimic de-a face cu fabricarea scuturilor — „scot" în slavă însemnînd „vită" (cf. şi Iorgu Iordan, *Toponimia*, p. 230, s.v. *Scutari*: *scutar* — „baciul unei stîne; ia în primire oile etc."). Aşadar, în aceste locuri luase fiinţă o mare crescătorie de animale, în detrimentul satelor care au fost alungate de pe moşii — vezi comentariile lui C. Cihodaru, în recenzia la *Viaţa feudală*, în *Academia R.S.R. Filiala Iaşi, Studii şi cercetări ştiinţifice, Istorie*, VIII, 1957, nr. 1, p. 254.

[294] W. Abel, *Wüstungen*, p. 12.

II. SATELE ŢĂRII ROMÂNEŞTI ÎN LUMINA IZVOARELOR SCRISE

CUM am subliniat şi aici şi cu alt prilej[295], se impune umplerea golului din cunoştinţele noastre asupra perioadei feudalismului timpuriu, lucru ce nu este posibil decît prin cercetări efective în teren. Un prim pas în direcţia *orientării* cercetărilor îl constituie, credem, întocmirea repertoriului de obiective susceptibile de a intra în raza activităţii arheologice, respectiv a listelor de sate existente în evul mediu.

Într-adevăr, împrejurările au voit ca din secolul al XIII-lea să nu cunoaştem pentru Ţara Românească decît *un singur sat* — Celeiul, din diploma de la 1247 — şi acesta, cum se ştie, supus controverselor : este vorba de Celeiul de la Dunăre sau de localitatea omonimă din preajma Tismanei Gorjului ? Iată, aşadar, cum ar spori rolul cercetării arheologice numai sub acest unghi al realităţilor istorice din trecut.

Să luăm şi alt exemplu. Satul *Jidovştiţa* de lîngă Vodiţa apare în documente abia la 1374, în documentul de la Vladislav I, cînd este întărit mănăstirii Vodiţa. Anul amintit constituie o indicaţie destul de precisă pentru epoca de dependenţă a satului, ştiut fiind că Vodiţa a fost fundată în jurul anului 1370 de către Nicodim. Dar nu avem dreptul să presupunem că satul fiinţează mai demult, poate de la începutul veacului, poate din secolul al XIII-lea ? Acest fapt numai arheologia îl poate stabili (vezi şi situaţia satului *Bădeşti*, de pe Rîul Doamnei, despre a cărui vechime — din 1352, cel puţin — glăsuieşte documentul tîrziu din 1613). Aşezate pe hartă, realităţile istorice ne apar într-o cu totul altă lumină decît simpla lor narare şi de acest lucru şi-a dat seama încă Dimitrie Cantemir care scria : ,,mapa (adică harta — *n.n.*) altă nu iaste fără numai istorie în şiruri însămnată, care decît istoria în slove spusă, mai chiar şi mai aievea arată părţile locului şi ţinuturile ţărăi''[296].

Cu mai mulţi ani în urmă s-a pornit la drum în domeniul statisticii satelor şi oraşelor din Ţara Românească ; astfel, pentru perioada ce ne interesează (pînă la anul 1500), istoricul Ion Donat stabileşte cifre globale asupra satelor şi oraşelor, în total 514, din care 325 de sate şi oraşe există şi azi, iar 189 au dispărut cu vremea[297]. Demnă de reţinut este observaţia că procentul *real* de dispariţie a fost

[295] N. Constantinescu, *Le slade*, p. 277—278.

[296] *Hronicul vechimei a Romano-moldo-vlahilor*, ed. Gr. G. Tocilescu, 1901, p. 473.

[297] Ion Donat, *Aşezările omeneşti din Ţara Românească în secolele XIV—XVI*, în *Studii*, XI, 1956, nr. 6, p. 77, tabel 1. Autorul operează numai cu menţiunile din seria *DIR*, nedefalcînd referirile din secolul al XVI-lea pentru secolele XIV şi XV.

totuşi *mai mic* decît ar putea indica sau sugera izvoarele medievale, dicţionarele şi statisticile moderne, deoarece — mai ales în regiunile dens populate — o bună parte din sate au fost absorbite cu timpul de aşezări vecine (mai ales tîrguri şi oraşe); iată de ce ne întîmpină în unele locuri, păstrînd însă denumirea medievală, diverse „mahalale", „cătune", „crînguri", „uliţe" (*Grozăveşti* în oraşul Bucureşti, *Bîrzeşti* tot aici, apoi *Uliteşti*, azi Argeşelul, în oraşul Piteşti, *Berivoieşti* în Vălenii de Munte ş.a.). Cît priveşte dispariţiile reale de sate, autorul citat consideră că ele sînt o caracteristică a Cîmpiei Române, fiind semnalate însă şi în Podişul Getic (extrem de populat), cu deosebire către zona Dunării (între Vîrciorova-Severin şi gura Jiului); în schimb, dispariţia satelor este sensibil redusă în regiunea colinară (subcarpatică). Ideea de *permanenţă teritorială*, de continuitate geografică şi istorică a aşezărilor rurale româneşti este azi un fapt uşor demonstrabil, dar aportul arheologiei se lasă încă aşteptat[298]. Cîteva din opiniile înfăţişate de I. Donat se impun a fi aprofundate, clarificate documentar şi pe alocuri corectate.

După invazia mongolă din 1241, care a frînat dezvoltarea economică, socială şi politică a Estului european, pe teritoriul dintre Dunăre şi Carpaţi se dezvoltă un proces de închegare a formaţiunilor prestatale — consemnate la 1247 — astfel că la începutul secolului al XIV-lea un nou stat de tip feudal ia naştere şi anume Ţara Românească. Nu este cazul să insistăm aici cum anume a reuşit Basarab I să se impună ca *singur stăpînitor* (împrejurări de altfel aproape obscure pînă în momentul de faţă), dar ceea ce ne indică puţinele izvoare păstrate este că teritoriul noului stat era relativ dens populat. Astfel, ne vom întoarce la acea memorabilă toamnă de acum peste şase veacuri, cînd regele Carol Robert îşi adună o oaste mare (*copiosum exercitum congregasset*) — evident nu pentru o simplă plimbare paşnică, cum va spune-o el însuşi doi ani mai tîrziu (*Cum nos anno domini MCCCXXX ad visitandam terram nostram Transalpinam ... eam pacifice perambulassemus*), într-o ţară nepopulată, fiind înfruntat şi învins, de „mulţimea nenumărată a vlahilor" (*Vlachorum multitudo innumerabilis*)[299].

Peste o jumătate de veac de la aceste evenimente, în jurul anului 1370, cînd are loc instalarea mitropolitului Antim (Daniil Chrytopoulos), în actul sinodal de numire se constată, ca o justificare: „Trecînd însă vremea, deoarece poporul acelei ţări se întîmpla să fie mult, ba aproape nenumărat <şi> nu este de ajuns un singur arhiereu la atîta de mare popor ca să-i poată cerceta duhovniceşte şi să-i înveţe cele de folos sufletului şi mîntuitoare, deci s-au rugat a se hirotonisi şi un alt arhiereu pentru ţara aceea, cerînd şi aceasta acei boieri" etc.[300]. Aproape în aceiaşi termeni se vor înfăţişa stările de lucruri în 1372, cînd în locul defunctului Iachint de Vicina va fi instalat mitropolitul Hariton[301]. Iar despre vremea în care a domnit fratele lui Mircea cel Bătrîn, Dan I, o veche baladă bulgară, care-i fixează sfîrşitul în luptă cu turcii sub zidurile Tîrnovei, afirmă: „Dan, Banul, Dan voievod!/ El domneşte

[298] *Ibidem*, p. 85—87 şi harta, p. 84.

[299] *Cronicon Pictum*, ed. G. Popa-Lisseanu, p. 108—110 (text latin) şi p. 233—235 (trad. rom.). Vezi, mai nou, Maria Holban, *Despre raporturile lui Basarab cu Ungaria angevină şi despre reflectarea campaniei din 1330 în diplomele regale şi în „Cronica pictată"*, în *Studii*, 20, 1967, 1, p. 3—43.

[300] Hurmuzaki, *Documente*, XIV, 1, p. 8—9, doc. nr. VII; *DIR*, B, XIII, XIV şi XV, 1953, p. 22, doc. nr. 15.

[301] *DIR*, B, XIII, XIV şi XV, p. 25, doc. nr. 19.

peste multe ţări/ La malul mării, peste cetăţi/, La malul Dunării, peste oraşe/ Peste mănăstirile din munţi/ Peste cîmpia întinsă, peste multele sate''[302].

Situaţia demografică a ţării suferă desigur schimbări de îndată ce turcii se ivesc la Dunăre, către sfîrşitul secolului al XIV-lea. Pe de o parte, se înregistrează exodul populaţiilor de la sud de fluviu spre nord, în Ţara Românească (sîrbi, bulgari, greci, albanezi) — proces continuu, alimentat de jugul otoman şi care a lăsat urme nu numai în enclavele de populaţii alogene constatate ici şi colo, ci, cum era firesc, şi în toponimie. Pe de altă parte, desele incursiuni de pradă ale turcilor, războaiele purtate pe teritoriul ţării au provocat distrugeri masive în lumea satelor, de-a lungul Dunării îndeosebi (vezi Coconii, Frumoasa). În anul 1445, cronicarul burgund constata că, Ţara Românească era „*ung grant et spacieux pays, mal peuplé en aulcunes marches*[303], el vizînd desigur zona din lungul Dunării.

DATE STATISTICE GENERALE

Pentru a număra satele existente în Ţara Românească în secolele XIV şi XV şi a ne da seama astfel de situaţia demografică în lumea rurală, ne vom sprijini fireşte pe documentele păstrate din această epocă. Totuşi, trebuie să fim precauţi, deoarece cunoştinţele arhivalice de azi sînt limitate ; nu toate documentele medievale au ajuns pînă la noi, o bună parte pierzîndu-se în decursul vremii ; de asemenea, trebuie să ţinem seama că nu toate satele medievale au intrat în circuitul emisiunilor actelor de cancelarie domneşti (cel puţin pe un anumit parcurs al existenţei lor de fapt). Se afirmă cu justeţe : documentele ajunse pînă la noi sînt doar acelea pe care le-a triat exclusiv interesul concret al stăpînitorilor de moşii (boieri, mănăstiri) în dovedirea „drepturilor'' lor ; documente despre satele devălmaşe libere nu apar decît atunci cînd aceste obşti se destramă, cînd părţile „se aleg''[304]. În fine, argumentul *a silentio* nu poate fi invocat în sensul arătat mai sus, întrucît multe aşezări medievale le constatăm numai arheologic, cum am văzut că este cazul celor de la Coconi, Frumoasa, Verbicioara, Gurueni-Teleorman, Răreanca-Bragadiru ş.a.

În stabilirea listelor nominative (vezi *capitolul IV*) şi a cifrelor şi procentajelor globale, am avut în vedere două criterii de orientare : a) prima menţiune documentară (dublată în anumite liste de *ultima menţiune*, aceasta însă în mod cît se poate de relativ, întrucît editarea unor loturi de documente continuă) şi b) posibilitatea de identificare (localizare) în teren — şi aici fiind multe de spus (vezi omonimiile etc.). De asemenea, trebuie să mai facem o precizare : parcurgînd documentele de după anul 1500, am putut constata — urmărind soarta unor sate menţionate înainte de această dată — că adesea luăm cunoştinţă de sate despre care documentele din secolele XIV şi XV nu ne indică nimic ; de aceea, astfel de aşezări cu menţiune tîrzie au fost grupate separat, dar incluse în cifrele globale de mai jos. Iată ceea ce ne poate oferi exegeza

[302] Al. Iordan, *Les relations culturelles entre les Roumains et les Slaves du Sud. Traces des voévodes roumains dans le folklore balkanique*, în *Balcania*, I, 1938, p. 204 : cf. şi P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 44.

[303] N. Iorga, *Cronica lui Wawrin şi românii*, în *Buletinul Comisiei istorice a României*, VI, 1927, p. 36. Walerand de Wawrin notează că 12 000 de bulgari (*volgaires*) ceruseră atunci permisiunea voievodului român Vlad Dracul de a se stabili în Ţara Românească („en luy requerant humblement qu'il les voulsist aidier à passer la Dunoe et leur donner ou eslargir place en son pays pour habiter"), ceea ce domnul acceptă bucuros (*ibidem*). Cf. şi Maria Holban, *Călători străini despre ţările române*, vol. I, Bucureşti, 1968, p. 112—113 (volum citat în continuare sub prescurtarea : *CSTR*, I).

[304] H. H. Stahl, *Contribuţii*, I, p. 6.

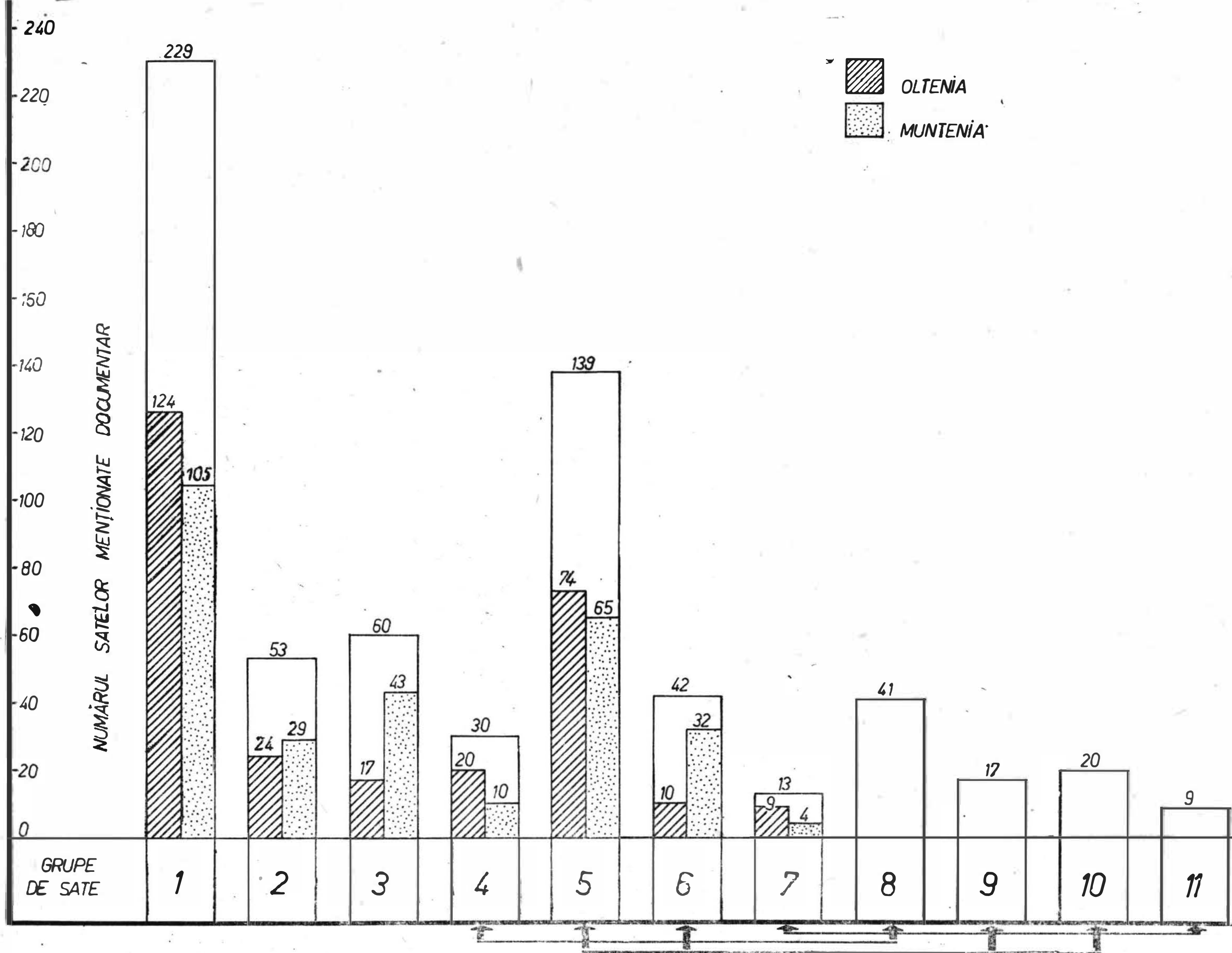

Fig. 63. — Graficul mențiunilor de sate existente în Țara Românească între 1247 și 1500 (vezi listele 1—11).

documentelor din Țara Românească asupra numărului de sate existente pînă la finele secolului al XV-lea[305].

TOTALUL PRIMELOR MENȚIUNI DOCUMENTARE = 653 din care:

A. *Sate existente și azi, păstrîndu-și denumirea străveche*

TOTAL = 342 (52,5%).

1. Localizări certe = 229 (124 în Oltenia, 105 în Muntenia);
2. Localizări probabile = 53 (24 în Oltenia, 29 în Muntenia);
3. Menţiuni din secolul al XVI-lea pentru secolele XIV—XV (*expressis verbis*) = 60 (17 în Oltenia, 43 în Muntenia).

B. *Sate și numiri de sate dispărute* (localizări probabile)

TOTAL = 211 (47,5%)

4. Înainte de anul 1500 = 30 (20 în Oltenia, 10 în Muntenia);
5. După anul 1500 = 139 (74 în Oltenia, 65 în Muntenia);
6. Menţiuni din secolul al XVI-lea pentru secolele XIV—XV, ulterior dispărute = 42 (10 în Oltenia, 32 în Muntenia).

TOTAL GENERAL (1—6) = 553

Pentru a avea o imagine mai sugestivă asupra numărului și cronologiei primelor menţiuni de sate (identificate) din Țara Românească pînă la anul 1500 (adăugîndu-le însă și pe cele menţionate în secolul al XVI-lea pentru secolele anterioare), le prezentăm grupate pe perioade, în cadrul categoriilor stabilite mai sus:

OL = Oltenia M = Muntenia

Grupe de sate	GRUPE DE ANI								Total pe grupe de sate
	Sec. XIII	1352—1375	1376—1399	1400—1425	1426—1450	1451—1475	1476—1500	Sec. XVI	
OL (1)	1	3	12	8	14	14	72		124
(2)	—	—	1	—	1	4	18		24
(3)	—	—	—	—	—	—	—	17	17
(4)	—	—	1	3	3	4	9		20
(5)	—	1	15	9	2	9	38		74
(6)	—	—	—	—	—	—	—	10	10
TOTAL GENERAL	1	4	29	20	20	31	137	27	**269**
M (1)	—	1	3	6	23	36	36		105
(2)	—	—	—	2	5	12	10		29
(3)	—	—	—	—	—	—	—	43	43
(4)	—	—	—	3	3	4	—		10
(5)	—	—	2	4	10	16	33		65
(6)	—	—	—	—	—	—	—	32	32
TOTAL GENERAL	—	1	5	15	41	68	79	75	**284**
Total OL + M	1	5	34	35	61	99	216	102	**553**

[305] În cifrele de mai sus s-au strecurat și unele omisiuni și erori, cum vom preciza de altfel în *cap. IV*. De pildă, a fost scăpat din vedere satul *Șoașul*, localizat în Ocnele Mari, VÎLCEA, unde există azi *Gura Suhașului*.

La aceste așezări identificate trebuie să adăugăm grupa de așezări pe care documentele medievale ni le arată drept *siliști* (asupra termenului vom stărui în altă parte), deci :

7. Siliști (menționate ca atare) = 13 (9 în Oltenia, 4 în Muntenia).

C. *Sate și siliști neidentificate*

TOTAL = 87

Vezi listele nr. 8, 9, 10 și 11, corespunzînd, ca temei documentar, celor cu nr. 4, 5, 6 și 7 (cf. și fig. 63).

De la sine înțeles, cifrele de mai sus nu pot avea valoare absolută, ci una orientativă : astfel, dacă fixăm într-o diagramă, pe sferturi de secol, cifrele subsumate, observăm cum curba grafică este vizibil ascendentă, crescînd brusc după anul 1400 în Muntenia și după 1450 în Oltenia și ajungînd la maximum în ultimul sfert al secolului al XV-lea (fig. 64). Explicația credem că rezidă nu în numărul mai mare de documente ce ni s-au păstrat din perioadele amintite (împrejurare care nu e neglijabilă cînd încercăm operațiuni de microanaliză), *ci în fenomenul de adîncire a aservirii feudale* ; sporirea numărului de sate în documente reflectă tocmai ofensiva marilor feudali asupra obștilor sătești, supunerea acestor sate. Sîntem în vremea cînd criteriul bogăției începuse a fi nu atît pămîntul pe care îl deținea stăpînul feudal, cît mai ales numărul brațelor de lucru din satele aservite. „Forța seniorului feudal nu se întemeia pe mărimea rentei, ci pe numărul supușilor săi, iar acesta depindea de numărul țăranilor ce-și lucrau singuri pămîntul"[306].

Socotim că putem merge mai departe în reconstituirea imaginii lumii rurale din veacurile XIV și XV, privită statistic. La numărul total de 653 de prime mențiuni documentare va trebui să adăugăm așezările depistate pe cale arheologică, numărul acestora din urmă fiind totuși destul de mic azi, datorită slabei intensități a cercetării arheologice. Credem că nu ar fi deloc exagerat să admitem un raport de 1/10, cifra obținută (rotunjită în minus tocmai pentru motivele arătate) fiind de 60 de așezări care, alături de cele cunoscute pînă în prezent pe cale arheologică, urmează încă a fi căutate în teren. De asemenea, avînd în vedere că limita cronologică ultimă cu care operăm (anul 1500) este pur convențională, întrucît și după această dată aflăm știri pentru epoca secolelor XIV și XV, vom admite că toate mențiunile de sate dintre 1500 și 1525 (peste 350 de prime mențiuni) se referă la așezări care își trag temeiul cel puțin din secolul al XV-lea[307], căci nu ne închipuim că în mai puțin de o generație a avut loc o explozie demografică rurală de o așa amploare (dimpotrivă, contextul social, economic și politic al vremii este îndeajuns de cunoscut și el n-a fost favorabil

[306] K. Marx. *Capitalul*, I, p. 637.

[307] I. Donat, *op. cit.*, p. 77 (tabel de unde rezultă că 395 de sate și orașe apar în documente, pentru întîia oară, între anii 1501 și 1525). Cunoaștem un singur document din această perioadă, care menționează fundarea unui sat pe teren nelocuit înainte ; este hrisovul de la Radu cel Mare pentru mănăstirea Govora (3 mai 1502) : „Și i-am dăruit domnia mea un loc din braniștea domniei mele, ca să-și facă sat" (*DIR*, B, XVI—I, p. 16, doc. nr. 19). Locurile *domnești* erau cele mai potrivite, din punct de vedere *juridic*, pentru înființarea unui sat, doar voievodul fiind în măsură să încuviințeze așa ceva. Satul Vîrtopul, între Celei și Vădastra, aparținuse jupaniței Velica (Craiovescu), iar aceasta îl dăruise mănăstirii Bistrița ; a fost de ajuns ca, după moartea Velicăi, cîțiva vîrtopeni să se înfățișeze lui Mircea Ciobanul zicînd „că acea mai sus zisă ocină este pustie și nu are stăpîn și s-au rugat să facă sat", domnul aprobînd îndată ; totuși, în divanul de la 1589, sub Mihnea Turcitul „domnia lui nu a știut că este acea mai sus zisă ocină mai sus scrisă a sfintei mănăstiri, ci a dat-o, să facă sat ... <dar ocina> nu a fost domnească, cum au spus acei oameni înaintea răposatului Mircea voievod... ci veche și dreaptă ocină și de moștenire a Craioveștilor" ; ca atare, Mihnea hotărăște : „dacă vor vrea acei oameni să șadă să fie vecini la sfînta mănăstire pe acea ocină, ei să șadă pe loc. Dacă nu vor să șadă, ei să meargă unde vor ști în țara domniei mele" (*DIR*, B, XVI—V, p. 407, doc. nr. 421).

unui atare proces). Obținem în acest fel o cifră totală de cel puțin 1 060 de așezări rurale existente înainte de anul 1500; cum însă o parte din ele (listele 4 și 8) își încetează existența chiar înainte de sfîrșitul secolului (71 de așezări, plus ceea ce ne oferă arheologia, vezi Coconii), le vom scade din acest număr și — cu toate erorile inerente unei astfel de reconstituiri — putem afirma că *la sfîrșitul secolului al XV-lea Țara Românească avea în jur de 1 000 de sate.*

Dacă socotim în medie cîte 20 de gospodării pentru fiecare sat, iar fiecărei gospodării îi repartizăm cîte 5 suflete (cifre convenționale, utilizate însă în statistica istorică modernă), rezultă un număr total de 20 000 de gospodării țărănești și circa 100 000 de locuitori în mediul rural al Țării Românești, la sfîrșitul secolului al XV-lea. Sînt cifre *minime*, dacă avem în vedere dinamica ulterioară: *2 537* de sate și orașe documentate în anul 1600 (vremea lui Mihai Viteazul)[308], *2 696* în anul 1778 și *2 954* în anul 1790 (deci în epoca fanariotă), și *3 576* sate și orașe în 1831 (Regulamentul Organic)[309].

Pe deasupra unor astfel de cifre, fatal aproximative, tragem încheierea că procesul istoric-demografic cunoaște în Țara Românească un curs ascendent, pornind încă din secolul al XIV-lea, dar mult mai accentuat în secolul al XV-lea, că *ponderea de bază o au nu satele care dispar, ci satele care luptă cu vicisitudinile și rămîn, conservîndu-și din vechime chiar denumirile.* De aceea, considerăm că nu este de prisos să stăruim pe scurt și în acest ultim domeniu.

TOPONIMIA RURALĂ MEDIEVALĂ

Omul a acționat asupra naturii numindu-i în primul rînd părțile și părticelele în mijlocul cărora trăia. Întreaga istorie a omului este reflectată și în toponimie, și chiar azi, în epoca asaltului în Cosmos, atlasele terestre se îmbogățesc continuu. „Tot

[308] I. Donat, *op. cit.*, p. 79. Un izvor turcesc arată: „Pe timpul răposatului sultan Suleiman <I, 1520—1560 — *n.n.*> trăiau în Țara Românească (*Eflak*) 48 000 de familii (*hane*), în Moldova (*Bogdan*) trăiau în total 30 000 de familii, iar în Transilvania (*Erdel*) numărul ghiaurilor era de 50 000 de familii. Pe vremea sultanului Murad al III-lea însă, cînd s-a apropiat anul Hegirei 1000 (19 octombrie 1591 — 7 octombrie 1592) în vilaietul Țării Românești erau 13 000 de familii și în Țara Moldovei 20 000 de familii" — vezi cronica lui Mustafa-Ali, *Künh-ül-ahbar* (Esența informațiilor), la Mihail Guboglu și Mustafa Mehmet, *Cronici turcești*, p. 337. Se pare că istoriograful turc nu era bine informat, deoarece Franco Sivori, secretarul lui Petru Cercel voievod, ne spune că la 1583 domnul muntean putea să aibă 40 000 de soldați călări (evident nu numai mercenari) — „si potesse in quel Regno metter in arme da quaranta milia homini a cavallo" (Ștefan Pascu, *Petru Cercel și Țara Românească*, Sibiu, 1944, p. 181). De altfel, Mustafa-Ali se înșela și asupra Moldovei: catastiful de birnici din vremea lui Petru Șchiopul indică pentru anul 1591 circa 47 000 de birnici (*DIR*, A, XVI—IV, p. 6).

[309] I. Donat, *op. cit.*, cu referiri la cifrele (incomplete) ale generalului austriac Bauer (Bawr), la 1778, ale hărții din 1790 și ale *Obșteștii Catagrafii* din 1831. O catagrafie austriacă din 1735 indică pentru Oltenia un număr de 34 346 de familii (Hurmuzaki, *Documente*, VI, p. 524—525), iar la 1737 Muntenia număra circa 83 900 de familii (tot după un izvor austriac) — cf. Șerban Papacostea, *Populația Țării Românești în ajunul reformelor lui Constantin Mavrocordat. Un document inedit*, în *Studii*, 19, 1966, nr. 5, p. 929—939; cf., mai nou, Louis Roman, *Localitățile și populația Țării Românești în lumina lucrării cartografice manuscrise din 1790—1791*, în *Revista Arhivelor*, XLVII/XXXII, 1970, 1, p. 57—74, cu observația de la p. 57: „În împrejurări diferite s-au omis cu desăvîrșire datele despre Principatele române" — de pildă, la M. R. Reinhard și A. Armengaud, *Histoire générale de la population mondiale*, (Paris), Montchrestien, 1961. Alte date statistice, la I. Donat și G. Retegan, *La Valachie en 1838, d'après une source statistique inédite*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, IV, 1965, 5, p. 937 și urm.; I. Donat, *Păstoritul românesc și problemele sale*, în *Studii*, 19, 1966, 2, p. 281—305; au fost recenzate în 1838, în Țara Românească, 3 405 sate cu o populație de circa 384 000 de familii (239 817 în Muntenia, cu 945 916 suflete, și 143 984 în Oltenia, cu 533 989 de suflete).

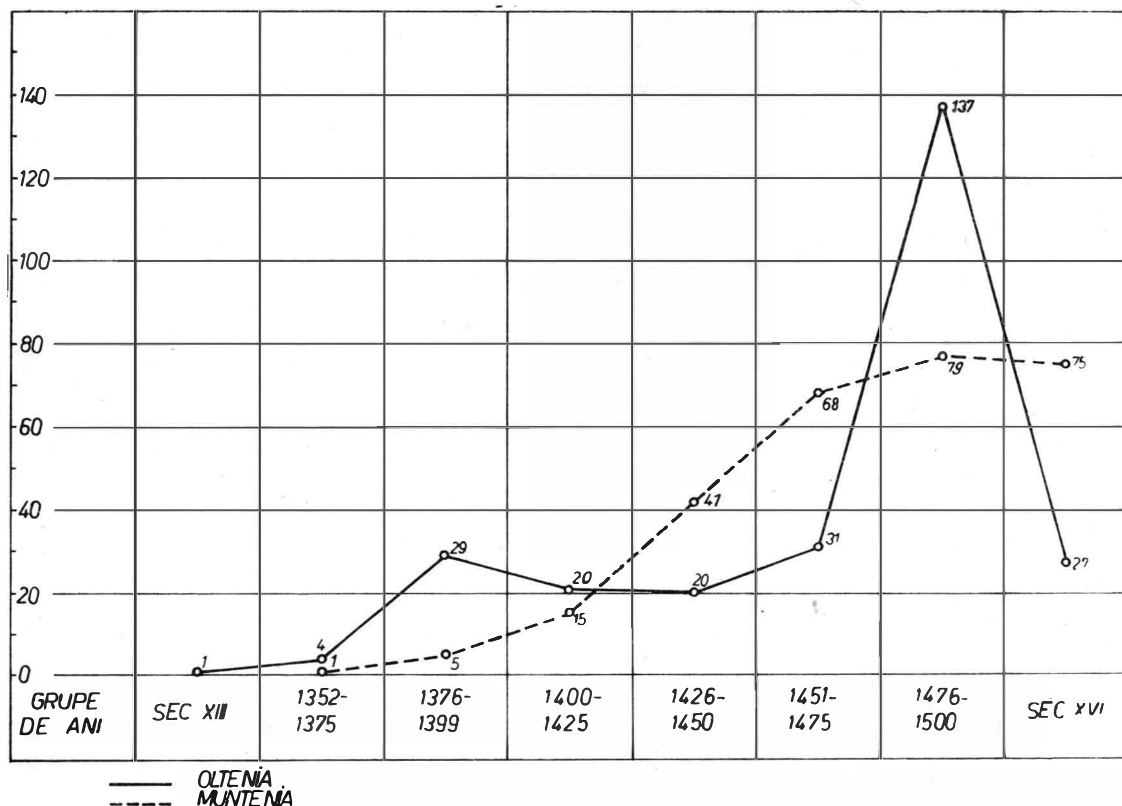

Fig. 64. — Aceleaşi menţiuni (listele nr. 1—6) grupate pe sferturi de secol.

felul de momente din viaţa colectivităţii umane: istorice (în sens strict), sociale, economice, politice, psihologice găsesc ecou, adesea foarte prelungit, uneori permanent şi definitiv, în toponimie"[310].

Urmînd schema onomasiologică stabilită de reputatul lingvist, vom afla lucruri extrem de interesante în nomenclatura satelor medievale din Ţara Românească, îndeosebi în ce priveşte *sinonimele* (greu de bănuit adesea). Vom sublinia toponimele prezente în listele noastre.

A. NUME TOPOGRAFICE

1. TOPICE CARE DESCRIU FORMA, ASPECTUL EXTERIOR AL LOCULUI

Runc(ul) — sinonime: Curătura (Curăteşti), *Poiana* (*Poienile* Vărbilăului), *Pojerita*, Ştiubeiul *Prajei* = loc defrişat în pădure, curăţat prin foc sau cu securea; *Piscu*, *Piscupeşti* — sinonime: *Vîrful* Vladului; *Vadul* Cumanilor — sinonime: Văile, Văeni < *Vadeani*, *Valea* Largă, *Drajna* (v.sl. *draga* ,,vale'' croat. Dražina).

[310] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, p. 2.

2. TOPICE CARE EVOCĂ NATURA TERENULUI APARȚINÎND LOCALITĂȚII RESPECTIVE SAU AFLAT ÎN VECINĂTATE

Aniniș pe Jiu (Anina, Anini, *Aninoasa*; Arini, Ariniş) — sinonime: Ilfov < Elhov (*Elhovița* > Elovița > Ilovița) < bulg. *elchov* „de arini, plin de arini"; Baia (*Banea*), *Băești*, *Băișoara* (*Boișoara* în Lovişte); *Bălteni* — sinonime: *Bahna*, *Bărcănești* (sl. *bara* „baltă, mlaştină"), *Mociurițe* (sîrb. *močar* „udeală (de ploaie)" — vezi şi nota 313 de mai jos); *Bucov*, *Bucovei* (bulg. *buk* „fag" (*Fagus Silvatica*) — sinonime: Fîntîna *Fagului*, *Făcețelul* (Făgețelul); *Gornovi* (Gornovița), Gorini, Gorunul, Gorneni — sinonime: Recica *Dabului* (şi antroponimic), *Dîmbova* (Dîmbovița), < v.sl. *dąbŭ* „stejar" şi *dąbrava* „arbore, pădure de stejar" (de aici: dumbrava), probabil şi *Jirov*, *Jirovel* (v.sl. *žirŭ* „jir, ghindă", *Gîndeani* > Ghindeni); *Gura* Deşului (— Ialomiței, — Topologului, sate la —), *Găureane* (desigur: *Gureni*), aflat în județul Argeş, la gura unui afluent al Bascovului; *Izvoarele*, *Izvorani* (cu derivatul: *Zvorsca*) — sinonime: *Obîrșia* (Ubîrşia), *Șipot*, *Fîntînele*; *Păr* (pom fructifer) — sinonime: *Crușa* (Cruşov, Cruşia) < v.sl. *hruša* > *Hîrsomuinți* (Hîrsomuniți) > *Hîrșova* (la Gura Jiului); *Piatra* (*Pietreani*, *Petrovița*, *Pitrari*) — sinonime: *Prundul*, *Stăncești*; *Plopeni* — sinonime: *Osica* < bulg. *osika* „specie de plop" (*Populus tremula*), *Topolnița*, *Topoloveni* (Topolog) < sl. *topol*(a) „specie de plop" (*Populus alba*); *Sălcișorul* — sinonime: *Vărbilăul*, *Vîrbița* (Vrăbnița), Verbicioara < sl. *vrŭba* „salcie" şi probabil: *Rasov* (Rasova) < bulg. *resa* „mîțişor" (*Amentum*); *Spin* în Lovişte, *Spinișorul* (Tomenilor), *Spineani* — sinonime: *Glogova* < sl. *glog* „păducel" (*Crataegus oxyacantha*); Ulmu, *Ulmeni* — sinonime: *Bresnița*, *Breasta* < sl. *brestu* „ulm" (*Ulmus campestris*).

3. TOPICE CARE EVOCĂ ÎNSUȘIREA LOCULUI

Albeani, *Alboteani* (şi antroponimice) — sinonime: *Bala* (*Beala*), *Balești* (Băleşti), *Băleani* (Băleni) < sl. *bělŭ* „alb", *Plăviceni* < v.sl. *plavŭ* „alb"; *Bistrița*, *Bistrețul* (sat şi baltă) < v.sl. *bystrŭ* „repede, iute" — sinonime: *Bîrzești* (nu şi Bîrseşti!) < sl. *brŭzŭ* „repede, iute" (vezi şi Bîrzogîrla), eventual şi *Scoruș* > *Cioruș*? < v.sl. *skorŭ* „celer, iute, repede"; *Seaca* (Secani) — sinonime: *Suharna*, *Suhașul* (> Suaşul > Seoaşul > Şoaşul!), *Sușița* < sl. *suh* „uscat, sec" (tot aici, eventual: *Sogoino*); *Strîmbătați* — sinonime: *Criva* (Crivina) < sl. *kriv* „oblic, curb" (*crivinele* aveau înțelesuri diferite: „desiş de mărăcini mari cu arbori subțiri printre ei", „pădurice cu arbori tineri spinoşi de la *cotitura* unei ape")[311] şi în consecință: *Cotești*, *Coteana*.

B. TOPONIME CARE SE REFERĂ LA LATURI SOCIALE ALE POPORULUI NOSTRU

1. DERIVATE DE LA NUME DE PERSOANE (ANTROPONIMICE)

Sînt printre cele mai numeroase, confundîndu-se adesea cu toponimele din prima categorie : *Albeni*, *Alboteani* (de la Albul, Albotă), *Bădești*, *București*, *Călinești*, Dăneşti, *Grozăvești*, *Micești*, *Mușătești* etc.

2. CARE ARATĂ POZIȚIA SOCIALĂ A OAMENILOR, RAPORTURI DE PROPRIETATE, OCUPAȚII ETC.

Bănești(< *ban*, dregător la curtea domnească, Mare ban al Craiovei); *Stolniceni* (< stolnic, slujitor domnesc); *Șerbești* (şi antroponimic); *Băcani*; *Domnești*; *Jupînești*; *Călugăreni*; *Cîrcimari* etc.

[311] *Ibidem*, p. 130 şi nota 5.

C. TOPONIME CARE AMINTESC DE EVENIMENTE ISTORICE

1. FORMATE DE LA NUME DE POPOARE

Jidovștița (Jidoştiţa); *Ugri* (Ungurei) — indicînd şi originea locuitorilor: Transilvania ocupată de unguri; *Săseni*; *Comani*, *Comănești* (şi antroponimice); *Tătarul* (Valea *Tătarii*); *Turcinești*; *Greci*; *Bulgari*; *Sîrbi*, *Sîrbșori*; *Ruși*.

2. ARATĂ ISTORIA LOCULUI

Grădiștea, *Grădovți* (loc unde a existat odinioară o întăritură) — sinonime: Cetatea (Cetăţele, Cetăţeni); *Troenești* (Troianul).

D. TOPONIME CARE REFLECTĂ FACTORI PSIHOLOGICI, DE MENTALITATE SUBIECTIVĂ (PORECLE, APRECIERI RIDICULIZANTE, CHIAR PORNOGRAFICE)

Băbeni; *Bălțați*; *Corbi*? (prin comparaţie cumva cu „smoliţi, ţigani"?); *Găești* (< *gaie*, bufniţă); *Moii*; *Turbați*; *Vai de Ei* (Vaideeşti); *Bărboși*; *Cocoșari*; *Stîrcii*; *Huhurez*(> Horezu!); *Pitulați*; *Popeți*; *Jarcovăț* (< *jarcă* „piele de oaie jerpelită"); *Bordușani* (< *burdă* „bordei", deci „oameni care trăiesc în bordeie") etc.

Iată, în cîteva exemplificări, aspectele pe care le îmbracă toponimia rurală medievală din Ţara Românească numai în ce priveşte sinonimele şi etimologia toponimică. Se vădeşte astfel contactul strîns pe care poporul nostru l-a avut în cursul istoriei sale cu alte popoare, preluarea și prelucrarea proprie a unor termeni şi derivate. Multe din aceste nume de sate au dispărut o dată cu oamenii lor, cum vom vedea în cele ce urmează.

PROBLEMA IDENTIFICĂRILOR ȘI A LOCALIZĂRILOR

De obicei, în actele de cancelarie sau în zapisele de cumpărare-vînzare şi schimb, se proceda cu maximă concizie atunci cînd era vorba de identificarea satului (satelor), specificîndu-se doar numele satului şi cîtimea din aşezare, ca în aceste exemple: „satul numit Hîrsomunţi", „jumătate din Măilaţi", „Rusăneştii toţi", fără alte precizări topografice. Adesea, însă, ca excepţii de la regulă, astfel de precizări suplimentare există şi ele ne interesează îndeaproape, ajutîndu-ne să identificăm mai bine vechile vetre ale aşezărilor dispărute. În cele următoare vom stărui asupra sistemelor de referinţă folosite în emisiunile de acte medievale.

Astfel, satul Drăgoteşti era situat, cum afirmă documentele, „la gura Coşuştiţei" (1483) şi ca atare vatra fostei aşezări trebuie căutată la vărsarea pîrîului amintit în Coşuştea din Mehedinţi; tot aşa şi cu Nănăşeştii de „la gura Topologului", care ne duce îndată la vărsarea rîului în Olt (Galicea de azi, vezi fig. 68/3), Cărărenii de „la gura Ialomiţei" (deci în zona foștei Cetăţi de Floci) etc. Această modalitate, de a in-

dica o așezare în funcție de rețeaua hidronimică a țării, este explicabilă istoricește în primul rînd : denumirile apelor noastre sînt mai vechi decît organizarea administrativă (vezi *preluările* din nomenclatura județelor medievale) și mai ales n-au fost supuse fluctuațiilor, cum atît de des se întîmpla în viața socială și politică feudală, lucruri știute și de emitent și de beneficiarul actelor. De aceea, chiar simpla indicare a apei pe al cărei mal se situa un sat (Băbeni *de la Teleajen*, Bucureștii *pe Luncavăț*, Troenești *pe Olt*) nu poate da naștere la confuzii în ce privește identificarea — cazul fostului sat numit *Ohaba pe Argeșel*[312].

Se mai proceda și altfel, subliniindu-se de pildă *raportul de vecinătate* : „Iașii *de la* Curteani'' înseamnă de această dată „satul Iași *de lîngă* satul *Curteani*'', formulare explicită în exemplul *Bucovei lîngă Colceac* și chiar în mențiunea „Rușii *mai jos de* Tîrgoviște''. Cum multe din domeniile feudale erau grupate în arii distincte, era firesc ca satele să fie înșirate așa cum se situau în teren, unele lîngă altele, ca în acest document din anii 1402—1403 al mănăstirii Cozia : „satul lîngă mănăstire numit Călimănești și alt sat peste Olt, anume Jiblea, încă și Brădățeanii și Seaca''. De aceea, era o obișnuință ca în numeroase documente să se specifice *hotarele* cu alte sate și tocmai acestea ne ajută deseori să identificăm vatra unor așezări dispărute. Astfel, despre *Bratieștii* din 1464 aflăm abia în secolul al XVI-lea că se aflau „ în hotar cu Pestișani'', iar *Uibăreștii* din 1475—1476 erau „în hotar cu Berindei'', cum rezultă din documentul datat 1512—1513 (mai sus amintisem de satele vecine cu Rușii de la Mostiște)[313].

În toate aceste cazuri identificarea fostelor așezări se face cu relativă ușurință, iar imaginea pe care o căpătăm asupra unei zone date privitoare la fenomenul de dispariție a satelor ni se conturează cu suficientă precizie.

Cu toate acestea, documentele sînt adesea contradictorii, echivoce și aceasta chiar în cazul cînd se vorbește de un sat care există și azi. Iată situația ciudată în care se află mențiunea despre satul *Bresnița* într-un document din 1387 : и селище Станчищоръ на блатѣ Бистрьци, на бдѣлѣ що є иногда было... и ѡбє Въровничє („și seliștea Stanciștor pe balta Bistreț, pe partea unde a fost odinioară ... și amîndouă Vărovnice''), după было existînd pe pergament un loc răzuit peste care o altă mînă a adăugat ulterior село Бресница („satul Bresnița'')[314]. Se știe însă că nicicînd un sat cu acest nume

[312] Despre *ohabă* în diplomatica veche (= „proprietate intangibilă''), cf. P. P. Panaitescu, *Urme din vremea orînduirii feudale în vocabularul limbii române*, în *Studii și cercetări lingvistice*, XI, 1958, 2, p. 159—173. Termenul, intrat și în toponimie cum se vede, se poate deci diminutiviza *Ohabița* (Ohăbița, Ohobița, *Hobița*, satul lui Constantin Brâncuși) — cf. C. Daicoviciu, în *Dacoromania*, I, 1921, p. 149—150; Iorgu Iordan, *Toponimia*, p. 523, mai ales p. 329 și nota 16 (unde ni se relevă însă apropierea, nejustificată în cazul de față, de „hobaie'' = vale prea mică și puțin adîncă). Or noi, la sugestia lui D. V. Rosetti, identificăm satul *Ohaba pe Argeșel* (lista nr. 4) în punctul *Hobaia*, din apropierea satului Suslănești, com. Mioarele, jud. Argeș. Ne întrebăm unde poate fi adevărul. (Vezi N. Constantinescu, *Satele din județul Argeș pînă la anul 1500. Încercări de geografie istorică*, în *Muzeul Pitești, Studii și comunicări*, II, Pitești, p. 174 și *Anexa*, lista B, 45/1, p. 177).

[313] Iată și un alt exemplu de identificare : într-un hrisov de la Mircea cel Bătrîn datat 1400—1403, se întărește fiilor lui Batea „ocină, locul numit la *Mociurile*'' (*DRH*, B—I, p. 51); din cartea lui Alexandru Mircea voievod, datată 6 septembrie 1568, aflăm că satul Popești (situat în coasta Tîrgșorului și care a dat un domn țării, pe Antonie Vodă din Popești) este situat „*dup<ă> Mociorăță*'' (*DIR*, B, XVI—III, p. 288). Or, această *Mociorăță* este tocmai *apa Laotului*, care trecea prin Tîrgșor, prin Popești și pe lîngă Băteștii din Prahova, lîngă ultimul fiind localizată și ocina din 1400—1403 a lui *Batea*. Am văzut mai sus *Mociurile* (Mociorăță) <*močar* „udeală (de ploaie)'', indicînd deci un loc mlăștinos (Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 55 și nota 3), cum este de altfel zona Leaotului în aval de Tîrgșor; de altfel, tot lîngă acest oraș dispărut întîlnim și un sat — *Rogozești* (*DIR*, B, XVI—I, p. 172, doc. din anul 1511).

[314] *DRH*, B—I, p. 23—24, doc. nr. 8 (cu precizările editorilor în note).

nu este semnalat pe balta Bistreţ; doar un document din 1547 cosună cu acela din 1387, semn că „prelucrarea” celuilalt avusese loc înainte de 1547, dar după 1525, şi iată de ce: într-o poruncă din 1525—1528 se face menţiune despre faptul că un anume Frăţilă cu cetaşii lui împresuraseră „oarecare selişte anume Varonicu şi seliştea Bresniţa şi cu tot hotarul”[315]; la 1547 însă se scrie lămurit: „satul numit Jarcovăţ şi seliştea Stăncişoara, pe balta Bistreţ, pe partea ce altădată a fost satul Bresniţa”[316]. Abia la 1 iunie 1560 lucrurile se limpezesc prin hrisovul de la Petru cel Tînăr: Tismanei i se întăresc „satele anume: Bresniţa şi amîndouă Varovnice cu toate hotarele şi seliştea Tîrgoviştei şi seliştea Prilepeţ ... Şi hotarul de jos să li se ştie: pe drumul Cladovei şi de aici pe Bresniţa Seacă”[317]. Este clar, aşadar, că ne aflăm în zona Severin-Cladova-*Breznița* de azi şi nu cum ar rezulta din falsul operat asupra pasajului incriminat[318].

În zona sus amintită se constată, mai mult ca în alte părţi, numeroase toponime ce amintesc de fostele sate medievale: numele satelor Prilepeţ, Varovnic, Jarcovăţ, Clicevăţ sînt purtate azi de *dealuri* (*Pîrlipăț*, *Varonic*, *Giorcovăț*, *Clisevăț*)[319]. De asemenea, găsim aici *Valea Verbița* şi *Dealul Verbun*, ambele perpetuînd numele fostului sat *Vîrbița* (Vrăbniţa, Verboviţa), deci nu satul din Cîmpia Olteniei, cum se crede pe alocuri[320], iar de o parte şi de alta a pîrîului Vodiţa se afla *Vodița Mare la Du-*

[315] *DIR*, B, XVI—I, p. 184, doc. nr. 190 (copie româncească).

[316] *DIR*, B, XVI—II, p. 357, doc. nr. 374 (orig. slav.).

[317] *DIR*, B, XVI—III, p. 123, doc. nr. 149 (orig. slav.).

[318] Falsul este dovedit şi de un alt document, datat circa 1391—1392, original pe pergament, fără pecete — „probabil o ciornă nedefinitivă”, admit ultimii editori —, cu formulări aproape identice acelora din documentul de la 1387. Găsim în acest document tocmai pasajul ce ne interesează, *intact*: „*şi seliştea Sălcişor pe balta Bistriţei* <sic>, *pe partea care a fost odinioară a lui Stance Vrană*” (*DRH*, B—I, p. 36, doc. nr. 14). Deci în loc de *a lui Stance Vrană*, s-a scris după răzuirea de pe primul document *satul Bresnița*. Pe acest Stance Vranin (sau Stancea Vrană) îl cunoaştem şi din documentul din 1388, ca stăpînitor al unui „hotar” în Piteşti (*DRH*, B—I, p. 26—27, doc. nr. 9), care este tocmai satul dispărut *Stănceşti* (vezi şi *cap. IV*, *Omisiuni şi îndreptări*). De la numele acestui boier se trage deci şi denumirea satului de pe balta Bistreţ — *Stancişlor*, la 1387 —, transcris uneori *Stăncişoara*, *Stăncişor* şi, prin apropiere de sunete, *Sălcişoara*, *Sălcişor*.

[319] Despre *Varovnice* („amîndouă Varovnice”) se poate afirma că se aflau în acelaşi trup de moşie; un alt sat — *Saghevățul* — avea şi el un dublet: „al *doilea Saghevăț*” (*DRH*, B—I, p. 168—170). Probabil avem de-a face cu *două cuturi* ale aceluiaşi sat, cu o *dicotomie*, cum ştim că era şi vechiul sat al Tismanei (*Ligăceasca*, *Ruşasca*), cf. P.P. Panaitescu, *Obştea ţărănească*, p. 152—155; H.H. Stahl, *Contribuţii*, III, p. 34—37.

[320] Cele două sate au fost confundate datorită omonimiei (observăm că *Indicele DRH*, B—I, s.v. *Vîrbița* (Vrăbniţa) nu se pronunţă asupra localizării; în schimb *DIR*, B, XIII—XVI, *Indicele numelor de locuri*, p. 156, s.v. *Vârbița*, se referă la satul din judeţul Dolj). Or, documentele sînt cît se poate de clare: *Vîrbița veche* era mănăstirească (a Tismanei şi Vodiţei) şi se afla în preajma Vodiţei (fig. 66), cum rezultă din numeroase documente — „amîndouă Vărovnicile şi Prilepeţ şi Petroviţa şi Vîrbiţa” (1387); „satul Jidovştiţa şi Petroviţa şi Vîrboviţa şi întreg vîrtejul din mijloc de la Porţile de Fier” (1400—1418) şi la fel sînt menţiunile ulterioare (1547, 1586, 1589, 1594); celălalt sat, numit de asemenea *Vîrbița*, este satul păstrat şi azi, Verbiţa, DOLJ, *sat boieresc* însă: în cartea lui Radu de la Afumaţi (8 martie 1525) i se întăresc lui Dragul spătar şi feciorilor săi „să-i fie lui siliştili în Jiiul de Josu pe nume Crovna ... <rupt>, Obrăşie şi Salcea şi Suharul şi Nicuia şi Plopşorului şi Drencea şi Poiana ... <rupt> şi Vărbiţa cu toate hotarele” (*DIR*, B, XVI—I, p. 183, doc. nr. 188, trad. rom.). Satele Salcea, Obîrşia, Suharu, Plopşor şi Drincea există şi azi lîngă Verbiţa. Alte documente ne arată şi hotarele celei de a doua Vîrbiţe, de pildă Dîrvarii (*DRH*, B—XXI, p. 231, doc. nr. 116/17 iulie 1626). Revenind la Vîrbiţa din Mehedinţi, constatăm că şi acest sat avea în vechime două cuturi, cum rezultă din documentul din 19 iulie 1589, prin care Tismanei i se întăreşte stăpînirea peste „ocina de la Vîrbiţe, însă satele Vîrbiţele amîndouă, cu tot venitul şi din hotar pînă în hotar” (*DIR*, B, XVI—V, p. 419, doc. nr. 433); în acelaşi an, la 28 octombrie, banului Armega din Craiova i se porunceşte: „Astfel, de vreme ce vei vedea această carte <...> tu să cauţi să le dai <*călugărilor de la Tismana — n.n.*> o slugă a ta, să ia găleţile şi vinăriciul şi dijma din satul Vîrbiţa” (*ibidem*, p. 420, nr. 435), deci fără specificarea celor două cuturi;

năre, nu un sat, propriu-zis, ci o microregiune organic legată de mănăstirea însăşi şi de *Selişţea Bahnei*; aici era grînarul Vodiţei[321].

În multe cazuri, însă, ne izbim de dificultăţi serioase în ce priveşte localizarea unor sate, dintre acestea alegînd spre exemplificare situaţia celor trei sate — *Pesticevo*, *Saghevăţ* şi *Sogoino* — arătate de documente a fi fost situate *pe*, *la* sau *în Blatniţa.*

În mod obişnuit cele trei sate sînt menţionate *după* cele din preajma Severinului: Jarcovăţ, Varovnic, Suşiţa cu Novoselţi, „şi la Blatniţa Pesticevo, Sogoino şi Sagavăţ" (1400—1418); ca mai sus apoi: „şi la Blatniţa satul Pesticevo ... şi satul Sogoi ... şi Bistriţa cu vama şi Sagaveţ" (1424); documentele de întărire acordate mănăstirilor Vodiţa şi Tismana de către împăratul Sigismund de Luxemburg (1428) şi de către Iancu de Hunedoara (1444) sînt întrucîtva mai „sistematice" în ce priveşte ordinea enumerării satelor, deoarece grupul celor trei sate de care ne ocupăm este aşezat după satele de la Severin şi *înaintea* celor de la balta Bistreţ, urmărindu-se deci mai bine cursul Dunării la vale. Mai mult, documentele din anii 1428 şi 1444 consemnează cu oarecare claritate că după Saghevăţ, Pesticevo şi Sogoino (aceasta e ordinea în documentele citate) urmează satele de la Bistreţ, baltă aflată *în faţa Ţibrei* (= Ţibrul, afluent al Dunării, în antichitate *Cibrus*), şi unde existau alte două sate — *Calugherovţi* (= *Hîrsomuinţi* şi *Stancişţor* (*Sălcişor*). În legătură cu localizarea celor trei sate dispărute, critica unor documente din secolul al XVI-lea ridică probleme interesante.

Iată, de pildă, documentul de la Radu de la Afumaţi (1526) prin care se specificau drepturile mănăstirii Tismana la vama peştelui prins în Dunăre: sînt amintite bălţile fluviului, unele cu numele lor propriu, altele evocate global drept „bălţi mari şi mici"; e de subliniat însă că înşirarea acestor bălţi urmează exact *cursul invers al Dunării*, de la vale în amonte, stabilindu-se trei zone de unde mănăstirea lua 1/10 din peşte: *a*) Bistreţul cu Balta Albă şi Platăţul pînă la Calafat; *b*) „balta de la Piatra" şi *c*) „de la Blatiţa <sic> la Severin, fie baltă mică, fie mare, din 10 peşti unul". Acelaşi mod de vămuire şi în aceleaşi zone (mai puţin însă aceea notată cu *b*) rezultă din documentul datat 1529 (Moise Movilă), precum şi din acela semnat în 1568 de Alexandru Mircea voievod[322].

Balta Albă de lîngă Bistreţ, aparţinînd Tismanei, nu este totuna cu *Balta Albă de la Potelu*, aceasta din urmă aparţinînd mănăstirii Bistriţa, fiind o danie a Craioveştilor[323]; nu este exclus ca prima să fie actuala baltă *Nasta* — o prelungire spre est a Bistreţului. Cît priveşte *Platăţul* (este drept, sună ca Blatăţ, Platniţa, Blatniţa !, dar ne putem înşela), balta se afla tot în preajmă, poate Cîrna sau Nedeea din vremea noastră. Mergînd în sus, între bălţile mari şi mici existente în perioada 1526—1568 trebuie să facem loc mai întîi marii bălţi de la *Rast* şi apoi celor care se înşiruie pînă la Calafat, respectiv la sud de actualele sate Desa şi Ciuperceni.

aceasta însă se face în porunca lui Ştefan Surdul (28 martie 1592): Tismanei „să-i fie satele numite Vîrbiţa de Jos şi cea de Sus, pentru că aceste mai sus spuse au fost vechi dedine ale sfîntului locaş, dar au fost cotropite de sătenii Vîrbiceni, de s-au cnezit cu sila" (*DIR*, B, XVI—VI, p. 45—46, doc. nr. 52, orig. slav.).

[321] *Selişţea Bahnei* se află situată la capătul de nord al dealului *Duhovna* şi la sud de dealul *Bechet* şi ţine azi de satul *Bahna*. În listele noastre am făcut distincţie între aceste două toponime, prima fiind inclusă în lista nr. 7, iar ultima în lista nr. 1; şi cei vechi distingeau „satul Bahna şi cu toate selişţele Bahnei" (citat din documentul amintit, din 1547). În legătură cu zona Vodiţei, cf. Aurelian Sacerdoţeanu, *Aşezările omeneşti din Ţara Românească pînă la 1418*, în *Arhiva românească*, VII, 1941, p. 96.

[322] *DIR*, B, XVI—II, p. 4 (1526), p. 63—64 (1529); XVI—III, p. 287 (1568).

[323] *DIR*, B, XVI—I, p. 47 (1508) şi p. 49 (1508).

În orice caz, mai sus de Calafat, deci în zona *b* a documentului din 1526, se situa „balta de la Piatra"; ştim acum că *Piatra*, în hotar cu Dîrvarii, e satul de lîngă Orodelu (vezi *cap. IV*, lista 6/34) şi ne întrebăm dacă nu e vorba cumva de balta mare de lîngă Cetatea (NE de Calafat), baltă numită azi „Fîntîna Banului". Cercetări viitoare vor elucida probabil această chestiune.

Acum abia, urmînd firul sugerat de izvoare, am ajunge *la Blatniţa*, deci departe de balta Bistreţ, în zona *c* a documentelor citate. Etimologic, avem în faţă sl. **блатъ** „baltă", prin diminutivizare — **блатница** „baltă mică, băltiţă"[324]. Totuşi este straniu că nici un document, vechi şi nou, nu înregistrează tautologia toponimică „balta Blatniţa", ci numai formula pe care am semnalat-o, adică sate *pe*, *la* sau *în Blatniţa*, exact cum în alte împrejurări *ni se indică un curs de apă* (*pe* Jiu, *la* Jiu, *pe* Coinsca etc.). Or, iată că la sud de Severin, în cotul mare al Dunării (în dreptul Ostrovului Mare) se varsă în fluviu apa notată pe hărţi *Blahniţa*, dar şi *Blatniţa*[325]. Demn de subliniat este că acest curs de apă străbate o zonă mlăştinoasă, poate cea mai mlăştinoasă din sud-vestul Olteniei, explicîndu-se deci bine hidronimul (pe acest curs se şi află satul *Balta Verde*, com. Gogoşu, cunoscut nouă prin importante descoperiri arheologice)[326]. De asemenea, vom aminti că aproape de obîrşia Blahniţei (Blatniţei) se găseşte vatra străvechiului sat *Poroiniţa pe Dunăre* (în realitate la 10 km depărtare de fluviu), care fusese schimbat de stareţul Nicodim al Vodiţei tocmai cu unul din satele de care ne ocupăm aici, cu Sogoino — sugestie pentru noi că ambele se aflau în proximă vecinătate. De altfel şi celelalte două sate aparţineau înainte familiei domneşti: Pesticevo fusese al Doamnei Calinichia, mama lui Mircea cel Bătrîn, iar Saghevăţul al voievodului Dan I, fiind cumpărat de Nicodim şi dăruit Tismanei[327]. Soarta celor trei sate a fost aşadar strîns împletită, iar localizarea lor topografică depinde de ce înţelegem prin *Blatniţa*.

În scurt, considerăm că localizarea acestor sate în zona bălţii Bistreţ, lîngă Măceşul de Jos, DOLJ[328], *nu este în afară de orice îndoială* şi comportă deci investigaţii suplimentare, desigur în teren. De aceea, urmînd doar *provizoriu* pe cei dinaintea noastră, fixînd la rîndu-ne satele Pesticevo, Saghevăţ şi Sogoino la gura Desnăţuiului, socotim că o reluare a cercetărilor din zona Balta Verde-Gogoşu ar fi extrem de fructuoasă.

[324] Iorgu Iordan, *Toponimia*, p. 52—53.

[325] A. Sacerdoţeanu, *op. cit.*; de altfel şi în ediţia postumă a operei lui Marsigli acest curs de apă apare în forma *Blatnitza* — cf. *La Hongrie et Le Danube, par Mr. Le Comte de Marsigli. En XXXI Cartes* etc, Haga, 1741 (*Mappa Potamographica*). Vezi şi C.C. Giurescu, *Istoria pescuitului*, vol. I, harta generală de la sfîrşit, *Blatniţa/Blahniţa*. Mai amintim că un pîrîu *Blahniţa* se varsă în Gilort în apropiere de Săcelu.

[326] Cf. D. Berciu şi E. Comşa, *Săpăturile arheologice de la Balta Verde şi Gogoşu*, în *Materiale*, II, 1956, p. 251—489. Asupra tezaurului de la *Gogoşu*, cf. şi Al. Bărcăcilă, *Cîteva monede şi două iconiţe de la Ostrovu Mare şi Gogoşu (reg. Craoiva)*, în *SCN*, I, 1957, p. 419—421.

[327] *DRH*, B—I, p. 52—54, doc. nr. 22.

[328] Cf. *DIR*, B, *Indice* XIII—XVI, p. 16; *Ist. Rom.*, II, 1962, harta domeniului Tismana, fig. 100; *DRH*, B—I, *Indice*, p. 533.

III. SATELE DISPĂRUTE. COMPARAŢII NUMERICE ÎNTRE ŢĂRILE ROMÂNE

SELIȘTILE ȘI PERIMETRELE SĂTEȘTI

STĂPÎNIREA în obşte, ca drept de folosinţă, nu se limita la un anumit fel de pămînt (arabil, pădure, păşune) „ci trebuia să se exercite asupra tuturor felurilor de pămînt din aceste categorii şi din altele, toate acele care sînt necesare vieţii omeneşti şi vieţii economice a sătenilor ... Aşadar, pămîntul obştii era pămînt structurat şi din punct de vedere geografic; de o parte cîmpul, apoi pădurea, în alt loc apele, ogoarele, păşunile, viile etc."[329].

Formula prin care se desemnau aceste părţi structurate ale pămîntului obştesc era la început lapidară (în majoritatea actelor din secolul al XIV-lea şi din prima parte a secolului următor ea lipsind cu totul)[330], părţile din hotarul sătesc subînţelegîndu-se. O vom găsi însă, în redactare aproape constantă, în secolul al XVI-lea, de pildă: „*cît se va alege din seliștea satului și din cîmp și din pădure și din vie și de peste tot hotarul*"; sau: „de peste tot hotarul, din cîmp şi din pădure şi din apă şi din vatra satului" şi, în fine: „oricît se va alege dupretutindenea, din cîmp şi din pădure şi din apă şi din siliştea satului şi cu toată partea lor de rumâni şi cu viile"[331]. *Hotarul* în vechea noastră limbă era nu numai graniţa ţării, ci şi teritoriul dinlăuntrul unei graniţe stabilite, expresia „tot satul cu tot hotarul" înglobînd toate părţile structurate existente cu drept de folosinţă în perimetrul sătesc[332].

Din cele de mai sus se poate vedea că moşia unui sat cuprindea trei părţi de bază — cîmpul de cultură, apa şi pădurea —, iar la acestea se adaugă altele ca viile,

[329] P.P. Panaitescu, *Obştea ţărănească*, p. 106.

[330] Totuşi, cum subliniază şi P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 107, încă la 1437 (într-un hrisov de la Vlad Dracul voievod) formula începe să devină explicită: „cu ocină, cu moară, cu pămînt de arătură, de cosit, cu pădure, cu munţii" (*DRH*, B—I, p. 144, doc. nr. 81, *trad. din 1752 după un orig. slav — nota edit.*). Numai că este vorba de Mărginenii din Ţara Făgăraşului.

[331] Cf. *DIR*, B, XVI—IV, p. 480 (doc. din 1580); XVI—V, p. 13 (zapis din 1581) şi p. 364 (doc. din 1588). Iată şi exemplificarea dintr-o veche copie românească: „din pădure și din cămp și din apî și cu vad de moarî şi cu loc de vie *și din șăderea satului* peste tot" (*DIR*, B, XVII—II, p. 324, doc. din 1614 — *subl. n.*).

[332] P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 95 şi nota 5 — unde este citat A. Sacerdoţeanu, *O chestie de diplomatică românească*: „*tot satul cu tot hotarul*", în *AO*, IX, 1930, p. 5—29. Se face şi precizarea că, mai ales în Moldova, puteau exista *mai multe sate în acelaşi hotar*" (p. 100—102). Despre fragmentarea în *cote-părţi* a drepturilor de stăpînire în satul devălmaş, „peste tot hotarul", cf. H.H. Stahl, *Contribuţii*, III, p. 167—184.

grădinile şi livezile, curăturile, vadurile de moară, fîneţele, munţii, prisăcile etc. toate însă fiind alături de partea care desemna însăşi fiinţa satului, adică *vatra* sau *seliștea satului*. Merită să ne oprim mai mult asupra sensului acordat acestui termen, *seliște* (siliște), în documentele medievale.

a) Primul sens este acela de *sat trăitor*, corespunzînd deci întocmai termenului curent care este сєло (*sat*), cum o dovedeşte formularea dintr-un document din 1457 : mănăstirii Coziei „să-i fie satul Troieneşti — да єст село Троаненци —, de pe amîndouă părţile Oltului <*sic* !> cu tot hotarul, cît este al Troeneştilor, pentru că au cumpărat călugării acea selişte — този селище — de la Drăgoi, fiul lui Drăgoi, pentru 50 de florini"[333]. În aceste exemple *seliște = sat cu tot hotarul*, avem de-a face deci cu sensul general al noţiunii.

b) Cu timpul, termenul *seliște* capătă un conţinut mai restrîns, prin el înţelegîndu-se mai ales *vatra propriu-zisă a satului trăitor*, sau o *vatră susceptibilă de a fi locuită*, şi, în fine, o *vatră pustiită vremelnic* dar refăcută pe acelaşi cadru. Iată, pe rînd, exemplificările :

— Un document din 1536 ne arată că Neagomir cu fratele său Coman cumpără în satele Pietrani şi Bodeşti mai multe locuri : 1) „o bucată de selişte", 2) „însă acel loc să le fie cu cîmp şi cu selişte", 3) „iar cu cîmp şi cu selişte", 4) „dar şi în cîmp şi în selişte şi în deal" şi 5) „în selişte şi în cîmp şi la munte"[334]. Cu alte cuvinte, cinci săteni din cele două sate amintite renunţă, din motive ce nu ne interesează aici, la părţile lor din vatra de sat, părţi cărora le corespunde fie un lot din cîmpul de cultură, fie altul din deal, munte etc., după cum era înzestrat fiecare sătean în parte. Un alt document, din 1586, ne spune : „au mai cumpărat Lupul parte Calii silişte din satu, ver cătă să va alege, drept 250 aspri"[335], iar un altul, din 1577, este şi mai explicit : Necula vătaf cumpără în Ciucelul „două selişti de casă", „o selişte de casă", altă „selişte de casă" şi încă una etc.[336].

— Ne întoarcem în zona bălţii Bistreţ ; aici exista satul *Urîţii* (*sic*), întărit la 7 aprilie 1572 lui Ivaşco mare logofăt şi fratelui său Albul mare clucer. Anterior, în vremea lui Radu Călugărul (Paisie, 1535—1545), satul acesta fusese al jupaniţei Marga (recte *Marga cea Bătrînă*, *Marga din Caracal*, din stirpea Craioveştilor, personaj care a făcut epocă prin gîlcevile stîrnite) şi ea îl zălogise pentru suma de 30 000 aspri lui Radu Călugărul, spre a-şi răscumpăra fiii căzuţi în robie la turci ; Radu voievod întărise satul lui Radu clucer (tatăl beneficiarilor din 1572) : „Şi cînd l-a miluit Radul voievod pe Radul clucer ... atunci nu era sat pe acea sus zisă ocină, ci a cumpărat Radul clucer vecini, de au făcut satul ce se numeşte Urîţii", precizîndu-se că locul ales era o *poiană* — *Poiana Urîţilor*, deci un loc bun pentru locuit. Un document din 9 octombrie 1572 este mai clar în această privinţă : „Şi cînd a

[333] *DRH*, B—I, p. 198—200, doc. nr. 115 ; „Şi orice om care va trăi în această selişte să fie slobod etc." — scrie Basarab cel Tînăr în legătură cu *satele* Suşiţa, Jidovştiţa, Elhoviţa, Bahna ş.a. (*DRH*, B—I, p. 258, doc. nr. 155 din 1477—1482).

[334] *DIR*, B, XVI—II, p. 211.

[335] *DIR*, B, XVI—V, p. 236.

[336] *DIR*, B, XVI—IV, p. 266—267 ; aici „selişti de casă" înseamnă evident *locuri de casă*, diferite ca mărime, ca poziţie topografică în vatra satului, în consecinţă diferite ca preţ (astfel, două selişti de casă au fost preţuite la 2 750 aspri gata, două la cîte 350 aspri fiecare, iar una la numai 100 aspri gata). Pentru întregirea sensului acordat în vechime termenului *seliște*, se cuvine să fie amintit şi documentul moldovean din 1439 privitor la stăpînirea lui Ivan Stîngaciu în Racova (Vaslui) — „unde este casa lui ... care singur el din pustiu şi din pădure s-au făcut lui şi seliştea pe deamîndoao părţile hotarului" —, adăugîndu-se : „au muncit de au curăţit din pădure şi au făcut selişte, adică satul, şi cu morile ce sîntu acolo" — Mihai Costăchescu, *Documente moldoveneşti dinainte de Ştefan cel Mare*, II, p. 50, citat şi de V. Costăchel, *Domeniul feudal*, în *Viața feudală*, p. 241.

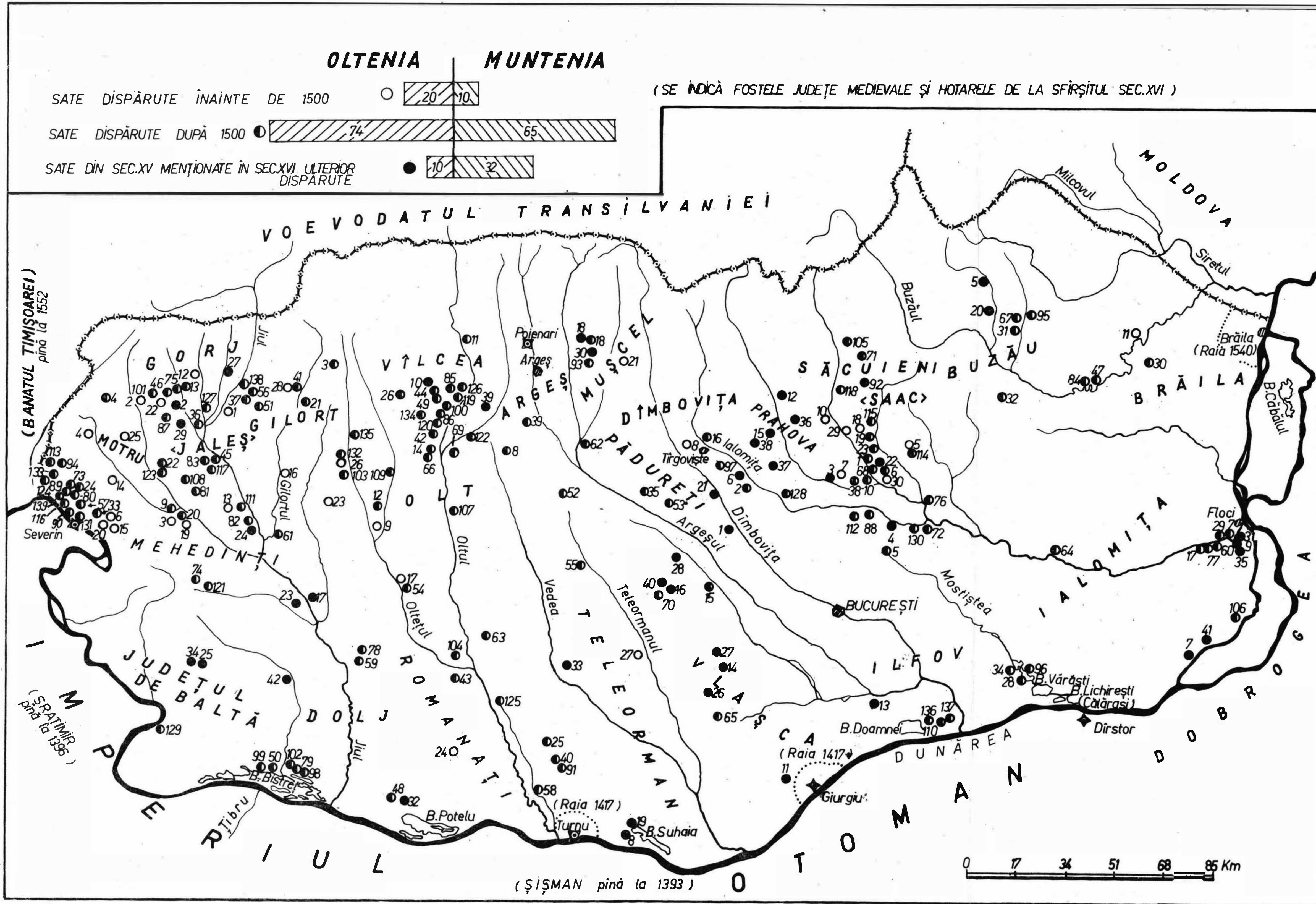

Fig. 65. — Harta satelor existente în Țara Românească în secolele XIV—XV și apoi dispărute (listele nr. 4, 5 și 6).

miluit Radul voievod pe jupan Radul clucer, iar satul Urîţii era selişte. Iar atunci jupan Radul clucer a făcut sat mare cu vecini''[337].

— Iată situaţia satului *Buncești* (azi Buiceşti, MEHEDINŢI). În 1598, sub Mihai Viteazul, „satul Bunceştii, el au pustiit şi s-au spart de n-au rămas nimic în Bunceşti ci a rămas siliştea pustie. De am văzut noi că n-are mănăstirea <*Gura Motrului — n.n.*> nici un venit dintr-acea selişte, ci stă pustie, îi am chemat igumenul anume Agape şi cu alţi călugăraşi, cîţi au fost aciia <îi înşiră apoi pe nume> de i-am întrebat: au vr'un venit sau vreun folos dintr-aceea silişte sau nu. Deci ei au zis că n-au nici un folos''[338]. Documentul citat ilustrează pe de o parte sensul restrîns al termenului *siliște* (sat locuit de oameni), devenind din motive lesne de dedus, pentru epocă, o *siliște pustie* — vremelnic, bineînţeles, căci satul în chestiune s-a refăcut rapid, existînd şi azi; pe de altă parte, avem încă un exemplu că o moşie fără braţe de muncă nu este productivă, stăpînul feudal nu trăgea *foloase* din existenţa ei fără oameni.

c) Al doilea sens al termenului *seliște* este acela pe care îl arată adesea şi documentele medievale, dar mai ales toponimia rurală — *sat pustiit pentru totdeauna, sat dispărut în totalitate, fostă vatră de sat*. Este însăşi accepţia etimonului bulg. *seliste*; „locul unde a fost un sat'', care a fost preluat de limba noastră cu sensuri diferite, cum s-a văzut[339].

Incursiunea noastră pe marginea acestui termen ne permite să ajungem la concluzia că, deşi ne-am întemeiat pe documente din secolul al XVI-lea, şi pentru cele două secole anterioare noţiunea de *seliște* semnifica neîndoielnic sate cu hotarele lor, inclusiv vetrele acestora, dovadă că unele menţiuni din secolul al XV-lea se referă la selişti cu nume propriu (Corbeni, Mirileşti, Murtăşeşti), unele menţinîndu-se în continuare prin satele de azi (*Meianţi* — Menţi, MEHEDINŢI; *Șintești* — Sinteşti, ILFOV). Cum însă documentele medievale au folosit acest termen nediferenţiat, el fiind acelaşi pentru un sat trăitor, ca şi pentru unul dispărut (temporar sau definitiv), depistarea seliştilor dispărute pentru totdeauna trebuie întreprinsă de la caz la caz, în funcţie de contextul geografic şi documentar. Astfel, *Domneștii de la Jilţ* (sat în 1472) devin *Seliștea Domneștilor*, la 1483, după care orice menţiune documentară dispare; satul *Gheorgova* (Giurgiu în alte documente) de pe Călmăţuiul teleormănean, menţionat la începutul ultimul sfert al secolului al XV-lea, era încă sat trăitor la 1533, dar peste circa un secol (1618) ne este indicat drept *siliște*, menţiunile dispărînd apoi; şi tot astfel, *Huhurezii* de lîngă Albota, ARGEŞ, dispărut probabil înainte de 1543, cînd este amintită siliştea cu acelaşi nume, apoi *Găureane* din acelaşi judeţ,

[337] *DIR*, B, XVI—IV, p. 64, 89—90.

[338] *DIR*, B, XVI—VI, p. 334—335. Şi Orlea de la Dunăre („în judeţul Rom⟨anaţi›") „au fost un sat pustiiu încă mai dinainte vreme de în zilele răposatului Mi‹hail〉 voevod, de-au fost oameni robiţi şi fugiţi preste Dunăre de-au rămas siliştea pustie. Şi nu iaste ‹s›crisă nicăiré în catastihul domnii méle la bir'' (*DIR*, B, XVII—III, p. 28, doc. din anul 1616). Numcroase documcnte vorbesc de astfel de pustiiri temporarc alc satelor, din cauza foametei, ciumei, „agarenilor'' etc.

[339] Iorgu Iordan, *Toponimia*, p. 258; cf. şi p. 445, exemplificîndu-sc diferitele sensuri acordate termenului: „satul împreună cu pămîntul care-i aparţine; locul unde se află sau a fost un sat'' (Tiktin); „loc sterp; locul unde este sau a fost altă dată un sat'' (Porucic); „vatra satului; locul unde a fost un sat'' (R. Rosetti). Însuşi autorul constata: „În fostul judeţ Buzău l-am auzit cu însemnarea de « teren gras, bun pentru cultura cînepei », care se găseşte, de obicei, în apropierea fostelor armanuri boiereşti. Prin nordul Moldovei (la Dorohoi, de pildă), *sălişte* are sensul de « loc plan, expus mereu vînturilor; coamă de deal în bătaia vînturilor » ...'' (vezi şi nota 5: „Şi alte dialecte româneşti îl cunosc: istrorom. *sélişte* « loc de sat; sat » (I. Popovici, *Dialecte române din Istria*, glosar); « sat; sat fără biserică şi şcoală » (A. Byhan, *Istrorumänisches Glossar*, în *VI. Jber*, s.v.); megl. *Sélişti*, toponimic, « unde altădată a fost sat » p. 445).

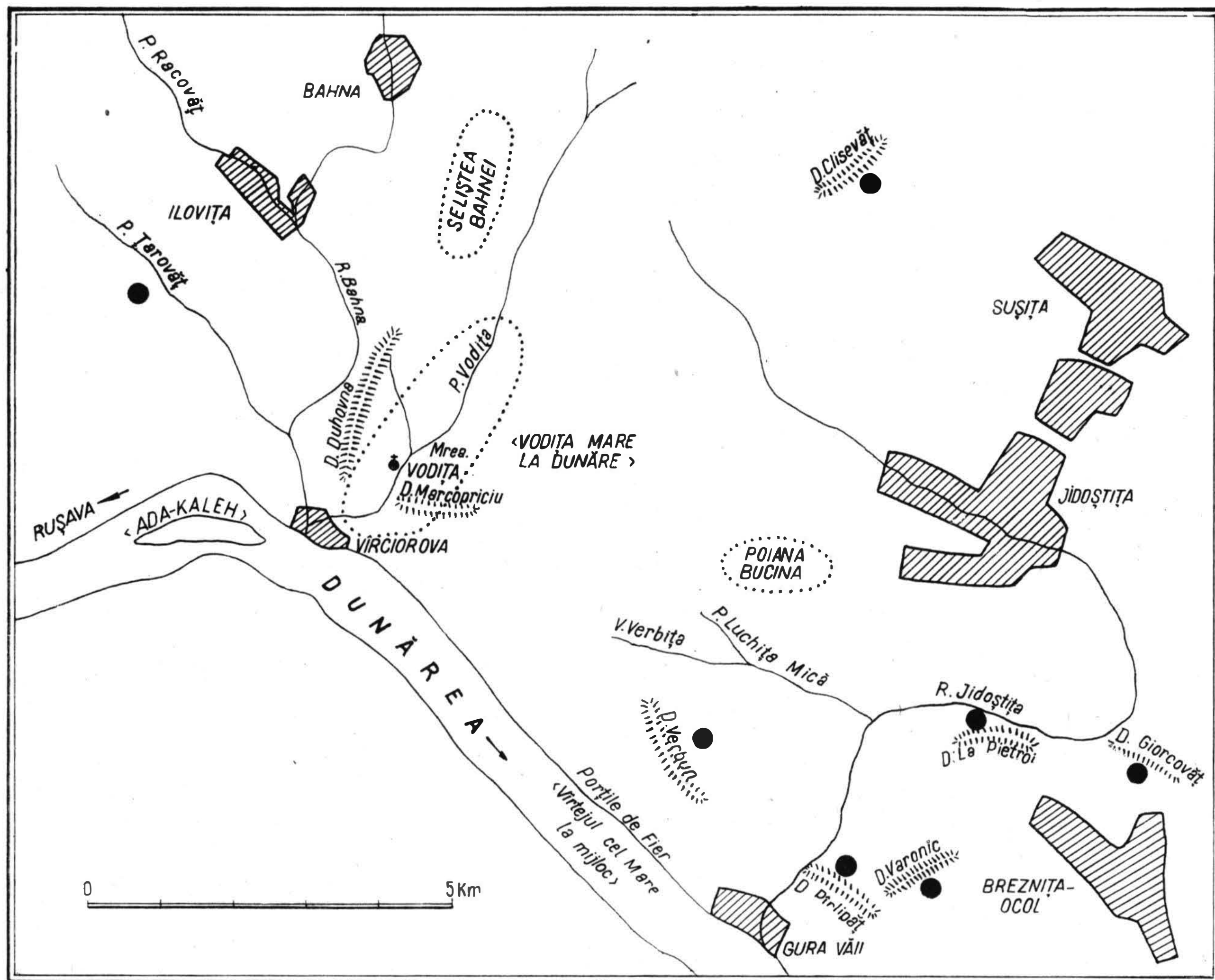

Fig. 66. — Zona Porților de Fier. Așezări dispărute ale căror denumiri se păstrează în toponimia locală actuală.

care dispare între 1437 (sat) şi 1532 (silişte) ş.a. Avem în faţă *dispariţii reale* de sate, desemnate cu termenul *selişte*, cu atît mai mult cu cît interesele economice ale aceloraşi beneficiari (stăpînitori ai satelor amintite) continuă în acelaşi cadru geografic, ba chiar sporesc în intensitate.

Desigur, din motivele arătate, sîntem puşi uneori în încurcătură dacă încercăm să urmărim istoria unor sate medievale acordînd *seliştei* numai sensul al doilea, de sat pustiit; documentele ne-ar sta împotrivă: satul de care am amintit — Stancişţor, Sălcişor — ne este arătat de documentul din 1387 drept *selişte*, la fel în a doua menţiune (1391—1392), dar în cea de a treia (tot în 1392) este vorba de *satul Salcişor*! Satul *Tîrgovişte* (*sic*!) de la Porţile de Fier (Gura Văii de azi) este numit ca atare la sfîrşitul secolului al XV-lea, apoi *silişte* la 1560 şi din nou *sat*, la 1569. Exemple de acest fel sînt numeroase.

Admitem totuşi că în istoria noastră evoluţia termenului este aceea pe care, în parte, o sugerează izvoarele în masa lor: *sat trăitor* → *silişte* (sat părăsit definitiv). În perimetrele săteşti actuale întîlnim frecvent un loc numit de săteni „silişte" (uneori *sălişte*; accentul diferă: *sílişte*, *silíşte*; *sálişte*, *sălíşte*), unde se ascunde de regulă o locuire veche (este drept, dovedindu-se uneori că datează din epoca preistorică sau din antichitatea daco-romană) şi despre care aceiaşi săteni afirmă că locuirea a dispărut din cauza „ciumei", „tătarilor", „potopului" ş.a.m.d. Totuşi, rareori ţi se va spune, cum am constatat noi înşine, că în siliştea respectivă va fi fost vatra mai veche a aceluiaşi sat[340].

HARTA DISPARIŢIILOR DE SATE DIN ŢARA ROMÂNEASCĂ

În anul 1722, inginerul austriac Fr. Schwantz (constructorul şoselei din defileul Oltului, *Via Carolina*) constata în Oltenia un număr mare de *pagi desolati* (sate pustiite), după cum urmează (în paranteză, aşezările în fiinţă atunci): Mehedinţi — 76(166) Dolj — 43(101), Romanaţi — 35(97), Vîlcea — 33(179), iar în Gorj — 13(206), ceea ce înseamnă un total de 200 de sate pustiite faţă de 749 locuite. Cu o jumătate de veac mai tîrziu, generalul deja amintit, Bauer (Bawr), semnala în Dolj 22 de sate şi cătune pustiite (la un total de 64 de aşezări cartate), iar în Mehedinţi 37 dispariţii la 210 aşezări cartate[341]. Datele acestuia din urmă sînt, cum se vede, cu totul incomplete.

[340] De pildă aşezarea veche a satului *Retevoieşti*, ARGEŞ, aflată la marginea dinspre nord a celui actual, în punctul *Silişte* (cf. şi D. Popescu, D.V. Rosetti, în *Materiale*, VI, p. 708). De asemenea, *Sălişte* numesc locuitorii din Galicea, VÎLCEA, vatra fostului sat *Nănăşeşti la gura Topologului*, iar unii din ei ştiu chiar de *Nănăşeştii Govorei* (satul vechi aparţinuse acestei mănăstiri) — vezi fig. 68/3. Vom menţiona că, pe alocuri (Argeş, Vîlcea), *silişte* semnifică „grădini cu pomi, pometuri" — la Bădeşti, ARGEŞ, de pildă; chiar unele vechi documente vîlcene ne vorbesc în acest sens — „Foae de livezile şi locurile arătoare i selişti cu pomi roditori ... din hotarul Bogdăneştilor" (19 mai 1767, *Condica Episcopiei de Rîmnic*, cf. Pr. T. Bălăşel, *Hrisoave domneşti despre satul Bogdăneşti-Vîlcea*, în *AO*, XX, 1941, 113—118, p. 122—123).

[341] Ioan C. Băcilă, *Oltenia sub austriaci, 1718—1739. Un document cartografic*, Craiova, 1924 (Extras din *AO*, III, 1924) — citat ap. C.C. Giurescu, *Prom.*, p. 137 şi nota 1. Aici se cuvine precizarea că aflăm în unele documente referitoare la Oltenia topice de felul *Părăsişte* (în Cacova — azi Piscul Mare, VÎLCEA cf. *DIR*, B, XVII—III, p. 318, doc. din 1619) sau *Părăsila*, în aria fostului sat Turcineşti, MEHEDINŢI (*DIR*, B, XVI—III, p. 160, doc. din 1562). În această privinţă, o menţiune din Muntenia este şi mai interesantă, ea privind satul Purcăreni, ARGEŞ: „Purcărenii de Sus, ce se chiamă *Părăşăşti*" (*DIR*, B, XVI—VI, p. 367, doc. din anul 1600, orig. slav.)

Aceasta era situaţia din secolul al XVIII-lea. Fenomenul pustiirii satelor medievale este desigur cu mult anterior acestui veac, putînd afirma că atinge un *maximum de intensitate* în secolele XVI şi XVII, înainte de instaurarea regimului fanariot, precum şi în perioada de după Constantin Brîncoveanu (circa 1720) în secolul al XVIII-lea, ultima durînd pînă în preajma revoluţiei lui Tudor Vladimirescu (1821).

Pe baza listelor întocmite, încercăm să oferim o imagine cartografică asupra satelor din Ţara Românească existente în secolele XIV—XV, dar dispărute cu vremea (fig. 65); este o imagine relativă, avînd în vedere dificultăţile întîmpinate şi pe care le-am semnalat la locul cuvenit. Din acest *instrument de lucru* se desprind repede anumite zone unde „eroziunea" în rîndul satelor a fost accentuată: mai întîi se constată multe dispariţii în ţinuturile dens populate azi — zona Mehedinţi şi Gorj, zona Vîlcea în Oltenia, zona bazinului mijlociu al Ialomiţei (inclusiv văile Teleajen-Cricov şi vecinătăţile Ploieştilor de azi) în Muntenia. De asemenea, iese în evidenţă microzona situată în partea de sud-est a Cîmpiei Române, la vărsarea Ialomiţei (în jurul fostei Cetăţi de Floci), unde 8 sate zac îngropate sub vatra celor 4 existente azi (revenind aşadar un procent de 200% pustiiri, fără a socoti şi dispariţia oraşului sus amintit)[342]. Un procentaj relativ ridicat în ce priveşte dispariţiile de sate în raport cu cele existente azi se relevă în aria subcarpatică Aninoasa-Berivoieşti, ARGEŞ, apoi la nord de Buzău, iar în cîmpie în jurul fostei mănăstiri Glavacioc şi în jurul celeilalte, de la Clăteşti-Căscioarele, ILFOV. În rest, satele dispărute sînt diseminate, zone întregi rămînînd „albe", fie că fenomenul de pustiire nu este înregistrat aproape de loc (*Loviştea*, unde *toate* satele medievale există şi azi!), fie că penuria documentară ne împiedică să spunem mai mult (ţinutul Brăilei, partea de graniţă cu Moldova).

Un alt document de lucru este harta statistică întocmită pe baza aceloraşi liste (1—3 şi 4—6) în care, pe judeţele de azi, stabilim raportul numeric între aşezările păstrate şi cele dispărute (fig. 67). Se constată o *pondere pozitivă* pentru unele judeţe de la poalele munţilor (GORJ, VÎLCEA, ARGEŞ), o *pondere sensibil egală* pentru judeţe ca MEHEDINŢI, PRAHOVA, DOLJ şi DÎMBOVIŢA şi, în fine, *o pondere negativă* pentru judeţe ca TELEORMAN şi IALOMIŢA.

Menţiunile de sate, păstrate sau dispărute, permit să fixăm mai bine pe hartă aria unor judeţe medievale, ale căror denumiri s-au pierdut şi ele. Este cazul *Judeţului de Baltă*, situat între Mehedinţi şi Dolj, spre Dunăre (*Sălcişorul* era în acest judeţ la 1387)[343] şi acela al *Judeţului Motrului* (între Mehedinţi şi Jaleş sau Gorj). Un alt judeţ, *Pădureţii*, se situa între cursurile Argeşului şi Dîmboviţei, fiind lipit de judeţul Muşcelului (nu la nord de acesta, cum este arătat adesea); două din satele acestui judeţ — *Dobroeşti* şi *Iacoveşti* (vezi lista nr. 5) — se aflau la limita de sud, în preajma Găeştilor de azi (aflaţi în evul mediu în judeţul Vlaşca)[344].

— cf. şi N. Constantinescu, *Satele din judeţul Argeş*, p. 170 şi note. Colega E. Busuioc ne informează că un topic „*Părăsişte*" se înregistrează în aria satului Fîntînele, pe Suhaia.

[342] Se ştie că tocmai în această parte a Cîmpiei Române se înregistrează primele *slobozii* — vezi, în această privinţă, *Ist. Rom.*, II, p. 378; H.H. Stahl, *Contribuţii*, III, p. 110 şi urm. şi fig. 3.

[343] Ion Donat, *Judeţul de Baltă şi Banatul Severinului*, în *AO*, XIII, 1934, p. 12—17; C.C. Giurescu, *Istoria pescuitului*, I, p. 76.

[344] Vezi *Ist. Rom.*, II, 1962, pl. XIX. Hrisovul lui Radu cel Mare, din 1498, pentru mănăstirea Rîncăciov, glăsuieşte: „şi iarăşi le-a dat (Vlad Călugărul — *n.n.*) vinăriciul lui David din Cîrstiani, cît se va cădea domnesc şi găleţile ohabnice din venitul domnesc din grîu şi din orz din judeţul Pădureţilor, satele anume Iacoveştii şi Dobroeştii şi din judeţul Vlaşca iarăşi din venitul domnesc din grîu şi din orz, satele anume Băneştii şi Dobriineştii şi Vaideeştii şi Găeştii şi Străoşti. Şi din munţii judeţului Pădureţilor căşăria domnească" (*DRH*, B—I, p. 465, doc. nr. 285).

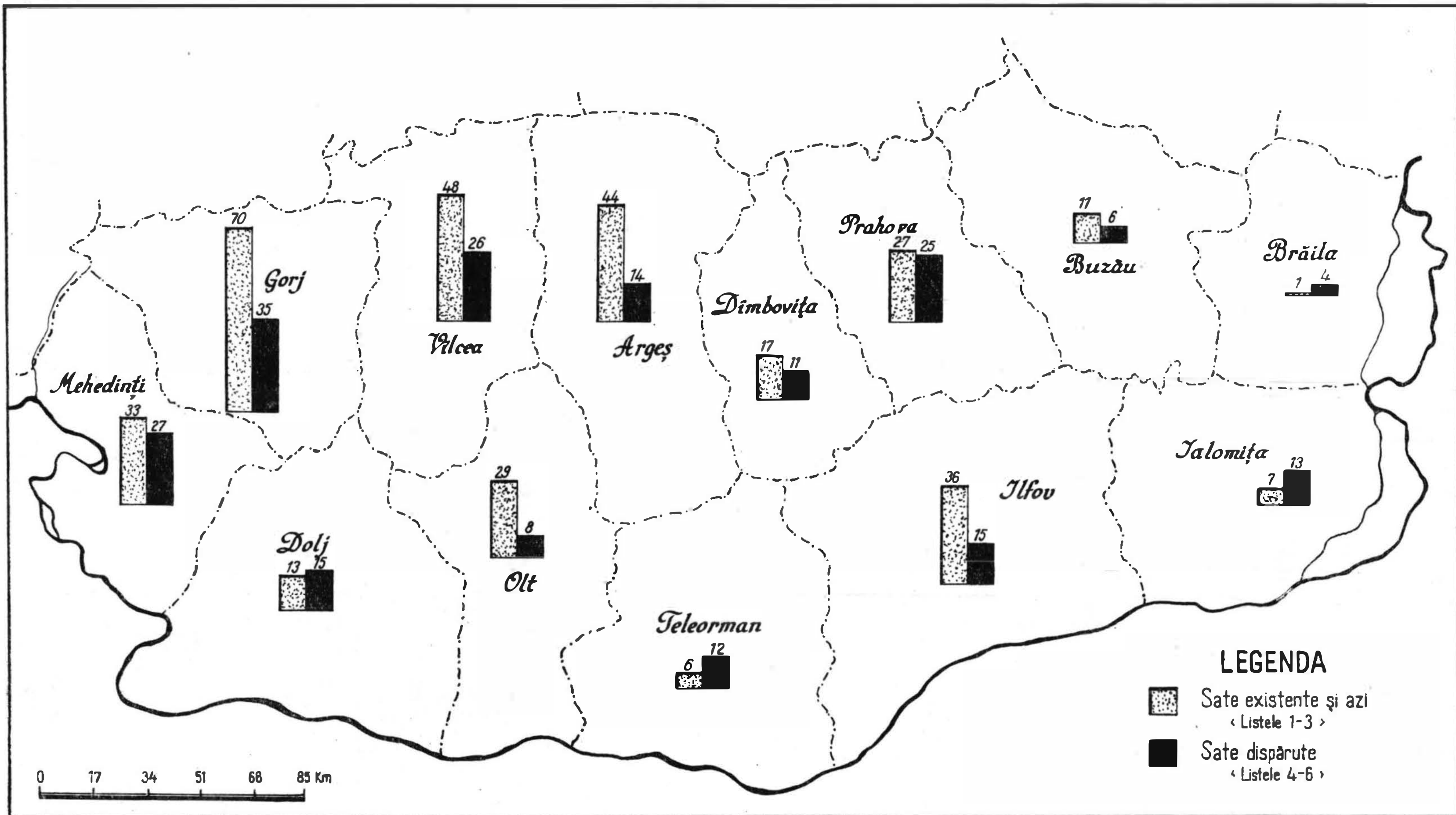

Fig. 67. — Satele Țării Românești în secolele XIV—XV. Ponderea așezărilor dispărute (pe baza împărțirii administrative actuale).

DATE GENERALE DESPRE SATELE DISPĂRUTE DIN TRANSILVANIA ȘI DIN MOLDOVA

Cît privește *Dobrogea*, doar un singur document menționează *satul lui Baldovin logofătul* (28 martie 1412), situație nesemnificativă, întrucît se cunosc alte surse documentare asupra acestui străvechi pămînt românesc, care a întreținut permanent legătura cu restul țării[345].

Despre *Transilvania*, în schimb, cercetările recente au stabilit următoarele: 1) ca urmare a dezvoltării economice din secolul al XIV-lea, se constată o creștere a populației, îndeosebi în zonele muntoase ale unor comitate (Zarand, Hunedoara, Bihor, Sălaj, Maramureș, Secuime), deși pînă la anul 1300 o parte din aceste teritorii nu intraseră efectiv în angrenajul relațiilor juridice feudale; acest fapt, ilustrat documentar, dovedește că în secolul al XIV-lea începuse o puternică ofensivă feudală împotriva obștilor sătești, pentru acapararea pămînturilor lor; 2) în mod frecvent, documentele semnalează întemeierea de așezări noi, în virtutea drepturilor cneziale, recunoscute de statul maghiar românilor (*jus kenezatus*), ca de altfel și sașilor (*jus grebionatus*) sau secuilor; 3) înmulțirea satelor a dus la fenomenul de *roire*, din matca veche desprinzîndu-se noi așezări, numite acum cu apelative ca: — de Sus, — de Mijloc, — de Jos, — Mic, — Nou etc.

Între anii 1075 și 1400 sînt atestate documentar în Transilvania circa 3 900 de așezări (sate, tîrguri și orașe), intrate într-un fel sau altul în sfera relațiilor juridice feudale; dintre acestea, un număr de 1 112 așezări sînt menționate pînă în secolul al XIII-lea, restul apărînd pentru întîia oară în secolul al XIV-lea (2 754 de sate, 16 tîrguri și 10 orașe). Creșterea de la un secol la altul este evidentă, deși documentele păstrate nu reflectă decît parțial realitatea socială existentă și — demn de reținut — nu toate documentele în legătură cu Transilvania au fost publicate[346]. De aceea, se poate trage concluzia că numărul așezărilor rurale existente în Transilvania pînă în anul 1400 a fost cu mult mai mare decît cel stabilit[347].

Disparițiile propriu-zise de sate se pot repartiza, numeric și procentual, astfel:

— Din cele 46 de mențiuni datînd din secolele X—XII, 24 (52%) se referă la așezări dispărute după secolul al XII-lea.

— Pentru perioada 1201—1250, cifrele și procentajele sînt: 487 mențiuni de așezări, din care 191 (39,2%) se raportează la sate dispărute; iar pentru perioada 1251—1300, mențiunile sînt în număr de 580, din care 187 (32,3%) sînt sate care dispar ulterior.

— între 1301 și 1350 se înregistrează 1 484 de mențiuni de sate, din care 482 (32,5%) sînt sate dispărute; în sfîrșit, între 1351 și 1400 mențiunile ating cifra de 1 288, din care 662 (51,4%) reprezintă satele dispărute.

[345] Cf. D. Onciul, *Date istorice asupra Dobrogei*, în *Scrieri istorice*, vol. II, ed. A. Sacerdoțeanu, București, 1968, p. 292—298; mai nou, C.C. Giurescu, *Știri despre populația românească a Dobrogei în hărți medievale și moderne* (Constanța, 1965), 64 p. +2 hărți.

[346] Vezi observațiile Mariei Holban, *Despre raporturile lui Basarab cu Ungaria angevină*, p. 3 și 40.

[347] Ștefan Pascu, *Die mittelalterlichen Dorfsiedlungen in Siebenbürgen (bis 1400)*, în *Nouvelles Études d'Histoire*, II, București, 1960, p. 135—148; idem, în *Ist. Rom.*, II, 1962, p. 242—245 și harta, pl. VI. Noi înșine am prezentat datele de mai sus, alături de cele referitoare la Țara Românească, în articolul *Rumania*, în *DMVRG*, *14th Annual Report*, 1966, Londra, 1967, p. 38—40.

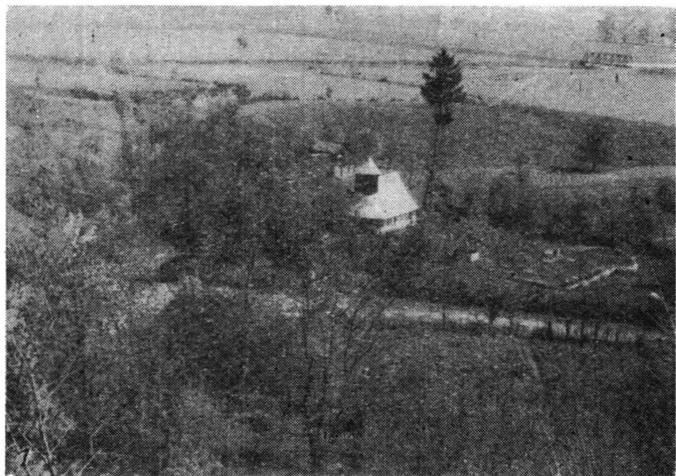

Fig. 68. — Astfel arată azi siliștile: *1—2*, de la Marcea, VÎLCEA (fostul sat *Bucureștii pe Luncavăț*); *3*, de la Galicea, VÎLCEA (fostul sat *Nănășești la gura Topologului*).

Cu alte cuvinte, din totalul celor circa 3 900 de așezări consemnate documentar pînă la anul 1400, peste 1 500 (circa 40%) sînt așezări rurale ce dispar cu vremea în Transilvania[348].

Despre *Moldova*, documentele interne păstrate ne arată că în perioada 1384—1450, de pildă, existau aproximativ 670 de sate (doar 20 apărînd pentru prima dată în secolul al XIV-lea), fără a socoti și mențiunile de *siliști* („locuri în pustie'', cum se arată atît de des, unde se întemeiau noi sate). Așadar, la începutul domniei lui Ștefan cel Mare, cel puțin 800 de sate existau în Moldova de Sus și de Jos (și în acest caz intervenind corectivul că multe documente moldovene n-au ajuns pînă la noi). Aproximativ 25% din aceste sate dispar cu vremea în Moldova[349].

Din cele de mai sus rezultă că lumea medievală de la noi a cunoscut fenomenul pustiirii satelor în proporții variabile de la o provincie istorică la alta, dar în același cadru de existență socială, economică și politică. Ne dăm bine seama acum, în stadiul în care ne aflăm cu cercetările efective în teren, că problema disparițiilor de sate s-ar complica dacă am încerca să detașăm, pentru fiecare sat în parte, vatra veche de locuire, să stabilim adică în cîte cazuri aceasta este cu totul distinctă în raport cu satele păstrate, în cîte se ascunde sub o vatră de azi ș.a.m.d. Este, socotim, o sarcină a cercetărilor viitoare; altfel, ne vom trezi mereu în situația de a număra numai copacii din pădure — evident o treabă fără de sfîrșit.

[348] Aceste detalii cifrice asupra satelor transilvănene ne-au fost comunicate de prof. dr. doc. Ștefan Pascu, rectorul Universității din Cluj, care ne-a permis publicarea lor, fapt pentru care îi exprimăm și aici o profundă recunoștință. Cu cîțiva ani în urmă a văzut lumina tiparului și valoroasa operă a regretatului Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, 2 vol., București, 1967. În vol. II (literele O—Z), p. 287—439, o lungă listă cu satele dispărute din Transilvania, cu bibliografia la zi.

[349] Seria *DIR*, A, poate fi consultată cu dificultate, întrucît nu are un *Indice* publicat; în consecință, am folosit mai vechea, dar monumentala lucrare a lui Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I (*1374—1437*), Iași, 1931 și vol. II (*1438—1458*), Iași, 1932. Mai nou, cu privire la cercetările de teren întreprinse cu ani în urmă, cf. N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la Paleolitic pînă în secolul XVIII*, Edit. Academiei, București, 1970, p. 146—149 (și hărțile nr. 11—12), așezări din secolele XIV și XV.

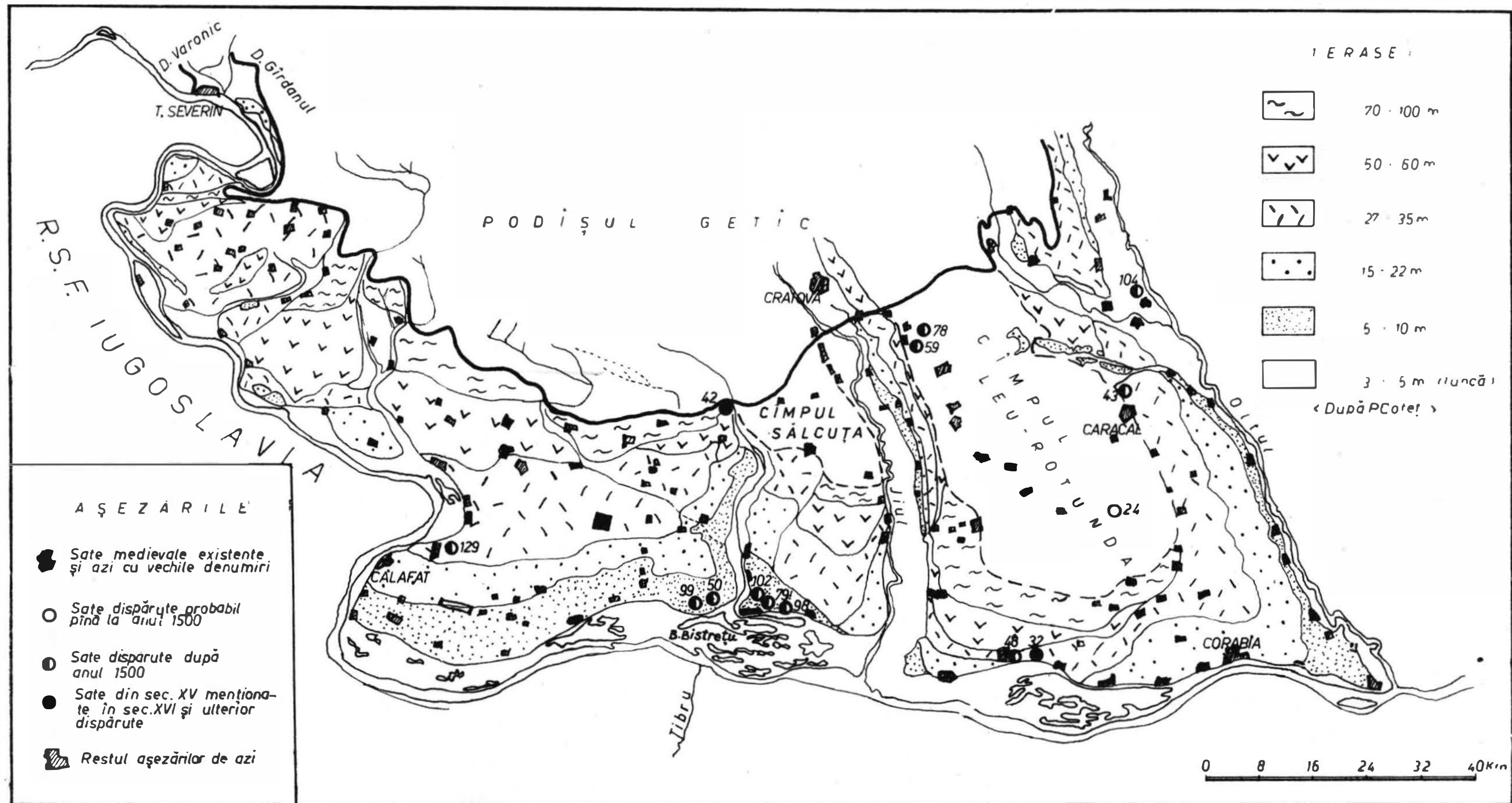

Fig. 69. — Implantarea aşezărilor în Cîmpia Olteniei.

IV. LISTE NOMINATIVE CU SATELE MENŢIONATE ÎN IZVOARE (CIFRE ESTIMATIVE ASUPRA SECOLELOR XIV ŞI XV)

NOTĂ EXPLICATIVĂ

Am consultat următoarele *Corpus*-uri:

— *DRH*, B—I (1247—1500), Bucureşti, 1966, volum întocmit de P.P. Panaitescu şi D. Mioc; 8 documente din acest volum (4 *îndoielnice* şi 4 *falsuri*) nu au intrat în vederile listelor noastre; indicele volumului a fost întocmit de S. Caracaş, O. Diaconescu şi M. Bălan;

— *DRH*, B—XXI (1626—1627), Bucureşti, 1965, volum întocmit de D. Mioc; indicele volumului este datorat cercetătorilor M. Bălan, S. Caracaş, O. Diaconescu şi I. Donat;

— *DRH*, B—XXII (1628—1629), Bucureşti, 1969, volum întocmit de D. Mioc; indicele volumului aparţine colectivului compus din S. Caracaş, M. Bălan, R. Cămărăşescu şi O. Diaconescu;

— *DRH*, B—XXIII (1630—1632), Bucureşti, 1970, volum întocmit de D. Mioc; indicele volumului a fost alcătuit de S. Caracaş, R. Cămărăşescu şi O. Diaconescu.

Din economie de spaţiu, indicăm din aceste volume numai *numărul* şi *anul de emisiune* al documentului (de ex. (col. 2): 72/1431).

— *DIR*, B, XIII, XIV şi XV, Bucureşti, 1953; veacul XVI, vol. I—VI, Bucureşti, 1951—1952; veacul XVII, vol. I—IV, Bucureşti, 1951—1954 — toate apărute sub îngrijirea unui comitet de redacţie format din: Ion Ionaşcu, L. Lăzărescu-Ionescu, Barbu Câmpina, Eugen Stănescu, D. Prodan şi M. Roller (redactor responsabil).

Folosim documentele, indicînd numai *pagina* şi *anul de emisiune* (de ex. (col. 2—4): 459/1580).

— *RTR*, I, Bucureşti, 1905, folosit în acelaşi mod ca seria *DIR*, B.

— *DRA*, I, Bucureşti, 1961, volum întocmit de V. Mihordea, Ş. Papacostea şi Fl. Constantiniu; indicele a fost revizuit de S. Caracaş. Folosim documentele cu indicarea *paginii* şi a *anului de emisiune*.

De asemenea, în afară de lucrarea lui C.C. Giurescu, *Un vechi oraş al Ţării Româneşti: Cornăţelul*, folosită sub prescurtarea *Corn*, cu indicarea *paginii* şi a *anului de emisiune* (numai în legătură cu ţinutul Mostiştei), de un real sprijin documentar este opera aceluiaşi — *Principatele Române la începutul secolului XIX* ..., folosită cu prescurtarea *Prom*-1835 (şi numai la listele nr. 1—3), din care am cules datele Hărţii statistice ruse (1835) referitoare la numărul de gospodării recenzate în acel an în fiecare sat din Ţara Românească (evident, unde a fost posibil să conexăm menţiunile care ne interesau cu opera citată).

În sfîrşit, la întocmirea acestor liste am beneficiat de *DIR*, B, veacurile XIII—XVI, *Indice de locuri*, Bucureşti, 1956 şi *DIR*, B, veacul al XVII—lea, *Indice de locuri*, Bucureşti, 1957, ambele alcătuite de un colectiv aflat sub conducerea lui I. Donat.

Fără astfel de indexări lucrarea noastră n-ar fi putut fi întocmită şi ne facem o datorie în a exprima o profundă recunoştinţă acelor cercetători care, altfel, rămîn de obicei anonimi.

SEMNE ŞI ABREVIERI

/ / Între paranteze oblice se indică variante de denumiri de sate, lămuriri asupra hotarelor, cum şi alte elemente care ajută la localizarea aşezărilor sau la individualizarea lor (de pildă, mici pasaje care oglindesc spiritul epocii).

— Înlocuim prin pauză numele satului (de ex.: Dobroeştii de Sus, — de Jos).

? Semnul exprimă îndoială; fie că lectura din document nu este concludentă, fie că documentul cu data indicată nu se referă explicit la satul din listă etc.

a. = ante (pentru dată); com. = comuna; jud. = judeţul actual sau cel medieval — de pildă: ,,Beala din jud. Motrului''); l. = lîngă; pr. = probabil; c. = circa.

Denumirile de sate din col. 1 respectă transcrierile din originale (conform ediţiilor citate) — de pildă Beala, Alboteani, Curteani, Băbéni, Calineşti (pentru Bala, Albota, Curteni, Băbeni, Călineşti). Au fost subliniate cele 49 de sate şi silişti menţionate pînă la anul 1400.

OMISIUNI

Pe lîngă unele erori posibile de interpretare şi de localizare — absolut inerente, întrucît *listele noastre nu pot fi considerate definitive* —, semnalăm de pe acum cîteva omisiuni de sate, care nu au mai putut fi inserate în liste şi în materialul grafic:

Lista nr. 1: 1) Brădet (Brădetu, com. Mătăsari, GORJ); este vorba de ,,Trestioara de la Brădet'', deci de lîngă satul Brădet, din doc. nr. 283/1498 (*DRH*, B —I) — în listă introducînd numai satul Trestioara; 2) Cîmpul Turcilor (Turceni, GORJ); la fel: ,,Gura Jilţului de la Cîmpul Turcilor'' (*DRH*, B —I, 286/1498 —99), în listă inserînd doar Gura Jilţului (Jilţu).

Lista nr. 2: 1) Răzleul (pr. Reslăul, com. Jupîneşti, GORJ). În *DRH*, B —I, 199/1486 şi *Indice*, s.v. satul este dat drept dispărut.

ÎNDREPTĂRI

1) *Ocina din hotarul lui Stance Vranin* (lista nr. 8/36) din doc. 9/1388 (*DRH*, B —I) este desigur tot una cu satul *Stănceşti* /Stanceşti/ din doc. nr. 56/1424 — omis din lista nr. 5. Este vorba de satul care a aparţinut mănăstirii Cozia, aflat în vatra de azi a oraşului Piteşti (Parcul Trivale, unde în secolul al XVII-lea a luat fiinţă *Schitul Trivalea*, metoh al Coziei, pe Dealul Papuceştilor).

2) Grozăveşti, Bîrzeşti (Municipiul Bucureşti) nu pot fi considerate sate existente şi azi, cel mult remanenţe toponimice care desemnează azi *cartiere* ale capitalei; de altfel, doar ultimul mai figura în Harta A.C.R. (1929).

3) Cum se va specifica şi la locul cuvenit, sate dispărute din lista nr. 4 trebuie trecute la lista nr. 5, întrucît noile volume din seria *DRH* aduc precizări cronologice în acest sens (cazul *Polovinelor* ş.a.). Din păcate, lucrarea fiind întocmită la data apariţiei ultimelor volume din colecţie, ne-a fost imposibil să refacem procentajele, graficele etc.

A. SATE EXISTENTE ŞI AZI, PĂSTRÎNDU-ŞI DENUMIREA STRĂVECHE

1. LOCALIZĂRI CERTE

Nr. crt.	Denumirea şi localizarea satului	Menţiuni documentare	
		Prima (*DRH*, B—I)	*Prom*-1835
0	1	2	3
1	Albeani pe Gilort (Albeni, GORJ)	199/1486	—
2	Alboteani (Albota, ARGEŞ)	274/1497	—
3	Alexani pe Ialomiţa (Alexeni, ILFOV)	72/1431	50
4	Aninoasa de Sus (Aninoasa, ARGEŞ)	86/1437	52
5	Arcani la Jaleş (Arcani, GORJ)	62/1428	105
6	*Bahna* /Bahninţi, sat bisericesc/ (Bahna, com. Ilovița, MEHEDINŢI)	6/1374 („Seliştea Bahnei")	5—20
7	Banea /Baia/ (Baia de Fier, GORJ)	170/1480	123
8	Baţcov (Bascov, com. în Piteşti, ARGEŞ)	58/1428	—
9	Băbénii (Băbeni, VÎLCEA)	246/a. 1494	298?
10	Bădeni (Bădeni-Miluiţi, azi Cîmpeni, com. Amaru, BUZĂU)	245/1494	44
11	*Bădeşti* (com. Pietroşani, ARGEŞ) [350]	2/1351—1352	75
12	Baleşti la Jaleş /Băleştii pe Jiu, nume Urseşti dat cu cărţi care nu sînt de credinţă/ (Băleşti, GORJ)	62/1428	108
13	Bălţaţi (azi Dumbrava, MEHEDINŢI)	189/1483	189
14	Băneştii din jud. Vlaşca (Băneşti, com. Sălcioara, DÎMBOVIŢA)	285/1498	—
15	Beala din jud. Motrului (Bala, MEHEDINŢI)	38/1415	92
16	Bereşti (l. Rudina, com. Bala, MEHEDINŢI)	189/1483	—
17	Berivoeşti (în or. Vălenii de Munte, PRAHOVA) [351]	{21/1400—1403? 66/1429	—
18	*Bistriţa* (com. Hinovu, MEHEDINŢI)	7/1385	130

[350] Menţiune în transumptul din doc. datat 13 noiembrie 1618 de la Gavril Moghilă voievod (*DIR*, B, XVII—III, p. 265, nr. 236). Autenticitatea informaţiei a fost contestată de D. Onciul, *Anul morţii marelui Bararab*, în *BCMI*, X—XVI, 1917—1923, Bucureşti, 1923, p. 104 şi notă. În sprijinul autenticităţii, cf. *DRH*, B—I, p. 11—12. O cercetare în teren întreprinsă de noi în anul 1966, în vatra satului Bădeşti, nu a fost prea încurajatoare; punctul „Silişte" se află la 200 m SE de actuala biserică (nouă, 1899—1902), pe „Pîrîul Podului", cu două mici văi abrupte — „Urzicarul" şi „Valea Marinei". Nici o urmă de locuire medievală. Va trebui să revenim în aceste părţi, spre a ne edifica complet.

[351] Satul nu mai figurează în hărţi şi nomenclatoare; vezi, însă, N. Iorga, *Inscripţii din bisericile României*, II, 1908, p. 242 (Văleni): „D. Biserica Berivoieştilor ... : Să (se) ştie pomelniculu sfintii biserici din mahalao Berevoeştiloru ..., Avg<ust> 3" (1811). Atragem atenţia că acolo unde prima menţiune documentară este pusă sub semnul îndoielii, ca în exemplul Berivoieştilor din 1400—1403 (unde apare un martor, „Radul din Berivoieşti", cf. *DRH*, B—I, p. 52), fixarea satului în grupa cronologică (pe sferturi de secol) ţine seama de următoarea menţiune, care este certă. Evident se ivesc anomalii în această privinţă, de pildă, cazul satului Plopeni (lista nr. 1, nr. 154), care, în loc să figureze în al doilea sfert al secolului al XV-lea, din cauza incertitudinii menţiunii din 1441, este plasat abia în ultimul sfert, pe baza datei sigure din 1486.

0	1	2	3
19	Bîrseşti (com. Mihăeşti, VÎLCEA)	303/1500	86
20	Bîrzeşti (în Municipiul Bucureşti, ILFOV)	234/1492	—
21	Blejoi (Blejoi, PRAHOVA)	200/1486—1487	—
22	*Bogdăneşti pe Olt* (Bogdăneşti, com. Bujoreni, VÎLCEA)	17/1392	132
23	Boişoara în Lovişte (Boişoara, VÎLCEA)	51/1423	48
24	Bojoreni (Bujoreni, VÎLCEA)	77/1436	63
25	Bolintinul (Bolintin-Vale, ILFOV)	75/1433	51
26	Borduşani (Borduşani, IALOMIŢA)	131/1467	25
27	Braneşti (Brăneşti, DÎMBOVIŢA)	102/1451	77
28	Braneţi (Braneţ, com. Bîrza, OLT)	227/1491	81
29	*Bratilov* (com. Baia de Aramă, MEHEDINŢI)	14/1391—1392	—
30	Brativoeşti (com. Bala, MEHEDINŢI)	204/1487	71
31	Brăteşti (com. Şirna, PRAHOVA)	175/1480	—
32	Brîncoveni (Brîncoveni, OLT)	247/1494	130
33	Broşteni (com. Plopşoru, GORJ)	204/1487	68
34	Bucov (Bucov, PRAHOVA)	{ *RTR*, I, 296/1482—1492 243/1493	51
35	Bucşani la Argeş (Bucşani, ILFOV)	75/1433	58
36	Budeni (Budieni, com. Scoarţa, GORJ)	199/1486	95
37	Bujoreşti (Gura Bujorăscu, com. Ciuperceni, GORJ)	129/1465	—
38	Bumbueşti /Bomboeşti/ (Bumbueşti, com. Boişoara, VÎLCEA)	143/1473	55
39	Buneşti (Buneşti, VÎLCEA)	296/1500	104
40	Buteşti (com. Siliştea, TELEORMAN)	94/1441	41
41	Cacova (azi Piscul Mare, com. Stoeneşti, VÎLCEA)	296/1500	129
42	*Calineşti* (Călineşti, ARGEŞ)	9/1388	175
43	*Călimăneşti pe Olt* (Călimăneşti, VÎLCEA)	9/1388	—
44	Călugăreni (Valea Călugărească, PRAHOVA)	127/1467	—
45	Călugăreni (Călugăreni, ILFOV) [352]	121/1461	67
46	Căţeţi (Căţetu, com. Fîrtăţeşti, VÎLCEA)	170/1480	—
47	Căzăneşti (în or. Rm. Vîlcea, VÎLCEA)	247/1497	—
48	Ceauri pe Jiu /Ceaurăi / (Ceauru, com. Băleşti, GORJ)	22/1400—1418	91
49	*Celei* /Cheley/ (Celeiu, în or. Corabia, OLT) [353]	1/1247	95
50	Cernăteşti (Cernăteşti, BUZĂU)	205/1487	—
51	Cerveniţa de Sus (Cerveniţa, com. Prunişor, MEHEDINŢI)	184/1483	—
52	Cheia (în or. Băile Olăneşti, VÎLCEA)	296/1500	109
53	Cieştii de la Codmeana (Cieşti, com. Lunca Corbului, ARGEŞ)	105/1451	—
54	Ciocadea (com. Bengeşti-Ciocadia, GORJ)	191/1484	234

[352] Este satul în preajma căruia a avut loc celebra bătălie de la 1595. Menţiunea din 1461 se află într-o traducere (Acte Grădişteanu, nota ed. *DRH*, B—I, p. 208).

[353] Următoarea menţiune a Celeiului o aflăm abia sub Neagoe Basarab, într-un document al mănăstirii Bistriţa (10 aprilie 1520): „şi Potelul cu Balta Albă şi jumătate din Celeiu" (*DIR*, B, XVI—I, p. 156, doc. nr. 155, orig. slav.).

0	1	2	3
55	Ciocăneşti (com. Călineşti, ARGEŞ)	49/1421	—
56	*Cireaşov mai sus de Slatina* (Cireaşov, în or. Slatina, OLT)	17/1392	42
57	Ciurileşti (Ciuri, com. Bîlteni, GORJ)	68/1430	—
58	Cărbeşti (Cîrbeşti, com. Drăguţeşti, GORJ)	257/1495	—
59	Cîrstiani /Cîrstianeşti ?/ (Cîrstieni, com. Călineşti, ARGEŞ)	{108/1452 ? 285/1498	—
60	Clăşneşti (Cleşneşti, com. Glogova, GORJ)	189/1483	—
61	Clocotici (Bradu-Clocotici, com. Racoviţa, VÎLCEA)	143/1473	5—20
62	Cocoreşti (Cocorăştii Mislii, PRAHOVA)	93/1441	—
63	Cojeşti (Cojasca, DÎMBOVIŢA)	303/1500	—
64	Comăneşti (în Pojogeni, com. Tg. Cărbuneşti, GORJ)	149/1475	—
65	Copăcel (com. Rîureni, VÎLCEA)	{220/1489 ? 266/1496	—
66	Corbii de Piatră (Corbi, ARGEŞ)	113/1456	—
67	Corcova (Corcova, MEHEDINŢI)	142/1472	104
68	*Costeşti* /Satul lui Costea, Costeşti pe Topolniţa, Gostieşti/ (Costeşti, com. Balta, MEHEDINŢI)	6/1374	—
69	Coşani (com. Frînceşti, VÎLCEA)	110/1453	—
70	Coteana (Coteana, OLT)	84/1437—1438	—
71	Coteşti (com. Godeni, ARGEŞ)	108/1452	—
72	Cotoruia (Cotoroaia, com. Voloiac, MEHEDINŢI)	278/1497	44
73	Cozleaci (Coslegi, com. Valea Călugărească, PRAHOVA)	243/1493	78
74	Crasna (Crasna, GORJ)	199/1486	—
75	Crătuneşti pe Mostişte (Cătruneşti, com. Sineşti, ILFOV)	234/1492	—
76	Curtişoru pe Olt /— mai sus de Slatina/ (Curtişoara, OLT)	273/1497	41
77	Dăneşti (Dăneasa, OLT)	151/1475—1476	—
78	Didrih (Dridu, ILFOV)	127/1464	5—20
79	Dîmbova (com. Drăguţeşti, GORJ)	68/1429	—
80	Dobroşeşti (în com. Snagov, ILFOV)	95/1441	—
81	Dobrotin (Dobrotineţ, com. Curtişoara, OLT)	217/1489	158
82	Dobruşa (com. Ştefăneşti, VÎLCEA)	83/1437	70
83	Dragomireşti de la Dîmboviţa (Dragomireşti, ILFOV)	109/1453	51
84	Dragoslavele (Dragoslavele, ARGEŞ)	{*RTR*, I, 89/1451—1456 183/1482—1485	87
85	Drajna (Drajna de Sus, PRAHOVA)	*RTR*, I, 206/1482—1496	70
86	Dvorsca (Zvorsca, com. Amărăştii de Sus, DOLJ)	216/1489	—
87	Elhoviţa /sat de la întemeierea ţării/ (Iloviţa, MEHEDINŢI)	22/1400—1418	37
88	Ermoneşti (Iormăneşti, GORJ)	189/1483	—
89	Făcăiani (Făcăeni, IALOMIŢA)	131/1467	20
90	Fărcăşeşti /Fălcăneşti ?/ (Fărcăşeşti, GORJ)	124/1464	—
91	Foleşti (com. Tomşani, VÎLCEA)	110/1453	160
92	Frăţileşti (com. Săveni, IALOMIŢA)	131/1467	—
93	Gavaneşti pe Teleorman (Găvăneşti, com. Purani, TELEORMAN)	105/1451	178

0	1	2	3
94	Găeştii din jud. Vlaşca (or. Găeşti, DÎMBOVIŢA)	285/1498	271
95	Găojani între Boişoare (Găujani, com. Boişoara, VÎLCEA)	103/1451	52
96	Ghermăneşti (com. Snagov, ILFOV)	95/1441	52
97	Glogova (Glogova, GORJ)	*RTR*, I, 182/1482	256
98	Godineşti (Godineşti, GORJ)	186/1483	157
99	Goleşti /în hotar cu Runcul/ (Goleşti, VÎLCEA)	73/1432	158
100	Grădişte (Grădiştea, VÎLCEA)	219/1489	69
101	Grădiştea (Grădiştea, com. Boldeşti, PRAHOVA)	127/1464	40
102	Grozăveşti (cartier în Municipiul Bucureşti, ILFOV)	234/1492	—
103	Gura Jilţului de la Cîmpul Turcilor (Jilţu, com. Turceni, GORJ)	286/1492—1499	—
104	Hercea (Ercea, com. Căzăneşti, MEHEDINŢI)	278/1497	66
105	*Hinăteşti* /Hinateşti, Hinoteşti/ (Inoteşti, în or. Rm. Vîlcea, VÎLCEA)	9/1388	40
106	Hirteşti pe Argeşel (Hîrtieşti, ARGEŞ)	151/1475—1476	—
107	Huhurez (Horezu, VÎLCEA)	206/1487	140
108	Iaşii (Iaşi-Gorj, com. Drăguţeşti, GORJ)	{157/1478 ? 194/1485	50
109	Ioneşti (Ioneştii Govorei, azi Ioneşti, VÎLCEA)	248/1494	72
110	Izvorani (com. Ciolpani, ILFOV)	95/1441	41
111	Izvorani (com. Ştefăneşti, ARGEŞ)	241/1493	—
112	*Jiblea* (Jiblea Veche, com. Călimăneşti, VÎLCEA)	10/1389	—
113	*Jidovştiţa* (Jidoştiţa, com. Brezniţa-Ocol, MEHEDINŢI)	6/1374	45
114	Jirov /Jirovie/ (Jirov, com. Corcova, MEHEDINŢI)	189/1483	135
115	Jugoreanii de Jos (Jugureni, com. Ulieşti, DÎMBOVIŢA)	102/1451	113
116	Jugorul (Jugur, com. Poenari de Muscel, ARGEŞ)	108/1452	82
117	Jupîneşti (Jupîneşti, GORJ)	199/1486	102
118	Lăleşti (Leleşti, GORJ)	209/1487	89
119	Lănjeşti din Argeş (Lăngeşti, com. Lunca Corbului, ARGEŞ)	86/1437	—
120	Leurda în jud. Jaleş (Leurda, com. Motru, GORJ)	22/1400—1418	54
121	Lubnic (Lumnicul de Jos, com. Prunişor, MEHEDINŢI)	184/1483	—
122	Luciani (Lucieni, DÎMBOVIŢA)	102/1451	30
123	Luciiani (Lucieni, com. Hîrtieşti, ARGEŞ)	85/1437	—
124	*Lunceani pe Olt* (Lunca, com. Bujoreni, VÎLCEA)	17/1392	48 ?
125	Luponiţa (Lupoiţa, com. Motru, GORJ)	278/1497	40
126	Luturoasa (Lăturoasa, în Brateşul, com. Bala, MEHEDINŢI)	189/1483	40
127	Mamul (com. Mădulari, VÎLCEA)	83/1437	—
128	Maniaci (Măneciu-Pămînteni, PRAHOVA)	66/1429	—
129	Marotin (Marotinu de Sus, com. Celaru, DOLJ)	216/1489	226
130	Măniceşti (com. Băiculeşti, ARGEŞ)	58/1428	55
131	Măreşeşti (Mărăşeşti, com. Baia de Aramă, MEHEDINŢI)	197/1486	78

0	1	2	3
132	Merişani (Merişani, ARGEŞ)	58/1428	44
133	Miceşti (Miceşti, ARGEŞ)	113/1456	72
134	Mislea (com. Scorţeni, PRAHOVA)	93/1441	140
135	Mîrşa (Mîrşa, ILFOV)	105/1451	161
136	Mogoşani (com. Scoarţa, GORJ)	170/1480	103
137	Moii (Moi, com. Bîlteni, GORJ)	188/1483	50
138	Morînglavi (Morunglav, OLT)	217/1489	229
139	Murceşti (Murgeşti, com. Turceni, GORJ)	141/1472	—
140	Muşăteşti /Muşeteşti de pe apa Vîlsanei/ (Muşăteşti, ARGEŞ)	148/1475	—
141	Negovani (Valea Nicovani, com. Valea Călugărească, PRAHOVA)	282/1498	—
142	Ogretin (com. Drajna, PRAHOVA)	200/1486—1497	61
143	Olteni (com. Bujoreni, VÎLCEA)	77/1436	68
144	*Orlea* (Orlea, OLT)	17/1392	134
145	*Orleşti pe Olt* (Orleşti, VÎLCEA)	9/1388	178
146	Osica (Osica de Sus, OLT)	262/1495—1508	—
147	Padeş /Padeşul de Sus/ (Padeş, GORJ)	122/1463	59
148	Păuşeşti (Păuşeşti, VÎLCEA)	110/1453	296
149	Peştişani (Peştişani, GORJ)	105/1451	88
150	Pestriţa (Pistriţa, com. Baia de Aramă, MEHEDINŢI)	278/1487	38
151	Piatra (Petra, com. Bîcleş, MEHEDINŢI)	22/1400—1418	—
152	Pîrliani (Pîrlieni, com. Livezi, VÎLCEA)	170/1480	—
153	Pîrîul (com. Brăneşti, GORJ)	246/a. 1494	136?
154	Plopeni (com. Dumbrăveşti, PRAHOVA)	93/1441? 201/1486	48
155	Ploştina în jud. Jaleş (Ploştina, com. Motru, GORJ)	22/1400—1418	—
156	*Pocruia* (com. Tismana, GORJ)	16/1392	97
157	Poienile Vărbilăului (Poiana Vărbilău, com. Vărbilău, PRAHOVA)	66/1429	—
158	Polovragi (Polovragi, GORJ)	170/1480	161
159	*Poroiniţa pe Dunăre* (Poroiniţa, com. Rogova, MEHEDINŢI)	16/1392	—
160	Potel (Potelu, com. Ianca, OLT)	242/1493	88
161	Precina /Precenu, — de Sus/ (Prejna, com. Balta, MEHEDINŢI)	197/1486 250/1494	—
162	Prigoriia (Prigoria, GORJ)	199/1486	228
163	Prundul (Prundu, ILFOV)	121/1461	—
164	Purcăriani /Purcărenii de Sus ce se chiamă Părăşăşti/ (Purcăreni, com. Miceşti, ARGEŞ)[354]	208/1487—1494	70
165	Racoţi (com. Tismana, GORJ)	122/1463	208

[354] La 18 februarie 1574, Codrea logofăt arată cărţi în divan de la Vlad Ţepeş şi Laiotă Basarab (cf. *DIR*, B, XVI—IV, p. 135, doc. nr. 138).

0	1	2	3
166	Racovița (com. Bucșani, DÎMBOVIȚA)	104/1451	31
167	Rasov la Jaleș (Rasova, com. Bălești, GORJ)	62/1428	62
168	Rădinești (com. Dănciulești, GORJ)	218/1489	—
169	Răzvad (Răzvad, DÎMBOVIȚA)	72/1431	182
170	Rîmești (com. Horezu, VÎLCEA)	206/1487	93
171	Roata (Roata, ILFOV)	105/1451	96
172	Româneşti pe Jiu (Româneşti, în or. Tg. Jiu, GORJ)	199/1486	—
173	Sălătrucul pe Coinsca (Sălătrucel, VÎLCEA)	212/1488	—
174	Sărăcinești (Lupăria-Sărăcineasca, azi Lupăria, com. Ciolpani, ILFOV)	179/1482	23
175	Sărăcinești (azi Valea Cheii, com. Păușești-Măglași, VÎLCEA)	79/1437	69?
176	Sătcel (Săcelu, GORJ)	170/1480	140
177	Seaca /Secani/ (com. Sălătrucel, VÎLCEA)	25/1402—1403	—
178	Slăvilești (Slivilești, GORJ)	129/1465	—
179	Spanțov (Spanțov, ILFOV)	179/1482	63
180	Spin în Loviște (Spinu, com. Perișani, VÎLCEA)	139/1471	12
181	Star-Chiojdul (Starchiojd, PRAHOVA)	43/1418	170
182	Stolniceani pe Olt (Stolniceni, în or. Rm. Vîlcea, VÎLCEA)	273/1497	5—20
183	Străhaeț /Străhareț, Strihareț/ (Strehareț, în or. Slatina, OLT)	158/1478	—
184	Străoști (com. Iordăcheanu, PRAHOVA)	127/1464	—
185	Străoștii din jud. Vlașca (Străoști, com. Dragodana, DÎMBOVIȚA)	285/1498	50
186	Strîmtul la Julți (Strîmtu, com. Slivilești, GORJ)	62/1428	82
187	Stroești (com. Arcani, GORJ)	136/1469	—
188	Șegarcea (or. Șegarcea, DOLJ)	38/1415	220
189	Șerbănești (com. Ștefănești, VÎLCEA)	83/1437	182?
190	Șerbănești (com. Sălătrucel, VÎLCEA)	126/1464—1465	104?
191	Șipot (com. Ponoarele, MEHEDINȚI)	197/1486	128
192	Ștefănești (în or. Pitești, ARGEȘ)	108/1452	—
193	Ștefănești (com. Tîrgu Cărbunești, GORJ)	170/1480	77
194	*Șușița* /— pe Topolnița/ (com. Breznița-Ocol, MEHEDINȚI)	14/1392	80
195	Tamașești la Jaleș (Tămășești, com. Bălești, GORJ)	62/1428	75
196	Teiul (com. Galicea, VÎLCEA)	268/1496	72
197	Telești (com. Ludești, DÎMBOVIȚA)	108/1452	—
198	Telești (Telești, GORJ)	188/1483	144
199	*Tismana* /—Ligăceasca, Rușasca/ (Tismana, GORJ)	7/1385	181
200	Titiricești (Titireciu, com. Bunești, VÎLCEA)	268/1496	—
201	Tîncăbești (com. Snagov, ILFOV)	179/1482	—
202	Tîrseni (în Purcăreni, com. Micești, ARGEȘ)	274/1497	—
203	Topana (Topana, OLT)	293/1499	—
204	Topeștii de lîngă Tismana (com. Tismana, GORJ)	187/1483	90

0	1	2	3
205	Topolniţa (Schitu Topolniţei, com. Izvoru Bîrzii, MEHEDINŢI)	130/1466	44
206	Topoloveni /în hotar cu Veţicheşti/ (Topoloveni, ARGEŞ)	49/1421	112
207	Topşa (Tupşa, în Tîrgu Cărbuneşti, GORJ)	191/1484	—
208	Trestioara de la Brădet (Trestioara, com. Drăgoteşti, GORJ)[355]	283/1498	48
209	Turbaţi (azi Siliştea Snagovului, com. Gruiu, ILFOV)	61/1428	94
210	Ubîrşia de la Bratilov (Obîrşia-Cloşani, com. Baia de Aramă, MEHEDINŢI)	197/1486	78
211	Uieştii de la Baţcov (Uiasca, com. Bascov, în or. Piteşti, ARGEŞ)	105/1451	—
212	Uieştii de la Dîmbrovnic (Ueşti, com. Bucşani, ILFOV)	105/1451	—
213	Uliteşti (Uliteasca, în Ciumeşti azi Argeşelul, com. Mărăcineni, or. Piteşti, ARGEŞ)	178/1481	—
214	Valari (Vălari, com. Stăneşti, GORJ)	170/1480	98
215	Valea Largă la Jilţi (Larga, com. Samarineşti, GORJ)	62/1428	—
216	Vădastra (Vădastra, OLT)	246/a. 1494	98
217	Vădăstriţa /Vodostriţa/ (Vădăstriţa, OLT)	49/1421	67
218	Văgiuleşti (Văgiuleşti, GORJ)	155/1477—1482	102
219	Velea (în com. Clejani, ILFOV)[356]	179/1482	32
220	Verneşti (Verneşti, BUZĂU)	292/1499	100
221	Veţicheşti mai sus de Topoloveni (Viţicheşti, cătun în Topoloveni, ARGEŞ)	49/1421	59
222	Vihorîţi (Viforîta, com. Aninoasa, DÎMBOVIŢA)	163/1479	53
223	Vlădăşeşti pe Motru (Vlădăşeşti, com. Corcova, MEHEDINŢI)	278/1497	—
224	Vladeşti (Vlădeşti, ARGEŞ)	87/1437	127
225	Vlădeani (Vlădeni, IALOMIŢA)	131/1467	32
226	Voiteşti (Voeteşti, com. Bălăneşti, GORJ)	188/1483	114?
227	Vrabeţi (Brabeţi, cătun în Horăşti, com. Motru, GORJ)	204/1487	64
228	Zăvideani (Zăvideni, com. Prundeni, VÎLCEA)	160/1478	266
229	Zloteşti (în com. Tătărăştii de Jos, TELEORMAN)	99/1445	61

TABEL RECAPITULATIV (lista nr. 1)

Judeţul	nr. satelor	%
ARGEŞ	28	 12,2
BRĂILA	0	 0

[355] Brădet (Brădetu, com. Mătăsari, GORJ), omis din această listă.

[356] Vezi însă *Itinerariul de la Bruges* (1380—1390), unde se menţionează localitatea „Vela", situată între „Suppa" (Cupele pe Neajlov?) şi „Rosay vel Jargo" (= Rusciuc sau Giurgiu) — cf. *CSŢR*, I, p. 25 şi nota 7.

BUZĂU	3	1,3
DÎMBOVIŢA	11	4,7
DOLJ	3	1,3
GORJ	55	24,1
IALOMIŢA	4	1,7
ILFOV	21	9,1
MEHEDINŢI	27	11,9
OLT	16	7,1
PRAHOVA	17	7,4
TELEORMAN	3	1,3
VÎLCEA	41	17,9
	229	100,0

2. LOCALIZĂRI PROBABILE

Nr. crt.	Denumirea şi localizarea satului	Menţiuni documentare	
		Prima (*DRH*, B—I)	*Prom*-1835
0	1	2	3
1	Aninoasa (Aninoasa, DÎMBOVIŢA)	109/1453	60
2	Baloteşti (Baloteasca, com. Leordeni, ARGEŞ)	86/1437	—
3	Băeşti /Baeşti, Băiaşi, Băiaşii/ (Băiaşu, com. Perişani, VÎLCEA)	170/1480	—
4	Băleani (Băleni-Români, DÎMBOVIŢA)	125/1464	101
5	Bălteni (com. Perieţi, OLT)	217/1489	90
6	Bărbăteşti (com. Cocu, ARGEŞ)	98/1445	68 ?
7	Bărcăneşti (în or. Ploieşti, PRAHOVA)	153/1476	—
8	Băroni (Băroiu, com. Tetoiu, VÎLCEA)	170/1480	—
9	Cepturile (Bărăşti de Cepturi, OLT)	170/1480	—
10	Cerbăreani (Cerbureni, com. Valea Iaşului, ARGEŞ)	148/1475	76
11	Colciac (Colceag), PRAHOVA	{104/1451 ? 135/1469	—
12	Corbii pe Argeş (Corbeni, ARGEŞ)	113/1456	—
13	Creţeşti /Creaţa ?/ (în com. Breasta, DOLJ)	{49/1421 ? 218/1489	21
14	Curtea lui Vîlcan (Curtişoara, com. Bumbeşti-Jiu, GORJ)	170/1480	58
15	Curteani (Curteanca, com. Buzoeşti, ARGEŞ)	125/1464	—
16	Curtişoara (com. Dobreţu, OLT)	217/1489	41 ?
17	Dădileşti (Didileşti, com. Cîlnicul, GORJ)	122/1463	—
18	Dîlga /— din Cîmpie, — la apa Ialomiţei/ (Dîlga, com. Dor Mărunt, IALOMIŢA)	*RTR*, I, 344/1498	23
19	Elhovăţ (Ilovăţ, MEHEDINŢI)	155/1477—1482	271
20	Făceţelul (Făgeţelu, în Vulcana-Pandele, com. Brăneşti, DÎMBOVIŢA)	148/1475	—

0	1	2	3
21	Fîntînele (Fîntînele, PRAHOVA)	292/1499	123
22	Florești (Florești-Stoenești, ILFOV)[357]	154/1477	160?
23	Frăsinet pe Elovița (Frăsinet, ILFOV)	24/1401—1406	46?
24	Gănești /Cănești/ (Cănești, com. Zătreni, VÎLCEA)	170/1480	113
25	Gheagheu (Ghighiu, com. Bărcănești, în or. Ploiești, PRAHOVA)	138/1471	5—20
26	Giosani (Doseni, com. Albeni, GORJ)	199/1486	—
27	Golești (Goleștii Badii, cătun în Topoloveni, ARGEȘ)	108/1452	92?
28	Gornovi (Gornovița, com. Balta, MEHEDINȚI)	198/1486	86
29	Greci (com. Fierbinți-Tîrg, ILFOV)	135/1469	47?
30	Grecii Călugărești (Greci, com. Schitu, OLT)	151/1475—1476	77?
31	Hințești (com. Moșoaia, ARGEȘ)	256/1495	—
32	Malul (Valea Malului, în Buhorelu, com. Negomir, GORJ)	188/1483	—
33	Maximeani (Măxineni, în com. Grădiștea, ILFOV)	95/1441	—
34	Milcov (Milcov, OLT)	118/1459	—
35	Piscu (com. Ciolpani, ILFOV)	41/1418	—
36	Pîrșani (în com. Pielești, DOLJ)	224/1490	—
37	Poiana /— Jiului?/ (Poiana, com. Turburea, GORJ)[358]	{ *RTR*, I, 171/1480—1482 191/1484	91?
38	Ponor (Ponoarele, MEHEDINȚI)	118/1459	32
39	Roșia /— lui Știrbeț ?, — lui Slăveiu?/ (Roșia-Jiu, com. Fărcășești, GORJ)	129/1465	72
40	Runc (Runcu Mare, com. Grădinari, OLT)	230/1492	67
41	Runcul (Runcu, în com. Șovarna, MEHEDINȚI)	197/1486	—
42	Sărata (Sărata Monteoru, com. Merei, BUZĂU)[359]	*RTR*, I, 207/1482—1496	36
43	*Săseani* /Săseni/ (Săseni, în com. Săulești, GORJ)	18/1394	—
44	Scurta (Scurtu, com. Berlești, GORJ)	170/1480	—
45	Stîrcii de la Ceplea (Ceplea, în com. Plopșoru, GORJ)	286/1499	54
46	Sturzeni (în com. Tătărani, DÎMBOVIȚA)	135/1469	40
47	Șipot (com. Turburea, GORJ)	180/1482—1495	—
48	Tomeni /Tomani/ (com. Osica de Sus, OLT)	217/1489	—
49	Turcinești (Turcinești, GORJ)	68/1430	—
50	Urși (com. Popești, VÎLCEA)	154/1477	86
51	Vadeani (Văeni, com. Padeș, GORJ)	129/1465	205
52	Vezurari (Vărzaru, com. Merișani, ARGEȘ)	58/1428	29
53	Vrăești (Vărăști, în com. Dascălu, ILFOV)	61/1428	28?

[357] Act scris în Florești. S-ar putea să fie vorba și de localitatea omonimă din Prahova (cum o identifică și I. Bogdan, *op. cit.*, *Indice*, s.v.). *Indicele DRH*, B—I nu se pronunță.

[358] Satul se află în sudul județului, la est de Turburea.

[359] Simplă mențiune: „Bobul din Sărata", în scrisoarea lui Vlad Călugărul către brașoveni. Identificarea după *RTR*, I, *Indice*, s.v.

TABEL RECAPITULATIV (lista nr. 2)

Judeţul	nr. satelor	%
ARGEŞ	8	15
BRĂILA	0	0
BUZĂU	1	1,9
DÎMBOVIŢA	4	7,5
DOLJ	2	3,8
GORJ	12	22,8
IALOMIŢA	2	3,8
ILFOV	5	9,4
MEHEDINŢI	4	7,5
OLT	7	13,3
PRAHOVA	4	7,5
TELEORMAN	0	0
VÎLCEA	4	7,5
	53	100,0

3. MENŢIUNI DIN SECOLUL AL XVI-lea PENTRU SECOLELE XIV—XV

Nr. crt.	Denumirea şi localizarea satului	Menţiuni documentare	
		Prima (*DIR*, B)	*Prom*—1835
0	1	2	3
1	Afumaţi (Afumaţi, ILFOV)	XVI—I, 60/1510	131
2	Băneştii (Băneşti, PRAHOVA)	XVI—I, 59/1510	71
3	Beceni (Beceni, BUZĂU)	XVI—II, 19/1525	27—36
4	Berivoieşti (Berevoeşti, ARGEŞ)	XVI—II, 115/1532	112
5	Berteşti (Berteştii de Jos, BRĂILA)[360]	XVI—I, 60/1510	5—20
6	Breaza (or. Breaza, PRAHOVA)	XVI—I, 59/1510	160
7	Budeşti (Budeşti, ILFOV)	XVI—II, 15/1526	33
8	Bumbeşti (Bumbeşti-Jiu, GORJ)	XVI—I, 106/1514	93
9	Călineşti (com. Floreşti, PRAHOVA)	XVI—II, 76/1529	—
10	Căşcioarele (Căscioarele, ILFOV)	XVI—V, 403/1589	112
11	Chinteşti (com. Bobiceşti, OLT)	XVI—I, 129/1517	5—20?
12	Cislău (Cislău, BUZĂU)	XVI—I, 177/1523	92
13	Creţeşti pe Argeş (Creţeşti, com. Vidra, ILFOV)	XVI—I, 60/1510	63
14	Drăgoeşti (Drăgoeşti, ILFOV)[361]	XVI—V, 64/1582	—

[360] După cum se vede, este singurul sat existent şi azi, atestat cu certitudine în secolul al XV-lea în judeţul Brăila.

[361] În documentul de la Mihnea Turcitul se arată că satul Drăgoeşti este o danie pentru mănăstirea Snagov din partea lui Radu Trămîndan, pe care îl ştim că a stăpînit la balta Cornăţel (Descopereştii şi Cornăţelul, a treia parte).

0	1	2	3
15	Drenicul (Drănicu, DOLJ)	XVI–V, 403/1589	68
16	Filipeşti /Hilipeşti/ (Filipeşti de Tîrg, PRAHOVA)	XVI–I, 59/1510	132
17	Fîntînele (Fîntînele, com. Suhaia, TELEORMAN)	XVI–V, 365/1588	85
18	Găleşeşti /Gălişişti/ (Gălăşeşti, ARGEŞ)	XVI–I, 193/1525	81
19	Goleşti (com. Bălileşti, ARGEŞ)	XVI–I, 109/1515	55
20	Grozeşti pe Jiu (Grozeşti, MEHEDINŢI)	XVI–I, 135/1518	68
21	Halmăjul de peste Jiu (Almăju, DOLJ)	XVI–V, 403/1589	50 („Almaşu")
22	Haref /Hareş, Hăreş, Harişani, Areşani/ (Arefu, ARGEŞ)[362]	XVI–II, 336/1546	125
23	Hăeşti (com. Săcelu, GORJ)	XVI–I, 54/1509	—
24	Hlevna /Hlemna, Hleamna, Leatna/ (Leamna, com. Bucovăţ, DOLJ)	XVI–I, 122/1517	39
25	Izvoarele (Izvoarele, ILFOV)	XVI–V, 403/1589	—
26	Lupia (Lipia, com. Gruiu, ILFOV)	XVI–I, 32/1505	76
27	Lupşanul (Lupşanu, IALOMIŢA)	XVI–I, 60/1510	—
28	Măceşul /sat de milă ci să chiamă Măriuţa /(Măceşul de Jos, DOLJ)	XVI–V, 403/1589	112
29	Mărăcineni (în or. Piteşti, ARGEŞ)	XVI–II, 53/1528	—
30	Mărgineni (Mărginenii de Jos. com. Filipeştii de Tîrg, PRAHOVA)	XVI–II, 76/1529	26
31	Micşeneşti /Micşăneşti /(Micşuneşti-Moară, com. Nuci, ILFOV)	XVI–I, 7–8/1501	58
32	Mogoşeşti /— ce sînt pe Argeş, în hotar cu Grădiştea/ (Mogoşeşti, com. Adunaţii-Copăceni, ILFOV)	XVI–II, 6–7/1526	52
33	Negoşina (com. Căneşti, BUZĂU)	XVI–II, 328–29/1545	—
34	Odobeşti (Odobeşti, DÎMBOVIŢA)	XVI–II, 145/1533	77
35	Orodel /Horu Dealului/ (Orodelu, DOLJ)	XVI–V, 179/1585	109
36	Paia (Botoşeşti, Paia, DOLJ)	XVI–V, 403/1589	5–20 („Paea")
37	Pătîrlage (Pătîrlagele, BUZĂU)	XVI–V, 61/1582	33–56
38	Piscul Cocorului (Cocoru, com. Galicea, VÎLCEA)	XVI–II, 239–40/1538	—
39	Pleniţa (Pleniţa, DOLJ)	XVI–V, 179/1585	252
40	Porceni /— la Gura Jiului, în hotar cu m-rea Vişina/ (Porceni, azi Gornăcelul, GORJ)	XVI–I, 106/1514	107
41	Radovanul (Radovanu, ILFOV)	XVI–V, 403/1589	208
42	Ruseneşti (Rusăneşti, OLT)	XVI–II, 219/1537	23
43	Ruşeţu (Ruşeţu, BUZĂU)	XVI–II, 397/1550	80

[362] Cartea din 8 aprilie 1546 consemnează : „Harişanilor cîţi sînt judeci, ca să le fie Hareşul tot, cu tot hotarul pre bătrînile hotară ... Iar după aceia, oameni ce zic mai sus, Arăşani, au venit înaintea domniei mele dă ni s-au jăluit ; şi au scos cartea răposatului Lautâ <sic !> Băsărab şi o am citit" (*DIR*, B, XVI–II, p. 336). *Judeci* = „mici proprietari în devălmăşie", oameni liberi evident (P.P. Panaitescu, *Obştea ţărănească*, p. 39); la 24 februarie 1613, Costeştii din Vîlcea era un sat aservit în întregime mănăstirii Bistriţa : *să fie tot satul rumâni, să nu zic<ă> vreunul că iaste judec*", stă scris în cartea jupanului Panait mare stolnic (*DIR*, B, XVII–II, p. 157, doc. nr. 151, orig. rom.) — citat şi de P.P. Panaitescu, *op. cit.*

0	1	2	3
44	Ruşii de Vede (or. Roşiori de Vede, TELEORMAN)[363]	XVI—II, 7/1526	669
45	Săhăţeni /Săhăteni/ (Săhăteni, BUZĂU)	XVI—I, 154—155/1520	—
46	Scăuiani (Scăueni, com. Berislăvești, VÎLCEA)	XVI—II, 283/1542	—
47	Scrita (Sicrita, com. Dumbrava, PRAHOVA)	XVI—I, 60/1510	50
48	Slănic (com. Aninoasa ARGEŞ)	XVI—II, 115/1532	—
49	Slăveni (com. Gostavăţu, OLT)	XVI—I, 58/1510	70
50	Sopotul (Sopot, DOLJ)	XVI—V, 403/1589	111
51	Stoeneşti (Stoeneşti, OLT)	XVI—I, 58/1510	86
52	Stoicăneşti (Stoicăneşti, OLT)	XVI—II, 15/1526	96
53	Străhaia (or. Strehaia, MEHEDINŢI)	XVI—V, 403/1589	—(!)
54	Stroești (com. Muşăteşti, ARGEŞ)	XVI—II, 314—15/1544	78
55	Şuica pe Neagra (Şuica, com. Scorniceşti, OLT)	XVI—I, 33/1505	42
56	Titeştii (Titeşti, com. Perişani, VÎLCEA)	XVI—II, 14—15/1526	86
57	Tomşani (com. Costeştii de Vale, DÎMBOVIŢA)	XVI—I, 7/1501	60
58	Vierăşul /Vierăş, Virăş/ (Vieroşi, azi Făgetul, com. Colibaşi, ARGEŞ)	XVI—II, 53/1528	101
59	Viişoara (Viişoara, TELEORMAN)	XVI—V, 403/1589	105
60	Zeletin (com. Cătina, BUZĂU)	XVI—V, 88/1582	—

TABEL RECAPITULATIV (lista nr. 3)

Judeţul	nr. satelor	%
ARGEŞ	8	13,4
BRĂILA	1	1,6
BUZĂU	7	11,7
DÎMBOVIŢA	2	3,3
DOLJ	8	13,4
GORJ	3	5,0
IALOMIŢA	1	1,6
ILFOV	10	16,7
MEHEDINŢI	2	3,3
OLT	6	10,0
PRAHOVA	6	10,0
TELEORMAN	3	5,0
VÎLCEA	3	5,0
	60	100,0

[363] Se admite însă că aşezarea exista şi în secolul al XIV-lea, potrivit informaţiilor călătorilor Peter Sparnau şi Ulrich von Tennstädt, care în 1385 trec Dunărea pe la Sviştov, ajungînd apoi la ,,Russenart'' (= Roşiorii de azi) — cf. *CSŢR*, I, p. 19 şi nota 7.

B. SATE ŞI NUMIRI DE SATE DISPĂRUTE (LOCALIZĂRI PROBABILE)

4. ÎNAINTE DE ANUL 1500

Nr. crt.	Denumirea şi localizarea satului	Menţiuni documentare	
		Prima (*DRH*, B—I)	Ultima (DRH, B—I)
0	1	2	3
1	Balomireşti (pr. l. Româneşti, GORJ)	68/1430	199/1486
2	Berivoeşti (pr. l. Padeş, GORJ)	128/1465	—
3	Bobotnici (pr. l. Jirov, MEHEDINŢI)	155/1477—1482	189/1483
4	Bucureşti (l. Balta, MEHEDINŢI)	184/1483	—
5	Bucovei de lîngă Colciac (l. Colceag, PRAHOVA)	145/1473	—
6	Cărarea /Carareni ?/ (l. Cerneţi, MEHEDINŢI)	56/1424 ? 77/1436	107/1451
7	Cereşani (l. Tîrgovişte, DÎMBOVIŢA)	102/1451	—
8	Cergeani (pr. l. Oteteliţu, VÎLCEA)	149/1475	—
9	Cioruş în Ţara Românească (pr. l. Plopeni, PRAHOVA)	93/1441	—
10	Ciuliniţa pe Buzău (pr. l. Grădiştea, BRĂILA)	34/1407—1418	—
11	*Dăbăceşti la Jaleş* (Runcu, GORJ)	7/1385	16/c. 1392
12	Domneştii de la Jilţ (l. Scoruşu, GORJ)	141/1472 (sat)	188/1483 (silişte)
13	Drăgoteşti de la gura Coşuştiţei (l. Crăguceşti, MEHEDINŢI)	184/1483	—
14	Grădanovţi /Gîrdanul/ (l. Piatra Albă-Cerneţi, MEHEDINŢI)	20/c.1400	107/1451
15	Gura Deşului (l. Scoica, GORJ)	103/1451	—
16	Ioneşti (pr. l. Morunglav, OLT)	83/1437	—
17	Izvoreanii de la Dealul Mare (pr. l. Valea Călugărească, PRAHOVA)	66/1429	—
18	Jirovel (pr. l. Jirov, MEHEDINŢI)[364]	189/1483	—
19	Micleuşevţi la Severin /Micleuşul/ (l. Turnu Severin, MEHEDINŢI)	20/c.1400	107/1451
20	Mociuriţe (pr. l. Băteşti, PRAHOVA)	21/1400—1403	—
21	Ohaba pe Argeşel (pr. în „Hobaia", silişte în Suslăneşti, com. Mioarele, ARGEŞ)[365]	24/1401—1406	—
22	Pietreani (l. Tismana, GORJ)	226/1490	—
23	Plosca (pr. l. Dănciuleşti, GORJ)	219/1489	—
24	Polovinele (l. Rotunda, OLT)[366]	216/1489	(vezi nota)
25	Preslop (l. Bala, MEHEDINŢI)	38/1415	—

[364] În documentul de la Vlad Călugărul se menţionează cu claritate : „‹să le fie› şi Jirovul tot şi Jirovelul tot şi Bobotnicul tot"(vezi *DRH*, B—I, p. 307).
[365] Vezi mai sus, nota 312.

[366] Ulterior întocmirii prezentei documentaţii, am aflat Polovinele în *DRH*, B—XXII, 300/1629 ; în consecinţă, satul trecut în această listă trebuie inserat în lista nr. 5.

0	1	2	3
26	Runtea (l. Grădiştea, VÎLCEA)	219/1489	—
27	Turci (l. Zloteşti, TELEORMAN)	99/1445	—
28	Turiţa (l. Săcelu, GORJ)[367]	170/1480	1626 (vezi nota)
29	Ungheani (pr. l. Bucov, PRAHOVA)	138/1471	—
30	Vodnovul (l. Cornu, PRAHOVA)[368]	104/1451	1473? (vezi nota)

TABEL RECAPITULATIV (lista nr. 4)

Judeţul	nr. satelor	%
ARGEŞ	1	3,4
BRĂILA	1	3,4
BUZĂU	0	0
DÎMBOVIŢA	1	3,4
DOLJ	0	0
GORJ	8	26,6
IALOMIŢA	0	0
ILFOV	0	0
MEHEDINŢI	8	26,6
OLT	2	6,6
PRAHOVA	6	20,0
TELEORMAN	1	3,4
VÎLCEA	2	6,6
	30	100,0

5. DUPĂ ANUL 1500

Nr. crt.	Denumirea şi localizarea satului	Menţiuni documentare	
		Prima (*DRH*, B—I)	Ultima (*DIR*, B, etc.)
0	1	2	3
1	Băbeani de la Releajen (l. Rădila, PRAHOVA)[369]	127/1467	1748 (vezi nota)
2	Băcani (pr. l. Băleni, DÎMBOVIŢA)	243/1493	XVII—III, 346/1619
3	Băleşti /întărit încă din zilele lui Vladislav voievod de la Cosovo/ (l. Baia de Fier, GORJ)	229/1492	*DRA*, I, 821/1794

[367] Este menţionată însă „Siliştea Turiţei" în *DRH*, B—XXI, 34/1626, dar nu putem afirma răspicat că satul însuşi mai exista atunci (se poate presupune că numele moşiei se mai păstra la 1626).

[368] *Vodnovul* (Vodnăul) — afluent al Prahovei pe malul stîng, în apropiere de Gherghiţa. Se ştie că aici, pe *Cursul Apei*, a avut loc înfrîngerea lui Radu cel Frumos de către Ştefan cel Mare (noiembrie 1473) — vezi *Ist. Rom.*, II, p. 508. N-ar fi exclus ca satul amintit să fi pierit în cursul acestor lupte.

[369] Ultima menţiune în seria *DIR*, B, XVI—III, 463/1580, iar seria *DRH*, B—XXI—XXIII nu în-

0	1	2	3
4	Băţeşti (l. Mărăşeşti, MEHEDINŢI)	197/1486	XVI—III, 149/1561—1568
5	Bîrseştii de la Mostişte /Bîrzeşti?/ (l. Creaţa, ILFOV)	244/1493	*DRH*, B—XXI, 99/1626?
6	Bîrseşti (l. Trestieni, PRAHOVA)	95/1441	XVI—VI, 240/1596
7	Blagodeşti (Lunca, IALOMIŢA)	131/1467	*DRH*, B—XXIII, 141/1630
8	Bogdăneştii de la Codmeana (l. Răchiţile, ARGEŞ)	246/1494	XVI—V, 406/1589
9	Bogdăneşti /Bogdan/ (pr. l. Corcova, MEHEDINŢI)	188/1483	XVI—V, 233/1586
10	Borusul /Borus, Boruşani, Borusul de lîngă Gherghiţa/ (l. Gherghiţa, PRAHOVA)[370]	70/1431	1783 (vezi nota)
11	Brădăţeani (l. Jiblea Veche, VÎLCEA)	25/1400—1403	*DRH*, B—XXII, 327/1629
12	Brăişti /Brăăşti, Brăşti/ (în Rusăneşti, VÎLCEA)	170/1480	XVII—I, 118/1604
13	Bratieşti /în hotar cu Pestişani/ (l. Brădicenl, GORJ)	124/1464	XVII—III, 515/1620
14	*Bucureşti pe Luncavăţ* (Marcea, VÎLCEA)[371]	17/1392	1750 (vezi nota)
15	Călugăreni /Călugăreşti?/ — ce se numesc Coţofeneşti de lîngă Neajlov/ (l. Cupele, ILFOV)	150/1475 244/1943	*DRA*, I, 361/1736 *DRH*, B—XXI,198/1627
16	Călugăreni (în Valea Voievozilor, DÎMBOVIŢA)	244/1493	*DRH*, B—XXI, 198/1627
17	*Cărăreni de la Gura Ialomiţei* (Hagieni, IALOMIŢA)	17/1392	*DRA*, I, 191/1702
18	Ceraşeni/Cereşani/ (l. Berevoeşti, ARGEŞ)	148/1475	XVI—IV, 130/1574
19	Cernăteşti (în Valea Călugărească, PRAHOVA)[372]	135/1469	1824 (vezi nota)

registrează satul. Aflăm însă că sub Matei Basarab, la 11 decembrie 1640, moşia Băbeni era stăpînită de Ionaşco postelnic, fiind cumpărată de tatăl său de la călugării din Snagov „pe o carte de biserică ce se numeşte Minei"; în 1748, egumenul Rafail încă se mai judeca pentru o parte din moşie — cf. N.I. Şerbănescu, *Istoria mănăstirii Snagov*, Bucureşti, 1944, p. 128 (în continuare: *Snagov*). Desigur, lămuriri importante asupra satelor de pe domeniile mănăstireşti se găsesc în numeroasele loturi aflătoare la Arhivele statului, unele fiind valorificate prin lucrări mai vechi (multe de licenţă, între acestea amintind aici opera voluminoasă a stareţului de Cozia, Gamaliil Vaida, din păcate inedită).

[370] O informaţie tîrzie, de la 1779: moşia Sărăcineasca a m-rii Snagov (vezi lista nr. 1/175) fusese împresurată de stareţul din Rupturi, care, în acel an, îşi măsura şi moşia vecină, Borusul; în februarie 1783, domnul Nicolae Caragea orînduieşte mai mulţi boieri pentru hotărnicirea moşiilor Borusul şi Sărăcineasca — N.I. Şerbănescu, *Snagov*, p. 137.

[371] Într-o poruncă de la Constantin Brîncoveanu (2 noiembrie 1697) se menţionează: „avură gîlceavă părintele Grigore Egumenul de la mănăstirea Govora pentru neşte hotară ale unor moşii ce să chiamă Bucureşti şi Ioneşti ot sud<stvo> Vîlcea", şi tot astfel, în cartea de blestem a mitropolitului Teodosie (11 octombrie 1697); într-o însemnare asupra hotarelor satului (ce aparţinea Coziei), din 2 februarie 1750, se arată: „care hotar trece Oltul în sud. Argeş de să hotărăşte cu hotarul Teiului al dumnealui Mihai Ostroveanul i cu Nănăşeştii Govorii" etc. — cf. C.S. Nicolăescu-Plopşor, *Satul Bucureşti pe Luncavăţ*, în *Oltenia*, IV, 1943, 1—12, p. 159—161 (satul identificat la Marcea). Fostul sat se află la nord de pitoreasca bisericuţă din marginea Marcei, în punctul „Silişte", pe o terasă; se văd numeroase urme de locuire; un localnic ne-a confirmat vechea denumire: „*Bucureştii ăi Răi*" (*sic!*) — cf. şi fig. 68/1—2. Intenţionăm să întreprindem aici o cercetare arheologică, avînd concursul Muzeului de istorie din Rîmnicul-Vîlcea.

[372] În Cernăteşti, pe Valea Poienii, mănăstirea Tîrgşor cumpărase, în 1702, 7 pogoane de vii lucrătoare (ajunse apoi la 12, după catagrafia din 1810, şi din nou la 7, după catagrafiile din 1811 şi 1830) — cf. Ion Ionaşcu, *Mănăstirea Tîrgşor. Un fost metoh al Spitalului Pantelimon*, Bucureşti, 1938 (extras din *Biserica ortodoxă română*, LVI, 1938, 7—8, p. 356-420), p. 32 — în continuare: *Tîrgşor*. Vinăriciul de la Cernăteşti era luat şi de mănăstirea Snagov, în 1753, 1824 etc. — vezi N.I. Şerbănescu, *Snagov*, p. 139.

0	1	2	3
20	Certejii (pr. I. Jirov, MEHEDINŢI)	189/1483	XVI—II, 393/1549
21	Cincul (Pruneşti, GORJ)[373]	180/1482—1485? 238/1493	1723 (vezi nota)
22	Cireşelul în jud. Jaleş (l. Ploştina, GORJ)	83/1424	XVI—III, 159/1562
23	Cîrcimari (Vadul Părului, PRAHOVA)[374]	127/1464	1858 (vezi nota)
24	Cleceveţ /Clecevţi, Preclecevţi/ (l. Şuşiţa, MEHEDINŢI)[375]	62/1428	1635 (vezi nota)
25	Comanca /— de la Călmăţui/ (l. Dorobanţu, TELEORMAN)	151/1475—1476	XVII—III, 247/1618
26	Coprozi /Căprozi/ (l. Foleştii de Jos, VÎLCEA)	110/1453	XVII—II, 409/1615
27	Corcolaţi (l. Stăneşti, GORJ)[376]	299/1500	1689 (vezi nota)
28	Cornăţel /Corniţel, Corneţeleni/ /în hotar cu Descopereşti/ (Mănăstirea, ILFOV)	234/1492	XVI—II, 15/1525 (sat) XVI—II, 243/1538 (tîrg) XVI—IV, 209/1575 (oraş) *Corn*, 128/1778 (sat) *Prom*-1835: „Mănăstirea (Corniţel) 70"
29	Corneni /Corni, Corneşti, Cornul lui Ujog, Cornul lui Jăgov/ (Lunca, IALOMIŢA)	56/1424	XVII—II, 145/1613
30	Cornu /— Bălişorului, — Buzăului/ (l. Plopu, BRĂILA)	292/1499	XVII—II, 290/1614
31	Crăpeşti /Cîrpeşti/ (l. Vadu Soreşti, BUZĂU)	65/1429	XVI—VI, 164/1594
32	Cucuteni (pr. Balta Plopului, BUZĂU)[377]	145/1473	*DRH*, B—XXIII, 390/1632
33	Curila /Curilo/ (l. Cerneţi, MEHEDINŢI)	20/c.1400	XVII—I, 143/1604
34	Descupereşti /Discopereşti/ (Odaia Vlădichii, în Sultana, com. Mănăstirea, ILFOV)	234/1492	*Corn*, 128/1778 *Prom*-1835: „Odaia Vladica 58"

[373] La 17 septembrie 1566 se întăreşte cumpărătura lui Vlad „parte din Cincu jumătate din selişte", iar la 13 aprilie 1613, Radu Mihnea voievod întăreşte lui Ursul sin Monea din Cincul partea Dulimănesei din Albeni (ambele menţiuni omise din seriile *DIR*, B, XVI şi XVII). La 23 iulie 1656 se face la Cincu o învoială: „Eu Barbul Şegă<i> di<n> sat di<n> Ci<n>cu scriu şi mărturisesc ... că măm tocmit de iamu vîndutu parte<a> me<a> de moşii din sat de Cincu ..."; în sfîrşit, în 1723, Dumitraşcu Rogojanul şi Drăghici Pîrcălab cumpără cu 35 taleri o vie de la Pătru şi Matei din Cincu — cf. Al. Ştefulescu, *Din trecutul Gorjului. Satele dispărute. Satele care şi-au schimbat numele. Configuraţia Gorjului. Culele*, Bucureşti, 1907, p. 88—89 (în continuare: *Gorjul*).

[374] „Moşia Vadu-Părului ce-i zicea în vechime Crăcimari" este confirmată mănăstirii Snagov de Matei Basarab, la 8 ianuarie 1637; în 1740, moşia este menţionată într-un catastif, iar în 1819 este arendată; în 1854 este hotărnicită de inginerul S. Zefkid, iar în 1855 paharnicul Anghelache Samurcaş încălcase un codru în suprafaţă de 30—40 pogoane. La 28 aprilie 1858 este din nou arendată, menţinîndu-se pînă la secularizare. Fireşte, nu ştim ce devenise satul propriu-zis — vezi N.I. Şerbănescu, *Snagov*, p. 130—133.

[375] La 29 august 1635, Matei Basarab scria satelor mănăstirii Tismana — Jidovştiţa, Bucina, Precîrstiia, Clicevăţul, Şuşiţa şi Elhoviţa: „cari<i> aţ<i> fost fugiţ<i> în ţara turcească de bogate nevoi ce aţ<i> avut ... voi să căutaţ<i> să veniţ<i> toţ<i> carii depe unde veţ<i> fi răsipiţ<i>, la sat la Jidoştiţa să vă faceţ<i> case şi să vă apucaţ<i> de loc şi de hran<ă>" ... — cf. Al. Ştefulescu, *Mănăstirea Tismana*, ed. a III-a, Bucureşti, 1909, p. 316; D. Buzatu, *Din istoria satelor oltene*, în *Mitropolia Olteniei*, IX, 1957, 7—8, p. 462—463.

[376] Dintr-o poruncă a lui Constantin Brîncoveanu (19 iunie 1689): „Dumitru ot Cor<co>laţ<i> cumcă avînd el moşie acol<o> în Corcolaţ<i> ot jud. Gorjii" — Al. Ştefulescu, *Gorjul*, p. 21.

[377] Satul Balta Plopului nu figurează în nomenclatoarele actuale (vezi, însă, *Harta A.C.R.* 1929, sud-vest de Buzău, între Odăile şi Pogoanele).

0	1	2	3
35	Dobroeştii din jud. Pădureţilor /Dobreştii de Sus, — de Jos (pr. l. Budişteni, ARGEŞ)	285/1498	*DRH*, B—XXIII, 130/1630
36	Duşeşti la Jiu (l. Ceauru, GORJ)	22/1400—1418	XVI—VI, 96/1594
37	Fîntînele (pr. l. Budieni, GORJ)	240/1493	—
38	Fringhişeşti (l. Independenţa, PRAHOVA)[378]	61/1428	1743 (vezi nota)
39	Găureane (l. Negeşti, ARGEŞ)	86/1437 (sat)	XVI—II, 110/1532 (silişte)
40	Gheorgova /Giurgiu/ (l. Călmăţuiul, TELEORMAN)	151/1475—1476	XVI—II, 135/1533 (sat) XVII—III, 274/1618 (silişte)
41	Gilort /satul Tîrgu Gilortului/ (Bengeşti, GORJ)[379]	170/1480 (sat) 192/1484 (tîrg)	*DRH*, B—XXIII, 243/1631 1652 (vezi nota)
42	Giurgeani /Jurjeni, Jorjani/ (l. Băbeni, VÎLCEA)	150/1475	XVI—II, 256/1539
43	Gîndeani /Ghindeni/ (Potopinu, OLT)	246/1494	*DRA*, I, 837/1795
44	Glod /stăpînit de m-rea Govora de la începutul Ţării Româneşti/ (în or. Băile Govora, VÎLCEA)	210/1488	XVII—III, 594/1620
45	Goruia (pr. l. Negomir, GORJ)	188/1483	XVI—II, 366/1547
46	*Groşani* /Groasa, Groşi, Groşeni/ (Vînăta, GORJ)[380]	18/c.1392	1785 (vezi nota)
47	Gugeşti (pr. Brădeanca, BRĂILA)	292/1499	XVI—III, 329/1569
48	Gulie (l. Dăbuleni, DOLJ)	249/1494	—
49	Hinţa /Hinţea, Hinţe, stăpînit de m-rea Govora de la începutul Ţării Româneşti/ (în or. Băile Govora, VÎLCEA)	210/1488	XVI—III, 3—4/1551
50	*Hîrsomuinţi* /Hîrsomunţi, Hîrsomuniţi, Hîrşova; Calugherovţi, Călugăreni/ (l. Bistreţu, DOLJ)	7/1385	*DRH*, B-XXI, 135/1626 (Călugăreni, slobozie)
51	Hraboreşti /Hăbor, Hărbor/ (l. Rugi, GORJ)[381]	278/1487	1778 (vezi nota)
52	Huhurez (l. Albota, ARGEŞ)	247/1497	XVI—II, 309/1543 (silişte)
53	Iacoveşti din jud. Pădureţilor /— de la Răstoacă/ (l. Găeşti, DÎMBOVIŢA)	285/1498	XVII—II, 380/1615
54	Iaşii de la Olteţ /Eşi/ (l. Morunglav, OLT)	217/1498	*DRH*, B—XXIII, 417/1632
55	Iaşii de la Curteani (l. Curteanca, ARGEŞ)	125/1464	XVI—III, 334/1569
56	Izvoarele /Isvoară din jud. Gorj/ (l. Budieni, GORJ)	199/1486	XVII—III, 25/1616
57	*Jarcovţii* /Jarcovăţ, Jarcoveţ/ (l. Brezniţa-Ocol, MEHEDINŢI)	8/1387	XVI—VI, 96/1594

[378] Moşia este amintită în 1743, cînd mănăstirea Snagov se afla în ceartă de hotare cu schitul Rupturi (metoh al Mitropoliei) — N.I. Şerbănescu, *Snagov*, p. 122 (*Moşiile Frenghişeşti şi Turbaţi*).

[379] ,,Tîrgul Bengăi, azi Petreştii de Sus" — scria Al. Ştefulescu, citînd şi zapisul din 10 iulie 1652 în care semna şi un anume ,,Barubul Căpitanul ot Tărugul Gilort" — *Gorjul*, p. 121.

[380] Numeroase acte din secolele XVII—XVIII consemnează stăpînirea Tismanei în Groşani (1641, 1645, 1670, 1768, 1781, 1782, 1785 etc.) — Al. Ştefulescu, *Mănăstirea Tismana*, passim; *Gorjul*, p. 103—106.

[381] Menţiune tîrzie a moşiei *Hrăbor*, la 10 iunie 1778, cînd Şandru Polcovnicul Păsărin ş.a. se împacă în cearta cu Beuranii, Vîlculeştii etc. pentru părţile de moşie din ,,Gureşti, Gruiul, Hrăboru şi Bîltenii" — Al. Ştefulescu, *Gorjul*, p. 91—92.

0	1	2	3
58	Laiovul lui Stroe /Laiova/ (Saelele, TELEORMAN)	151/1475—1476	XVII—III, 274/1618
59	Lumaş (Coşoveni, DOLJ)	253/1495	*DRH* B XXIII 150/1630
60	Lumineanii de la Baltă /Lumineni/ (Hagieni, IALOMIŢA)	56/1424	XVII—IV, 581/1625
61	Măilaţi /Măinlatu, Amănlat/ (pr. l. Poiana, GORJ)[382]	170/1480	*DRH*, B-XXIII, 383/1632
62	Mălureni /Mălureanii din Mal/ !/ (l. Colibaşi, ARGEŞ)	113/1456	*DRH*, B-XXII, 140/1628 ?
63	Maricino /Mărăcini/ (pr. l. Greci, OLT)	151/1475—1476	XVII—III 444/1619
64	Mileşti (pr. l. Căzăneşti, IALOMIŢA)	292/1499	XVII—IV, 182/1622
65	Mirceşti la Teleorman (Comoara, TELEORMAN)	94/1441	XVII—III, 368/1619
66	Mirileşti /— lui Sprinten, — lui Ivan/ (l. Ioneşti, VÎLCEA)	154/1477	268/1496
67	Modruzeşti (l. Vadu Soreşti, BUZĂU)[383]	65/1429	1843 (vezi nota)
68	Muşeteşti /Muşateşti/ (l. Trestieni, PRAHOVA)	135/1469	XVI—VI, 65/1593
69	Nănăşeşti la Gura Topologului /Nănăşeştii Govorei/ (Galicea, VÎLCEA)[384]	154/1477	1750 (vezi nota)
70	Neagra (l. Glavacioc, ARGEŞ)	211/1488	XVII—III, 100/1617
71	Negoeşti (pr. l. Ariceşti, PRAHOVA)	112/1454—1455	XVI—V, 499 1580—1582
72	Nimireşti (l. Dridu, ILFOV)[385]	179/1482	1646 (vezi nota)
73	Novoselţi („Sătucul nou") (pr. l Şuşiţa, MEHEDINŢI)	22/1400—1418	XVI—VI, 96/1594
74	Obedin/ Bedinu Corzii/ (l. Corzu, MEHEDINŢI)	22/1400—1418	XVI—VI, 92/1593
75	Ohaba sub munte/ — lîngă Tismana/ (l. Tismana, GORJ)	105/1451	XVI—III, 219/1566
76	Orboeşti /Orbueşti/ (l. Adîncata, ILFOV)[386]	175/1480	1731 (vezi nota)
77	Păpeani /Păpeni lîngă Floci, Păpănei, Păpeasca, ocina lui Papa lîngă Floci/ (l. Piua Petrei, IALOMIŢA)	150/1475	*DRH*, B-XXII, 309/1629
78	Păr /Părul/ (l. Coşoveni, DOLJ)	253/1495	XVI—I, 20/1503
79	*Pesticevo la Blatniţa* (l. Măceşul de Jos, DOLJ ?)	14/1391—1392	XVI—VI, 96/1594

[382] Este vorba de satul Poiana, din sudul judeţului, la est de Gilortul.

[383] Moşiei Modruzeşti i se mai zicea *Hîrboca*, cum atestă documente tîrzii, cum sînt: hotarnica stolnicului Costachi Lupu (17 februarie 1817), aceea a inginerului Grigore Pleşoianu (28 decembrie 1843, „Modrăzeşti sau Hărboca") ş.a. La 17 martie 1853, trei judecători din Buzău confirmă stăpînirea Episcopiei de Buzău pentru moşiile Hîrboca (Modruzeşti), Fureşti cu Izvorul Dulce ş.a. — cf. Ion Ionaşcu, *Un fost metoh al Pantelimonului : schitul Grăjdana (Buzău). Cu documente şi regeste mai ales din arhiva Eforiei spitalelor civile*, Buzău, 1936, p. 113—120 (în continuare : *Grăjdana*).

[384] Vezi, mai sus, nota 371.

[385] La 10 noiembrie 1646, Udrea sluger ot Doiceşti se tocmea cu egumenul de la Snagov pentru un vad de moară la Nimireşti, în schimbul a 50 de oi şi cu condiţia ca mănăstirea să moştenească instalaţiile făcute — N.I. Şerbănescu, *Snagov*, p. 135.

[386] În vechime, satul Orbueşti (ca şi Adîncata de azi, de altfel) se afla în judeţul Prahova ; la 1 aprilie 1702 moşia era în stăpînirea lui Pană Negoescu vel serdar, care o lasă mănăstirii părinteşti de la Tîrgşor (*Turnu*, zidită de Antonie Vodă din Popeşti, circa 1670) ; aşa se face că, la 29 iunie 1731, Pîrvu pîrcălab de Slătioare vinde egumenului Partenie alţi 47 de stînjeni de moşia din Orboeşti, căci a lăsat „Pană Negoescul v. log. mănăstirii moşia Orboeşti de pomană" — I. Ionaşcu, *Tîrgşor*, p. 38.

0	1	2	3
80	*Petrovița* (l. Breznița-Ocol, MEHEDINȚI)	8/1387	XVI–VI, 95/1594
81	Piscupești (pr. l. Costieni, GORJ)	129/1465	XVI–III, 15/1552
82	Pitrari /Pietrari/ (pr. l. Ceplea, GORJ)	286/1498–1499	XVI–II, 241/1538
83	Pitulați de la Buorelu /– de la Jilț/ (l. Negomir, GORJ)	188/1483	XVI–VI, 93/1593
84	Plăcicoi /Placico, Plecicoi, Plăcicheni, Plășcoi/ (l. Brădeanca, BRĂILA)	292/1499	XVII–I, 48/1602
85	Plăvicenl pe Șăoaș (în or. Ocnele Mari, VÎLCEA)	246/1494	XVI–II, 327/1545
86	Pleșoi /Pleșoni/ (l. Bîrsești, VÎLCEA)	150/1475	*DRH*, B–I, 303/1500
87	Podeni pe Izvarna (l. Arjoci, GORJ)	53/1424	*DRH*, B-XXIII- 395/1632
88	Popeți (în vatra m-rii Snagov, ILFOV)	179/1482	XVI–I, 96/1513
89	*Potocul* /Potocețul/ (l. Jidoștița, MEHEDINȚI)	7/1385	XVI–VI, 95/1594
90	*Prilepeț* (l. Gura Văii, MEHEDINȚI)	8/1387	XVI–VI, 95/1594
91	Prislop /Preslog/ (l. Călmățuiul, TELEORMAN)	151/1475–1476	XVI–II 135/1533
92	Ratești /– mai sus de Sărata, în hotar cu Păcălești (l. Podenii Vechi, PRAHOVA)	82/1437	XVII–II, 344/1614
93	Raugul /Răugeni, Răogeni, Rîugeni/ (l. Aninoasa, ARGEȘ,	86/1437	*DRH*, B-XXIII, 268/1631
94	Răcița /– în hotar cu Bahna/ (l. Cireșu, MEHEDINȚI)	239/1493	XVI–II, 347/1547 XVI–IV, 164/1575?
95	Răduleștii de la Cîlnău (l. Petrișoru, BUZĂU)	215/1489	*DRH*, B-XXI, 81/1626
96	Rușii de la Mostiște /– în hotar cu Gurguiați și Vărăști/ (pr. Boșneagu, IALOMIȚA)	234/1492	XVII–IV, 69/1622
97	Rușii mai jos de Tîrgoviște (l. Lazuri, DÎMBOVIȚA)	104/1451	XVI–IV, 397/1579
98	*Sagheavăț la Blatniță* /Sagavăț, Sagoveț, Sacoveț, Saghivăț/ (l. Măceșul de Jos, DOLJ?)	16/c.1392	XVI–VI, 96/1594
99	*Stancistor* /satul pe baltă numit–,Stăncișor, Stăncișoara ; Sălcișor, Sălcișoara ; Calugherovți, Călugăreni/ (l. Bistrețu, DOLJ)	8/1387	XVII–III, 116/1617 („calea Călugărenilor")
100	Sevestreani /Săvăstreni/ (în Căzănești, VÎLCEA)	123/1464	*DRA*, I, 302/1722
101	Sîrbșori (l. Tismana, GORJ)	62/1428	XVI–III, 219/1566
102	*Sogoino la Blatniță* /Sogoi, Sogoina, Sogoiuna/ (l. Măceșul de Jos, DOLJ?)	14/1391–1392	XVI–VI, 94/1594
103	Spineani (l. Pîrlieni, VÎLCEA)	170/1480	XVII–I, 485/1610
104	Spinișorul Tomenilor (l. Tomeni, OLT)	217/1489	XVI–II, 302/1543
105	Stănești /– ot Teleajen/ (pr. l. Drajna, PRAHOVA,	66/1429	*DRH*, B-XXIII, 342/1632
106	Steanca (l. Fetești, IALOMIȚA ?)[387]	131/1467	XVII–II, 394/1615
107	Stoiceani pe Olt /Stoicești /(pr. Valea lui Alb, OLT)	258/14951–1496	*DRA*, I, 262/1713

[387] Aici întîmpinăm o dificultate serioasă : satul e dispărut sau nu? *DIR*, B, *Indice XIII–XVI*, 1956, nu se pronunță, în schimb *Indicele sec. XVII*, p. 115 s.v. *Steanca*, îl dă dispărut. Pe de altă parte, C.C. Giurescu, *Istoria pescuitului*, I, p. 69, identifică *Steanca* din 1467 cu *Stelnica* de lîngă Fetești. Problema rămîne deschisă.

0	1	2	3
108	Strîmtişorul /Strimtişorul/ (l. Strîmtu, GORJ)	197/1486	XVI—I, 110/1515
109	Strîmbătaţi (pr. l. Vîrleni, VÎLCEA)	170/1480	XVII—III, 547/1620
110	Suharna (l. Clăteşti-Căscioarele, ILFOV)	243/1493	*DRH*, B-XXI, 38/1626
111	Şerbeşti (l. Gîrbovu, GORJ)	181/1482	*DRH*, B-XXI, 124/1626
112	Şoldeşti (în vatra m-rii Snagov, ILFOV)	179/1482	XVI—III, 199/1564
113	Ştiubeiul /Ştubeiu/ (l. Moiseşti, MEHEDINŢI)	239/1493	XVI—II, 347/1547
114	Tatarei lîngă Colciac (l. Colceag, PRAHOVA)	104/1451	XVII—IV, 56/1621
115	Tătuleşti /— de la Cernăteşti/ (l. Valea Urloi, în or. Urlaţi, PRAHOVA)[388]	135/1469	1702 (vezi nota)
116	Tîrgovişte (l. Gura Văii, MEHEDINŢI)	260/1495—1505	XVI—III, 123/1560 (silişte) XVI—III, 312/1 569 (sat)
117	Topliţa de la Jilţ /Tompliţa/ (l. Negomir, GORJ)	188/1483	XVII—IV, 372/1624
118	Topliţa (l. Iazul, PRAHOVA)	200/1486—87	XVII—III, 506/1620
119	Trestioară la vadul Slatinei (pr. Slătioarele, în or. Ocnele Mari, VÎLCEA)	283/1498	—
120	Troeneşti pe Olt /Troianeşti, Troineşti/ (l. Băbeni, VÎLCEA)	115/1457	XVI—IV, 41/1571
121	Trufeşti (Corzu, MEHEDINŢI)	22/1400—1418	XVI—VI, 96/1594
122	Turcineşti de la Ablaniţa (pr. l. Flămînda, azi Valea Rîului, VÎLCEA)	170/1480	XVII—III, 475/1620
123	Turcineşti în jud. Jaleş /Turcinovăţ/ (l. Rîpa, MEHEDINŢI)	22/1400—1418	XVI—III, 159/1562
124	*Ţerovăţul* /Ţarovăţ, Ţăroveţ, Ţeroţ/ (l. Iloviţa, MEHEDINŢI)	6/1374	XVII—III, 490/1620
125	Uibăreşti /în hotar cu Berindei/ (l. Drăgăneşti-Olt, OLT)	151/1475—1476	XVII—I, 494/1610?
126	*Uliţa de la Rîmnic* /— de lîngă Rîmnic, — cu ţigani/ (în or. Rm. Vîlcea, VÎLCEA)	17/1392	*DRH*, B-XXII, 70/1629
127	Ungurei la Jiu /Ugri, Ungureni/ (l. Corneşti, GORJ)[389]	22/1400—18	1785 (vezi nota)
128	Urlăndeşti /Orlăndeşti/ (l. Finta, DÎMBOVIŢA)	211/1488	*DRH*, B-XXII, 56/1629
129	*Vadul Cumanilor* /— în jud. de Baltă, — la Dunăre, — din Jiul de Jos, — aproape de Vidin, — de lîngă Maglavit; Comanca, Comani, Comane/ (Golenţi, com. Băileşti, DOLJ)[390]	7/1385	1742 (vezi nota) *Prom*-1835: „Golenţii Comani"

[388] Vezi *DRH*, B—XXII, 196/1628 (Tătuleşti); satul îşi continuă însă existenţa şi în secolul următor: la 1 aprilie 1702, în documentul citat şi mai sus, se consemnează şi faptul că Iorga, nepotul lui „Iane iuz<başă> din Tătuleşti" vinde din moşia sa de la Urziceanca — I. Ionaşcu, *Tîrgşor*, p. 38.

[389] La 12 ianuarie 1662, Grigore Ghica voievod întăreşte satul lui Stamate paharnic — „o moşie ce s<e> chiam<ă> Ungureii despre hotarul Cop<ă>ceanilor şi al Ceaurilor"; satul mai este menţionat sub Constantin Brîncoveanu, în porunca sa din 5 iulie 1693 şi în alta din 20 iulie 1708 (cînd se hotărnicesc satele Copăceni, Crivinile, Slătioarele şi Ungureii); la 28 iulie 1765, Constantin Căpitan Rlioşanu se împrumută cu 50 de taleri de la biv vel pitarul Răducan Brăiloiu, punînd zălog moşiile sale (inclusiv Un-

0	1	2	3
130	Valea Tătarii /Tătarul de la apa Ialomiţei, — jud. Ilfov, Stăneşti ce se zice Tătarul pe apa Ialomiţei/ (l. Stroeşti, com. Fierbinţi-Tîrg, ILFOV)	294/1499	*DRH*, B-XXI, 248/1627
131	*Vărovnice* /amîndouă—, Varovnic, Văronicile, Varonic/ (l. Brezniţa-Ocol, MEHEDINŢI)[391]	8/1387	1715 (vezi nota)
132	Vîlcsăneşti /Vîlsăneşti/ (Obislavu, VÎLCEA)	170/1480	XVII—IV, 389/1624
133	Vîrful Vladului /Vîrful lui Vlad/ (l. Bahna, MEHEDINŢI)	236/1493	XVI—II, 347/1547
134	Zătreani (l. Frînceşti, VÎLCEA)	110/1453	*DRH*, B-XXIII, 107/1630
	Addenda		
135	Budoni /Bodoni, Budoi/ (l. Sineşti, VÎLCEA)	170/1480	*DRH*, B-XXII, 85/1628
136	*Bujoreni la Cătălui* (l Căscioarele, ILFOV)	17/1392	XVI—VI, 40/1592
137	Cătălui /Catalui, Cotolui/ (l. Căscioarele-Clăteşti, ILFOV)	49/1421	XVI—VI, 9/1591
138	Corbi /Corbeni/ (l. Şofrăceni, GORJ)	265/1496—1505	*DRH*, B-XXII, 378/1629
139	*Vîrbiţa* /Vrăbniţa, Vîrbiceni, Vîrbicele, Vărgoviţa, Vîrboviţa, Vîrbiţele amîndouă, Vîrbiţa de Sus, — de Jos/ (l. Gura Văii, MEHEDINŢI)[392]	8/1387	1649 (vezi nota)

TABEL RECAPITULATIV (lista nr. 5)

Judeţul	nr. satelor	%
ARGEŞ	9	6,4
BRĂILA	3	2,2
BUZĂU	4	2,9
DÎMBOVIŢA	5	3,6
DOLJ	9	6,4
GORJ	24	17,3
IALOMIŢA	8	5,8
ILFOV	12	8,7

gureii) pe patru ani; în fine, în menţiunea din 28 mai 1785 (o hotărnicie) se arată: „,şi p<r<in Ungureii în jos pînă la moara veiche" (*sic*) — Al. Ştefulescu, *Gorjul*, p. 65—67.

[390] La 28 mai 1649, Matei Basarab întăreşte Tismanei „satul Comanii ot Meh<edinţi> lîngă Vadul Diiului"; o pricină între satele Comani şi Maglavit se judecă în divan la 8 noiembrie 1671; iar o poruncă a lui Şerban vodă Cantacuzino (8 mai 1681) arată: satul Comani este „moşie de strămoşie, dată şi adaosă sf. m<ănăsti>ri Tismenii de răp<osatul> *bătrînul Negru voevod vleat 6800*/1292/" (!) — *subl. n.*; o confirmare a stăpînirii mănăstirii în Comani se face şi la 4 iulie 1742, de către Antonache Caliarh, mare ban al Craiovei — Al. Ştefulescu, *Mănăstirea Tismana*, passim.

[391] La 16 ianuarie 1715, Ştefan Cantacuzino dă poruncă lui Staico Bengescu, *mare Căpitan za Cerneţi*, să strîngă 12 boieri care să hotărnicească moşiile Tismanei Varonicul şi Trestenicul, cotropite în acel an — „căci s-au sculat unii alţii dup'acolo de le împresoară şi le-au tăiat hotarăle" — Al. Ştefulescu, *Mănăstirea Tismana*, p. 408; D. Buzatu, *op. cit.*, p. 465.

[392] La 23 iunie 1649, jupîneasa Călina a răposatului biv vel stolnic Barbu Brădescu vinde lui Matei Basarab „satul Dol-Vîrbiţa ot Mehedinţi" — D. Buzatu,

MEHEDINŢI	19	13,6
OLT	6	4,4
PRAHOVA	13	9,3
TELEORMAN	5	3,6
VÎLCEA	22	15,8
	139	100,0

6. MENŢIUNI DIN SECOLUL AL XVI-LEA PENTRU SECOLELE XIV—XV, ULTERIOR DISPĂRUTE[393]

Nr. crt.	Denumirea şi localizarea satului	Menţiuni documentare (*DIR*,B, *DRH*, B) Prima	Asupra vechimii	Ultima
0	1	2	3	4
1	Bădeşti (l. Serdanu, DÎMBOVIŢA)	XVI—I, 8/1501	XVI—IV, 342/1578	(3)
2	Berăşti /Bereşti în hotar cu Cîlnicul/ (l. Seuca, GORJ)	XVI—I, 86/1512	(2)	*DRH*, B-XXI, 73/1626
3	Blăgăreştii de Sus /Brăgăreştii din jud. Prahova/ (l. Pucheni, PRAHOVA)[394]	XVI—I, 60/1510	(2)	*DRH*, B-XXIII, 171/1630; 1846 (vezi nota)
4	Bonţeşti (Fundul Danciului, azi Mirceşti, ILFOV)	XVI—I, 155/1520	(2)	*DRH*, B-XXIII, 29/1630
5	Brăgeşti (pr. Vintilă Vodă, BUZĂU)	XVI—II, 19/1526	(2)	(2)
6	Breţculeşti /Brăţiculeşti/ (pr. l. Băleni, DÎMBOVIŢA)	XVI—II, 125/1533	(2)	*DRH*, B-XXII, 235/1629
7	Brînceani /în hotar cu Tîmbureşti/ (l. Jigălia, IALOMIŢA)	XVI—IV, 117/1573	XVII—II, 86/1612[395]	*DRA*, I, 510/1752
8	Căcănăul de la gura Călmăţuiului (Vînători, com. Lisa, TELEORMAN)	XV—V, 403/1589	(2)	*DRH*, B-XXI, 81/1626

op. cit., p. 465—466. Prin ce împrejurare a ajuns satul în mîna Brădescului este greu de ştiut; în orice caz, ştirea nu se referă la satul din Dolj, care niciodată n-a fost numit — de Sus, — de Jos.

[393] Cînd lipsesc alte precizări documentare, în coloanele 3 şi 4 se fac, după caz, trimiteri la coloanele 2 şi 3 (de exemplu: menţiunea din *DIR*, B, XVI—II, 19/1526 reprezintă pentru satul Brăgeşti tot ceea ce ştim, inclusiv asupra vechimii, şi în consecinţă se trimite peste tot la coloana 2).

[394] La 27 aprilie 1651 are loc o judecată între sătenii din Brăgăreşti-Prahova şi Negoiţă paharnic (I. Ionaşcu, *Tîrgşor*, p. 13); la 20 martie 1679, Şerban Cantacuzino întăreşte mănăstirii Snagov nişte vecini din Brăgăreşti care voiseră să se slobozească; moşia reapare într-o catagrafie de la mijlocul secolului al XVIII-lea; în secolul următor este arendată (1827 şi 1846) — N.I. Şerbănescu, *Snagov*, p. 140—141. Notăm că *Indicele XIII—XVI* (*DIR*, B) p, 13, s.v. *Blăgăreştii de Sus*, trimite la Blagodeşti, IALOMIŢA, ceea ce este imposibil.

[395] Citām din porunca lui Radu Mihnea, din 15

0	1	2	3	4
9	Căscioarele /— mai sus de Floci (l. Brăiliţa, com. Vlădeni, IALOMIŢA)	XVI—I, 60/1510	(2)	XVII—III, 188/1618
10	Ciofrîngeni /în hotar cu Glod şi Hinţea/(l. Băile Govora, VÎLCEA)	XIII—XV, 266/1506[396]	(2)	(2)
11	Cîlceşti (l. Stăneşti, ILFOV)	XVI—II, 274/1541	(2)	XVII—III, 194/1618
12	Cîmpinenii de la Dîmpea (pr. l. Mislea, PRAHOVA)	XVI—I, 60/1510	(2)	(2)
13	Coiani (l. Mironeşti, ILFOV)	XVI—II, 287/1542	XVI—V, 403/1589	XVI—VI, 59/1592
14	Colfeşti (l. Crevenicu, TELEORMAN)	XVI—I, 146/1519	(2)[397]	(2)
15	Cricoveni /— jud. Dîmboviţa/ (Ghirdoveni, PRAHOVA)	XVI—I, 59/1510	XVI—II, 75/1529	*DRA*, I, 474/1747
16	Crîngarii /în hotar cu Mălineşti şi Vişana/ (l. Glavacioc, ARGEŞ)	XVI—I, 43/1507	XVI—I, 84/1512	XVI—V, 235/1586
17	Dragomireşti (pr.l. Almăju, DOLJ)	XVI—V, 257/1586	XVI—V, 403/1589	*DRH*, B-XXIII, 383/1632
18	Drăgăneştii de la Slănic (l. Slănic, com. Aninoasa, ARGEŞ)	XVI—II, 26/1526	XVI—II, 115/1532	(3)
19	Ducna de la gura Călmăţuiului (l. Lisa, com. Vînători, TELEORMAN)	XVI—V, 403/1589	(2)	(2)
20	Fureşti (l. Izvorul Dulce, BUZĂU)[398]	XVI—II, 19/1526	(2)	1853 (vezi nota)
21	Gălăşeşti /Găleşăşti, Gălişişti/ (l. Nucet, DÎMBOVIŢA)	XVI—I, 8/1501	(2)	XVII—III, 398/1619
22	Găojani /în hotar cu Scrita ?/ (pr. l. Rădila, PRAHOVA)	XVI—I, 60/1510	(2)	(2)
23	Grădovţii de peste Jiu (pr. Cetăţuia, cătun în Coţofenii din Dos, DOLJ)[399]	XVI—V, 403/1589	(2)	(2)

iunie 1612: „Şi după aceea, am văzut domnia mea şi cărţile sfintei mănăstiri ‹Dealul — *n.n.*›, dar cartea Radului voevod cel Bun şi cartea lui Basarab voievod ‹Neagoe — *n.n.*›, însă cartea lui Vlădislav voevod şi ale celorlalţi domni bătrîni, vechi şi slabe şi şterse şi rupte".

[396] Sînt invocate cărţi de la „Vlad voievod numit Ţepeş". Data din *DIR*, B, XIII—XV (21 ianuarie 1500) a fost rectificată de editorii *DRH*, B—I: „Eliminat, fiind din 1506, ianuarie, 21" (p. 522).

[397] În act este vorba de o ocină de pe Glavacioc, stăpînită de locuitorii din Colfeşti „încă din zilele lui Mircea voevod cel Bătrîn", ocină aflată în hotar cu Crevenic.

[398] Vezi, despre confirmarea pentru Episcopia din Buzău (17 martie 1853), mai sus nota 383.

[399] Numele satului — *Grădovţii* — şi localizarea (*Cetăţuia* !) ar sugera o permanenţă a aceluiaşi sat; din

0	1	2	3	4
24	Gruiari (l. Ioneşti, GORJ)[400]	XVI–I, 140/1519	(2)	1795 (vezi nota)
25	Glogova (l. Orodelu, DOLJ)	XVI–V, 179/1585	(2)	(2)
26	Iaroslăveşti /în hotar cu Colfeşti/ (Botoroaga, TELEORMAN)	XVI–I, 146/1519	(2)	*DRH*, B-XXII, 135/1628
27	Izvîrla /Zăvîrca, Zavîrstea/ (l. Tămăşeşti, TELEORMAN)	XVI—I, 43/1507	(2)	XVI—I, 85/1512
28	Mălineşti /în hotar cu Vişana/ (l. Vişana, DÎMBOVIŢA)	XVI—IV, 212/ 1576	(2)	XVI—V,236/1586
29	Mărgineni /în hotar cu Cîlnicul/ (l. Cîlnicul, GORJ)	XVI–I, 86/1512	(2)	XVI–IV, 376/1579 („Valea Mărginenilor în hotar cu Cîlnicul")
30	Năpărteni /Năpîrteni/ (l. Berevoeşti, ARGEŞ)	XVI–II, 115/1532	XVI–IV, 60/1572	XVII–IV, 297/1623
31	Noiani /în hotar cu Căscioarele/ (l. Piua Petrii, IALOMIŢA)	XVI–I, 60/1510	(2)	XVI–II, 249/1538
32	Ocolna (l. Dăbuleni, DOLJ)	XVI–V, 403/1589	(2)	XVI–VI, 149/1594
33	Păpuşari /— de Sus/ (l. Merişani, TELEORMAN)	XVI–I, 193/1525	(2)	XVII–II, 195/1613
34	Piatra /— lui Nan, în hotar cu Dîrvari/ (l. Orodelul, DOLJ)	XVI–III, 172/1562	XVI–V, 179/1586	*DRH*, B-XXII, 50/1628
35	Pricop (l. Brăiliţa, IALOMIŢA)	XVI–I, 60/1510	(2)	XVI–II, 249/1538
36	Secărenii (l. Ţintea, PRAHOVA)	XVI–I, 59/1510	XVI–IV, 9/1571	XVII–IV, 545/1625
37	Spatniţa /Spatnic/ (l. Vlădeni, DÎMBOVIŢA)	XVI–I, 60/1510	(2)	XVI–VI, 379/1600
38	Stăneştii /— din Prahova/ (l. Mărginenii de Jos, PRAHOVA)	XVI–I, 59/1510	(2)	*DRH*, B-XXII, 561/1628
39	Stăneşti (pr. l. Milcoiu, VÎLCEA)	XVI–III, 64/1557	(2)	XVII–IV, 350/1623
40	Sumărineşti /Sămărineşti/ (l. Glavacioc, ARGEŞ)	XVI–I, 43/1507	(2)	XVI–III, 372/1570–1571
41	Tîmbureşti /— pe baltă, — în hotar cu Brînceani/ (l. Pietroiu, IALOMIŢA)	XVI–I, 8/1501	(2)	*DRA*, I, 645/1778; *Prom*-1835 : „Tambureştii (Chiatra) 29"
42	Viianul /Vianu/ (l. Radovanu, DOLJ)	XVI–V, 403/1589	(2)	XVII–III, 108/1617

nou, deci, o problemă deschisă. În orice caz, trebuie să facem o apropiere între denumirea veche şi prezenţa la Coţofeni, DOLJ, a binecunoscutei cetăţui eneolitice.

[400] Localizarea, lîngă Ioneşti, deci în dreapta Jiului, este incertă ; avem în vedere îndeosebi cercetarea lui Al. Ştefulescu, potrivit căruia Gruiarii s-au contopit cu Hurezanii de Sus, de la est de Jiu. La 20

TABEL RECAPITULATIV (lista nr. 6)

Județul	nr. satelor	%
ARGEȘ	4	9,5
BRĂILA	0	0
BUZĂU	2	4,8
DÎMBOVIȚA	5	11,9
DOLJ	6	14,3
GORJ	3	7,1
IALOMIȚA	5	11,9
ILFOV	3	7,1
MEHEDINȚI	0	0
OLT	0	0
PRAHOVA	6	14,3
TELEORMAN	6	14,3
VÎLCEA	2	4,8
	42	100,0

RECAPITULARE GENERALĂ (listele nr. 1—6)

Județul	Sate existente	%	Sate dispărute	%
ARGEȘ	44	12,8	14	6,7
BRĂILA	1	0,2	4	1,9
BUZĂU	11	3,3	6	2,8
DÎMBOVIȚA	17	4,9	11	5,2
DOLJ	13	3,8	15	7,2
GORJ	70	20,4	35	16,5
IALOMIȚA	6	1,8	13	6,1
ILFOV	37	10,8	15	7,2
MEHEDINȚI	33	9,9	27	12,8
OLT	29	8,5	8	3,8
PRAHOVA	27	7,8	25	11,8
TELEORMAN	6	1,8	12	5,7
VÎLCEA	48	14,0	26	12,3
	342	100,0	211	100,0

februarie 1717, Andrica sin Stanciu Ronga ș.a. din Hurezani vînd lui Preda Hurezanul moșia lor din Gruiari, „însă stînjini 60 și un vad de moară ... în apa Hămărăzi" (= Amaradea, deci pe malul stîng al Jiului); la 6 noiembrie 1732, administrația austriacă confirmă lui Barbu Hurezanul stăpînirea a 194 de stînjeni din Gruiari, iar la 29 mai 1795 cîțiva călugări de la schitul Giurcu depun mărturie că Micu Bordescu a cumpărat 2 funii de moșie în hotarul Gruiarilor „de la nește Greci Arbănași" — Al. Ștefulescu, *Gorjul*, p. 106—107.

7. SILIŞTI (JILIŞTI) IDENTIFICATE

Nr. crt.	Denumirea siliştei	Menţiuni documentare	
		Prima (*DRH*, B—I)	Ultima (*DIR*, B)
0	1	2	3
1	*Seliştea Bahnei* (l. Bahna, MEHEDINŢI)	6/1374	XVI—VI, 95/1594
2	Bărboşii la Jilţ (pr. Bolboşi, GORJ)	134/1469	—
3	Corbeani /Corbeneşti/ (l. Ioneşti, VÎLCEA)	266/1496	XVI—I, 127/1517
4	Meianţi (Menţi, MEHEDINŢI)	134/1469	XVII—III, 412/1619 (sat)
5	Mirileşti (pr. l. Fărcăşeşti, GORJ)	188/1483	—
6	Murtăşeşti (pr. l. Calăpărul, GORJ)	134/1469	—
7	Pirotul (pr. l. Orlea, OLT)	251/1494	XVI—I, 16/1502
8	Recica lui Dabul /— Dabului/ (l. Dăbuleni, DOLJ)	249/1494	XVI—II, 259/1539 (sat)
9	Şinteşti /Şenteşti/ (Sinteşti, ILFOV)	135/1469	XVI—IV, 266/1577 (sat)
10	*Toporna* /— la Vadul Cumanilor, Poporna/ (l. Golenţi, DOLJ)	7/1385	XVI—VI, 96/1594
11	Seliştea Boboceştilor (l. Ruşeţu, BUZĂU)	(3)	XVI—I, 60/1510
12	Seliştea Copăcenilor (l. Berivoeşti, ARGEŞ)	(3)	XVI—II, 115/1532
13	Jiliştea Vîrleţilor (l. Ruşeţu, BUZĂU)	(3)	XVI—I, 60/1510 XVI—II, 249/1538

C. SATE ŞI SILIŞTI NEIDENTIFICATE

8. DISPĂRUTE PROBABIL ÎNAINTE DE ANUL 1500

Nr. crt.	Denumirea siliştii	Menţiuni documentare	
		Prima (*DRH*, B—I)	Ultima (*DRH*, B—I)
0	1	2	3
1	Amarul (GORJ ?)	68/1430	—
2	*Aniniş pe Jiu* (GORJ ?)	16/c.1392	—
3	Bîrtcoveşti (MEHEDINŢI ?)	189/1483	—
4	Brana ? (pr. în DÎMBOVIŢA)	135/1469	—
5	Budeşti	98/1445	—
6	Bulgari	125/1464	—
7	Cojoni	122/1463	—
8	Corăceşti	83/1437	—
9	Fîntîna Fagului (OLT ?)	217/1489	—
10	Foneşti ?	67/1430	—
11	Hileşti ?	135/1469	—
12	Maicaneşti[401]	102/1451	—

[401] Să nu se confunde cu Măicăneşti, sat dispărut în Municipiul Bucureşti, cartierul Străuleşti, azi şantier arheologic.

0	1	2	3
13	Malul de Sus	99/1445	—
14	Mihăileşti (MEHEDINŢI ?)	204/1487	226/1490
15	Mihoveni ?	195/1485	—
16	Mocneşti	93/1441	—
17	Obăialeşti la Jilţ /— în Jiu/ (pr. în MEHEDINŢI)	62/1428	97/1444
18	Pecaleşti la Jilţ /— în Jiu/ (l. Curtişoara, GORJ)[402]	62/1428	(eroare, vezi nota !)
19	Poiana lui Stev	118/1459	—
20	Pojerita (pr. în MEHEDINŢI)	189/1483	—
21	Pulcovţi	34/1409	—
22	Radeştii pe Baţcov (ARGEŞ)	49/1421	—
23	Rusăneşti (MEHEDINŢI)	184/1483	—
24	*Satul lui Stoian Halgaş pe Cricov* (pr. PRAHOVA)	9/1388	—
25	Şcheai	105/1451	—
26	Ştiubeiul Prajei (MEHEDINŢI ?)	197/1486	—
27	Tiliceşti	189/1483	—
28	Urbueşti (VÎLCEA)	83/1437	—
29	Valea Su.. (loc rupt în doc.)	60/1428	—
30	Vîlculeştii pe Coşuştiţa (MEHEDINŢI)	198/1486	—
31	Vîrloni	133/1469	—
32	Vladimireşti (pr. jud. VÎLCEA)	110/1453	—
33	Voinejeşti pe Ratina	63/1429	—
34	*Ocina lui Stoian pe Arghiş* (Piteşti ?)	9/1388	—
35	*Ocina lui Dude pe Arghiş* (Piteşti ?)	9/1388	—
36	*Ocina din hotarul lui Stance Vranin, împreunată cu locul lui Dude*	9/1388	(eroare, vezi *Îndreptări*)
37	*Hotarul lui Voico* (sat ?)	9/1388	—
38	*Hotarul lui Stanislav al lui Oreahov* (sat ?)	9/1388	—
39	Ocina lui Mamacic	49/1421	—
40	Ocina lui Berilă pe Neajlov	94/1441	—
41	Ocina lui Bucur	151/1475—76	—

9. SATE DISPĂRUTE DUPĂ ANUL 1500

Nr. crt.	Denumirea siliştii	Menţiuni documentare	
		Prima (*DRH*, B—1)	Ultima (*DIR*, B)
0	1	2	3
1	Buiacul ?	230/1492	
2	Cerih /Acirih/	292/1499	XVI—II, 148/1533
3	Cîmpul Mare	264/1496	—

[402] Satul nu numai că este identificat, dar a dăinuit multă vreme; se afla în Gorj şi nu în Mehedinţi. La 27 martie 1693, Constantin Brîncoveanu dă volnicie lui Drăghici Postelnic să-şi strîngă „pre toţi rumânii de la Curtişoară şi de la Păcăleşti, carii pre unde s-ar afla fugiţ<i>, să-i ia pre toţ<i> să-i ducă la Curti-

0	1	2	3
4	Criva de la Mehedinţi /Criva de Jos/	184/1483	XVI—VI, 80/1593
5	*Cruşia* /Cruşa/ (jud. ARGEŞ)	9/1388	XVI—VI, 88/1593
6	Dinovo /Cîmpul lui Ludin ?3/ (VÎLCEA ?)	170/1480	XVI—I, 11/1502
7	Dobrineştii din jud. Vlaşca	285/1498	—
8	Dodăneşti moşie a Tismanei /Dosăneşti/ (GORJ ?)	269/1496—1497	—
9	Duşeşti	140/1472	XVI—II, 53/1528 ?
10	Godeni	120/1483	XVI—II, 366/1547
11	Greci	129/1465	XVI—VI, 352/1599 ?
12	Necşeşti (MEHEDINŢI ?)	197/1486	XVI—I, 190/1525
13	Neguleşti (MEHEDINŢI ?)	291/1499	—
14	Răspopi (BRĂILA ?)	301/1500	*DRH*,B-XXIII,221/1631?
15	Sîrbi (DÎMBOVIŢA ?)	291/1499	—
16	Toplițele (ILFOV ?)	243/1493	XVI—I, 60/1510 ?
17	Vaideeştii din jud. Vlaşca	285/1498	—

10. MENŢIUNI DIN SECOLUL AL XVI-LEA PENTRU SECOLELE XIV—XV, ULTERIOR DISPĂRUTE

Nr. crt.	Denumirea siliştii	Menţiuni documentare	
		Prima (*DIR*, B)	Ultima
0	1	2	3
1	Baloteşti	XVI—I, 60/1510	—
2	Bădeşti	XVI—I, 193/1525	—
3	Bircieşti /Biriccşti/	XVI—II, 151/1533	—
4	Bîrsenii pe Cricov	XVI—I, 60/1510	—
5	Călugărenii de la Teleorman[403]	XVI—I, 42/1507	1643 (vezi nota)
6	Delemni ?	XVI—I, 129/1517	—
7	Dobriţa	XVI—III, 10/1551	—
8	Fîr... (loc rupt în doc.)	XVI—I, 61/1510	—
9	Frăsinetul de la Dumbravă	XVI—I, 18/1502	—
10	Frînceşti	XVI—I, 59/1510	—
11	Glăvaniţă	XVI—I, 18/1502	—
12	Izvorul Călugăresc (MEHEDINŢI ?)	XVI—II, 386/1548	—
13	Odobeşti	XVI—II, 19/1526	—
14	Păuneşti	XVI—I, 61/1510	—
15	Runcul	XVI—V, 403/1589	—
16	Sărata	XVI—I, 60/1510	—
17	Stoichiţa	XVI—I, 60/1510	—
18	T.. şteşti (loc rupt în doc.)	XVI—I, 61/1510	—
19	..reştii (loc rupt în doc.)	XVI—I, 60/1510	—
20	.... (loc rupt în doc.)	XVI—I, 60/1510	—

şoar‹ă›, ‹iar› de către domniia mea va fi în pac‹e› şi ertaţ‹i› de bir mărunt de ţar‹ă›" — Al. Ştefulescu, *Gorjul*, p. 50—51. Cu alte cuvinte, Pecaleştii se aflau lîngă fosta Curte a lui Vîlcan (vezi lista nr. 2/14), deci trebuie trecut în lista nr. 5.

[403] Satul mai era stăpînit de mănăstirea Glavacioc, la 16 aprilie 1643, cum rezultă dintr-un document de la Matei Basarab — citat de I. Muşeţeanu, *Mănăstirea Glavacioc. Monografie istorică. Teză de doctorat*, Bucureşti, 1933, p. 30.

11. SILIŞTI (JILIŞTI) NEIDENTIFICATE

Nr. crt.	Denumirea siliştii	Menţiuni documentare	
		Prima (*DRH*, B—I)	Ultima
0	1	2	3
1	Amara /Amza ?/	104/1451	—
2	Beci (MEHEDINŢI ?)	134/1469	—
3	Cocoşarii (PRAHOVA ?)	145/1473	—
4	Jiliştea (PRAHOVA ?)	41/1418	—
5	Jiliştea pe Ratina (PRAHOVA)	95/1441	—
6	Jiliştea pe Bibarse (PRAHOVA ?)[404]	95/1441	—
7	Jiliştea de la Cîmp (PRAHOVA ?)	230/1492	XVI—II, 249/1538 ?
8	Radoşelul (MEHEDINŢI ?)	134/1469	—
9	Seliştea Bodei (MEHEDINŢI ?/	278/1497	—

[404] În document : jiliştea, cu *j* mic (ed. *DRH*, B—I, orig. slav., p. 164—tradus însă cu „silişte", p. 166).

ÎNCHEIERE

CERCETAREA arheologică întreprinsă la Coconi *are* — credem — *meritul noutății*, dacă avem în vedere că pentru prima oară la noi și pentru epoca la care se referă (corespunzînd în linii mari cu lunga domnie a lui Mircea cel Bătrîn) a fost dezvelită aproape în întregime o așezare sătească fortificată. A putut fi definită o cultură materială unitară în componentele și trăsăturile sale, moștenind un trecut care urmează încă a fi cercetat și mai bine conturat, iar totodată, ni s-au dezvăluit contacte, preluări și asimilări creatoare din ariile de cultură învecinate. Materialele arheologice de la Coconi ilustrează pregnant stadiul în care se afla lumea rurală din Țara Românească în pragul secolului al XV-lea, bineînțeles, fără a conferi aprecierii de mai sus o valoare absolută, întrucît așezarea se afla situată într-o zonă de contact direct cu artera de largă circulație a Dunării și, în consecință, nu poate constitui un *etalon* pentru restul așezărilor sătești din zona de dealuri și de munte.

Ajunși aici, constatăm că programarea în domeniul cercetării arheologice asupra satului din evul mediu de la noi comportă încă un efort considerabil, investigațiile sînt disparate, restrînse la obiective izolate, nu au aceeași bază orientativă și metodologică. Mai mult, cercetări mai vechi și loturi întregi de materiale nu au fost încă valorificate. Acest stadiu în care ne aflăm astăzi ar trebui — chiar se impune — să fie depășit. În cazul cînd sîntem lămuriți, chiar în linii generale, asupra fenomenelor înregistrate într-o anumită zonă (prin descoperiri întîmplătoare — atît de frecvente în epoca noastră —, prin cercetări de suprafață sau rezultate din săpăturile propriu-zise), cînd, pe de altă parte, documentația istorică scrisă, toponimia, tradiția etc. ne solicită atenția asupra unui obiectiv, cercetarea arheologică trebuie să capete forme intensive, ținînd să epuizeze cît mai complet locul ales pentru cercetare.

Există o strînsă legătură între cercetarea intensivă și cea exhaustivă asupra unei regiuni mai mari, ambele conferind temeiuri în ce privește stabilirea epocilor de locuire, variația în timp a tipurilor de așezare, a culturii materiale, permanența locuirii, corespondența cu vechiul sistem al drumurilor. În ultima vreme s-au depus eforturi în această ultimă privință, cercetîndu-se „țări" și microzone (Maramureș, Hațeg ș.a.), dar este fatal ca aprofundarea problemelor pe care le ridică diversele obiective să nu fie împlinită, în condițiile fărîmițării cercetărilor.

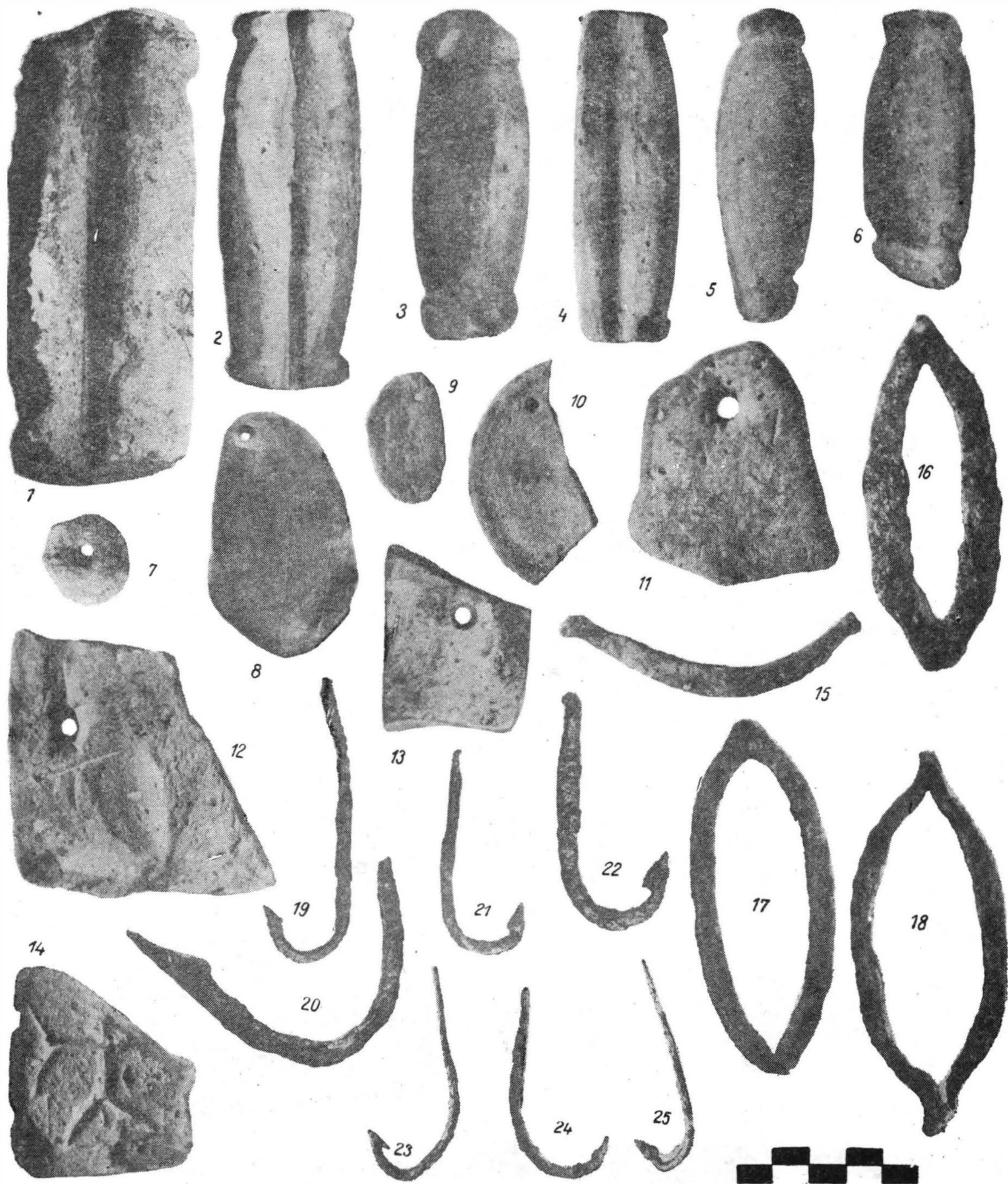
În ce privește Țara Românească, considerăm că accentul în viitor va trebui îndreptat către cercetarea perioadei feudalismului timpuriu, rămasă mult în urmă, mai ales a secolelor XII și XIII; se va pătrunde, cu ajutorul metodei arheologice,

în miezul existenţei românilor organizaţi în binecunoscutele cnezate şi voievodate, documentate după năvala tătară (1247), despre care însă se afirmă azi doar generalităţi. Se ştie că tocmai Oltenia, care cunoaşte mai de mult cercetările de la Severin, este azi în stadiul de investigare din vremea lui B.P. Hasdeu şi a lui D. Onciul. În aceeaşi situaţie se află alte părţi ale Ţării Româneşti — cotul Carpaţilor, cu vechea problemă a *Milcoviei*, apoi *Vlașca*, *Vlăsia*, *Loviștea*, *Romanaţi* ş.a.

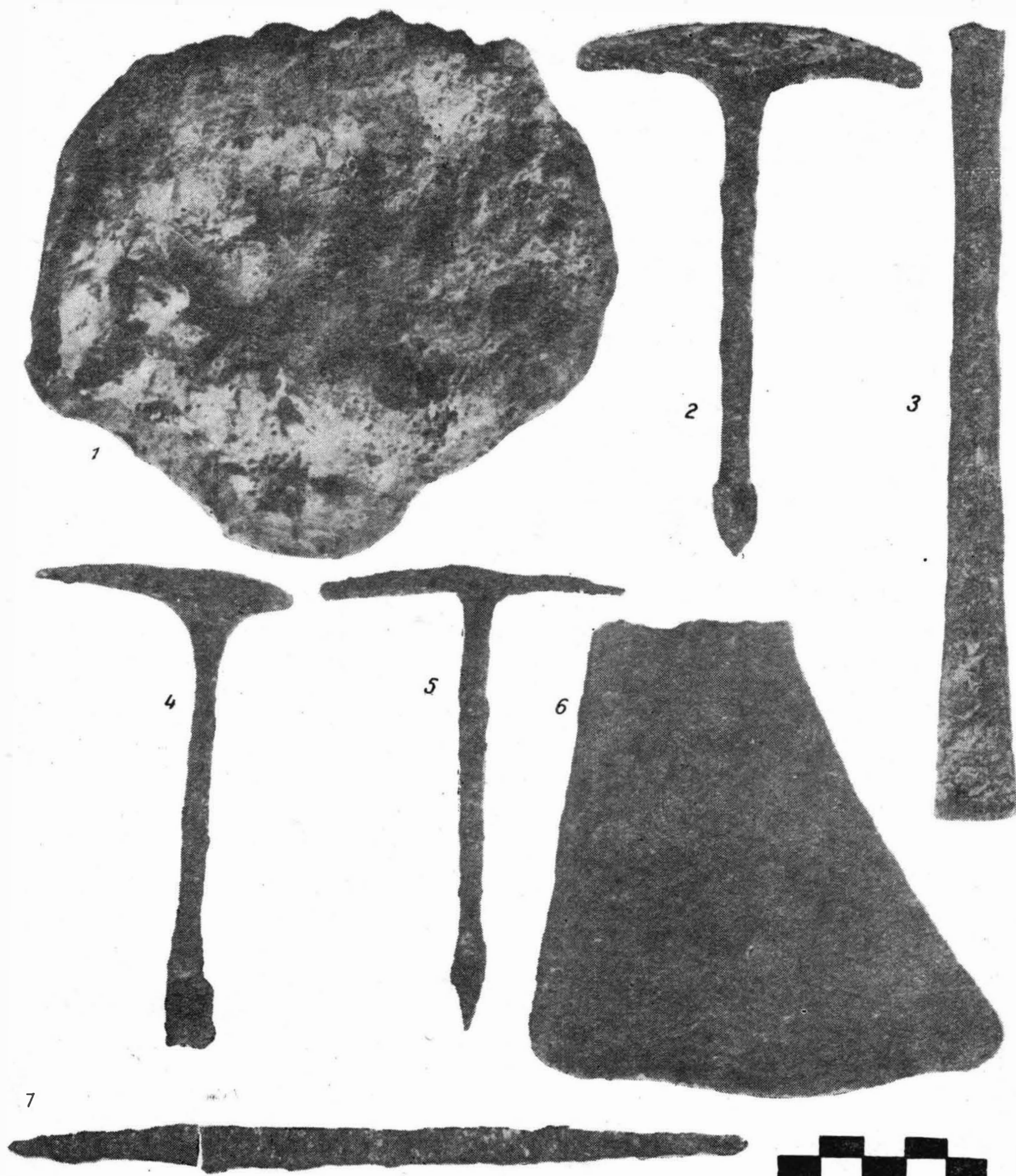
În sfîrşit, viaţa satului medieval nu comportă numai o cercetare arheologică, ştiute fiind limitele acestei metode de explorare în istorie. Numeroasele date ale izvoarelor scrise (care înregistrează mai fidel procesele istorice), toponimia, tradiţiile şi folclorul, împreună cu disciplinele respective, ajută să înţelegem fenomenul arheologic, să conturăm acel cadru de existenţă în care *om*, *spaţiu* şi *timp* se contopesc, alcătuind *geografia istorică* a unui popor. Aceasta din urmă — mai cu seamă — ne indică latura esenţială a dezvoltării istorice de la noi : *similitudinea în conținut și manifestare a marilor procese istorice desfășurate în ţările române, prezenţa și acţionarea continuă a factorilor de unitate ai poporului român.* Prin valorile materiale şi spirituale moştenite şi create, specifice poporului român, inclusiv pe treapta orînduirii feudale, ne-am afirmat vocaţia de păstrători ai latinităţii în acest colţ sud-estic al Europei.

PLANŞE

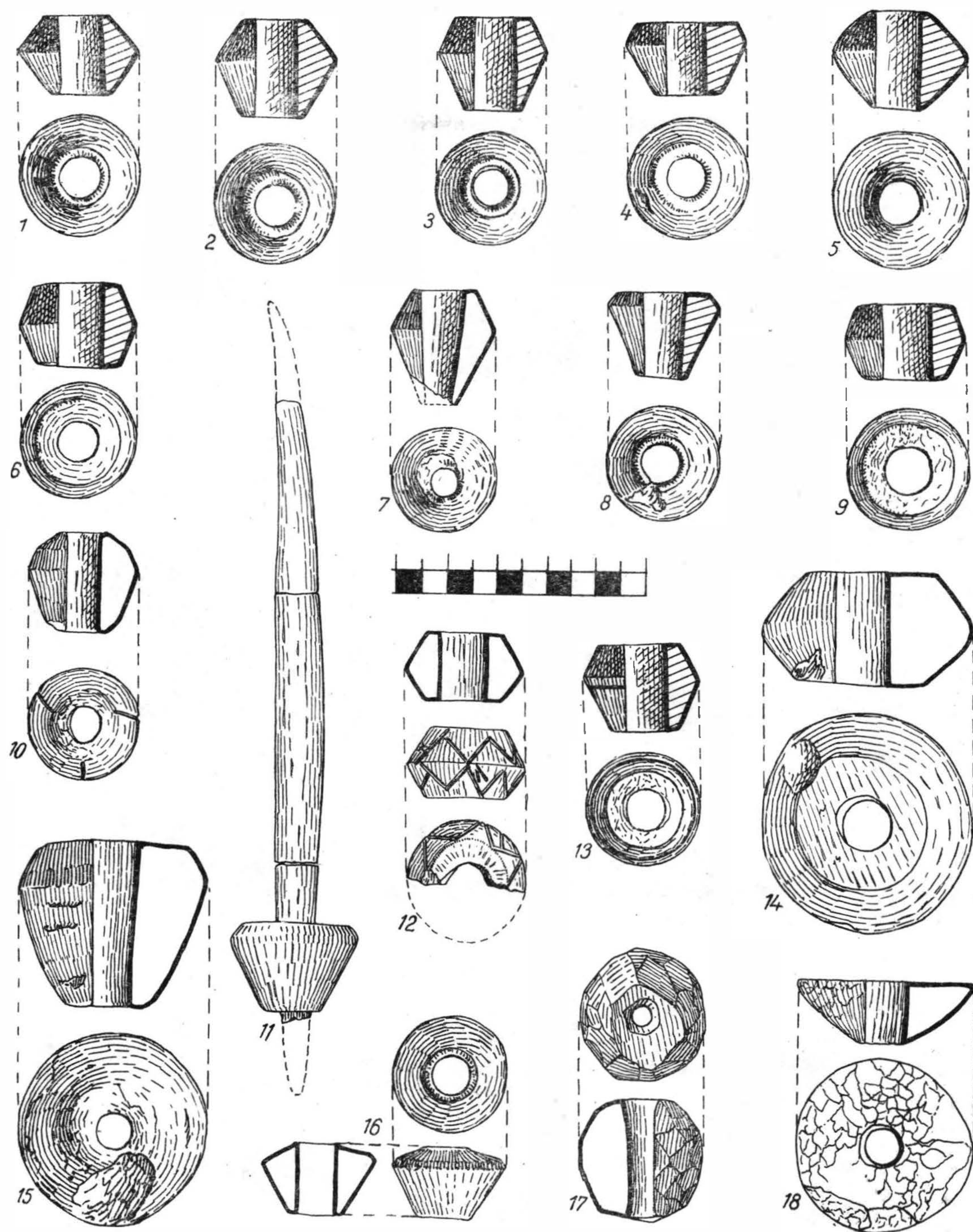
Pentru evitarea repetărilor, se indică între paranteze numărul locuinţei în care a fost găsit obiectul respectiv

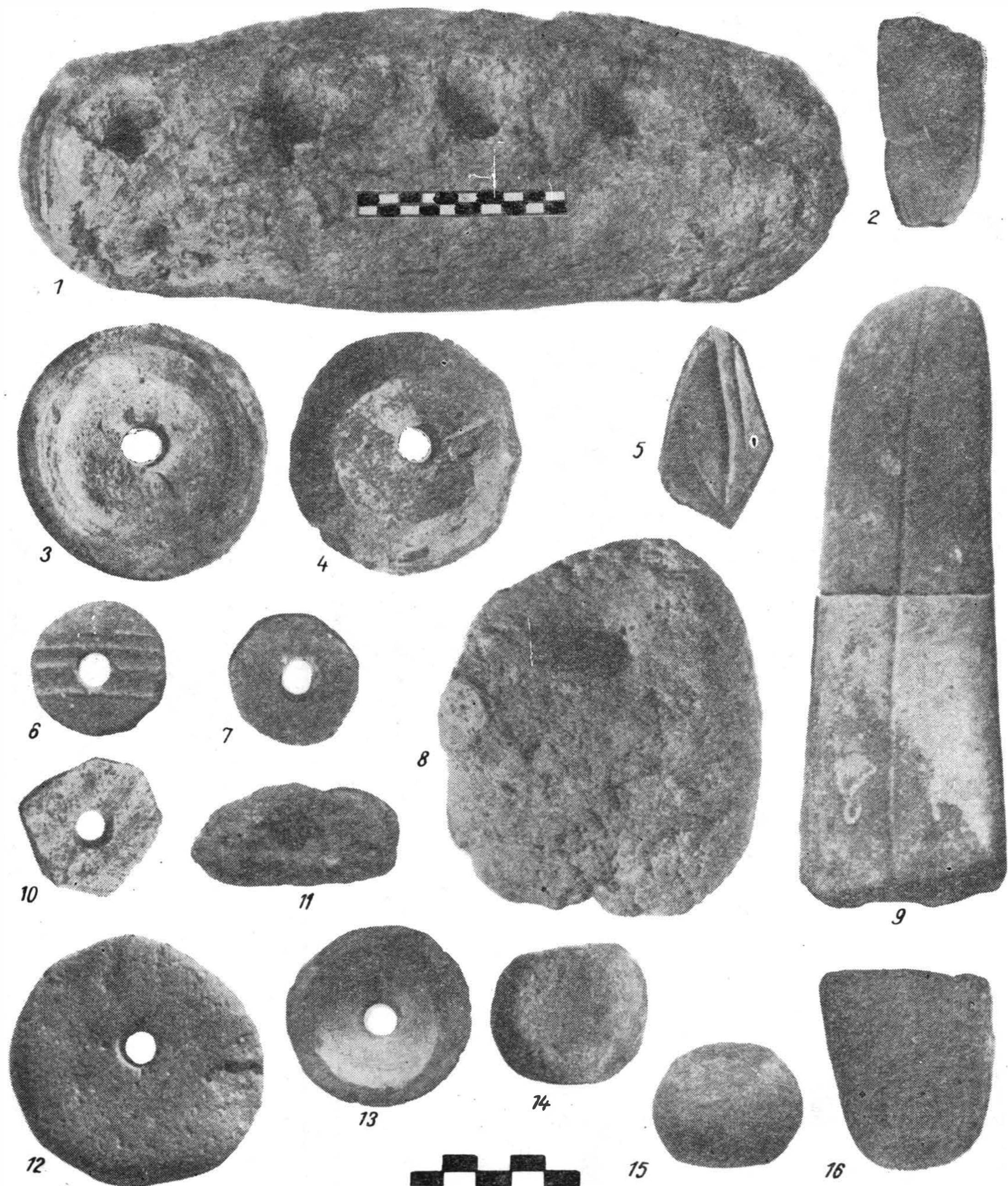
Pl. I. — Unelte de pescuit.

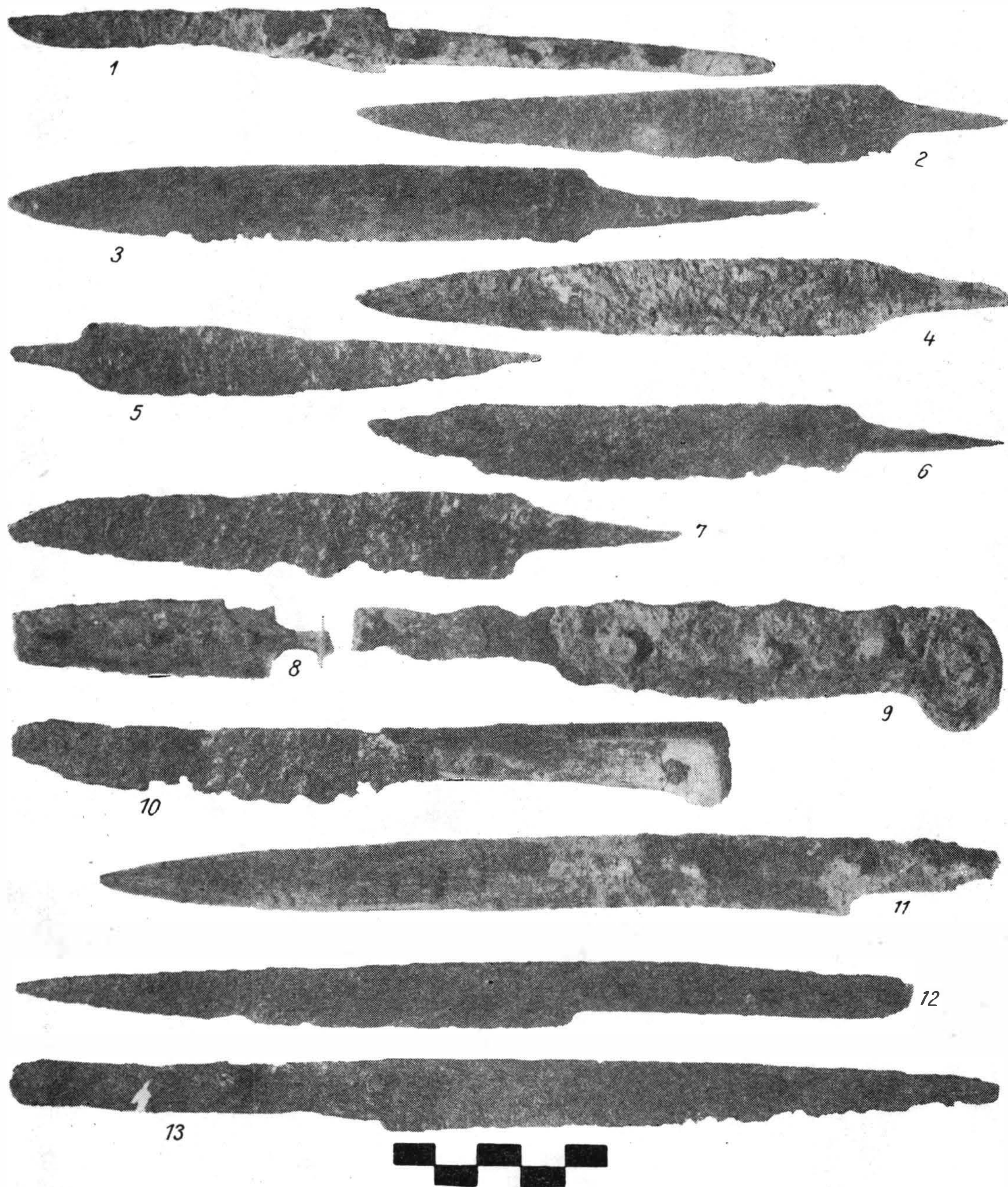
Pl. II. — *1*, Zgură de fier; *2*, *4—5*, burghie de fier; *3*, *7*, dălți; *6*, lamă de topor.

Pl. III. — Diverse tipuri de fusaiole din lut ars (*18*, din os).

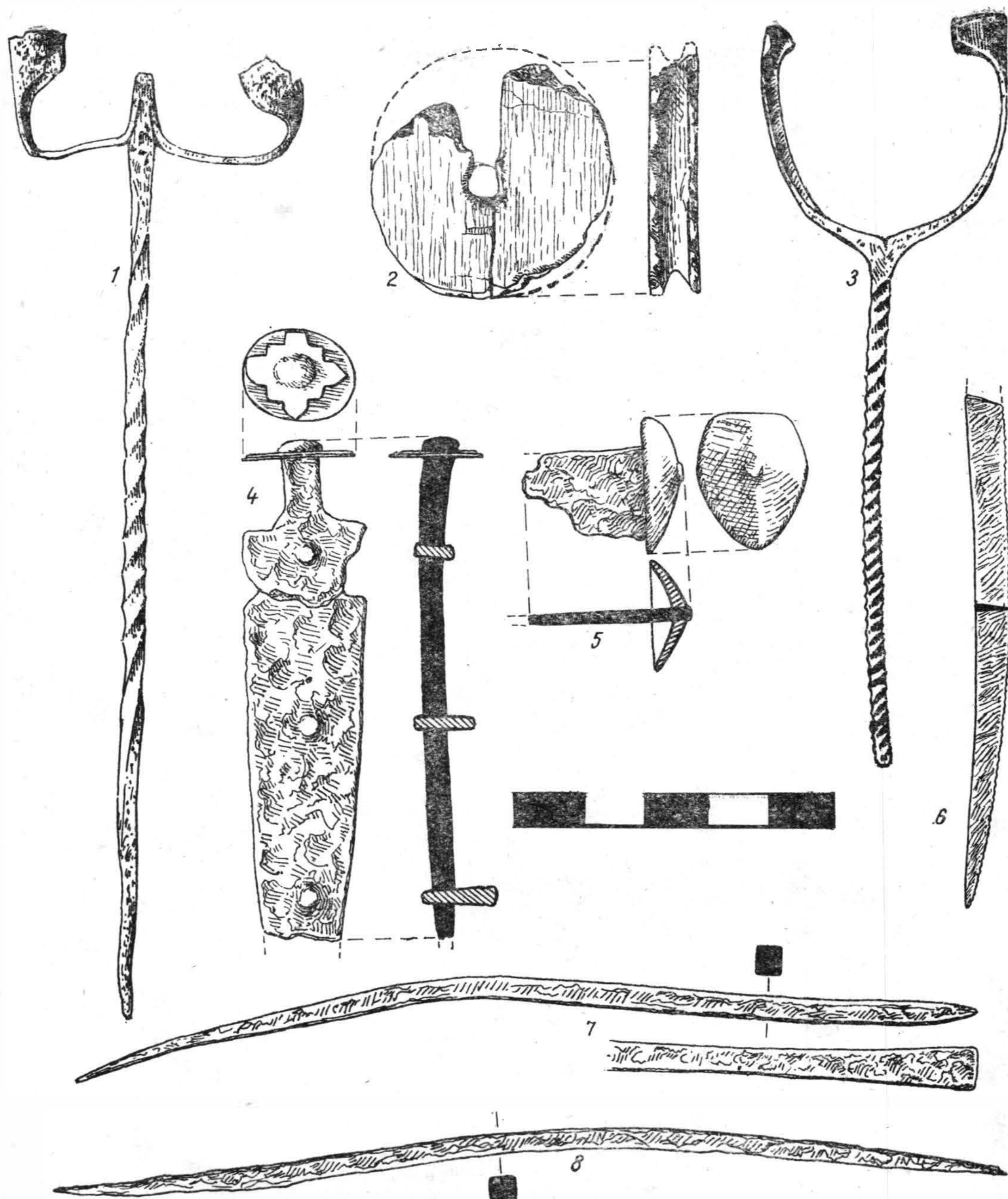
Pl. IV. — Din inventarele bordeielor de la Coconi (*14*, *15*, bile de piatră).

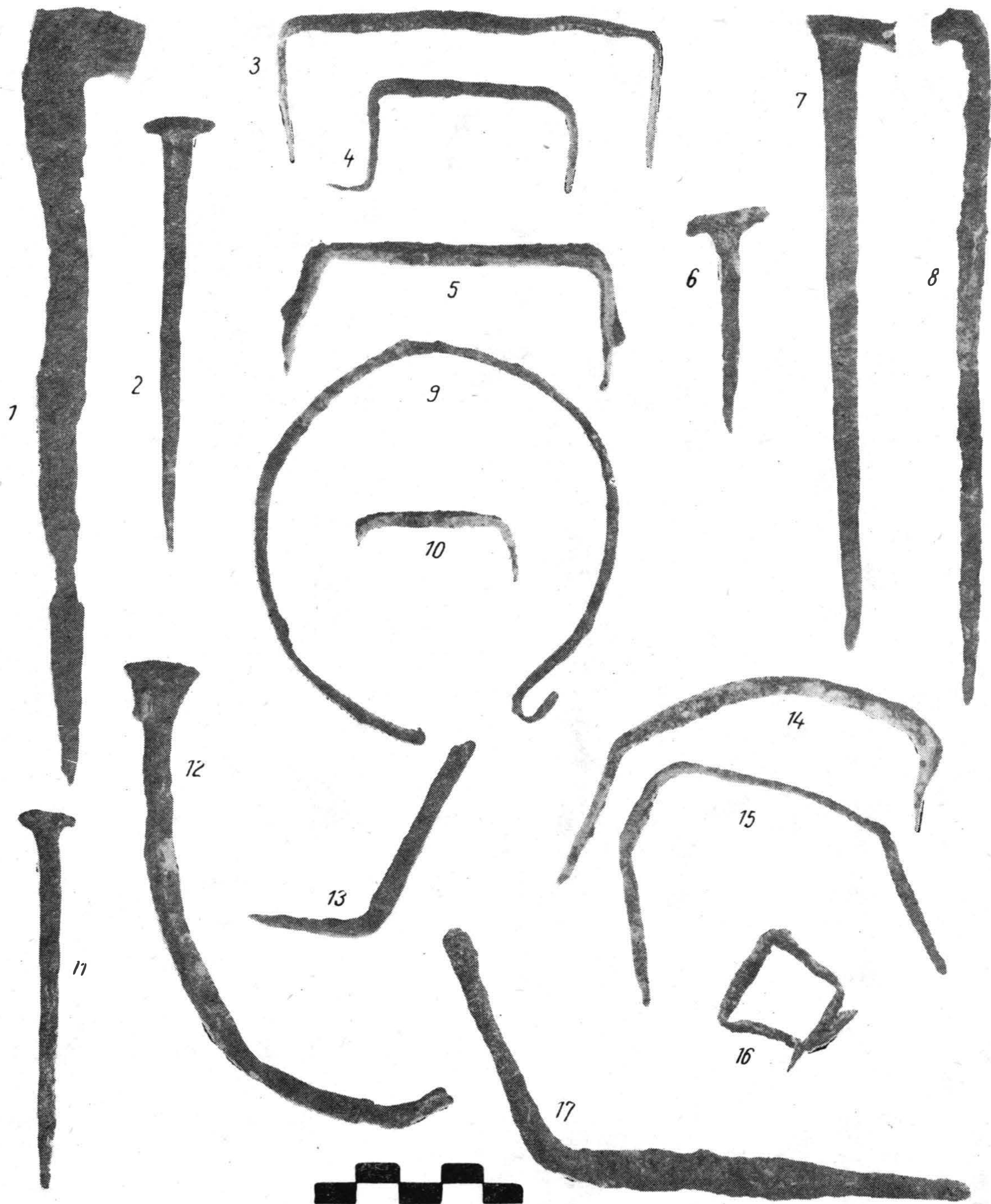
Pl. V. — Diverse tipuri de cuţite de fier.

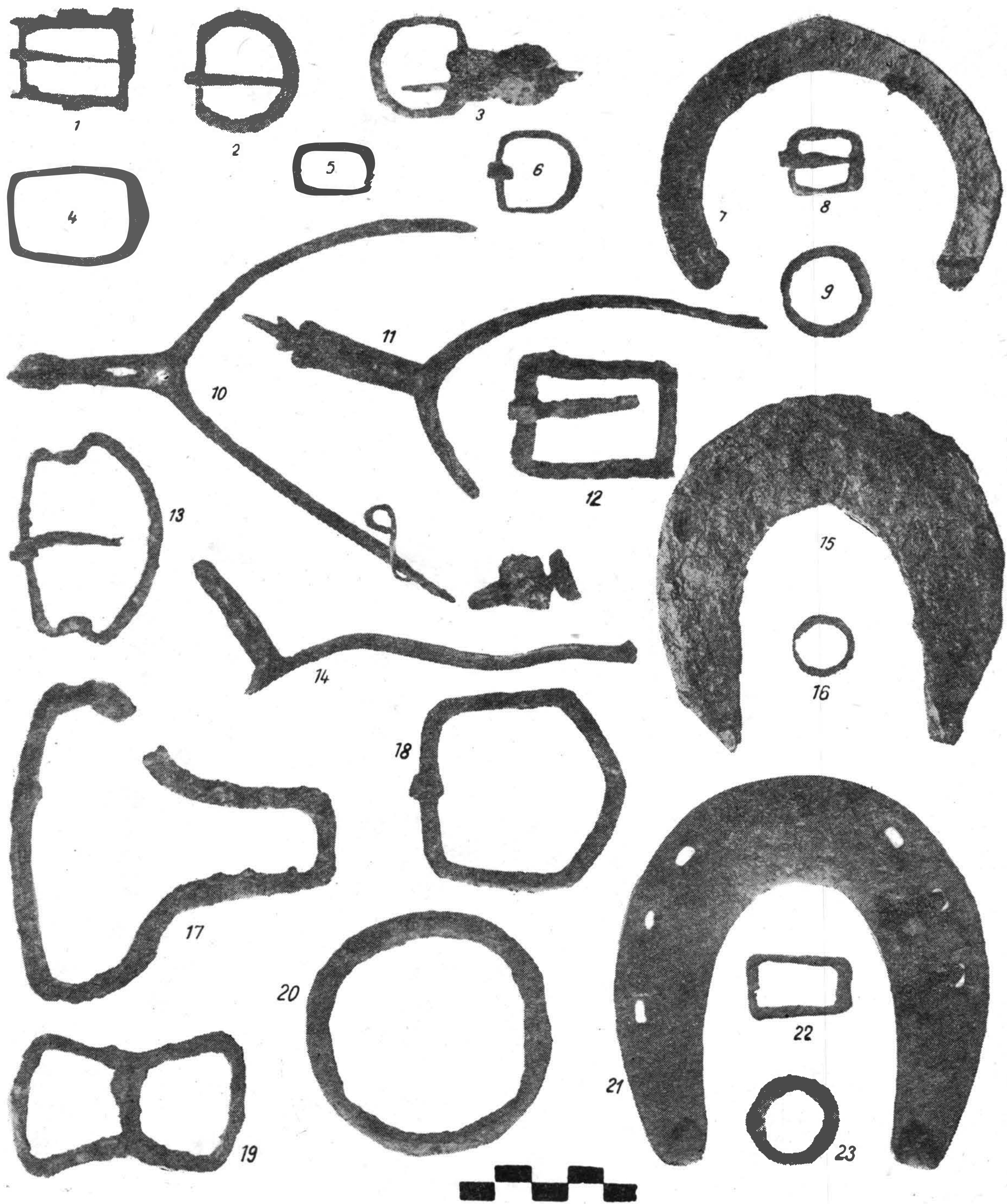
Pl. VI. — Obiecte de uz casnic.

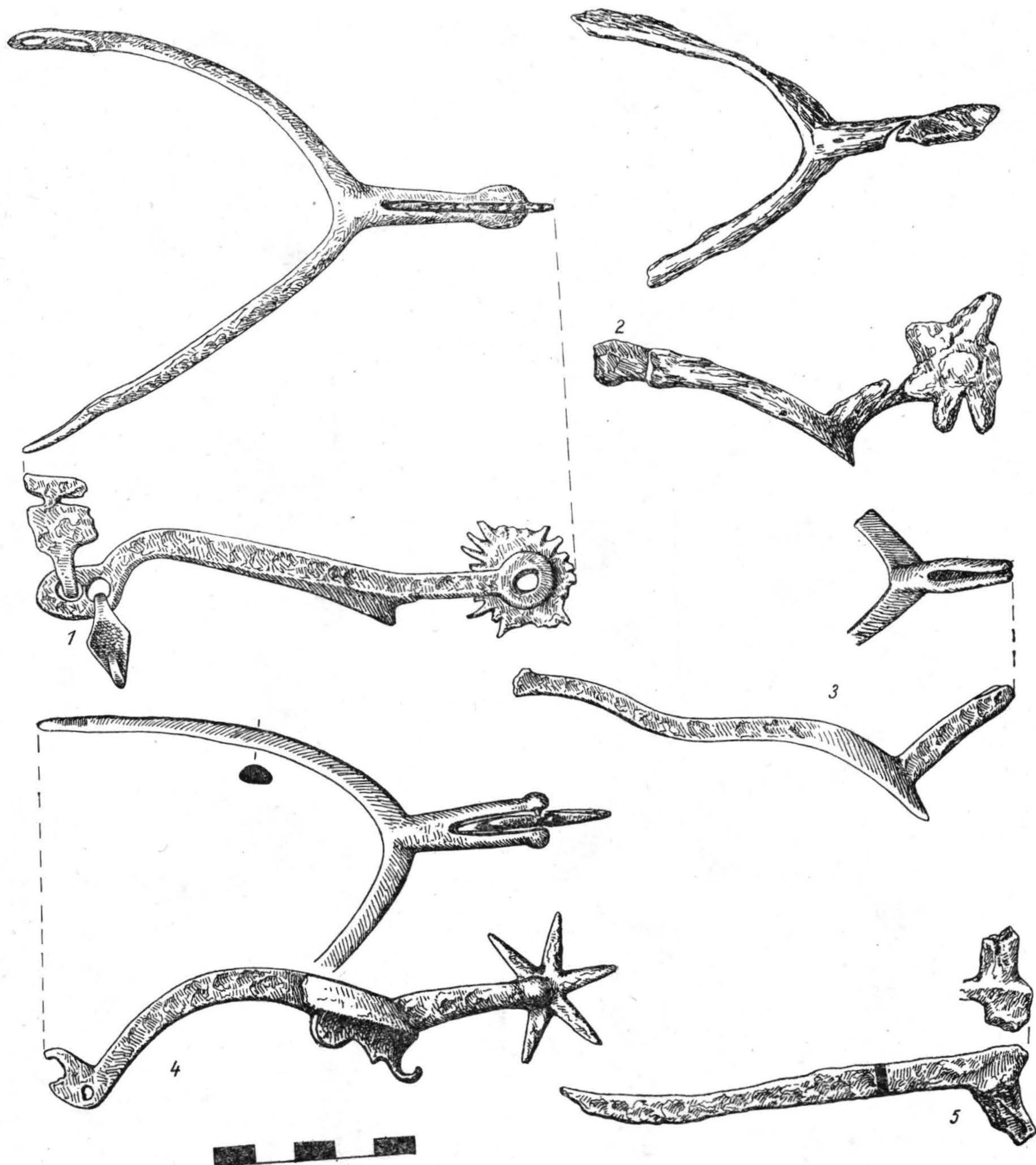
Pl. VII. — *1*, *3*, sfeşnice de fier; *2*, scripete de lemn; *4—5*, mînere de cuţite cu garnituri; *6—8*, mici unelte folosite de un meşter în prelucrarea podoabelor.

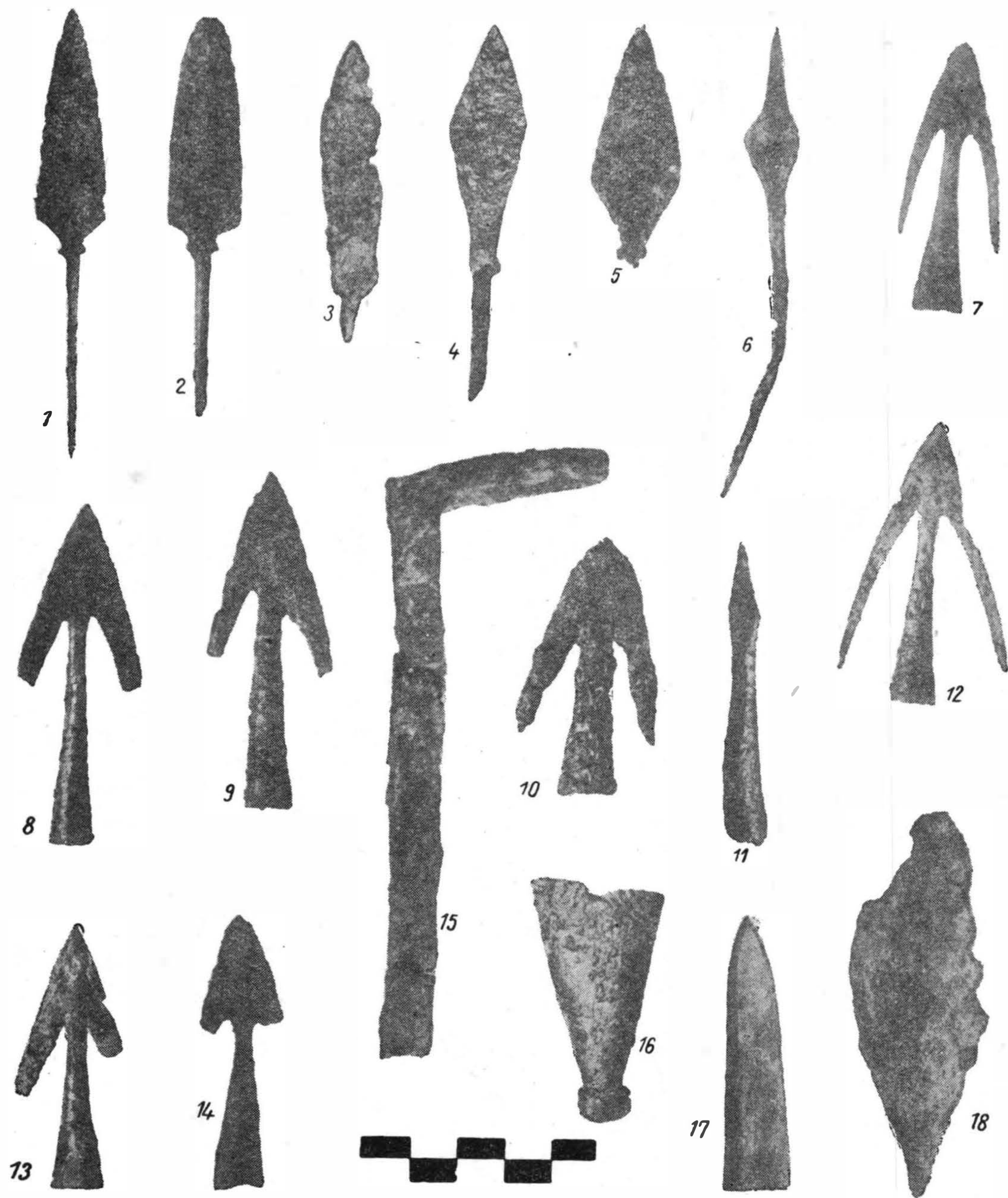
Pl. VIII. — Obiecte de uz casnic.

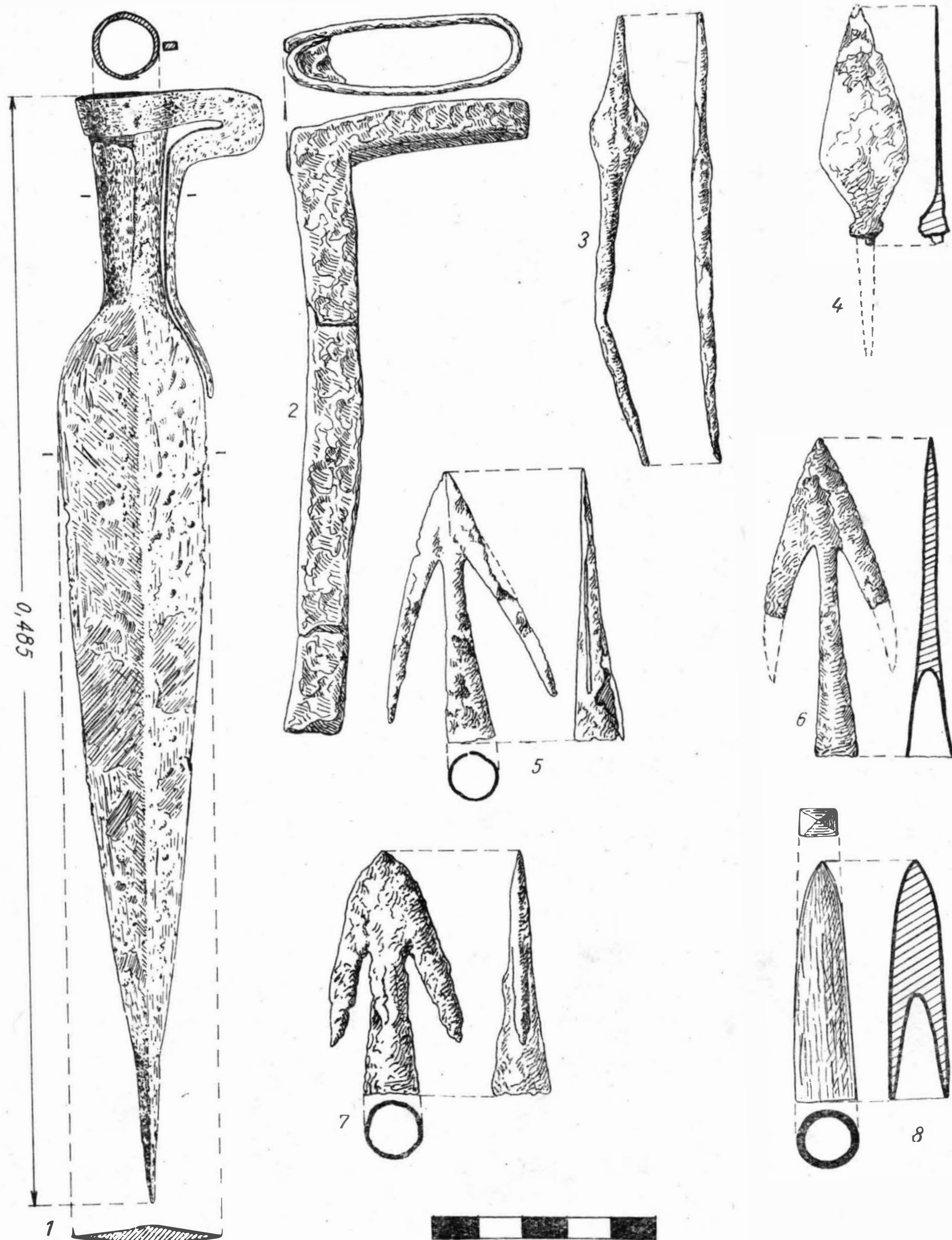
Pl. IX. — Accesorii de încălţăminte şi îmbrăcăminte, piese de armură şi de harnaşament.

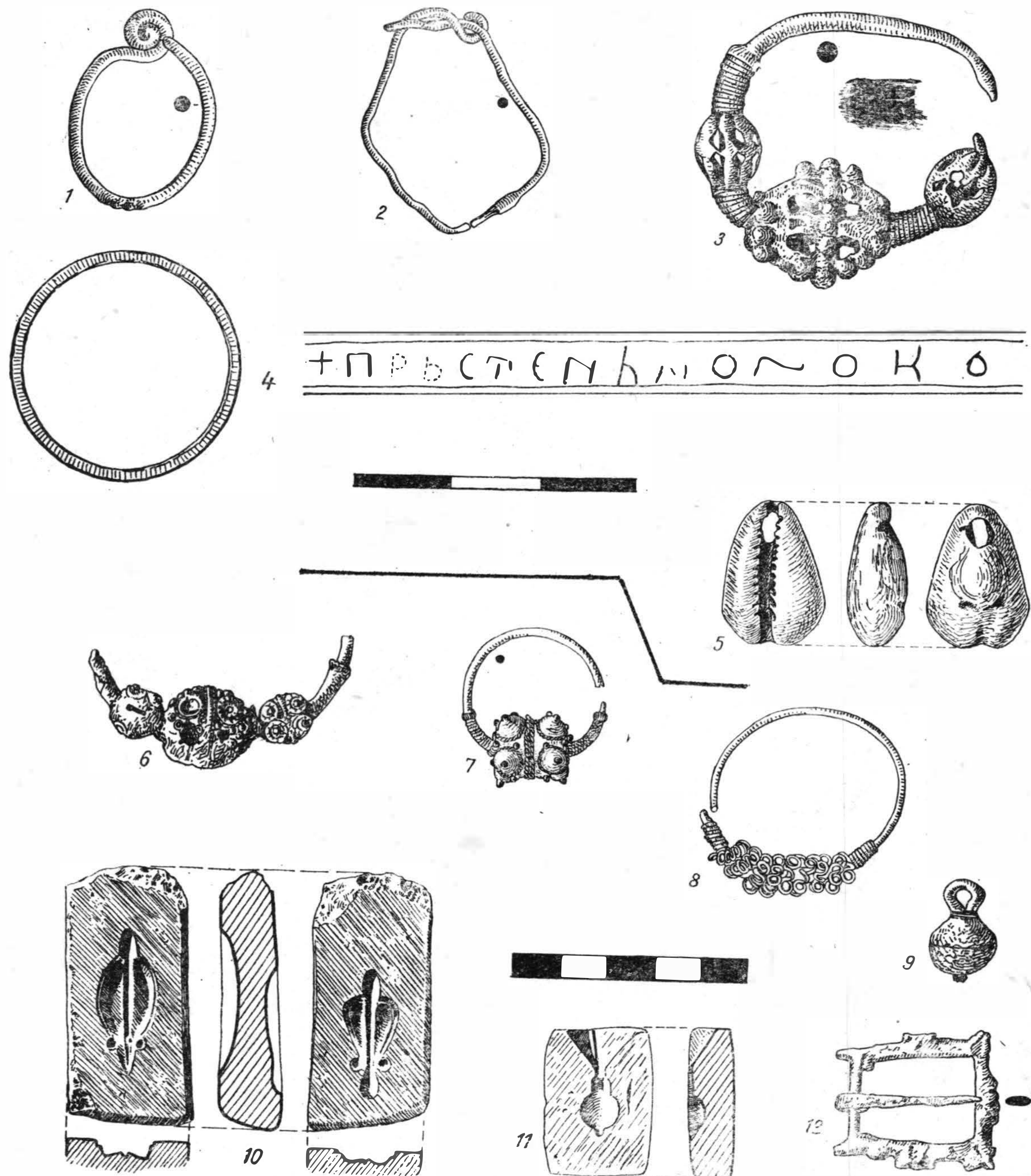
Pl. X. — Pinteni de fier (*1, 4* piese turnate).

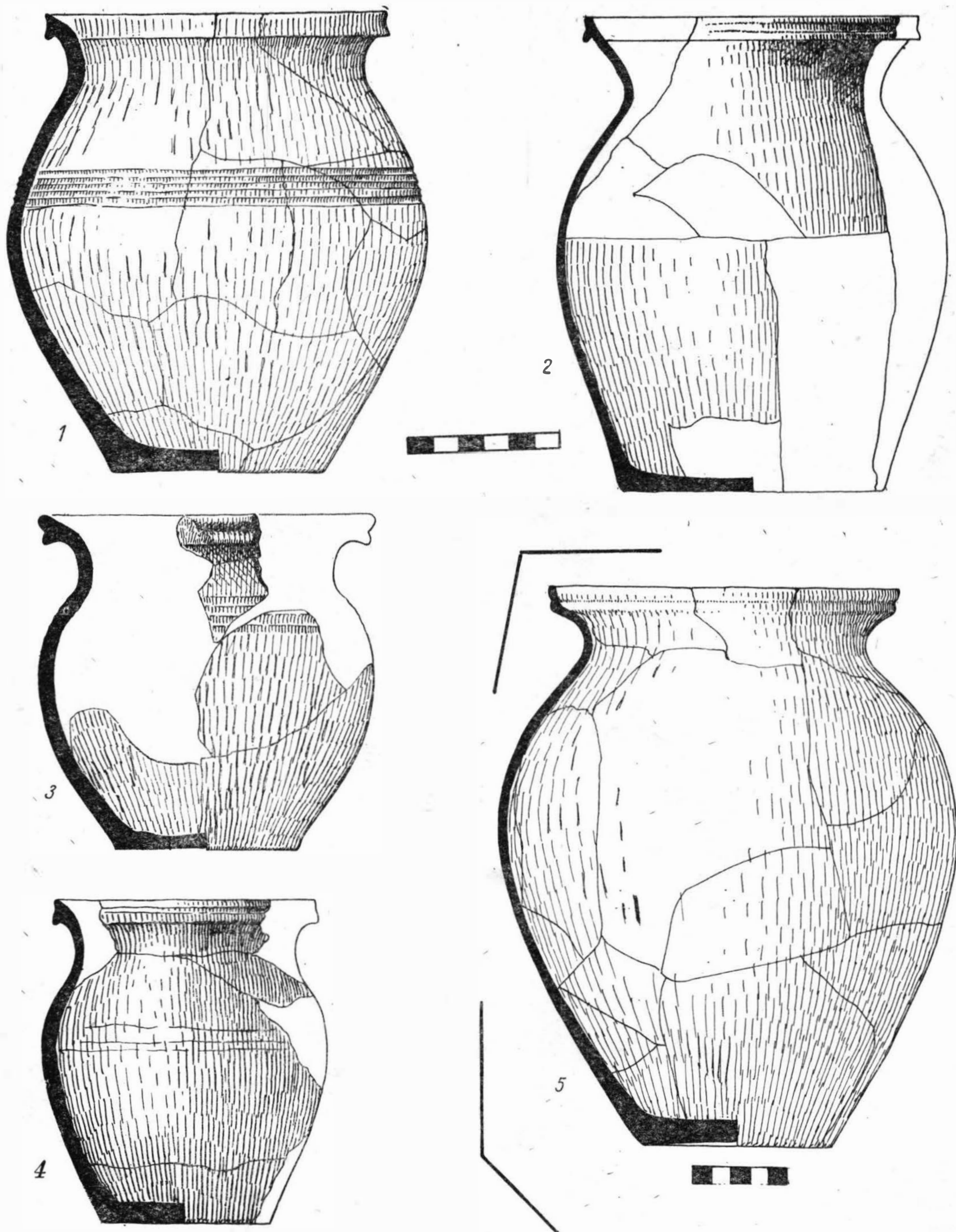
Pl. XI. — Tipuri de arme şi accesorii (*16*, buterolă).

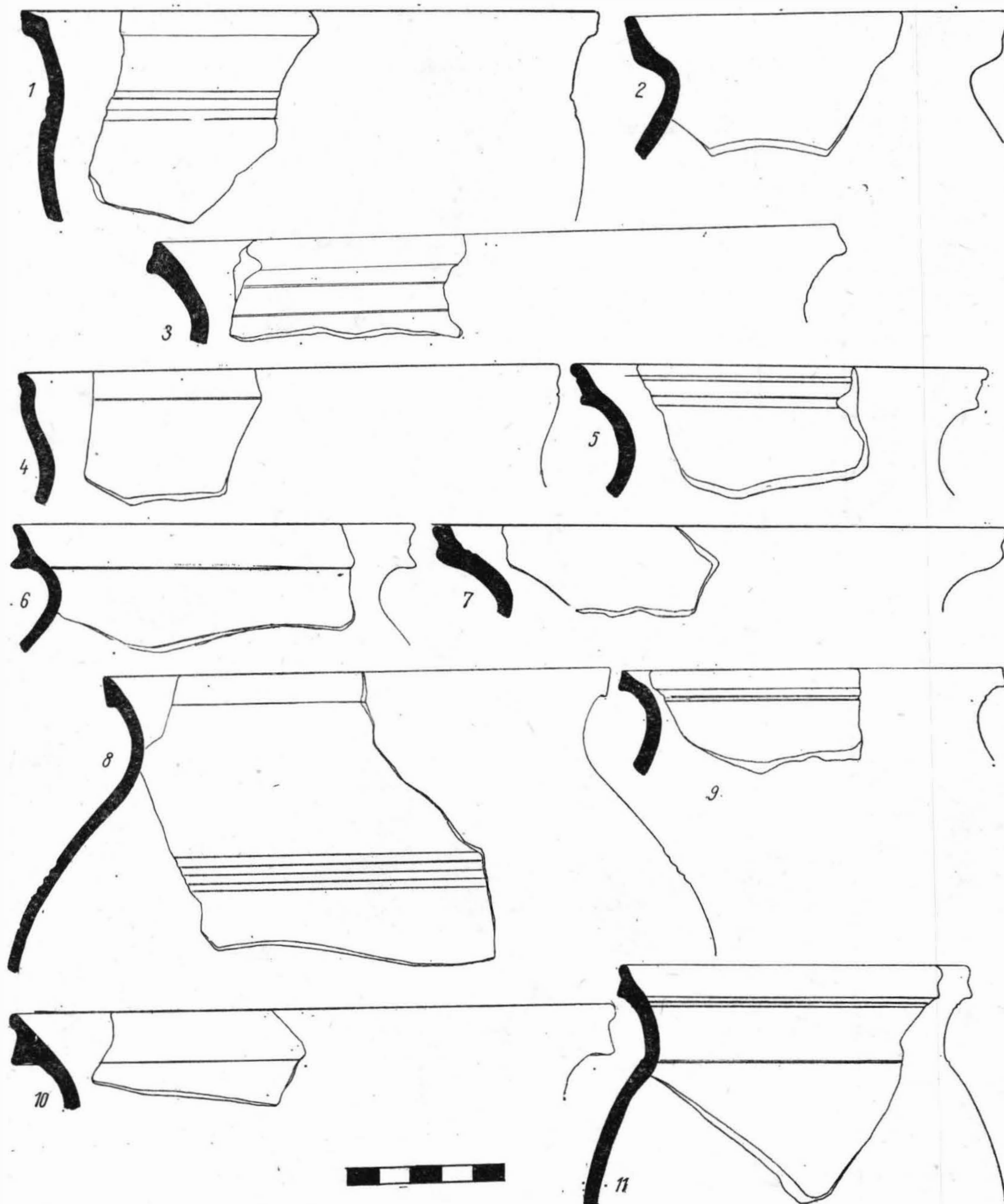
Pl. XII. — *1*, Vîrf de lance; *2*, garnitură din teaca unei săbii; *3—7*, vîrfuri de săgeţi; *8*, vîrf de săgeată din os (42).

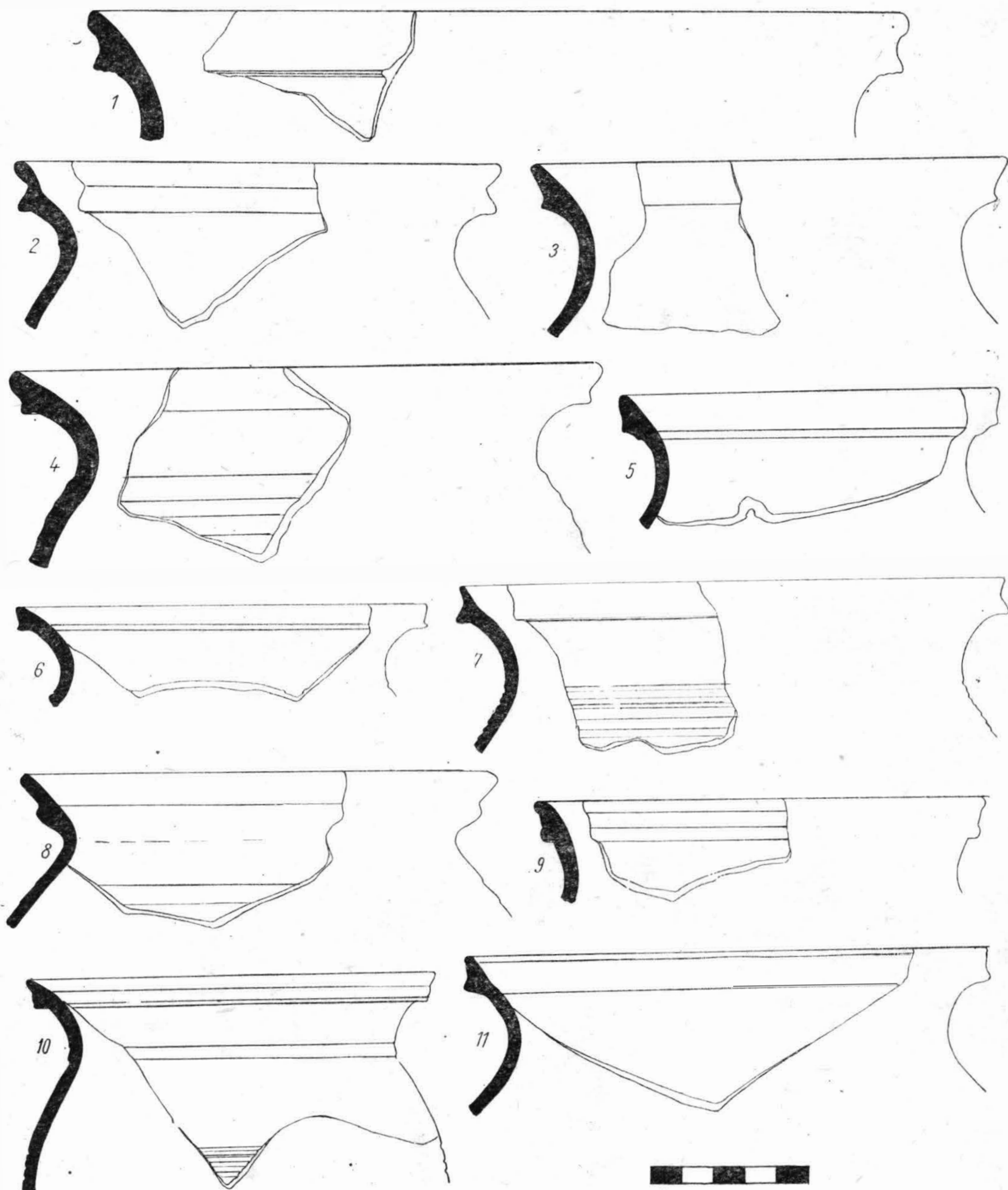
Pl. XIII. — Obiecte de podoabă și tipare de turnat nasturi și aplici (*12*, cataramă de fier).

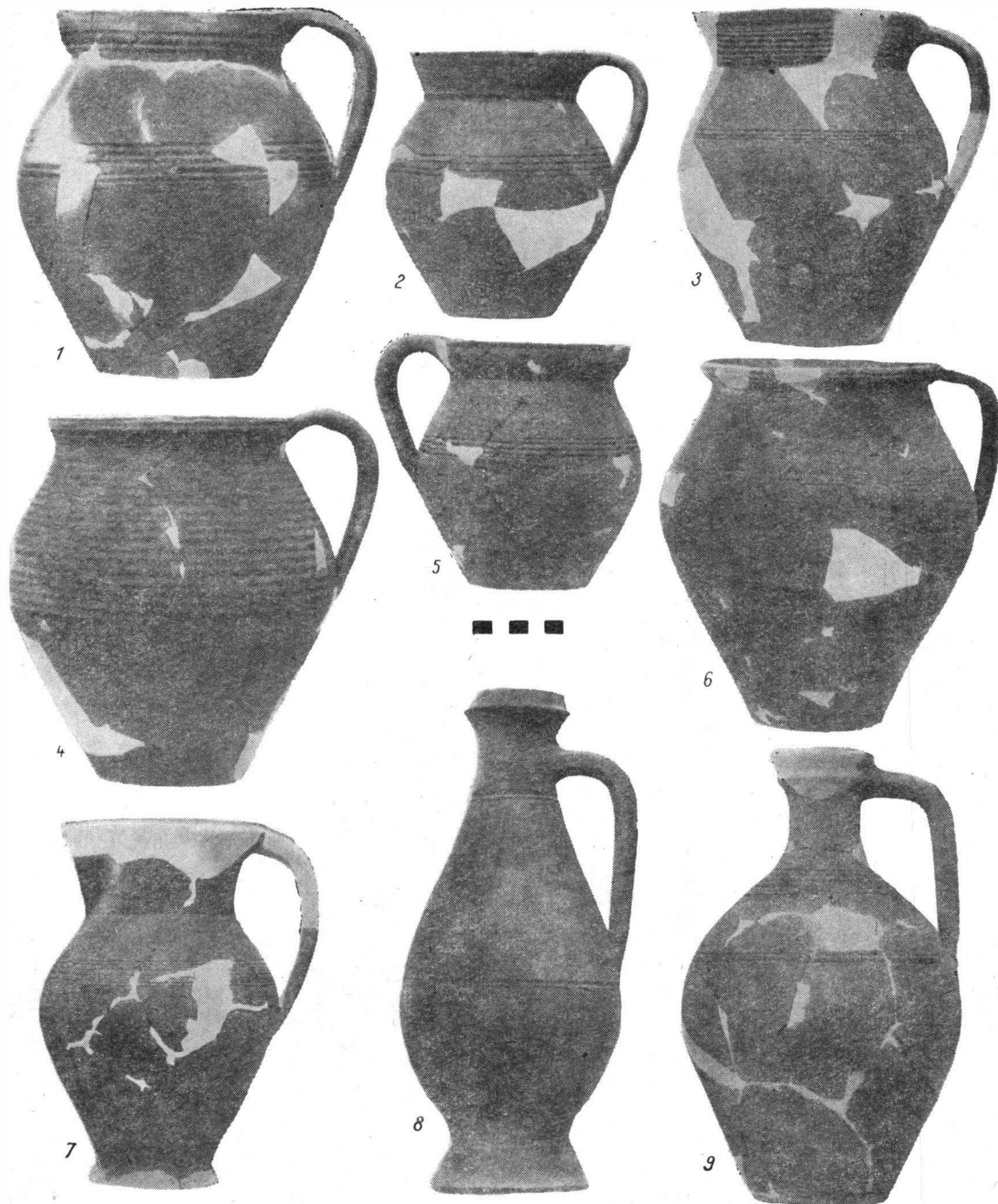
Pl. XIV. — Coconi. Tipuri de borcane: *1* (2); *2* (gr. nr. 11, G/1962; *3* (şanţul I de apărare); *4* (33); *5* (36).

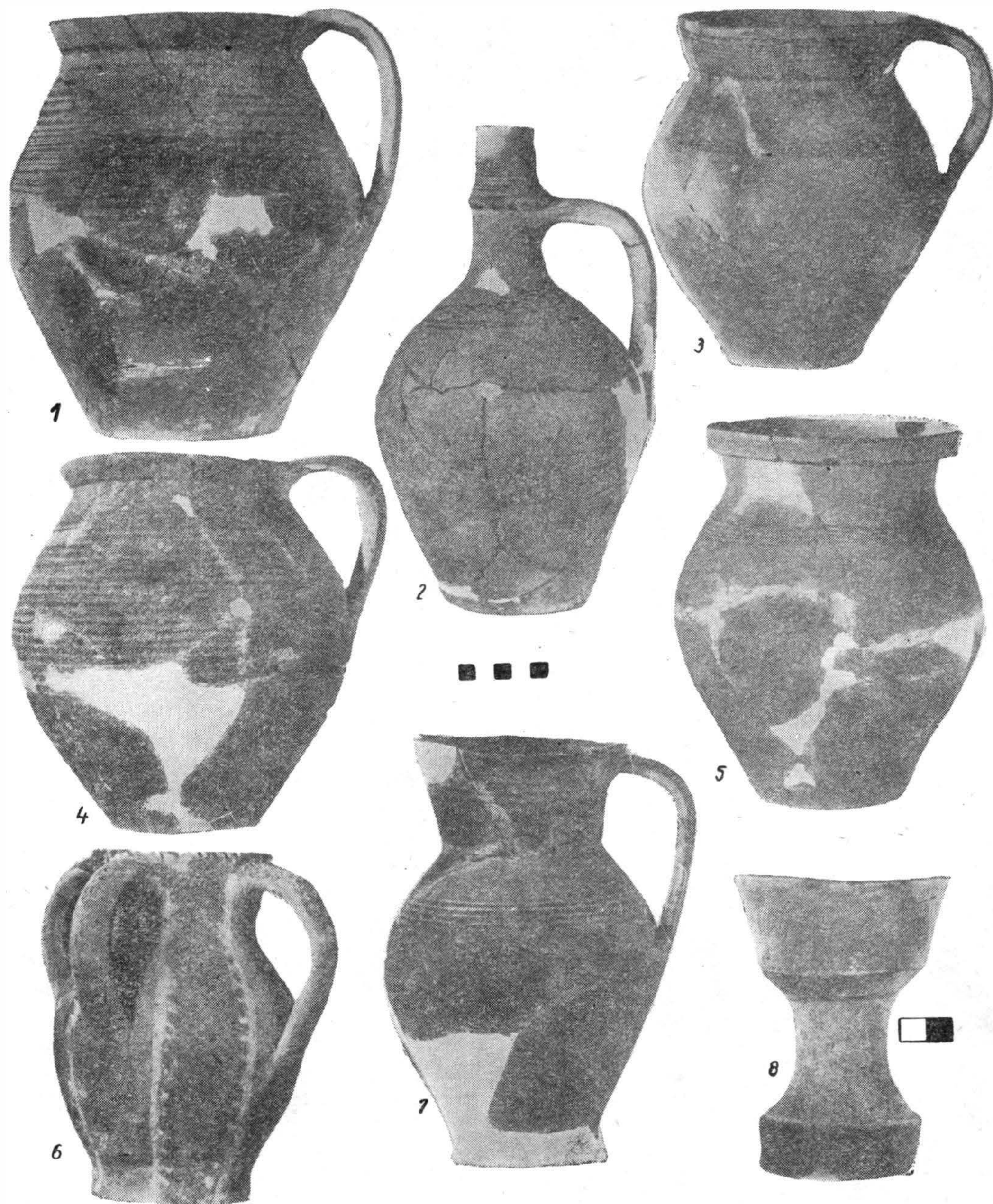
Pl. XV. — Coconi. Guri de borcane (variante) : *1* (14) ; *2* (33) ; *3* (19) ; *4* (18) ; *5* (17) ; *6* (49) ; *7* (8) ; *8*, *11* (cuptorul nr. 3 de ars oale) ; *9* (cuptorul nr. 2 de ars oale) ; *10* (73).

Pl. XVI. — Coconi. Alte tipuri de borcane: *1* (72); *2* (30); *3* (29); *4* (67); *5* (gr. nr. 65, G/1962); *6* (4); *7* (39); *8—9* (28); *10* (63); *11* (11).

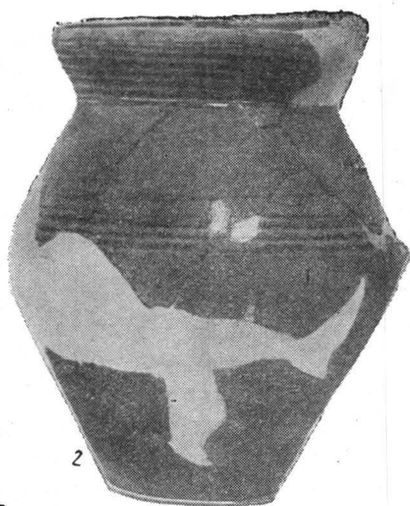

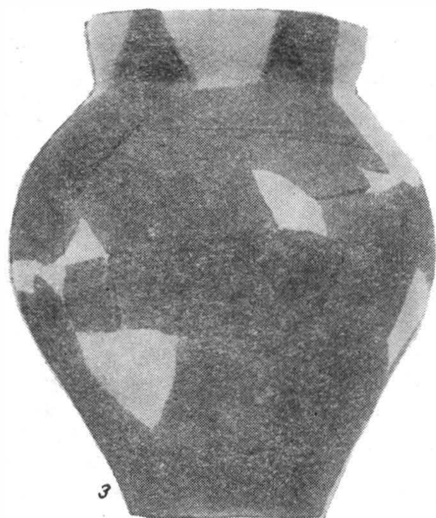
Pl. XVII. — Coconi. Vase găsite în bordeiul nr. 64 (faza *A*).

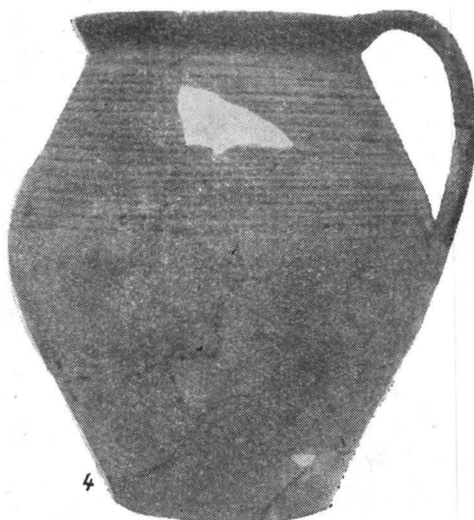

Pl. XVIII. — Coconi. Vase găsite în bordeiul nr. 19 (faza *B*).

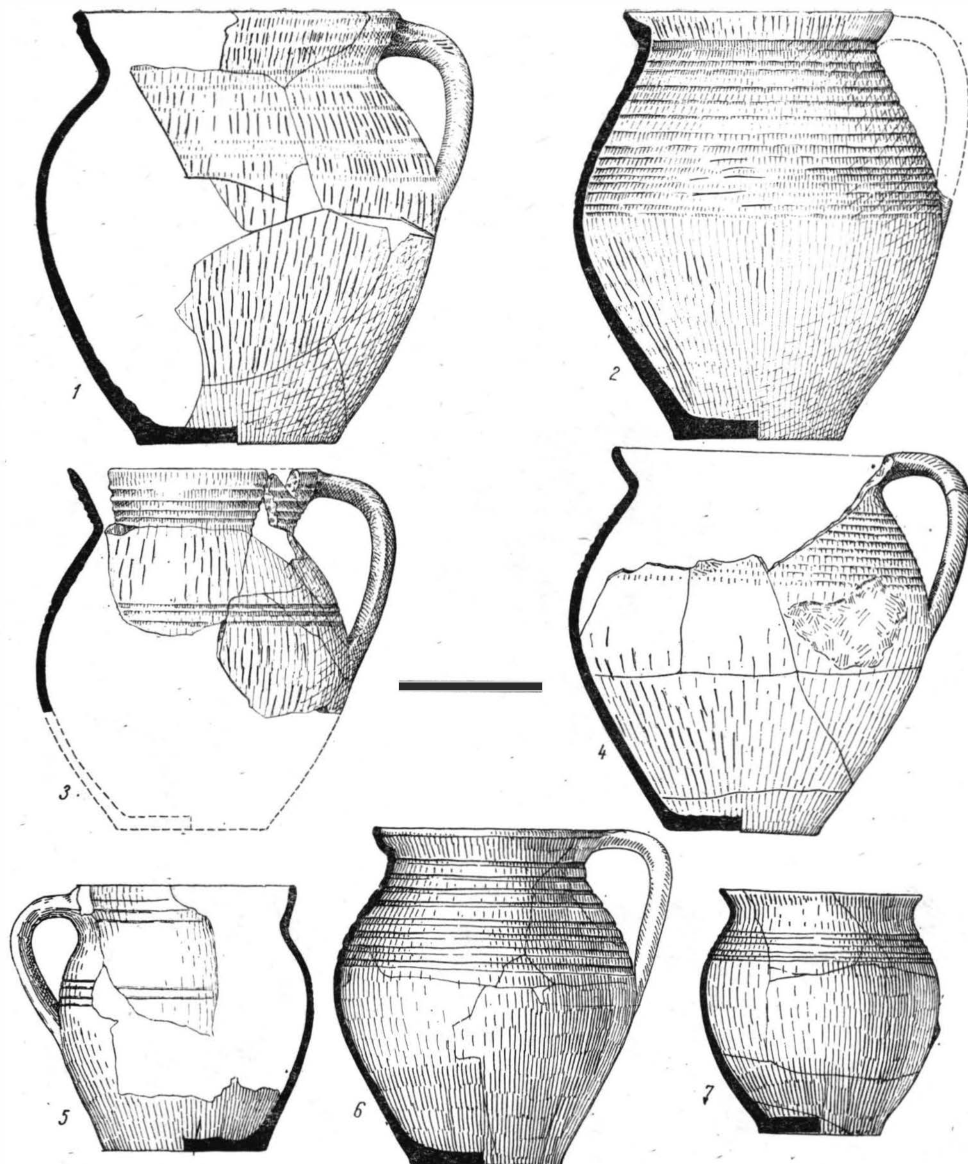
Pl. XIX. — Coconi. Oale cu toartă găsite în bordeiul nr. 33 (faza *C*).

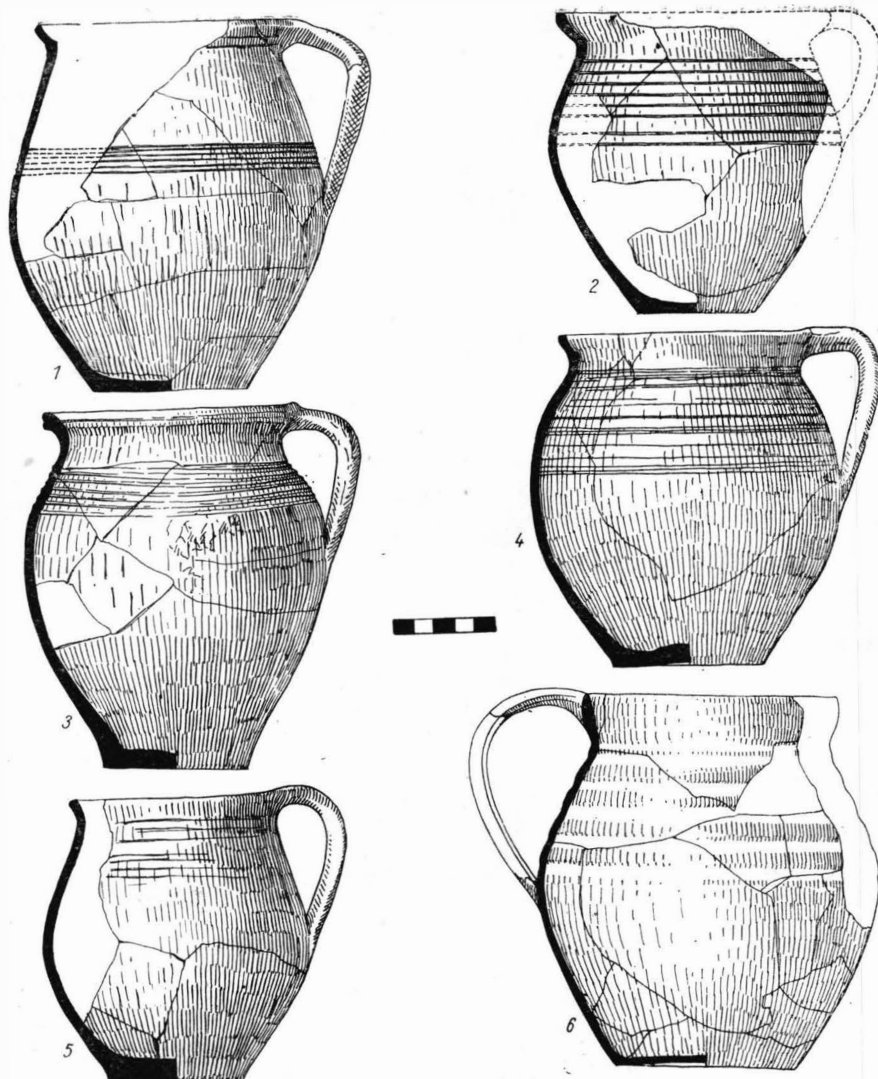
Pl. XX. — Vase găsite în bordeie din faza *B*: *1—2* (57); *5* (39) — şi din faza *C*: *3* (36); *4* (40).

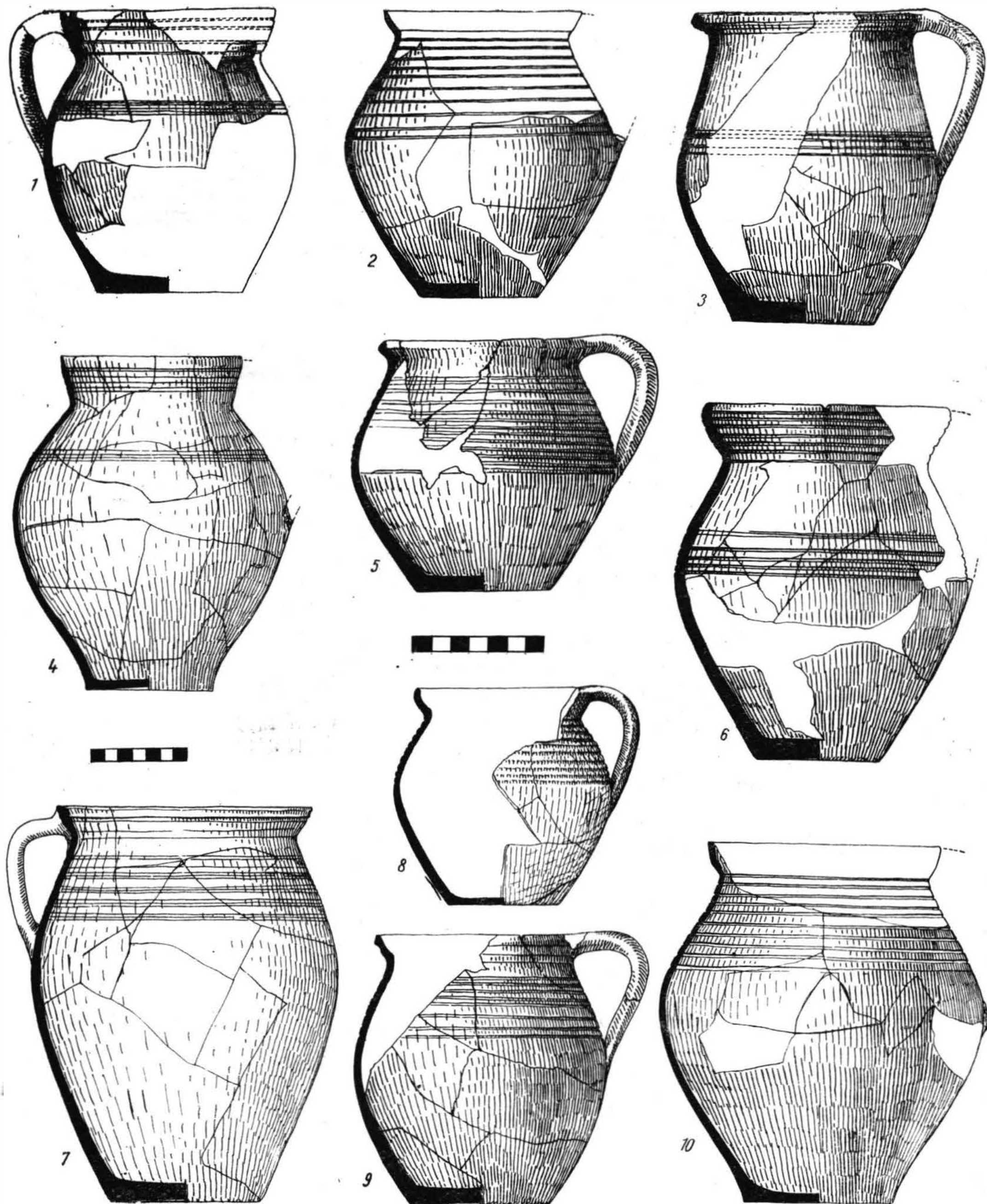
Pl. XXI. — Coconi. Tipuri de vase găsite în bordeie și gropi menajere din faza *C*.

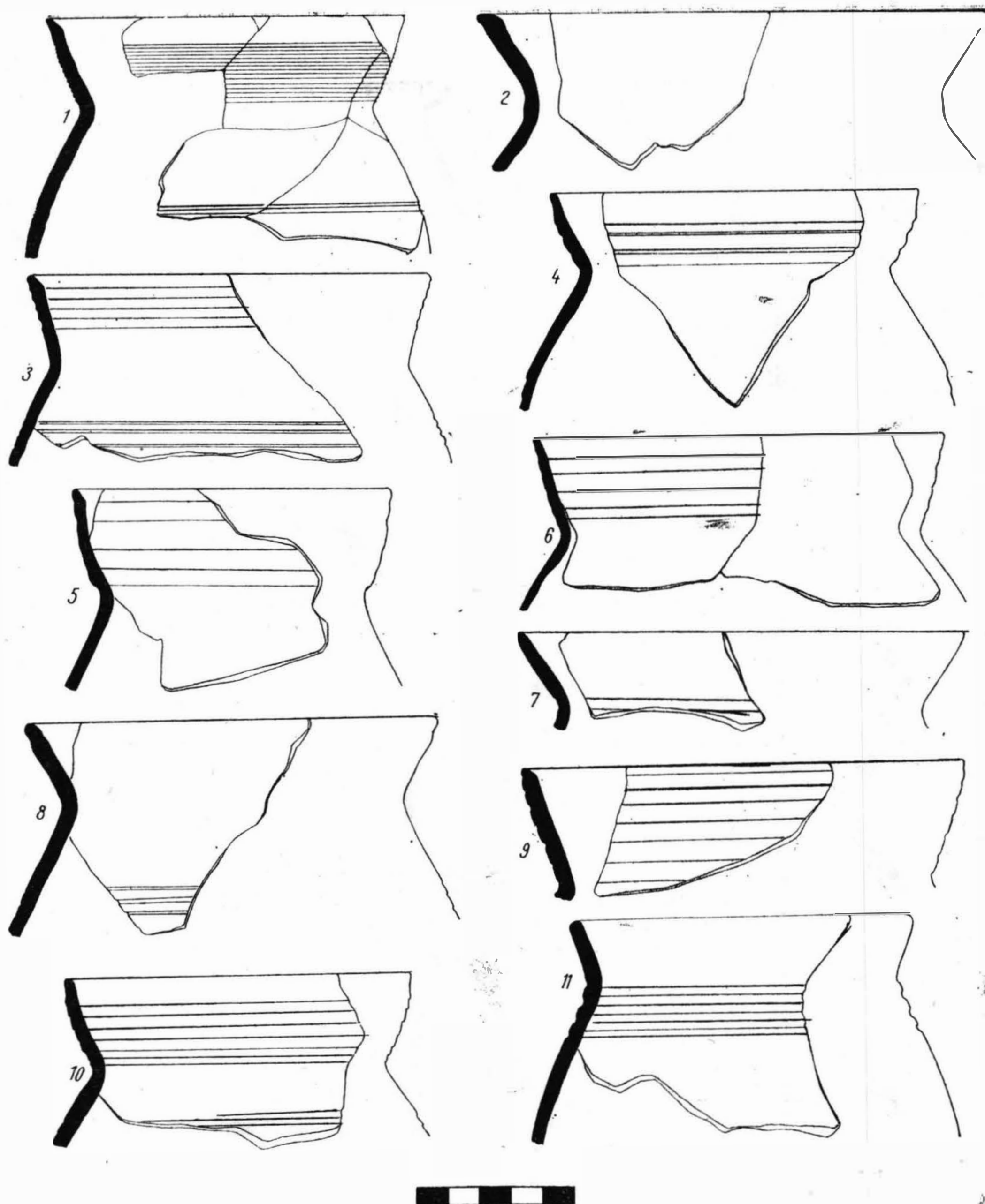
Pl. XXII. — Tipuri de oală cu toartă, faza *A*.

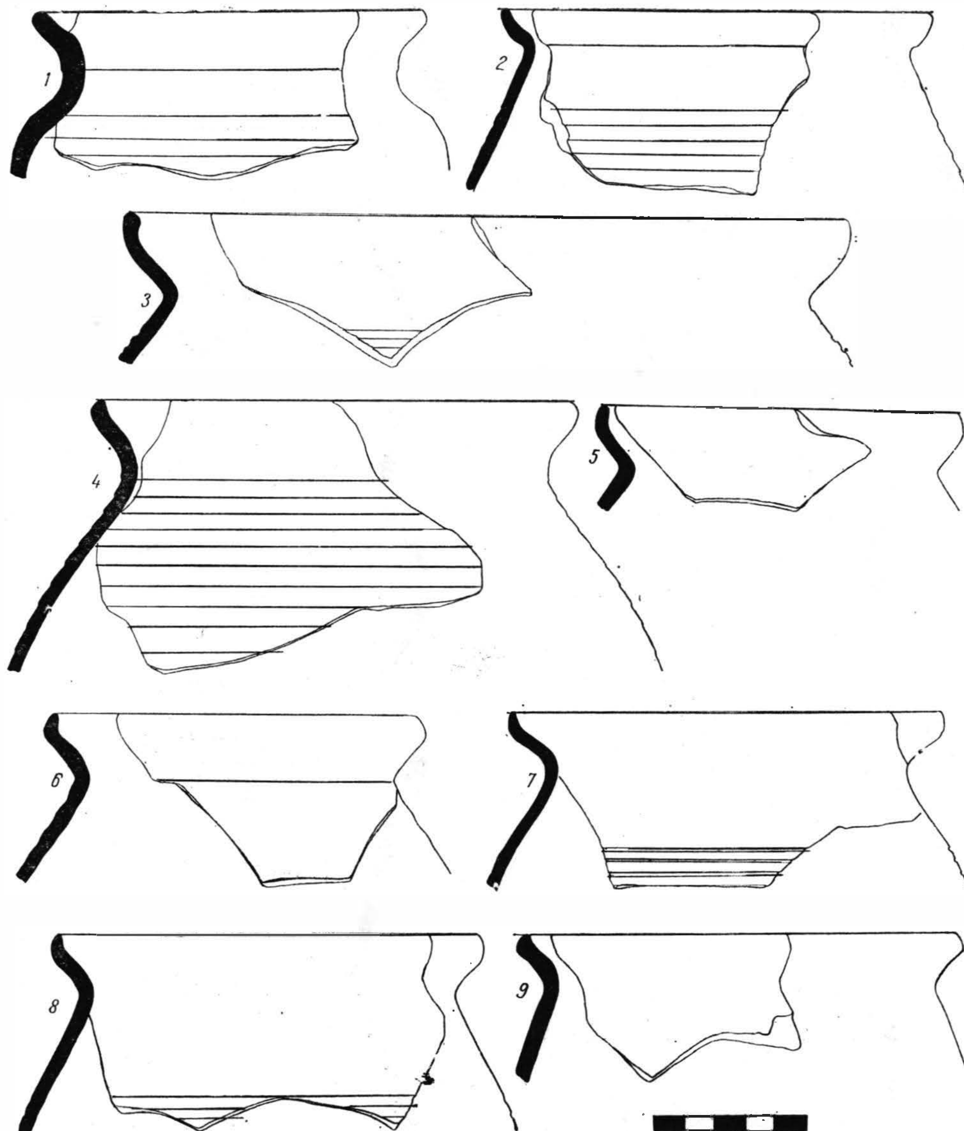
Pl. XXIII. — Tipuri de oale cu toartă din faza *B*: *1* (cuptorul nr. 2 de ars oale); *2* (39) — şi din faza *C*: *3*, *6* (gropi menajere din zona de sud).

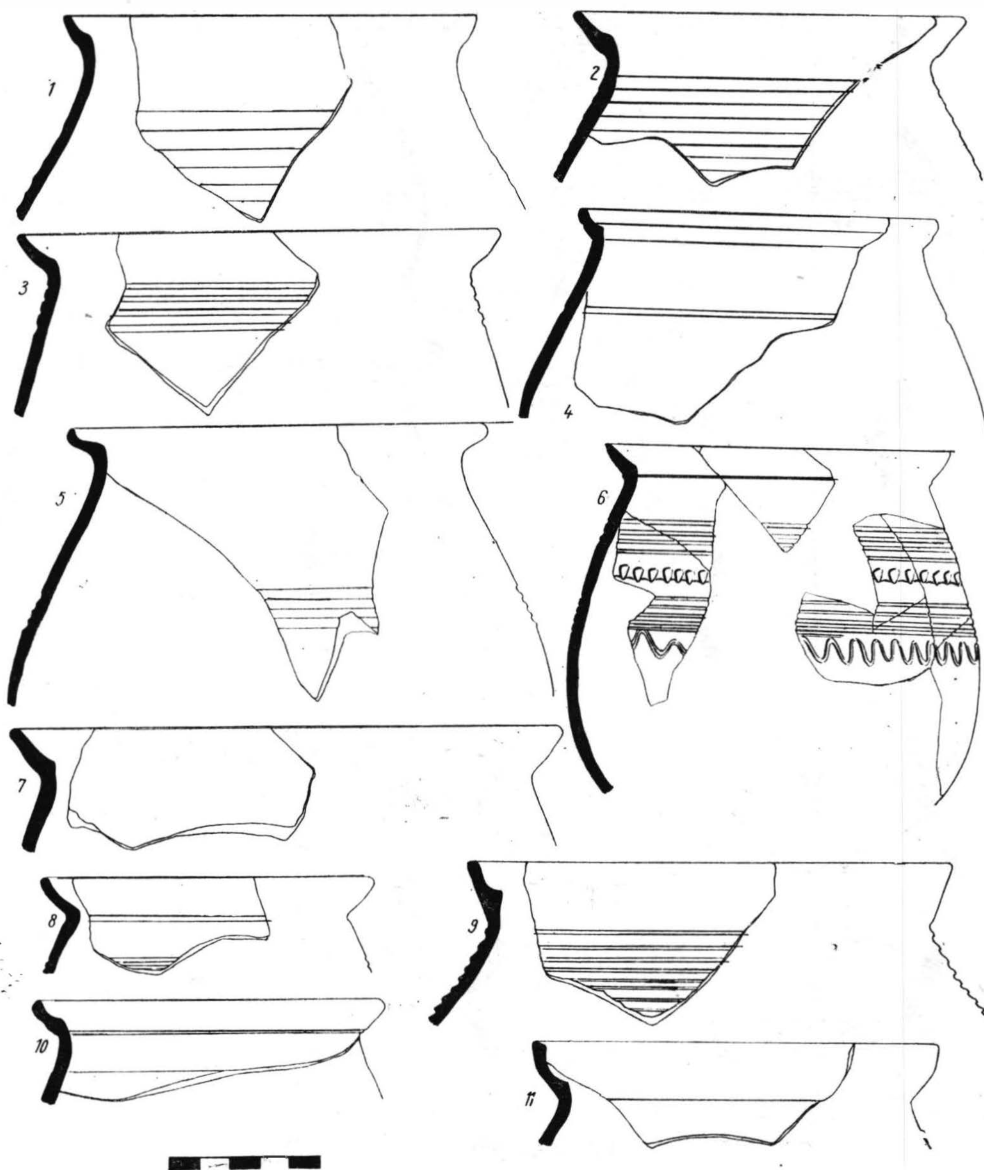
Pl. XXIV. — Oale cu toartă din faza C.

Pl. XXV. — Oale cu toartă, variante cu buza înaltă.

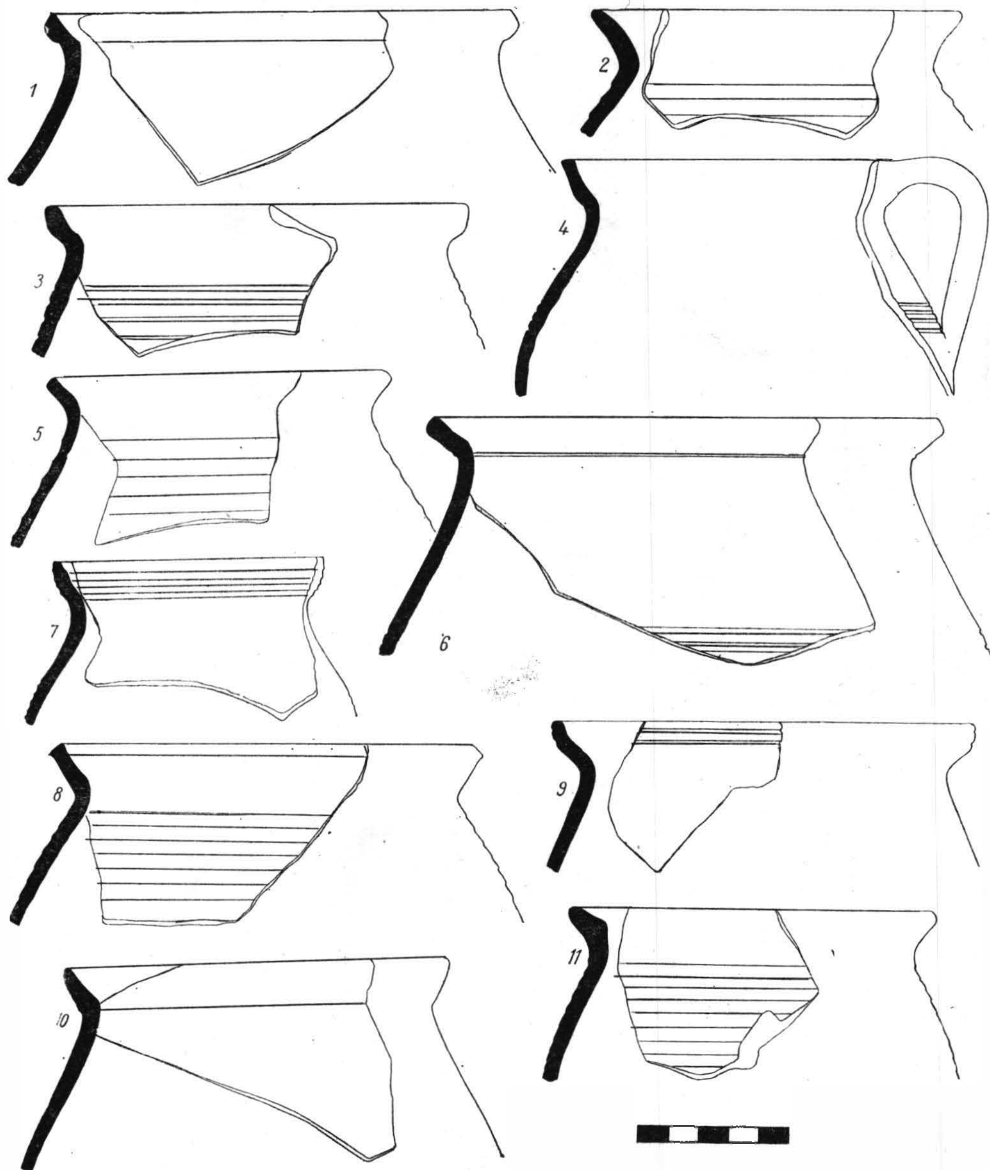
Pl. XXVI. — Oale cu toartă, variante cu buza scundă, în „S".

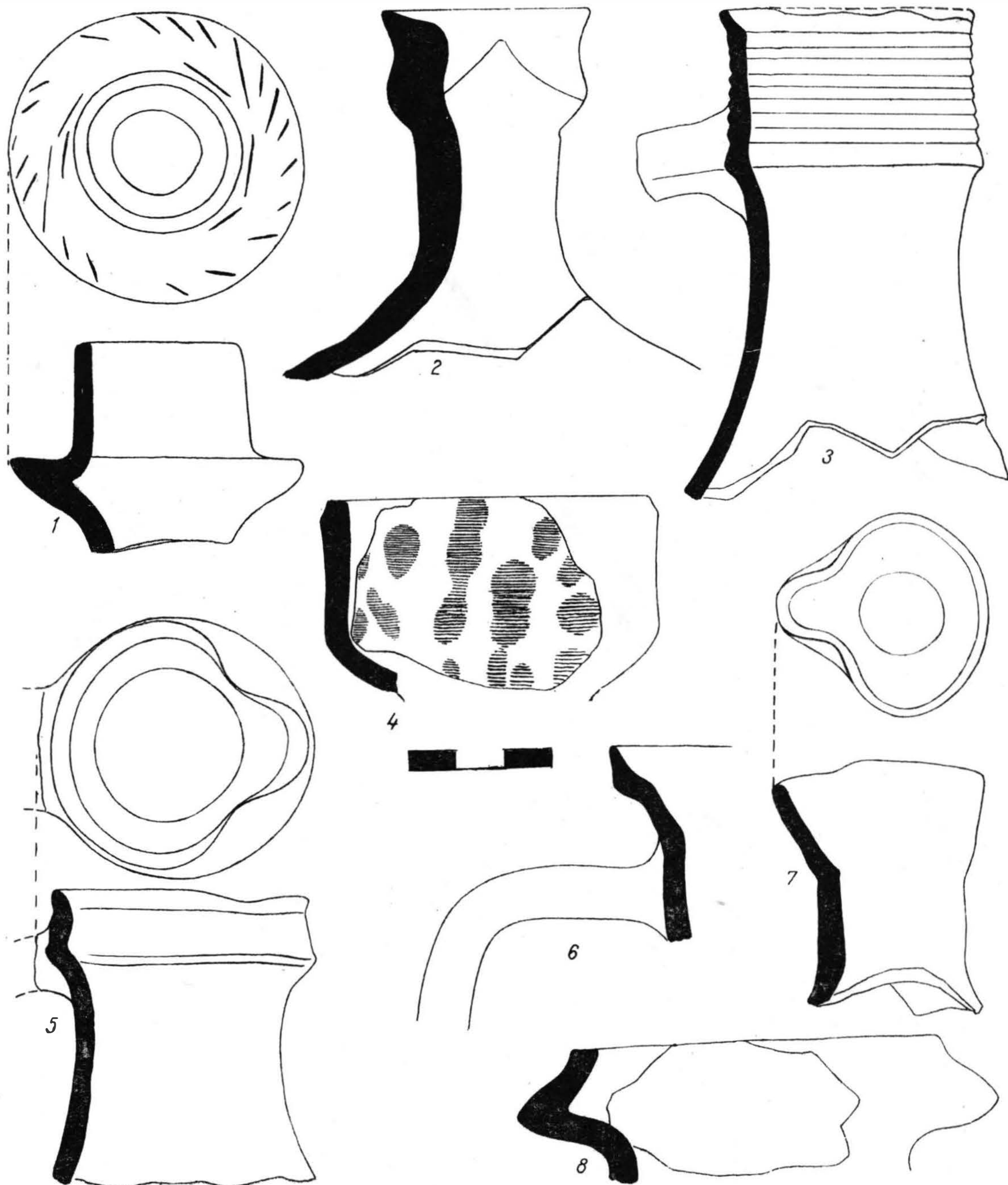
Pl. XXVII. — Oale cu toartă, varianta *b-1*.

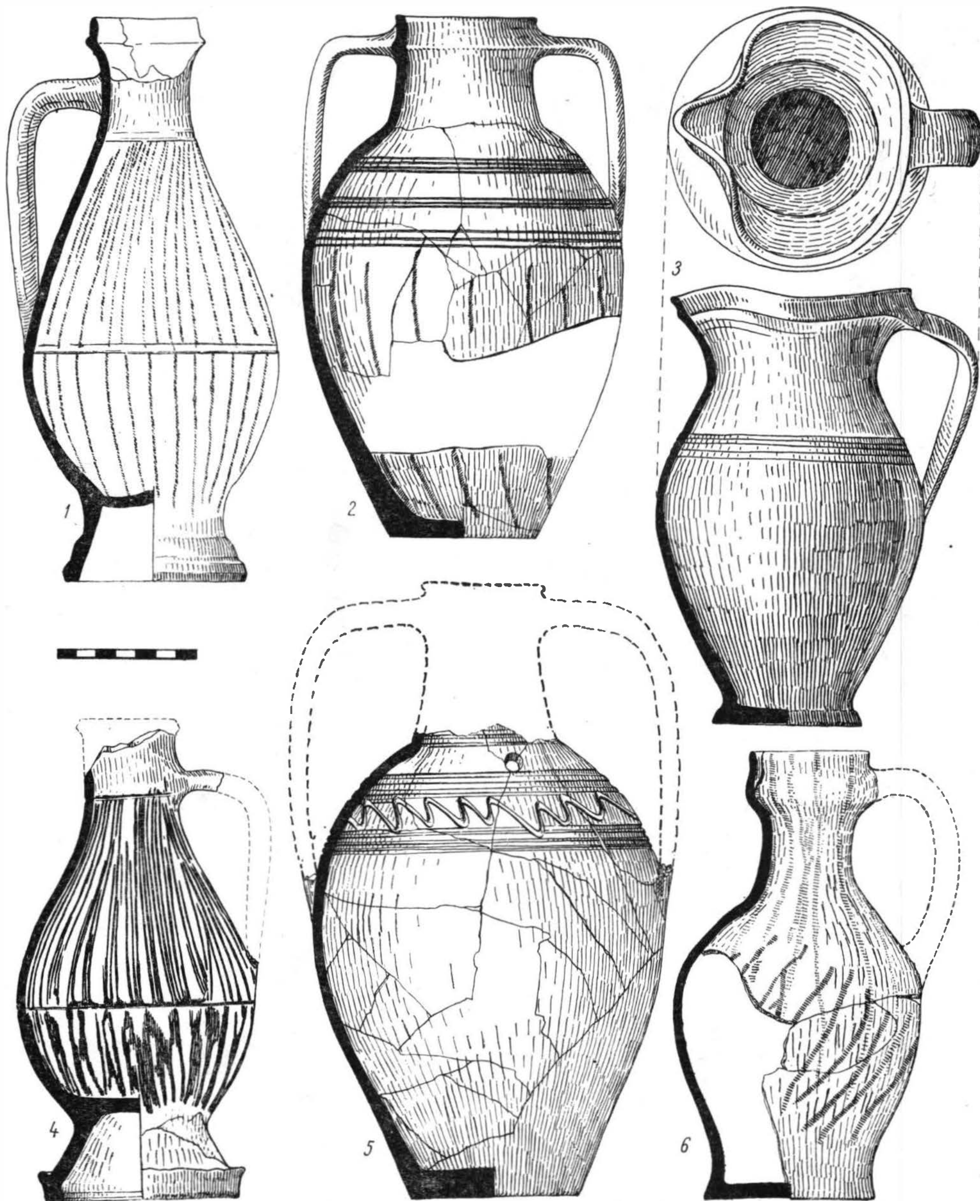
Pl. XXVIII. — Oale cu toartă, varianta *b-2*.

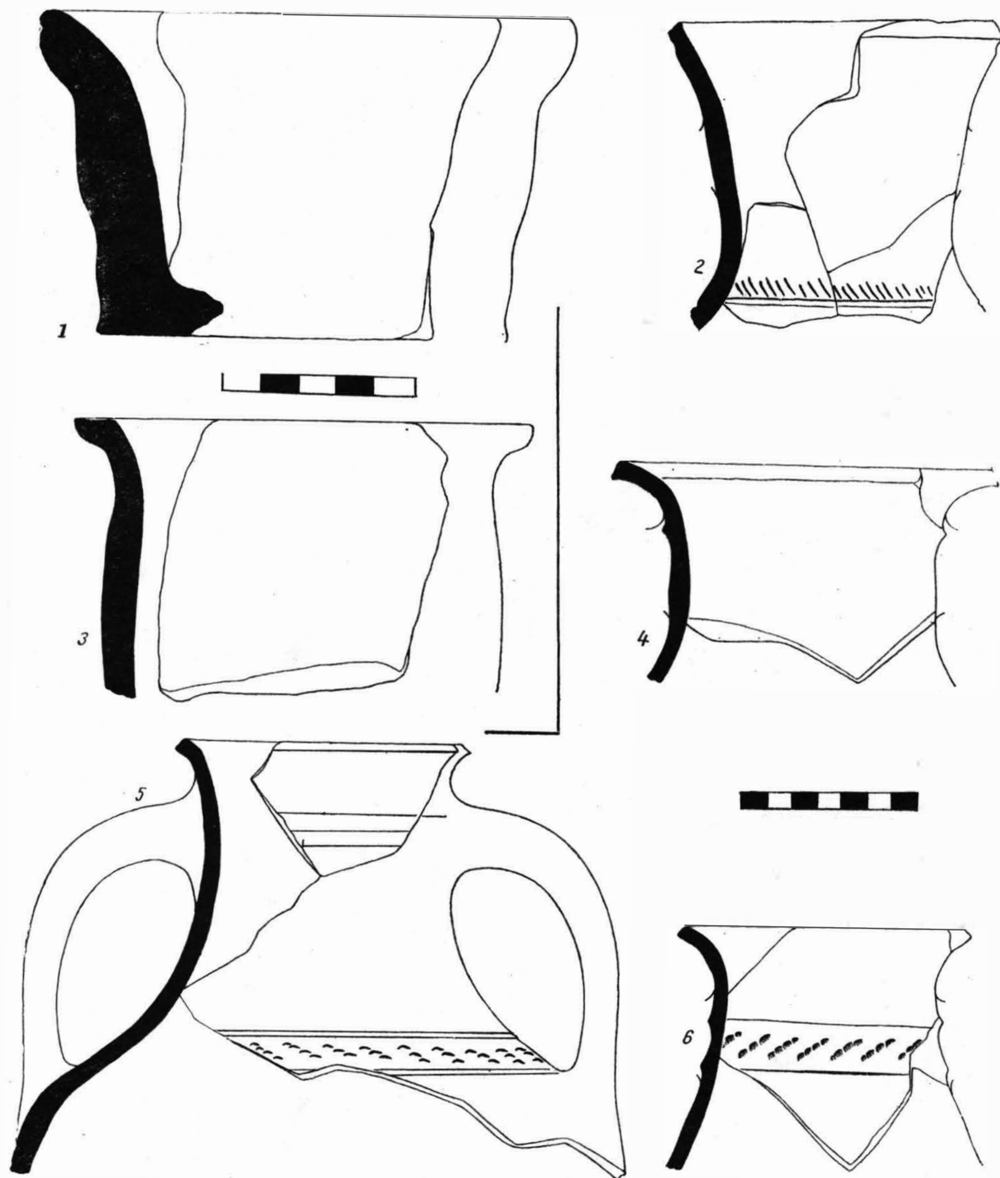
Pl. XXIX. — Oale cu toartă, variante mixte.

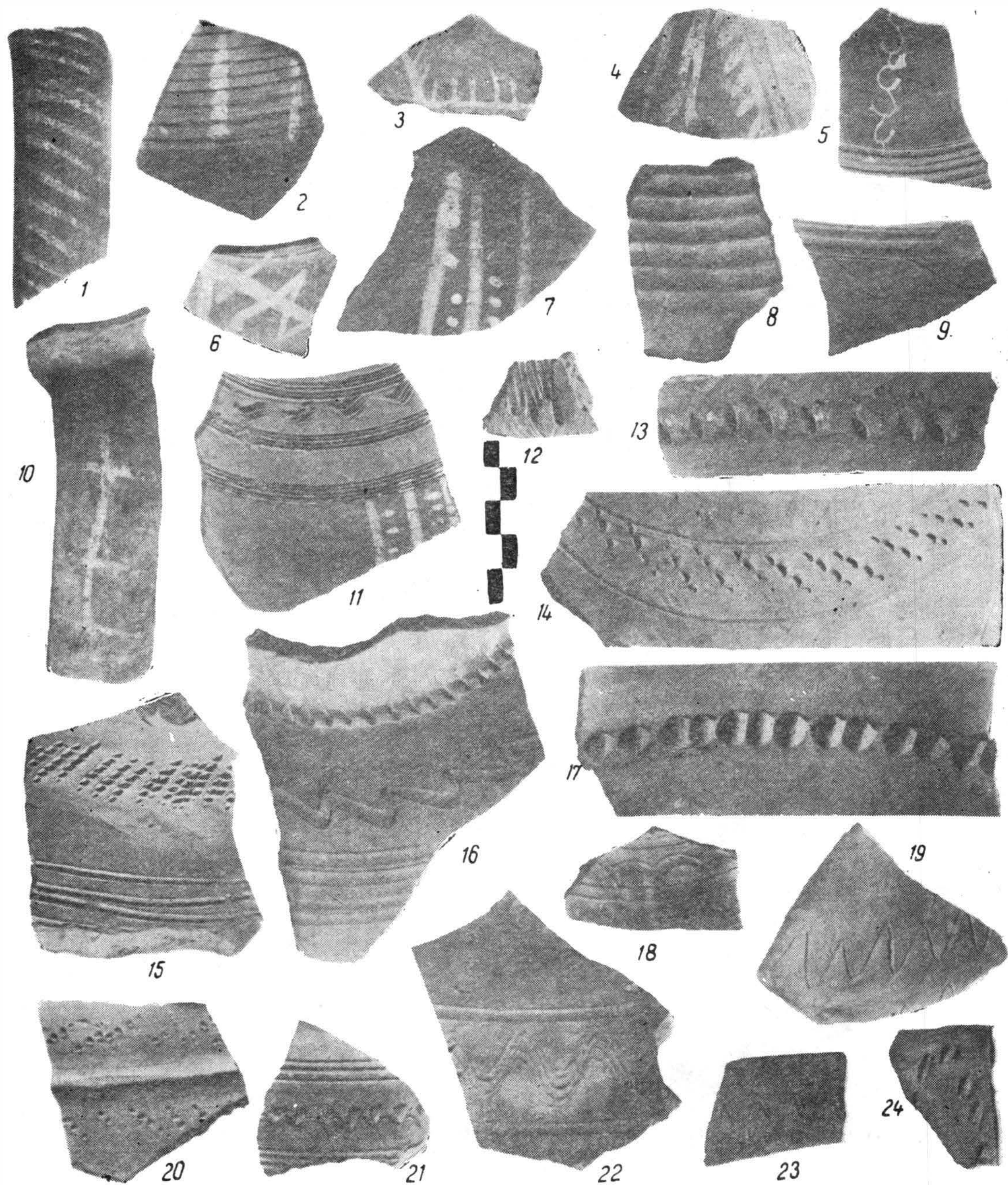
Pl. XXX. — Gîturi de ulcioare.

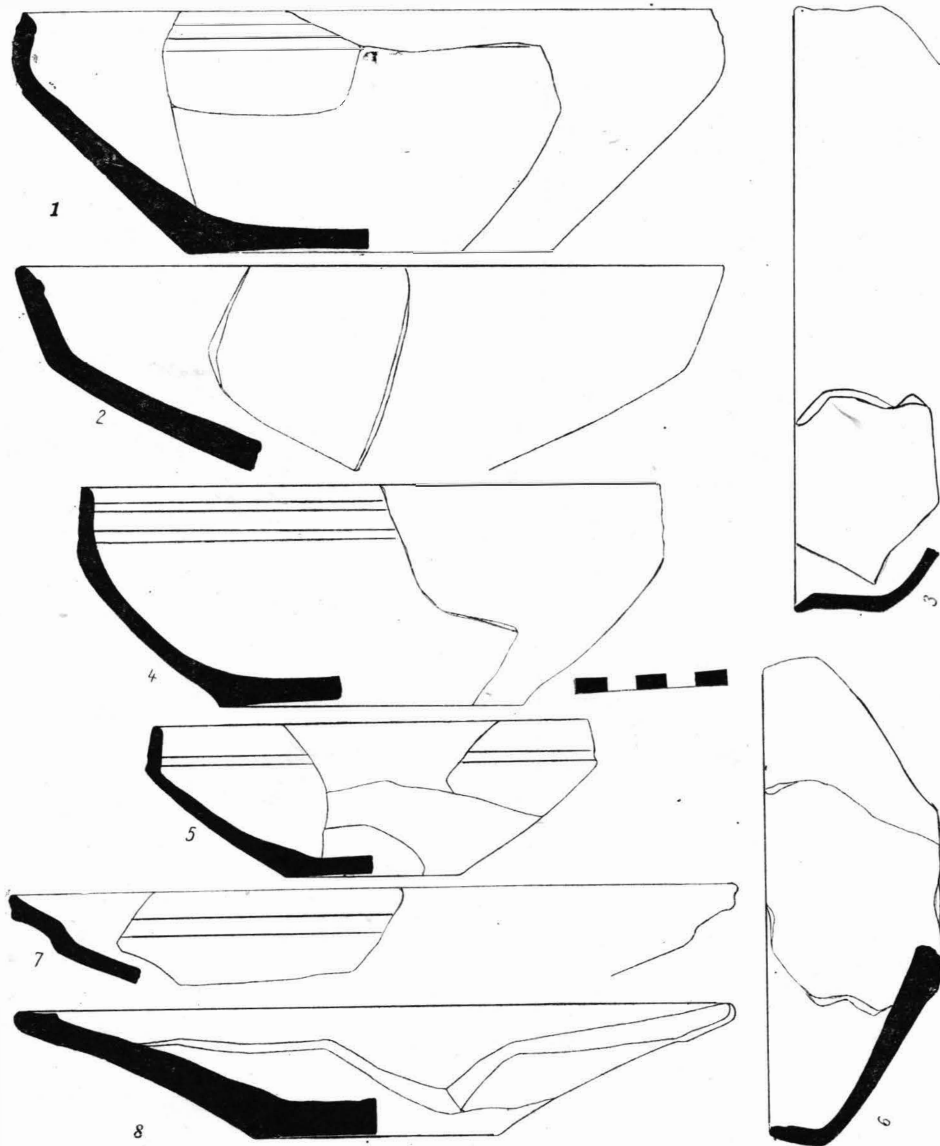
Pl. XXXI. — Coconi. *1*, *4*, *6*, ulcioare ; *2*, *5*, ulcioare amforoidale ; *3*, cană (39).

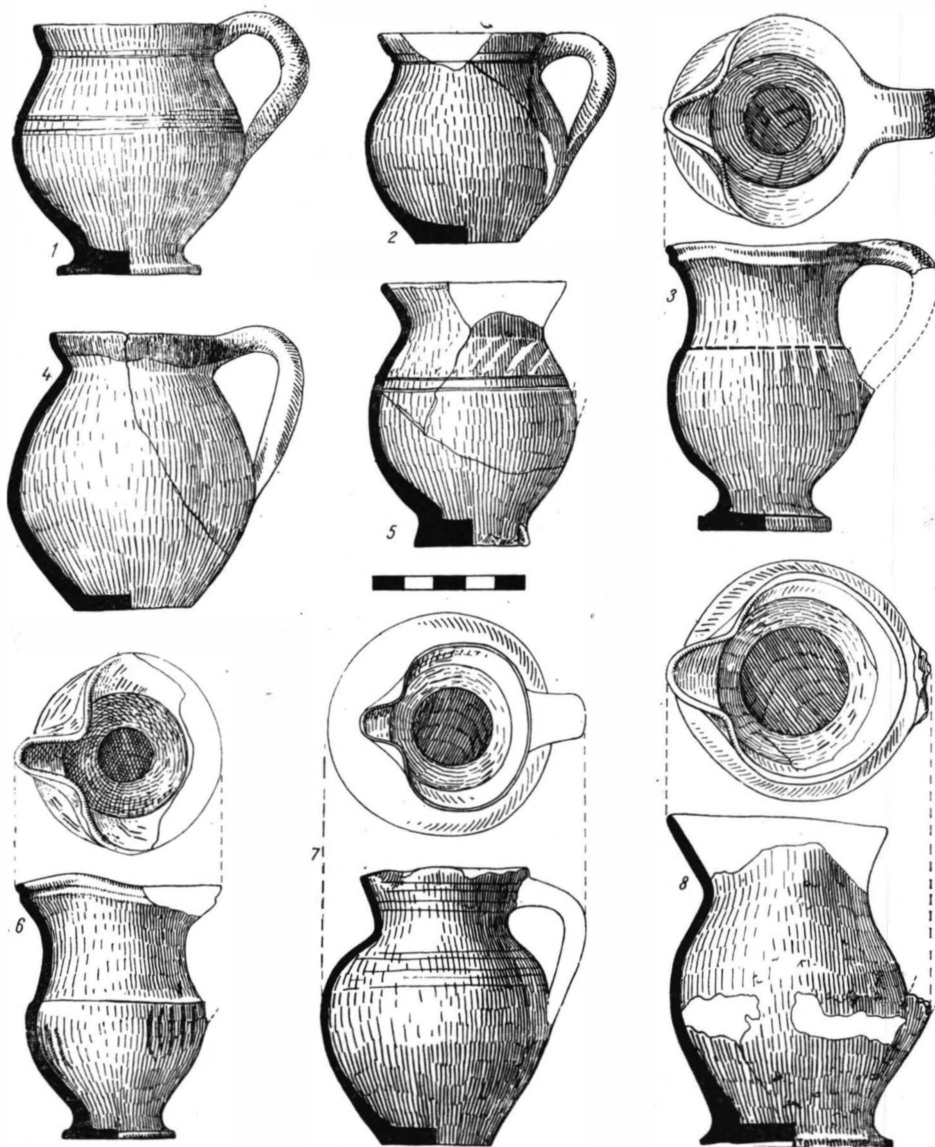
Pl. XXXII. — *1, 3,* „mojare" (?); *2, 4—6,* fragmente de ulcioare amforoidale.

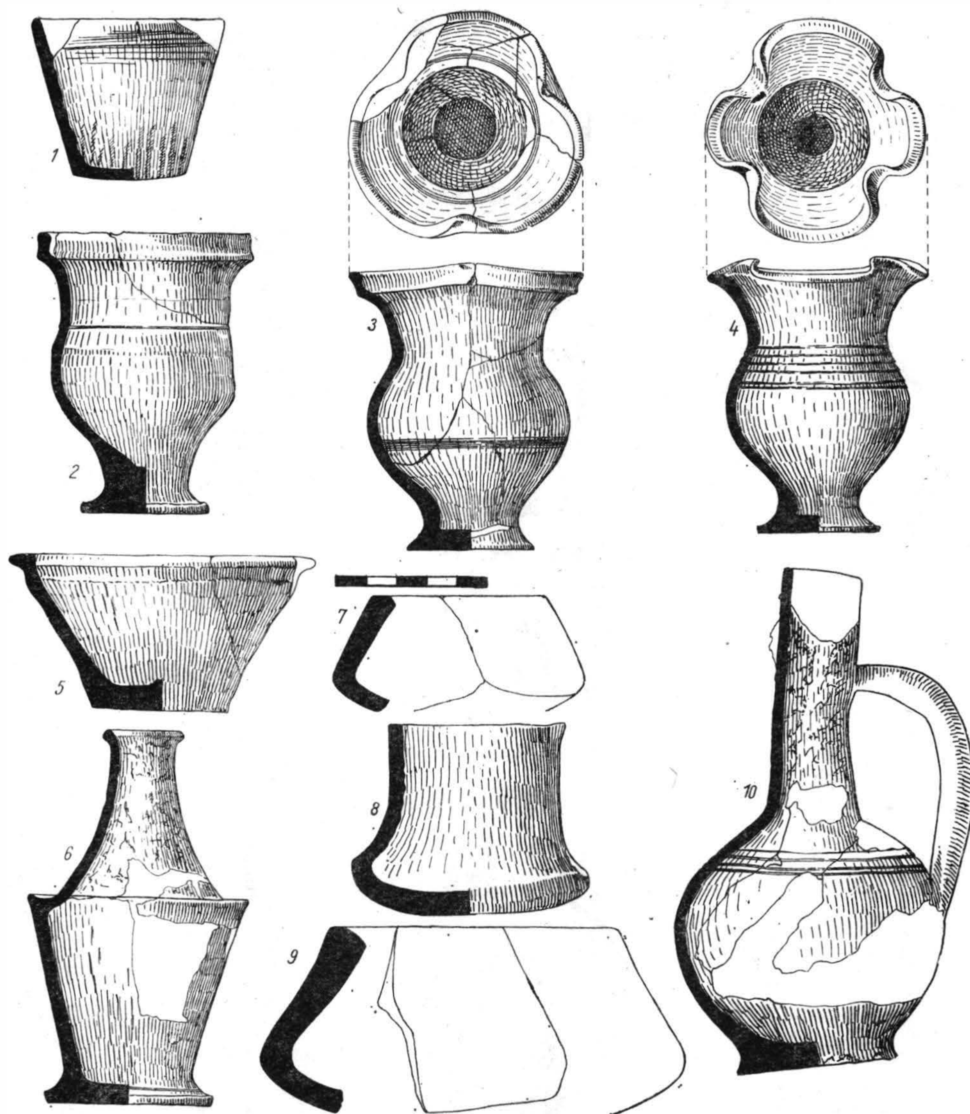
Pl. XXXIII. — Motive ornamentale pe pereţii ulcioarelor şi ulcioarelor amforoidale.

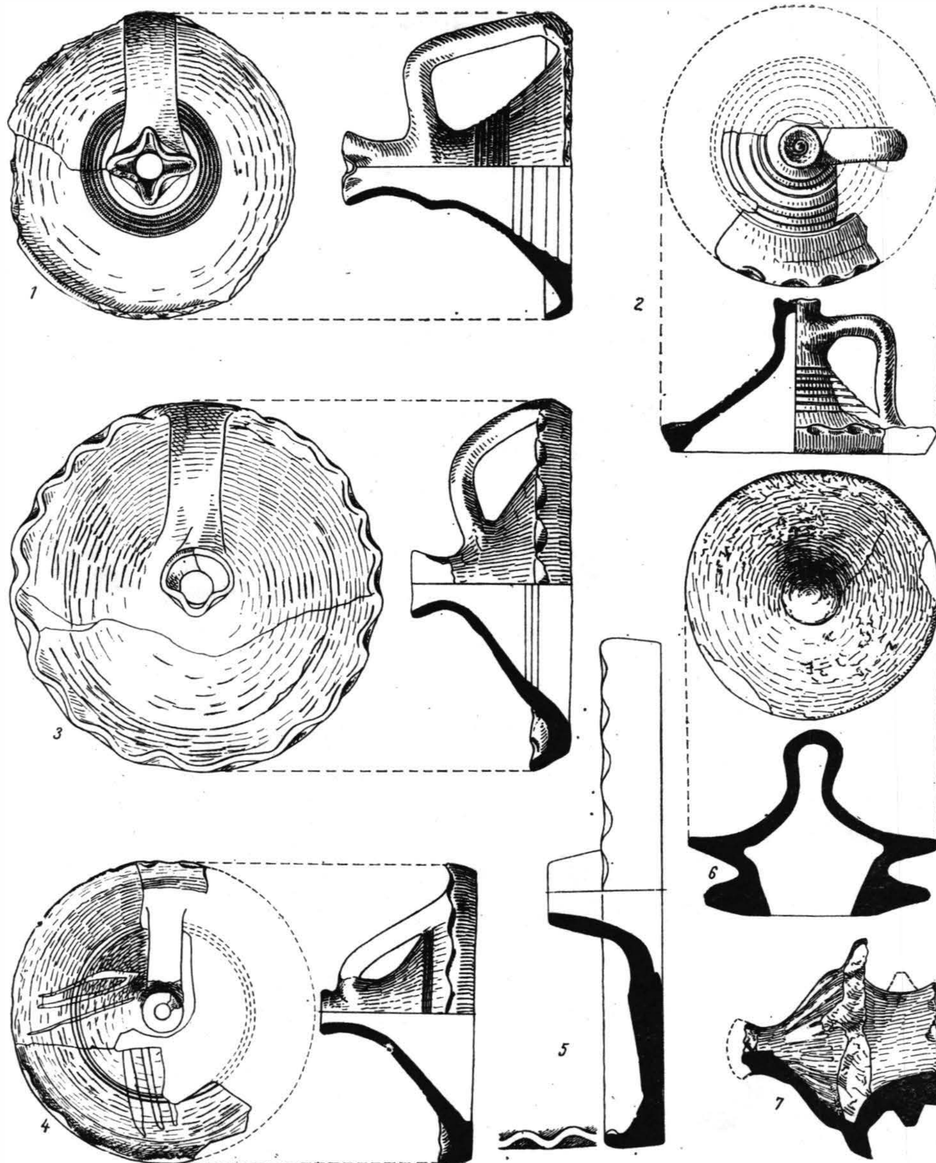
Pl. XXXIV. — **Străchini și farfurii nesmălțuite:** *1* (10); *2*, *7* (18); *3* (33); *4*, *6* (1); *8* (65).

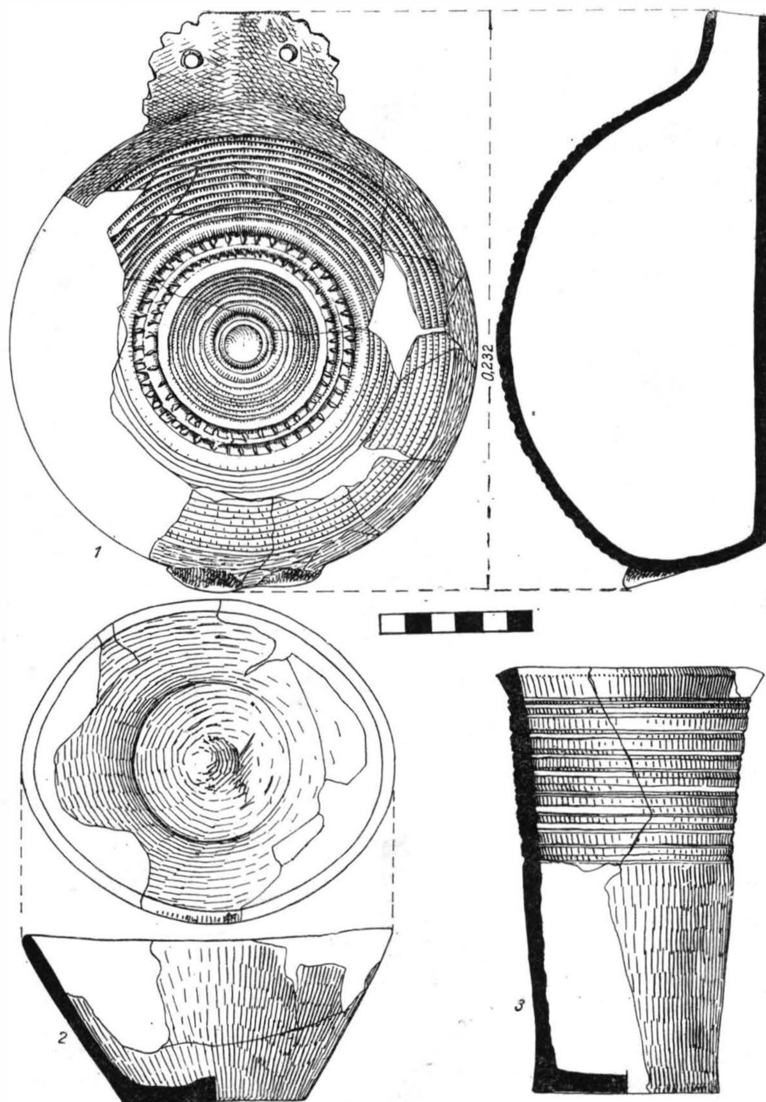
Pl. XXXV. — Coconi. Vase mici (ulcele şi căniţe).

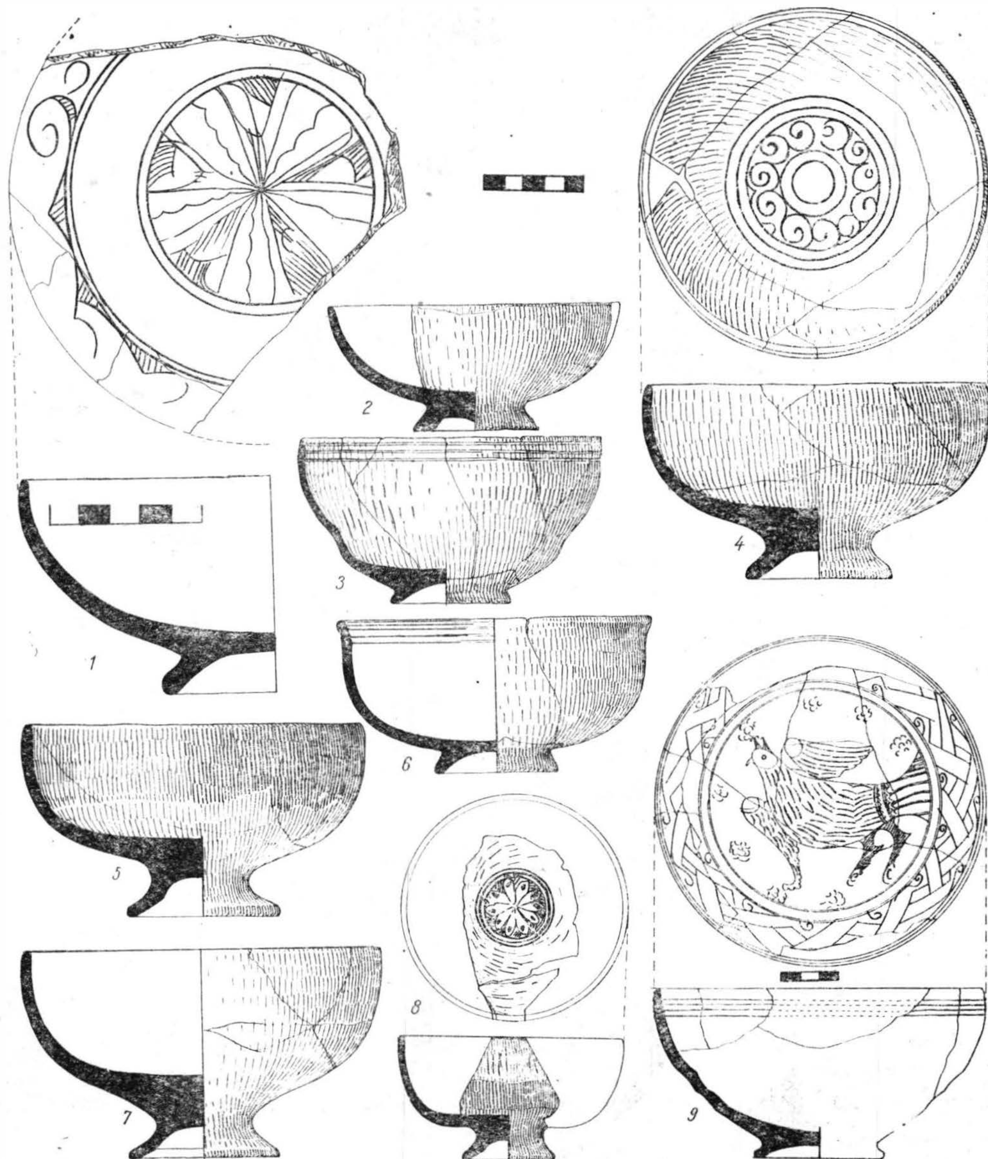
Pl. XXXVI. — Coconi. Alte tipuri de vase mici — *3* (51); *4* (42); *6* (38).

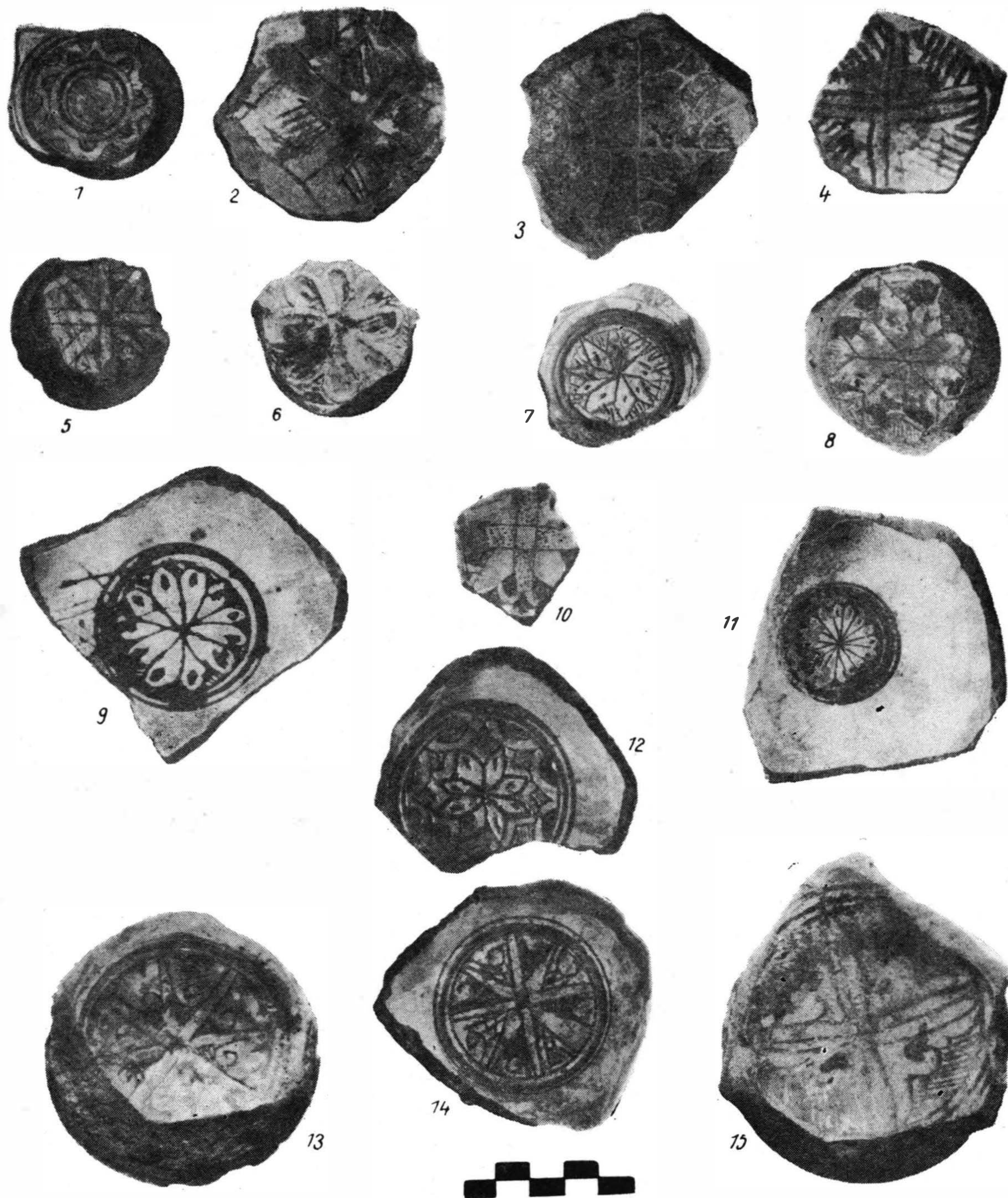
Pl. XXXVII. — Coconi. Tipuri de capace, obișnuite și speciale (*6*, *7*).

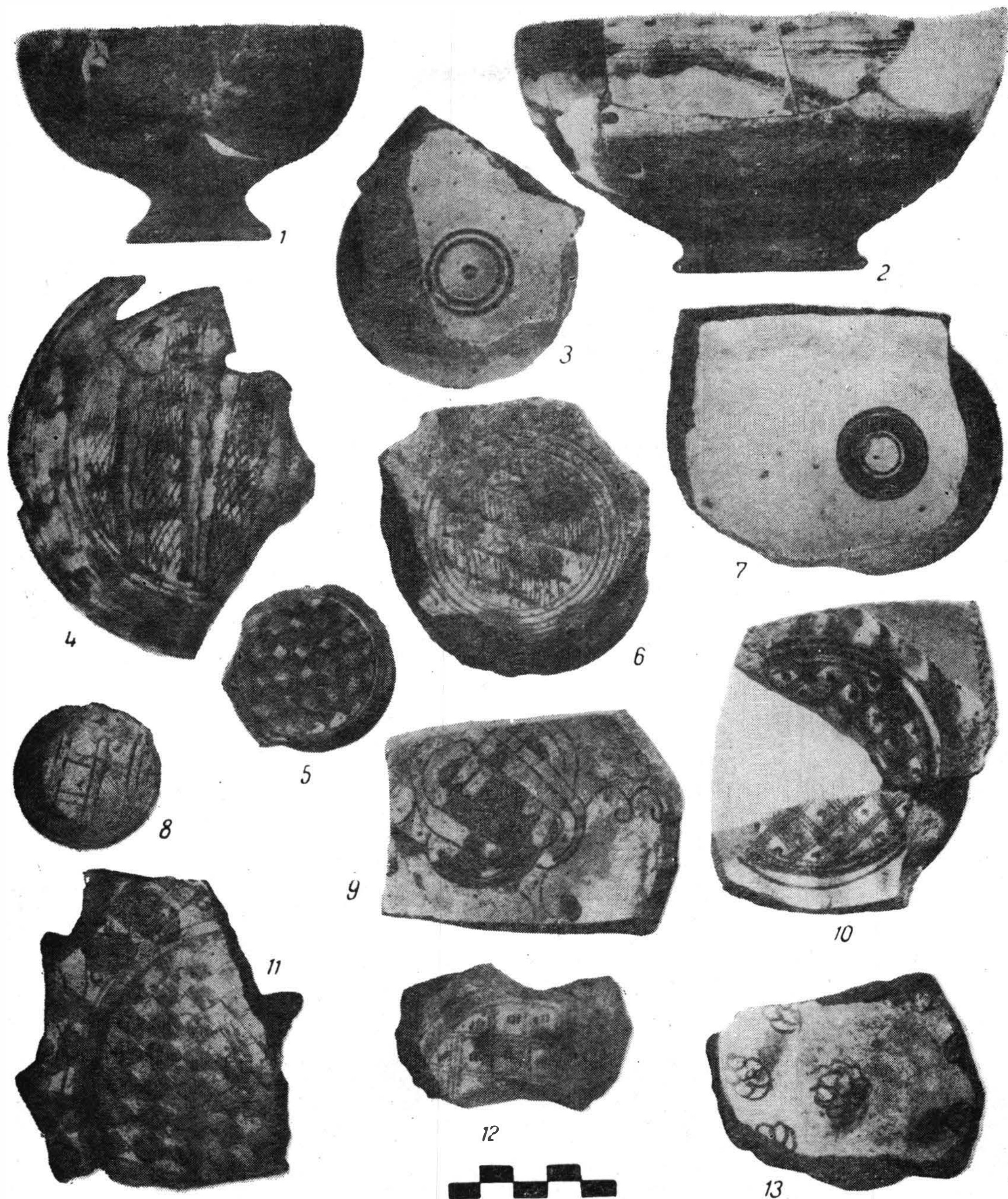
Pl. XXXVIII. — Coconi. *1*, Ploscă de lut (33); *2*, opaiţ (?) şi *3*, pahar înalt.

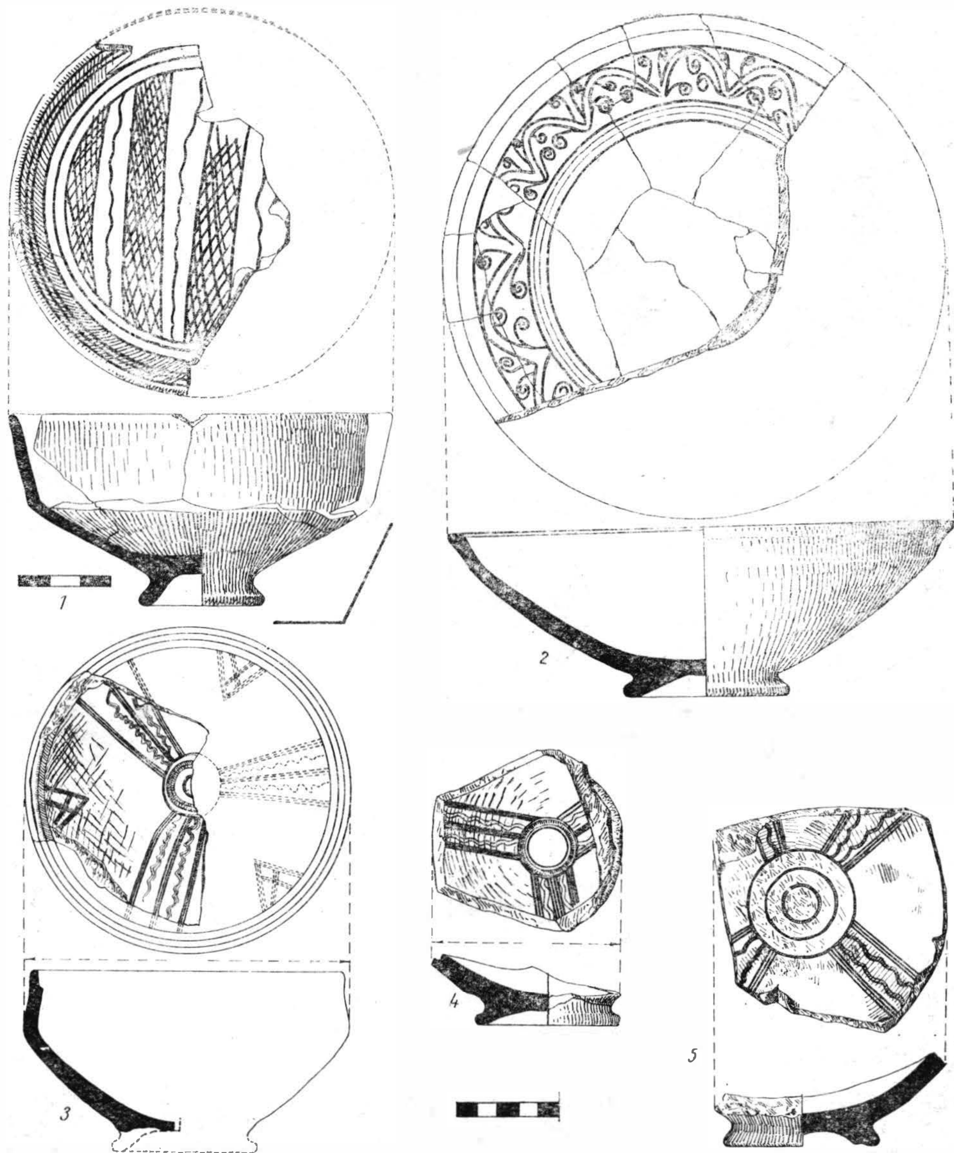
Pl. XXXIX. — Coconi. Vase smălţuite: *1—2*, *4—8*, cupe; *3*, *9*, boluri.

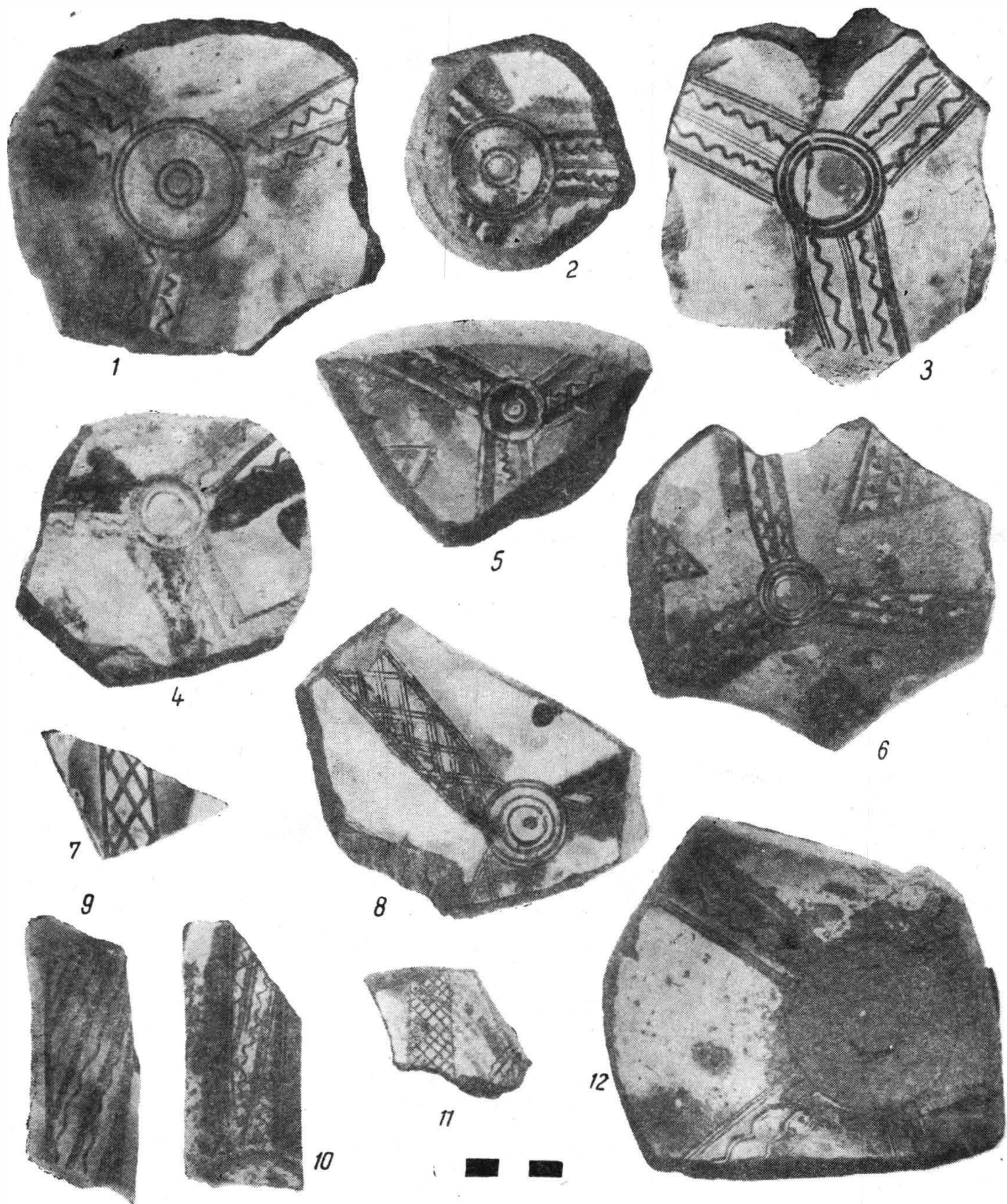
Pl. XL. — Coconi. Motive decorative pe cupele smălţuite (variante de rozete).

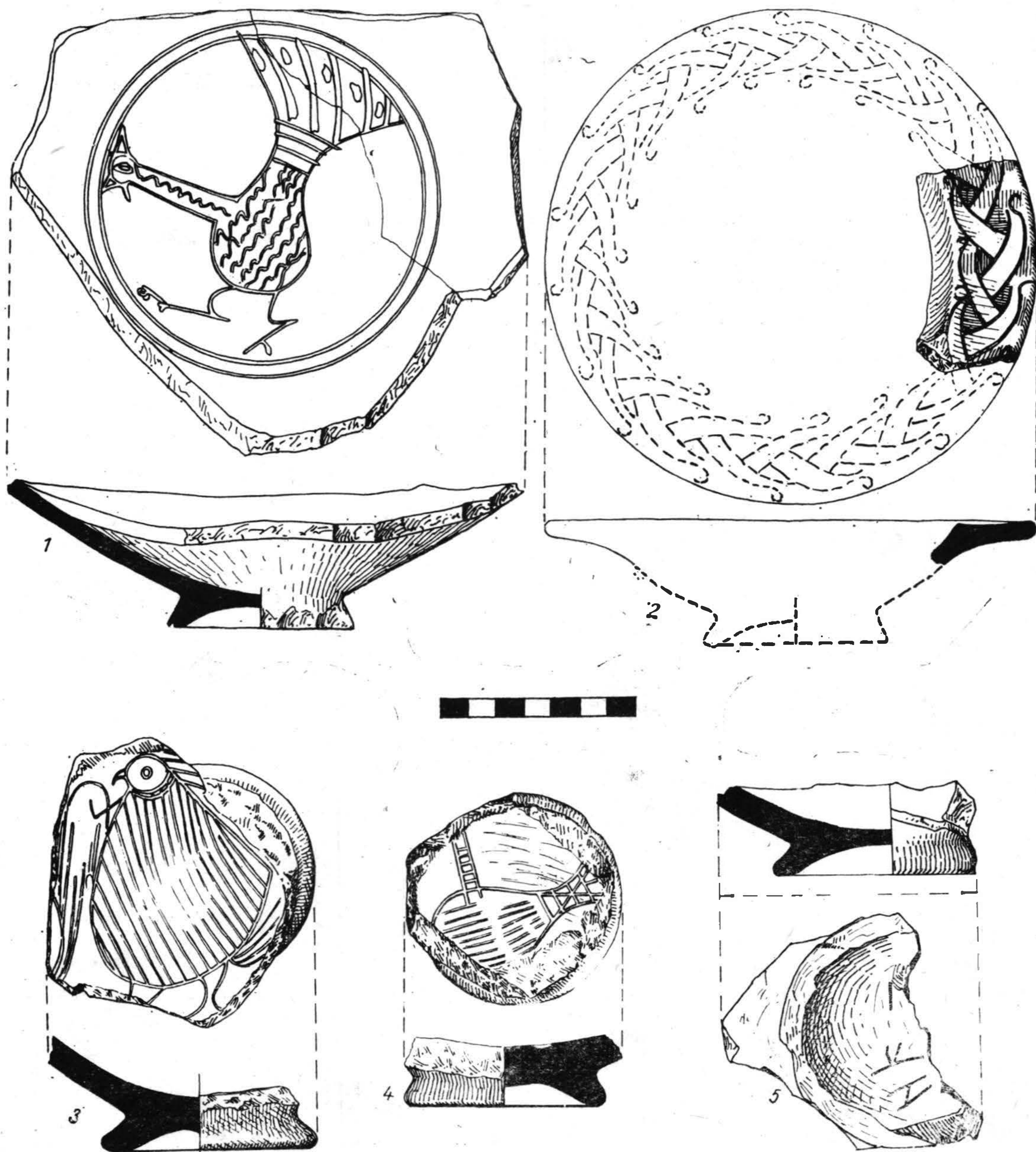
Pl. XLI. — Motive executate în *sgraffito* şi *champ levé* pe cupe, boluri şi străchini smălţuite.

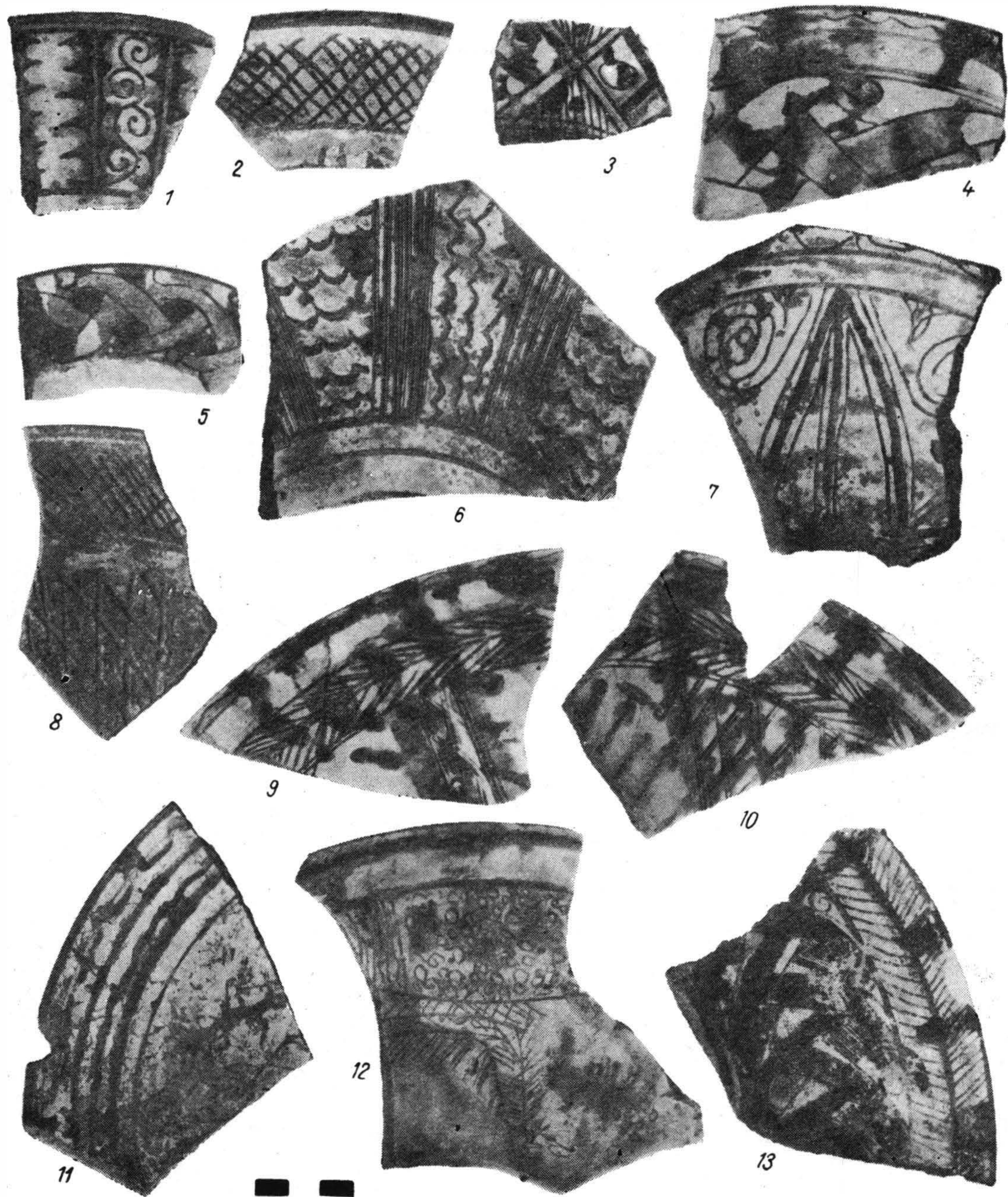
Pl. XLII. — Coconi. Ceramică smălţuită: *1*, strachină mică; *2*, farfurie (tip *c*); *3*, strachină; *4—5*, funduri de străchini.

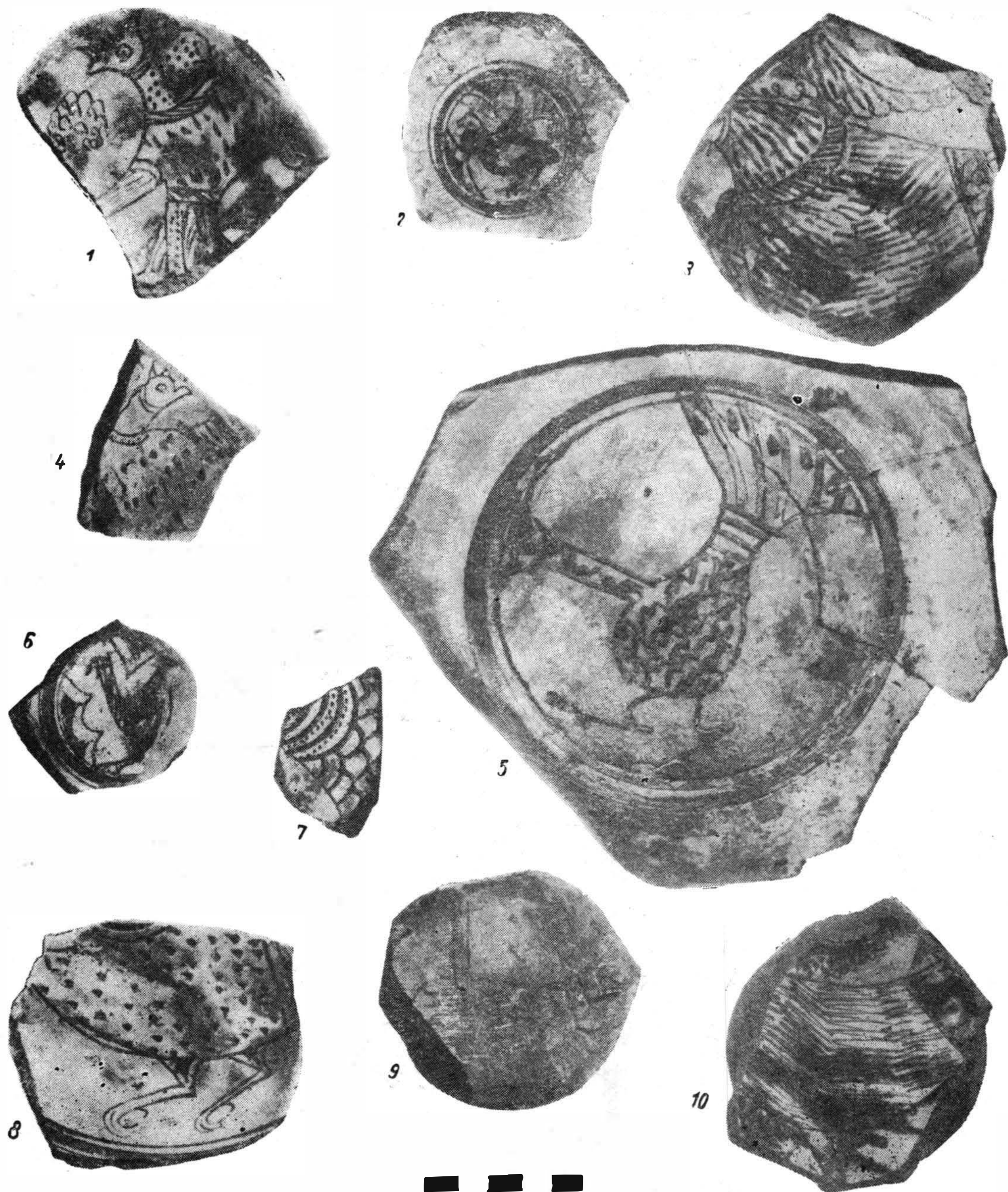
Pl. XLIII. — Motivul stelar pe străchini (vezi şi fig. 60).

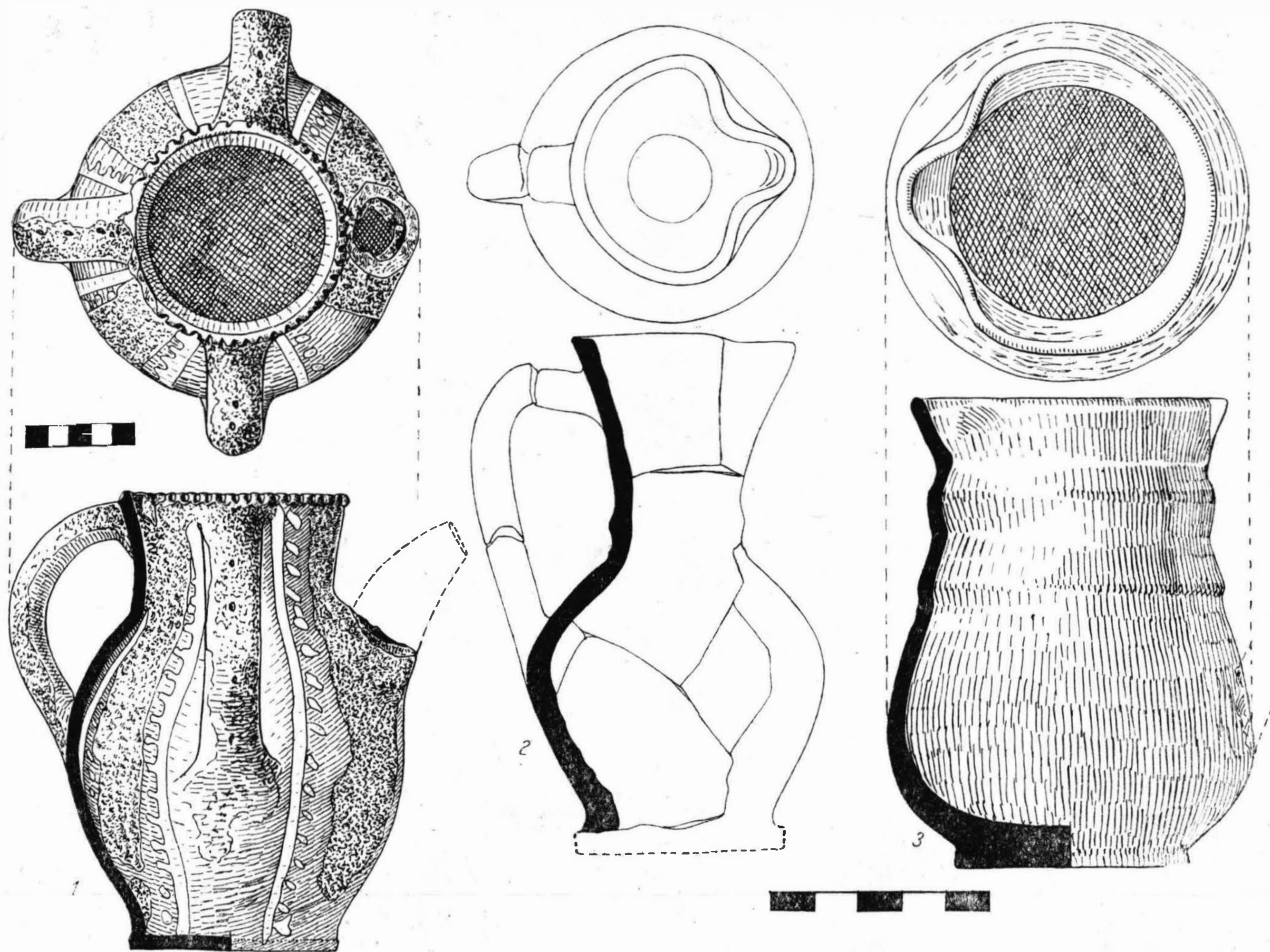
Pl. **XLIV.** — **Fragmente de farfurii cu motive ornamentale (*5*, slovele *NK* zgîriate pe un fund de farfurie,** vezi şi fig. 62/4 b),

Pl. XLV. — Margini de farfurii decorate în *sgraffito* și *champ levé*.

Pl. XLVI. — Motive zoomorfe pe boluri, cupe şi farfurii.

Pl. XLVII. — Ceramică smălţuită : *1*, ulcior cu trei torţi (19) ; *2*, ulcior (29) ; *3*, cană mică (32).

Pl. XLVIII. — **Alte motive ornamentale aplicate pe boluri, farfurii, străchini, ulcioare şi căniţe smălţuite.**

COCONI. EIN DORF IN DER RUMÄNISCHEN EBENE ZUR ZEIT MIRCEAS DES ALTEN. ARCHÄOLOGISCHES UND HISTORISCHES STUDIUM*

ZUSAMMENFASSUNG

EINFÜHRUNG. Das Alter der Geschichtsschreibung über das mittelalterliche Dorf in Rumänien, zählt man im weiten Sinne schon mit Jahrhunderten, — trennt uns doch bereits über ein Jahrhundert allein von den Schriften Nicolae Bălcescus. Im letzten Jahrzehnt machen sich jedoch Synthesearbeiten bemerkbar, in denen entweder sozialhistorische Angaben oder feudale Einrichtungen untersucht werden, die aus dem auf der Dorfgemeinschaft beruhenden Leben des mittelalterlichen Dorfes gegriffen sind. Zu dem stark umstrittenen Thema *fossatum — fsat — sat* zeigt Verf., daß das archaische persistierende „*fsat*'' aus den maramurescher rhotazisierenden Texten zwei Bedeutungen hatte : *a*) 'Feld, Ackerfeld' und *b*) 'Wohnung, Wohnhügel' ; durch Sinnerweiterung : 'Weihestätte, Tempel' und führt zahlreiche Beispiele an. Dieselbe, zweifache Bedeutung hat das Wort '*sat*' im *Psalter des Coresi* aus dem Jahre 1577, der eine Abschrift des älteren Textes aus der Maramuresch ist; später verliert sich die zweite Bedeutung, und es bleibt die heutige zurück „ländliche Siedlung, mit ihrer Gemarkung' (s. Anm. 21 —24). In der rumänischen mittelalterlichen Diplomatik kommt der sozionomische Begriff *sat* (Dorf) verhältnismäßig spät auf (erst an der Schwelle des 17. Jh.), weil die alten Urkunden alle im Kirchenslawischen verfaßt waren. Dennoch dringt der Ausdruck bis in die Toponomastik, z.B. in der ältesten diesbezüglich erhalten gebliebenen Urkunde, die sich auf das Diminutiv *Sătcel* bezieht (1480).

I. Das Gebiet, das heute einen großen Teil der Verwaltungskreise Ilfov und Ialomiţa bedeckt, trägt auch den Namen „*Mostiștea*''. Es ist im südlich-zentralen Teil der Rumänischen Ebene gelegen und eng verwachsen mit dem anderen geschichteträchtigen Gebiet, das als *Vlăsia* (Land der Walachen) bekannt ist. Beide Landschaften zeichnen sich durch einige physische und klimatische Merkmale aus: Der Wald stößt hier am stärksten in Richtung Donau vor, die mittlere Jahresfeuchtigkeit beträgt höhere Werte als in der übrigen Rumänischen Ebene — was sich auf die Ertragsfähigkeit des Bodens günstig auswirkt — und schließlich gibt es hier ein reichhaltiges Fluß- und Seewasser, das durch das Mostiştea-Tal vertreten ist, durch den gleichnamigen Weiher und durch die große Verkehrsader der Donau selbst. Wie es die frühgeschichtlichen Siedlungen beweisen, war dieses Gebiet schon in der Vor-

* Übersetzt von Ilse Călinescu.

zeit besiedelt, und das Mostiştea-Tal bildete stets einen Verbindungsweg zwischen Siebenbürgen und dem Vorgebirge einerseits und der unteren Donau andererseits.

Der Mostiştea-See liegt genau auf halbem Wege zwischen den heutigen Hafenstädten Olteniţa und Călăraşi (die früher ganz einfache Dörfer waren; Călăraşi trug als Dorf den Namen *Lichireşti*) und deckt etwa 20 km². Ringsherum auf seinem steilen Ufer, — vorzüglich im Westen — reihen sich mehrere Dörfer aneinander (Abb. 1). In etwa 1,5 km nordöstlicher Entfernung vom Weichbild des heutigen Dorfes Coconi (Gem. Mănăstirea, Kreis Ilfov), bei *Piscul Căldarea* (Abb. 2) befinden sich die Spuren einer mittelalterlichen wehrhaften Siedlung — die bereits am Ausgang des vorigen Jahrhunderts von Pamfil Polonic gemeldet wurde — und in der Nähe, bei *Piscul Coconi* sind im Jahre 1923 einige Probegrabungen gemacht worden (s. Anm. 33—34).

Mit Unterstützung des Historischen Museums in Olteniţa wurde zwischen den Jahren 1960 und 1966 die Siedlung archäologisch geprüft und dabei wurden die stratigraphischen Ablagerungen, die Anzahl der Besiedlungen und ihre Entwicklungsphasen verfolgt; durch die Ausgrabungen wurden tatsächlich 9 000 m² erfaßt, was etwa ein Fünftel von dem darstellt, was heute bei Piscul Căldarea erhalten geblieben ist.

Die ältesten Kulturreste, die hier gefunden wurden, gehören in das Neolithikum vom Typus Gumelniţa, in die erste und zweite Eisenzeit (einschließlich getischer Kultur, mit Importen aus den hellenistischen Zentren); im mittleren Teil existierte wahrscheinlich ein petschenegisches Hügelgrab (Kurgan) — das bei dem Aufbau der mittelalterlichen Wehranlage völlig zerstört wurde (s. Anm. 42). Die mittelalterliche Besiedlungsschicht ist grau und im Durchschnitt 0,30 m stark, aber wegen der zeitgenössischen Feldarbeiten im oberen Teil völlig zerstört (s. Abb. 7).

II. An der Struktur der mittelalterlichen Siedlung, sind drei Komponenten beteiligt: *die Wohnungen*, *die Festungsanlagen* und *die Gräberfelder*. Vermittels der angesetzten Schnitte und der aufgedeckten Flächen, wurden 74 Wohnungen ermittelt, die ungleichmäßig verstreut, jedoch vornehmlich gegen den Norden zu, folglich in Richtung Căldarea konzentriert sind. Völlig freigelegt wurden 45 Wohnungen und weitere zwei gestatten Orts- und Größenbestimmungen, so daß insgesamt 47 Wohnungen klassifizierbar sind. Der in Coconi übliche Wohnungstyp ist die bis zu verschiedenen Tiefen in die Erde gegrabene *Wohngrube*, die verschiedene vom Quadrat, Rechteck, Rhomb und sogar Trapez ausgehende Formen aufweist (Abb. 10—12).

Zum Wohnungsbau gebrauchte man ausschließlich Holz und Erde, letztere mit Häcksel und mit Spreu vermischt. In den Innenräumen der Wohnungen befinden sich entweder einfache Herdstellen unmittelbar auf dem Estrich (mit Ausnahme der Wohnungen Nr. 41, 64 u.a.), oder Backöfen aus Lehm (mit Hilfe einer Holzverschalung verpackt — s. Abb. 17—20); oft gibt es außer diesen Feuerstellen auch noch in den Boden gegrabene *Trichtergruben*, bei denen man sich des *Dreifußes* bediente (einfache Vorrichtung aus drei Pflöcken, an die man das Kochgefäß über das Feuer hängte). In einer einzigen Wohngrube (Nr. 33) wurde ein Ständer aus Ton (Taf. IV/1) gefunden. Sehr eingehend sind einige Wohnungen beschrieben (Nr. 11 mit einer Getreidegrube in der Nordecke, Nr. 29, u.a.). Die *Wehranlagen* in Coconi bestanden aus drei Befestigungsreihen, die jede einzeln den der Siedlung am See von der Natur gewährten Schutz ergänzte; die Befestigungsanlagen sind im Bau untereinander gleich und bestehen aus Graben und Schutzwällen (letztere sind einfach ohne Holzpalisaden, wie sie andernorts, z.B. in Frumoasa-Teleorman anzutreffen sind). Die Wehranlage ist nach Süden und nach Westen gerichtet (wobei die verkehrte L-Form der Befesti-

gungsanlage III auffällt); die Befestigungsanlage I (in der Mitte der Siedlung, Abb. 5) wurde aber nicht zu Ende gebaut, was aus den Schnitten erhellt, die im Ostteil der Siedlung angesetzt wurden (Abb. 5). Die Schutzgräben mit schrägen, trichterförmigen Böschungen, waren im Durchschnitt etwa 3 m tief und die entsprechenden Schutzwälle über 2 m hoch; bis heute ist ein großer Abschnitt des Schutzwalls III erhalten geblieben (Abb. 4).

Schließlich stieß man bei den archäologischen Ausgrabungen auf drei, an verschiedenen Stellen gelegene *Friedhöfe* (Abb. 5); ihre Lage am Rande der Siedlung, bzw. unmittelbar hinter den aus Erde errichteten Befestigungsanlagen ist bemerkenswert. Insgesamt wurden 16 Gräber im Gräberfeld Nr. 1, 14 im Gräberfeld Nr. 2 und bloß vier im Gräberfeld Nr. 3 durchforscht. Im allgemeinen gehören die aufgedeckten Skelette Kindern, oft unter zehn Jahren; der Bestattungsritus ist christlich und die Grabausstattung äußerst ärmlich.

Die phasengemäßen Abgrenzungen sind in erster Reihe stratigraphisch verfolgt worden, d.h. strikte archäologisch (Überkreuzungen der Verbände: der Siedlungsgruben, der Siedlungsgruben und der Gruben mit wirtschaftlichem Zweck, der Gräber und der Siedlungsgruben, usw.). Die gesamte morphologische Struktur der mittelalterlichen Siedlung, weist auf die Schwankung des Siedlungsgeländes, die den *drei bestimmten Stufen* (*Phasen*) entspricht — die durch A, B und C bezeichnet wurden (Abb. 36). Das archäologische Fundgut (einschließlich der Münzen) weist die Siedlungsphasen etwa von 1380 bis 1394 (A), von 1394 bis 1410 (B) und von 1410 bis 1432 (C) ein.

III. Die Bewohner der Siedlung befaßten sich mit dem Ackerbau und mit der Viehzucht, mit der Jagd und — in Anbetracht ihrer Lage unmittelbar am Mostiştea -See — mit dem Fischfang. Die archäologischen Funde weisen ferner nach, daß hier häusliche Gewerbe (Spinnen, eventuell Weben usw.) sowie, was sehr wichtig ist, Handwerke (Metallverarbeitung, Töpferei — siehe Abb. 40—41; Taf. I—III) betrieben wurden. Sehr eingehend sind die drei Töpferöfen aus Coconi beschrieben; einer davon ist eng mit der Werkstatt-Wohngrube verbunden (Nr. 41, s. Abb. 44—46). Typisch sind die gekrümmten Arme aus dem Heizraum, die sich mit einem Ende auf eine gelochte tönerne Rostplatte und mit dem anderen Ende auf die Ofenwandung stützen, wie bei Ofen Nr. 1 (s. Abb. 42—43).

In den Wohngruben, den Gruben mit wirtschaftlichem Zweck oder in den Schutzgräben, wurden viele Fundgegenstände gehoben, die zum Alltagsgebrauch der Besiedler gehörten — aus Metall, wie z.B. verschiedene Messerarten, Schaber, Eisenleuchter (Taf. VII/1, 3), zahllose Nägel Klammern u.a., verschiedenes Trachten- und Schuhzeug usw., Gegenstände aus Knochen (Nadeln, Bohrer), Rüstzeug (Sporn, s. Taf. IX), Waffen (Pfeil- und Speerspitzen), Scheidenzubehör — Ortband — eine Lanzenspitze) s. Taf. XI—XII). Die wenigen Schmuckgegenstände aus Kupfer oder aus Silber, beschränken sich auf byzantinisch-slawische Ohrringe (in der Siedlung hat es dennoch einen Meister gegeben, der Knöpfchen und Beschläge goß, was die beiden Gußformen, Taf. XIII beweisen). Ein Silberring aus Gr. 1 (Gräberfeld 3) ist erwähnenswert; auf der Oberseite ist der Name des Besitzers eingraviert (Taf. XIII/4).

IV. Ein Sonderkapitel ist der mittelalterlichen Keramik aus Coconi gewidmet, die nach ihren zwei großen Kategorien analysiert wird — 1. *Gebrauchskeramik* und 2. *glasierte Keramik*. Verf. hat das etwas vereinfacht dargestellt, da es Tonware gibt, die form- und typengemäß zur ersten Kategorie gehört — aber teilweise glasiert ist — und umgekehrt — es Gefäße gibt, die ihrem Typus nach zu urteilen, in die zweite Kategorie gehören, aber nicht glasiert sind. Der Autor vertritt übrigens die Meinung,

daß der Ausdruck *Gebrauchsware* nicht unbedingt wörtlich genommen werden darf, denn auch die glasierte Keramik steht im ländlichen Milieu in der Walachei weit im Gebrauch, also nicht als Luxusware angesehen werden muß.

Die Gebrauchskeramik (oft als Küchenkeramik bezeichnet) wird vom Standpunkt der technischen Eigenheiten, ferner formen- und typenkundlich erörtert. Die häufigsten Formen in Coconi sind der *Topf*, ein henkelloses Gefäß mit typischem Mundsaumprofil (Taf. XIV) und der typologisch und stilistisch sehr verschiedene *Henkeltopf* (Taf. XXIII—XXIX); es folgen der Reihe nach die *Krüge*, davon einige äußerst zart sind (Abb. 52—53, Taf. XXXI/1, 4), die Kannen mit Kleeblattmündung (Taf. XVIII/7, XX/5, XXI/5, XXXI/3) und die zahlreiche Reihe der *Kleingefäße*, die sehr oft Miniaturen nach den großen Gefäßformen sind (Taf. XXXV—XXXVI). Die Verzierung dieser Gefäße besteht aus verschiedenen Ritzmustern, geglätteten Linien, sehr oft zusammen mit weißer Bemalung. Bei einigen Gefäßtypen fällt — hauptsächlich am Mundsaum — eine olivgrüne Glasur auf. Töpfe und Henkelkrüge waren mit *Deckeln* (Abb. 51) (Taf. XXXVII) zugedeckt, wie auch einige Krugtypen (Taf. XXXVII/6—7). Die *Amphorenkrüge* sind auch vertreten (Abb. 54, Taf. XXXI/2, 5). Schließlich werden besonders seltene Formen und Typen gemeldet, wie die schildkrötenförmige Feldflasche (Taf. XXXV/1) und die drei bruchstückweise erhaltenen reliefverzierten Fußschalen (Abb. 56—57).

Die glasierte Keramik, die in einem komplexeren technischen Verfahren (z.B. das Brennen der Gefäße in zwei deutlich getrennten Stufen) hergestellt wird, ist von verhältnismäßig standardisierten Formen vertreten (*Schalen*, *Becher*, *Schüsseln*, *Teller*), deren morphologische Eigenheit in ihrem *Standring* besteht. Desgleichen sind auch in dieser Gefäßkategorie ziemlich häufig Krüge anzutreffen, davon einige Formen aufweisen, die in der ersten Kategorie anzutreffen waren. Die glasierten Gefäße sind im *Sgraffito*- oder im *Champlevé-Verfahren* verziert und die Muster sind äußerst mannigfach (Blüten-, Tier-, geometrische Muster usw.). Die gute, durchscheinende Glasierung deckt Farben, in denen gelb, grün, braun und ziegelrot vorherrscht. Die Schlüsse, die Verf. zieht, daß die Keramik auf Tauschwegen, folglich durch Importe, aus anderen Zentren (Dobrudscha, südlich der Donau) im allgemeinen hierher gelangte, wo die byzantinischen Arbeitsüberlieferungen noch sehr stark waren, sind von den archäologischen Funden und von der Art der in den Brennöfen von Coconi gemachten Entdeckungen bedingt.

Vom morphologischen und stilistischen Standpunkt aus betrachtet, ist die Keramik in Coconi für die Zeit an der Jahrhundertwende spezifisch, die in großen Zügen der der Herrschaft des rumänischen Fürsten, Mircea der Alte (1386—1418) entspricht. Sie ist analog der Keramik von Zimnicea und anderen Gebieten der Walachei und veranschaulicht ein blühendes Handwerk, in dem der Faden der eingeborenen Beständigkeit (Arbeistechnik, Form und Verzierung) zu erkennen ist, zu dem sich schöpferische Entlehnungen aus den Zivilisationen, mit denen sie in Berührung war (byzantinische, slawische) gesellen. Dennoch weist die unmittelbare Entwicklung der Gebrauchskeramik, auf die sich der Verfasser bezieht, noch dunkle Seiten auf, weil das frühe Mittelalter im Süden der Karpaten noch sehr wenig erforscht ist (mit Ausnahme des 12. und 13. Jh., die durch die neuerdings in Curtea de Argeş gemachten Entdeckungen beginnen, wesentlich beleuchtet zu werden).

V. *Schlußfolgerungen über die mittelalterliche Siedlung in Coconi.* Die Siedlung von Coconi ist fest in ihrer Umwelt verankert, was sowohl, durch ihre Lage im Gelände, die Befestigungsanlagen und die Wohngruben bewiesen ist sowie davon, daß

das Leben trotz sämtlicher Widrigkeit hier immer wieder auflodert. Die Besiedler des Ortes waren durch die Gewässer des Sees und der in der Nähe fließenden Donau und durch die natürlichen Reichtümer an ihn gebunden. Dennoch haben nicht diese das *Profil der Siedlung und ihren Charakter bestimmt*, sondern die Produktivkräfte, die in einem äußerst beschränkten Gebiet tätig waren, wo die Landwirtschaft (im weiten Sinne des Wortes, folglich einschließlich Viehzucht) zusammen mit den Handwerken, auch wenn diese spezialisiert waren, die Wirtschaft zur *Naturalwirtschaft* gestaltet, die für die betreffende Zeit der Feudalordnung typisch war. Die Siedlung trägt mit anderen Worten die Merkmale des *mittelalterlichen Dorfes*. Die Analyse des produktiven Lebens der Siedlung, läßt aber feststellen, daß man in Coconi eine vorstädtische Marktflecken-Phase *anstrebte* und daß dieser Prozeß bereits im Anzuge war, seine Anhaltspunkte teilweise archäologisch erfaßt wurden, er aber schließlich auf dramatische Weise abbrach.

Auch auf das soziale Leben der mittelalterlichen Siedlung wirft die Forschung in Coconi ein — allerdings fahles — Licht. Die Leute lebten in der *Dorfgemeinschaft*. Die hiesige Markgenossenschaft hatte aber ihren Ursprung nicht in einem früher an Ort und Stelle entfalteten Leben, sondern war von auswärts hierhergepflanzt (eventuell als ein kolonisiertes freies Dorf (*slobozie*), wie es in den schriftlichen Urkunden des 15. Jh. in diesem Teil der Rumänischen Ebene festzustellen sein wird). Über die Rechtsverhältnisse der Dorfgemeinschaft — ob sie frei oder hörig war — kann nichts ausgesagt werden; hingegen gibt es aber genügend Beweise, um zu behaupten, daß in der hier lebenden Gemeinschaft, mit der Zeit eine soziale Schichtung eingetreten ist — wie die gefundenen Siegelringe (Abb. 50/7—9) und der erwähnte Ring mit Inschrift beweisen — die auf der Zunahme des Reichtums einiger Bewohner beruht.

Etwa zu Beginn des vierten Jahrzehnts des 15. Jh. taucht die Siedlung völlig unter, nachdem sie etwa ein halbes Jahrhundert bestanden hatte (die Münzen von Sratzimir aus Widin, Schischman aus Tyrnovo, von Dan I. der Walachei einerseits und von Mircea dem Alten andererseits — Abb. 50 — setzen die chronologischen Grenzen der Siedlung fest). Der Schwund der Siedlung ist auf das Auftauchen der Türken an der Donau am Ausgang des 14. Jh. zurückzuführen. Bereits im Jahre 1394, als Bajasid I. und Mircea der Alte gegeneinanderstießen, wird die Siedlung der Phase A die erste Feuerbrunst erlebt haben (s. Anm. 206—214). Urkundlich erwähnt sind ferner die türkischen Streifzüge in den Jahren 1404, 1413, 1417; in diesem letzten Jahr fielen auch die rumänischen Festungen Giurgiu und Turnu. Nach dem Tod Mirceas des Alten (1418) herrscht in der Walachei eine Zeit lang eine feudalistische Anarchie, denn die Thronanwärter (Dan II., Radu II. der Kahlköpfige) kämpften (1420—1431) um die Macht; es besteht gar kein Zweifel darüber, daß im Laufe dieser blutigen Kämpfe und der unsicheren Zeiten die mittelalterliche Siedlung von Coconi an einem türkischen Plünderungszug zugrunde ging und auf diese Weise zu einer *Wüstung* (*siliște*) wurde, so wie viele andere Dörfer aus der Walachei.

VI. Das letzte Kapitel verfolgt anhand schriftlicher Quellen das Leben um den Mostiştea-See vom geographisch-historischen Standpunkt aus. Nach dem Untergang der Siedlung von Coconi-Căldarea, werden über 50 Jahre vergehen, bis eine Kanzleiurkunde (1492) das betreffende Gebiet erwähnt. Von den elf heute um den See bestehenden Dörfern, behalten bloß zwei — Curăteşti und Făurei — ihre mittelalterlichen Namen bei, die anderen tragen zwar neue Namen, verbergen in ihrem Weichbild jedoch ältere Dörfer. Das auf dem Ostufer gelegene Dorf Chirnogi hieß früher *Nenciulești* (erste urkundliche Erwähnung 1587) und das Dorf Ulmu hieß

Găojani (1526) und Dorobanţu hieß *Gurguiaţi* (1587, wo in einer Urkunde erwähnt wird, daß „die Brücke von Cornăţel nach Gurguiaţi führt'', s. Abb. 1). Verf. meint, daß unter dem Weichbild des heutigen Dorfes Boşneagu das ältere Dorf *Ruşii de la Mostişte* (1492) liegt; das heutige Dorf Mănăstirea hieß bekanntlich *Cornăţel* (1492) und ist das einzige, das es bis zum *Marktflecken* brachte (1538) und dann zur *Stadt* (1575), wonach es in den folgenden Jahrhunderten zum äußerst bescheidenen Dorf herabsank. Auf dem anderen Ufer, rings um die gewesene Siedlung bei Căldarea, befand sich das heute Tăriceni genannte Dorf (das früher einen obszönen Namen trug, s. Abb. 1), ferner das erwähnte Dorf Curăteşti, dann *Desoopereşti* (1492) — am Ort des heutigen Dorfes Odaia Vlădichii — die alle mit Cornăţel zusammen im letzten Teil des 15. Jh. eine einzige Gemeindegemarkung bildeten.

Als Arbeitshypothese nimmt Verf. an, daß das Weichbild des ehemaligen Dorfes Cornăţel zu einer gewissen Zeit weiter nördlich von dem heutigen Dorfe Mănăstirea, eventuell sogar auf der Căldarea gelegen ist, obwohl keine urkundlichen Beweise dafür vorliegen. Im Schluß des Kapitels ist eine Urkunde (nach C.C. Giurescu) veröffentlicht, die ein interessantes Licht auf die Lage am Mostiştea-See an der Schwelle der Neuzeit wirft, und zwar sowohl die wirtschaftlichen Interessen, die innerhalb der Feudalklasse aufeinanderstießen, als auch die toponomastischen Angaben beleuchtet.

Im letzten Teil des Buches werden in vier Anhang-Kapiteln Fragen erörtert, die sich auf das mittelalterliche, das verschwundene Dorf beziehen.

I. Verf. erachtete es als nötig, soweit wie möglich, den europäischen Forschungsstand der Frage der verschwundenen Dörfer darzulegen und unternahm anhand einiger Fachbücher eine Rundschau in Ländern wie Frankreich, England, Deutschland, Spanien, Italien, Griechenland und ferner Jugoslawien, Tschechoslowakei (bzw. das mittelalterliche Mähren), Ungarn, Polen, Sowjetunion. Die Ortswüstung ist in verschiedenen Stufen zu verzeichnen. In sämtlichen Fällen veranschaulicht sie die wirtschaftlichen, sozialen, politischen Aspekte in ihrem offensichtlichen Zusammenhang mit der ethnographischen Lage der Landschaft.

II. Die Zeit um das 14. und 15. Jh. und besonders die Zeit unmittelbar vorher, erfordert eine besondere Anstrengung von seiten der rumänischen historischen Geschichtsforschung, da es in ihrer Kenntnis noch zahlreichen Lücken gibt und die Archäologie ein weites, noch unerforschtes Arbeitsfeld vor sich hat. Einen ersten Schritt, hinsichtlich der Forschungsrichtung im Gelände, stellt die Aufnahme der Fundorte dar, die archäologisch zu untersuchen sind. Infolgedessen gelangt man unwillkürlich in den Bereich der auf der Grundlage der schriftlichen Urkunden beruhenden Statistik.

Bereits im 14. Jh. weisen eine Reihe von urkundlichen Quellen auf den Bevölkerungszuwachs in der Walachei; der wichtigste Hinweis ist aber nach Meinung des Verfassers, die Chronologie der ersten urkundlichen Erwähnungen der Dörfer. Sicherlich ist diesbezüglich ein berechtigter Vorbehalt geboten, denn die gegenwärtigen Kenntnisse der Archivalien sind noch ziemlich beschränkt (nicht alle mittelalterlichen Kanzleiurkunden gelangten bis zu uns, nicht alle mittelalterlichen Dörfer gerieten in den Kreislauf der Urkundenherausgabe und noch mehr sogar, es gibt archäologische nachgewiesene Siedlungen, von denen kein noch so unwahrscheinlicher urkundlicher Hinweis ihr Dasein bezeugt, usw.).

Anhand des erwähnten Kriteriums und in Anbetracht der bestehenden Möglichkeiten, Bestimmungen und geographische Lokalisierungen vorzunehmen, wird festgestellt, daß die Urkunden, die bis 1500 in der Walachei angegeben wurden, die

Existenz folgender 11 Gruppen (Aufstellungen) von Dörfern beglaubigt (einschließlich der Erwähnungen aus dem 16. Jh., die sich ausdrücklich auf das 14. und 15. Jh. beziehen):

A. BESTEHENDE DÖRFER

1. Mittelalterliche Dörfer, die auch heute unter ihrer alten Benennung bestehen (gesicherte Lokalisierungen = 229 (124 in der Kleinen Walachei, 105 in der Großen Walachei);
2. Desgl. (vermutliche Lokalisierungen) = 53 (24 in der Kleinen Walachei, 29 in der Großen Walachei);
3. Desgl. (Erwähnungen im 16. Jh. für das 14. und 15. Jh.) = 60 (17 in der Kleinen Walachei, 43 in der Großen Walachei).

Insgesamt = 342 Dörfer (etwa 52,2% der berücksichtigten urkundlichen Erwähnungen).

B. VERSCHWUNDENE DÖRFER

4. Dörfer, die vermutlich bis zum Jahre 1500 verschwinden (vermutliche Lokalisierungen) = 30 (20 in der Kleinen Walachei, 10 in der Großen Walachei) (siehe jedoch die Berichtigungen in Anm. 366—367);
5. Dörfer, die nach dem Jahre 1500 verschwinden (vermutliche Lokalisierungen) = 139 (74 in der Kleinen Walachei, 65 in der Großen Walachei);
6. Dörfer aus dem 14. und 15. Jh., die im 16. Jh. erwähnt werden und nachher verschwinden (vermutliche Lokalisierungen) = 42 (10 in der Kleinen Walachei, 32 in der Großen Walachei).

Für die 553 bestimmten Dörfer wird die Chronologie ihrer urkundlichen Erwähnung in der Tabelle auf S. 155 (Aufstellung 1—6) angegeben.

7. *Wüstungen* (als solche — *siliști* — in den Urkunden erwähnt) = 13 (9 in der Kleinen Walachei, 4 in der Großen Walachei).

Insgesamt verschwundene Dörfer = 224 (etwa 47,5% der berücksichtigten urkundlichen Erwähnungen).

C. NICHTBESTIMMTE DÖRFER UND WÜSTUNGEN

Die Aufstellungen Nr. 8, 9, 10 und 11 (die in der Reihenfolge als urkundliche Unterlage den Aufstellungen Nr. 4, 5, 6 und 7 entsprechen) enthalten die übrigen 87 Dörfer und Wüstungen (etwa 13% der urkundlichen Erwähnungen), deren Ortsbestimmung sich nicht ergeben hat. Für die Aufstellungen 4,5 und 6 siehe auch die Karte auf Abb. 65).

Alle diese Ziffern sind nur *orientativ*, dürfen also nicht als Absolutwerte betrachtet werden. Mit Rücksicht auf die einfache Tatsache, daß ein Dorf, das 1502, 1510, 1525 urkundlich erwähnt ist, bereits 1475 bestehen konnte, folgert Verf. auf das Dasein von etwa 350 derartigen Dörfern, die zwischen 1500 und 1525 (also etwa in der Zeit-

spanne einer Generation) existierten und auch im vorigen Jahrhundert bestanden haben müssen; wenn man desgleichen annimmt, daß mindestens eines von zehn bis 1500 bestehenden Dörfern nicht in den Umlauf der Dokumentenausgaben gelangte (wie im Falle der archäologisch nachgewiesenen, aber urkundlich völlig unbekannten Siedlungen von Coconi, Frumoasa u.a.), so ergibt sich eine runde Zahl von weiteren 60 Siedlungen, die zusammen mit den anderen erwähnten eine Gesamtzahl von etwa 1060 Dörfern ergeben. Da bis zum Jahre 1500 (auch jenseits der möglichen Fehler) etwa 71 Siedlungen verschwinden (Aufstellungen Nr. 4 und 8), ergibt sich der Schluß, daß *im 14. und 15. Jh. in der Walachei etwa 1000 Dörfer bestanden haben*, eine Mindest- aber völlig glaubwürdige Zahl.

Berechnet man ferner für jedes Dorf jeweils 20 Höfe (von den Historikern ermittelte Zahl) und für jeden Hof jeweils 5 Seelen (konventionelle, in den modernen, historischen Statistiken gebrauchte Zahl) ergibt sich, daß zu dieser Zeit in der Walachei insgesamt 20 000 Höfe mit etwa 100 000 Einwohnern im ländlichen Milieu bestanden (vgl. mit den Angaben für die Jahre 1 600 = 2 537 Dörfer und Städte; 1 778 = = 2 696; 1 790 = 2 954; 1 831 = 3 576).

Ferner werden Angaben gemacht über die mittelalterliche ländliche Toponomastik (wobei das Akad. Iorgu Iordan aufgestellte onomasiologische Schema befolgt wurde). Desgleichen werden Fragen angeschnitten, die im allgemeinen die Lokalisierungen und Nachweise der Dörfer im Lichte der schriftlichen Urkunden betreffen — was ziemlich umständlich ist (ganz besonders wegen der Homonyme). Es werden die topogeographischen Bezugssysteme aufgeführt, die in den Urkunden verwendet werden („Iași *de la Curteani*" heißt im Sinne der Zeit „das Dorf Iași *neben* dem Dorf Curteani", „București *pe Luncavăț*"; Ruși *mai jos de Tîrgoviște*" usw.). Der Verfasser führt seine Meinung aus, über die Lokalisierung einiger Dörfer (besonders in Verbindung mit *Vîrbița*, das nicht im Kreis Dolj sondern neben Severin liegt, siehe Abb. 66) sowie in Zusammenhang mit den Dörfern Sogoino, Pesticevo und Saghevăț auf der Blatnița).

III. In Verbindung mit dem Ausdruck „*siliște*" (Wüstung) wird gezeigt, daß ihn die Urkunden mit verschiedener Bedeutung gebrauchen: *bestehendes Weichbild des Dorfes* („wie viel von überall, vom Feld und vom Wald, und vom Wasser und *vom Weichbild des Dorfes* ausgesucht wird" — heißt es so oft in den Urkunden); *Weichbild des Dorfes*, das bewohnt werden kann; schließlich mit dem üblichen Sinn, das *gewesene Weichbild des Dorfes* (zeitweilig oder endgültig verwüstet). Ferner wird die Landkarte der verschwundenen Dörfer (Abb. 65) erörtert, wobei die Gebiete der demographischen „Erosion" herausgestellt werden; weiter werden Bewertungen über das Verhältnis zwischen den verschwundenen und den bestehenden Dörfern innerhalb der gegenwärtigen verwaltungsmäßigen Aufteilung (Abb. 67) gemacht. Zur Veranschaulichung werden Beispiele für die Anzahl der Dörfer in Siebenbürgen und in der Moldau (11. bis 14. Jh. für Siebenbürgen; 1384—1450 für die Moldau) angeführt; gleichzeitig wird schätzungsweise der Prozentsatz der Wüstungen im ländlichen Milieu angegeben (s. auch Anm. 347—349).

IV. Im letzten Anhang werden namentliche Listen angegeben, für die elf Dorfgruppen, mit denen der Autor Anhang II und III ausarbeitete. Je nachdem wie es erforderlich war (z.B. in den Aufstellungen 1—3) wurden zusätzliche Angaben gemacht, über die Anzahl der Höfe (wie z.B. die statistische Verbreitungskarte aus dem Jahre 1835). Desgleichen werden hauptsächlich in Verbindung mit Aufstellung Nr. 5 in den

Anmerkungen zusätzliche Angaben gemacht, die sich auf die Rechtsverhältnisse der Dörfer auf den Feudalbesitzen beziehen.

Im Abschluß wird auf die Notwendigkeit hingewiesen, dieses große Arbeitsfeld — das rumänische mittelalterliche Dorf — eingehend zu untersuchen.

Mit Bezug auf die Walachei, wird man sich künftig besonders mit dem frühen Mittelalter beschäftigen müssen, besonders mit dem 12. und 13. Jh. Mit Hilfe der Archäologie, wird man auf diese Weise bis in den Kern des Daseins der Rumänen dringen, von denen die um die Mitte des 13. Jh. geschriebenen urkundlichen Quellen (das wohlbekannte Diplom vom 2. Juni 1247) berichten, daß sie in Knesaten und Wojwodaten organisiert lebten. Ein besonderes Augenmerk wird man diesbezüglich Oltenien, aber auch anderen Landschaften der Walachei zuwenden müssen (*Vlașca*, *Vlăsia*, *Loviștea*, *Milcovia* usw.). Es ist selbstverständlich, daß die historischen Geschehen nicht ausschließlich von der Archäologie aufgedeckt werden können; ein immens großer Anteil kommt diesbezüglich dem Studium anhand der schriftlichen Quellen zu, der Toponomastik und Ethnographie, die ebenfalls dazu beitragen, die rumänische mittelalterliche historische Geographie zu umreißen. Die Untersuchung dieser Angaben ermöglicht dann auch, die wesentliche Seite der historischen Entwicklung in Rumänien zu erkennen: *die Gleichheit an Gehalt und Verlauf der großen historischen Geschehen in den Rumänischen Ländern, die ständige Anwesenheit und die ständige Auswirkung der Einheitsfaktoren des rumänischen Volkes.* Durch die geistigen und Sachgüter, die hier einschließlich in der Stufe der Feudalordnung geschaffen wurden, haben die Rumänen sich als Wahrer der Latinität in diesem in Südosteuropa gelegenen Winkel erwiesen.

BILDERERKLÄRUNG

Abb. 1. — Der Mostiştea-See, Versuch zu einer historischen Geographie.

Abb. 2. — Gesamtansicht des Piscul Căldarea; *1*, Ostansicht (es ist der Erdwall (×) rvon Wehranlage III zu erkennen); *2*, Nordwestansicht (die Pfeile weisen auf Schutzgraben de Wehranlage II und III).

Abb. 3. — Coconi, Piscul Căldarea; *1*, Blick nach Osten (im Hintergrund Piscul Coconi; der Wasserspiegel des Sees ist gesunken); *2*, Ansicht des Nordufers bei steigendem Wasser; *3*, Ostansicht, verwittert.

Abb. 4. — Heutige Ansicht des Erdwalls von Wehranlage III.

Abb. 5. — Grundriß der mittelalterlichen Siedlung von Coconi-Căldarea (topographischer Aufriß unter der Leitung von Dipl. -Ing. Cristian Meculescu). *Zeichenerklärung*: *1*, Archäologische Ausgrabungen (1960—1966); *2*, desgl. (freie Flächen); *3*, Wohngruben; *4*, Töpferöfen; *5*, Einzelgräber; *6*, Gruben mit wirtschaftlichem Zweck; *7*, freistehende Feuergruben; *8*, Verlauf der Wehranlage II; *9*, Verlauf der Wehranlage I; *10*, Verlauf der Wehranlage III; *11*, Friedhöfe.

Abb. 6. — Schematisches Längsprofil (NNO—SSW) entlang der der Schnitte I. III und IV/1960; zwischen der Nord- und der Südzone der Siedlung beträgt der Höhenunterschied etwa 13 m.

Abb. 7. — Coconi: *1—2*, Bruchstücke aus dem Ostprofil des Schnittes III/1960 (die Gegend der Wehranlage I und II); *3*, Bruchstücke aus dem Ostprofil des Schnittes IV/1960 (die Gegend der Wehranlage III).

Abb. 8. — Archäologisches Fundgut aus den dem Mittelalter vorangehenden Kulturen.

Abb. 9. — Frühmittelalterliche Keramik aus der Gegend der Wehranlage II.

Abb. 10. — Coconi. Wohnungen vom Typus I*a*.

Abb. 11 — Coconi. Wohnungen vom Typus I*b* und I*c*.

Abb. 12. — Coconi. Wohnungen vom Typus II*a*, II*b*, II*c* und II*d*.

Abb. 13. — Grundriß der Wohnhütte Nr. 11, mit O-W- Schnitt.

Abb. 14. — Grundriß der Wohngrube Nr. 29 mit O-W- und NNW-SSO-Schnitt.

Abb. 15. — Grundriß der (abgekammerten) Wohngrube Nr. 33.

Abb. 16. — Grundriß der Wohngrube Nr. 39, mit W-O-Schnitt und Schnitt durch den Backofen.

Abb. 17. — Coconi. *1*, Backofen der Wohngrube Nr. 29; *2*, Heizöffnung des Backofens aus Wohngrube Nr. 58.

Abb. 18. — Detail. Bautechnik des Backofens aus Wohngrube Nr. 29.

Abb. 19. — Grundriß der Wohngrube Nr. 64 mit einem Schnitt durch Backofen und Herdstelle (die umkreisten Zahlen weisen auf Ort und Zahl der gefundenen ergänzbaren Gefäße).

Abb. 20. — Ansicht des Backofens und der Herdstelle aus Wohngrube Nr. 64 (*2*, Backofendetail).

Abb. 21. — Coconl. Oberflächenforschung (D/1961; im Vordergrund Wohngrube Nr. 10).

Abb. 22. — Coconi. Ansicht der Ausgrabungsarbeiten im Nordteil (1963); im Vordergrund Wohngrube Nr. 42 mit Backofen; in der Mitte Wohngruben Nr. 40 und 41 (Foto : N. Scarlat).

Abb. 23. — Wohnungstypen aus verschiedenen Zeitstufen (Vergleichsmaterial); *1*, Dridu (nach E. Zaharia); *2*, Dinogetia (nach I. Barnea und E. Comşa); *3—4*, Râreanca-Bragadiru (nach Gh. Bichir); *5*, Vădastra (14. Jh., nach C. N. Mateescu); *6*, Coconi (Wohngrube Nr. 13).

Abb. 24. — Coconi. Schnitt V/1961, Südansicht (im Vordergrund Wallrest der Wehranlage I — × — und im Hintergrund Verlauf des Schutzgrabens II).

Abb. 25. — Desgl. Schnitt in Nordansicht (das Friedhofgelände Nr. 1 ist eingezeichnet (× ×)).

Abb. 26. — Coconi. Schnitt XII/1963 Nordansicht; es sind die Verläufe der Schutzgräben I und II zu sehen.

Abb. 27. — Coconi. Schnitt XI/1963; in der Ostwand ist die Spur des Schutzgrabens I zu sehen sowie die Füllerde der Wohngrube Nr. 36 (×); im Hintergrund das Friedhofgelände Nr. 3 (× ×).

Abb. 28. — Coconi. Topographische Lage der Gräber in den drei Friedhöfen der mittelalterlichen Siedlung.

Abb. 29. — Coconi. Gräber aus Friedhof Nr. 1 (Grabungskampagne 1961).

Abb. 30. — Coconi. Gräber aus Friedhof Nr. 2 (Grabungskampagne 1962); Gr. 5 und Gr. 6 liegen auf der Füllerde einer vorangehenden Grube (Phase A).

Abb. 31. — Coconi. Friedhof Nr. 2. Gr. 13 und Gr. 14 sind in die Füllerde der Wohngrube Nr. 61 aus Phase A gegraben (siehe auch Abb. 32).

Abb. 32. — Coconi. Wohngrube Nr. 61 (Phase A), Grundriß und N-S-Schnitt (die stratigraphische Lage der Gräber 13 und 14 aus Friedhof Nr. 2, Phase B ist angegeben).

Abb. 33. — Coconi. Ansicht der Fläche K/1963 (Gräberfeld Nr. 3). Die Lehmlinse in der Wallbasis der Wehranlage III ist bezeichnet (× ×).

Abb. 34. — Coconi. Gräber aus Friedhof Nr. 3 (in Grab 1 ist die Fundstelle der Pfeilspitze angemerkt).

Abb. 35. — Coconi. Einzelgrab in die Füllerde der Wohngrube Nr. 45 gegraben.

Abb. 36. — Konzentration nach Besiedlungsphasen der Wohngruben in der mittelalterlich Siedlung von Coconi.

Abb. 37. — Vergleichsmaterial für die Siedlung von Coconi: Konzentration von mittelalterlichen Wohngruben in der Siedlung von Zimnicea (14. Jh.) — nach SCIV, I, 1950.

Abb. 38. — Coconi. Während der Ausgrabungen (1963, bei Wohngrube Nr. 29).

Abb. 39. — Handmühlen aus den Wohngruben Nr. 41 und 43.

Abb. 40. — Landwirtschaftliche Geräte: *1—2*, Bruchstücke von Eisensicheln; *3—4*, Pflanzer aus Hirschhorn.

Abb. 41. — Aus Knochen gearbeitete Gegenstände (hauptsächlich Messergriffe).

Abb. 42. — Coconi. Töpferofen Nr. 1, Grundriß und Schnitte.

Abb. 43. — Der gleiche Töpferofen. Detail.

Abb. 44. — Forschungsstufen um die Wohnungsgrube Nr. 41 (mit Töpferofen Nr. 2).

Abb. 45. — Wohnungsgrube Nr. 41 mit Töpferofen Nr. 2, Grundriß und Schnitte.

Abb. 46. — Töpferofen Nr. 2: es wurde die Stelle einer vorhergehenden Grube (× ×) angemerkt.

Abb. 47. — Töpferofen Nr. 3; Grundriß und Schnitt.

Abb. 48. — Töpferofen Nr. 3.

Abb. 40. — Coconi. *1*, Eisenschloß; *2*, Schlüssel; *3*, Schema des Schlosses (Wiederherstellung); *a*: Schloßgehäuse; *b*: Verschluß; *c*: Schlüssel.

Abb. 50. — Coconi. Bei den Ausgrabungen gefundene Münzen und Siegel (Nr. 10, Exemplar aus Blei).

Abb. 51. — Coconi. Verschiedene Deckelränder.

Abb. 52. — Coconi. Dreihenkelkrug aus Wohngrube Nr. 30 (Phase *C*).

Abb. 53. — *1*, Zeichnung des Kruges aus Wohngrube Nr. 30; *2*, Tonschale aus Wohngrube Nr. 19 (Phase *B*).

Abb. 54. — Coconi. Amphorenkrug (Wiederherstellung) (Phase *C*).

Abb. 55. — Großes Vorratsgefäß aus Wohngrube Nr. 33 (Phase *C*).

Abb. 56. — Details aus den stempelverzierten Fußschalen: *1—3*, Exemplar *a*; *4*, Fuß des Exemplares *b*; *5—6*, Exemplar *c*.

Abb. 57. — Zeichnungen der stempelverzierten Schalen: *1—2*, Exemplar *a* (wiederhergestellter Standring); *3*, Exemplar *c* (wiederhergestellt mit Hilfe des Fußes *b*); *4—7*, (vergrößerte) Ziermuster.

Abb. 58. — Glasierte Henkelschale mit Standring in Wohngrube Nr. 59 (Phase *A*).

Abb. 59. — Glasierte Schüssel, mit Sternmuster (Wohngrube Nr. 41, Phase *B*).

Abb. 60. — Coconi. Stilisierte Abarten des Sternmusters auf glasierten Schüsseln und Tellern.

Abb. 61. — Profile von glasierten Tellern (Varianten des Mundsaums).

Abb. 62. — Verschiedene Zeichen auf den Ringböden glasierter Gefäße.

Abb. 63. — Graphische Darstellung der Erwähnungen ,der in der Walachei zwischen 1247 und 1500 existierenden Dörfer. (s. die Aufstellungen Nr. 1—11).

Abb. 64. — Die gleichen Erwähnungen (Aufstellungen Nr. 1—6) jeweilig nach 25 Jahren gruppiert.

Abb. 65. — Verbreitungskarte der in der Walachei im 14. bis 15. Jh. bestehenden und dann verschwundenen Dörfer (Aufstellungen Nr. 4—6).

Abb. 66. — Das Gebiet des Donaudurchbruchs beim Eisernen Tor. Verschwundene Siedlungen, deren Bezeichnungen in der gegenwärtigen Toponomastik erhalten geblieben sind.

Abb. 67. — Dörfer der Walachei im 14. bis 15. Jh. Verhältnis der verschwundenen Siedlungen (aufgrund der gegenwärtigen verwaltungsmäßigen Einteilung des Gebietes).

Abb. 68. — Heutiger Anblick der Ortswüstungen von: *1—2*, Marcea (Kreis Vîlcea) — ehem. Dorf *Bucureşti pe Luncavăţ*; *3*, Galicea (Kreis Vîlcea) — ehem. Dorf *Nănăşeşti la gura Topologului*.

Abb. 69. — Verbreitung der Siedlungen in der Ebene der Kleinen Walachei.

(Um Wiederholungen zu vermeiden, wird in Klammern die Nummer der Wohngrube angegeben, in der der betreffende Fundgegenstand gehoben wurde).

I. — Angelgeräte.
II. — *1*, Eisenschlacke; *2*, *4—5*, Eisenbohrer; *3*, *7*, Meißeln; *6*, Axtschneide.
III. — Verschiedene Spinwirtel aus gebranntem Lehm (*18*, aus Knochen).
IV. — Aus dem Fundbestand der Wohnungsgruben in Coconi (*14*, *15*, Steinkugeln).
V. — Verschiedene Typen von Eisenmessern.
VI. — Gebrauchsgegenstände.
VII. — *1*, *3* Eiserne Leuchter; *2*, Flaschenzug aus Holz; *4—5*, verzierte Messergriffe; *6—8*, kleine Werkzeuge die zur Anfertigung von Schmuckgegenständen dienten.
VIII. — Andere Gebrauchsgegenstände.
IX. — Zubehör von Schuhzeug und Trachten, Bestandteile von Rüstungen und Pferdegeschirr.
X. — Eiserne Sporne (1, 4, gegossene Exemplare).
XI. — Typen von Waffen und Zubehör (*16*, Ortband).
XII. — *1*, Lanzenspitze; *2*, Verzierung einer Schwertscheide; *3—7*, Pfeilspitzen; *8*, Pfeilspitzen aus Knochen (42).
XIII. — Schmuckgegenstände und Gußformen für Knöpfe und Beschläge (*12*, Eisenschnalle).
XIV. — Coconi. Topftypen: *1* (2): *2* (Gr. Nr. 11, G 1962); *3* (Schutzgraben I); *4* (33); *5* (36).
XV. — Coconi. Mundsäume von Töpfen (Varianten): *1* (14); *2* (33); *3* (19); *4* (18); *5* (17); *6* (49); *7* (8); *8*, *11* (Töpferofen Nr. 3); *9* (Töpferofen Nr. 3); *10* (73).
XVI. — Coconi. Andere Topftypen: *1* (72); *2* (30); *3* (29); *4* (67); *5* (Gr. 5, G/1962): *6* (4); *7* (39); *8—9* (28); *10* (63): *11* (11).
XVII. — Coconi. Gefäße aus Wohngrube Nr. 64 (Phase *A*).
XVIII. — Coconi. Gefäße aus Wohngrube Nr. 19 (Phase *B*).
XIX. — Coconi. Henkeltöpfe aus Wohngrube Nr. 33 (Phase *C*).
XX. — Gefäße aus Wohngruben der Phase *B*: *1—2* (57); *5* (39) — und der Phase *C*: *3* (36); *4* (40).
XXI. — Coconi. Gefäßtypen aus den Wohngruben und Gruben mit wirtschaftlichem Zweck aus Phase *C*.
XXII. — Henkeltopftypen, Phase *A*.
XXIII. — Henkeltopftypen, Phase *B*: *1* (Töpferofen Nr. 2); *2* (39) und aus Phase *C*: *3*, *6* (Gruben mit wirtschaftlichem Zweck, im Südteil der Siedlung).
XXIV. — Henkeltöpfe aus Phase *C*.
XXV. — Henkeltöpfe, Varianten mit hohem Mundsaum.
XXVI. — Henkeltöpfe, Varianten mit kurzem, S-förmigem Mundsaum.
XXVII. — Henkeltöpfe, Variaten *b—1*.
XXVIII. — Henkeltöpfe, Varianten *b—2*.
XXIX. — Henkeltöpfe, Mischvarianten.
XXX. — Krughälse.

XXXI. — Coconi. *1*, *4*, *6* Krüge; *2*, *5*, Amphorenkrüge; *3*, Krug (39).
XXXII. — *1*, *3* Mörser (?); *2*, *4—6*, Bruchstücke von Amphorenkrügen.
XXXIII. — Ziermuster auf den Krügen und Amphorenkrügen.
XXXIV. — Unglasierte Schüsseln und Teller; *1* (10); *2*, *7* (18); *3* (33); *4*, *6* (1); *8* (65).
XXXV. — Coconi. Kleingefäße (Krüge und Kannen).
XXXVI. — Coconi. Andere Typen von Kleingefäßen — *3* (51); *4* (42); *6* (38).
XXXVII. — Coconi. Typen von üblichen und besonderen Deckeln (*6*, *7*).
XXXVIII. — Coconi. *1*, Feldflasche aus Ton (33); *2*, Öllämpchen (?) und *3*, hoher Becher.
XXXIX. — Coconi. Glasierte Gefäße: *1—2*, *4—8*, Becher; *3*, *9*, Kummen.
XL. — Coconi. Ziermuster auf den glasierten Bechern (Rosettenvarianten).
XLI. — Sgraffito- und Champlevé-Muster auf Schalen, Bechern und glasierten Schüsseln.
XLII. — Coconi. Glasierte Keramik: *1*, kleine Schüssel; *2*, Teller (Typus *c*); *3*, Schüssel; *4—5*, Schüsselböden.
XLIII. — Sternmuster auf Schüsseln (siehe auch Abb. 60).
XLIV. — Tellerscherben mit Ziermustern (*5*, die Buchstaben *NK* sind auf einen Tellerboden geritzt, siehe auch Abb. 62/4b).
XLV. — Im Sgraffito- und Champlevé-Verfahren verzierte Tellerwände.
XLVI. — Tiermuster auf Schalen, Bechern und Tellern.
XLVII. — Glasierte Keramik: *1*, Dreihenkelkrug (19); *2*, Krug (29); *3*, kleiner Krug (32).
XLVIII. — Andere Ziermuster auf glasierten Schalen, Tellern, Schüsseln, Krügen und Kännchen.

INDICE GENERAL

(Nume geografice și de persoane)*

Abaúj, sate dispărute 169
Abel, W. 163, 166, 169, 171, 172
Acarnania, sate disp. 168
Adrianopol (Edirné), cucerit de turci 151
Alba Iulia, descoperiri 100
Albeani (Albeni) top. 181
Alboteani (Albota), top. 181, 200
Albul, mare clucer 188
Aldumireasa, top. 159
Alexandrescu, Al. 78
Alexandru Aldea, domn Țara Rom. (1431–1436) 72; cere ajutor 154
Alexandru cel Bun, domn Mold. (1400–1432) 100, 101
Alexandru Lăpușneanu, domn Mold. (1552–1561; 1564–1568) 172
Alexandru Mircea, domn Țara Rom. (1568–1574; 1574–1577) 157, 183, 185; umblă pe balta Cornățel 157
Alexăndrel Vodă, domn Mold. menț. 26
Alisson, Frantz M. 132
Alisson, K. J. 165, 166
Alsacia, sate disp. 164
Altmark, sate disp. 166
Ananie, vlădică, însoțește pe Alexandru Vodă la Cornățel 157
Andaluzia, sate disp. 167
Andrieșescu, I. 23, 27
Andronescu-Eftimie, V. 29
Andronic, Al. 170
Anghel vătaf, vine la Cornățel (1778) 158
Anghelescu, Niță 23, 134
Anglia, obștea-marcă 12; sate disp. 165–166; începuturile capitalismului 171; luptă *antienclosure* 172
Anhalt, sate disp. 166
Anina (Aninoasa, Arini), top. — v. Aniniș pe Jiu
Aniniș pe Jiu, sat disp., top. 181
Aninoasa (Argeș), sate disp. 192 — v. și Berivoiești
Antim (Daniil Chrytopoulos), mitrop. Țara Rom. (1370) 174
Antoniadis-Bibicou, El. 168, 171
Antonie Vodă din Popești, domn Țara Rom. (1669–1672) 183
Aragon, sate disp. 167
Argeș, rîu, județ, oraș, curte domn. 13,183; descoperiri (1920) 27, 138; descoperiri recente 140, 142, 144; luptă (1394) 153; așezări 192
Argeșelul, dim. top. 16; siliște (Hobaia) 183
Arkaș (Arkhis, Arkîș, Arcas, Artzes) — v. Argeș
Armega, ban de Craiova (1589) 184
Armengaud, A. 179
Așîk-pașa-zade, cronicar turc 152
Atanasiu, F. 29
Atena, ceramică biz. 132
Avranches, sate disp. 164
Azbuga, căpetenie turc. 154

Bács, sate disp. 169
Badea, vătaf, vine la Cornățel (1778) 158
Bahna, sat și siliște, top. 188 — v. și Bălteni; grînarul Voditței 185 — v. Seliștea Bahnei
Baia (Banea), top. 181
Baiazid I Ildîrîm, sultan (1389–1402), invadează Țara Rom. 21, 53, 71; itinerar și lupta din 1394 (Rovine) 152–154

* Nu au fost indexate mențiunile din listele nominative și notele de la p. 201–229 (*N.C.*).

Bala (Beala), — top. v. Albeani; 200
Baleşti (Băleşti), top. — v. Albeani
Balaban-beg, căpetenie turc. 154
Baldovin logofăt, satul lui din Dobrogea 194
Baldovineşti (Brăila), descoperiri 29
Balcani, munţi, arie geografică 147; cucerirea turc. 151
Balomireasa, top. 159
Balta Albă, top. la Potelu şi Bistreţ 185
Balta Verde, zonă mlăstinoasă, descoperiri 186
Baltă, judeţul de — 192
Banat, itinerariul lui Baiazid I (1394) 153
Baranya, sate disp. 169
Barkan, Ö. L. 168
Barnea, I. 78, 81, 95, 98, 132
Bars, sate disp. 169
Basarab I, domn Ţara Rom. (c. 1310—1352), luptă cu Carol Robert de Anjou (1330) 53,174; relaţii cu vecinii 194
Basarab cel Tînăr (Ţepeluş), domn Ţara Rom. (1477—1482, cu întreruperi) 188
Basarabi (Dolj), ceramică hallstatt. 29
Batea, fiii lui stăpînesc Mociuriţe 183
Bauer (Bawr), Fr. W., general austriac 191
Bayeux, sate disp. 164
Băbeni (Băbénii) top. 182, 183, 200
Băcani, top. 181
Băcilă, Ioan C. 191
Bădeşti, sat vechi, top. 13, 73, 191
Băeşti, top. — v. Baia
Băişoara (Boişoara), dim. top. 16, 181
Bălan, M. 199
Bălăşel, T. 191
Bălcescu, N., istoric 11, 17
Băleani (Băleni), top. — v. Albeani
Bălteni, top. 181
Bălţaţi, top. 182
Băneasa, top. 159
Băncilă, Ileana 102
Băneşti, top. 181, 192
Bărăgan, parte a Cîmpiei Române, sate 53
Bărăganul Călmăţuiului, 155
Bărboşi, top. 182
Bărcăcilă, Al. 96, 134, 138, 188
Bărcăneşti, top. — v. Bălteni
Becheş, E. 7
Bechet, deal l. Bahna 185
Becicherec (Bishkerek), pe itinerariul lui Baiazid I (1394) 153
Becker, A. 171
Bedshire, sate disp. 166
Békés, sate disp. 169
Belo-Brdo, cultură 53
Berciu, D. 52, 96, 106, 186
Beresford, M. W. 165, 166, 172
Berivoieşti (Argeş), sate disp. 192
Berivoieşti (în Vălenii de Munte) 174
Bichir, Gh. 52, 53
Bihor, comit. Transilvania 194
Bistreţ, baltă la Dunăre, sate 184, 185, 186, 188
Bistriţa (m-re, Vîlcea), ferecătură (1519) 95, stăpîniri de bălţi şi sate 152, 178; cronograf redactat 152; top. 181
Bîrlad, cetate de pămînt, descoperiri 95
Bîrseşti, sate 174, 181
Bîrzeşti, sat în or. Bucureşti 200; top. — v. Bistriţa
Blatniţa (Blahniţa, Blatnitza), baltă, curs de apă, sate 185—186; top. 186
Boba, jupaniţă (cu fiica Marina), vinde din Descopereşti şi Cornăţel (1492) 156
Bocage, Barbié du 156
Bodeşti — v. Pietrani
Bodrog, sate disp. 169
Bogdan, Damian P. 16, 93, 95, 154
Bogdan Vodă II, domn Mold., menţ. 26
Bogdăneşti pe Olt, sat mic (1392) 16, 191
Bogrea, Vasile 15
Boian, staţiune neolitică 21 — v. şi Vărăşti
Bolşakov, A. A. 153
Bordenache, R. 54
Borduşani, top. 182
Borkovský, Jan 110
Boşneagu, sat pe Mostiştea, în vechime Ruşii de la Mostişte 21, 23, 156
Botezatu, D. 60
Bourges, sate disp. 164
Boutrouche, R. 171
Bragadiru — v. Răreanca-Bragadiru
Braşov, oraş, negustori 93; importuri în Ţara Rom. 95, 99; Alexandru Aldea cere ajutor 154
Bratieşti, sat 183
Braunschweig, sate disp. 166
Brădet, sat 200
Brăgăreasa, top. la Căldarea (Coconi) 158, 159
Brăgăreşti, sat 158, 159
Brăila, judeţ, sate 192
Bresta, top. — v. Ulmu

Bresniţa (Brezniţa), sat (Mehedinţi) 183, 184; top. — v. Ulmu
Bresniţa Seacă, top. la Bresniţa 184
Brîncoveanu, Constantin, domn Ţara Rom. (1688—1714) 192
Buckinghamshire, sate disp. 166
Bucov, descoperiri (Bucov-Tioca) 50, 143; top. 181
Bucovei (— lîngă Colciac), top. — v. Bucov
Bucovelul, dim. top. 16
Bucureşti, oraş, nume top. 13; situat lîngă ţinutul Mostiştei 15; descoperiri 144; mănăstiri care au stăpînit la Cornăţel 158; cartier fost sat medieval 174, 200; v. Străuleşti
Bucureşti pe Luncavăţ, sat disp. (Marcea, Vîlcea) 183
Bucureştii ăi Răi — v. Bucureşti pe Luncavăţ
Budeşti, sat 21
Bugu (fîntîna lui —), menţ. 159
Bujor, E. 43, 50
Bulgari, top. 182
Bulgaria 101, 111, 147, 168
Bunceşti (Buiceşti) sat pustiit vremelnic 189
Burnas, cîmpie în sud-vestul Munteniei 53
Burmov, Al. 152
Busuioc, El. 95, 107, 141, 142, 192
Buzău, loc de tîrg 13; sate disp. în zonă 189, 192

Cabrillana, N. 167, 171
Calabria, sate disp. 167
Calafat, loc de vamă 185, 186
Calea, vinde parte de silişte 188
Calineşti (Călineşti) sat 200
Calinichia, a stăpînit Pesticevo 186
Calugherovţi — v. Hîrsomuinţi, Sălcişor
Cambridgeshire, sate disp. 166
Campagna Romana, sate disp. 167
Candrea, I. A. 15
Cange, du 14, 15
Čangova, J. 144
Canişa, diplomă întărită în 1397 pentru fam. 153
Cantacuzino, Gh. 93
Cantacuzino, Ioan VI, împ. biz. (uzurp. 1341—1355), cheamă pe turci 151
Cantacuzino, Şerban, domn Ţara Rom. (1678—1688), 158
Cantemir, Dimitrie, 173
Caplea, fiica lui Vlad Călugărul 157
Caracaş, S. 199
Caracea-beg, căpetenie turc. 154
Caraşova (Karashova), pe itinerariul lui Baiazid I (1394) 153
Carcassonne, sate disp. 164
Carol Robert de Anjou, invadează Ţara Rom. (1330) 53, 174
Carpaţi, munţi, zonă, graniţă în evul mediu — *passim*
Carpenter, D. P. 14
Castilia, sate disp. 167
Catalonia, sate disp. 167
Cazan logofăt, frate cu Trămîndan, stăpînitori la Descopereşti şi Cornăţel 157
Cădere, D. M., menţ. 81
Călăraşi, oraş 21
Căldarea, pisc, top. la iezerul Mostiştea (= balta Cornăţel) (1778), aşezare medievală dispărută, descoperiri — *passim*
Căldăruşani, m-re, stăpîneşte la balta Cornăţel 158
Călduroşanca — v. Căldăruşani
Călugăreni, top. 181
Cămărăşescu, R. 199
Cărăreni, sat disp. la gura Ialomiţei 182
Căscioarele — v. Cătălui
Cătălui (Clăteşti), m-re, metoh al m-rii Cotroceni, stăpîneşte la balta Cornăţel 157, 158, 159, 192
Cehoslovacia, descoperiri 129; sate disp. 170
Celei, sat la Dunăre, pe locul Sucidavei, descoperiri 43, 50, 53; amintit la 1247 (Diploma Ioaniţilor) 173
Cernica, descoperiri 93
Cernuleasa, rest de pădure din Codrul Vlăsiei 21, 158
Cetatea, baltă lîngă — (Dolj) 186
Cetatea Albă, descoperiri 107
Cetatea de Floci, oraş disp. 192
Cetatea Neamţului, descoperiri 101
Cetatea Şcheia, descoperiri 107, 141
Cetăţeni (Argeş), descoperiri 101, 143
Chalcocondil, L., cronicar biz. 21, 54, 152, 153
Chevallier, R. 165
Chios, sate disp. 168
Chircă comis, menţ. 156
Chirnogi, sat pe Mostişte, în vechime Nenciuleşti 155
Chiţescu, L. 95, 129
Cihodaru, C. 172
Ciucelul, sat 188
Ciuperceni, sat 185
Cîmpia Olteniei, sate 184, 197
Cîmpia Română, *passim*

Cîmpina, B.T. 153, 154
Cîmpul Turcilor (Turceni), sat 200
Cîrcimari, top. 181
Cîrjan, C. 7
Cîrstiani, sat, menț. 192
Cladova, drumul — 184
Clătești — v. Cătălui
Clisevăț, sat disp., deal (Porțile de Fier) 184
Clisura Dunării, drumul prin — 153
Coconi, sat (1778), desc. arheologice — *passim*
Cocoșari, siliște, top. 182
Coinsca, rîu (Sălătruc pe —) 186
Colciac, sat (Colceag, Prahova) — v. Bucovei
Coman, cu fratele Neagomir, cumpără în Pietrani și Bodești 188; top. (Comănești) 182
Comisoaia, top. 159
Comșa, E. 23, 27, 46, 48, 50, 75, 99, 186
Comșa, M. 12, 27, 50, 110, 114, 121, 143, 144
Conea, I. 159
Costandin vist., are părți la balta Cornățel (1778) 159
Constantinescu, N. 53, 54, 79, 91, 101, 106, 107, 111, 115, 129, 132, 138, 141, 150, 173, 183, 192
Constantinescu, N. A. 61, 63
Constantinescu, Șt. 78
Constantiniu, C. 7
Constantiniu, M. 110
Constantinopol, oraș cucerit de turci (1453) 168; ceramică biz. 132
Corcovatul, top. la balta Cornățel 158, 159
Corbeni, siliște 189
Corbi, top. 182
Coresi, tipograf, cărți în l. rom. 15, 16
Corint, ceramică biz. 132
Cornățel (Kornaczel), baltă, sat, tîrg, oraș 155, 156—160; biserică zidită de Matei Basarab 157 — v. și Mănăstirea
Cornwall, sate disp. 166
Corović-Ljubinković, M. 53, 99, 100, 101, 169
Corbea, Teodor Ivanovici (psaltirea lui —) 15
Costăchel, V. 17, 150, 188
Costăchescu, M. 188, 196
Costea, vătaf de năvodari, martor (1778) 159
Coșuștea-Crivelnicu, m-re, descoperiri 138, 182
Coșuștița, afl. al Coșuștei 182
Cotești (Coteana), top. — v. Strîmbătați
Cotroceanca, moșie la Cornățel — v. Cotroceni, Odaia Vlădichii
Cotroceni, m-re, stăpînește la balta Cornățel (1778) 158
Courbin, P. 165
Covăruluiu (Covurlui), top. la balta Cornățel (1778) 158, 159
Cozia, m-re 188, 200
Criva, top. — v. Strîmbătați
Croswell, K.A.G. 132
Croația, sate disp. 169
Crovna, sat pe Jiul de jos (Dolj) 184
Crușa, top. — v. Păr
Cuhea (Maramureș), descoperiri 143
Cumberland, sate disp. 166
Curătești (Curtești), sat și siliște 21, 155, 156, 159
Curtea de Argeș, — v. Argeș
Curteani (Curteni) sate 200
Cyclade, sate disp. 168

Dabul (Recica Dabului), top. — v. Gornovi
Dacia, prov. rom. 12, 29; descoperiri 142, 143
Daicoviciu, C. 15, 183
Dalmația 169
Dan, negustor, împresoară balta m-rii Radu Vodă (1778) 158
Dan I, domn Țara Rom. (1383—1386) 71, 102, 174, 186
Dan II, domn Țara Rom. (1422—1431, cu întreruperi) 72, 99, 154
David din Cîrstiani, slugă domnească 192
Day, J. 167, 171
Dărmănești (Neamț), descoperiri 143
Derbyshire, sate disp. 166
Desa, sat 185
Descoperești, sat disp. la balta Cornățel (Odaia Vlădichii, Ilfov), matca apei la — 156, 157, 158—159, 160
Desnățui, rîu, sate pe — 186
Devonshire, sate disp. 166
Diaconescu, O. 199
Diaconu, Gh. 91, 107, 141
Diaconu, P. 29, 52, 78, 79, 122, 124
Dimova, V. 134
Dinić, M. 169
Dinogetia (Garvăn—Tulcea) descoperiri 46, 48, 50, 51, 75, 78, 79, 81, 95, 99, 114, 121, 134, 143, 144
Divdiadovo, descoperiri 100
Dîmbova, top. — v. Gornovi
Dîmbovița, rîu, județ, sate 192; top. — v. Gornovi
Dîrstor (Silistra), cetate 152, 154, 159

Dîrvarii, sat (Dolj) 186
Dobra Glava, sat disp. (Serbia) 169
Dobriineşti, sat disp. (Vlaşca) 192
Dobroeşti, sate 192, 200
Dobrogea 46, 50, 81, 99, 100, 141, 143, 144, 194
Dobromir, mare ban de Craiova, prădat în munţi 17
Dolac, sat disp. (Croaţia) 169 — v. şi Sutmartindol
Dolinescu-Ferche, S. 52
Dolj (Jiul de jos), judeţ medieval 13; sate 184, 191, 192
Domneştii de la Jilţ, sat şi silişte 181, 189
Donat, I. 173, 174, 178, 179, 192, 199
Dorobanţu, sat (Ialomiţa), 21, 23; —v. şi Gurguiaţi
Dorohoi, oraş (Moldova), sensul term. *sălişte* 189
Dorset, sate disp. 166
Dosoftei, cărturar, mitropolit Mold. 15
Drajna, top. — v. Văile
Dragaş (Dejanović), C., cneaz de Velbujd, menţ. 152
Dragul spătar, slugă domnească, menţ. 184
Drawkins, R. M. 132
Drăghiceanu, Virgil 138
Drăgoi, fiul lui Drăgoi, vinde în Troieneşti 188
Drăgoteşti, sat la gura Coşuştiţei 182
Drenceto, top. la Popina-Silistra 159
Drenovac, sat disp. (Serbia) 169
Dridu, descoperiri 50, 51, 143, 194
Drincea, sat 184
Droop, J. 132
Drumul Bucureştilor, menţ. (1579), 21, 156; Drumul Icoanei, menţ. (1579) 156
Dublend, H. 164, 171
Duby, G. 163, 165
Duhovna, deal lîngă Bahna 185 — v. Seliştea Bahnei, Bechet
Duicev, Iv. 152
Dulceanca, descoperiri 52
Duma, G. 109
Dumitrescu, Vl. 23, 54
Dumitru, Gh. 7
Dunărea, fluviu, luncă, deltă, zonă — passim
Dunărica-Scoiceni, gîrlă la Mănăstirea (Ilfov) 158

Efrem, vlădică, însoţeşte pe Alexandru Vodă la Cornăţel 157
Eftimie, vlădică, însoţeşte pe Alexandru Vodă la Cornăţel 157
Eichsfeld, sate disp. 166
Elhoviţa, top. — v. Aniniş pe Jiu
Elina, doamna, soţia lui Matei Basarab, menţ. 101
Engels, Fr. 11, 12, 14, 145, 149, 151, 171
Epir, sate disp. 168
Essex, sate disp. 166
Etolia, sate disp. 168

Făceţelul (Făgeţelul), top. — v. Bucov
Făureanca, moşie la balta Cornăţel 159 — v. Făurei
Făurei, sat pe Mostiştea 21, 23, 155, 159
Ferdinand I, regele Ung. 105
Feriz-beg (Firuz-beg), căpetenie turc. 152, 154
Feteşti, top. 156
Finch, M. 172
Fîntîna Banului, baltă 186
Fîntîna Fagului, sat, top. — v. Bucov
Fîntînele, sat pe Suhaia (Teleorman), top. *Părăsişte* 192
Flohn, H. 171
Florescu, G. D. 157
Florescu, Gr. 78
Florescu, R. 78, 144
Floridablanca 167
Franga-Casan, I. 128
Franţa, obştea-marcă 12; sate disp. 164, 171
Frăsinet, sat pe Mostiştea 156
Frăteşti (Ilfov), cetate de pămînt 53
Frumoasa (Teleorman), cetate de pămînt, descoperiri 52, 53, 54, 111, 118, 165; distrusă la 1394 (de Baiazid I) 175

Galicea, sat (Vîlcea) — v. Nănăşeşti la gura Topologului
Gallipoli, peninsulă şi cetate cucerite de turci (1354) 151
Garvăn — v. Dinogetia
Găeşti, oraş (Dîmboviţa), sat medieval (Vlaşca) 182, 192
Găujani (Găojani, Găojanca), sat disp. (Ulmu, Ialomiţa) 155, 157, 158
Găureane (Gureni), top. — v. Gura Deşului
Gerace, sate disp. 167
Germania, obştea-marcă 12; sate disp. 166, 171
Gheorghe, C. 7
Gheorghe Terter I, ţar bulg. 101
Gheorgova (Giurgiu), sat disp. 189
Gieysztor, Al. 169

Gilort, rîu 186
Giorcovăț, deal 184 — v. şi Jarcovăț
Giuleşti (Maramureş), descoperiri 143
Giurescu, C. 17
Giurescu, C. C. 78, 150, 155, 156, 157, 158, 160, 186, 191, 192, 194, 199
Gîmbaş, descoperiri 100
Gîştescu, P. 21
Glavacioc, m-re, sate disp. în zonă 192
Glogova, top. — v. Spin
Goehrke, C. 171
Gogoşu, descoperiri 186
Goldenberg, S. 95
Golson, J. 171
Gorj, județ medieval 13; sate 191, 192
Gornovi (Gornovița; Gorini, Gorneni, Gorunul), top. 181
Govora, m-re, sate în stăpînire 178
Granada, sate disp. 167
Grădiştea (Grădovți; Cetatea, Cetățeni), top. 182
Grădiştea Mare, top. la iezerul Mostiştea (probabil *gridişte Peilele,* 1778) 158, 159
Greci, top. 182
Grecia, sate disp. 168
Grecu, V. 152
Grigore III, mitrop. Țara Rom., dă carte de blestem (1778) 158
Grozăveşti, sat — v. Bucureşti
Guboglu, M. 152, 153, 179
Gumelnița, cultură neolitică, *tell*-ul de la —21; v. Ulmeni
Gunjaća, Stipe 169
Gura Deşului, top. 189
Gura Motrului, top. 189
Gura Văii, sat (Mehedinți) — v. Tîrgovişte, sat
Gurbăneşti, sat pe Mostiştea, descoperiri 23
Gurguiați, sat disp. (Dorobanțu, Ialomița); podul de la Cornățel ce trece la —23; top. 155; sate vecine 156
Gurueni (Teleorman), sat, descoperiri 106, 175
Guyan, W. 171
Györffy, Gy. 13, 169

Habovstiak, Al. 129
Hailfingen, descoperiri 124
Hampshire, sate disp. 165
Hariton, mitrop. Țara Rom. (1372) 174
Harz, sate disp. 166
Hasdeu, B. P. 15, 231
Hațeg, cercetări 230
Heers, J. 163
Henschel, G. A. L. 14
Hera, negustor, împresoară balta m-rii Radu Vodă (1778) 158
Herson, ceramică biz. 132
Hessa, sate disp. 166
Hîrsomuinți (Hîrşova; Calugherovți), sat disp. la balta Bistreț 185; top. — v. Păr
Hobaia, silişte la Suslăneşti (Argeş) 183 — v. şi Ohaba pe Argeşel
Holban, M. 174, 194
Horedt, K. 100
Hosak, L. 170
Hoskins, W. G. 165
Huhurez (Horezu). top. 182, 189
Hunedoara (comit. Trans.) 194
Hurmuzachi, E. 63, 179
Hurst, J. G. 165, 166, 171

Iachint de Vicina, mitrop. Țara Rom. (1359—1370) 174
Iacov, de la m-rea Cornățel, martor (1778) 159
Iacoveşti, sat în jud. Pădureți, 192 — v. şi Dobroeşt
Ialomița, parte din județ în Mostiştea 21; sate disp. 192
Ianachiță vistiernic (Văcărescu), are parte din balta Cornățel 158
Iane, vătaf de năvodari, martor (1778) 159
Idumeiu, fsatele (satele) lui — (Ps. Scheiană) 15
Iaşii de la Curteani, sat 180, 183
Ilfov (Elhov), județ, sate disp. 189; top. — v. Aniniş pe Jiu
Iliescu, Oct. 72, 104, 105
Inalcik, Halil 153
Ioan V Paleologul, împ. biz., luptă cu Ioan VI Cantacuzino 151
Ionaşcu, I. 199
Ionescu, B. 7
Ionescu, M. 53
Iordan, Iorgu 15, 158, 159, 172, 175, 180, 183, 186, 189
Iorga, N. 16, 17, 151, 153, 175
Ipoteşti-Cîndeşti, descoperiri 142
Istria (dial.) menț. 189
Italia, sate disp. 167, 171

Iugoslavia, sate disp. 168—169; descoperiri — v. Serbia
Ivan Alexandru, ţar bulg. (1330—1371) 52, 53
Ivan Stîngaciu, îşi face sat (Racova, 1439) 188
Ivaşco, mare logofăt, 188 — v. şi Albul clucer
Izvoarele (Izvorani), top. 181

Jaleş, judeţ medieval 146, 192
Jarcovăţ, sat disp., top. 182, 184, 185
Jäger, H. 171
Jidovştiţa (Jidoştiţa, Mehedinţi) 173, 182, 184, 188
Jilezea (puţul lui —), top. la balta Cornăţel 158
Jiu, rîu, tîrg de vale 13; sate 174, 186; — v. şi Dolj, Gorj
Jupîneşti, top. 181

Kalužniacki, E. 61
Karaman, Ljubo 110
Karger, M. K. 99
Kecskemet, sate disp. 169
Keller, E. 171
Kent, sate disp. 166
Klapisch-Zuber, Chr. 167, 171
Kolcin, B. A. 93, 95
Koledarov, P. S. 168
Konatice, sat disp. (Serbia) 169
Korosec, Iosip 110
Kozminski, E. A. 171
Kragujevac, sate disp. 169
Kuzev, Al. 100

Ladurie Le Roy, Emm. 164, 171
Landau, G. 166
Languedoc, sate disp. 164
Lazăr, cneaz sîrb, dania lui pt. m-rea Ravanica 169
Lăzărescu-Ionescu, L. 199
Leaot, afluent al Prahovei, sate 183; — v. şi Mociuriţe, Rogozeşti
Leicestershire, sate disp. 165
Lenin, V. I. 145, 147, 148, 149
Lesbos, sate disp. 168
Ligăceasca — v. Tismana
Lincolnshire, sate disp. 166
Litzica G. 152
Lopez Tomás, menţ. 167
Lot, F. 164
Lovişte, ţară, sate 192, 231
Luccari, Giacomo 153
Lukovit, descoperiri 100
Lunceani, sat mic pe Olt (1392) 16
Lunel, sate disp. 164
Lupşanu, sat (Ialomiţa) 158

Macedonia, sate disp. 168
Mačva, banatul de — (Serbia), sate disp. 169
Malowist, M. 170
Manoleasa, top. 159
Maramureş, ţară, cercetări şi descoperiri 16, 97, 194, 230
Marcea — v. Bucureşti pe Luncavăţ
Marcea postelnic 95
Marco Cralevici, cneaz de Prilep, mort în Ţara Rom. (1394) 153
Marga (— cea Bătrînă, — din Caracal, din neamul Craioveştilor) 188
Marina — v. Boba
Marinescu, Al. 106, 150
Marmara, mare — v. Gallipoli
Marsigli, Comte de 186
Martinovici, Tr. 107, 109, 141
Marx, K. 12, 14, 145, 149, 151, 178
Mateescu, C. N. 43, 52, 93, 97
Matei Basarab, domn Ţara Rom. (1632—1654) 101; ctitor la Cornăţel 157
Matei, M. D. 95, 107, 129, 141
Matl, J. 147
Matrosenco, A. 50
Mavrocordat, C., domn Ţara Rom., menţ. 179
Măceşul de Jos, sat 186
Măicăneşti, sat disp. — v. Străuleşti
Mănăstirea, sat (Ilfov) 21, 23; descoperiri 29, 156, 160 — v. şi Cornăţel
Mărgineni (Făgăraş), menţ. 187
Mătasă, C. 143
Meculescu, Cr. 27
Mehadia (Mehediye), pe itinerariul lui Baiazid I (1394) 153
Mehedinţi, judeţ, sate 138, 191, 192
Meianţi (Menţi), sat şi silişte 189
Melissenos, Macarie — v. Phrantzes
Mezzogiorno, sate disp. 167
Mielczarski, S. 169

Mihail I, domn Țara Rom. (1418—1420) 154
Mihail (*Asen*), asociat cu Ivan Alexandru 52, 53
Mihail Șișman, țar bulg. 52
Mihai Viteazul, domn Țara Rom. (1593—1601) 17, 159, 179, 189
Mihăilescu, V. 21, 23
Mihnea III Turcitul, domn Țara Rom. (1577—1583 ; 1585—1591) 156, 157, 158, 178
Mihordea, V. 199
Milcev, Al. menț. 53
Milcovia, menț. 231
Mileto, sate disp. 167
Mioc, Damaschin 154, 199
Mircea cel Bătrîn, domn Țara Rom. (1386—1418) 21, 28, 43, 52, 54, 60, 71, 72, 74, 75, 93, 104, 106, 128, 149, 151, 152, 153, 154, 160, 174, 175, 183, 230
Mircea Ciobanul, domn Țara Rom. (1545—1552 ; 1553—1554 ; 1558—1559) 157, 158
Mirilești, siliște 189
Mironescu, Eusebiu 7
Mitrea, Bucur 23
Mociurițe (Mociorăță), ocină 183 ; top. — v. Bălteni
Moedoeva Reka, sat disp. (Serbia) 169
Mohamed I, sultan 154
Moii, top. 182
Moise Movilă, domn Țara Rom. 185
Mojdreanul, top. la balta Cornățel și la Clătești 159
Moldova, țară, descoperiri — *passim*
Moloc (? ; Molică, Mola), n. pers. 61—63 — v. și Toloc
Mollov, Iv. 100
Moravia, sate disp. 170 ; descoperiri 129
Morăști, sat, menț. 16
Moreea, sate disp., cucerirea turc. 168
Morgan, Ch. M. 132
Morintz, Seb. 23, 29
Mostiștle, iezer, rîu, ținut, sate în zonă — *passim*
Motru, rîu, județ medieval 13, 192
Moxa (Cronograful lui —) menț. 152
Muntenia — *passim*
Murad II (Amurat-beg), sultan 153, 154
Murtășești, siliște 189
Muscel, județ 192
Mustafa, Ali, cronicar turc 179
Mustafa, Mehmed 153, 179
Mușmov, N. A. 102

Naceva, Iv. 100, 101
Nagy, G., menț. 97
Nasta, baltă 185
Navara, sate disp. 167
Nănășești la gura Topologului, sat disp., siliște (Galicea, Vîlcea), a aparținut m-rii Govora 182, 191
Neagoe, mare vist., ginerele Caplei 157
Neagomir — v. Coman
Necrasov, O. 60
Necula vătaf, cumpără în Ciucelul 188
Nekuda, Vl. 129, 138, 170, 171
Nevers, sate disp. 164
Nenciulești — v. Chirnogi
Nestor, I. 52, 96, 143, 144
Nesri, Mehmed, cronicar turc 152, 153
Niaguie, martor (1778) 159
Nicodim, stareț al Vodiței 173, 186
Nicoláescu-Plopșor, C. S. 151
Nicolescu, C. 107, 119, 134, 138, 140
Nicopole, oraș bulg. 152, 153
Nicorescu, Mara 85
Niculae, vine la Cornățel (1778) 158
Niculescu, Fl. 16
Niculițel, descoperiri 93
Nikolova, I. 122, 123, 134
Nikov, P., menț. 152
Nîmes-Beaucaire, sate disp. — v. Lunel
Niș, oraș (Serbia), cucerit de turci 152
Norfolk, sate disp. 164
Normandia, sate disp. — v. Bayeux, Rouen, Avranches
Northamptonshire, sate disp. 166
Northumberland, sate disp. 166
Novaković, Stoian 169
Novgorod, descoperiri 95
Novigrad, oraș (Croația), menț. 169
Novoselți (= Sătucul Nou), sat disp. 16

Obîrșia, sat (Dolj) 184
Oboga, centru de olari (Oltenia) 124
Odaia Vlădichii, sat (Ialomița) 21, 158 — v. Descoperești
Ohaba pe Argeșel, siliște, sat disp. 183 — v. și Hobaia
Ohabița (Ohăbița, Ohobița, Hobița), top. 183
Olt, rîu, sate — *passim* ; județ medieval 13
Olteanu, Șt. 148, 149
Oltenia, sate, descoperiri — *passim*
Oltenița, oraș ; sat medieval 21
Onciul, D. 26, 152, 153, 154, 192, 231
Oppido, sate disp. 167

Orbeasca de Jos, descoperiri 106
Orbini, Mauro 153
Orlea, sat la Dunăre, pustiit vremelnic 189
Orodelul, sat (Dolj) 186
Orşova, cetate pe Dunăre, cucerită de Baiazid I (1394) 153
Orudj bin Adil, cronicar turc 152
Osica, top. — v. Plopeni
Ostrogorsky, G. 152
Ostrovul Mare 186
Ostrovul Ucigaşului, top. la iezerul Mostiştea 159
Oxfordshire, sate disp. 166

Pallade, G. 7
Panait, Panait I. 41, 52, 79, 93, 95, 96, 110
Panaitescu, P. P. 11, 12, 13, 14, 16, 17, 54, 146, 152, 153, 175, 183, 184, 187, 199
Papacostea, Şerban 179, 199
Papuceşti, deal în Piteşti — v. Trivale
Paraschiv(a), vătaf, martor (1778) 159
Pardi, G., menţ. 167
Paris, sate disp. 164
Pascu, Şt. 95, 191, 196
Paşca, Şt. 63
Paul-Bolomey, Alex. 76
Păcuiul lui Soare, insulă în aval de Silistra, cetate bizantină, aşezare medievală, descoperiri 52, 78, 79, 98, 107, 122, 124, 130, 134, 138, 140, 141 — v. şi Vicina
Pădureţi, judeţ medieval 192
Păr, top. 181
Părăsişte, top. la Fîntînele (Teleorman) 191 — v. şi Purcăreni
Părăsita, top. la Cacova (Piscul Mare, Vîlcea), 191
Păunescu, Al. 99
Pârvan, Vasile 26, 142, 143
Peilele (Peiliile) — v. Grădiştea Mare
Peloponez, sate disp. 167
Pesez, Jean-M. 164, 165, 171
Pesticevo la Blatniţa, sat disp. 185, 186; a aparţinut doamnei Calinichia 186
Pesty, Fr. 153
Petrescu, P. 108, 131,132, 142, 144
Petrescu-Burlui, I. 7
Petrescu-Dîmboviţa, M. 196
Petrović, P. 169
Petroviţa, sat disp. la Porţile de Fier 184
Petru I Muşat, domn Mold. (1374—1391) 141
Petru Şchiopul, domn Mold. (1574—1577; 1578—1579; 1582—1591) 172, 179
Philippopol (Plovdiv), cucerit de turci 151
Phrantzes (Sphrantzes), G., cronicar biz. 153
Piatra (Pietrani, Petroviţa, Pitrari), top. 181
Piatra, balta de la — 185, 186
Pietrani, părţi vîndute lui Neagomir şi Coman 188
Piatra Neamţ, descoperiri 143
Pirenne, H. 163
Piru, Al. 16
Piscu (Piscupeşti), top. 180
Piscul Căldarea (Căldarea, Coconi-Căldarea) top. la iezerul Mostiştea, aşezare medievală, descoperiri — *passim*
Piscul Coconi, top. la iezerul Mostiştea, descoperiri 23, 26, 27, 29
Piscul Crăsani (Ialomiţa), centru getic 128
Piteşti, oraş, sate vechi în vatra actuală 184, 200; — v. Stânceşti
Pitulaţi, top. 182
Platăţ, top. la balta Bistreţ 185
Plăviceni, top. — v. Bala
Ploieşti, oraş, colecţii muzeale 120; sate disp. 192
Plopeni, top. 181
Plopşor, sat (Dolj), 184
Podişul Getic, aşezări, sate disp. 174
Poiana (Poienile), top. — v. Runc
Pojejena, sat (Caraş-Severin), loc de trecere (în 1394) 153
Pojerita, top. — v. Runc
Polendt, G. menţ. 166
Polla, Belo 169
Polonia, sate disp. 169
Polonic P., ing. top. 57; colindă Mostiştea 23
Polonic, Pamfil P. 7
Poni, P., menţ. 81
Popa, Radu 97, 107, 130, 134, 138, 140, 143
Popa-Lisseanu, G. 53, 174
Popescu, Dorin 128
Popeşti (Ilfov), aşezare getică, descoperiri 128
Popeşti (l. Tîrgşor, Prahova) 183
Popeţi, top. 182
Popilian, Gh. 101
Popina, top. la Silistra 159
Popovici, I., menţ. 189
Poroiniţa pe Dunăre, sat schimbat cu Sogoino 186
Porşnev, B. F. 148, 150

Porțile de Fier, sate disp. 184, 191
Postan, M. 172
Poulik, J. 110
Prahova, județ, sate disp. 192
Praja (Ştiubeiul Prajei), top. — v. Runc
Prasek, V., menț. 170
Preda, C. 23
Prilepeț (Pîrlipăț), sat disp. 184
Pridraga — v. Sutmartindol, Dolac
Prodan, D. 199
Protase, D. 142
Protopopescu-Pache, E. 23
Prundul, top. — v. Piatra
Purcăreni ce se chiamă Părăşăşti, sat (Argeş) 191
Puşcaşu, Silvia 7

Radu I, domn Țara Rom. (c. 1377—1383) 71, 118
Radu II (Prasnaglava), domn Țara Rom. (1420—1427, cu întreruperi) 154
Radu cel Mare, domn Țara Rom. (1495—1508) 178, 192
Radu de la Afumați, domn Țara Rom. (1522—1529, cu întreruperi) 184, 185
Radu clucer, stăpîneşte Urîții 188
Radu Mihnea, domn Țara Rom. (1611—1616) 156
Radu Paisie (= Călugărul), domn Țara Rom. (1535—1545) 157
Radu Vodă, m-re în Bucureşti (Sf. Troiță), stăpîneşte la Cornățel 158; descoperiri 115
Rakoczy II, Gh., principe Trans. (1648—1657), menț. 157
Rasov, top. — v. Sălcişor
Rast, baltă (Dolj) 185
Ravanica, m-re (Serbia) 169
Rădilă, negustor din Cîmpulung (1505) 95
Rădulescu, G. 53
Răreanca-Bragadiru, aşezare disp. (l. Frumoasa, Teleorman), descoperiri 52, 53; distrusă în urma invaziilor turceşti 175
Răzleul (Reslăul), sat (Gorj) 200
Reggio-Bova, sate disp. 167
Reichertova, K. 129, 138
Reinhard, M. R., menț. 179
Repetti, E., menț. 167
Retevoieşti (Argeş), silişte 191
Rheinpfalz, sate disp. 166
Retegan, G. 179
Ripiceni-Izvor (Botoşani), descoperiri 99
Ribakov, B. A. 132, 169
Rîul Doamnei 173
Roblin, M. 165
Rogozeşti, sat disp. (l. Tîrgşor, Prahova) 183
Roller, M. 199
Roma — v Campagna Romana
Roman, L. 179
Romanați, vechi ținut românesc 13; județ, sate 191, 231
România (Țările române) — *passim*
Roncayolo, M. 165
Rosenfeldt, R. L. 78, 95
Rosetti, Al. 15, 16
Rosetti, Dinu V. 23, 101, 143, 183, 189, 191
Roşu, L. 101
Rouen, sate disp. 164
Rovine, luptă (1394), localizare, top. 21, 54, 71, 152, 153
Ruşava (Risova) — v. Orşova
Runc (Runcul), top. 180
Ruşi, top. 182
Ruşii de la Mostişte, sat disp. (prob. Boşneagu, Ialomița) 156
Ruşii mai jos de Tîrgovişte, menț. 183
Rusia (Rusia veche), aşezări, descoperiri 95, 169
Ruşasca, moşie a Tismanei — v. Ligăceasca, Tismana

Sa'adeddin, Mehmed Hodja, cronicar turc 152
Sacerdoțeanu, A. 26, 185, 186, 187, 194
Saghevăț la Blatnița, sat disp., dublet top. 184, 185, 186
Salcea, sat (Dolj) 184
Saltmarsh, J. 171
Samos, sate disp. 168
San Gimignano, sate disp. 167
Sardinia, sate disp. 167, 168
Saxonia de sud, sate disp. 166
Săcel (Sătcel), sat (Gorj) 16, 17
Sălaj (comitat Trans.) 194
Sălcişor (Salcişor; Stancişțor, Stăncişor, Stăncişoara, Calugherovți) 184, 185, 191, 192— v. şi Hîrsomuinți, Stance Vranin
Săseni, top. 182
Sătucul Nou — v. Novoselți
Sbiera, I. G. 15

Scandinavia, obştea-marcă 12
Scarlat, N. 7, 49
Schwantz, Fr. 191
Scoruș (Cioruş?), top. — v. Bistriţa
Seaca (Secani), top. 181
Sebeş (Shebesh, Caransebeş), pe itinerariul lui Baiazid I (1394) 153
Selim I, sultan 105
Seliştea Bahnei — v. Bahna
Senlis, sate disp. 165
Serbia 147; descoperiri 99, 100, 101; cucerirea turc. 152; sate disp. 169 — v. şi Iugoslavia
Severin, cetate, banat de —, descoperiri 101, 134, 142, 231; pe itinerariul lui Baiazid I (1394) 153; ocupat de Sigismund de Luxemburg (1419) 154; vama de peşte între Calafat şi Severin 185—186; menţ. 192
Sicilia, sate disp. 167—168
Sienkovics, St. 169
Sigismund de Luxemburg, rege al Ung. (1387—1437) 153, 154
Silistra — v. Dîrstor
Sivori, Franco 179
Sîntana de Mureş, descoperiri 142
Sîrbi (Sîrbşori), top. 182
Slankamen (Islankamen), pe itinerariul lui Baiazid I (1394) 153
Slavik, F. A., menţ. 170
Slătineanu, Barbu 107, 108, 109, 115, 119, 124, 130, 131, 142, 144
Sofia, oraş (Bulg.), cucerit de turci 152
Sogoino la Blatniţă, top. 181; 185, schimbat de Nicodim cu Poroiniţa 186
Solacolu, S. 108, 131
Solmi, A., menţ. 168
Squillace, sate disp. 167
Spania, sate disp. 167
Spanţov, sat, descoperiri 21, 23
Sparta, ceramică biz. 132
Spin în Lovişte, top. 181
Spis, sat disp. 169
Sraţimir, ţar bulg. (Vidin) 71, 102, 118, 149, 152
Stahl, H. H. 13, 147, 150, 175, 187, 192
Staico logofăt, ginerele lui Vlad Călugărul 156, 157, 158
Staico postelnic 159
Stan cel Gros 157
Stanca, jupîniţa lui Pîrvu 157
Stance Vranin, boier al lui Mircea cel Bătrîn, stăpîneşte un hotar în Piteşti şi la balta Bistreţ 184, 200 — — v. Stănceşti, Sălcişor
Stancev, St. 100, 101
Stanceva, M. 144
Stanciul Ceapă din Grozăveşti, văr cu Pîrvu 156
Stanciul Pîrlez, martor (1778) 159
Stănceşti, hotar în Piteşti 200; sat disp. 184 — v. Piteşti, Trivale
Stanciştor (Stancişor) — v. Sălcişor, Hîrsomuinţi, Calugherovţi
Stănescu, E. 199
Stelea (gorgonul lui —) 156
Stîrcii, top. 182
Stoia, menţ. 156
Stoicescu, N. 154
Stojanović, L., menţ. 152
Stoll, H. 124
Stolniceni, top. 181
Strauss, K. 125
Străoşti, sat 192
Străuleşti (cart. Bucureşti), descoperiri 41, 52, 93, 95 — v. Măicăneşti
Strîmbătaţi, top. 181
Suceava, cetate (Mold.), descoperiri 85, 95, 101, 107, 124, 141
Sucidava — v. Celei
Suciu, C. 196
Suharna (Suhaşul), top. — v. Seaca
Sultana, sat (Ilfov), descoperiri 21, 23, 27, 158, 159 — v. şi Descopereşti
Suslăneşti (Argeş), silişte (Hobaia) 183
Sussex, sate disp. 166
Suşiţa (Mehedinţi), sat, descoperiri 101, 185, 188; top. — v. Seaca
Sutmartindol, top. (Croaţia), nume de sat luat după bis. Sf. Martin 169
Szabo, K. 169
Szabolcs, colecţii 97
Szaflik, J. R. 169
Szechenyi (drumul lui — în Clisura Dunării) 153
Szendrei, I., menţ. 97

Şemlac (Shemillik), pe itinerariul lui Baiazid I (1394) 153
Şerban, C. 148
Şerbeşti, top. 181

Şinteşti, silişte 189
Şişman, ţar bulg. (Tîrnovo) 102, 149, 152
Şipot, top. — v. Izvoarele
Şoaşul, top. — v. Seaca
Ştefan cel Mare, domn Mold. (1457—1504) 26, 95, 141, 188, 196
Ştefan, *Gh.* 23, 160
Ştefan Nemanija, crai sîrb, întăreşte vlahi m-rii din *Zić* 61 — v. Toloc
Ştefan Surdul, domn Ţara Rom., 185
Ştefănescu, *Gh.* 60
Ştefănescu, *Şt.* 95, 168
Ştefăneşti, sat, menţ. 17

Tatina, cătun (Spanţov, Ilfov), menţ. 21
Tăriceni, sat pe Mostişte, nume vechi 21,156
Tătarul (Valea Tătarii), top. 182
Teleajen-Cricov, sate disp. 192
Teleorman, judeţ 106, 192
Teodorescu, *Virgil* 7
Thassos, importuri 29
Thessalia, sate disp. 168
Thessalonic, oraş cucerit de turci 152
Thuringia, sate disp. 166
Timişoara (Dimishkar), pe itinerariul lui Baiazid (1394) 153
Timoc, Morava, migraţii de pop. şi pustiiri de sate 169
Tiron (1622), menţ. 13
Tismana, sat, m-re, părţi, cuturi (Ligăceasca, Ruşasca), sate în stăpînire 173, 185, 186
Titel, pe itinerariul lui Baiazid I (1394) 153
Tîrgovişte, oraş, curte domnească, descoperiri 93, 101, 111, 118, 119, 144, 184
Tîrgovişte, sat disp. (Gura Văii, Mehedinţi) 191
Tîrgşor, oraş disp. (Prahova), descoperiri, sate lîngă — 79, 91, 107, 118, 120, 143, 144, 183
Tîrgul Jiu, tîrg de vale 13 — v. şi Gorj
Tîrnova, oraş (Bulg.) 102; cucerit de turci 152; Dan I ar fi căzut la — 174; descoperiri 144
Tocilescu, *Gr. G.* 23
Tokaj, podoabe 100
Toloc ?, nume pers. 61; *Tolc*, nume de vlah (sec. XIII. Serbia) 63
Tomasseti, *G.* 167
Top Kapu Sarai (Istanbul) 153
Topolniţa (Topoloveni), top. — v. Plopeni
Toscana, sate disp. 167
Transilvania, 13, 107; schimburi comerciale 93, 95, 99; descoperiri 100, 141, 144; importuri din — 146 (grîu); invazie turc. (1442) 153; ungureni din —182; aşezări şi sate disp. 194—196
Trămîndan (*Radu*), stăpîneşte la Descopereşti şi Cornăţel (1492) 157— v. şi Cazanlog.
Trâpcea, *Th. N.* 169
Trivale, schit (sec. XVII), — pe dealul Papuceşti (Piteşti) 200
Troieneşti, sat pe Olt 188
Tudor, *D.* 50, 111
Turbaţi, top. 182
Turcineşti, top. 182; sat (Mehedinţi) cu top. Părăsita 191
Turiţa, sat disp. 17
Turnu, cetate, raia (1417) 153, 154
Turnu Severin — v. Severin

Ţara Oltului, menţ. 63
Ţara Românească — *passim*
Ţările de Jos, începuturile capitalismului 171
Ţibru, rîu pe malul bulg. al Dunării 185

Ucraina, 147
Ugri (Ungureni), top. 182
Uibăreşti, sat 183
Uliteşti, sat (Argeşelul, Piteşti) 174
Ulmeni, sat (Ilfov) 21 — v. Gumelniţa
Ulmu, sat pe Mostişte, top. 181; în vechime Găojani 23, 155
Ungaria, sate disp. 169; podoabe 100, 105
Urîţii (Poiana Urîţilor), sat disp. 188—189
Urlăndeşti, nume de sat la plural 13
Urvina — v. Rovine

Vadeani (Văeni), top. — v. Văile
Vadul Cumanilor, sat disp. 180; descoperiri 53
Vadul Săpat (Prahova), descoperiri 143
Vai de Ei (Vaideeşti), top. 182; sat disp. (Vlaşca) 192
Val Demone, sate disp. 168
Val di Noto, sate disp. 168
Valea Largă, top. — v. Văile
Vandeyk, *Fr.*, menţ. 168
Varovnic, sat disp. 184, 185; deal la Porţile de Fier (Varonic) 184

Vădastra, descoperiri 43
Văile, top. 180
Vărăşti, sat lîngă iezerul Mostiştea 21; în hotar cu Gurguiaţi 156
Vărbilău, top. — v. Sălcişor
Vătăşianu, V. 95
Vâlsan, G. 21
Vedea, rîu, sate 52, 106
Velica, jup. Craiovească 178
Verbicioara, descoperiri 52, 94, 106, 175; top. — v. Sălcişor
Verbiţa (Verboviţa, Vîrbiţa, Vîrbiţele amîndouă, — de Sus, — de Jos; dealul Verbun; Valea Verbiţa), sat disp. la Porţile de Fier 184—185; top. — v. Sălcişor
Veress, A. 157
Vicina, oraş disp., loc. prob. la Păcuiul lui Soare 52
Vidin, cetate (Bulg.) 71, 102, 152, 153; ţaratul lui Sraţimir din Vidin cade sub turci (1396) 152
Viforita, m-re, stăpîneşte la balta Cornăţel 158
Vîlcea, judeţ 191, 192
Vîrbiţa, sat (Verbiţa, Dolj) 184
Vîrciorova, sate în zonă 174
Vîrful Vladului, top. — v. Piscu
Vîjarova, J. 159
Vîrtopul (sat, Dolj) 178,
Vlad Călugărul, domn Ţara Rom. (1482—1495) 156, 192
Vlad Dracul, domn Ţara Rom. (1436—1446, cu întreruperi) 99
Vlad Ţepeş, domn Ţara Rom. (1456—1462, 1476) 93
Vlad I Uzurpatorul (1394—1396) 72, 104, 154
Vladimirescu, Tudor, menţ. 192
Vladislav I, domn Ţara Rom. (1364— c. 1377) 52, 173
Vlaşca, vechi judeţ medieval 13; sate 192, 231
Vlăsia, ţinut, codru străvechi 13, 231 — v. Cernulcasa
Vlsenica, sat disp. (Serbia) 169
Vodiţa, m-re, 134, 173, 184
Voico logofăt, vine la balta Cornăţel (1778) 158
Volny, R., menţ. 170
Volterra, sate disp. 167
Vulpe, Alex. 29
Vulpe, Radu 21, 27, 29, 93, 156

Wagner, G. W., menţ. 166
Westerwald, sate disp. 166
Woijciechowski, S. 169
Worcester, sate disp. 166
Württemberg, sate disp. 166

Zadar (la coasta Dalmaţiei) 169
Zagreb, sat disp. (Serbia) 169
Zah, Em. 81
Zaharia, Em. 196
Zaharia, Eug. 50, 110, 138, 143, 144, 196
Zamoşteanu, I. 143
Zamoşteanu, M. 143
Zarand, comit. Trans. 194
Zăvadinele (Zavadini, Zăvădeni), scutărie (1588) 172
Zdroba, M. 97, 143
Zič, m-re — v. Ştefan Nemanija
Zimnicea, descoperiri 52, 53, 78, 79, 93, 96, 98, 111, 134, 143, 144
Zips (Zalužany) — v. Spis
Zlatarski, V. 152
Zografu, m-re (Athos) 152
Zvenigorod, descoperiri 95
Zvezd, sat disp. (Serbia) 169

Redactor NEONILA PIATNIȚCHI
Tehnoredactor PETRU BRUMĂ

Bun de tipar 27.01.1972 Hîrtie tipar înalt ilustrații, format 8/540×840 de 80 G/m². Coli de tipar 39 Planșe 4 C.Z. pentru biblioteci mari
{ 9 (498.124 Coconi) ,,13=14''
{ 902.6 (498.124 Coconi)
C.Z. pentru biblioteci mici 9 (498.124 Coconi) ,,13—14''
Intreprinderea poligrafică ,,Informația'', București, str. Brezoianu nr. 23—25.
5

Republica Socialistă România

I. P. I. c. 1280

Lei 32